

THE
LAGHUKAUMUDÍ.

A SANSKRIT GRAMMAR,

BY

VARADARAJA.

WITH AN ENGLISH VERSION,
COMMENTARY, AND REFERENCES.

BY

JAMES R. BALLANTYNE, LL. D.

Fourth Edition.

All rights reserved.



BENARES: E. J. LÁZARUS & Co.,

MDCCCXCI.

PRINTED BY E. J. LAZARUS & CO.,

AT THE MEDICAL HALL PRESS, BENARES.

P R E F A C E.

THE grammatical compendium of which this is a translation is current among the Pandits of the North-West Provinces, and of most of the other provinces of India. The translation is one of a series of attempts to encourage and facilitate the interchange of ideas between the Pandits and the senior English students of the Government Colleges. How different the arrangement of a Sanskrit treatise on Grammar is from that of an English treatise on the subject, may be inferred from the facts stated in the subjoined extract from the preface to the Hindi version of the same compendium.

The groundwork of the grammatical literature of the Sanskrit is comprised in Páñini's eight Lectures, entitled "*The Ashtádhyáyí*." Each of the lectures is divided into four sections, and each section into a number of *sútras*, or succinct aphorisms. On these Mr. Colebrooke remarks:—"The studied brevity of the *Páñiníya sútras* "renders them in the highest degree obscure; even with the knowledge of the key to their interpretation, the student finds them "ambiguous. In the application of them when understood, he discovers many seeming contradictions; and with every exertion of "practised memory, he must experience the utmost difficulty in "combining rules dispersed in apparent confusion through different "portions of Páñini's eight Lectures."

The same accomplished scholar adds:—"The outline of Páñini's "arrangement is simple; but numerous exceptions, and frequent "disgressions, have involved it in much seeming confusion. The "first two lectures (the first section especially, which is in a manner "the key of the whole Grammar) contain definitions; in the three "next are collected affixes, by which verbs and nouns are inflected. "Those which appertain to verbs occupy the third lecture:—the "fourth and fifth contain such as are affixed to nouns. The remaining "three lectures treat of the changes which roots and affixes undergo "in special cases, or by general rules of orthography, and which are "all effected by the addition, or by the substitution, of one or more

"elements. The apparent simplicity of the design vanishes in the perplexity of the structure. The endless pursuit of exceptions and limitations so disjoins the general precepts, that the reader cannot keep in view their intended connexion, and mutual relation. He wanders in an intricate maze, and the clew of the labyrinth is continually slipping from his hands."

Such a work as that above described being obviously unsuited for a beginner, a different arrangement of Páṇini's *sútras* was attempted by several grammarians, "for the sake of bringing into one view the rules which must be remembered in the inflections of one word, and those which must be combined even for a single variation of a single term." This arrangement, Mr. Colebrooke adds, "is certainly preferable; but the *sútras* of Páṇini, thus detached from their context, are wholly unintelligible; without the commentator's exposition, they are indeed, what Sir William Jones has somewhere termed them, 'dark as the darkest oracle.'"

Such an arrangement as that here referred to, is adopted in the *Śiddhánta Kaumudí* of Bhatṭojī Díkṣhita and in its abridgment the *Laghu Śiddhánta Kaumudí* of Varadarája.

One of the first objects of this edition of the Grammar is to explain each term and each process, on its first occurrence, with something of that fulness of illustration, which the Pandits think it better to defer imparting until a later stage in the pupil's course. According to the established system, the juvenile pupil, who has only commenced learning the language in which the Grammar is written, cannot proceed three lines in advance of the point at which his preceptor's last lecture broke off. If he can proceed half a line in advance of it, it is more than was to have been expected.

Another omission of the native Grammars is supplied to a certain extent in this edition. When a word is given as an example under a rule, perhaps six or eight rules have previously had a share in bringing the radical word into the form to which the ultimate rule applies. • For instance, when we wish to determine one particular pronoun, (to quote from Mr. Wollaston's preface to his practical Grammar of the Sanskrit) "six rules are to be referred to in forming the word, and the student must be able to remember them all before he can do it

"for there is no *reference* to them whatsoever. Yet such references
"are much more necessary than those that are annexed to the pro-
"positions in Euclid, because the solution of these words is generally
"more complicated than that of the theorems."

References are supplied in this edition, not to every rule required
yet to more than the attentive student is likely to have forgotten.

J. R. B.

Benares College, July 31st, 1849.

ALPHABETICAL INDEX
OF THE
APHORISMS
IN THE LAGHUKAUMUDI.

अस्मिन् यन्ते सूलरूपेण येवां सूत्रादीनां समतः संनिवेशः ।
आज्ञायादेवाशु बोधाय तेषामेवा सूची रथतेकारपूर्वा ॥ १ ॥

Note.—The figures refer to the numbers of the Aphorisms, and not to the page.

अ च उण् १	ग्राहकनंगमां सर्वि ७५५
अकः सवर्णं दीर्घः ५५	अज्ञाते १३२२
अक्षिथितं च ९४०	अज्ज्ञे: सिचि ७१६
अकर्तरं च काँडके संज्ञायाम् ९०६	अद्युक्त्याइनुम्यवायेषि १५७
अक्षम्सकोश्च ७८८	अद्यभ्यासव्यवायेषि ७०८
अकृहृत्यसर्जनीयानां काँड इत्यादि १३	अणुदित् सवर्णस्य चाप्रत्ययः १७
अक्षत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः ५१८	अत आदेः ४७७
अक्षाद्वृहिन्यामुष्यसंख्यानम् ४३	अत इज् १०८७
अक्षणोऽदर्शनात् १०६४	अत इनिटनौ १२७९
अक्षात् कल्याणे १२७३	अत उत् सार्वधातुके ६०९ and ७२३
अक्षः ३६४	अत उपधायाः ४८९
अक्षः परस्मिन् पूर्वविधा ७४३	अत एकहत्यायेनादेशादेलिंटि ४९४
अक्षस्तास्तत् अस्यनिटा नित्यम् ५१५	अतः क्रक्कमिकंसकुम्भं पात्रकुशाकर्णाल्यनव्ययस्त्
अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् ११३२	८४७
अचित् र अतः २४९	अतिशायने समस्तिष्ठनौ १३०६
अचि विभाषा ७११	अतो गुणे ३००
अचि चनुधातुभुवां योरित्यहुवहो २२०	अतो दीर्घां यज्ञि ४३२
अचो अणिति २०२	अतो भिस ऐस् १६१
अचोऽन्यादि इ ५२	अतोःम् २५८
अचो यत् ८२४	अतो येवः ४०२
अचो रहाभ्यां द्वे ७३ and २९३	अतो रोरमुत्तादमुते १२५
अचो घे: १९४	अतो लेपः ५०५
अचायतस्टाप १३४१	अतो छसादेलेघोः ४९१
अचायदम्भम् १०५८	अतो हैः ४४८

THE LAGHUKAUMUDI:

अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थं द्वितीयया 1015
 अत्रानुभासिकः पूर्वस्य तु वा 109
 अत्यसन्तस्य चाधासोः 372
 अदः सर्वेषाम् 594
 अदभ्यस्तात् 645
 अदर्शनं लोपः 6
 अदसः श्री सुलोपश्च 385
 अदसो मात् 65
 अदसोः सर्वेदात् दो मः 386
 अटिप्रभृतिभ्यः श्रपः 589
 अद्भूतश्च 1140
 अदेह् गुणः 33
 * अदह् डतरादिभ्यः पञ्चभ्यः 266
 अधर्माच्चेति वक्तव्यम् 1212
 अधिकत्य कर्ते गच्छे 1191
 अध्यपरिमाणे च 32
 अन् 1098
 अनङ् सा 195
 अनचि च 24
 अनश्चतने लङ् 456
 अनश्चतने लुद् 434
 अनश्चतने हितन्यतरस्याम् 1300
 अनश्च 978
 अनाप्यकः 302
 अनाभवितिनगरीणामिति वाच्यम् 80
 अनिदितं हल उपधायाः क्रिति 363
 अनुदात्तङ्गत आत्मनेपदम् 410
 अनुदात्स्य चर्तुपथस्याच्यतरस्याम् 695
 अनुदात्तेष्वेशवनतितनोत्याटीनामनुभासिकः अभ्यासाच्च 597
 सोपा भलि क्रिति 596
 अनुभासिकश्च विभलोः क्रिति 775

अनुनाभिकात् परोऽनुस्वारः 110
 अनुपराभ्यां ऋजः 794
 अनुशतिकादीनां च 1180
 अनुस्वारस्य यथि परस्वर्णः 96^१
 अनुव्यानन्तर्ये छिद्रादिभ्योऽज् 1089
 अनेकमन्यपदार्थे 1035
 अनेकात् शित् सर्वस्य 58
 अन्तःशब्दस्याद्विविधिण्येषु पर्याप्त्यं वाच्यम्
 454
 अन्तरं बहिर्योगापसंव्यानयोः 177
 अन्तर्भूतभ्यां च लोपः 1044
 अन्यथैकं गमित्यं सु सिद्धाप्रयोगश्चेत् 944
 अन्येभ्योऽपि द्रश्यते 1277
 अन्येभ्योऽपि द्रश्यन्ते 852
 अन्यादेशे नर्तुसके एनद्रूत्तत्यः 394
 अपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम् 1079
 अपहूवे चः 787
 अपादाने पञ्चमी 957
 अएत् एकात् प्रत्ययः 198
 अपो भि 392
 अपूनवचस्य सन्तृनेष्टत्वस्त्रृक्तहोत्रपोत्रप्रशा-
 स्तुणाम् 227
 अप् पूरणीप्रमाणयोः 1041
 अ प्रत्ययात् 924
 अभिज्ञावचने लृद् 811
 अभिनिष्क्रामति द्वारम् 1190
 अभिप्रत्यतिभ्यः चिषः 795
 अभ्याससासवर्णे 616
 अभ्यासे चर् च 431
 अभिपूर्वः 154

* यतदादिषु सूत्रेषु यथा पठविभागादिरथलेक्षणां तथैव मूले प्यनुसंधीयतामन्त्र-
 स्थलश्चित् तत्त्वं वेदितव्यम् ।

श्रम्भार्थनद्योर्हस्तः 216
 अम् सम्बुद्धो 286
 अयामन्ताल्वायेत्निव्यग्नुषु 561
 अर्णद्विषदजन्तस्य सुम् 849
 अर्णसा लोपश्च 1278
 अर्तिपिपत्त्वाश्च 649
 अर्तिलूप्तमूखनसहचर् इतः 899
 अर्तिहीक्षीरीकूयीक्षमायातां पुष्ट लो 749
 अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् 135
 अर्थेन नित्यसमासो विशेषलिङ्गता चेति
 अत्कथम् 988
 अर्धं नर्पुसकम् 994
 अर्धचां एुसि च 1032
 अर्यक्षित्रियायां वा स्वायं 1367
 अर्यगणस्तावनजः 319
 अर्शशादिभ्योऽच् 1283
 अलंखल्लोः प्रतिषेधयोः प्रांचां तत्वा 935
 अलोऽन्त्यस्य 27
 अलोऽन्त्यात् पूर्व डृपथा 196
 अल्पाच्छत्रम् 1059
 अल्पोपेतः 273
 अवद् स्फोटायनस्य 60
 अवद्यते च प्रागेयोषधिद्वज्जेभ्यः 1197
 अवादयः कुष्टाद्यर्थं तृतीयया 1018
 अवारपाराद्विग्नहोतादिष्ठि विपरीताच्चेति वक्त्-आ व्येष्टच्छोलतद्वर्मनात्प्रापुकारिषु 883
 अव्य 1151
 अवे तृस्त्रोर्धम् 931
 अव्यक्तानुकरणाद् दव्यजवरार्धादनिति ढाच् आ च त्वात् 1240
 1338
 अव्ययं विभक्तिस्त्रीप्रभृत्यज्ञ्यर्थभावात्-आचार्यादणत्वं च 1366
 यासंप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्वयै-आच्चीनद्योर्नम् 397
 गपद्यसादृश्यसंपत्तिसाकल्यान्तवचनेनु 967 अट्टच 218
 अव्ययसर्वानामकच् प्राक् टे: 1321
 अव्ययस्य उत्ताश्रीत्वं नेति द्वाच्यम् 1334
 अव्ययस्य उत्ताश्रीत्वं नेति द्वाच्यम् 1334
 अव्ययात् त्यप् 1156
 अव्ययादाप्युपः 403
 अव्ययानां भमान्त्रे टिलोपः 1169
 अव्ययीभावः 966
 अव्ययीभावच 402 and 970
 अव्ययीभावे चाकाले 973
 अव्ययीभावे शरत्सम्भित्यः 976
 अद्भुतो विकारे टिलोपः 1196
 अद्यवपत्यादिभ्यश्च 1068
 अष्टन आ विभत्ती 326
 अष्टाभ्य औषध् 327
 असयोगाल्लिद् कित् 486
 असिद्धवदन्त्रभात् 599
 अस्तिसिच्चोऽएत्ते 479
 अस्त्वेषुः 613
 अस्तिदधिसक्ष्यत्त्वामनुदातः 272
 अस्त्वद्युत्तमः 416
 अस्मायामेधास्त्रजो विनिः 1281
 अस्य च्चां 1333
 अस्यत्वक्तिव्यातियोऽ 634
 अस्य सम्बुद्धो वानह् नलोपश्च वा वाच्यः 384
 अहः सर्वेन्द्रेशसंख्यातपुण्याच्च रात्रे: 1024
 अहून् 395
 आ कडारादेका चंजा 186
 आ च त्वात् 1240
 आ च हौ 659
 आडि चापः 242
 आडो नास्त्रियाम् 191
 आ च त्वात् 1240
 आ च हौ 659
 आहुत्तमस्य पित्त 450

आरानव्या: 217
 आत औ गल: 523
 आत: 526
 आतस्वेषपरम: 839
 आतो छित: 544
 आतो धातो: 187
 आतोऽनुपसर्गं कः 842
 आतो युक्ति चिकितो: 806
 आतो युक्ति 934
 आतो सोष इटि च 524
 आत्मनेषदेव्यन्तरस्याम् 699
 आत्मचिकित्सानभागोत्तरपदात् ख: 1228
 आत्ममाने खण्डं च 851
 आत्माध्वानी खे 1229
 आदिरम्येन सहेता 8
 आदिर्जितुद्वयः 496
 आदेः परस्य 88
 आदेच उपदेशोऽश्रिति 528
 आदेशप्रत्ययोः 169
 आदुणः 35
 आद्यन्तवदेकस्मिन् 304
 आद्यन्तो टकितो 103
 आद्यादिभ्यस्तरेषुपर्यानम् 1331
 आधारोऽधिकरणम् 959
 आनि लोद 452
 आने मुक्त 884
 आन्महतः समानाधिकरणजातीयोः 1028
 आभीक्षये यमुख च 942
 आमः 506
 आमि सर्वनामः सुंद 174
 आमेतः 552
 आम्प्रत्ययवत् ऊजोऽनुप्रयोगस्य 547 [1086] आदेय सुंसि 299
 आथनेयीनीयिः फठण छधां प्रत्ययादीनाम् आन्मयनपत्ते 1128

आर्योदय आर्यधातुके खो 503
 आर्यधातुकं शेषः 436
 आर्यधातुकस्यैव वलादेः 433
 आर्यधातुके 600
 आश्चिति लिङ्गोट्टा 442
 आ सर्वनामः 377
 आहस्यः 631
 इकोऽवि विभक्ती 271
 इको भल 756
 इको यणाचि 21
 इकोः सवर्णं शाकल्यस्य द्रुत्वाद्य 72
 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः 838
 इंयणः संप्रसारणम् 281
 इच्छा 923
 इजादेव्य गुहमतोऽनेकः 546
 इट इटि 480
 इटोत् 557
 इडत्यर्तिव्ययर्तीनाम् 592
 इयोः शीघ्रं लुङ्गलिटां धोऽहात् 549
 इयों गा लुङ्गि 619
 इयों यण 615
 इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते 1295
 इत्येव 458
 इतिअत् सर्वेनामस्याने 321
 इतो मनुष्यातोः 1375
 इदम् इश् 1288
 इदमस्यमुः 1303
 इदमो भः 298
 इदमो हिंस् 1298
 इदमो हः 1292
 इदितो तुम् धातोः 497
 इदुद्भ्याम् 247
 आम्प्रत्ययवत् ऊजोऽनुप्रयोगस्य 547 [1086] आदेय सुंसि 299
 आथनेयीनीयिः फठण छधां प्रत्ययादीनाम् आन्मयनपत्ते 1128

INDEX.

इन्द्रवरुणभवशर्वबद्रमङ्गिमारणयथयवनमा: उपर्युक्तिः 1022
 सुलाचार्योग्यामानुक् 1361
 इन्द्रे च 61
 इन्द्रनपूर्यार्थमां शी 311
 इर इत्संज्ञा वाच्या 665
 इरितो वा 668
 इवेन सह समासोऽविभक्त्यनोपच्च 965
 इवे प्रतिकृती 1326
 इष्टगमियमां छः 539
 इष्टस्य यिद च 1316
 इष्टादिभव्यता 1267
 इसुसुक्तान्तात् कः 1133
 ई च गणः 744
 ईद्वदेविष्ववचं प्रगत्यम् 64
 ईद्यति 825
 ईवदसमाप्तो कल्पव्येष्यदेशीयरः 1318
 ईवदटुः सुषु कछाकछार्थेषु खल् 933
 ई हस्त्योः 657
 उगदादिभ्यो यत् 1224
 उगित्रच्च 1342
 उगिदचां सर्वनामस्यानेऽधातोः 316
 उच्चिरदातः 10
 उच्छ्रिति 1208
 उणादयो ब्रह्मलम् 902
 उत्तम्य ग्रात्यादसंयोगपूर्वात् 538
 उतो उच्छिरुक्ति हस्ति 603
 उत्सादिभ्योऽज् 1075
 उद ईत् 366
 उदः स्यास्तम्भोः पूर्वस्य 86
 उदितो वा 939
 उद्विभ्यां कालुदस्य 1047
 उदेष्यपूर्वस्य 650
 उपदेशेऽनुनासिक इत् 36
 उपदेशेऽस्तम् 516

उपमानादाचारे 773
 उपमानानि सामान्यवच्चनैः 1007
 उपसर्गप्रातुभ्यामस्तिर्यच्चपरः 612
 उपसर्गस्यायती 570
 उपसर्गाः क्रियायेगे 47
 उपसर्गादध्यनः 1065
 उपसर्गादसमासेऽपि गोपदेशस्य 493
 उपसर्गादृति धाती 50
 उपसर्गे धोः किः 917
 उपसर्गे च संज्ञायाम् 865
 उपसर्जनं पूर्वम् 969
 उपाच्च 799
 उणात् प्रतियन्तवेष्वत्याक्षाध्याहारेषु च 729
 उभादुदातो नित्यम् 1257
 उभे अभ्यस्तम् 373
 उरःप्रभृतिभ्यः कप् 1050
 उरण् रपरः 37
 उरत् 508
 उश्च 581
 उषविटजाग्योऽन्यतरस्याम् 606
 उस्यपदान्तात् 527
 उकालोऽउक्तस्तदीर्घमुतः 9
 उक्तुतः 1376
 उक्तियूतिज्ञतिसातिहेतिकीर्तयच्च 921
 उदृदन्तैर्यैतिरुक्त्वा इत्यादि 510
 उद्भवपदादौपर्ये 1379
 उर्णातेराम् नेति वाच्यम् 638
 उर्णातेर्विभाषा 637 and 642
 उर्यादिर्विद्वाच्च 1013
 ऊलुक् 1
 ऊवृत्ययोर्मिथः सावर्णे वाच्यम् 14
 ऊपूरुष्युःपदामानक्ते 1063
 ऊच्छत्यूताम् 653

ऋत उत् 229
 ऋतश्च संयोगादेः 691
 ऋतश्च संयोगादर्थुणः 531
 ऋते च सूतीयासमासे 45
 ऋतोऽर्णवस्त्रिनामस्थानयोः 225
 ऋतो भारद्वाजस्य 517
 ऋत्यकाः 75
 ऋत्यिव्याधस्त्रिगुणिकुम्बुचिकुञ्चां च 328
 ऋदुशनस्युचंसोऽनेहसां च 226
 ऋद्धनोः स्ये 532
 ऋचेष्यो लौप् 256
 ऋकर्णाचस्य गत्वं वाच्यम् 235
 ऋल्यन्यकवृष्टिकुरुभ्यश्च 1091
 ऋहसेयर्थत् 831
 ऋत ऋचातोः 706
 ऋदोरप् 910
 ऋत्यादिभ्यः क्ति॒न् निष्ठावद्वाच्यः 919
 ऋ श्रोङ् 1
 एकतरात् प्रतिषेधः 268
 एकवचनं सम्बुद्धिः 151
 एकवचनस्य च 352
 एकवाक्ये युम्दस्मदादेशा वक्तव्याः 361
 एकविभक्ति चापूर्वनिपाते 1016
 एकाक्ष उपदेशेनुदातात् 510
 एकाक्षो बग्नो भष्ट भक्षनस्य रथोः 278
 एकाजुन्तरपदे णः 313
 एको गोत्रे 1080
 एडः पदान्तादति 56
 एडः परकणम् 51
 एडः वृहस्पत्यात् सम्बुद्धेः 153
 एच्च इग्नप्रस्तावेशः 275
 एकोऽप्यवायावः 29
 एजः खश 848
 एत ईदुहुव्यवने 387
 एत ऐ 554
 एतत्तदोः सुलेषोऽकोरनज् समासे हलि 133
 एतदः 1301
 एतदोऽन् 1289
 एतदोऽपि वाच्यः 1304
 एतिस्तुश्चास्यद्वज्ञः क्षम् 827
 एतेतो रथोः 1299
 एतेल्लिङ्गि 618
 एत्येधत्यूद्द्वा 42
 एरच् 909
 एरनेकावोऽसंयोगपूर्वस्य 231 ·
 एहः 443
 एर्लिङ्गि 525
 एषामन्त्या इतः 2
 ऐ श्रीच 1
 ओः पुण्याज्यपरे 748
 ओः सुषि 232
 ओत् 69
 ओतः इयनि 672
 ओदितश्च 872
 ओमाढोऽश्च 54
 ओगुणः 1078
 ओसि च 166
 ओड़ आपः 240
 ओडः इयां प्रतिषेधो वाच्यः 261
 ओत् 204
 ओतोऽभ्यसोः 238
 कराहवादिष्यो यक् 780
 कन्यायाः कनोन च 1094
 कण्ड 1
 कणिजात्योर्धक 1247
 कमेर्गिङ्गि 560
 कमेरेष्वेष्वच्छ वाच्यः 569
 कम्बोजादिभ्य इति वक्तव्यम् 1110

काम्बोजालसुक् 1109
 करणे यशः 859
 कर्तरि कर्मवित्तिहारे 781
 कर्तरि कात् 819
 कर्तरि शप 419 .
 कर्तुरीप्रिसतसम् कर्म 947
 कर्तुकरणयोस्तुतीया 952
 कर्तुकरणयोस्तुतीया 952
 कर्तुकरणयोस्तुतीया 952
 कर्मणा यमभिप्रैति संप्रदानम् 953
 कर्मणि द्वितीया 948
 कर्मवत् कर्मणा तुत्यक्रियः 810
 कष्टाय क्रमणे 776
 कस्कादिषु च 1051
 कानामेडिते 119
 काम्यच् च 772
 कालसमयवेलासु तुमुन् 904
 कालाद्वयः 1168
 काल्यनेकाच आसू वक्तव्यः 504
 किंवद्दत्तदो निर्धारयो द्वयेरेकस्य उत्तरच् 1324
 किंसर्वनामवहुभ्योऽध्यादिभ्यः 1285
 क्रिति च 1073
 क्रिदाशिषि 466
 क्रिमः कः 297
 क्रिमवच 1305
 क्रिमेत्तिडव्ययचादाष्टद्वयप्रकर्षे 1309
 क्रिमेत्तु 1293
 क्रिरसा लवनि 707
 कुगतिप्राद्यः 1012
 कु तिष्ठः 1287
 कुस्तिते 1323
 कुव्योः (क)पै च 117
 कुमुदनहयेतरेभ्यो इमतुप् 1144
 कुक्कुलादिभ्यो यथः 1106

कुहोष्टु: 488
 कुञ्जो हेतुताक्षीत्वानुलोम्येतु 846
 कञ्ज धानुप्रसुजयते लिटि 507
 कृत्तचित्तसमासान्त्व 136
 कृती छेतने 700 •
 कृत्यलुटो बहुलम् 823
 कृत्या: 818
 कृदतिह् 329
 कृदिकारादत्तिनः 1354
 कृन्देजन्तः 400
 कृम्बस्तियोगे संपद्यकर्तति च्चिः 1332
 कृवापार्जिमिस्वदिसाध्यशून्य उत् 901
 कृसम्बद्धस्तुद्वयुष्वो लिटि 514
 कैतिमर उपर्यन्त्यानम् 822
 कैशाद्वान्यतरस्याम् 1276
 कैशाहठज् 1176
 कुत्ति च 467
 कृत्तवत् निष्ठा 866
 क्रमेमनित्यम् 913
 कृत्तातोसुन्कसुनः 401
 कृत्तिचि च 769
 कृत्य विभाषा 771
 क्रमः परस्मैपदेषु 521
 क्रमादिभ्यो तुन् 1136
 क्रीतात् करणपूर्वा च 1368
 क्रयादिभ्यः इना 730
 क्रसुष्वच 881
 कृत्ताति 1294
 कृत्तनप्रत्ययस्य कुः 331
 कृत्यप् च 855
 कृत्यवचिप्रस्त्रायतस्तुकटपुजुओयां दोर्यांसं
 • प्रसारणं च 895
 कृत्तादिभ्यः 1099
 कृत्तियसमानशब्दाउजनपदात् तस्य राज्ञां

पत्त्ववत् १०३
 ज्ञायो मः ८७५
 कुभादितु च ७६४
 करस्याचि ६२९
 खफङ्गठयच्छतव्य १
 खरवसानयोर्विसर्जनीयः १११
 खरि च ९०
 खित्यनव्ययस्य ८५८
 ख्यत्यात् परस्य २०३
 गजसहायाभ्यां चेति वक्तव्यम् ११३०
 गतिरूपं २२३
 गन्धनावचेषणसेवनसाहस्रिक्षप्रतियत्नप्रकथने- च्छसोरेद्वावभ्यासलोपश्च ६१४
 पयोगेषु कृजः ७९३
 गमहनजनखनघसां लेपाः कृत्यनड़ि ५४०
 गमेरिद् परस्मैपदेषु ५१।
 गर्गादिभ्यो यज् १०८।
 गहादिभ्यश्च ११६२
 गाढ़कुटादियोऽिणिङ्गित् ६२४
 गाढ़ लिटि ६२२
 गातिस्थायुषामूर्यः सिद्धः चरस्मैपदेषु ४७३
 गुणवत्तनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च १२४५
 गुणवचनेभ्यो मतुषो लुगिष्टः १२७०
 गुणोऽप्त्वे ६४।
 गुणो यद्गुक्तोः ७५९
 गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः ५३३ ।
 गुगूधूपविच्छिपणिनिभ्य आयः ५०।
 गुरोऽस्थ छलः ९२५
 गेहे कः ८४०
 गोत्रा शित् २३७
 गोत्राद्यूच्यस्त्वयाम् १०८४
 गोपयसोर्यत् १२०१
 गोरक्षादिप्रस्त्रे यत् १०७४
 गोरतच्छित्तलुकि १००।
 गोउच्च मुरीषे १२००

गोस्त्रियोरुपसर्वनस्य १०१७
 यहित्यावयव्यथिविष्टविच्छित्तसुखतिएङ्गति-
 भरजतीनां डिति च ६७५
 यहोऽलिटि दीर्घः ७३९
 यामकनष्टन्युभ्यतस्य ११२९
 यामादयखौ ११५२
 यजर्ये कविधानम् ९१।
 यज्ञि च भावकरशायोः ९०७
 यठधृ १
 युमास्थागापाजहातिसां हस्ति ६२५
 येद्विति १९२

इमो हस्यादर्चि इमुण्णनित्यम् १०७
 इसिङ्गोऽस्त्रे १९३
 इसिङ्गोः स्मात्स्मनौ १७३
 इवुत्तरपदे प्रतिषेधः ३०८.
 इन्च ५९
 इन्ति हस्यश्च २४६
 इ प्रथमयोरम् ३३९
 इराम नव्याद्वाभ्यः २१९
 इर्यः १६२
 इयोः कुकु दुकु शरि १०४
 इआप्रातिपदिकात् १३८
 इहिं ५६५
 इजोः कु घिरण्यतोः ८३२
 इतुरन्दुस्तारामुवात्तः २८४
 इतुर्थी तदर्थार्थविलिह्वितसुखरक्षिते: ९८७
 इतुर्थी संप्रदाने ९५।
 इरति १२०६
 इरेष्टः ८४४
 इर्करीतं च ६३६
 इदयोऽसत्ये ६६
 इर्ये द्रुन्दः १०५४
 इयो तुकु ६४३

चिण् ते पदः 685	ज्ञानादीयसः 1314
चिंह भावकर्मणोः 803	ज्ञवरत्वरसिव्यविमवासुपधायाश्च 922
चूदू 148	भभ्रः 1
चोः कुः 333	भयः 981, 1145
चो 365	भयो हेऽन्यतरस्यम् 91
चक्रोः शूडनुनासिके च 896	भरो भरि सवर्णे 89
चिल लुडि 471	भलां जश्च भग्नि 25
च्छेः सिच् 472	भलो भलि 513
च्छौ च 1337	भषस्त्रोर्ध्वाधः 586
छत्वमर्म ति वाच्यम् 93	भस्य रन् 556
छादेच्छूपर्गरस्य 930	भर्जुम् 464
छे च 120	भोज्जनः 421
जक्षित्यादयः षट् 375	टाङ्गसिङ्गसामिनात्या: 159
जनपदशब्दात् ज्ञनियादज् 1102	टिहाडाणज्ञयसुन्दरज्ञमात्रक्षतयएठक्टक्टक-
जनपदे लुप्ते 1141	अवरपः 1343
जनसुनखनां सन्खलोः 722	टिस ग्रात्मनेपदानां टेरे 543
जनियथोऽच 684	टे: 267 and 1243
जबगडदश् 1	द्वितीयाशुच् 914
जराया जरसन्यूतरस्याम् 181	ठगायस्यानेभ्यः 1184
जराया जरस् च 977	ठस्येकः 1101
जल्पभिन्नकुलुणटवृणः षाकन् 890	ठः सि धुद् 102
जपश्चसाः शिः 262	डाति च 207
जसः श्री 171	डाचि बहुतं द्वे भवतः 1339
जसि च 188	इवितः किः 912.
जहातेश्च 656	डो ढे सोणः 587
जहातेश्च तिथि 940	द्वलोपे पूर्वस्य दीयेण्णः 131
जातेरस्त्रीविवरयोपयात् 1373	गालुनमो वा 490
जिव्वहासूलीहृलेश्चः 1181	गिर्घात्य 742
जीवति तु वंशये युवा 1083	गिरिहृसुभ्यः कर्तरि चह् 562
जुसि च 647	गोरोनिटि 563
जुहोत्यादिभ्यः इत्युः 643	गो न: 492
जृस्तन्मुमुक्षुयुग्मुक्षुमुक्षुविवभयश्च 934	गो चमुपधाया त्रुत्यः 564
ज्ञाजनोर्जा 681	गोपापमण्डो मुच् 926
ज्य च 1313	

गवुत्तदृष्टि 835
 तडानावात्मनेपदम् 409
 तत आगतः 1183
 तत करोति तदावच्छे 778
 तत्पुरुषः 982
 तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः 1002
 तत्पुरुषस्थाहुलेः संख्याव्याप्तयादेः 1023
 तत्पुरुषे लक्षि बहुलम् 864
 तत् प्रकातवचने मथद् 1328
 तत्प्रयोजको हेतुप्रच 746
 तत्र ज्ञातः 1172
 तत्र तस्येव 1238
 तत्र भवः 1177
 तत्र समसनं समाप्तः 961
 तत्र साधुः 1221
 तत्रोद्घृतममरेभ्यः 1118
 तत्रोपर्दं सप्तमीस्थम् 1021
 तदधीते तद्वेद् 1134
 तदर्हति 1234
 तदस्मिन्चस्तोति देशे तत्त्वात्मि 1137
 तदस्य संज्ञातं तारकादिभ्य इतच् 1252
 तदस्यास्त्यस्मिन्चिति मसुप् 1268
 तदोः सः सावनन्त्ययोः 338
 तद्रुच्छति परिदूतयोः 1189
 तद्विद्वाः 975
 तद्विद्वाऽन्तरपदउमाहारे च 997
 तद्विद्वेष्वचामादेः 999 and 1069
 तद्राजस्य बहुतु तेजवाल्पियाम् 1108
 तद्वहति रथयुग्मासङ्गम् 1218
 तनादिक्षुभ्य उः 608 and 719
 तनादिभ्यस्तासोः 720
 तनोत्तर्यकि 804
 तपरस्तत्कालस्य 34
 तपोन्तुतापे च 805

तयोरेव खत्यत्तद्वालर्थाः 820
 तरति 1205
 तरपामपी घः 1308
 तवकममकावेकवचने II165
 तवममौ डसि 354
 तव्यत्तव्यानीयरः 821
 तष्ठै मत्वर्थे 1269
 तस्यस्यमित्यां तान्तत्त्वामः 446
 तस्माच्छसो नः युसि 156
 तस्मादित्युत्तरस्य 87
 तस्माद्युद्दिवि 1011
 तस्माच्चुद्दिवः 498
 तस्मिन्चणि च युग्मोकास्माक्षी 1164
 तस्मिन्चिति निर्दिष्टे पूर्वस्य 22
 तस्मै हितम् I226
 तस्य निवासः 1139
 तस्य परमार्थेदितम् 118
 तस्य पूरणे इदं 1258
 तस्य भावस्त्वतलौ 1239
 तस्य लोपः 7
 तस्य विकारः 1195
 तस्य समूहः 1126
 तस्यापत्यम् 1077
 तस्येवम् 1194
 तस्येवरः 1232
 तान्येकवचनट्रिवचनबहुवचनान्येकशः 414
 तासस्योर्लोपाः 438
 तिङ्ग्रहच 1307
 तिङ्ग्रहीणि चीणि प्रथममध्यमोत्तमाः 413
 तिङ्ग्रहित् सावधातुकम् 418
 तिन्तुतरथसिषुसरकसेतु च 898
 तिष्ठतस्मिन्दिष्ठस्थ मिष्ठवस्थ ताताङ्ग-
 पासाधान्विमिष्ठवहिमहिङ् 407
 तिरस्तिर्यसोपे 369

ति विंशतेर्दहसि 1260
 तिष्ठतेरित् 750
 तिष्ठपुष्येनेद्वाणि यसेप इति वाच्यम् 1113 त्वामै द्वितीयायाः 360
 तीयस्य छिसु वा 180
 तीष्ठसहलुभ्रश्चरिष्ठः 701
 तुदादिभ्यः शः 693
 तुभ्यमसौ छणि 350
 तुमुग्नवूलै क्रियां क्रियार्थायाम् 903
 तुल्यास्यप्रयत्नं सर्वर्गम् 14
 तुष्टोस्तातडाणिष्ठन्यतरस्याम् 444
 वज्रत् क्रोष्टुः 224
 वण्ह 715
 वृत्तीया तस्कतार्थेन गुणवचनेन 985
 वृत्तीयासप्तम्योर्बहुलम् 972
 मृ॒ 889
 वृ॒फलभज्ञत्रश्च 578
 वै तद्राजाः 1107
 वेन क्रीतम् 1231
 वेन तुत्यं क्रिया चेद्वितिः 1237
 वेन दीर्घतिं खेनति जर्णति जितम् 1203
 वेन निर्वृत्तम् 1138 and 1236
 वेन प्रोक्तम् 1193
 वेन रक्तं रागात् 1111
 वे प्राग्धातेः 451
 वेमयावेकवचनस्य 359
 वेतः वि 81
 वेतर्लि 85
 वैत सत् 886
 व्यवादिषु दुशोन्नासोधने कञ्च च 376
 व्यदादीनामः 213
 व्यदादीनि च 1159
 व्यद्वनेष्ठुवे 1157
 विष्ठतुरीत्यत्यां तिष्ठ चतुर्व 248
 वे: संप्रसारणं च 1263
 चेत्यः 212
 त्वमावेकवचने 345
 त्वाहौ सौ 340
 थलि च सेटि 495
 थासः से 545
 थो न्यः 322
 दक्षिणाप्रवातपुरस्त्यक् 1154
 दण्डादिभ्यो यः 1235
 दथस्तयोश्च 664
 दधार्तिः 878
 दन्त उच्चत उरच् 1275
 दयायासश्च 571
 दश्च 301 and 610
 दाणश्च सा चेत्वतुर्थ्यं 790
 दादेधातोर्धः 277
 दाधा च्छदाए 662
 दावीशसयुजस्तुदसिच्छमिहपतदशनहः
 करणे 897
 दिक्षुर्वयदादसंज्ञायां जः 998
 दिक्षुर्वये संज्ञायाम् 996
 दिगादिभ्यो यत् 1178
 दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरप्रदाणग्यः 1070
 दिव उत् 290
 दिव श्रीत् 289
 दिवादिभ्यः श्यन् 669
 दीडो युडचि क्रिति 678
 दीपजनबुधपूरिताय्यायिभ्योऽन्यतरस्याम्
 682
 दीर्घ दूषः किति 617
 दीर्घ च 484
 दीर्घाङ्गसि च 182 and 214
 दीर्घाकितः 761
 दीर्घं लयोः 568

दुरः जत्वाणत्वयोरुपसर्गत्वप्रतिषेधो ।
धत्तव्यः ५५३

दुष्याच्चपच्छदणहरुधिप्रच्छ वृत्त्यादि ९५०

द्वूराद्धूते च ६२

दृढः स्थूलबलयोः ८७७

दृन्करपुनःपूर्वस्य भुवो यश वृत्तव्यः २३४

दृश्यः क्वचिनेऽप्य ८६०

दृष्टं साम् १११५

देवाद्यज्ञो १०७१

दो दद्योः ८७९

द्वितिस्वायोः संप्रसारणम् ५७३

द्युदम्यो लुडि ५७४

द्युप्रागणगुदकप्रतीयो यत् ११५५

द्वन्द्वत्पुरुषयोरुत्तरपदे नित्यसमाप्तवचनम्
१०००

द्वन्द्वच प्राणितूर्यसेनाहानाम् १०६१

द्वन्द्वाच्चुदपहान्तात् समाहारे १०६२

द्वन्द्वे च १०५७

द्विगुप्राप्तापचालंपूर्वगतिसमासेषु न १०३१

द्विगुरेकवचनम् १००४

द्विगुश्च ९४३

द्विगोः १३५०

द्वितीयाटोहस्तेनः ३०६

द्वितीयायां च ३४६

द्वितीयायातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तायचेः
९४४

द्वित्रिभ्यां तथस्यायज्ञा १२५६

द्वित्रिभ्यां च सूर्धः १०४३

द्विर्वचनेऽस्मि ५०९

द्विवचनविभूष्योपपदे तरबीयसुनी १३१०

द्वेष्टीयः १२६२

द्वृष्टनः संख्यायामबहुवौहस्तीयोः १०२९

द्वृक्योद्विवचनेकवचने १४२

धर्म खरति १२११

धर्मादिव्यनियमः १०५६

धातोः ८१६

धातोः कर्मणः समानकर्तुंकादिव्यकायां वा ७५२

धातोरेकादो हृलादेः क्रियासमभिहारे यद्

धात्वादेः षः सः २८०

धान्यानां भवने क्षेत्रे खज् १२४९

धि च ५५०

धुरो यच्छक्तौ १२१९

धृवमपायेऽपादानम् ९५६

नः क्षे ७७०

न तत्वा सेद ९३७

न क्रोडादिव्यहृष्टः १३७०

नक्षत्रेण युक्तः कालः १११२

नखमुखात् संज्ञायाम् १३७१

न गतिद्विसायेभ्यः ७८२

न डिस्क्विच्योः ३०७

न ज् १००९

न ज्ञेऽस्त्वर्थानां वायो वा विज्ञपदलोपः १०३९

न ज्ञस्त्रीकल्प्युंस्त्रणत्सुनानासुपर्देख्यानम्
१३४४

न वशादाङ्गवलच् ११४७

न तिष्ठचतसः २५०

नदीभिश्च ९७४

नद्यादिभ्यः उक्तः ११५३

नन्दिप्रहृष्टवादिभ्यो स्युणिच्चचः ८३७

७/८ न्द्राः संयोगादयः ६३९

न पदान्ताद्वोरनाम् ७९

न परे नः १०१

नयुसकस्य भक्तश्च २६४

नयुसकाच्च २५९

नयुसकादन्यतरस्याम् ९८०

नयुसके भावे त्वः ९२७

न पूजनात् १०६६

मै भकुर्हुराम् 724
 न भूसुधियोः 223
 नमःस्वस्तस्वाहा स्वधालंवषद्योगाच्च 955
 न माह्योगे 475
 न मु ने 388
 न यदि 812
 न प्याभ्यां पदान्ताभ्युं पूर्वों तु ताभ्यामेष्व 1135
 न लिङ्गि 738
 न लुमताङ्कस्य 211
 न लोपः प्राप्तिपदिकान्तस्य 200
 नलोपः सुप्तवरसंचातुगिधिषु कृति 309
 नलोपो नजः 1010
 न विभक्ती तुम्माः 150
 न दृढ्याश्चत्पुर्यः 576
 न श्वसदवादिगुणानाम् 577
 नश्वर्वा 378
 नश्च 105
 नश्चापदान्तस्य भाले 95
 नःक्षयप्रशान् 111
 न षट्स्वसादिभ्यः 257
 न संप्रसारणो संप्रसारणम् 318
 न संयोगाद्वमन्तात् 310
 न समाप्ते 74
 नस्तस्मिते 979
 नहिवृतिवृष्टिवृष्टिरुचिसहितनिषु क्षेत्रो 390
 नहो धः 389
 नाज्ञेः पूजायाम् 370
 नादिति 147
 नान्तादसंख्यादेवंद 1259
 नाभिः न भूं च 1225
 नाभ्यस्तस्वात्तिः पिति सार्वधातुके 667
 नमःस्ताक्षतुः 374
 नामि 168
 नाम्ययोभावादत्तोऽम् त्वंपञ्चम्याः 971
 निकटे वसति 1216
 निजां त्रयाणां गुणः खला 666
 नित्यं करोते: 725
 नित्यं कौटिल्ये गतौ 760
 नित्यं हितः 455 ,
 नित्यं कृद्वारादिभ्यः 1199
 नित्यमामेडिते डाचीति वत्तच्च 1340
 नित्यवीप्तयोः 943
 निपात एकाजनाङ् 68
 निरादयः क्रान्ताद्यर्थे पञ्चम्या 1020
 निवासचित्तशरीरोपसमाधानेष्वादेष्वच कः 908
 निष्ठा 867 and 1052
 निष्ठायां सेटि 876
 नोचैरनुदातः 11
 नुमचिरसञ्जद्वाक्षेभ्यो नुद पूर्वविप्रतिषेधेन 231
 नुमयिसर्जनीयशर्ववायेषि 381
 नृ च 236
 नृनरयोद्युद्धिश्च 1382
 नृन् पे 116
 नेटि 512
 नेहवशि कृति 853
 नेदमदसेवकोः 305
 नेयसुवृद्धस्यानावस्थी 253
 नेर्गदनदपतपदसुमास्यतिहन्तियातिद्रापति-
 प्सातिवपतिवहन्तिशाम्यतिचिनोतिदेगिधषु
 च 487
 नेर्विशः 783
 नोपधायाः 325
 नोवयोधर्मविषमूलसूतीतासुलाभ्यस्तार्यतुल्य-
 प्राप्यवध्यानाम्यसमसमितसंमितेषु 1220
 पद्मिविश्वतिनिश्चात्त्वादिश्चत्वाग्नित्यविष्टिसप्त-
 त्यशोतिनवतिशतम् 1233
 पद्मोऽस्य 1377
 पद्मो वः 874

पञ्चमी भयेन 989
 पञ्चम्या अत् 353
 पञ्चम्याः सोकादिभ्यः 991
 पञ्चम्याससित् 1286
 पतिः समासएव 205
 पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् 1248
 पथिमच्छुभुजामात् 320
 पदान्तस्य 158
 पदान्ताद्वा 121
 परः संनिकर्षः संहिता 18
 परत्वल्लङ्घं द्वन्द्वत्पुरुषेऽयोः 1030
 परश्च 140
 परस्मैपदानां शलतुसुस्यलच्छस्यात्माः 424
 परिवृत्ते रथः 1117
 परिव्यवेभ्यः क्रियः 784
 परेभ्यः 797
 परोक्ते लिद् 423
 परौ वज्रोः एः पदान्ते 335
 पर्यभिभ्यां च 1290
 पर्यादयोः ग्नानाद्यर्थं चतुर्थो 1019
 पाण्डाध्मात्मावादाण्डवृष्ट्यर्तिसर्तिशदसदां पिबः प्रत्ययस्यात् कात् पूर्वस्यात् इदाप्यसुपः 1358
 जिष्ठधमतिष्ठमनश्चपश्चर्क्षीयसीदाः प्रत्ययस्य लुक्ष्यतुल्यः 209
 522
 पापदोर्धर्णः 1105
 पादः पत् 362
 पादस्य लोपोऽहस्यादिभ्यः 1045
 पालकान्ताच 1357
 पिता माता 1060
 पितृव्यमातुलमातामह्यपितामहाः 1125
 ऐयोगादाद्यायाम् 1356
 पुंसि संज्ञायां थः प्रायेण 929
 पुंसोऽसुह् 383
 पुग्नत्वस्थूपधस्य च 485
 पुमः खण्यमपरे 113
 पुषः संज्ञायाम् 900
 पुवादिव्युताद्वृदितः परस्मैपदेत् 542
 पूरोरण् 1104
 पूर्णाद्विभाषा 1048
 पूर्वन्त्रासिद्धम् 39
 पूर्वपदात् संज्ञायामगः 1372
 पूर्वपरावरद्विश्योक्तरापराधराणि अवस्थायाम-
 संज्ञायाम् 175
 पूर्ववत् सनः 791
 पूर्वादिनिः 1265
 पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा 178
 पूर्वोपराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणो 993
 पूर्वोप्रायासः 427
 एत्यादिभ्य इमनिष्वा 1241
 योरदुष्प्राप्तः 826
 प्रकारवचने यात् 1302
 प्रकल्पेकाच् 1312
 प्रज्ञादिभ्यश्च 1329
 प्रत्ययः 139
 प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् 210
 प्रथमयोः प्रत्ययलक्षणम् 210
 प्रथमानिर्दिष्टं समासउपसर्जनम् 968
 प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम् 343
 ग्र । परा । अप । इत्यादि 48
 प्रभवति 1188
 प्रमाणे द्वयस्तद्विभाजकः 1253
 प्रवत्सतरकाम्बलासनार्णदशानामयो 46
 प्रज्ञस्य च 1311
 प्रहरवचम् 1214

प्राक् फलारात् समाप्तः 963
 प्राक् कीरताच्छः 1223
 प्रागितात् कः 1320
 प्रागितात्यत् 1217
 प्रागिदशो विभक्तिः 1284
 प्रागवतेष्ठज् 1230
 प्राग्वहतेष्ठज् 1202
 प्राचां एत तद्वितः 1347
 प्राणिस्थादातो लज्जन्यतरस्याम् 1271
 प्रातिपदिकाचास्त्वयै बहुलमिष्टवच्च 779
 प्रातिपदिकार्थिन्नपरिमाणवच्चनमात्रे
 प्रथमा 945
 प्रादयः 67
 प्रादयो गताद्यायै प्रथमया 1014
 प्रादिभ्यो धातुजस्य वाच्यो वा चोत्तरपदलेणः
 1038
 प्रादूर्होठोठोरेष्येषु 44
 प्रादुर्हः 796
 प्रायभवः 1174
 प्रायुष एषयः 1170
 प्रायुषस्त्वः 1173
 प्रियवशे वदः खच् 850
 मुत्प्रयहा अचि नित्यम् 63
 प्वादीनं इस्वः 736
 बहिष्टिलोपो यज् च 1072
 बहुगण्यवसुडति संख्या 206
 बहुवचनस्य वक्षसौ 358
 बहुवचने अस्येत् 164
 बहुवोहा सकृद्यत्वाः स्वाक्षात् पच
 1042
 बहुपु बहुवचनम् 143
 बहोलेष्यो भू च बहोः 1315
 बहुस्यार्थाच्छस् कारकादन्यतरस्याम्
 1330

बहुदिभ्यश्च 1353
 बाहुदिभ्यश्च 1088
 ब्रुव ईद् 632
 ब्रुवः पञ्चानामादित आहो ब्रुवः 630
 ब्रुवो वचिः 633
 भजेष्च विष्णि 807
 भवतेरः 430
 भस्य टेलापः 323
 भावकर्मणोः 800
 भावे 905
 भिक्षादिभ्योःय 1127
 भिक्षासेनाटायेषु च 845
 भियोन्यतरस्याम् 648
 भीज्ञीभहुवां शुश्रवच्च 646
 भुजोऽनवने 718
 भुवो तुग्गुह्लिटोः 425
 भूवादयो धातवः 49
 भूसुवेस्तिष्ठि 474
 भजामित् 661
 भेष्य भव्ये 834
 भोभगोन्यधीश्चपूर्वस्य योऽच्चि 127
 भ्यसोभ्यम् 351
 भस्तो रोपथयो रमन्यतरस्याम् 694
 भ्राजभासधुर्विद्युतेऽर्जिष्यूजुपायस्तुवः विष्णप
 893
 मधवा बहुलम् 315
 मध्यान्मः 1167
 मनः 857
 मय उजो वो वा 71
 मयद च 1187
 मयद्वैतयोर्भावायामभद्राच्छादनयोः 1198
 मसिकनशोर्मलि 677
 मस्तेन्यात् पूर्वो तुम् वाच्यः 704
 मार्कि लुह् 469

मातुरूत् संख्यासंभद्रपूर्वायाः 1092
 मातुलोपाध्याययोरानुग्रह 1365
 भाद्रुपधायाच्च मसोवांश्यादिभ्यः 1146
 मितां हृस्वः 751
 मिठोकान्त्यात् परः 265
 भीनासिमिनेतीदीडां ल्पयि च 680
 मुख्यानासिकावचनोनुनासिकः 13
 मूलविभुजादिभ्यः कः 843
 मृजेर्विभाषा 830
 मृजेर्विद्धिः 33
 मेर्निः 449
 मैत्रज्ञुस्वारः 94
 मे नो धातोः 296
 मे राजि समः व्यौ 98
 मियतेलुर्जलिङ्गोच्च 712
 म्योऽस्त्र 882
 यः सौ 391
 यडोऽस्त्रि च 765
 यडो वा 766
 यच्च भम् 185
 यजयाध्यतत्यक्षप्रक्षरक्षो नह् 915
 यजोऽस्त्र 1082
 यजस्त्र 1345
 यजिङ्गोऽस्त्र 1085
 यणः प्रतिषेधो वाच्यः 28
 यत्तदेवेभ्यः परिमाणे वतुपुः 1254
 यत्रो द्विधा 16
 यथासंख्यमनुवेशः समानाम् 30
 यदा कर्मेव इत्यादि 809
 यमरमनमातां सक् च 530 and 674
 यरोऽनुनासिकेनुनासिको वा 83
 यवनाल्लिप्याम् 1364
 यवलपरे यवला वा 100
 यवाक्त्रोवे 1363

यस्मात् प्रत्ययिविधिस्ततादि प्रत्ययिङ्गाः
 152
 यस्य हृलः 762
 यस्येति च 260
 याहायः 243
 यासुद एस्मेषदेवूदात्ते लिङ्ग 460
 युजेरसमाप्ते 332
 युधायौ द्विवचने 342
 युवोरनाकौ 836
 युष्मदस्मदोः सस्तीचतुर्थाद्वितीयास्ययोर्धाः
 नावौ 357
 युष्मदस्मदोरनादेशे 349
 युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ्च च 1163
 युष्मदस्मक्यां डसोऽश् 355
 युष्मदृष्टुपदे समानाधिकरणे व्यानिन्यपि
 मध्यमः 415
 यूनस्तिः 1383
 यूयवयो जसि 344
 यू स्याल्यौ नदी 215
 ये च 726
 ये चाभावकर्मणोः 1097
 ये विभाषा 721
 योऽस्त्रि 318
 योषधप्रतिषेधे गवयहृष्यमुक्यमस्यमनुच्याता
 मप्रतिषेधः 1374
 र चतो हृलादेल्लेषोः 1242
 रक्षति 1209
 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च तः 868
 रथादिभ्यश्च 676
 रसो व्युपधाद्वसादेः संश्च 938
 रसाभ्यां नो याः समानपदे 292
 राजदन्तादिषु परम् 1055
 राजनि युधिष्ठिरः 861
 राजाभ्यशुराव्यत् 1095

राजाहःसविभष्टच् 1027
 राज्ञो जातावेत् 1096
 राज्ञाह्राहाः पुंसि 1025
 रात् सत्य 230
 रायो हलि 239
 रास्तोपः 894
 राष्ट्रावारपत्रादघ्यै 1150
 रिङ् शयग्निकु 580
 रि च 439
 रीष्टदुपधस्य च 763
 रीढ़ चक्षतः 1124
 रथादिभ्यः इनम् 714
 रेवत्यादिभ्यष्टक् 1100
 रोः सुषि 294
 रोऽसुषि 129
 रो रि 130
 वोरुपधाया दीर्घ इकः 380
 लः कर्मणा च भावे आकर्मकेभ्यः 405
 लः परस्मैपदम् 408
 लक्ष्या अच्च 1274
 नडः शाकटायनस्यैत्र 604
 लटः शतुशानचावप्रथमासमानाधिकरणे 883
 लद लिद हत्यादि 404
 लद स्मे 813
 लण् 1
 लग्नमध्ये त्विसंज्ञकः 4
 लश्ववत्तिते 155
 लिङ्गः स ले प्रोत्तन्त्यस्य 461
 लिङ्गः सीयुद 555
 लिङ्गाशिषि 465
 लिङ्गनिति लहू क्रियातिपसै 476
 लिङ्गसिद्धावात्मनेषदेषु 626
 लिङ्गसिद्धोरात्मनेषदेषु 737
 लिठः कानक्षा 880

लिटस्फयोरेशिरेच 548
 लिठि धातोरनभ्यासस्य 426
 लिद च 432
 लित्यन्यतरस्याम् 590
 लित्यभ्यासस्योभयेषम् 583
 लिपिसिद्धिकृत्तच 698
 लुग्या तुद्विहलित्तुगुहामात्मनेषदे दत्त्ये 628
 लुह 468
 लुडि च 602
 लुहलक्तुद्विद्विद्वातः 457
 लुहमनेर्द्यस्त 595
 लुठः प्रथमस्य डारौरसः 437
 लुषि युत्तवद्वित्तिवचने 1142
 लुषविशेषे 1114
 लटः सद्वा 887
 लद शेषे च 440
 लोटो लक्ष्मी 445
 लोद च 441
 लोपः शाकल्यस्य 38
 लोण्डशास्यान्यतरस्यां स्वोः 537
 लोपो यि 660
 लोपो व्यार्थलि 463
 लोमादिपामादिपिच्छातिभ्यः शनेत्तदः 1272
 ल्युद च 928
 ल्यादिभ्यः 870
 लच उम् 635
 लचिस्वपियजादीनां किति 584
 लदवज्जलन्तस्याचः 499
 लयसि प्रथमे 1349
 लरणादिभ्यश्च 1143
 लर्गान्ताच्च 1182
 लर्णवृढादिभ्यः व्यज् च 1244
 लर्णवद्वात्मात् सेषधातु सो नः 1351
 लर्त्तमानसामीप्ये वर्तमानकृता 814

वर्तमाने लक् 406
 वर्वाभवत्व 233
 वसुखंसुखंस्वनदुहां दः 287
 वसेः संप्रसारणम् 382
 वाचो गिनिः 1282
 वा जूभमुक्रसाम् 671
 वा द्रुहमुहम्मुहम्मिहम् 279
 वा नयुसकल्य 396
 वा नामधेयस्य 1161
 वान्तो यि प्रत्यये 31
 वान्यस्य संयोगादेः 529
 वा पदान्तस्य 97
 वा बहूनां जातिपरिप्रज्ञे इतमच् 1325
 वा भाश्म्लाश्मभमुक्रमुक्रसिनुटिलवः 520
 वामदेवाद्याहृष्टो 1116
 वामि 254
 वाम्यसेः 252
 वाय्युतुपित्रुत्सेया यत् 1123
 वावसाने 165
 वा शरि 123
 वा सरपोऽस्त्वयाम् 817
 वाह ऊद 282
 विज इद 713
 विद्वनोरनुनासिकस्यात् 854
 विदांकुर्वन्निव्यत्यन्यतरत्याम् 607
 विदेः शतुर्वसुः 885
 विदो लटो वा 605
 विद्यायेनिसंबन्धेभ्यो वुज् 1185
 विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेनु
 सिद् 459
 विन्मसोर्सुक् 1317 ..
 विष्ठरायां ज्ञे: 785
 विप्रतिक्षेपे यरं वार्यम् 132
 विमत्तिरूप 149
 विभाषा घाषेदशास्त्रासः 673
 विभाषा हिन्दयोः 274
 विभाषा चिण्णमुलोः 808
 विभाषा चे: 689
 विभाषा तृतीयादित्यविः 228
 विभाषा त्रिकरमासे बहुवीहो 245
 विभाषा लुहूत्तडोः 623
 विभाषा साति कात्यये 1335
 विभाषा सुपो बहुच् पुरस्तात् तु 1319
 विभाषेटः 572
 विभाषेण्योः 640
 विभाषोऽवसानम् 144
 विशेषणं विशेषेण बहुलम् 1006
 विष्वस्य वसुराटोः 336
 विसर्जनीयस्य सः 115, 122
 वुग्युटासुवद्ययोः सिद्धौ वत्तव्यां 679
 वृद्धाच्छः 1160
 वृद्धिरादेच् 40
 वृद्धिरेचि 41
 वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धम् 1158
 वृद्ध्यः स्यसनोः 575
 वृत्तो वा 654
 वैरप्रक्षस्य 330
 वोतो गुणवत्तनात् 1352
 व्याकृपरिम्यो रमः 798
 व्रश्वभरजसुजमजयजराजभाजक्षणां चः 334
 व्रीहिशाल्योर्धक् 1250
 व्रीहार्दिभ्यस्य 1280
 शक्न्यादितु पररूपं वाच्यम् 53
 शदेः शितः 705
 शप्तयनोनित्यम् 398
 शब्ददर्तुरं करोति 1210
 शब्दविरक्तलहाभकरणमेघेभ्यः करणे 777
 शरोत्तरवयवाच्च 1179

शरीरावयवात्यतः 1227
 शरोऽसि 295
 शपूर्वा: खयः 690
 शल इगुणधारनिटः क्षः 627
 शश्क्रोऽटि 92
 शष्पसर् 1
 शसो न 347
 शक्तिर्थादीनामुत्तरपदसेपो वलव्यः 1008
 शात् 77
 शाहूरवायाजो ढीन् 1381
 शासु इद्वह्लोः 829
 शासिवसिधसीनां च 591
 शिखाया वलच् 1148
 शिं तुक् 106
 शिश्वम् 1213
 शिवादिभ्योऽग् 1090
 शि सर्वनामस्यानम् 263.
 शीढः सार्वधातुके गुणः 620
 शीढो रुद् 621
 शीलम् 1215
 शुक्राद्यन् 1121
 शुषः क्षः 873
 शृदृप्रां छ्वस्या वा 652
 शे तम्कादीनां तुम् वाच्यः 702
 शे मुचादीनाम् 697
 शेषात् कर्तरि परस्मैपदम् 412
 शेषाद्विभाषा 1053
 शेषे 1149.
 शेषे प्रथमः 417
 शेषे लोपः 341
 शेषे अस्तिवा 190
 शेषे अहुवीहि: 1034
 शनसोरत्त्वोपः 611
 श्वाससेपः 717
 इनाभ्यस्तयोरातः 658
 शिखः सेवायाम् 579
 शुबः शु च 534
 शेत्रियश्वन्दोऽधीते 1264
 श्वेतः किंति 692
 इत्ते 644
 इवयुषमधोनामतच्छिते 317
 इव शुस्तोकाराकारसोपश्च 1378
 इः प्रत्ययस्य 891
 इदक्षतिक्तिपयत्वतुरां शुक् 1261
 इदत्वतुर्भ्यश्च 291
 इदयो लुक् 208
 इठोः कः सि 585
 इष्ठी 992
 इष्ठी शेषे 958
 इद्वारादिभ्यश्च 1348
 इदुना इः 78
 इग्नान्ता षद् 324
 संख्यापूर्वं रात्रं फ्लोकम् 1026
 संख्यापूर्वो द्विगुः 1003
 संख्याया अवयवे तयप् 1255
 संख्यासुपूर्वस्य 1046
 संपदादिभ्यः किंवद् 920
 संप्रसारणाच्च 283
 संबुद्धी शाकत्वस्येताद्वनावं 70
 संभूते 1175
 संयोगादेरातो धातोर्यज्ञतः 869
 संयोगान्तस्य लोपः 26
 संयोगे गुरु 483
 संसुष्टे 1207
 संस्कर्तं भवाः 1119
 संस्कृतम् 1204
 संहितशफलत्ववामादेश्च 1380
 सः स्वार्थधातुके 754

सखुरसम्बुद्धी 201
 सख्या: 1246
 सत्यापपाशुदपवीणासूलश्लोकसेनालोगत्यच-
 वर्मधर्मचूर्णहुरादिभ्यो गिर् 741
 स नयुसकम् 1005
 सनातना धातवः 502.
 सनाशसभिक्ष उः 892
 सनि यज्ञुहोष्ट्य 757
 सन्यहोः 753
 सन्यतः 567
 सन्वल्लयुनि चहृपरेनाले च 566
 सपूर्वाच्च 1266
 सप्तमी विशेषणे ब्रह्मोहैः 1036
 सप्तमी शैयाहैः 995
 सप्तम्यधिकरणो च 960
 सप्तम्यां जनेहः 863
 सप्तम्यास्त्वः 1291
 सभाया यः 1222
 समः समि 367
 समः सुटि 108
 समर्थः पदविधिः 963
 समर्थानां प्रथमाद्वा 1067
 समवप्रविभ्यः स्यः 786
 समवाये च 728
 समस्तोपायुक्तात् 789
 समानकर्त्तयोः पूर्वकाले 936
 समासेनज्ञपूर्वं ततो स्यप 941
 समाहारः स्वरितः 12
 समरिध्यां करोतौ भूषणे 727
 समुद्धानां सो वक्तव्यः 112
 सम्बुद्धो च 241
 सम्बोधने च 946
 समपाणामेकश्च एकविभक्तौ 145
 सर्वतोऽक्षिसर्वादित्येके 1355

सर्वत्र विभाषा गोः 57
 सर्वनामस्थाने चासम्बुद्धी 197
 सर्वनामः स्मै 172
 सर्वनामः स्याइद्वस्त्रच 244
 सर्वप्राणिपरिकेभ्यः स्वार्थं कन् 1327
 सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि 1297
 सर्वादीनि सर्वनामानि 170
 सर्वेकान्यकिंयत्तदः काले दा 1296
 सवाभ्यां वामी 553
 ससजुषो रुः 124
 सह सुपा 964
 सहस्र सधिः 368
 सहितहोरोदवर्णस्य 588
 सहे: साडः सः 288
 सहे च 862
 सात्यदायोः 1336
 साधकतमं करणम् 951
 सान्तमहतः संयोगस्य 371
 साम आकम् 356
 सामान्ये नयुसकम् 1033
 सार्थचिरंप्राज्ञोपगोऽव्ययेभ्यश्वयुत्तुलि तुद च
 1171
 सार्वधातुकमपित् 535
 सार्वधातुकार्धधातुकयोः 420
 सार्वधातुके यक् 801
 सावनहुः 285
 सास्य देवता 1120
 सिचि च परस्मैपरेषु 655
 सिचि दुद्धिः परस्मैपरेषु 519
 रिजभ्यस्तविदिभ्यश्च 481
 सुद कात् पूर्व इति वक्तव्यम् 709
 .सुद तिथोः 558
 सुहनयुसकस्य 183
 सुप आस्मनः चक्र 767

सुषुप्ति: 141
 सुषुप्ति च 160
 सुषोंग धातुप्रतिपदि: योः 708
 सुप्रिहन्ते पदम् 20
 सुप्तजाती लिनिस्तांकोत्त्वे 856
 सुहृद्दुर्घटा मित्रामित्रयोः 1049
 सूर्यागस्त्ययोरक्षे च द्वां च यतोपः 1360
 सूर्याक्षेवतारां चाप् 1359
 सूर्यित्वाभस्यमकिति 686
 सेव्यपित्त 447
 सेव्यिति कर्तव्यत्वद्विद्वद्विनतः 670
 सेव्यिति लोप्ये चेत् पादपूरणम् 134
 सेव्यादत्यग्नि 1122
 सेव्य निवासः 1192
 सेवा च 312
 स्कोः संयोगाद्योरन्ते च 337
 स्तन्मुखभुस्कुभुस्कुभुस्कुभ्यः श्वनश्च 732
 स्तन्मृतः 735
 स्तुस्थूजभ्यः परस्तेपदेषु 688
 स्तोकान्तिकदूरार्थकच्छालि लेन 990
 स्तोः श्वना इत्युः 76
 स्त्रियाः 251
 स्त्रियाः पुंवध्वाणितपुंस्कादनूड समानार्थि-
 करणे स्त्रियामपूरणीप्रियाटिषु 1040
 स्त्रियां क्लिन् 918
 स्त्रियां च 255
 स्त्रीपुंसाभ्यां नश्वर्जी भवनात् 1076
 स्त्रीभ्यो उक्त 1093
 स्त्राद्योरित्वा 663
 स्त्रानिवदादेशोऽनस्त्विधा 163
 स्त्रान्मनस्तरतमः 23
 स्तुशमश्चावस्थपृष्ठेऽल्लोः सिद्धा वाच्चः 696
 स्त्यशोनुदके क्विन् 379.
 स्त्ररतिस्त्रलत्यार्निर्निर्विभ्यः 703

स्त्रोन्नरे लहू च 470
 स्त्रतासी लकुटोः 435
 स्त्रियस्त्रीपुदत्तासितु भावकर्मणोरपदेशोऽन-
 नयहृदयां वा विवरिदिद च 802
 स्वतन्त्रः कर्ता 745
 स्वयो नन् 916
 स्वमत्तिधनात्यायम् 176
 स्वमानेपुसकात् 270
 स्वमोर्लक् 393
 स्वरतिस्त्रियत्पूजूदितो वा 511
 स्वरादिनिपातमत्ययम् 399
 स्वरितजितः कर्त्रिभिप्राये क्रियाक्षले 411
 स्वाङ्गात्मोपसर्जनादसंयोगोपधात् 1369
 स्वादिभ्यः इत्युः 687
 स्वादित्यसर्वनामस्थाने 184
 स्वीजसमीदकष्टाभ्याम्भिस् डेभ्याम्भ्यस् डक्षि-
 भ्याम्भ्यस् डंसोसाम ड्योस्सुप् 137
 ह इति 551
 हकारादित्यकार उद्धारणार्थः 3
 हनो वध लिङ्ग 601
 हन्तर्जः 598
 हृल् 1
 हृलः 871
 हृलः इनः शानकोः 733, 740
 हृलदन्तात् सप्तम्याः संज्ञायाम् 1037
 हृसन्तात्त्व 792
 हृलन्त्यस् 5
 हृलश्च 932
 हृलस्तद्वितत्व 1346
 हृलादिः शेषः 428
 हृलि च 651
 हृलि लोप्यः 303
 हृलि सर्वेषाम् 128
 हृलोऽनन्सराः संयोगः 19

हस्ताक्षी दीर्घात् सुतिस्थएकं च 199	हैयंगबोनं बंजायाम् 1251
हशि च 126	हो छः 276
हिंसाकां प्रतेष्व 710	हो हन्तेरिधाचेषु 314
हिनुमीना 731	ह्यन्तदण्डयसज्जागण्डिष्वेविताम् 500
हिमारणयोर्मध्ये 1362	हृस्तः 429
हुभलभ्यो वैर्धिः 593	हृस्तं लघु 482
हुशुवोः सावधातुके 536	हृस्वनद्यापो नुद 167
हेतुमति च 747	हृस्वस्य गुणः 189
हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूपः 1186	हृस्वस्य पिति कृति तुक 828
हेतुहेतुमतोर्लिङ्गः 815	हृस्वादहात् 582
हे मपरे वा 99	हृस्वो नयुंसके प्रातिपदिकस्य 269

॥ इति सूत्रवार्तिकादिसूचीयत्रम् ॥



INDEX

OF THE

CRUDE FORMS OF WORDS (PRATIPADIKAS).

• • यावन्तः वदसु लिहेतु सन्ति शब्दाः समाग्रामाः ।
निर्देश्यन्तेऽत्र तावन्तः सौलभ्याय विविस्त्राम् ॥ १ ॥

Note.—The figures refer to the numbers of the aphorisms, and not to the page.

अक्षका 245	अस्ति 274	कतिपय 179	चिकीर्स 381
अह्नि 274	अस्मद् 341	करभू 234	जाज्ञत् 375
अग्निमध् 362	अहन् 394	कवि 194	जरा 245
अतिच्छू 231	आश्चित् 392	किम् 297, 360, 393	जायत् 375
अतिलक्ष्मी 219	इतर 174, 244, 267	कषणा 169	जामात् 235
अदस् 385, 392, 398	इदम् 209, 391, 393	कृञ्ज् 370	ज्ञात् 274
* अधर 175, 244	उत्तर 175, 244	क्रोष्टु 227	ज्ञान 258
अनदुह् 285	उत्तरपूर्वा 245	क्रोष्ट्री 256	तद् 338, 391, 395
अनेहस् 384	उदच् 365	क्षत् 235	तन्त्री 250
अन्तर 177, 244	उदच्च 370	खञ्ज् 333	तरी "
अन्य 174, 244, 267	उपानह् 390	खल्पू 231	तादृश् 377
अन्यतम् 267	उम् 174, 244	गवाच् 395	तिर्यच् 369
अन्यतर 174, 244, 267	उमय 174, 244	गिर् 390	तिर्यञ्च 370
अप् 391	उशनस् 383	गुप् 375	तुदत् 396
अपर 175, 244	उष्णिह् 390	गो 237	तुरासाह् 288
अस्त्रा 245	ऊर् 395	गोपा 245	मृतीय 180, 245
अस्त्रिका 243	ऋत्विज् 331	गौरी 250	त्यद् 338, 391, 395
अर्ध 179	ऋभुविन् 323	ग्रामणी 221	त्रि 211, 249
अर्यमन् 314	एक 174, 244	ग्लै 239	त्व 170, 244
अर्बन् 318	एकतर 268	घटस्थश् 379	त्वत् 170
अर्ल्य 179	एतद् 338, 391, 395	चक्रासत् 375	त्वद् 235
अस्ता 245	कतम् 174, 244, 267	चक्रुस् 398	त्विष् 392
अवर 175, 244	कतर 174, 244, 267	चतुर् 290, 390, 393	दक्षिण 175, 244
अष्टन् 327	कति 205	चरम् 179	दग्धिन् 395

* कृषित् कृषिदधरादिव्यक्त्वेष्यः स्यालयाग्न्यताप्रदर्शनमात्रकलपः ।

ददत् 374, 395	पश्चन् 324	भात् 397	विद्वस् 381
दधि 273	पति 205	भानु 223	विभाज् 334
दधृष् 379	पथिन् 322	भूपति 205	विश् 377
दरिद्रत् 375	पणी 213	भृस्त् 337	विश्व 174, 244
दिव् 390	पयस् 398	भृ 256	विश्वापा 181
दिश् 392	पर्योमुच् 370	भृष्ट् 316	विश्ववाह् 283
दीव्यत् 398	पर 178, 244	मति 245	विश्वसूज् 334
दुर्गा 243	परिवाज् 335	मधिन् 323	विश्ववाज् 336
दुर्घ 278	पित् 235	मधु 274	दत्रहन् 312
दुर्छित् 257	पिपटिस् 380	महत् 371	घेधस् 384
दुर्भू 233	पुनर्भू 234	मातृ 257	गङ्गत् 395
दुश् 392	पुंस् 383	मुह 279	गङ्गाधरा 187
देवेज् 334	पुर 390	यज्ञन् 309	गम्भु 223
ओ 257	पूर्व 175, 244	यद् 338, 391, 395	शार्हिन् 314
दुह् 279	पूषन् 314	यदकी 221	शासत् 375
द्वि 213, 250	पितृ 235	यशस्विन् 314	शुद्धधी 222
द्वितय 179	प्रत्यञ्च् 365	यात् 257	श्री 253
द्वितीय 180, 245	प्रत्यञ्च् 370	युज् 332	श्रीणा 269
धन 265	प्रथम 179	युवन् 317	श्वन् 317
धनुस् 398	प्रत्यो 275	युज्मद् 341	शष् 379
धात् 234, 274	प्रधी 219	रत्नमुष् 379	सक्षिय 274
धीमत् 372	प्रे 275	रमा 240	सर्वि 200
धेनु 254	प्रशास् 296	राज् 334	सजुष् 392
नदी 250	प्रशास्त् 235	राजन् 306	सध्यच् 368
ननान्त् 257	प्राच् 363	राम 144	सध्यञ्च् 370
नपू 235	प्राइच् 370	ई 239, 257	सम 174, 244
नश् 378	प्रियत्रि 212	लक्ष्मी 250	सम्पत् 367
निर्जर 180	फल 265	लिह 276	सम्पञ्च् 370
नी 221	बहुशेयसी 214	धन 265	सर्व 171, 244
न् 235	बुद्धि 247	वर्षभू 232	सिम 174, 244
नेम 179, 244	ब्रह्मनिष्ठ 310, 394	आच् 391	सुखी 223
नेष्ट् 235	ब्रह्मनिष्ठ 308	वातप्रमी 214	सुती "
नै 257	भवत् 372	आट् 393	सुदिवस् 289
पश्चत् 397	भवत् "	आरि 270	सुधी 274, 223

मुन् 275	मुच्ची 221	स्व 176, 244	हरि 187'
मुपचिन् 395	म्ली 250	स्वनहुङ् 393	हविस 398
मुणाद् 361	म्लिङ् 280	स्वभू 232	हाहा 187
मुंगे 398	मुङ् "	स्वयंभू 256	हृष्ट 231
मुमुक्ष 333	मञ् 391	स्वस 257	होत 235
मुल् 232, 274			

द्रुति वह्निर्वातिप्रातिपदिकसूचीपत्रम् ॥



INDEX OF VERBS.

भुविमारभ्य ये यत्र धातवः समुदाहृताः ।
 विदांकुर्वन्तु सांस्कूर्यमेतदर्थायमुद्यामः ॥ १ ॥

Note.—The figures refer to the numbers of the aphorisms, and not to the page.

अज् 715	कष 694	छिद 714	दीप 684	पिण्ड 700
अत् 476	कृ 705, 738	कृद "	दुह 625	पिष 716
अद् 589	कू 735	क्षेत्र 674	द्व 677	षी 680
अय् 569	क्षम् 519	जन् 680	दृ 735	पुद 702
अर्ह् 497	क्षी 730	जित् 785	दो 674	पुष् 675
अश् 740	क्षण् 722	ज्ञुष् 712	व्युत् 572	पू 735
अस् 610	क्षिप् 513	ज्ञप् 751	द्रा 604	ए 712
इह् 621	क्षिण् 722	ज्ञा 740	द्वृ 735	एइ 702
इण् 614	क्षिप् 795	डी 680	धा 663	पृ 648
इच्य् 718	क्षिवद् 574	तच्च 716	धू 691, 738	प्रच्छ 711
इष् 702	क्षुद् 714	तन् 719	धृ 582	ग्री 730
उझ् 700	क्षुभ् 574	तप् 519	ध्यंस् 574	प्ला 604
उझ् "	खिद् 700	तुद् 693	नद् 491	बुध् 685
उच्च् 715	ख्या 604	तुभ् 574	नभ् 574	ब्रू 629
ऊर्णु 636	गण् 743	त्वण् 722	नश् 675	भज् 582
ऋ 803	गद् 486	त्वद् 714	नह् 686	भज् 716
ऋच् 700	गम् 538	त्वप् 701	निज् 664	भा 604
एध् 543	गुप् 500	त्वम् "	नी 582	भिद् 714
कद् 499	गृ 710	त्वश् 714	नुद् 693	भी 647
कण्ठ् 780	गृह् 738	त्रप् 577	नू 703	भुज् 794, 717
कथ् 742	ग्ले 527	त्रस् 670	नृत् 669	भू 406
कम् 559	घद् 750	दद् 576	नन्द् 495	भ 579, 661
कुद् 702	घुद् 574	दा 604, 661	पद् 582	भंस् 574
कुष् 740	चि 688	दिव् 669	पद् 752	भस्त् 693
कृ 722	चित् 486	दिश् 629	पद् 684	मन् 729
कृत् 700, 714	चुर् 741	दी 677	पा 521	मस्त् 703

मा 660, 680	रज् 704	वृ 740	शु 533	स्व 689
मिद् 574	रध् 714	वह् 574	विवत् 574	स्तू 736
मित् 696	लभ् 807	बृ 738	सद् 704	स्या 748
मी 730	ला 604	व्यच् 700	सन् 720	स्ना 604
मुच् 696	लिप् 699	व्यप् 674	सि 731	स्मुद् 702
मुष् 740	लिह् 629	वज् 498	सिच् 697	स्मुर् "
म 711	लुप् 697	वज्व 700	सिध् 481	स्मुल् "
मइ 702	लुभ् 700	शद् 704	सिव् 669	स्व 803
मण् 704	लू 736	शिष् 716	सु 687	संस् 574
मष् 686	वन् 729	शो 619	सू 677	सम् "
यज् 582	वस् 811	शुच् 186	सज् 685	स्विद् "
या 603	वह् 585	शुन् 702	सो 674	हन् 559
यु 602, 735	वा 604	शुम् 574	स्कन्ध् 732	हा 655, 661
युज् 714	विच् 774	शुष् 675	स्कु 731	हिस् 714
युध् 685	विज् 712 & 167	शो 671	स्कुन्ध् 732	हु 643
रम् 798	विद् 604, 685,	शा 604	स्तन्ध् "	हृ 582
रा 604	697, 718	शि 579	स्तु 803	ही 648
रिच् 714	विश् 704	श्रो 730	स्तुन्ध् 732	हृष् 530
हच् 574				

॥ इति तिडन्तधातुमूर्च्छोपन्नम् ॥



CONTENTS.

Note.—The figures refer to the numbers of the aphorisms, and not to the page.

संज्ञाप्रकरणम्	1	रुधादयः	714
Terms		“Rudh, &c.”	
स्वरसंधिः	21	तनादयः	719
Conjunction of Vowels		“Tan, &c.”	
हस्तिधिः	76	क्रीतादयः	730
Conjunction of Consonants		“Kri, &c.”	
विसर्गसंधिः	122	चुरादयः	741
Changes of “Visarga”		“Chur, &c.”	
अजन्तन्पुंलिङ्गाः	135	गिजान्ताः	745
Masculines ending in vowels		Verbs ending in “ni”	
अजन्तस्त्रीलिङ्गाः	240	सनन्ताः	752
Feminines ending in vowels		Verbs ending in “san”	
अजन्तन्पुंसकलिङ्गाः	258	यडन्ताः	758
Neuters ending in vowels		Verbs ending in the affix “yañ”	
हतन्तस्त्रीलिङ्गाः	276	यडलुगन्ताः	765
Masculines ending in consonants		Verbs ending with a blank substituted for “yañ”	
हतन्तस्त्रीलिङ्गाः	389	नामधातवः	767
Feminines ending in consonants		Nominal Verbs	
हतन्तन्पुंसकलिङ्गाः	393	कण्डवादयः	780
Neuters ending in consonants		“Kandu, &c.”	
अव्ययानि	399	आत्मनेपदप्रक्रिया	781
Indeclinables		The “Atmanepada” affixes	
भावादयः	404	परस्मैपदप्रक्रिया	794
“Bhu, &c.”		The “Parasmaipada” affixes	
अदादयः	589	भावकर्मप्रक्रिया	800
“Ad, &c.”		Impersonals and Passives	
जुहोत्यादयः	643	कर्मकर्तृप्रक्रिया	809
“Hu, &c.”		Reflective Verbs	
दिवादयः	669	सकारार्थप्रक्रिया	811
“Div, &c.”		Meanings of the Tenses	
स्वादयः	687	कठन्तप्रक्रिया	816
“Su, &c.”		Words ending with the “krit” affixes	
तुदादयः	693		
“Tud, &c.”			

उणादयः:	901	बहुवीहः: “ <i>Bahuvrihi</i> ” or attributive compounds	1034
Words ending with the affixes “ <i>uṇ dva</i> ”			
कारकप्रकरणम्	945	द्वन्द्वः “ <i>Dvandha</i> ” or aggregative compounds	1054
Case affixes			
समासप्रकरणम्	962	समासान्ता: The affixes which come at the end of compounds	1063
Compound words			
अव्ययीभावः:	966	तद्धितप्रकरणम् The “ <i>Taddhita</i> ” affixes	1067
“ <i>Avyayibhāva</i> ” or indeclin- able compounds			
तत्पुरुषः:	982	स्त्रीप्रत्ययाः: The affixes of the feminine	1341
“ <i>Tatpurusha</i> ” compound			



यद्युच्चं शाखकाले दृष्टिसुद्रव्योर्धतः ।
अधस्थितं विदन्वयेतदस्मादित्ययमुद्घमः ॥

Page.	s. l.	शुच्चम्	शुच्चम्
5	4	ऊकालोड़-	ऊकालोड़-
6	10	ओदीतोः	ओदीतोः
6	10	जिह्वासूलाय-	जिह्वासूलीय-
7	2	रूपत्सृम-	रूपत्सृष्टम-
54	5	आकारान्ते या धातु-	आकारान्ते या धातु
65	5	पुरुदंशो-	पुरुदंसो-
72	7	घमशसोः	घमशसोः
79	11	धूदसु	धूदनु
113	13	त वत् । त्वे ।	तावत् । त्वे ।
121	1	युष्मद्यप्र-	युष्मदि प्र-
141	8	द्वित्वात् । पर-	द्वित्वात्पर-
142	7	पञ्ज़दश	पञ्चङ्ग
146	8	दीर्घा यदी	दीर्घा यदी
148	2	पश्यधाशीर्क्ष्य-	पश्यर्क्षधाशीय-
152	10	अश्रोव्यत्	अश्रोव्यत्
179	3	शीडः सर्व-	शीडः सार्व-
181	4	दुग्ध्ये	धुग्ध्ये
193	10	च्वसोरे-	च्वसोरे-
223	2	परस्य चयो-	परस्य चयो-
223	8	सव रोध-	सर्वं रोध-
257	8	विभुतज्जति	विभुज्जति
266	5	सामानाधि-	सामानाधि-
268	5	छ्योः	छ्योः
271	6	किर्त्तभित्ते	कर्तृभित्ते
272	10	प्रत्ययन्ता	प्रत्ययान्ता
279	10	गान्ह इ-	गानह इ-
282	1	धर्म ब्रूते	धर्मं ब्रूते
300	3	ऊर्याडिच्छ-	ऊर्यादिच्छ-
302	8	तिर्गत-	निर्गत-
329	11	मतोवायवांशिं-	मतोवांशयवांशि-
330	9	चतुर्दशयां	चतुर्दशयां
343	6	प्राणिधता-	प्राणिधता-
375	1	शार्य-	शार्य-

॥ लघुकौमुदीव्याकरणम् ॥

। श्रीगणेशाय नमः ।

नत्वा सरस्वतीं देवीं शुद्धां गुण्यां करोम्यहम् ।
पाणिनीयप्रवेशाय लघुसिद्धान्तकौमुदीम् ॥

SALUTATION TO GAÑEŚA !

Having made obeisance to Sarasvatí, the divine, the pure, endued with good qualities, I make this abridged Siddhántakaumudí in order that people may enter some way into the Páṇiníya Grammar.



संज्ञाप्रकरणम् ।

अ ह उण् । १ । वह लक् । २ । र ओह् । ३ । से
 औच् । ४ । ह य व रट् । ५ । लण् । ६ । ज म ड ण
 नम् । ७ । झ भज् । ८ । घ ढ धष् । ९ । ज ब ग
 ह दश् । १० । ख फ छ ठ थ च ट तव् । ११ । क
 पय् । १२ । श ष सर् । १३ । हल् । १४ ।

इति माहेश्वराणि सूत्राण्यणादिसंज्ञार्थानि ।

No. 1.—A i UN; RI LRİK; E OŃ; AI AUCH; HA YA VA RAT; LAŃ
 NA MA ŇA NA NAM; JHA BHAŃ; GHA DHA DHASH; JA BA GA DA DAŚ
 KHA PHA CHHA THA THA CHA TA TAV; KA PAY; ŠA SHA SAR; HAL.
 THESE groups of letters ARE THE APHORISMS OF MAHEŚWARA or Śiva;
 DESIGNED FOR the formation of NAMES or *pradyāhāras* SUCH AS AN AND
 THE LIKE, by which whole classes of letters can, severally, be design-
 ated. See No. 8.

एषामन्त्या इतः ।

No. 2.—THE FINAL letters OF THESE aphorisms are termed 'IT.'
 For example, in the aphorism *a i un* the letter *n* is called 'it.' See,
 further, No. 7.

हकारादिष्वकार उच्चारणार्थः ।

No. 3—THE short vowel A, IN the terms *ha*, &c., IS IN ORDER
 TO THE ARTICULATION of the letters *h*, &c. For instance, by *ha*, *ya*
ra, *ra*, &c., the bare consonants *h*, *y*, *v*, *r*, &c. are intended.

लण्मध्ये त्वित्संज्ञकः ।

No. 4.—BUT, IN the body of the sixth aphorism of No. 1, viz.
 LAŃ, it, i. e. short vowel *a*, IS TERMED 'IT.' The design of this exception,
 will appear in No. 37.

हलन्त्यम् । १ । ३ । ३ ।

उपदेशेऽन्त्यं हलित् स्यात् । उपदेश आद्योच्चारणम् । सूत्रेष्वदृष्टं पदं
 सूत्रान्तरादनुवर्त्ततीयं सर्वत्र ।

भयः । ५ । ४ । १११ ।

भयन्तादव्ययीभावाट्ज्ञा । उपसमिधम् । उपसमित् ।

इत्यव्ययीभावः ।

No. 981.—The *taddhita-affix* *tač* (No. 976) is optionally placed AFTER an *Avyayibhāva* compound that ends in A JHAY. Thus *upasamidham* or *upusamit* (No. 165) “near firewood.”

So much for the *Avyayibhāva* compounds.

तत्पुरुषः ।

OF THE TATPURUSA, OR COMPOUND THE CON-STITUENTS OF WHICH ARE (GENERALLY) IN DIFFERENT CASES.

तत्पुरुषः । २ । १ । २२ ।

अधिकारोऽयस् । प्राणबहुवीक्षः ।

No. 982.—The term TATPURUSA [i. e. “his man”—the expression itself—see No. 992—being an example of the kind of compound now to be treated of] is a regulating expression [to be understood in each aphorism] as far as No. 1034.

द्विगुण्वत् । २ । १ । २३ ।

तत्पुरुषसंज्ञकः ।

No. 983.—AND the kind of compound called DWIGU (No. 1003) is also called *tatpurusha* (No. 982).

द्वितीया श्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैः ।

२ । १ । २४ ।

द्वितीयान्तं श्रितादिप्रकृतिकौः सुबन्तैः सह वा समस्यते । कृष्णं श्रितः ।
कृष्णश्रितः । इत्यादि ।

No. 984.—A word ending with THE 2nd case-affix is optionally compounded WITH the words ŚRITA “who has had recourse to,” ATÍTA “who has surpassed,” PATITA “who has fallen upon,” GATA “who has gone to,” ATYASTA “who has passed,” PRÁPTA “who has reached,” AND ÁPANNA “who has reached,” when these are the governing words and end with case-affixes. Thus *krishnaśrīta* “who has had recourse to Krishna,” &c.

तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन । २ । १ । ३० ।

तृतीयान्तं वृतीयान्तार्थकृतगुणवचनेनार्थशब्देन च सह वा प्राप्यत् । शङ्कुलया
खण्डः । शङ्कुलाखण्डः । धान्येनार्थः । धान्यार्थः । तत्कृतेति किम् । अत्या
काणः ।

No. 985.—A word ending with THE 3RD case-affix, as before [—see No. 984—is compounded] optionally WITH WHAT DENOTES THAT THE QUALITY of which is instrumentally caused by the thing signified by what ends with the 3rd case-affix, AND WITH the word ARTHA “wealth” [—the wealth being caused by that denoted by what ends with the 3rd case-affix]. Thus *śānkulākhaṇḍa* “a piece cut by the nippers”—[where the cause of the piece being *cut* is the nippers];—*dhānyārtha* “wealth acquired by grain”—[where the grain is the cause of the wealth]. Why do we say “caused by the thing signified, &c?” Witness *akṣṇā kīṇah* “blind of an eye”—[where the two words cannot form a compound, because the *eye* is not what makes the person blind].

कर्तृकरणे कृत्ता बहुलम् । २ । १ । ३२ ।

कर्तरि करणे च तृतीया कृदन्तेन बहुलं प्राप्यत् । हरित्रातः । नख-
भिंचः । क्षट्टुहणे गतिकारकपूर्वस्यापि यहणम् । नखनिर्भिंचः ।

No. 986.—[That which ends with] the 3rd case-affix, WHEN it denotes THE AGENT OR THE INSTRUMENT, as before [see No. 984—is compounded] DIVERSELY (No. 823) with what ends with A KRIT affix. Thus *haritrāta* “preserved by Hari,” *nakhabhinna* “divided by the nails.” In the taking of *krit* [in the present rule] is implied that of the same when a preposition (No. 222) or a word directly related to the action (No. 958) precedes:—thus [the combination is not obstructed, by the preposition *nir*, in the example] *nakhanirbhīnna* “quite divided by the nails.”

चतुर्थी तदर्थार्थबलिहितसुखरक्षितेः । २ । १ । ३६ ।

चतुर्थान्तार्थाय यत् तद्वाचिना अर्थादिभिश्च चतुर्थान्तं वा प्राप्यत् । यूपाय
दार । यूपदार । तदर्थेन प्रकृतिविकृतिभाव एवेष्टः । तेनेह न । रन्धनाय
स्थाली ।

No. 987.—A word ending with THE 4TH case-affix, as before [— see No. 984,—is compounded optionally] WITH what denotes THAT WHICH

IS FOR THE PURPOSE of what ends with the 4th case-affix—AND SO too WITH the words ARTHA “on account of,” BALI “a sacrifice,” HITA ‘salutary,’ SUKHA “pleasant,” AND RAKSHITA “kept.” Thus *yúpadáru* ‘wood for a stake.’ By the expression “for the purpose thereof” the special relation of a material and its modification alone is [by Patañjali] here held [to be intended]. Hence, in the case of such an expression as “a vessel for washing,” composition does not take place—for the washing is not a modified form of the vessel, as a stake is a modified form of the wood which it is made of.

अर्थेन नित्यसमासे विशेषलिङ्गता चेति वक्तव्यम् । द्विजार्थायम् । द्विजार्थः सूपः । द्विजार्था यवागृः । द्विजार्थं पयः । भूतबलिः । गोहितम् । गोसुखम् । गोरक्षितम् ।

No. 988.—“WITH ARTHA ‘on account of,’ IT SHOULD BE STATED THAT COMPOSITION takes place INVARIABLY, AND THAT THE COMPOUND TAKES THE GENDER OF THAT WHICH IT QUALIFIES.” Thus *dwijárthah súpah* “broth for the Bráhman,” *dwijárthá yavágíh* “gruel for the Bráhman,” *dwijárthan payah* “milk for the Bráhman.” Examples of composition with the other words enumerated in No. 987 are] *bhútabalí* “a sacrifice for [all] beings,” *gohita* “what is good for cows,” *gosukha* “what is pleasant for cows,” *gorakshita* “what is kept for cows”—(as grass).

पञ्चमी भयेन । २ । १ । ३७ ।

चोरादृयम् । चोरभयम् ।

No. 989.—A word ending with THE 5TH case-affix may be compounded WITH the word BHAYA “fear.” Thus *chorabhaya* “fear [by reason] of a thief.”

स्तोकान्तिकदूरार्थक्षच्छाणि त्तेन । २ । १ । ३८ ।

No. 990.—Words WITH THE SENSE OF STOKA “a little,” ANTIKA “near,” DÚRA “far,”—AND also the word KRICHCHHRA “penace,” [may be compounded] WITH what ends in KTA (No. 867).

पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः । ६ । ३ । २ ।

अलुगुत्तरपद्मे । स्तोकान्मुक्तः । अन्तिकादागतः । अभ्याशादागतः । दूरादागतः । क्षच्छादागतः ।

No. 991.—There is not elision OF THE 5TH case-affix (No. 768) AFTER words with the sense of STOKA, &c. (No. 990), when a word in

composition with them follows. Thus *stokánmukta* "loosed from a little distance," *antikádágata* "come from near," *abhyásádágata* "come from studying," *dúrádágata* "come from far," *kṛichchhrádágata* "come with difficulty."

षष्ठी । २ । २ । ८ ।

सुबन्तेन प्रावत् । राजपुरुषः ।

No. 992.—A word ending with THE 6TH case-affix, as before, [—see, No. 984—is optionally compounded] with what ends with a case-affix. Thus *rājapurusha* (No. 200) "the king's man." [This example, with the demonstrative pronoun *tat* substituted for the word *rājan*, gives the compound *tatpurusha* "his man," which is taken as the type and name of the class,—see No. 982.]

पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे । २ । २ । ९ ।

अवयविना सह पूर्वादयः समस्यते एकत्वसंख्याविशिष्टश्चेदवयवी ।
षष्ठीसमासापवादः । पूर्वं कायस्य पूर्वकायः । अपरकायः । एकाधिकरणे
किम् । पूर्वश्कात्राणाम् ।

No. 993.—The words PŪRVA "front," APARA "near," ADHARA "lower," AND UTTARA "upper," are compounded WITH WHAT [word signifies a thing that] HAS PARTS, PROVIDED that THE THING having parts IS DISTINGUISHED numerically BY UNITY. This debars No. 992 [which would have placed the words *púrva*, &c. last in the compound;—whereas, being here exhibited in the nominative case—see No. 969—they take the precedence]. Thus *púrvakāya* "the front of the body," *aparakāya* "the back of the body." Why do we say "provided it is the site of unity [i. e. provided it be one]?" Witness *púrvaschhátránám* "the foremost of the pupils"—[where composition does not take place, the pupils being more than one].

अर्धं नपुंसकम् । २ । २ । २ ।

समांशवाच्यर्थशब्दो नित्यं क्लीबे प्रावत् । अर्धं पिप्पल्या अर्धपिप्पली ।

No. 994.—The word ARDHA, which, when it signifies exactly equal parts (i. e. halves) is always NEUTER, as before [i. e. as directed in No. 993—enters into composition]. Thus *ardhapippali* "a half of the pepper."

सप्तमी शौण्डैः । २ । १ । ४० ।

सप्तम्यन्तं शौण्डादिभिः प्राग्वत् । अक्षेषु शौण्डः । अतशौण्डः । इत्यादि ।
द्वितीया तृतीयेत्यादियोगविभागादन्यत्रापि द्वितीयादिविभक्तीनां प्रयोगवशात्
समासे ज्ञेयः ।

No. 995.—A word ending with THE 7TH case-affix, as before [i. e. as directed in No. 984—is optionally compounded] WITH the words **śaunḍa** “skilled,” &c. Thus *akhaśaunḍa* “skilled in dice”—and so of others.

[It had been stated that words ending with the 2nd, 3rd, and other case-affixes—see Nos. 984, 985, &c.,—may form compounds with certain words specified in the aphorisms; but a greater latitude is found necessary—so] on the ground of usage [in the works of good authors] it is to be considered allowable to form compounds out of words ending with the 3rd and other case-affixes, elsewhere also [than where directed in the aphorisms], by disjoining the expressions 2nd, 3rd, &c. [from their appropriate aphorisms], and attaching them [to others].

दिक्संख्ये संज्ञायाम् । २ । १ । ५० ।

संज्ञायामेवेति नियमार्थं सूत्रम् । पूर्वेषुकामशमी । सप्त च्छयः । सप्त-
ष्ठयः । तेनेह न । उत्तरा वृत्ताः । पञ्च ब्राह्मणाः ।

No. 996.—A word signifying a POINT of the compass OR a NUMBER [enters into composition] WHEN the sense is that of an APPELLATIVE.—The aphorism is intended to restrict the composition of such words to the case where the sense is that of an appellative. Thus *púrveshuk-ámaśamí* “(the town of) Ishukániáśamí-in-the-East,” *saptarshayah* “the Seven-sages,” (i. e. the constellation of the Great Bear). Hence not here—viz. in *uttarávriksháḥ* “northern trees,” *pañcha bráhmaṇāḥ* “five Bráhmans.”

तद्वितार्थीत्तरपदसमाहारे च । २ । १ । ५१ ।

तद्वितार्थं विषये उत्तरपदे च परतः समाहारे च वाच्ये दिक्संख्ये प्राग्वत् ।
पूर्वस्यां शालायां भवः पूर्वशाला दृति समासे जाते । सर्वनाम्ना दृतिमाचे
पुष्टद्वावः ।

No. 997.—In a case WHERE the SENSE is that OF A TADDHITAR affix (No. 975), AND WHEN AN ADDITIONAL MEMBER comes after-

the compound, AND WHEN AN AGGREGATE is to be expressed, then a word signifying a point of the compass or a number, as before [—see No. 996—becomes compounded]. Thus, when a compound is formed out of the words *púrvasyán śáláyán bhavaḥ* “that which is in the eastern hall,” [in which analytical exposition—see No. 964—of the compound in question, the word *bhava*—see No. 998—serves to represent the force of a *taddhita-affix*] the compound having (—see No. 964—) reached the form of *púrvá+śálá*, [the feminine termination of the *púrvá* is rejected—because Patañjali declares that] “the masculine state belongs to a pronominal, when exercising any of the five functions” [specified under No. 964].

दिक्पूर्वपदादसंज्ञायां जः । ४ । २ । १०७ ।

अस्माद्ग्राव्यर्थं जः स्यादसंज्ञायाम् ।

No. 998.—Let [the *taddhita-affix*—see No. 975—] ना, with the sense of “being,” &c., come AFTER A WORD PRECEDED BY another that signifies A POINT of the compass—PROVIDED the compound is NOT AN APPELLATIVE. [Thus, from No. 997, we have *púrvasálá+ṇā*].

तद्वितेष्वचामादेः । ७ । २ । ११७ ।

जिति णिति च तद्वितेष्वचामादेरचो वृद्धिः स्यात् । यस्येति च । पैर्वशालः । पञ्च गावो धनं यस्येति त्रिपदे बहुवीहै ।

No. 999.—Let *vridhī* be substituted in the room OF THE FIRST vowel OF THE VOWELS, WHEN TADDHITA-affixes FOLLOW, having an indicatory न (No. 998). or न. The final vowel, moreover, being elided by No. 260, we have *paurvaśálā* “who is in the eastern hall”—(No. 997).

In the case of the *Bahuvrīhi* compound (No. 1034) consisting of three terms—signifying “whose wealth is five cows”—[the rule following applies].

द्वन्द्वत्पुरुषयोरूपरपदे नित्यसमासवचनम् ।

No. 1000.—“WHEN AN ADDITIONAL NUMBER comes AFTER (what would else be but optionally) A DWANDWA compound (No. 1054) OR A TATPURUSHA (No. 982), the compounding is TO BE SPOKEN OF AS INVARIABLE.”

गोरतद्वितलुकि । ५ । ४ । ६२ ।

गोऽन्तात् तत्पुरुषादृच् स्यात् समासान्तो न तु तद्वितलुकि । पञ्च-
गवधनः ।

No. 1001.—Let (the *taddhita-affix*) *tach* be as the final of the compound AFTER a *Tatpurusha* that ends with the word GO “a cow”—but NOT when there is ELISION OF the TADDHITA-affix. Thus *pañcha gavadhana* “whose wealth consists of five cows.”

तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः । १ । २ । ४२ ।

No. 1002.—A *TATPURUSA* compound (No. 982) THE CASE OF each member of WHICH IS THE SAME, is called KARMADHÁRAYA (—i.e. “that which comprehends the object”—but why so named does not seem to be anywhere explained).

संख्यापूर्वी द्विगुः । २ । १ । ५२ ।

तद्वितार्थत्वचोक्तस्त्रिविधः संख्यापूर्वी द्विगुसंज्ञः स्यात् ।

No. 1003.—Let a compound, THE FIRST member OF WHICH IS A NUMERAL, and which is of one of the three kinds specified in No. 997, be called DWIGU—[the word *dwigu* itself—an instance of this kind of compound—signifying “of the value of two cows.”]

द्विगुरेकवचनम् । २ । ४ । १ ।

द्विग्वर्णः समाहार एकवत् स्यात् ।

No. 1004—An aggregate expressed by A DWIGU shall be like one—i.e. shall be SINGULAR.

स नपुंसकम् । २ । ४ । १७ ।

समाहारे द्विगुद्वन्द्वच नपुंसकं स्यात् । पञ्चानां गवां समाहारः पञ्चगवद् ।

No. 1005.—When the sense is an aggregate, IT—a *Dwigu* or a *Dwandwa* compound (No. 1054)—shall be A NEUTER. Thus *pañcha gavam* “an aggregate of five cows.”

विशेषणं विशेष्येण बहुलम् । २ । १ । ५७ ।

**भेदकं भेदोन समानाधिकरणेन बहुलं प्राप्यत । नीलमुत्पलं नीलोत्पलम् ।
बहुलयहणात् क्वचित्पर्णः । क्वचित् । रामो जामदग्न्यः ।**

No. 1006.—The QUALIFIER (or discriminator) [is compounded] WITH the thing thereby QUALIFIED (or discriminated) DIVERSELY (No.

823), as before [—i. e. as directed in No. 984]. Thus *nīlotpala*, “a blue lotus.” By taking, in the rule, the expression “diversely” it is meant that in some cases it is imperative to make a compound—as in the case of *krishnasarpa* “a black snake,” and sometimes it is forbidden—thus *rāmo jámadagnyah* “Rāma (called also) Jāmadagnya” “(as being the son of Jamadagni).”

उपमानानि सामान्यवचनैः । २ । १ । ५५ ।

घनश्यामः ।

No. 1007.—OBJECTS OF COMPARISON are compounded WITH WORDS DENOTING WHAT IS LIKENED to them. Thus *ghanaśyáma* “cloud-black”—[i. e. something black as a cloud].

शाकपार्थिवादीनामुत्तरपदलोपो वक्तव्यः । शाकप्रियः पार्थिष्वः । शाकपार्थिष्वः । देवब्राह्मणः ।

No. 1008—THE ELISION OF THE SECOND MEMBER IN the compounds *śákapáṛthiva*, &c. should be stated. Thus the word *priya* “beloved” is elided in the example *śákapáṛthiva* “the king of the ‘era’”—i. e. the king *beloved* by (the people of) his era, *devabrahmāṇa* “a Brāhmaṇa beloved by the gods.”

नञ् । २ । २ । ६ ।

नञ् सुपा प्राप्तत् ।

No. 1009.—The indeclinable privative *NAṄ*, as before [i. e. as directed in the foregoing rules—combines] with what ends with a case-affix.

नलोपो नञः । ६ । ३ । ७३ ।

नञो नस्य लोप उत्तरपदे । अब्राह्मणः ।

No. 1010.—There is ELISION OF the N OF *NAṄ* (No. 1009), when a word follows in composition with it. Thus *abrahmāṇa* “who is not a Brāhmaṇa”—(though a man).

तस्मान्नुडिचि । ६ । ३ । ७४ ।

लुप्तनकारावज उत्तरपदस्याजादेनुट् । अनश्वः । नैकधेष्याद्वा तु नशष्ट्वेन
सह सुपु सुपेति स्मासः ।

No. 1011.—Let *NUT* be the augment of a word beginning with A VOWEL that comes, in composition, AFTER THAT *nañ* (No. 1010) of which the *n* has been elided. Thus *anaśwa* “(an animal) which is not a horse.” But in such an expression as *naikadhá* “not at one time,” there is composition with the word *na* [i. e. *nañ* with its indicatory final dropped] in accordance with No. 964 ['indeclinables' being regarded as if they had case-affixes, though these have been elided—see Nos. 403 and 210].

कुगतिप्राद्यः । २ । २ । १८ ।

एते समर्थनं नित्यं समस्यन्ते । कुत्सितः पुरुषः । कुपुरुषः ।

No. 1012.—The word *KU* (No. 399), those called *GATI* (Nos. 222 and 1013), and *PRA*, &c. (No. 48), are invariably compounded with that with which they are connected in sense. Thus *kupurusha* a “paltry man.”

ऊर्यादिच्छिङ्गाचश्च । १ । ४ । ६१ ।

ऊर्यादयश्चव्यन्ता डाजन्ताश्च क्रियायोगे गतिसंज्ञाः स्युः । ऊरीक्षत्य ।
शुक्लीक्षत्य । पटपटाक्षत्य । सुपुरुषः ।

No. 1013—AND let the words *ÚRF* (No. 399) “assent,” AND THE LIKE, AND those that end with *CHWI* (No. 1332), AND those that end with *DÁCH* (No. 1338), when in composition with a verb, be called *gati* (No. 222). Thus (No. 1012) *úrikṛitya* (No. 936) “having promised,” *śuklīkṛitya* “having made white,” *paṭapatākṛitya* “having made a clattering,” *supurusha* (No. 1012 and 48) “a good man.”

प्रादयो गताद्यर्थं प्रथमया । प्रगत आचार्यः । प्राचार्यः ।

No. 1014.—“The words *PRA*, &c. (No. 48), WHEN THE SENSE IS that of GONE OR THE LIKE, combine WITH what ends with THE 1ST case-affix.” Thus *prácharya* “a hereditary teacher” (like *Vasiṣṭha* in the family of *Ráma*).

अत्यादयः क्रान्ताद्यर्थं द्वितीयया । अतिक्रान्तो मालामिति विद्यते ।

No. 1015.—“The words *ATI*, &c. (No. 48), WHEN THE THING DENOTED is GONE BEYOND or the like, combine WITH what ends with THE 2ND case-affix.” Thus we may have, as the analysis of a compound *atikránto málám* “which has surpassed the necklace:”—[but, in regard to the compound, some further considerations are necessary].

सकविभक्ति आपूर्वनिपाते । १ । २ । ४४ ।

वियहे यच्चियतविभक्तिकं तदुपसर्जनं न तु तस्य पूर्वनिपातः ।

No. 1016.—AND that which, in the analytical statement of the sense of a compound, has ONE fixed CASE [whilst the word with it is compounded may vary its case] is called *upasarjana* (No. 968), BUT DOES NOT (necessarily) STAND FIRST (No. 969) [This furnishes occasion for next rule].

गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य । १ । २ । ४८ ।

उपसर्जनं यो गोशब्दः स्त्रीप्रत्ययान्तं च तदन्तस्य प्रातिपदिकस्य ह्रस्वः ।
ग्रातिमालः ।

No. 1017.—Let a short vowel be the substitute OF a crude word (No. 135) which ends with the word GO “a cow,” AND of that which ends with what has as its termination A FEMININE affix (No. 1341), WHEN regarded as AN UPASARJANA (No. 1016). Thus [the example under No. 1015 becomes] *atimála* “exceeding the necklace (in beauty).

अवादयः क्रुष्टाद्यर्थं तृतीयया । अवक्रुष्टः कोकिलया । अवक्रोकिलः ।

No. 1018.—“The words AVA, &c. (No. 48), WHEN THE THING DENOTED is CRIED OUT &c., are compounded WITH what ends with THE 3RD case-affix.” Thus *avakokila* “what is announced by the cuckoo.”—(e. g. the spring).

पर्यादयो ग्लानाद्यर्थं चतुर्थ्या । परिस्तानोऽध्ययनाय पर्यध्ययनः ।

No. 1019.—“The words PARI, &c. (No. 48), WHEN THAT DENOTED IS WEARY, &c., are compounded WITH what ends with THE 4TH case-affix.” Thus *paryadhyayana* “weary of study.”

निरादयः क्रान्ताद्यर्थं पञ्चम्या । निष्क्रान्तः कौशास्म्बः निष्क्रोशास्म्बः ।

No. 1020.—The words NIR, &c. (No. 48), WHEN THE THING DENOTED IS GONE BEYOND, &c., are compounded WITH what ends with THE 5TH case-affix. Thus *nishkauśámbi* “who has gone beyond Kauśámbi.”

तत्रोपपदं सप्तमीस्यम् । ३ । १ । ६२ ।

सप्तम्यन्ते पदे कर्मणीत्यादौ वाचस्त्वेन स्थितं यत् कुम्भादि तद्वाचकं पदमुपपदं स्यात् ।

No. 1021.—HERE [i. e. in the division of the Grammar referring to verbal roots] let the word, such as “pot” or the like, denoting that which, in virtue of its being a signifie, is IMPLIED in a term exhibited IN THE 7TH case, such as *karmāṇī* (No. 841), be called UPAPADA (No. 1022).

उपपदमतिङ् । २ । २ । १६ ।

उपपदं समर्थनं नित्यं समस्यतेऽतिङ्गत्तश्च समासः । कुम्भं करोतीति
कुम्भकारः । अतिङ् क्रिम् । मा भवान् भूत् । माडि लुडिति सप्तमीनिर्देशान्
माहुपपदम् । गतिकारकेपपदानां छाद्विः सह समासवचनं प्राक् सुबुत्पत्तेः ।
व्याघ्री । अश्वक्रीती । कच्छपी । इत्यादि ।

No. 1022.—AN UPAPADA (No. 1021) is always compounded with that with which it is in construction—and the compound does NOT end IN A TENSE-AFFIX. Thus *kumbhakāra* (No. 841), “one who makes pots.” Why do we say “not in a tense-affix?” Witness *má bhavān bhūt* “let not your Honour become”—where *máñ* as having been exhibited, in No. 469, in 7th case, takes the name of *upapada* [but is not compounded with *bhūt*].

The compounding of a *gati* (No. 222) or a *káraka* (No. 945), or an *upapada* (No. 1021) with what ends with a *kṛit*-affix is declared to be effected before the case-affixes present themselves. Thus we have *vyághrī* “a tigress,” *asvakritī* “a female (e. g. cow or the like) bought in exchange for a horse,” *kachchhapī* “a she-tortoise.” [The word *vyághrī* is said to be derived from the root *ghrá* “to smell,” with the *gati*-prefixes *vi* and *ā*, because the animal “goes smelling about.” By Nos. 839 and 524, short *a* is found in the room of the long *ā*. Then, if the *vi+ā+ghrá* were not held to have become a compound before the case-affixes present themselves, in forming the feminine we should have to follow No. 1341 instead of No. 1373—for we should be forming the feminine of a verbal and not of a word denoting a genus. And so of the other examples].

तत्पुरुषस्याङ्गुले: संख्याव्ययादेः । ५ । ४ । ८६ ।

संख्याव्ययादेऽग्न्यन्तस्य तत्पुरुषस्य समासान्त्वेऽच्च स्यात् । हे अङ्गुली
समाख्यमस्य द्वाङ्गुलम् । तिर्गतमङ्गुलिभ्यो निरङ्गुलम् ।

No. 1023.—Let the affix *ach* be the final of the TATPUEUSHĀ compound WHICH BEGINS WITH A NUMERAL OR AN INDECLINABLE AND ENDS WITH AṄGULI “an·inch.” Thus *dwyaṅgula* (No. 260) “of the measure of two inches,” *nirāṅgula* “exceeding in measure the breadh of the fingers (of a hand).”

अहःसर्वैकदेशसंख्यातपुण्यात् रात्रे । ५ । ४ । ८७ ।

एथो रात्रेरच् स्यात् । चात् संख्याव्यादेः । अहर्यहयं द्वन्द्वार्थम् ।

No. 1024.—AND let the affix *ach* come AFTER the word RĀTRI “night,” when it comes AFTER AHAN “a day,” SARVA “all,” WHAT SIGNIFIES A PORTION, AND SAṄKHYĀTA “numbered,” AND PUṄYA “holy.” By the “and” is meant that this is to hold also when the compound “begins with a numeral or an indeclinable.”

The word *ahan* “a day” is taken, in this aphorism, with a view to its entering into a *Dwanda* compound—(No. 1054).

रात्राह्नाहाः पुंसि । २ । ४ । २६ ।

एतदन्तौ द्वन्द्वत्पुरुषै पुंसेष्व । अहर्य रात्रिश्चाहोरात्रः । सर्वरात्रः ।
संख्यातरात्रः ।

No. 1025.—*Dwanda* (No. 1054) and *Tatpurusha* compounds ending in RĀTRA (i. e. *rātri+ach*—see No. 1024), AND AHNA (V. 4. 88.) AND AHA (Nos. 1027 and 979), appear IN THE MASCULINE only. Thus *ahorātrah* (No. 395, in spite of No. 129, taking effect as directed by Kātyāyana) “day and night,” *sarvarātrah* “the whole night,” *saṄkhyātūrātrah* “a night numbered (as the 1st, 2nd, 13th, &c.).”

संख्यापूर्वं रात्रं क्षीबम् । द्विरात्रम् । त्रिरात्रम् ।

No. 1026.—“The word RĀTRA ‘night,’ (No. 1025) PRECEDED in composition BY A NUMERAL, is NEUTER.” Thus *dwirātram* “a space of two nights,” *trirātram* “a space of three nights.”

राज्ञाहःसर्विभ्यष्टच् । ५ । ४ । ६१ ।

एतदन्तात् तत्पुरुषाट्च । परमराजः ।

No. 1027.—The *tuddhita-affix* TACH comes AFTER a *Tatpurusha* compound (No. 982) that ends with the word RĀJAN “a king,” AHAN “a day,” OR SAṄKHI “a friend.” Thus *paramarājah* “a supreme king.”

आन्महतः समानाधिकरणजातीययोः । ६ । ३ । ४६ ।

महाराजः । प्रकारवचने जातीयै । महाप्रकारो महाजातीयः ।

No. 1028.—Let LONG Á be the substitute (of the final) OF MAHAT “great,” WHEN A WORD IN THE SAME CASE FOLLOWS, AND WHEN JÁTÍYAR (V. 3. 69.) FOLLOWS. Thus mahárájah (No. 1027) “a great king.” The word játíyar means “kind;”—thus mahájátíyah “like the great.”

द्वाष्टनः संख्यायामबहुद्वीह्यशीत्योः । ६ । ३ । ४७ ।

आत् स्यात् । द्वादश । अष्टाविंशतिः ।

No. 1029.—Let long á be the substitute OF DWI “two” AND ASHTĀN “eight,” WHEN A NUMERAL FOLLOWS, but NOT WHEN the compound is A BAHUVRÍHI (No. 1034) NOR WHEN ASÍTI “eighty” FOLLOWS. Thus dwádaśa “twelve” (2+10), ashtávinśati (No. 200) “twenty-eight.”

परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोः । २ । ४ । २६ ।

कुकुटमयूर्याविमे । मयूरीकुकुटाविमौ । अर्धपिप्पली ।

No. 1030.—The GENDER OF A DWANDWA (No. 1054) OR TATPURUSA compound (No. 282) IS LIKE that of the LAST word in it. Thus *kukkuṭamayúryávime* “those two (fem.) the cock and the peahen,” *mayúrikukkuṭávimaū* “those two (mas.) the peahen and the cock,” *ardhapippali* “the half of the pepper” (which is fem.—though *ardha* here—see No. 994—is neuter).

**द्विगुप्राप्तापचालंपूर्वगतिसमासेषु न । पञ्चकपालः पुरोडाशः । प्राप्तो
जीविकां प्राप्तजीविकः । आपचजीविकः । अलं कुमार्यै अलंकुमारिः । अत
एव ज्ञापकात् समाप्तः । निष्क्रीशाम्बिः ।**

No. 1031.—“This (dependence of the gender on that of the last word—No. 1030—) does NOT hold IN A DWIGU compound (No. 1003), nor in compounds THE FIRST member of which is PRÁPTA ‘obtained,’ ÁPANNA ‘obtained,’ ALAM ‘enough,’ AND a GATI (No. 1012).” Thus *pañchakapálah purodásah* “cakes soaked in butter (and offered at a sacrifice in a dish with five compartments”—[though *kupála* is neuter], *práptujívikah* or *ápannajívikah* “who has obtained a livelihood”—[though *jíviká* is fem.], *alunkukúrih* “who is a suitable match for the girl”— which, only by the present rule, could be known to be a case

justifying composition; (so too, where a *gati* is the first member) *nishkauśāmbih* " (a man) who has come out of Kausámbí" [though the name of the place is feminine].

अर्धचाः पुंसि च । २ । ४ । ३१ ।

अर्धचादयः पुंसि छीवे च स्युः । अर्धचाः । अर्धचाम् । एवं अक्षतोर्धशरणे-
रमण्डपयूषदण्डकलशपात्रभूतादयः ।

No. 1032.—The words ARDHACHA, &c. may be MASCULINE AND neuter. Thus *ardharcha* or *ardharcham* "half a verse (of Scripture)." In like manner [the following words may be either masc. or neut., viz.] *dhvaja* "a flag," *tirtha* "a place of pilgrimage," *śarīra* "the body," *mandapa* "a shed," *yñisha* "pease-soup," *dehā* "the body," *añkuśa* "a goad for an elephant," *kalusa* "a jar," *pátra* "a vessel," *sútra* "a thread," &c.

सामान्ये नपुंसकम् । मृदु पचति । प्रातः कमनीयम् ।

इति तत्पुरुषः ।

No. 1033.—(By common consent) the NEUTER is employed WHEN the application is GENERAL [i. e. when nothing is qualified in particular by the word in question]. Thus *mridu pachati* "he cooks soft (anything in general that he does cook)," *prátah kamantyam* "in the morning it is pleasant"—(i. e. things in general are so).

So much for the *Tatpurusha* compounds.

बहुव्रीहिः ।

OF THE BAHUVRÍHI OR ATTRIBUTIVE COMPOUND.

शोषो बहुव्रीहिः । २ । २ । २३ ।

अधिकारोऽयम् । प्राग्दृढात् ।

No. 1034.—Let THE REST be called BAHUVRÍHI. This is a regulating expression [to be understood in each aphorism] as far as No. 1054.

अनेकानन्यपदार्थे । २ । २ । २४ ।

अनेकं प्रथमान्तमन्यस्य पदस्यार्थं वर्तमानं चा समस्यते स बहुव्रीहिः ।

No. 1035.—[A collection of] MORE WORDS THAN ONE, IN THE nominative, employed TO DENOTE THE SAME THING AS ANOTHER WORD is optionally compounded :—this is a *Bahuvrīhi* compound (No. 1034).

सप्तमीविशेषये बहुव्रीहौ । २ । २ । ३५ ।

सप्तम्यन्तं विशेषयं च बहुव्रीहौ शूर्वं स्यात् । क्षणेकासः । अत एव
ज्ञापकाद्युधिकरणपदो बहुव्रीहिः ।

No. 1036.—A word in THE 7TH CASE, AND AN EPITHET shall stand first IN A *BAHUVRĪHI* compound. Thus *kanṭhekkāla* “who is black in the throat—(*siva*).” [Had the noun not been in the 7th case, the epithet must have come first—thus *kālakanṭha* “black-throated”]. From this we learn that a *Bahuvrīhi* compound may consist of words in different cases—[though No. 1035 speaks of them as being all alike in the nominative].

हलदन्तात् सप्तम्याः संज्ञायाम् । ६ । ३ । ६ ।

हलन्ताददन्ताच्च सप्तम्य अलुक् । स्वविसारः । प्राप्तमुटकं यं प्राप्तो-
दको यामः । कठर्योऽनद्वात् । उपहृतपशू रुद्रः । उदृतैदना स्याली । पीता-
म्बरो हरिः । वीरपुरुषको यामः ।

No. 1037.—There is not elision OF THE 7TH case-affix AFTER what ends in A CONSONANT OR SHORT A, WHEN the sense is that of AN APPELLATIVE. Thus *twachisára* “a bāmbu” (the pith, or strength, of which is in its cuticle).

[Other examples of *Bahuvrīhi* compounds are] *práptodako grámah* “a village at which the water has come,” *údharatho*, *nañván* “an ox by which the car is borne,” *upahṛitapasú rudrah* (No. 131) “Rudra, to whom cattle are offered (by being turned loose),” *uddhṛitaudaná sthálí* “a pot from which the boiled rice has been taken out,” *pítámbaro harih* “Hari, whose garments are yellow,” *vírapurushako grámah* “a village the men of which are heroes.”

ग्रादिष्यो धातुजस्य वाच्यो वा दोत्तरपदलोपः । प्रपतितपर्णः । प्रपर्णः ।

No. 1038.—“The OPTIONAL compounding OF WHAT ARISES FROM A VERBAL ROOT coming AFTER PRA &c. (No. 48), SHOULD BE STATED AND THE ELISION OF THE TERM SUBSEQUENT (—here subsequent to the prefix).” Thus *praparnah* “(a tree) of which the leaves are all fallen”—[the word *patita* being omitted in the compound].

ननोऽस्यर्थानां बाच्यो वा देवतरपदलोपः । अविद्यमानपुत्रोऽपुज्ञः ।

No. 1039.—“The compounding OF WORDS SIGNIFYING ‘WHAT EXISTS,’ coming AFTER the negative NAṄ (No. 1010), SHOULD BE STATED, AND THE OPTION ELISION OF THE SECOND OF THE TERMS.” Thus *avidyamāna-putra* or *aputra* “of whom there exists not a child”—(i. e. childless).

**स्त्रियाः पुंवद्वाषितपुंस्कादनूङ् समानाधिकरणे
स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु । ६ । ३ । ३४ ।**

उक्तपुंस्कादनूङ् उड्होऽभावो यत्र तथाभूतस्य स्त्रीवाचकशब्दस्य पुंवाचक-
स्वेष हृषं समानाधिकरणे न तु पूरण्यां प्रियादौ च । गोस्त्रियोरिति ह्रस्वः ।
चित्रगुः । हृषवद्वार्यः । अनूङ् क्रिम् । वामोहृभार्यः ।

No. 1040.—WHEN TRERE IS NOT ÚṄ AFTER WHAT is employed in SPEAKING OF what is MASCULINE,—i. e. where there is the absence of the feminine affix úṄ—(see No. 1376 (the form OF such a FEMININE word becomes LIKE the MASCULINE, WHEN a FEMININE word IN THE SAME CASE FOLLOWS (in the compound)—but NOT IF this (word that follows) is an ORDINAL, OR is the word PRIYA “beloved” &c.

[Thus—when we mean to speak of a man as having “a brindled cow”—the two words *chitrā gauh* being converted into an epithet], *gau* becomes short, by No. 1017, [and then, by the present rule, the *chitrā*, which is “followed by a feminine word in the same case”—viz, by *gauh*—, becomes “like the masculine”—i. e. becomes *chitra*—so that we have] *chitraguh* “(a man who has a brindled cow.” In like manner [from *rúpavatí bháryá* “a handsome wife”] *rúpavadbháryah* “who has a handsome wife.” Why do we say “when there is not úṄ?” Witness *vámorúbháryah* “one who has a wife with handsome thighs” [where the feminine affix úṄ—No. 1380—by which the final of the word *uru* “a thigh” was lengthened, remains].

अप् पूरणीप्रमाणयोः । ५ । ४ । ११६ ।

पूरणार्थप्रत्ययान्तं यत् स्त्रीलिङ्गं तदन्तात् प्रमाणयन्ताच्च बहुशीदेष्य स्यात् ।
कस्याखी पञ्चमी यासां रात्रीणां ताः कल्पयाखीपञ्चमा रात्रयः । स्त्री प्रमाणो
यस्त्री स्त्रीप्रमाणः । अप्रियादिषु क्रिम् । कल्पयाखीप्रियः । हस्तीदि ।

No. 1041.—WHEN a feminine word ends with an affix giving the sense of AN ORDINAL, let the affix AP be AFTER the *Bahuvrishi* com-

pound (No. 1034) which ends therewith or with the word PRAMĀNI "a witness." Thus *kalyāñipāñchamā rātrayah* "nights, the fifth of which is auspicious," *strīpramāṇah* "having a woman for witness or authority"—(a suit &c.) Why do we say (in No. 1040) "not if this is the word *priya*, &c."? Witness *kalyāñipriyah* "whose beloved is an honourable woman," :—and so on.

बहुव्रीहौ सकृच्यह्याः स्वाङ्गात् षष्ठ् । ५ । ४ ।

११३ ।

स्वाङ्गात्वाचिसकृच्यह्यन्ताद्बुद्भीर्हेः षष्ठ् । दीर्घसम्यः । जलजाती । स्वाङ्गात् क्षिम् । दीर्घसकृथि शकटम् । मूलाक्षा वेण्युयस्तिः । अत्योऽशनादिति वत्य-मालोऽच् ।

No. 1042.—Let the affix SHACH come AFTER the words SAKTHI "the thigh" AND AKSHI "the eye" final IN A BAHUVRĪHI compound and denoting A PART OF THE BODY. Thus *dīrghasakthah* "whose thighs are long," *jalajákshī* (No. 1348) "lotus-eyed." Why do we say "denoting a part of the body"? Witness *dīrghasakthi śakaṭam* "a cart with long shafts," *sthūlākshā venuyashṭih* "a bambu-staff with large eyes"—[meaning the marks at the joints left on removing the twigs that grew there]. In this last example, as will be stated in No. 1064, the affix is ach.

द्वित्रिभ्यां ष मूर्धः । ५ । ४ । ११५ ।

द्विमूर्धः । त्रिमूर्धः ।

No. 1043.—Let the affix SHA be placed AFTER the word MŪRDHAN "the head" coming AFTER DWI "two" OR TRI "three." Thus *dwimūdhah* (No. 979) "who has two heads," *trimūrdhah* "who has three heads."

अन्तर्बहिर्भ्यां ष लोमः । ५ । ४ । ११६ ।

अप् स्थात् । अन्तर्लोमः । बहिर्लोमः ।

No. 1044.—AND let the affix ap be placed AFTER the word LOMAN "hair" coming AFTER the word ANTAR "within" OR VAHIS "without." Thus *antarłomah* "that (as a fur garment) of which the hair is inside," *vahirłomah* "that of which the hair is outside."

पादस्य लोपोऽहस्त्यादिभ्यः । ५ । ४ । १३८ ।

हस्त्यादिवर्जितादुपमानात् परस्य पादस्य लोपः । व्याघ्रस्येव पादादस्य
व्याघ्रपात् । अहस्त्यादिभ्यः किम् । हस्तपादः । कुशुलपादः ।

No. 1045.—There is ELISION OF (the last letter) of the word *PADA* “a foot,” employed as an object of comparison, but NOT AFTER the words *HASTIN* “an elephant,” &c. Thus *vydghrapát* “whose feet are like those of a tiger.” Why do we say “not after *hastin*, &c.”? Witness *hastipádah* “whose feet are like those of an elephant,” *kusúlapádah* “whose feet are like large grain jars.”

संख्यासुपूर्वस्य । ५ । ४ । १४० ।

लोपः स्यात् । द्विपात् । सुपात् ।

No. 1046.—Let there be elision of it (i. e. of the final of *páda* “a foot”—(No. 1045) PRECEDED BY A NUMERAL AND by *SU*. Thus *dwipát* “whose feet are two”—(i. e. a biped), *supát* “whose feet are good.”

उद्विस्यां काकुदस्य । ५ । ४ । १४८ ।

लोपः स्यात् । उत्काकुत् । विकाकुत् ।

No. 1047.—Let there be elision (of the final) OF *KÁKUDA* “the palate” AFTER *UT* AND *VI*. Thus *utkákud* “who has a high palate,” *vikákud* “who has a wrongly formed palate.”

पूर्णाद्विभाषा । ५ । ४ । १४६ ।

पूर्णकाकुत् । पूर्णकाकुदः ।

No. 1048.—AFTER the word *PÚRNA* (the elision of the final of *kákuda*—No. 1047 takes place) OPTIONALY. Thus *purnakákud* or *púrnakákudah* “whose palate is complete.”

सुहृद्दै मित्रामित्रयोः । ५ । ४ । १५० ।

सुहृन्मित्रः । दुर्हृदमित्रः ।

No. 1049.—The forms *SUHRID* AND *DURHRID*, WITH THE SENSE OF FRIEND AND FOE [are the only forms admissible, whether you suppose them to be compounds of *hrid* or of *hridaya* “the heart”]. Thus *suhrid* “whose heart is well-affected,” *durhrid* “whose heart is ill-affected.”

उरःप्रभृतिभ्यः कप् । ५ । ४ । १५१ ।

No. 1050.—AFTER the word URAS “the breast,” &c. [when final in a compound], let there be the affix KAP.

कस्कादिषु च । ६ । ३ । ४८ ।

एष्विष्य उमरस्य विसर्गस्य चोऽन्यस्य तु सः । इति सः । लूठोरस्कः ।
प्रियसर्पिष्कः ।

No. 1051.—AND IN the words KASKA “who? who? &c.” SH is the substitute of *visarga* coming after an *in*—but of another (i. e. of *visarga* coming not after an *in*) there is *s*. Thus *vyādhoraskah* “whose chest is broad;” *priyasarpishkah* “to whom clarified butter is pleasant.”

निष्ठा । २ । २ । ३६ ।

निष्ठान्तं बहुव्रीहै पूर्वं स्यात् । युक्तयोगः ।

No. 1052.—What ends with A NISHTHĀ (No. 866) shall stand first in a *Bahuvrīhi* compound. Thus *yuktayoga* “who is devoted to devotion.”

शेषाद्विभाषा । ५ । ४ । १५४ ।

अनुक्तसमासान्ताद्वुभीहैः कल्पा । महायशस्तः । महायशाः ।

इति बहुव्रीहिः ।

No. 1053.—The affix *kap* is OPTIONALY placed AFTER THE REMAINDER—i. e. after any *Bahuvrīhi* compound in respect of which no other affix is enjoined as the final of the compound. Thus *mahāyashaskah* or *mahāyashas* “whose renown is great.”

So much for the *Bahuvrīhi* Compounds.

द्वन्द्वः ।

OF THE DWANDWA OR AGGREGATIVE COMPOUND.

चार्थे द्वन्द्वः । २ । २ । ३६ ।

यनेकं सुब्रह्मां चार्थे वर्तमानं वा समस्यते स द्वन्द्वः । समुच्छयान्वाचयेत्-
रेत्तरयेत्तरस्त्रोहाराश्वार्थाः । तत्रेवरं युरं च भजस्वेति परस्यानिस्येत्तरस्त्रोहाः ।

स्वैकस्मिन्नव्यः समुच्चयः । भिक्षामठ मां वास्येत्यस्तरथा तु द्विक्षास्त्रेनान्व-
योऽन्वाचयः । अनेयोरसामर्थ्यात् समासो न । धबद्वदिरा क्विन्थीति 'गिलिसा-
नामन्वय इतरेतरयोगः । संज्ञापरिभाषमिति समूहः समाहारः ।

No. 1054.—When a set of several words ending with case-affixes stands IN A RELATION EXPRESSIBLE BY "AND," the set is optionally made into a compound :—this is called DWANDWA "doubling" or "coupling." The meanings that may be indicated by "and" are "community of reference," "collateralness of reference," "mutual conjunction," and "lumping." For example—*īswarān gurūn cha bhajaśwa* "reverence God and thy teacher"—here the dependence, on one (and the same verb), of the mutually unrelated set of more than one, is what we call "community of reference." In the example *bhikshāmata gān chānaya* "go for alms and bring the cow," the relation founded on the one or the other's being concerned in a collateral action—is what we call "collateralness of reference." In these two cases composition does not take place, because the words are not directly related to one another—(No. 962). In the example *dhavakhadirau chhindī* "cleave (alike) the Mimosa and the Grislea"—the relation of the two mixed up (in one action of which they are spoken of as the joint object) is what we call "mutual conjunction." "Lumping" is aggregation (into a neuter singular word)—as in the example *sanjnāparibhāsham* "an appellative and a maxim of interpretation."

राजदन्तादिषु परम् । २ । २ । ३१ ।

एषु पूर्वप्रयोगार्हे परं स्यात् । दन्तानां राजा राजदन्तः ।

No. 1055.—IN the words RĀJADANTA AND THE LIKE, let that be put LAST which is (according to No 969) proper to be placed first. Thus *rājudantah* "a chief of teeth" (i. e. an eye-tooth).

धर्मादिव्यनियमः । आर्थर्थां । धर्मार्थां । इत्यादि ।

No. 1056.—"In regard to the words DHARMA AND THE LIKE, there is NO fixed RULE" Thus *arthadharmau* or *dharmaṛthaū* "wealth and virtue" or "virtue and wealth," &c.

द्वन्द्वे चि । २ । २ । ३२ ।

पूर्वं स्यात् । हरिहरौ ।

No. 1057.—IN A DWANDWA compound, let a word called CHI (No. 190) stand first. Thus *hariharau* "Hari and Hara."

अञ्जाद्यदन्तम् । २ । २ । ३३ ।

रेशकाल्पो ।

No. 1058.—[And likewise—see No. 1057—] WHAT BEGINS WITH A VOWEL AND ENDS WITH SHORT A. Thus *īśakrishnau* “the Lord and Kṛishṇa.”

अल्पाचूतरम् । २ । २ । ३४ ।

शिवकेशवो ।

No. 1059.—[And likewise—] see No. 1057—THAT WHICH HAS FEWER VOWELS. Thus *sivakeśavau* “Śiva and Keśava.”

पिता मात्रा । १ । २ । ७० ।

मात्रा सहोक्तौ पिता वा शिष्टते । पितरौ । मातापितरौ ।

No. 1060.—The word *PITRI* “father,” when spoken of ALONG WITH *MĀTRI* “mother,” is optionally left alone. Thus *pitarau* or *mātāpitarau* “one's parents.”

द्वन्द्वाद्य ग्राणितूर्यसेनाङ्गानाम् । २ । ४ । २ ।

एषां दुन्दु एकवत् । ग्राणिपादम् । मार्दाङ्गिकपाणविकम् । रथिकाश्वा-रोहम् ।

No. 1061.—AND A DWANDWA compound OF words signifying members of LIVING BEINGS, AND PLAYERS (or singers or dancers), AND component PARTS OF AN ARMY, shall be singular. Thus *pāñipādām* “the hand and foot,” *mārdaṅgikapāṇavikam* “players on the *mṛidaṅga* and *paṇava* (kinds of drums),” *rathikāśvāroham* “the chariots and the cavalry.”

द्वन्द्वाद्युद्यहान्तात् समाहरे । ५ । ४ । १०६ ।

चक्रगोन्ताद्युषहान्ताच्च द्वन्द्वाद्यु स्यात् समाहरे । वाक्त्विचम् । स्वक-स्वम् । शमीद्युषदम् । वाक्त्विचम् । हज्जोपानहम् । समाहरे किम् । प्रावृद्ध-शरदौ ।

इति द्वन्द्वः ।

No 1062.—AND AFTER A DWANDWA compound, ENDING IN A PALATAL, or D, or SH, OR H, let there be the affix *tach*, WHEN the com-

pound is a neuter AGGREGATE. Thus *váktwacham* "the organs of speech and of touch," *twakṣorajam* "the skin and a chaplet," *śamīdrishadam* "Acacia-suma and a stone," *váktwisham* "eloquence and splendour," *chhatropánaham* "umbrella and shoes." Why do we say "then the compound is a neuter aggregate?" Witness *právṛitiśaradau* "the rains and the cold weather."

So much for the *Dwandwa* Compounds.

समासान्ता: ।

OF THE AFFIXES WHICH COME AT THE END OF COMPOUNDS.

ऋक्पूरव्यःपथामानक्ते । ५ । ४ । १४ ।

ऋग्वदन्तस्य समासस्य अप्रत्ययोऽन्तावयवः । अत्ते या धूसदन्तस्य न ।
अर्धच्चः । विष्णुपुरम् । विमलापं सरः । राजधुरा । अत्ते तु । अच्छूः । दृढ-
धूरतः । सखिपथः । रम्यपथो देशः ।

No. 1063.—The affix *a* is the end-portion of a compound which ends with RICH "a verse (of Scripture)," PUR "a city," AP "water," DHUR "a burthen," PATHIN "a road"—but not of that which ends with *dhur* when relating to AKSHA "an axle-tree." Thus *ardharcha* "half a verse (of Scripture)," *vishṇupura* "the city of Vishṇu," *vimalāpan sarah* "a lake the water of which is pure," *rājadhurā* (No 1341) "the king's load (of government),"—but, when relating to *aksha*,—*akshadkhuh* "the shafts attached to the axle-tree," *driḍhadhūrakshah* "an axle the shafts attached to which are strong." Then, again, *sakhipathah* "the road of a friend," *ramyapatho desah*, "a place the road of which is pleasant."

आह्णोऽदर्शनात् । ५ । ४ । १६ ।

आद्यतःपर्यादह्णोऽस्यात् । गदामक्षीब गदाचः ।

No. 1064.—Let the affix *ach* come [in a compound] AFTER the word AKSHI, when it is NOT a synonyme of THE ORGAN OF VISION. Thus *gavāksha* "a bull's eye (a small window, so called)."

उपसर्गादध्यनः । ५ । ४ । ८५ ।

प्रगतोऽखानं ग्राष्ठो रथः ।

No. 1065.—[Let the affix *ach* come, in a compound] AFTER ADHWAN “a road,” coming AFTER AN UPASARGA (No. 48). Thus *prādhwo rathah* “a carriage that has got upon the road.”

न पूजनात् ५ । ४ । ६६ ।

पूजनार्थात् परेभ्यः समासान्ता न स्युः । सुराजा । अतिराजा ।

इति समासान्ताः ।

No. 1066.—[The *taddhita* affixes—see No. 1027, &c.—] which come at the end of compounds, shall NOT come after words coming AFTER what is intended for PRAISE. Thus (in spite of No. 1027) *surdajan* “a good king,” *atirájan* “a pre-eminent king.”

So much for the affixes which come at the end of Compounds.

तद्विताः ।

OF WORDS ENDING WITH TADDHITA AFFIXES.

समर्थानां प्रथमाद्वा । ४ । १ । ८२ ।

दद्मधिक्रियते । प्राग्दिश इति यावत् ।

No. 1067.—(The *taddhita* affixes) ON THE ALTERNATIVE (of their being employed at all), come AFTER the word that is signified by THE FIRST OF THE WORDS IN CONSTRUCTION (in an aphorism). This applies to all the aphorisms as far as No. 1284.

[N. B.—Primitive nouns having been formed from verbs by adding the *krit* affixes—No. 816—, other nouns may again be derived from the primitive nouns, to imply every possible relation to the things, actions, or notions, which the primitives express. The affixes forming these derivative nouns are called *tad-dhita* because the nouns denote something ‘relating or belonging to that’ which is primitive.]

आश्वपत्यादिभ्यश्च । ४ । १ । ८४ ।

एव्योऽयं स्यात् प्रादीप्तीयस्यर्थुः ।

No. 1068.—AND let the affix *ān*, in the senses of the various affixes occurring antecedently (in the order of the *Ashiddhyay*) to No. 1203 come AFTER these—viz., ASWAPATI “a lord of horses,” &c.

तद्वितैष्वचामादेः । ७ । २ । ११७ ।

जिति यिति च तद्विते पर्टुष्वचामादेरचो वृद्धिः स्यात् । अश्वपतेरपत्यादि
आश्वपतस्य । गाणपतस्य ।

No. 1069.—WHEN A TADDHITA affix follows, with an indicatory *n* or *ñ*, let there be *vriddhi* in the room OF THE FIRST vowel AMONG THE VOWELS. Thus, to denote the offspring, &c. of (one of the kings styled) *Aśwapati*, we may have *āśwapata* (No. 1068). So again, *gāṇapata* “the offspring, &c., of *Ganapati* (i. e. of *Ganeśa*). ”

दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदागण्यः । ४ । १ । ८५ ।

प्रादीव्यतीयेष्वर्थं । दितेरपत्यं देत्यः । अदितेरादित्यस्य वा आदित्यः ।
प्राजापत्यः ।

No. 1070.—Let the affix *NYA*, in the senses of the various affixes occurring antecedently to No. 1203, come AFTER the proper names DITI, ADITI, AND ÁDITYA “the sun,” AND THAT WHICH HAS the WORD PATI AS ITS FINAL MEMBER. Thus *daitya* “a descendant of Diti,” *āditya* “a descendant of Aditi,” or “(a descendant) of the sun,” *prájápatyu* “a descendant of *Prajápati*.”

देवाद्यज्ञो । दैव्यम् । दैवम् ।

No. 1071.—“AFTER DEVA “a god,” let there be the affixes YĀṄ AND AṄ.” Thus *daiuya* or *daiva* “divine.”

वह्यस्थिलोपो यज्ञ च । बाह्यः । ईक्कृ च ।

No. 1072.—“Let there be ELISION OF the TI (No. 52) OF VAHIS “out,” AND let there be the affix YĀṄ.” Thus *vāhya* “external.” And the affix *īkak* may be employed (which gives occasion to the rule following).

किति च । ७ । २ । ११८ ।

अचामादेरचो वृद्धिः स्यात् । बाह्यीकः ।

No. 1073.—AND WHEN IT (the *taddhita* affix) HAS AN INDICATORY K, let there be *vriddhi* in the room of the first vowel of the vowels (in the word). Thus *edhika* “external.”

गोर्वादिप्रस्त्रे यत् । गोरपत्यादि गत्यम् ।

No. 1074.—“WHEN an affix BEGINNING WITH A VOWEL PRESENTS ITSELF AFTER the word GO “a cow,” let the affix YAT (be substituted

for it)." Thus "what is descended (or procured, &c.) from a cow" is expressed by *gavya* (No. 31).

उत्सादिभ्योऽज् । ४ । १ । ६६ ।

चौत्सः । इत्यपत्यादिविकारान्तार्थाः प्रत्ययाः ।

No. 1075.—Let the affix *AN* come AFTER *UTSA*, &c. Thus *autsa* "a descendant of *Utsa*."

So much for the affixes that convey the senses beginning with "posteriority" (No. 1077) and ending with "change" (No. 1195).

स्त्रीपुंसाभ्यां नज्जरज्ञौ भवनात् । ४ । १ । ६७ ।

धान्यानां भवनरत्यतः प्रागर्यज्ञाभ्यामेतो स्तः । स्त्रैणः । पैंखः ।

No. 1076.—In the senses specified in the aphorisms reckoning from this one AS FAR AS No. 1249, the two *NAN* AND *SNAÑ* come AFTER these two words *STR* "a female" AND *PUN*s "a male." Thus *strina* "female," *pawnisa* "male."

तस्यापत्यम् । ४ । १ । ६२ ।

षाष्ठ्यन्तात् कृतसंधेः समर्थादपत्येऽर्थं उक्ता अत्यग्राहाश्च प्रत्यया वा स्युः ।

No. 1077.—Let the affixes already mentioned, or to be mentioned, come optionally, in the sense of THE OFFSPRING THEREOF, after what word ending with the sixth case-affix, and having completed its junction [with whatever it may require to be compounded with], is in grammatical relation thereto.

[*N. B.*—Were the affix applied to a word standing at the end of a compound, before the word had completed its junction with the other words in the compound, then such a rule as No. 1069 would not apply to the whole term, and the alteration directed would fall upon the wrong letter.]

ओर्गुणाः । ६ । ४ । १४६ ।

उवर्णान्तस्य भस्य गुणस्तद्विते । उपगोरपत्यमौपगवः । आश्वपतः । देत्यः । चौत्सः । स्त्रैणः । पैंखः ।

No. 1078.—Let *GUÑA* be in the room of a *bha* (No. 185) ending in *U* or *Ū*, when a *taddhita* affix follows. Thus *aupagava* (No. 1069) "a desceudant of *Upagu*," [and then, as examples of No. 1077] *dávapata* "a descendant of an *Aśwapati*," *daitya* "a descendant of *Diti*,"

autesa "a descendant of *Utsa*," *straina* "produced from a woman," *pauñsna* "produced by a man."

आपत्यं पौत्रप्रभृति गोत्रम् । ४ । १ । १६२ ।

आपत्यत्वेन विवक्षितं पौत्रादि गोत्रसंज्ञं स्यात् ।

No. 1079.—Let what is spoken of as POSTERITY, BEGINNING WITH GRANDSONS, be called GOTRA.

एको गोत्रे । ४ । १ । ६३ ।

प्रत्ययः स्यात् । उपगोर्गोत्रापत्यमौपागवः ।

No. 1080.—WHEN DESCENDANTS, BEGINNING WITH THE GRANDSON (No. 1079), are spoken of, let there be but ONE affix. Thus *aupagava* "a descendant such as a grandson or still lower descendant of Upagu"—[the word being the same as that—No. 1078—which denotes "a son of Upagu"].

गर्गादिभ्यो यज् । ४ । १ । १०५ ।

गोत्रापत्ये । गर्गत्वं गोत्रापत्यं गार्यः । वात्स्यः ।

No. 1081.—Let *YAN* be the affix AFTER GARGA AND THE LIKE, when the sense is that of a descendant not nearer than a grandson (No. 1079). Thus *gárgyá* "a grandson, or still lower descendant of Garga," *vatsya* "a descendant of Vatsa."

यज्जोपत्य । २ । ४ । ६४ ।

गोत्रे यद्यजन्तमजन्तं च तद्वयवयेरेतयोर्लुक् तत्काते बहुत्वे न तु स्त्रियाम् । गर्गाः । वात्साः ।

No. 1082.—AND there is elision of these two, *YAN* (No. 1081) AND *AN* (No. 1075), being parts of what, ending with *yan* or *an* has the sense of a descendant not nearer than a grandson (No. 1079), when the word [of itself, and not as part of a compound epithet dependent on another word] takes the plural,—but not in the feminine. Thus *gargáh* "the male descendants of Garga," *vatsáh* "the male descendants of Vatsa."

जीवति तु वंशये युवा । ४ । १ । १६२ ।

वंशे पित्रादौ जीवति पौत्रादेयदपत्यं चतुर्थादि तद्युषसंज्ञमेव स्यात् ।

1083.—BUT WHEN ONE IN A LINE of descent, beginning with a father (and reckoning upwards), IS ALIVE, let the descendant of a grandson or still lower descendant, beginning (therefore) with the fourth (in the order of descent) be called YUVAN [—and not *gotra* No. 1079].

गोत्रादून्यस्थियाम् । ४ । १ । ६४ ।

यून्यपत्ये गोत्रप्रत्ययान्तादेव प्रत्ययः स्यात् स्थियां तु न युवसंज्ञा ।

No. 1084.—WHEN a descendant of the description denoted by YUVAN (No. 1083) is spoken of, let the affix be attached only AFTER what already ends with an affix marking a DESCENDANT AS LOW AT LEAST AS A GRANDSON :—but, IN THE FEMININE, the word is NOT termed *yuvan*, [nor treated accordingly].

यजिज्ञोश्च । ४ । १ । १०१ ।

गोत्रे यौ यजिज्ञो तदन्तात् फङ् ।

No. 1085.—AND let *phak* come AFTER what ends with YAṄ AND IṄ, signifying a descendant (No. 1075) at least as low as a grandson, [when a further descendant of the description mentioned in No. 1083, is to be denoted].

आयनेयीनीयियः फढखच्छधां प्रत्ययादीनाम् ।

७ । १ । २ ।

प्रत्ययादेः फस्य आयन् उस्येय स्स्य र्त्तु छस्य र्त्य घस्य इय एते स्युः ।
गर्गेय युवापत्यं गायेयणः । दाक्तायणः ।

No. 1086—Let there be ÁYAN in the room OF PHA, EY in the room OF DHA, IN in the room OF KHA, IY in the room OF CHHA, AND IY in the room of GHA, being INITIALS OF AFFIXES. Thus *gárgyáyana* (No. 1085) "a distant descendant of Garga," *dákaháyana* "a distant descendant of Daksha"—[Garga and Daksha being alive, or some one intermediate between them and the descendants so named being alive].

आत इम् । ४ । १ । ६५ ।

अपत्येऽर्चे । हातिः ।

No. 1087.—Let IṄ, in the sense of a descendant, come AFTER what ends in SHORT A. Thus *dákehi* (No. 260). "a descendant of Daksha."

बाहूदिभ्यश्च । ४ । १ । ८६ ।

बाहविः । औहुलोमिः । ज्ञात्वसिग्नोऽयस् ।

No. 1088.—AND AFTER BÁHU, &c. [let *in*, No. 1087, come]. Thus báhaví (No. 1078) “a descendant of Báhu,” *audalomi* “a descendant of Uḍuloman.”

This is a class of words recognizable only by the form—(see No. 53).

अनृष्टानन्तर्ये बिदादिभ्योऽज् । ४ । १ । १०४ ।

ये स्वचानृष्टयस्तेष्योऽपत्येऽन्यच तु गोचे । बिदस्य गोचं बैदः । बैदौ । बिदा: । पुत्रस्यापत्यं पौत्रः । पौत्रौ । पौत्राः । एवं दौहित्रादयः ।

No. 1089.—Let there be the affix AN AFTER BIDA, &c., IN THE SENSE OF IMMEDIATE DESCENDANT (or son) AFTER those which are NOT names of sanctified SAGES, but otherwise in the sense of a descendant not nearer than a grandson (No. 1079). Thus *baida* “the descendant (not nearer than a grandson) of (the sanctified sage) Bida,” which in the dual becomes *baiday*, and in the plural *bidāh* (No. 1082); then again *pautra* “a son’s son (i. e. grandson)” —dual *pautrau* plural *pautrāh*—(No. 1082 not applying to this, because the derivation is not of the kind called *gotra*—No. 1079). In the same way *dauhitra* (No. 1069) “a daughter’s son,” and the like.

शिवादिभ्योऽग् । ४ । १ । ११२ ।

आपत्ये । शैवः । गाङ्गः ।

No. 1090.—Let the affix AN come AFTER ŚIVA, &c., in the sense of offspring. Thus *śaiva* “a descendant of Siva,” *gáṅga* “a descendant of Gaṅgā.”

कृष्णकवृष्णिकुरुभ्यश्च । ४ । १ । ११४ ।

कृष्णः । वासिष्ठः । वैश्वामित्रः । अन्यकेभ्यः । स्वाकर्णः । दृष्टिभ्यः । वासुदेवः । कुरुभ्यः । नारायणः । साहदेवः ।

No. 1091.—AND (the affix *an* may come) AFTER names of sanctified SAGES, AND of persons belonging to the ANDHAKA, VIŚBNĀ, AND KURU race. It comes after the names of sages in the examples *vāsiṣṭha* “a descendant of (the sage) Vāsiṣṭha,” and *vaiśvāmitra* “a descendant of Viśvāmitra,” after the *andhakas* in *śvaphalka* “a de-

descendant of Śwaphalka, after the *Vrishnis* in *vásudeva* "the son of Vasudeva," and after the *Kurus* in *nákula* "a descendant of Nakula," and *sahadeva* "a descendant of Sahadeva."

मातुरूत् संख्यासंभद्रपूर्वीयाः । ४ । १ । ११५ ।

संख्यादिपूर्वस्य मातुरूत्स्वदस्य उदादेशः स्यादण्ण प्रत्ययश्च । हैमातुरः ।
चारमातुरः । सांमातुरः । भाद्रमातुरः ।

No. 1092.—Let U be the substitute OF the word MÁTRI "a mother PRECEDED BY A NUMERAL, OR by SAM, OR BHADRA; and let there be the affix *an*. Thus *dwaimátura* (No. 37) "having a mother and a step-mother"—(meaning Gánesa), *sháśimátura* "having six mothers"—(meaning Kártikeya who was brought up by the six Krittikás), *sonmátura* "whose mother is good," *bhádramátura* "having an illustrious mother."

स्त्रीभ्यो ढक् । ४ । १ । १२० ।

स्त्रीप्रत्ययान्तेभ्यो ढक् । वैनतेयः ।

No. 1093.—AFTER words ending with FEMININE affixes (No. 1341), let there be the affix DHAK (No. 1086). Thus *vainateya*, "the son of Vinatá"—(meaning Garuda).

कन्यायाः कनीन च । ४ । १ । ११६ ।

चादण् । कानीनो व्यासः कर्णश्च ।

No. 1094.—AND let KANÍNA be the substitute OF KANYÁ. By the "and" the affixing of *an* is indicated. Thus *kúnína* "the son of an unmarried woman"—e. g. Vyása or Karṇa.

राजश्वसुरायत् । ४ । १ । १३७ ।

No. 1095.—AFTER RÁJAN AND SWASURA, let there be the affix YAT.
राजो जातवेदः ।

No. 1096.—"AFTER RÁJAN, ONLY WHEN IT MEANS the regal CASTE," (does the affix directed by No. 1095 come).

ये चाभावकर्मणोः । ६ । ४ । १६८ ।

यदौ तद्वितीयं प्रह्लाद्या स्यात्तु भावकर्मणोः । राजन्यः । जातवेदेति
किम् ।

No. 1097.—AND WHEN a *taddhita* affix, beginning with Y, follows, let AN (if the word ends in *an*) remain in its shape unaltered, but NOT WHEN THE SENSE IS THAT OF ACTION OR STATE. Thus *rājanya* (Nos. 1095 and 1096) “a Kshatriya or man of the regal caste”—(whereas “the royal state of a king,” by No. 979, would be *rājya*). Why do we say, in No. 1096, “only when it means the regal caste?” [For the reply see the example under the next rule].

अन् । ६ । ४ । १६७ ।

अन् प्रकृत्याणि परे । राजनः । श्वश्यः ।

No. 1098.—Let AN (at the end of a word) remain in its original form (in spite of No. 979), when the affix *an* follows. Thus *rājana* “the son of a king” (who need not have had a Kshatriya mother, in which case he will not be of the Kshatriya race—see No. 1097). Then, again, by No. 1095, we have *śwasurya* “the son of a father-in-law.”

क्षत्राद् घः । ४ । १ । १३८ ।

क्षत्रियः । जातावित्येव । क्षत्रिरन्यः ।

No. 1099.—AFTER KSHATRA, let there be the affix GHA. Thus *kshatriya* (Nos. 1086 and 260) “one of the caste of the Kshatras.” This is the form of the derivative only when the caste is spoken of—for otherwise the derivative is *kshátri* (No. 1087) “a descendant of a Kshatra” (not necessarily by a Kshatra mother).

रेवत्यादिभ्यष्टक् । ४ । १ । १४६ ।

No. 1100.—AFTER REVATÍ, &c., let there be THAK.

ठस्येकः । १ । ३ । ५० ।

अङ्गात् परस्य ठस्येकादेशः । रैवतिकः ।

No. 1101.—Let IKA be the substitute of THA coming (without the intervention of any letter) after an inflective base (No. 152). The *raivatika* “a descendant of Revatí.”

जनपदशब्दात् क्षत्रियादभ् । ४ । १ । १६८ ।

जनपदक्षत्रियवाचकाच्छब्दादपत्ये । पाञ्चालः ।

No. 1102.—Let there be AN, to denote progeny, AFTER A WORD WHICH, while it EXPRESSES A COUNTRY, expresses ALSO A KSHATRIYA

Thus *páñchála* "the descendant of the Kshatriya who gave his name to the country of Pañchála."

तत्रियसमानशब्दाज्ञनपदात् तस्य राजन्यपत्यवत् । पञ्चालानां राजा पञ्चालः ।

No. 1103.—"(Let the same affix—see No. 1102—) AS WHEN the sense is that of PROGENY, WHEN the sense is that of the KINGS THEREOF, come AFTER the name of A COUNTRY OF THE SAME NAME AS A KSHATRIYA." Thus *páñchála* "the king of the Kshatriyas (or of the country) of Pañchála."

पूरोरण् । पौरवः ।

No. 1104.—"Let ANY come AFTER PURU." Thus *paurava* "a descendant of Puru."

पाण्डोर्णण् । पाण्डयः ।

No. 1105.—"Let DYAN come AFTER PÁNDU." Thus *pándya* "a descendant of Pánḍu."

कुरुनादिभ्यो रथः । ४ । १ । १७२ ।

कौरवः । नैशध्यः ।

No. 1106.—Let there be NYA AFTER KURU AND names BEGINNING WITH N (signifying both a country and its Kshatriya inhabitants). Thus *kauravya* (No. 1078) "a descendant of Kuru," *naishadhyā* "a descendant of Nishadha."

ते तद्राजाः । ४ । १ । १७४ ।

अजाद्यस्तद्राजसंज्ञाः स्युः ।

No. 1107.—Let THESE, viz. the affixes *an*, &c., be called TADRÁJA (No. 1027—i. e. "the king thereof").

तद्राजस्य बहुषु तेमैवास्त्वियाम् । २ । ४ । ६२ ।

बहुष्यंषु तद्राजस्य लुक तत्कृते बहुत्वे न तु स्त्वियाम् । पञ्चालाः । इत्यादि ।

No. 1108.—There shall be elision of a TADRÁJA (No. 1107) affix, WHEN the meanings are MANY (i. e. when the word is plural) WHEN BY THE WORD ITSELF [and not by the word standing as part of a compound epithet dependent on another word] the plural is taken—but NOT IN THE FEMININE. Thus (as the plural of *páñchála*—No. 1103 we have)

pañchālāḥ "the kings of Pañchāla, or their descendants." And so of others.

। ४ । १ । १७५ ।

अस्मात् तद्राजस्य लुक् । कम्बोजः । कम्बोजौ ।

No. 1109.—AFTER the word KAMBOJA, therè is elision of the *tadrāja* affix (No. 1107). Thus *Kamboja* "the king of Kamboja," *kumbojau* "two kings of Kamboja."

कम्बोजादिभ्य इति वक्तव्यम् । चोलः । शकः । केरलः । यवनः ।

इत्यपत्याधिकारः ।

No. 1110.—"IT SHOULD BE SAID (in No. 1109) 'AFTER KAMBOJA AND THE LIKE.'" Thus *chola* "the king of Chola," *śuka* "the king of Scythia," *kerala* "the king of Kerala," *yavana* "the king of Greece."

So much for the subject of Patronymics (or for the division of the Grammar where the words—"in the sense of progeny"—exert an influence—having to be supplied in each rule).

तेन रक्तं रांगात् । ४ । २ । १ ।

अण् स्यात् । कपयेण रक्तं वस्त्रं काषायम् ।

No. 1111.—Let *aṇ* come after a word denoting A COLOUR, to signify what is COLOURED THEREBY. Thus *kūshāya* "coloured of a dull red"—as cloth.

नक्षत्रेण युक्तः कालः । ४ । २ । ३ ।

अण् स्यात् ।

No. 1112.—Let *aṇ* come (after the name of an asterism) to signify a TIME CONNECTED WITH THE ASTERISM.

तिष्यपुष्योर्नक्षत्राणि यतोप इति वाच्यम् । पुष्येण युक्तं पौष्महः ।

No. 1113.—"IT SHOULD BE MENTIONED THAT THERE IS ELISION OF the Y, WHEN AṄ (No. 1112) COMES AFTER the ASTERISM OF TISHYA, OR (as it is also called) PUSHYA." Thus *pausha* "belonging—as a day—to the asterism Pushya"—(i.e. to the month of December, in which month the moon is full in that asterism).

लुब्धिशेषे । ४ । २ । ४ ।

पूर्वेण विहितस्य लुप् प्रष्टुदण्डात्मकस्य कालस्यावान्तरविशेषश्चेच गम्यते ।
अत्र पृष्ठः ।

No. 1114.—There shall be ELISION (*lup*, No. 209) of the affix enjoined by the preceding aphorism (No. 1112), IF NO SPECIFICATION is to be understood of an included portion of the time consisting of twenty-four hours (or sixty *dandas*). Thus *adya pushyāḥ* “to-day belongs to the asterism Pushya”—(meaning by “to-day” neither the day-time in particular, nor the night-time in particular, but both alike).

दृष्टं साम । ४ । २ । ७ ।

तनेत्येव । वासिष्ठेन दृष्टं वासिष्ठं साम ।

No. 1115.—Let *an* come after what ends with the 3rd case-affix in the sense of SEEN—the thing seen by the one whose name is in the 3rd case, being the SÁMA-VEDA. Thus *vásishṭhaná sáma* “the (portion of the) Sáma seen by (or revealed to) Vasishtha.”

वामदेवाङ्गुडुड्यो । ४ । २ । ६ ।

वामदेवेन दृष्टं साम वामदेव्यम् ।

No. 1116.—Let DYAT AND DYĀ come AFTER the name VÁMADEVA (under the circumstances set forth in No. 1115). Thus *vámadevya* (No. 260) “the (portion of the) Sáma seen by Vámadeva.”

परिवृत्तो रथः । ४ । २ । १० ।

अस्मिन्दर्यं प्रत्ययो भवति । वस्त्रेण परिवृत्तो वास्त्रो रथः ।

No. 1117.—The affix *an* comes (after a word in the 3rd case, in the sense of SURROUNDED—the thing so surrounded being a CHARIOT. Thus *vástra* “surrounded with cloth”—e. g. a chariot.

तत्रोद्गृहतममत्रेभ्यः । ४ । २ । १४ ।

शरवे उद्गृहः शाराव त्रोदनः ।

No. 1118.—The affix *an* comes AFTER words denoting VESSELS, to signify PLACED THEREON. Thus *sáráva* “placed on a shallow dish”—as boiled rice.

संस्कृतं भक्ताः । ४ । २ । १६ ।

सप्तम्यन्तादण् स्यात् संस्कृतेऽर्थे यत् संस्कृतं भवाश्चेत् ते स्युः । भाष्ट्रेषु
संस्कृता भाष्ट्रा भक्षः ।

No. 1119.—Let *an* come after what ends with the 7th case-affix, to denote what is PREPARED therein—if that which is so prepared be GRANULAR FOOD. Thus *bhrdshtra* “prepared in frying-pans”—(as barley, &c.).

साऽस्य देवता । ४ । २ । २४ ।

इन्द्रो देवताऽस्येति ऐन्द्रं हविः । पाशुपतम् । बाहृस्यत्यम् ।

No. 1120.—An affix comes after the name of ANY DEITY, when something is to be spoken of as HIS. Thus *aindra* “belonging to the deity Indra”—as butter (in an oblation), *pásupata* “belonging to Śiva,” *bárhaspatya* “belonging to Brīhaspati.”

शुक्राद् घन् । ४ । २ । २६ ।

शुक्रियम् ।

No. 1121.—AFTER the name *SUKRA*, there is the affix *GHAN*. Thus *sukriya* (Nos. 1120 and 1086) “belonging to Śukra”—as an oblation of butter).

सेमादृत्यण् । ४ । २ । ३० ।

सौम्यम् ।

No. 1122.—AFTER the name *SOMA*, there is the affix *TYAN*. Thus *saumya* (No. 1069) “belonging to the Moon”—(as an oblation of butter).

वायूतुपित्रुषसो यत् । ४ । २ । ३१ ।

वायव्यम् । चतव्यम् ।

No. 1123.—AFTER *VÁYU*, *RITU*, *PITRI*, AND *USHAS*, there is the affix *YAT*. Thus *váyavya* “belonging to the god of the winds,” *ritavya* “belonging to the seasons”—(as an oblation of butter).

रीढ् चक्षतः । ७ । ४ । २७ ।

चक्षद्वाकारेऽसार्वधातुके यकारे च्छौ-च परे चक्षतो रीढादेशः । यस्येति
च । पित्र्यम् । उषस्यम् ।

No. 1124.—The substitute of SHORT RI shall be RÍF, when an

affix, beginning with *y* and not being a *krit* (No. 329) nor a *súrvadhu-tuka* (No. 418), follows, or if *chvi* (No. 1332) follows. Thus, by No. 260, we have *pitrya* (No. 1123) "belonging to the progenitors," "*ushasya*" "belonging to the dawn"—(as butter offered in oblation).

पितृव्यमातुलमातामहपितामहः । ४ । २ । ३६ ।

एते निपात्यन्ते । पितृर्भाता पितृव्यः । मातुर्भाता मातुलः । मातुः पिता मातामहः । पितुः पिता पितामहः ।

No. 1125.—The word *PITRIVYA* "a father's brother," *MÁTULA* "a mother's brother," *MÁTÁMAHA* "a mother's father," AND *PITÁMAHA* "a father's father," are anomalously formed.

तस्य समूहः । ४ । २ । ३७ ।

काकानां समूहः काकम् ।

No. 1126.—An affix is added to a word, when the sense is a COLLECTION THEREOF. Thus *káka* "a collection of crows."

भिक्षादिस्योऽण । ४ । २ । ३८ ।

भैक्षम् । गर्भिणीनां समूहो गार्भिणम् । इह भस्याढे तद्वितद्विति पुंष्पद्वावे कृते ।

No. 1127.—The affix AN comes AFTER *BHIKSHÁ* "alms," &c. Thus *bhaiksha* (No. 1126) "what is collected in the shape of alms," *gárbhīṇa* "a collection of pregnant females." In this example the word (*garbhini* "a pregnant woman") having been reduced to the form of the masculine by the supplementary rule, that "the masculine form of a *bha* (No. 185) is substituted, when a *taddhita* affix follows without an indicatory *ih*" (the application of No. 979 is debarred by the rule following).

इनयनपत्ये । ६ । ४ । १६४ ।

अनपत्यार्थेऽणि इन् प्रकृत्या । तेन नस्तद्वितद्विति टिलोपो न । युवतीनां समूहो यौवतम् ।

No. 1128.—WHEN the affix AN FOLLOWS, NOT IN THE SENSE OF OFFSPRING, the termination IN shall remain in its original shape. Hence (in the case of *garbhīṇa*, No. 1127) there is not elision of the last vowel and what follows it by No. 979. Then, again, (as another example of No. 1127) we have (from *yuvati* "a young woman") *yauvata* (No. 260) "a collection of young women."

यामजनबन्धुभ्यस्तल् । ४ । २ । ४३ ।

तलन्तं स्वियम् । यामता । जनता । बन्धुता ।

No. 1129.—The affix TAL comes AFTER GRÁMA, JANA, AND BANDHU. What ends in *tal* is feminine. Hence *grámatá* (No. 1341) “a collection of villages,” *janatá* “a collection of persons,” *bandhutá* “a collection of relatives.”

गजसहायाभ्यां चेति वक्तव्यम् । गजता । सहायता ।

No. 1130.—“IT SHOULD BE STATED that this (affixing of *tal*—No. 1129) takes place ALSO AFTER GAJA AND SAHÁYA.” Thus *gajatá* “a collection of elephants,” *saháyatá* “a collection of allies.”

चद्रः खः क्रतौ । चहीनः ।

No. 1131.—“The affix KHA comes AFTER AHAN ‘a day’ IN THE SENSE OF A SACRIFICE.” Thus *ahína* (No. 1086) “a particular sacrifice—one lasting a certain number of days.”

अधित्तहस्तिधेनोष्टक् । ४ । २ । ४९ ।

No. 1132.—AFTER things WITHOUT CONSCIOUSNESS, AND HASTI “an elephant,” AND DHENU “a milch cow,” there is the affix ṬHAK.

इसुसुक्तान्तात् कः । ७ । ३ । ५१ ।

इसुउस्तक्तान्तात् परस्य ठस्य कः । साक्तुकम् । हास्तिकम् । धेनुकम् ।

No. 1133.—Let K be the substituted of ṬH AFTER WHAT ENDS WITH IS, OR US, OR an UK, OR T. Thus *sáktuka* (No. 1132) “a quantity of flour,” *hástika* “a collection of elephants,” *dhainuka* “a collection of milch cows.”

तदधीते तद्वैद । ४ । २ । ५६ ।

No. 1134.—(Let an affix come after a word denoting some subject of study) IN THE SENSE OF WHO HAS STUDIED THAT, or WHO UNDERSTANDS THAT.

न य्याभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वी तु ताभ्यामैष् । ७ ।

३ । ३ ।

पदान्ताभ्यां यक्तारवक्ताराभ्यां परस्य न वृद्धिः किंतु ताभ्यां पूर्वी क्रमादैवा-
वाग्मौ स्तः । व्यक्तिरणमधीते वेद वा वैयाकरणः ।

No. 1135.—There is NOT *vividhi* (by No. 1069) in the room of what stands AFTER the letters Y AND V, being the FINALS OF PADAS, BUT there are, BEFORE THE TWO, RESPECTIVELY, the two augments AI AND AU. Thus *vaiyákarana* “one who has studied, or who knows, the grammar”—where the *y* of *vydkarana* “grammar” is at the end of a *pada*, inasmuch as the prefix *vi* is one of the Indeclinables—(No. 399).

क्रमादिभ्यो बुन् । ४ । २ । ६१ ।

क्रमकः । पदकः । शिक्षकः । मीमांसकः ।

No. 1136.—AFTER KRAMA, &c., let there be the affix VUN (in the sense of “who knows the thing”). Thus *kramaka* (No. 836) “one who knows the order,” *padaka* “one who knows the verses (of the Veda),” *sikshaka* “one who knows one of the six Vedángas,” *mimán-saka* “one who knows the Mímámsá philosophy.”

तदस्मिन्स्तीति देशे तन्नान्ति । ४ । २ । ६२ ।

उदुम्बरः सन्त्यस्मिन् देशे औदुम्बरो देशः ।

No. 1137.—(An affix is placed after a word expressive of anything) in the sense of—THAT thing IS IN THIS—THE PLACE TAKING A NAME THEREFROM. Thus *audumbara* “a country in which there are globose fig-trees.”

तेन निर्वृत्तम् । ४ । २ । ६३ ।

कुशाम्बेन निर्वृत्ता नगरी कौशाम्बी ।

No. 1138.—In the sense of what is COMPLETED BY HIM (an affix is placed after the person's name). Thus *kauśámbí* “the city completed by Kuśámba.”

तस्य निवासः । ४ । २ । ६४ ।

शिवीनां निवासो देशः शैबः ।

No. 1139.—When the sense is HIS DWELLING-PLACE, (an affix is placed after the person's name). Thus *saiba* “the country of the Sibis.”

अट्टूरभवश्च । ४ । २ । ७० ।

विदिशाया अट्टूरभवं वैदिशम् ।

No. 1140.—AND when the sense is WHAT IS NOT FAR OF therefrom (an affix is placed after the name of a place). Thus *vaidisā* “what is not far off from the city Vidiśā.”

जनपदे लुप् । १ । २ । ५१ ।

जनपदे वाच्ये चातुर्थिकस्य लुप् ।

No. 1141.—WHEN A COUNTRY is to be expressed, there is ELISION (*lup*) of a “quadruply significant” affix—[i. e. of an affix which conveys the senses specified in Nos. 1137, 1138, 1139, and 1140].

लुपि युक्तवद्वात्किवचने । १ । २ । ५१ ।

लुपि सति प्रकृतिवल्लिङ्गवचने स्तः । पञ्चालानां निवासो जनपदः
पञ्चालाः । कुरवः । अङ्गः । वड्हाः । कलिङ्गाः ।

No. 1142.—WHEN there is elision by LUP (No. 1141), the GENDER AND NUMBER remain AS IN ORIGINAL term. Thus *pañcháláh* “the country which is the dwelling-place of the Pañchálas,” *kuravah* “the country of the Kurus,” *aṅgáh* “the country of the Áugas,” *vaṅgáh* “the Vaṅgas,” *kaliṅgáh* “the country of the Kaliṅgas.”

वरणादिभ्यश्च । ४ । २ । ८२ ।

अजनपदार्थं आरम्भः । वरणानामदूरभवं नगरं वरणाः ।

No. 1143.—AND AFTER the words VARANÁ, &c. (elision takes place as directed in No. 1142). The origination of the rule is for the sake of what is not a *country* [like the words referred to in No. 1142]. Thus *varanáh* “the city [—not the country—] not far from the country of the Varanás.”

कुमुदनडवेतसेभ्यो इमतुप् । ४ । २ । ८९ ।

No. 1144.—The affix DMATUP comes AFTER the words KUMUDA “a lotus,” NADA “a reed,” AND VETASA “a ratan.”

भयः । ८ । २ । १० ।

भयज्ञानमतोर्मस्य वः । कुमुदान् । नद्वान् ।

No. 1145.—Let there be *v* in the room of the *m* of the affix *matu* (No. 1144) AFTER what ends in A JHAY. Thus *kumudwat* (No. 267) abounding in lotuses,” *nadiwat* “abounding in reeds.”

मादुपधायाश्च मतोवाऽयर्वीदिभ्यः । ८ । २ । ६ ।

मवर्णवर्णान्तान्मवर्णवर्णान्पथाच्च यवादिवर्जितात् परस्य मतोर्मस्य वः ।
वेतस्वान् ।

No. 1146.—Let there be v in the room of the m of the affix MATU (No. 1144) coming AFTER a word the final of which is M OR A or ā, OR THE PENULTIMATE letter OF WHICH IS M OR A or ā—but NOT AFTER the word YAVA “barley,” &c. Thus *vetaswat* (Nos. 1144 and 267) ‘abounding in ratans.’

नद्धादाङ्गलच् । ४ । २ । ८६ ।

नद्धलः ।

No. 1147.—AFTER the words NADA “a reed” AND SÁDA “young grass,” there is the affix DWALACH. Thus *naḍwala* (No. 267) “abounding with reeds.”

शिखाया वलच् । ४ । २ । ८६ ।

शिखावलः ।

इति चातुर्शीकाः ।

No. 1148.—AFTER the word SIKHÁ “a crest,” there is the affix VALACH. Thus *sikhāvala* “crested (as peacock).”

So much for the affixes “quadruply significant” (see No. 1141).

शेषे । ४ । २ । ६२ ।

अपत्यादिचतुरथन्तादन्योऽर्थः शेषस्तत्राणादयः स्युः । चतुषा एत्यते
चातुर्षं रूपम् । आवणः शब्दः । औपनिषदः पुरुणः । दृष्टिं पिण्डा दार्षदाः
सक्तवः । चतुर्भिरुद्धते चातुरं शक्तम् । चातुर्दश्यां दृश्यते चातुर्दशं रक्तः ।
तस्य विकार इत्यतः प्राक् शेषाधिकारः ।

No. 1149.—Let a meaning, other than those of which “progeny” (No. 1077) was the first mentioned and the quadruple signification” (1141) the last, be called “the remainder”—and IN REMAINDER of senses, too, let there be the affixes *an* &c. Thus *chákshusha* “visible”—viz. colour, which is apprehended by vision, *śravāṇa* “audible”—viz. sound, *aupanishada* “treated of in scripture”—viz. soul, *dárshada* “ground on a stone”—viz. the flour of fried corn, *chátura* “ridden in by four persons”—viz. a kind of cart, *cháturdasha* “who is seen on the fourteenth day of the month”—viz. a goblin.

The regulating influence of the expression “in the remainder” extends from this aphorism forward as far as that marked No. 1195.

राष्ट्रावारपाराद् घर्खेति । ४ । २ । ६३ ।

राष्ट्रे जातादी राष्ट्रियः । अवारपारीणः ।

No. 1150.—AFTER the words RÁSHTRA “a country” AND AVÁRAPÁRA “both banks,” there are respectively, the affixes GHA AND KHA. Thus *ráshtriya* (No. 1086) “born, &c., in a country,” *avárapáriṇa* “who or what goes or extends to both banks.”

अवारपाराद्विष्टहीतादपि विपरीताच्चेति वक्तव्यम् । अवारीणः । पारीणः ।
पारावारीणः । इह प्रकृतिविशेषाद् धारयद्युलन्ता उच्चन्ते नेत्रां जातादयो-
र्थविशेषाः समर्थविभक्तयश्च वस्पन्ते ।

No. 1151.—“IT SHOULD BE STATED (in addition to what is stated in No. 1150) WHAT the affix may come AFTER the word AVÁRAPÁRA (not only in the form in which it is there exhibited, but) ALSO WHEN IT IS TAKEN SEPARATELY in pieces, AND when it is INVERTED.” Thus *aváriṇa* “belonging to this bank of the river,” *páriṇa* “belonging to the other bank,” *párváriṇa* “belonging to the other bank as well as to this.”

There shall now be mentioned derivatives which end with those affixes the first whereof is *gha* (No. 1150) and the last whereof are *tyu* and *tyul* (No. 1171), with specification of the original terms (to which the application of those affixes is appropriate); and their varieties of meaning—such as “being produced therefrom,” and the like—shall be mentioned; and also the declensional cases in connection with which the affixes are appropriately applicable.

ग्रामाद्यखंजी । ४ । २ । ६४ ।

ग्रामः । ग्रामीणः ।

No. 1152.—AFTER the word GRÁMA “a village,” let there be the affix Y OR KHAṄ. Thus *grámya* or *grámīṇa* (No. 1086) “rustic.”

नद्यादिभ्यो ढक् । ४ । २ । ६५ ।

नादेयम् । माहेयम् । वाराणसेयम् ।

No. 1153.—AFTER the words NADI “a river,” &c., let there be the affix DHAK.” Thus *nádeya* (No. 1086) “aquatic,” *máheyā* “earthen,” *váránasayā* “belonging to Benares.”

दक्षिणापश्चात्पुरस्त्यक् । ४ । २ । ६६ ।

दाक्षिणात्यः । पाश्चात्यः । पौरस्यः ।

No. 1154.—AFTER the words DAKSHINA, PAŚCHĀT, AND PURAS, let there be the affix TYAK. Thus *dākshinātya* “produced in the south,” *pāśchātītya* “produced in the west,” *paurastyā* “produced in the east.”

द्युप्रागपागुदक्षप्रतीचो यत् । ४ । २ । १०१ ।

दिव्यम् । प्राच्यम् । अपाच्यम् । उदीच्यम् । प्रतीच्यम् ।

No. 1155.—AFTER DYU “the sky,” PRÁCH, APÁCH, UDACH, AND PRATÍCH, let there be the affix YAT. Thus *divya* “celestial,” *práchyā* “eastern,” *apáchyā* “southern,” *udíchyā* (No. 366) “northern,” *pratíchyā* “western.”

आव्ययात् त्यप् । ४ । २ । १०४ ।

अमेहक्षतसित्रेभ्य एव । अमात्यः । रहत्यः । क्वत्यः । ततस्यः । तत्रत्यः ।

No. 1156.—Let there be the affix TYAP AFTER AN INDECLINABLE—that is to say, however, only after *amā* “together,” *iha* “here,” *kwa* “where ?” and (those that end in) *tasi* (No. 1286) and *tra* (No. 1291). Thus *amātyā* “a minister,” *ihatyā* “produced here,” *kwatyā* “produced where ?” *tatustyā* “produced thence,” *tatratyā* “produced there.”

त्यन्नधेवे । नित्यः ।

No. 1157.—“Let TYAP come AFTER the indeclinable NI IN THE SENSE OF CONSTANTLY.” Thus *nityā* “eternal.”

वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वद्वम् । १ । १ । ७३ ।

यस्य समुदायस्याचां मध्ये आदिवृद्विस्तद् वृद्वसंज्ञं स्यात् ।

No. 1158.—Let THAT whole word AMONG THE VOWELS OF WHICH THE FIRST IS A VRIDDHI be called VRIDDHA.

त्यदादीनि च । १ । १ । ७४ ।

वृद्वसंज्ञानि स्युः ।

No. 1159.—AND let TYAD, &c., (No. 170) be called *vriddha* (No. 1158).

वृद्वाच्छः । ४ । २ । ११४ ।

शालीयः । तदीयः ।

No. 1160.—AFTER a word called VRIDDHA (Nos. 1158 and 1159), let there be the affix CHHA. Thus *sáliya* (Nos. 1086 and 260) “belonging to a hall,” *tadíya* “belonging to that.”

वा नामधेयस्य वृद्धसंज्ञा । देवदत्तीयः । दैवदत्तः ।

No. 1161.—“The appellatation *vriddha* (No. 1158) is OPTIONAL that of a PROPER NAME (whether it has a *vriddhi* in its first syllable or not).” Thus *devadattíya* (No. 1160) or *daivadatta* “belonging to Devadatta.”

गहादिभ्यश्च । ४ । २ । १३८ ।

गहीयः ।

No. 1162.—AND AFTER the words GAHA, &c., (there is the affix *chha*—1160). Thus *gahíya* “belonging to a cave.”

युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ् च । ४ । ३ । १ ।

चाच्छः । पत्रेण । युवयोर्युष्माकं वायं युष्मदीयः । अस्मदीयः ।

No. 1163.—AND AFTER YUSHMAD AND ASMAD (No. 170), OPTIONAL let there be the affix KHAṄ. By the “and” it is meant that the affix may be *chha* (No. 1160); and on the alternative, which is optional, the affix will be *aṅ*. Thus (when the affix *chha* is used) *yushmadíya* “what belongs to you two, or to all of you,” *asmadíya* “what belongs to us.”

तस्मिन्नणि च युष्माकास्माकौ । ४ । ३ । २ ।

युष्मदस्मदोरतावादेणो स्तः खञ्जि अणि च । योष्माकीणः । आस्माकीनः । योष्माकः । आस्माकः ।

No. 1164.—WHEN THIS affix, viz. *khan* (No. 1163), is added, AND when *aṅ* is added, then YUSHMÁKA AND ASMÁKA are the substitutes of *yushmad* and *asmad*. Thus *yaushmákīṇa* “belonging to you,” *ásmdákīna* “belonging to us,” (and so, too, with the affix *aṅ*) *yaushmáku* and *ásmáka*.

तवकममकावेकवचने । ४ । ३ । ३ ।

एकार्थवाचिनेऽर्युष्मदस्मदोस्मवकममकौ स्तः खञ्जि अणि च । तावकीनः । तावकः । मामकीनः । मामकः । द्वे तु ।

No. 1165.—In the room of *yushmad* and *asmad*, EXPRESSING ONE individual, there are TAYAKA AND MAMAKA, when the affix *khan* or *aṅ*

follows. Thus *távakína* or *távaka* "belonging to thee," *mámakína* or *mámaka* "belonging to me." But when the affix is *chha* (then the rule following applies).

प्रत्ययोत्तरपदयोश्च । ७ । २ । ६८ ।

**मपर्यन्तयोरनयोकार्थवाचिनोस्त्वमौ स्तः प्रत्यये उत्तरपदे च परतः ।
त्वदीयः । मदीयः । त्वत्पुत्रः । मप्तुत्रः ।**

No. 1166.—AND WHEN AN AFFIX follows, OR A WORD IN COMPOSITION, the *twa* and *ma*, are put in the room of those two (viz. *yushmad* and *asmad*) as far as the *m* (i. e. in the room of *yushm* and *asm*), when they signify a single individual. Thus *twadéya* "belonging to thee," *madíya* "belonging to me," *twatputra* "thy son," *matputra* "my son."

मध्यान्तः । ४ । ३ । ८ ।

मध्यमः ।

No. 1167.—AFTER the word MADHYA "the middle," there is the affix MA. Thus *madhyama* "middlemost."

कालाद्वज् । ४ । ३ । ११ ।

कालिकम् । मासिकम् । सांवत्सरिकम् ।

No. 1168.—AFTER a word expressive of TIME, there is the affix THAṄ. Thus *kálika* (No. 1101) "temporal," *másika* "monthly," *sán-catsarika* "annual."

सायंग्रातिकः । भ्रमात्रे टिलोपः । सायंप्रातिकः । पैनःपुनिकः ।

No. 1169.—"There is ELISION OF THE LAST VOWEL AND WHAT FOLLOWS IT OF INDECLINABLES, IF ONLY they be entitled to the name of BHA (No. 185)." Thus (from *prátar*) *sáyainprátika* "belonging to evening and morning," (and, from *punar*,) *paunahpunika* "happening again and again."

प्रावृष्ट एण्यः । ४ । ३ । १९ ।

प्रावृष्टेण्यः ।

No. 1170.—AFTER the word PRÁVRISH "the rainy season," there is the affix ENYA. Thus *právrishenya* "what belongs to the season of the rains."

सायंचिरंप्राह्वेप्रगेष्ययेभ्यष्ट्युत्युलौ तुद् च । ४ । ३ । २३ ।

सायमित्यादिभ्यश्चतुर्भ्योऽव्ययेभ्यश्च कालवाचिभ्यषृष्ट्युलौ सप्तस्योसुट् च । सायंतनम् । चिरंतनम् । प्राह्ने प्राह्नेयोरेदन्तत्वं निपात्यते । प्राह्नेतनम् । प्रगेतनम् । दोषातनम् ।

No. 1171.—AFTER the four, *sáyam*, &c.—i. e. after SÁYAM “at eve,” CHIRAM “for a long time,” PRÁHNE “in the forenoon,” PRAGE “at dawn,” AND after INDECLINABLES expressing time, there are the affixes TYU AND TYUL, AND their augment TUT. Thus, *sáyantana* (No. 836) “what is of the evening,” *chirantana* “lasting” or “delayed long.” In the case of *práhne* and *prage* the terminiation in *e* (in spite of No. 768) is anomalous; and we have *práhnetana* “what is of the forenoon,” and *pragetana* “what is of the early morn.” (As an example of the rule applied to an indeclinable expressing time, take) *doshdtana* “belonging to the night.”

तत्र जातः । ४ । ३ । २५ ।

सप्तमीसमर्थाङ्गात इत्यर्थज्ञादयो धादयश्च स्यः । सुघ्ने जातः सौघ्नः । उत्से जातः चौत्सः । राष्ट्रे जातः राष्ट्रियः । अवारपारे जातः अवारपारीणः । इत्यादि ।

No. 1172—Let there be the affixes *an*, &c., and *gha*, &c., in the sense of PRODUCED THEREIN, after what in the 7th case is in grammatical relation (as the locality). Thus *sraughna* “born in Srughna,” *autsa* “born in Utsa,” *ráshtriya* “born in a country,” *avárapárína* (No. 1150) “born on this or the opposite bank”—and so of others.

प्रावृष्टष्टुप् । ४ । ३ । २६ ।

एत्यापवादः । प्रावृष्टिकः ।

No. 1173.—AFTER PRÁVRISH “the rainy season” let there be the affix *thaP* (when the sense is that of “produced in”). This debars *enya* (No. 1170).—Thus *právrishika* (No. 1101) “produced in the rainy season.”

प्रायभवः । ४ । ३ । ३६ ।

तत्रेत्येव । सुघ्ने प्रायेण बाहुन्येन भवति सौघ्नः ।

No. 1174.—[The affixes *an*, &c. may come] when the sense is BEING MUCH—but only after that denoting “where.” Thus *sraughna* “what is much”—i. e. what is abundant—in Srughna.”

संभूते । ४ । ३ । ४१ ।

सुग्रे संभवति वैग्रः ।

No. 1175.—[The affixes *an*, &c. may come] when the sense is ADAPTED. Thus *sraughna* “what is suited to the country of Srughna.”

कौशाहुञ् । ४ । ३ । ४२ ।

कौशेयं वस्त्रम् ।

No. 1176.—AFTER the word *KOŚA* “cocoon of the silkworm” let there be the affix *DHAṄ*. Thus *kauśeya* “silken”—clothes.

तत्र भवः । ७ । ३ । ५३ ।

वैग्रः । चैत्सः । राश्ट्रियः ।

No. 1177.—(The affixes *an*, &c. may come) when the sense is WHO STAYS THERE. Thus *sraughna* “who stays in Srughna,” *autsa* “who stays in Utsa,” *rāshṭriya* “who stays in a kingdom.”

दिगादिभ्यो यत् । ४ । ३ । ५४ ।

दिश्यम् । वर्ग्यम् ।

No. 1178.—AFTER the word *DIŚ*, &c., let there be the affix YAT. Thus *disya* “lying in a particular tract or quarter,” *vargya* “belonging to a class.”

शरीरावयवान्म् । ४ । ३ । ५५ ।

दन्त्यम् । कण्ठ्यम् । अध्यात्मादेष्टजिष्यते । अध्यात्मे भवमाध्यात्मिकम् ।

No. 1179.—AND AFTER what denotes A PART OF THE BODY (let there be the affix *yat*). Thus *dantya* “dental,” *kaṇṭhya* “guttural.”

It is wished (by Patañjali) that after the words *ādhyātmā* “a minister of soul,” &c., there should be the affix *thaṄ*. Thus *ādhyātmikā* “relating to one of the ministers of soul” [as spoken of in the Sāṅkhya philosophy].

अनुशतिकादीनां च । ७ । ३ । २० ।

एषामुभयपदवृत्तिर्जिति णिति किति च । आधिवैषिकम् । आधिभैति-कम् । एहलौकिकम् । आकृतिगणोऽयम् ।

No. 1180—AND, AFTER the words *ANUŚATIKA* “about a hundred,” &c., when an affix with an indicatory *n* or *ṇ* or *k* comes, let a *vriddhi*

be the substitute of the vowel in both members of the compound. Thus—in those terms of the Sánkhyā—(from *adhideva* “a presiding deity”) *ádhidaivika* “dependent on a presiding deity,” (from *adhibhúta* “the province of an organ,”) *ádhibhartika* “having reference to the province of an organ,” (from *ihaloka* “the world here”) *aihalaukika* “relating to this world.” This is a class of words (see No. 53) the fact of a word’s belonging to which is known only from its form.

जिह्वामूलाङ्गुलेश्चः । ४ । ३ । ६२ ।

जिह्वामूलीयम् । अङ्गुलीयम् ।

No. 1181.—AFTER the words JIHWÁMÚLA AND ÁNGULI, let there be the affix CHHA. Thus *jihvámáliyā* (No. 1086) “residing in the root of the tongue,” *aṅguliyā* “residing in the fingers.”

वर्गान्ताम् । ४ । ३ । ६३ ।

कवर्गीयम् ।

No. 1182.—AND AFTER WHAT ENDS WITH VARGA (let there be the affix *chha*). Thus *kavargéya* (No. 1086) “belonging to the class of *k*”—(i. e. a guttural letter—see No. 17).

तत आगतः । ४ । ३ । ९४ ।

सुग्रादागतः क्षैद्वः ।

No. 1183.—[Let there be the affix *an*, &c.] when the sense is WHAT HAS COME THENCE. Thus *sraughna* “what has come from Srughna.”

ठगायस्यानेभ्यः । ४ । ३ । ९५ ।

शुल्कशालाया आगतः शौल्कशालिकः ।

No. 1184.—AFTER words denoting SOURCES OF REVENUE, let there be the affix THAK. Thus *śaulkaśálíka* (No. 1101) “what is derived from the custom-house.”

विद्यायोनिसंबन्धेभ्यो वुञ् । ४ । ३ । ७७ ।

शौपाध्यायकः । पैतामहकः ।

No. 1185.—AFTER words relating to LEARNING AND family ORIGIN, let there be the affix VUÑ. Thus *aupádhyáyaka* (No. 836) “derived from a spiritual teacher,” *paitámahaka* “derived from a grandfather.”

हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूप्यः । ४ । ३ । ८१ ।

समादागतं समरूप्यम् । पते गहादित्वाच्छः । समीयम् । देवदत्तरूप्यम् ।
देवदत्तम् ।

No. 1186.—AFTER words denoting CAUSES AND MEN (viewed as causes), there may be OPTIONALLY the affix RÚPYA. Thus *samarúpya* “what proceeds from a like cause.” On the other alternative, there is after this word the affix *chha*, from No. 1162. Thus *sumiya* (No. 1086). So, again, *devadattarúpya* or *daivadatta* “what originates with Devadatta.”

मयद् च । ४ । ३ । ८२ ।

सममयम् । देवदत्तमयम् ।

No. 1187.—AND (under the circumstances specified in No. 1186) there may be the affix MAYAT. Thus *samamaya* “consisting of the same,” *devadattamaya* “in the form of Devadatta.”

प्रभवति । ४ । ३ । ८३ ।

हिमवतः प्रभवति हैमवती गङ्गा ।

No. 1188.—The affixes *an*, &c., may come when the sense is what TAKES ITS RISE. Thus *haimavati* “which takes its rise in the snowy range”—meaning the river Ganges.

तद्गच्छति पथिदूतयोः । ४ । ३ । ८५ ।

सुग्रं संगच्छति स्नैघः । पन्था दूतो वा ।

No. 1189.—[The affixes *an*, &c., may come] when the meaning is WHAT GOES THERETO—PROVIDED THIS BE A ROAD OR a MESSENGER. Thus *straughna* “that goes to Srughna”—i. e. the road to Srughna or a messenger to Srughna.

अभिनिष्कामति द्वारम् । ४ । ३ । ८६ ।

सुग्रमभिनिष्कामति स्नैघं कान्यकुञ्जद्वारम् ।

No. 1190.—[The affixes *an*, &c., may come] when the meaning is THE GATE THAT FACES. Thus *straughna* “which looks towards Srughna”—as one of the gates of Kányakubja does.

अधिकृत्य छते गन्धे । ४ । ३ । ८७ ।

शारीरकमधिकृत्य छतो गन्धः शारीरकीयः ।

No. 1191.—When the meaning is A BOOK MADE IN SUBSERVIENCE [to any subject, then the affixes *an*, &c., may come after what denotes that subject]. Thus *sárikrákiya* “psychological”—meaning a book made with reference to the incorporate soul.

सोऽस्य निवासः । ४ । ३ । ८६ ।

सुघ्ना निवासोऽस्य सोऽघ्नः ।

No. 1192.—[The affixes *an*, &c., may come] when the meaning is that THIS IS HIS DWELLING-PLACE. Thus *straughna* “an inhabitant of Srughna.”

तेन प्रोक्तम् । ४ । ३ । १०१ ।

पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयम् ।

No. 1193.—[The affixes *an*, &c., may come] when the meaning is what was enounced by him. Thus *pániníya* “(the system of grammar) enounced by Pánini.”

तस्येदम् । ४ । ३ । १२० ।

उपगोरिदमौपगवम् ।

इति शैषिकाः ।

No. 1194.—[The affixes *an*, &c., may come] when the meaning is that THIS IS HIS. Thus *aupagava* “which belongs to Upagu.”

So much for those affixes that convey the meanings referred to under No. 1149.

तस्य विकारः । ४ । ३ । १३४ ।

No. 1195.—[The affix *an*, may come] when the meaning is A MODIFICATION or product THEREOF.

अश्मनो विकारे टिलोपः ॥ अश्मनो विकार आश्मः । भास्मनः ।
मार्गिकः ।

No. 1196.—“There is ELISION OF THE LAST VOWEL WITH WHAT FOLLOWS IT OF the word ASMAN “a stone,” WHEN the meaning is A PRODUCT thereof”—(No. 1195). Thus *dóma* “made of stone,” [and then by No. 1195] *bhásmana* “made of ashes,” *márttika* “made of earth.”

अवयवे च प्राणयोषधिष्ठानेभ्यः । ४ । ३ । १३५ ।

चातुर्विकारे । मूरूरस्यावयवो विकारे वा मायूरः । मौर्वम् । आण्डं भस्म
वा । पैप्पलम् ।

No. 1197.—AND [the affix *an*, &c., may come] AFTER a word denoting AN ANIMAL, AND a deciduous PLANT, AND a TREE, WHEN the meaning is A PART. By the “and” it is meant that the sense may be also a product—(No. 1195). Thus *máyúra* “being part of a peacock” or “made of a peacock” [—as a fan made of its feathers], *maurva* “of the *Sansevieria zeylanica*”—the stalk or the ashes,—*paippala* “of the Pípal-tree.”

मयद्वैतयोर्भीषायामभक्षाच्छादनयोः । ४ । ३ । १४३ ।
प्रहृतिमात्रान्मयडा स्यात्तुकारावयवयोः । अश्ममयम् । आश्मनम् । अभ-
क्तेत्यादि क्रिम् । मौद्रः सूपः । कार्पासमाच्छादनम् ।

No. 1198.—IN SECULAR LANGUAGE let the affix *MAYAT* come OPTIONALLY after any primitive IN THOSE TWO meanings—viz. product (No. 1195) and part (No. 1197), WHEN NEITHER FOOD NOR CLOTHING is spoken of. Thus *ásramaya* or (by No. 1098) *ásmamaṇa* “made of stone.” Why do we say “when neither food nor clothing is spoken of?” Witness *maudga* “made of kidney-beans”—as soup—[where the affix is *an*—not *mayaṭ*]; and *kárpásā* “made of cotton”—as clothing.

नित्यं वृद्धशरादिभ्यः । ४ । ३ । १४४ ।
आश्ममयम् ।

No. 1199.—[The affixing of *mayaṭ* which is optional in the case of the words specified in No. 1198, takes place] INVARIABLY AFTER WORDS THAT HAVE VRIDDHI IN THE FIRST SYLLABLE (No. 1158), AND after the words *śara* “a reed,” &c. Thus *ámramaya* “consisting of mango-trees.”

गोश्च पुरीषे । ४ । ३ । १४५ ।

गोश्मयम् ।

No. 1200.—AND [there is the affix *mayaṭ*] AFTER the word *go* “a cow,” IN THE SENSE OF its DUNG. Thus *gomaya* “cow-dung.”

गोपयसोर्यत् । ४ । ३ । १६० ।

गश्मयम् । पयश्मयम् ।

इति प्रागदीघ्यतीयाः ।

No. 1201.—AFTER the words GO “a cow” AND PAYAS “milk,” let there be the affix YAT. Thus *gavya* (No. 31) “being part of a cow,” *payasya* “made of milk.”

So much for the affixes that convey the meanings referred to under No. 1068.

प्राग्वहतेष्टक् । ४ । ४ । १ ।

तद्वहतीत्यतः प्राक् ठगधिक्यते ।

No. 1202.—[In each aphorism] from this one FORWARD TO No. 1218, the affix THAK bears rule.

सेन दीव्यति खनति जयति जितम् । ४ । ४ । २ ।

अक्षेदीव्यति खनति जयति जितं वा आतिकम् ।

No. 1203.—[Let there be the affix *thak*, No. 1202] when the sense is WHO PLAYS, DIGS, CONQUERS, or IS CONQUERED THEREWITH. Thus *ákshika* (No. 1101) “a dicer”—i. e. who plays, conquers, or is conquered, with dice—[and so, from a word signifying an instrument for digging may be formed what will signify “who digs therewith”].

संस्कृतम् । ४ । ४ । ३ ।

दधा संस्कृतं दाधिकम् । मारिचिकम् ।

No. 1204.—[So, too—No. 1202—] when the sense is what is COMPOSED thereof. Thus *dádhika* “made of curds,” *márichika* “made of pepper.”

तरति । ४ । ४ । ५ ।

उडुपेन तरति । चौडुपिकः ।

No. 1205.—[So, too—No. 1202—] when the sense is WHO CROSSES therewith. Thus *auḍupika* “who crosses by means of a raft.”

चरति । ४ । ४ । ६ ।

हस्तिना चरति हास्तिकः । दधा चरति दाधिकः ।

No. 1206.—[So, too—No. 1202—] when the sense is WHO GOES ON by means thereof. Thus *hástika* “who travels by an elephant.” *dádhika* “who gets on with [—being fed on—] curds.”

संस्कृष्टे । ४ । ४ । २२ ।

दधा संस्कृष्टं दाधिकम् ।

No. 1207.—[So, too—No. 1202—] when the sense is SMEARED therewith. Thus *dádhika* “smeared with curds.”

उज्ज्वति । ४ । ४ । ३२ ।

बदराग्युज्ज्वति बादरिकः ।

No. 1208.—[So, too—No. 1202—] when we speak of him WHO GLEANS. Thus *bádarika* “who picks up jujubes.”

रक्षति । ४ । ४ । ३३ ।

समाजं रक्षति सामाजिकः ।

No. 1209.—[So, too—No. 1202—] when we speak of him WHO AIDS. Thus *sámájika* “who aids an assembly”—as a spectator—[—as the French say—“qui assiste à”].

शब्ददर्दुरं करोति । ४ । ४ । ३४ ।

शब्दं करोति शब्दिकः । दर्दुरं करोति दार्दुरिकः ।

No. 1210.—[So, too—there is the affix *thak* as directed in No. 1202, after the words *śabda* “sound” and *dardura* “croaking,”] when we speak of WHAT MAKES A SOUND OR A CROAKING. Thus *śabdika* “what makes a sound,” *dárdurika* “what makes a croaking.”

धर्मं चरति । ४ । ४ । ४१ ।

धार्मिकः ।

No. 1211.—[So, too, there is the affix *thak* after the word *dharma* “duty”] when we speak of him WHO PRACTISES duty. Thus *dhármika* “dutiful.”

अधर्माच्चेति घनत्यम् ॥ आधर्मिकः ।

No. 1212.—“IT SHOULD BE STATED THAT the affix (No. 1211) comes ALSO AFTER the word ADHARMA.” Thus *ádharmika* “undutiful.”

शिल्पम् । ४ । ४ । ५५ ।

मृदुव्यादनं शिल्पमस्य मार्दिकः ।

No. 1213.—[So, too—No. 1202—] when we speak of one whose ART is related thereto. Thus *márdángika* “a drummer”—whose calling is to sound the drum.

प्रहरणम् । ४ । ४ । ५७ ।

चसिः प्रहरणमस्य चासिकः । धानप्तः ।

No. 1214.—[So, too—No. 1202—when we speak of one whose WEAPON it is. Thus *asika* “a swordsman,” *dhánushika* “a bowman.”]

शीलम् । ४ । ४ । ६१ ।

अपूपमत्तयं शीलमस्य आपूपिकः ।

No. 1215.—[So, too—No. 1202—] when we speak of one whose HABIT is related thereto. Thus *ápúpika* “one whose habit is to eat cakes.”

निकटे वसति । ४ । ४ । ७३ ।

नैकटिको भित्तुकः ।

इति ठगधिकारः ।

No. 1216.—[So, too—No. 1202—*thak* comes after the word *niakaṭa* “neighbouring”] when we speak of one WHO DWELLS NEAR. Thus *naikaṭika* “living near”—for example, a beggar.

So much for the rules in which the affix *thak* is understood.

प्राणिधितायत् । ४ । ४ । ७५ ।

तस्मै हितमित्यतः प्राग् यदधिक्रियते ।

No. 1217.—[In each aphorism] from this one FORWARD TO No. 1226, the affix YAT bears rule.

तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् । ४ । ४ । ७६ ।

रथं वहति रथः । युग्यः । प्रासङ्गः ।

No. 1218.—[Let there be the affix *yat*—No. 1217—] when we speak of WHAT BEARS IT—the thing borne being A CAR, a YOKE, OR a BREAK. Thus *rathyā* “a carriage-horse,” *yug्या* “bearing the yoke,” *prásāṅgya* “being trained in a break.”

धुरो यद्वक्ता । ४ । ४ । ७७ ।

धुर्यः । धौरेयः ।

No. 1219.—AFTER DHUR “a load,” let there be YAT OR DHAK. Thus *dhurya* or *dhaureya* (No. 1086) “a beast of burden.”

नैवयोधर्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यन्तर्यात्यतुल्य-

प्राप्यवध्यानाम्यसमतमितसंमितेषु । ४ । ४ । ६१ ।

नावा तार्यं नाथं जलम् । वयसा तुल्या वयस्यः । धर्मेण प्राप्यं धर्म्यम् ।
विषेण वृथः विष्वः । मूलेन आनाम्यं मूल्यम् । मूलेन समो मूल्यः । सीतया
समितं सीत्यं तेत्रम् । तुल्या संमितं तुल्यम् ।

No. 1220.—(Let *yat* come) AFTER the words NAU “a boat,” VAYAS “age,” DHARMA “merit,” VISHA “poison,” MÚLA “a root” MÚLA “something bought,” SÍTÁ “a furrow,” AND TULÁ “a balance,” when the senses of the derivatives, respectively, are “TO BE CROSSED,” “LIKE,” “ATTAINABLE,” “TO BE PUT TO DEATH,” “TO BE BENT DOWN,” “EQUIVALENT TO,” “MEASURED OUT,” AND “EQUALLY MEASURED.” Thus *nórya* “that can be crossed by a boat—water,” *vayasya* “one of like age,” *dharma* (No. 260) “attainable through merit,” *vishya* “to be put to death by poison,” *múlya* “to be bent down from the root,” *múlyā* “the price equivalent to something bought,” *sítaya* (No. 260) “measured out by furrows”—a field (ploughed), *tulya* “meted by a balance so as to be equal (to something else).”

तत्र साधुः । ४ । ४ । ६८ ।

सामन्तु साधुः सामन्यः । कर्मण्यः । शरण्यः ।

No. 1221.—(Let there be *yat*) when the sense is who is EXCELLENT IN REGARD THERETO. Thus *sádanya* “conversant with the Sáma-veda,” *karmanyu* “fit for any act,” *śaranya* “good for refuge.”

सभाया यः । ४ । ४ । १०५ ।

सभ्यः ।

इति ग्रतोऽवधिः ।

No. 1222.—AFTER the word SABHÁ “an assembly,” let there be the affix YAT. Thus *sabhyā* (No. 620) “an assessor.”

So much for the application of the affix *yat* (No. 1217).

प्राक्षूलीताच्छः । ५ । १ । १ ।

तेन क्लीतमित्यतः प्राक् छोऽधिक्रियते ।

No. 1223.—(In each aphorism) from this one FORWARD TO No. 1231, the affix CHHA bears rule.

उग्रादिभ्यो यत् । ५ । १ । २ ।

उवर्णान्ताद्वयादिभ्यश्च यत् । छस्यापवादः । शक्त्यां दाह । गव्यम् ।

No. 1224.—AFTER what ends in U or ū, AND after the words GO, &c., there be the affix YAT. This debars *chha* (No. 1223). Thus *śāṅkavya* (No. 1078) "fit for a stake"—wood, *gavya* "suitable for cows."

नाभि नभं च ॥ नभोऽतः । नभ्यमज्जनम् ।

No. 1225.—"AND NABHA substituted FOR NÁBHÍ "the nave of a wheel" (should be mentioned under No. 1224). Thus *nabhyā* "suitable for the nave of a wheel"—as the axle, or the grease for greasing it.

तस्मै हितम् । ५ । १ । ५ ।

वत्सेभ्यो हितो वत्सीयो गोधुक् ।

No. 1226.—[Let there be *chha*] when we speak of what is SUITABLE FOR THAT. Thus *vatsīya* "who is fit for (having the charge of) calves"—as a cow-milker.

शरीरावयवाद्यत् । ५ । १ । ६ ।

दन्त्यम् । कण्ठ्यम् । नस्यम् ।

No. 1227.—AFTER a word denoting A PART OF THE BODY, let there be the affix YAT. Thus *dantya* "suitable for the teeth," *kanthyā* "suitable for the throat," *NASYA* "suitable for the nose."

आत्मन्‌विश्वजनभौगोत्तरपदात् खः । ५ । १ । ६ ।

No. 1228.—AFTER the words ÁTMAN, VIŚWAJANA, AND after BHOGA as the FINAL TERM in a compound, let there be the affix KHA.

आत्माध्वानौ खे । ६ । ४ । १६६ ।

**एतौ खे प्रकृत्या सः । आत्मने हितमात्मनीनम् । विश्वजनीनम् । मातृ-
भ्रागीणः ।**

इति छयतोः पूर्णोऽवधिः ।

No. 1229.—These two words ÁTMAN "soul" AND ADHWAN "a road," WHEN the affix KHA FOLLOWS, remain in their primitive form. Thus *ātmanīna* (Nos. 1228 and 1086) "suitable for one's self," *viśwajanīna* "suitable for all men," *mātṛibhogīna* "fit to be possessed by the mother."

Here the extent of the [application of the] affixes *chha* (No. 1223) and *yat* (No. 1217) is completed.

प्राप्तवतेष्टुञ् । ५ । १ । १८ ।

तेन तु स्त्यमित्यतः प्राप्त ठजधिक्रियते ।

No. 1230.—[In each aphorism] from this one FORWARD TO No. 1237, the affix *thañ* bears rule.

तेन क्रीतम् । ५ । १ । ३७ ।

सप्तत्या क्रीतं साप्ततिकम् । प्राप्तिकम् ।

No. 1231.—[Let there be the affix *thañ*—No. 1230—] when we speak of what is BOUGHT THEREWITH. Thus *sáptatika* (Nos. 260 and 1101) “bought with seventy,” *prásthika* “bought for a *prastha*” [—i. e. for that measure of grain or the like].

तस्येश्वरः । ५ । १ । ४२ ।

**सर्वभूमिष्ठिर्भास्तुष्टु लोकां स्तः । अनुशतिकादीनां च । सर्वभूमेरीश्वरः
सावधौमः । पार्थिवः ।**

No. 1232.—When we speak of THE LORD THEREOF, the affixes *añ* and *an*, respectively, come after the words *sárvabhúmi* “the whole earth,” and *prithivi* “the earth.” In accordance with No. 1180 [a *vṛiddhi* being the substitute of the vowel in both members of the compound] we have *sárvabhauma* (No. 1232) “the lord of the whole earth,” *páirthiva* “a lord of the earth.”

**पद्मिविंशतित्रिंशत्प्रत्यारिंशत्प्रत्याधात्प्रष्टिसप्त-
त्यधीतिनवतिश्चतम् । ५ । १ । ५६ ।**

एते रुठशब्दा निपात्यन्ते ।

No. 1233.—The following words, the sense of which has no relation to their etymology, are anomalous—viz. PAṄKTI “a line,” VIṄSATI “twenty,” TRIṄSAT “thirty,” CHATWÁRIṄSAT “forty,” PAṄCHÁSAT “fifty,” SHASHTI “sixty,” SAPTATI “seventy,” ASIṄTI “eighty,” NAVATI “ninety,” AND ŠATA “hundred.”

तदर्हति । ५ । १ । ६३ ।

श्वेतच्छमर्हति श्वैतच्छत्रिकः ।

No. 1234.—[These may be *thañ*—as in No. 1231] when we speak of one who DESERVES THAT. Thus *śwaitachchhatrika* “who deserves a white umbrella.”

दण्डादिभ्यो यः । ५ । १ । ६६ ।

एध्यो यः । दण्डमहेति दण्डः । अघ्यः । वध्यः ।

No. 1235.—AFTER the word DAṄDA “a fine,” &c. let there be the affix YA. Thus *daṇḍya* “deserving to be fined,” *arghya* “deserving worship,” *vudhya* “deserving to be killed.”

तेन निर्वृत्तम् । ५ । १ । ७६ ।

अहा निर्वृत्तमाहुकम् ।

इति ठजोऽवधिः ।

No. 1236.—[There may be *than*—as in No. 1231—] when we speak of that is ACCOMPLISHED BY MEANS THEREOF. Thus *ahnika* “to be accomplished in a day”—(a certain portion of reading).

Thus far is the extent of the affix *than* (No. 1230).

तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः । ५ । १ । ११५ ।

ब्राह्मणेन तुल्यं ब्राह्मणवदधीसे । क्रिया चेत् क्रिम् । गुणंतुल्ये मा भूत् ।

पुत्रेण तुल्यः स्थूलः ।

No. 1237.—Let the affix VATI be added, when we speak of what is LIKE THERETO—PROVIDED [the likeness have reference to] an ACTION. Thus *brdhmanavat* (No. 399) *adhitē* “he studies like a Brāhmaṇa.” Why do we say “provided the likeness have reference to an action?” Because this does not apply when the likeness has reference to a quality:—thus *putrena tulyah sthālah* “large like (i. e. as large as) the son.”

तत्र तस्येव । ५ । १ । ११६ ।

मथुरायामिव मथुरावत् सुग्रे प्रकारः । चैत्रस्येव चैत्रवन्नैत्रस्य गाष्ठः ।

No. 1238.—[The affix *vati* may be employed—as in No. 1237 when we speak of something as being] LIKE what is THEREIN OR THEREOF. Thus *mathurāvat* “like that in Mathūrā”—speaking of the rampart of Srughna; *chaitravat* “like those of Chaitra”—speaking of Maitra’s cows.

तस्य भावस्त्वतल्लो । ५ । १ । ११६ ।

प्रकृतिजन्मेषोष्ठे प्रकारो भावः । गोभैवो गोत्वाश्च । त्वान्तं क्लीवम् ।

No. 1239.—Let the affixes TWA AND TAL come [after a word denoting ‘anything’] when we speak of THE NATURE (or genus) THEREOF. By “nature” we mean that which differences [from knowledge in general] the knowledge produced by [what is denoted by] the primitive. Thus *gotwa* “the nature of a cow” [—this being that which renders special the knowledge produced by the consideration of a cow, or which renders the knowledge different from the knowledge produced by the consideration of anything else than a cow]. What ends in *twa* is neuter.

आ च त्वात् । ५ । १ । १२० ।

ब्रह्मणस्य इत्यतः प्राक् स्वतलावधिक्रियेते । अपवादैः सह समावेशा-र्थमिदम् । चकारो नज्ज्ञज्ञ्यामपि समावेशार्थः । स्त्रिया भावः स्त्रैणम् । स्त्रीत्वम् । स्त्रीता । पौंशम् । पुंस्त्वम् । पुंस्ता ।

No. 1240.—AND [in each aphorism] from this one forward AS FAR AS the aphorism V. I. 136, the affixes TWA and tal bear rule. This rule is intended to secure admission [for these two affixes] notwithstanding bars [in the shape of subsequent aphorisms directing the employment of other affixes]. The word “and” [in the aphorism] is intended to secure their admission notwithstanding the affixes *nañ* and *snañ* [see No. 1079]. Thus “the nature of a female” may be expressed by either *straiña*, (No. 1076) or *strītwa* or *strītā*, and “the nature of a male” by *pauñsna*, or *punstwa*, or *punstā*.

पृथ्वादिभ्य इमनिज्वा । ५ । १ । १२२ ।

वावचनमणादिसमावेशार्थम् ।

No. 1241.—AFTER the words PRITHU “large,” &c., there is OPTIONALLY the affix IMANICH. The expression “optionally” is employed with the intention of securing admission for the affixes *an̄*, &c.

र चहतो हलादेलघोः । ६ । ४ । १६१ ॥

रङ्गेमेयसु ।

No. 1242.—Let RA be the substitute OF RI, PRECEDED BY A CONSONANT and NOT LONG BY POSITION (No. 483).

टेः । ६ । ४ । १५४ ।

टेलौप रङ्गेमेयसु । एषुमृदुभृशङ्खशृङ्खपरिवृठानामेव रत्वम् । एषोर्भावः प्रथिमा । पार्थिवम् । ग्राहिमा । मार्दवम् ।

No. 1243.—Let there be elision of the last vowel with what follows it, when the affixes *ishthan* (No. 1306), *iman* (No. 1241) and *iyasun* (No. 1310) follow. The change to *ra* (directed by No. 1242) belongs only to the words *prithu* “large,” *mridu* “soft,” *bhrīsa* “much,” *kriśa* “thin,” *driśha* “strong,” and *parivriśha* “a superior.” Thus *prathīman* (Nos. 1241 and 1243) or *pṛthava* “greatness,” *mradīman* or *mārdava* “softness.”

वर्णदूढादिभ्यः प्यन् च । ५ । १ । १२३ ।

चादिमनिच् । शोऽप्यस् । शुक्लिमा । दार्ढेस् । द्रठिमा ।

No. 1244.—AND the affix *SHYĀN* may come AFTER words denoting COLOURS, AND after the words *DRIDHA* “strong,” &c. By the “and” it is meant that the affix *imanich* (No. 1241) may be employed. Thus *śauklyā* or *śuklimā* “whiteness,” *dárḍhya* or *draḍhimā* (No. 1242) “firmness.”

गुणवच्चनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च । ५ । १ । १२४ ।

**चाद्रावे । जडस्य भावः कर्म वा जाग्रम् । मौष्ठ्यस् । ब्राह्मणस्य । आङ्ग-
तिगणोऽप्यस् ।**

No. 1245.—AND WHEN ACTIONS ARE SPOKEN OF [*shyān* may come] AFTER words EXPRESSIVE OF QUALITIES, AND after the words *BRĀHMANA*, &c. By the “and” it is meant that this affix may be employed when the *nature* (No. 1239) is spoken of. Thus *jāḍya* or *maudhyā* “the nature or the conduct of an idiot,” *brāhmaṇya* “the nature or the conduct of a Brāhman.” This class of words (“*brdhmāna*, &c.”) is one the fact of a word’s belonging to which is known only from the forms [met with in writers of authority—see No. 53.]

सख्युर्यः । ५ । १ । १२६ ।

सख्यस् ।

No. 1246.—AFTER the word *SAKHI* “a friend” there may be the affix *y*. Thus *sakhya* “friendship.”

कपिज्ञात्योर्दक्षः । ५ । १ । १२७ ।

कापेयस् । ज्ञातेयस् ।

No. 1247.—AFTER the words *KĀPI* “a monkey” AND *JNĀTI* “a kinsman” there may be the affix *DHAK*. Thus *kāpeya* (Nos. 1086 and 1073) “the nature or conduct of a monkey,” *jñāteya* “affinity.”

पत्यन्तपुरोहितादिभ्यो यक् । ५ । १ । १२८ ।
सैनापत्यम् । पौरोहित्यम् ।

इति नज्ञत्वारधिकारः ।

No. 1248.—AFTER words ENDING IN PATI, AND after the word PUROHITA “a priest,” &c., there may be the affix YAK. Thus *sainā-patya* “the duty of a general,” *paurohitya* “the office of a priest.”

So much for the province of the affixes *nañ* and *snan* (No. 1077).

धान्यानां भवने क्षेत्रे खन् । ५ । २ । १ ।
मुद्रानां भवनं क्षेत्रं मौद्रीनम् ।

No. 1249.—WHEN we speak of a PLACE FOR GRAIN, OR a FIELD of it, there may be the affix KHAÑ. Thus *maudgīna* (No. 1086) “fit for kidney-beans”—meaning a place for storing them or field for growing them.

व्रीहिधाल्योर्धक् । ५ । २ । २ ।
वैहेयम् । शालेयम् ।

No. 1250.—(In the senses specified in No. 1249) the affix DHAK may come after the words VRÍHI AND SÁLI “rice.” Thus *vraiheya* or *suleya* “fit for rice”—a field.

हैयंगवीनं संज्ञायाम् । ५ । २ । २३ ।
नवनीते निपातितोऽयम् ।

No. 1251.—The word HAIYAṄGAVÍNA—an APPELLATIVE signifying “fresh butter”—is anomalous.

तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच् । ५ । २ । ३६ ।
तारकाः संजाता चस्य तारकितं नभः । पण्डितः । आङ्गतिगणोऽयम् ।

No. 1252.—The affix ITACH may come AFTER the words TÁRAKA “a star,” &c., when we speak of THAT WHEREOF THIS IS OBSERVED. Thus *tárakita* “starry”—[speaking of the sky, the stars of which are observed], *pañdita* “learned”—[in whom *pañdá* “learning” is observed].

This class of words (“*táraka*, &c.”) is one the fact of a word’s belonging to which is known only from the forms [met with in writers of authority—see No. 53].

प्रमाणे द्वयसज्जदग्नमात्रचः । ५ । २ । ३७ ।

अरु प्रमाणमस्य अस्त्रद्वयसम् । अस्त्रदग्नम् । अस्त्रम् ।

No. 1253.—WHEN we speak of something as being of a certain MEASURE, the affixes DWAYASACH, DAGHNACH AND MÁTRACH [may come after that to which we remark its equality]. Thus *árudwayusa*, or *árudaghna*, or *árumátra*, “as high as the thigh.”

यत्तदेतेभ्यः परिमाणे वतुप् । ५ । २ । ३६ ।

यत् परिमाणमस्य यावान् । तावान् । एतावान् ।

No. 1254.—WHEN we speak of MEASURE, let the affix VATUP come AFTER the pronouns YAD, TAD, AND ETAD. Thus *yávat* (No. 377) ‘as much as’—(i. e. “the measure thereof being that which”—), *túvat* “so much,” *etávat* “thus much.”

संख्याया अवयवे तयप् । ५ । २ । ४२ ।

पञ्चावयवा अस्य पञ्चतयम् ।

No. 1255.—The affix TAYAP may come AFTER a NUMERAL WHEN [we speak of something as having that number of] PARTS. Thus *pánchataya* “having five parts.”

द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्ञा । ५ । २ । ४३ ।

द्वयम् । द्वितयम् । त्रयम् । त्रितयम् ।

No. 1256.—The affix AYACH is OPTIONALLY the substitute OF TAYA (No. 1255) AFTER DWI “two” and TRI “three.” Thus *dwaya* or *dwitaya* “a couple,” *traya* or *tritaya* “a triad.”

उभादुदात्तो नित्यम् । ५ । २ । ४४ ।

उभयम् ।

No. 1257.—AFTER the word UBHA “both,” the affix *ayach* ACUTELY ACCENTED, shall ALWAYS be employed (and never *tayap*—No. 1256). Thus *ubhayaya* “the set of both.”

तस्य पूरणे छट् । ५ । २ । ४८ ।

एकादशानां पूरणे एकादशः ।

No. 1258.—Let DAT be the affix WHEN we speak of the COMPLETER THEREOF. Thus *ekádaśa* “the eleventh”—(i. e. the one which, added to ten, completes the eleven).

नान्तादसंख्यादेर्मट् । ५ । २ । ४६ ।

मङ्गागमः । पञ्चानां पूरणः पञ्चमः । नान्तात् किम् । विशः ।

No. 1259.—Let *maṭ* be the augment [of the affix *daṭ*]—No. 1258—] AFTER WHAT numeral ENDS WITH the letter N AND IS NOT PRECEDED BY another NUMERAL [i. e. not being at the end of a compound numeral such as *trayodaśan* “thirteen”]. Thus *pañchama* “the fifth” [the completer of the five]. Why do we say “ends with the letter *n*?” Witness *viṁśa* (No. 1260) “the twentieth.”

ति विंशतेर्डिति । ६ । ४ । १४२ ।

विंशतेर्भेष्य तिशब्दस्य लोपो इति परे । विशः । असंख्यादेः किम् ।

एकादशः ।

No. 1260.—Let there be elision of the syllable TI of the word *VIṄŚATI* “twenty,” being a *bha* (No. 185), WHEN an affix WITH an IDNICATION D FOLLOWS. Thus *viṁśa* (No. 1258) “the twentieth.” Why do we say (in No. 1259) “not preceded by another numeral?” Witness *ekādaśa* “the eleventh”—[from *ekādaśan* “eleven”].

षट्कतिकतिपयचतुरां शुक् । ५ । २ । ५१ ।

डटि । षण्णां पूरणः षष्ठः । कतिथः । कतिपयशब्दस्यात् एव डट् ।

कतिपयथः । चतुर्थः ।

No. 1261.—When *daṭ* (No. 1258) follows, let THUK be the augment OF the words SHASH “six,” KATI “how many?,” KATIPAYA “several,” AND CHATUR “four.” Thus *shashtha* “the sixth” [the completer of the six—]; *katitha* “the which in order?” [i. e. the first, second, or what?]. The word *katipayatha* [though not a numeral and hence not falling under No. 1258] takes the affix *daṭ* in consequence of this rule [which directs that this affix following that word shall receive an augment]. Thus *katpayatha* “the one in order after several”—[i. e. the one in order after the second, third, or the like indefinitely—]; *chaturtha* “the fourth.”

द्वितीयः । ५ । २ । ५४ ।

द्वटोऽप्यादः । द्वयोः पूरणो द्वितीयः ।

No. 1262.—AFTER the word DWI “two” let the affix be TIYA. This debars *daṭ* (No. 1258). Thus *dwitiya* “the second”—that which completes the two.

त्रैः संप्रसारणं च । ५ । २ । ५५ ।

सृतीयः ।

No. 1263.—AND AFTER the word TRI “three” [let there be *tīya*—No. 1254—] AND let a VOWEL be substituted for the semi-vowel—[i. e. let there be the vowel *r̥i* in the room of the *r*]. Thus *trītīya* (No. 283) “the third.”

ओत्रियंश्छन्दोऽधीते । ५ । २ । ८४ ।

ओत्रियः । वेत्यनृष्टेश्छान्वसः ।

No. 1264.—The word SROTRIYAN is anomalously employed to denote one WHO HAS STUDIED THE CHHANDAS—i. e. the Scriptures. Thus (the final *n* being indicatory) *srotriy* *i* “a Brāhmaṇ learned in the Vedas.” As the word “optionally” is supplied [from V. 2. 77.] we may also have *chhāndasa* in the same sense.

पूर्वादिनिः । ५ । २ । ८६ ।

पूर्वं ज्ञातमनेन पूर्वी ।

No. 1265.—The affix INI may come AFTER the word PŪRVA “former,” when we speak of one by whom something was formerly known (or the like). Thus *pūrvin* “by whom something was formerly known (or the like).”

संपूर्वाद्य । ५ । २ । ८७ ।

कृतपूर्वी ।

No. 1266.—AND [the affix *ini*—No. 1265—] may come AFTER the word PŪRVA WITH some [related word prefixed]. Thus *kṛitapūrin* “who formerly made.”

इष्टादिभ्यश्च । ५ । २ । ८८ ।

इष्टमनेन इष्टी । अधीती ।

No. 1267.—AND [the affix *ini*—No. 1265—] may come AFTER the words ISHTA “wished,” &c. Thus *ishtin* “who wished,” *adhitin* “who studied.”

तदस्यास्त्यस्मिन्निति मलुप् । ५ । २ । ८९ ।

गावोऽस्यास्मिन् वा सन्ति गोमान् ।

No. 1268.—The affix MATUP may come after a word denoting anything, when we speak of one WHOSE IT IS, or IN WHOM IT IS. Thus *gōmat* “who has cows” [as a man], or “in which there are cows” [as a pasture].

तस्मै मत्वर्थे १ । ४ । १६ ।

तान्तसान्तौ भसंज्ञौ स्तो मत्वर्थे प्रत्यये । संप्रसारणम् । विदुषान् ।

No. 1269.—Words ENDING IN T AND words ending in s are called *bha*, WHEN an affix WITH FORCE OF MATUP (No. 1268) FOLLOWS. [Thus, in the example following, by No. 382, which applies, in virtue of the word's being a *bha*], a vowel is substituted for the semi-vowel [of the word *vidwus* “a sage”] and we have *vidushmat* “where there are sages.”

गुणवचनेभ्यो मतुपे लुगिष्टः । शुक्लो गुणोऽस्यास्तीति शुक्लः पठः । कृष्णः ।

No. 1270.—The ELISION (*luk*) OF MATUP IS WISHED [by Patañjali] AFTER WORDS DENOTING QUALITIES [when we speak of one who possesses the quality].” Thus *śukla* “in which there is the quality of white”—as (white) cloth, *krishṇa* “in which there is the quality of black.”

प्राणिस्यादातो लजन्यतरस्याम् । ५ । २ । ६६ ।

चूडालः । चूडावान् । प्राणिस्यात् किम् । शिखावान् दीपः । प्राणयज्ञादेव । नेह । मेधावान् ।

No. 1271.—The affix LACH [with the force of *matup*—No. 1268—] may OPTIONALY come AFTER a word ENDING IN long Ā and denoting something THAT EXISTS (as a member thereof) IN A LIVING BEING. Thus *chūḍāla* or *chūḍāvāt* (No. 1245) “crested.” Why do we say “that exists in a living ‘being’?” Witness *śikhāvat* “crested”—when it means “a lamp” [with its crest of flame]. As the affix *lach* can be employed only after what denotes “a member or limb” of a living being, it cannot be employed in the following case—viz.—*medhāvat* “possessing intelligence.”

लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शानेलच्छः । ५ । २ । १०७ ।

लोमादिभ्यः शः । लोमशः । लोमवान् । पामादभ्यो नः । पामनः ।

No. 1272.—AFTER the words LOMAN “hair of the body,” &c., PĀMAN “cutaneous eruption,” &c., AND PICHCHHA “rice-water,” &c.

there may be the affixes SA, AN, AND ILACH. Thus—the affix *śa* being placed after *loman*, &c., we may have *lomasha* (No. 200) or (by No. 1268) *lomavat* “hairy ;” and the affix *na* being placed after *páman*, &c., we may have *pámana* “scabby.”

अङ्गात् कल्याणे । अङ्गना ।

No. 1273.—“[And the affix *na*—No. 1272—may come] AFTER the word ANGA ‘the body,’—WHEN we speak of those whose persons are BEAUTIFUL.” Thus *aṅgana* (No. 1341) “a woman.”

लक्ष्मा अच्च । लक्ष्मणः । पिच्छादिभ्य इत्य् । पिच्छलः । पिच्छप्रान् ।

No. 1274.—“Short A may be the substitute of the word LAKSHMÍ prosperity,’ AND [there is the affix *na*].” Thus *lakshmana* “prosperous.”

The affix *ilach* [as stated in No. 1272] being optional after *pichchhá* &c., we may have *pichchila* or *pichchhavat* “broth of rice-water.”

दन्त उबत उरच् । ५ । ३ । १०६ ।

उबता दन्ता अस्य दन्तुरः ।

No. 1275.—The affix URACH may come AFTER the word DANTA “a tooth,” WHEN PROMINENT teeth are connoted. Thus *dantura* “who possesses prominent teeth.”

केशाद्वौञ्यतरस्याम् । ५ । २ । १०६ ।

केशवः । केशवान् ।*

No. 1276.—AFTER the word KESA “hair” the affix VA may OPTIONALLY come. Thus *keśava* or *keśavat* “possessing [a fine head of] hair.”

आन्येऽपि दृश्यते । मणिः ।

No. 1277.—“[This affix—va—No. 1276]—IS SEEN AFTER OTHER WORDS ALSO.” Thus *maniva* “possessing a gem”—[one of the serpents of Pátala].

आर्णसो लोपश्च । आर्णवः ।

No. 1278.—“[The affix *va*—No. 1276—may come] AFTER the word ARNAS “water,” AND then there is ELISION of the final *s*.” Thus *arṇava* “the ocean.”

आत इनिठनौ । ५ । २ । ११५ ।

दण्डी । दण्डिकः ।

No. 1279.—AFTER words ending in short A there may be the affixes INI AND THAN [with the force of *matup*—No. 1268—]. Thus *dandin* or *dandika* (No. 1101) “having a staff.”

व्रीह्यादिभ्यश्च । ५ । २ । ११६ ।

व्रीही । व्रीहिकः ।

No. 1280.—AND [the affixes mentioned in No. 1279 may come] AFTER the words VRÍHI “rice,” &c. Thus *vríthin* or *vríthika* “having or bearing rice.”

आस्मायामेधास्तजो विनिः । ५ । २ । १२१ ।

यशस्वी । यशस्वान् । मायावी । मेधावी । क्षम्बी ।

No. 1281.—AFTER words ending in AS, AND after MÁYÁ “illusion,” AND MEDHÁ “intelligence,” AND SRAJ “a garland,” there may be the affix VINI. Thus *yaśaswin* or *yaśaswat* (No. 1268) “famous,” *máyávin* “illusory,” *medhávin* “intelligent,” *sragwin* “wearing a garland.”

वाचो ग्मनिः । ५ । २ । १२४ ।

वाग्मी ।

No. 1282.—AFTER the word VÁCH “speech” there may be the affix GMINI. Thus *vágmin* (No. 333) “eloquent.”

आर्शा आदिभ्योऽच्च । ५ । २ । १२७ ।

आर्शसः । आकृतिगम्भोऽयम् ।

इति मत्त्वर्णीयाः ।

No. 1283.—AFTER the words ARŚAS “piles,” &c., there may be the affix ACH. Thus *arśasa* “afflicted with piles.” This is a class of words, the words belonging to which are known only by their forms—(No. 53).

So much for the affixes which have the same force as *matup*—(No. 1268).

प्राग्निदधी विभक्तिः । ५ । ३ । १ ।

दिक्षशब्देभ्य इत्यतः प्रावृत्यमाणाः प्रत्यया विभक्तिसंज्ञाः स्युः ।

प्रथम स्वार्थिकाः ।

No. 1284.—Let the affixes that are spoken of from this aphorism FORWARD AS FAR AS V. 3. 27. be called VIBHAKTI.

The affixes spoken of henceforward leave to the words their own denotation [—see No. 1287.—The rule No. 1067, the affixes superintended by which produce epithets connoting the sense of the primitive and denoting something else, extends no further than this].

किंसर्वनामबहुभ्योऽद्वादिभ्यः । ५ । ३ । २ ।

किमः सर्वनामा बहुशब्दाच्चेति प्राग्दिशोऽधिक्षियते ।

No. 1285.—[The affixes mentioned under No. 1284 are to come] AFTER the word KIM “what?” AND after a PRONOMINAL, AND BAHU “much” but NOT AFTER THOSE [of the pronominals—No. 170—] OF WHICH THE FIRST IS DWI “two” [kim—which is among these—having been already specified]. This set of provisions exercises as influence on each rule as far as V. 3. 27.

पञ्चम्यास्तसिल् । ५ । ३ । ९ ।

पञ्चम्यन्तेभ्यः किमादिभ्यस्तसिल् वा स्यात् ।

No. 1286.—AFTER the words *kim*, &c. (No. 1285) in THE FIFTH CASE let there be optionally the affix TASIL.

कु तिहोः । ७ । २ । १०४ ।

किमः कुस्तादौ हादौ च विभक्तौ । कुतः । कस्मात् ।

No. 1287.—The substitute of *kim* “what?” is KU, WHEN a *vibhakti* (No. 1284) beginning with the letter T [called *ti* in the aphorism, for the sake of pronunciation] OR H FOLLOWS. Thus *kutah* (No. 1286) “from what?” or “whence?

इदम् इश् । ५ । ३ । ३ ।

प्राग्दिशीये । इतः ।

No. 1288.—The substitute OF IDAM “this” is IS, when one of the affixes specified under No. 1284 follows. Thus *itah* (No. 1286) “from this” or “hence.”

स्तदोऽन् । ५ । ३ । ५ ।

प्राग्दिशीये । अनेकालस्वात् सर्वदेशः । अतः । अमुतः । यतः । ततः । बहुतः । द्वादेस्तु । द्विभ्याम् ।

No. 1289.—The substitute OF ETAD “this,” when one of the affixes specified under No. 1284 follows, is AN. As it consists of more than one letter, this substitute takes the place of the whole term (No. 58). Thus *atah* (Nos. 1286 and 200) “from this” or “hence,” [and, as further applications of No. 1286, we have] *amutah* (No. 386) “hence,” *yatah* “whence,” *tatah* “thence,” *bahutah* “from many,”—but as, after *dvi*, &c. (No. 1285), the affix is not allowable, we can express “from the two,” only by *dvābhāyām*.

पर्यभिभ्यां च । ५ । ३ । ६ ।

तसिल् । परितः । सर्वत इत्यर्थः । अभितः । उभयत इत्यर्थः ।

No. 1290.—AND the affix *tasil* may come AFTER THE TWO words PARI “around” AND ABHI “against.” Thus *paritah*—meaning “all round,” and *abhitah*—meaning “on both sides.”

सप्तम्यास्त्रल् । ५ । ३ । १० ।

कुच । यत्र । बहुच ।

No. 1291.—AFTER (the words *kim* &c.,—No. 1285—in) THE SEVENTH CASE let there be optionally the affix TRAL. Thus *kutra* (No. 1287) “in what?” or “where?”; *yatra* (Nos. 213 and 300) “where,” *bahutra* “in many places.”

इदमो हः । ५ । ३ । ११ ।

नलोऽपवादः । इह ।

No. 1292.—AFTER IDAM “this” (in the 7th case) let there be the affix HA. This debars *tral* (No. 1290). Thus *iha* (No. 1288) “here.”

किमोऽत् । ५ । ३ । १२ ।

वा स्यात् ।

No. 1293.—AFTER KIM “what?” [in the 7th case] let* there be optionally AT.

क्वाति । ७ । २ । १०५ ।

किमः । क्व । कुच ।

No. 1294.—The substitute of *kim* “what?” WHEN the affix AT (No. 1292) FOLLOWS, is KWA. Thus *kwa*, is the same sense as *kutra* (No. 1291), “where?”

इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते । ५ । ३ । १४ ।

पञ्चमीसप्तमीतरविभक्तयन्तादपि तसिलादयो दृश्यन्ते । दृश्यहणाद्वय-
दादियेऽगश्य । स भवान् । ततो भवान् । तत्र भवान् । ततो भवन्तम् ।
तत्र भवन्तम् । एवं दीर्घायुः । देवानां प्रियः । शायुष्मान् ।

No. 1295.—THESE affixes *tasil* (No. 1286), &c., ARE SEEN coming AFTER *kim* &c. (No. 1285) ending with OTHER case-affixes ALSO besides the (No. 1286) and 7th (No. 1291). By the employment of the expression “are seen” it is hinted that this may take place [not on every occasion, but] only when in juxtaposition with such a word as *bhavat* “your Honour.” Thus, employed in the same sense as *sit bhaván* “your Honour,” we see *tato bhaván* and *tatra bhaván*; and, in the 2nd case, *tato bhavantam* and *tatra bhavantam*. So too [when the word in juxtaposition is] *dīrgháyus* “long-lived,” *devánám priyu* “dear to the gods,” or *áyushmat* “long-lived.”

सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा । ५ । ३ । १५ ।

सप्तम्यन्तेभ्यः कालर्थं दा स्यात् ।

No. 1296.—Let DÁ come AFTER SARVA “all,” EKA “one,” ANYA “other,” KIM “what?” YAD “which,” AND TAD “that,” in the 7th case, when we speak of TIME.

सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि । ५ । ३ । ६ ।

दादो प्राप्तिशीये सर्वस्य सो वा । सर्वस्मिन् काले सदा । सर्वदा ।
अन्यदा । कदा । यदा । तदा । काले किम् । सर्वत्र देशे ।

No. 1297.—The substitute, OPTIONALY, OF SARVA “all,” is SA, WHEN an affix, of those specified under No. 1284, beginning with the letter D, FOLLOWS. Thus *saddá* (No. 1296) or *sarvadá* “at every time” or “always,” *anyadá* “at another time,” *kudá* “when?” *yaddá* “when,” *tadá* “then.” Why “when we speak of time” (No. 1296)? Witness *sarvatra* [where, although the case is the 7th, the affix is not *di* because the sense is] “in every place” or “everywhere.”

इदमो हिल् । ५ । ३ । १६ ।

सप्तम्यन्तात् ।

No. 1298.—AFTER IDAM “this,” in the 7th case, let there be the affix RHIL.

एतैतौ रथोः । ५ । ३ । ४ ।

इदम् एत इत् एतौ स्तो रेफादौ थकारादौ च प्रापिदशीये परे । अस्मिन् काले ए तर्हि । कले किम् । इहु देशे ।

No. 1299.—Of *idam* “this” [when we speak of *time*] the substitutes are the two *ETA AND IT*, WHEN an affix, of those specified under No. 1284, beginning with the letter *R* OR beginning with the letter *TH*, respectively, FOLLOWS. Thus *etarhi* “at this time.” Why “when we speak of time?” Witness *iha* [formed by No. 1292 when we mean] “in this *place*” or “here.”

अनद्यतने हिंलन्यतरस्याम् । ५ । ३ । २१ ।

कर्हि । कदा । यर्हि । यदा । तर्हि । तदा ।

No. 1300.—WHEN we speak of time NOT OF THE CURRENT DAY, the affix *RHIL* may be employed OPTIONALY. Thus *karhi* (Nos. 297 and 260) or *kadá* (No. 1296) “when ?” *yarkhi* or *yadá* “when,” *tarhi* or *tadá* “then.”

एतदः । ५ । ३ । ५ ।

एत इत् एतौ स्तो रेफादौ थादौ च प्रापिदशीये । एतस्मिन् काले एतर्हि ।

No. 1301.—Of *ETAD* “this,” [when we speak of time], the substitutes are the two *eta* and *it*, when an affix, of those specified under No. 1284, beginning with the letter *r* or with the letter *th*, respectively, follows. Thus *etarhi* “at this time.”

प्रकारवचने थाल् । ५ । ३ । २३ ।

प्रकारवृत्तिभ्यः किसादिभ्यस्याल् । तेन प्रकारेण तथा ।

No. 1302.—The affix *THÁL* may come after the words *kim* &c., (No. 1235) WHEN WE SPEAK OF a KIND, or manner, of being. Thus *tathá* “so,” “in that manner.”

इदमस्यमुः । ५ । ३ । २४ ।

थालोऽपवादः ।

No. 1303.—AFTER the word *IDAM* “this” let there be the affix *THAMU*. This debars *thál* (No. 1302).

एतदोऽपि वाच्यः । अनेन एतेन प्रकारेण वा इत्यम् ।

No. 1304.—“ IT [viz., *thamu*—No. 1303] SHOULD BE STATED TO COME AFTER ETAD ‘this’ ALSO.” Thus *ittham* (Nos. 1299 and 1301—) “thus,” “in this manner.”

किमश्च । ५ । ३ । २५ ।

केन प्रकारेण कथम् ।

इति प्राग्दद्धीयाः ।

No. 1305.—AND AFTER KIM “what?” [the affix *thamu*—No. 1303—may come. Thus *katham* (No. 297) “how?” “in what manner?” So much for the affixes specified under No. 1284.

अतिश्यायने तमबिष्ठन्ते । ५ । ३ । ५५ ।

अतिश्यविशिष्टार्थवृत्तेः स्वार्थएतौ स्तः । अयमेषामतिश्येनाद्य आप्न-
तमः । लघुतमः । लघितः ।

No. 1306.—These two affixes, TAMAP AND ISHTHAN, come after a word, the word retaining its denotation, WHEN the sense is differenced by EXCESS. Thus *ādhyatama* “the richest”—“he who—of these—is wealthy *kat'* ἐξοχήν or *par excellence*; *laghutama* or *laghishtha* (No. 1243) “the lightest.”

तिङ्गश्च । ५ । ३ । ५६ ।

तिङ्गनादतिश्ये द्वात्पे तमप् स्यात् ।

No. 1307.—AND AFTER what ends with a TENSE AFFIX, when excess is to be connoted, let there be the affix *tumap* (No. 1306).

तरप्तमपौ घः । १ । १ । २२ ।

No. 1308.—Let the two affixes [of the comparative and the superlative degree, viz.] TARAP AND TAMAP be called GHA.

किमेत्तिङ्गव्ययधादाम्बद्व्यप्रकर्षे । ५ । ४ । ११ ।

किम एदन्तात् तिङ्गोऽव्ययाच्च यो धस्तदन्तादामुः स्याच्च तु द्रव्यप्रकर्षे ।
किंतमाम् । पच्चतितमाम् । उच्चैत्तमाम् । द्रव्यप्रकर्षे तु । उच्चैत्तमस्तहः ।

No. 1309.—AFTER KIM “what?” AND WHAT ENDS WITH THE letter E OR with a TENSE-AFFIX, AND after an INDECLINABLE, let there be ÁMU AFTER an AFFIX OF the comparative or superlative DEGREE—but NOT IF THE EXCESS BELONGS TO A SUBSTANCE. Thus

kintumām "how excessively [it rains—or the like]!" *pachatitamām* "he cooks surprisingly," *uchchaitamām* "most loftily or loudly." But when the excess belongs [not to an action, &c., but] to a substance—*uchchaitamas taruh* "a most lofty tree."

द्विवचनविभज्योपपदे तरबीयसुनै । ५ । ३ । ५९ ।

द्वयोरेकप्तातिशये विभक्तये चोपपदे सुप्रिसहन्तादेतौ स्सः । पूर्वयोरप्यादः । अयमनयोरतिशयेन लघुर्लघुतरः । लघीयान् । उदीच्याः प्राच्येभ्यः पटुतराः । पटीयांसः ।

No. 1310.—These two affixes TARAP AND iyASUN come after what ends with a case-affix or a tense-affix, WHEN THE TERM IN CONSTRUCTION with it is a DUAL, and there is excess in the one out of the two, AND WHEN [to mark excess] the term in construction is CONTRASTED [by the affix of the fifth case with the sense of "than,"—II. 3. 42]. This debars the two former affixes (No. 1306). Thus *laghūtara* or *laghīyas* "the lighter—[the one of the two that is light *par excellence*]; and so too when we speak of the Northerns as being "more clever" *prāchyebhyah* "than the Easterns."

प्रशस्यस्य श्रः । ५ । ३ । ६० ।

रक्षेयसोः । परतः ।

No. 1311.—Of the word PRAŚASYA "excellent" let ŚRA be the substitute when *ishthan* (No. 1306) and *iyasun* (No. 1310) follow.

प्रकृत्यैकाच् । ६ । ४ । १६३ ।

रक्षादावेकाच् प्रकृत्या स्यात् । श्रेष्ठः । श्रेयान् ।

No. 1312.—Let a word WITH A SINGLE VOWEL remain IN ITS ORIGINAL FORM when the affix *ishthan* or the like (No. 1311) follows. Thus śreshṭha "most excellent," śreyṣṣ "more excellent."

ज्य च । ५ । ३ । ६१ ।

प्रशस्यस्य ज्यादेश रक्षेयसोः । ज्येष्ठः ।

No. 1313.—AND JYA may be the substitute of the word *praśasya* (No. 1311) when the affixes *ishthan* and *iyasun* follow. Thus *jyeshṭha* "the most excellent."

ज्यादादीयसः । ६ । ४ । १६० ।

ज्यादेश परस्य । ज्यायान् ।

No. 1314.—Let long Ā be the substitute OF the affix iyASUN coming AFTER JYA (No. 1313). By No. 88 the substitute takes the place of the first letter only. Thus *jydyas* “more excellent.”

बहेलीपो भू च बहेः । ६ । ४ । १५८ ।

बहेः परयोरिमेयसेलीपः स्याद्बहेश्च भूरादेशः । भूमा ।

No. 1315.—Let there be elision of *ima* (No. 1241) and *iyasun* (No. 1310) coming AFTER the word BAHU “much,” AND let BHÚ be the substitute OF BAHU. Thus *bhúman* “multeity.”

इष्टस्य यिद् च । ६ । ४ । १५९ ।

बहेः परस्य इष्टस्य लोपः स्याद्यिहागमश्च । भ्रूयिष्ठः ।

No. 1316.—Let there be elision OF (the first letter of) ISHTHAN (No. 1306) coming after the word “*bahu* “much,” AND let there be the augment YIT. Thus *bhúyishtha* “most.”

विन्मतोर्लुक् । ५ । ३ । ६५ ।

रघेयसोः । अस्तिशयेन स्वर्वी । सज्जिष्ठः । सज्जीयान् । अस्तिशयेन त्वस्वान् ।
त्वचिष्ठः । त्वद्वीयान् ।

No. 1317.—Let there be ELISION OF VIN (No. 1281) and MATU (No. 1268) when *ishthan* (No. 1306) and *iyasun* (No. 1310) follow. Thus [from *sragwin* “garlanded”] *srajishtha* “most profusely decorated with garlands,” *srajiyas* “more profusely decorated with garlands,” *twachishtha* “having abundant skin or bark,” *twachiyas* “having more skin.”

र्वषदसमाप्तौ कल्पदेश्यदेशीयरः । ५ । ३ । ६७ ।

र्वषदूनो विद्वान् विद्वत्कर्त्त्वः । विद्वदेशः । विद्वदेशीयः । पचतिकल्पम् ।

No. 1318.—The three affixes, KALPA, DESYA, AND DESIYAR, may be employed WHEN there is a SLIGHT INCOMPLETENESS. Thus *vidwatkalpa* “who is somewhat less than a learned man”—“an inferior scholar”—and, in the same sense, *vidwaddeśya* and *vidwuddeśya*. [So too with a verb]—*pachatikalpam* “he cooks incompletely” or “he does not finish cooking.”

विभाषा सुपो बहुच् पुंरस्तात् तु । ५ । ३ । ६८ ।

र्वषदूनः पटः बहुपदुः । पदुकर्त्त्वः । सुपः किम् । पचतिकल्पम् ।

No. 1319. OPTIONAL BAHUCH [in the sense specified in No. 1318] may come AFTER what ends with a CASE AFFIX—BUT [instead of AFTER, let it stand] BEFORE. Thus *baṭupatu* or *paṭukalpa* “almost clever”—“clever minus a little.” Why do we say “after what ends with a case-affix?” Because, with a verb, we can have only such a form as *pachatikalpam*—see No. 1318.

प्रागिवात् कः । ५ । ३ । ७० ।

रवे प्रतिष्ठितावित्यतः प्राक् काधिकारः ।

No. 1320.—[In each aphorism] from this one FORWARD AS FAR AS No. 1326, there is the influence of the affix KA.

अव्ययसर्वनामामकच् प्राक् टेः । ५ । ३ । ७१ ।

कापवादः ।

No. 1321.—Let AKACH come BEFORE THE LAST VOWEL WITH WHAT FOLLOWS IT OF INDECLINABLES AND PRONOMINALS. This debars *ka* (No. 1320).

अज्ञाते । ५ । ३ । ७३ ।

कस्यायमश्वोऽश्वकः । उच्चकैः । नीचकैः । सर्वकैः ।

No. 1322.—WHEN the thing is spoken of as UNKNOWN [then let there be *ka*—No. 1320—]. Thus *aśwaka* “the horse [of whom is this]?” *uchchakaik* “[is it] high?” *nichakaik* “[it is] low?” *sarvakaik* [was this agreed to] by all?”

कुत्सिते । ५ । ३ । ७४ ।

कुत्सितोऽश्वोऽश्वकः ।

No. 1323.—WHEN the thing is spoken of as CONTEMPTIBLE [then let there be *ka*—No. 1320—]. Thus *aśwaka* “a sorry horse.”

किंयत्तदा निर्धारयोद्वयोरेकस्य इतरच् । ५ । ३ । ७२ ।

चनयोः कतरो वैष्णवः । यतरः । सतरः ।

No. 1324.—Let the affix DATARACH come AFTER the words KIM “what?” YAD “which,” AND TAD “that,” WHEN the point in question is the DETERMINING OF THE ONE OUT OF TWO. Thus *tatara* “which of the two?”—which one is the follower of *Vishnu*?—*yatara* “of the two the one who,” *tatara* “of the two—that one.”

वा बहूनां जातिपरिप्रस्ते डतमथ् । ५ । ३ । ६३ ।
जातिपरिप्रस्ते प्रत्याख्यातमाकरे । कतमो भवतां कठः । यतमः ।
ततमः । वायहणमकर्त्तम् । गक्षः । सक्तः ।

इति प्रागीवीयाः ।

No. 1325.—OPTIONALLY [after *kim*, &c.,—see No. 1324—there may be the affix DATAMACH [when the object is the determining of the one] out OF MANY, THE QUESTION BEING THAT OF CASTE. The restriction conveyed in the words “the question being that of caste” is objected to in “The Mine” (—i. e. in the “Great Commentary”—). Thus *katama* “which of the number?”—which of you, Sirs, is the Brāhmaṇ?—*yatama* “of the set the one who,” *tatama* “of the set—that one.” The employment of the term “optionally” (in the aphorism) is for the sake of indicating *akach* (No. 1321), which may be used in like manner. Thus *yaka* “of the set the one who,” *saka* “of the set—that one.”

So much for the affixes spoken of under No. 1320.

इवे प्रतिकृतौ । ५ । ३ । ६६ ।

कन् स्यात् । अश्व इव प्रतिकृतिः अश्वकः ।

No. 1326.—Let there be the affix *kan*, WHEN we speak of something which is LIKE—this being an IMITATION. Thus *aśwaka* “a figure like a horse”—[in wood or clay, or sketched on paper, &c.].

सर्वप्रातिपदिकेभ्यः स्वार्थं कन् । अश्वकः ।

No. 1327.—“The affix *kan* may come AFTER ALL CRUDE FORMS (No. 134)—these RETAINING THEIR OWN SENSE.” Thus *aśwaka* “a horse.”

तत् प्रकृतव्यष्टने मयद् । ५ । ४ । २१ ।

प्रादुर्यण प्रसुतं प्रकृतं स्य वचनं प्रतिपादनम् । भावेऽधिकरणे वा ल्युट् ।
आश्रे प्रकृतव्यष्टमव्यष्टम् । अपूपमयम् । द्वितीये तु आवभ्यो यज्ञः । अपूप-
मयं पर्वे ।

No. 1328.—The affix MAYAT may be employed [after a word denoting some substance] WHEN we require an EXPRESSION FOR IT AS ABUNDANT. By “abundant” we mean “happening to be in abund-

ance," and by its "expression" we mean "a declaring." [This word *vachana*--which has been rendered "an expression" in the aphorism--has two senses, for the affix with which it is formed--viz.] the affix *lyut* conveys the force both of the *nature* (see Nos. 928 and the *site*. In the former case [—i. e. taking *tatprakritivachana* to mean "the mention of that as abundant"—] we have *annamaya* "abundance of grain;" *apūpamaya* "abundance of flour;"—but in the second case [—i. e. taking it to mean "that in which something is spoken of as abundant"—] we have *annamaya yajñah* "a sacrifice at which food is abundant," *apūpamayam parva* "a festival at which there is abundance of flour."

प्रज्ञादिभ्यरूप । ५ । ४ । ३८ ।

अत् स्यात् । प्रज्ञ एव प्राज्ञः । देवतः ।

No. 1329.—AND AFTER the words *PRAJÑA* "wise," &c., [retaining their denotation] there may be affix *AN*. Thus *prájña* "wise"—simply; *daivata* [synonymous with *devatá*] "a deity."

बहुल्पार्थाच्छस् कारकादन्यतरस्याम् । ५ । ४ । ४२ ।

बहुनि ददाति बहुशः । अत्पशः ।

No. 1330.—OPTIONALLY AFTER a word signifying MUCH OR LITTLE, IN A CASE DEPENDENT ON A VERB (see No. 945) there may be the affix *SAS*. Thus *bahuśah* "abundantly"—as where one "gives many"—and so *alpaśah* "scantily"—[giving few—or to a few only—&c].

आद्यादिभ्यस्तसेहपसंख्यानम् । आदो आदितः । मध्यतः । अन्ततः । पृष्ठतः । पार्श्वतः । आकृतिगणोऽयम् । स्वरेण स्वरतः । वर्णतः ।

No. 1331.—“THE ADDITIONAL ASSERTION should be made OF the affix *TASI* as coming AFTER the words *ÁDI* 'first' &c.” [as well as after words that are in the 5th case—see No. 1286—]. Thus *āditah* “at the first,” *madhyatah* “in the middle,” *antatah* “finally,” *prishṭhatuh* “behind,” *párvatuh* “by the side of.” This is a class of words those belonging to which are to be known only from the forms met with in writings of authority—(see No. 53). Thus we meet with *swaratah* “in respect of a vowel,” and *varṇatah* “in respect of a letter”—[when speaking, for example, of some error in orthography].

हृष्टस्तियोगे संपद्यकर्त्तरि चिः । ५ । ४ । ५० ।

च्यामूतप्रावद्धति वक्तव्यम् । विकारात्पत्तां प्राप्नुवत्यां प्रकृतो वर्तमाना-
द्विकारशब्दात् स्यार्थं चिह्नो स्यात् करोत्यादिभिर्योगे ।

No. 1332.—It should be stated that the “attainment” [spoken of in this aphorism] is the attainment of becoming what the thing previously was not. When something out of which something else originates arrives at the state of being that very thing so produced the affix CHWI, without altering the sense, may optionally come,—when the word denoting the modified thing as then existing—THE AGENT THAT HAS ATTAINED to the new state—is CONJOINED WITH the verbs KRI “to make,” BHÚ “to become, AND AS “to be.”

अस्य च्छौ । ९ । ४ । ३२ ।

अवर्णस्य रूपं स्याच्चौ । अङ्गाणः कृष्णः संपदते तं करोति कृष्णीकरो-
ति । ब्रह्मीभवति । गङ्गीस्यात् ।

No. 1333.—Let there be long i in the room OF A or Ā WHEN the affix CHWI (No. 1330) FOLLOWS. Suppose that one who is not black becomes black,—some one makes him so,—then we may express it thus, *kṛishṇīkaroti* “he blackens.” So too *brahmībhavati* “he becomes Brahma [as a saint when liberated from the trammels of ignorance];” *gaṅgīsyat* “may it become the Ganges—[this tributary stream flowing on to mingle therewith.]”

अव्ययस्य चावीत्वं नेति वाच्यम् । दोषाभूतप्रहः । दिवाभूता रात्रिः ।

No. 1334.—“IT SHOULD BE STATED THAT there IS NOT THE CHANGE TO long i (—see No. 1333—) in the case OF an INDECLINABLE WHEN the affix CHWI FOLLOWS.” Thus *doshābhūtam ahah* “the day become evening,” *divābhūta rátrih* “the night become day.”

विभाषा साति कात्स्ये । ५ । ४ । ५२ ।

च्छिवद्ये सातिर्वा स्यात् साक्ष्ये ।

No. 1335.—In a case where the affix *chwi* (No. 1332) might be employed, the affix SÁTI may OPTIONALY be used WHEN THE TOTALITY of the change is to be suggested.

सात्पदाद्योः । ८ । ३ । १११ ।

सस्य चत्वं न । दधि सिद्धति । छत्वं शस्त्रशस्त्रिः संपदते उपिनिसात्पुवति ।

No. 1336.—There is not the change to the cerebral *sh* (see No. 169) of the dental *s* of the affix SÁTI (No. 1335) NOR of the *s* which is INITIAL IN a PADA. Thus there is no change to *sh* in the example *dadhi sinchatि* “he sprinkles curd ;” nor in the example [illustrative of No. 1335] *agnisádbhavuti* “the whole [weapon] is in a blaze.”

चौ च । ७ । ४ । २६ ।

दीर्घः स्यात् । अग्नीभवति ।

No. 1337.—AND WHEN the affix CRWI (No. 1332) FOLLOWS let there be a long vowel. Thus [from *agni* “fire”] *agnibhāvati* “it becomes fire.”

अव्यक्तानुकरणाद्व्यजवरार्धादनितीडाच्छ्राप्ता

द्वजवरं न्यूनं न तु ततो न्यूनम् । अनेकाज्जिति यावत् । सादृशमर्थं यस्य
तस्माद्वाच् स्यात् क्षम्यत्सिभिर्योगे ।

No. 1338.—[The expression in the aphorism—viz.—] “that of which two vowels are the least”—the smallest number [of vowels)—but not less than that—means polysyllabic. AFTER that which is THE HALF OF such a POLYSYLLABIC word, being THE IMITATIVE NAME OF an INARTICULATE SOUND, let there be optionally the affix DÁCH—though NOT WHEN the word ITI FOLLOWS]—provided the word be combined with the verbs *kri*, *bhú*, or *as* (No. 1332).

इति ब्रह्मलं ह्वे भवत इति इति विवक्तिते । द्वित्वम् ।

No. 1339.—“WHEN the affix dách (No. 1338) is to be directed to be employed, then THERE ARE TWO, or there is reduplication of the word, VARIOUSLY” (see No. 823).

नित्यमालेडिते इतिं वाचीति वन्नव्यम् । इत्यपरं यदालेडितं तस्मिन् परे पूर्व-
परयोर्वर्णयोः पररूपं स्यात् । इति तक्तारपकारयोः पकारः । पठपटा करोति ।
अव्यक्तानुकरणात् किम् । द्रुष्टत करोति । द्वजवरार्धात् किम् । असु करोति ।
अवरेति किम् । खरटखरटा करोति । अनितौ किम् । पठिति करोति ।

इति तद्विताः ।

No. 1340.—“IT SHOULD BE STATED THAT WHEN the affix DÁCH (No. 1338) COMES AFTER a REDUPLICATION (No. 118) which occurs when *dách* follows (No. 1337), then the form of the subsequent shall

INvariably be in the room both of the prior and of the subsequent letters." Hence [when we have *pītut+paṭat+dīch+karoti*] the letter *p* is substituted in the room of the *t* [of the first *paṭat*] and of the *p* [of the reduplication], giving *patapatikaroti* "he makes a noise like *paṭat, paṭut*" [—the final *t* being elided by VI 1. 98; as in the words under No. 53]. Why do we say "after the initative name of an inarticulate sound" (No. 1338)? Witness *dṛishut kiroti* "it makes (or turns to) stone." Why do we say "after the half of that of which two vowels are the least." Witness *śrat kiroti* "he utters[the exclamation implying belief or reverence] *śrat*." Why do we say "at least"? [Because the rule does apply if there be more, as well as when there are two]—thus *kharuṣakharatdkaroti* "he makes a sound like *kharuṣat*." Why do we say "not if the word *iti* 'thus' follows"? Witness *paṭiti karoti* "he makes the sound called *paṭat*." (VI. I. 98).

So much for the *Tad-dhita* affixes.

ग्रन्थ स्त्रीप्रत्ययाः ।

NOW THE AFFIXES OF THE FEMININE.

अजाद्यतष्टाप् । ४ । १ । ८ ।

अजादीनामकारान्तस्य च वाच्यं यत् स्त्रोत्वं तत्र व्यात्ये टाप् स्यात् ।
अजा । एहका । अश्वा । चटका । मूषिका । बाला । वत्सा । हेहा । मन्दा ।
विलाता । मेधा । इत्यादि । गङ्गा । सर्वा ।

No. 1341.—When that feminine nature is to be indicated which may be predicated of [the things denoted by] the words *AJĀ* "a goat," &c., AND WHAT ENDS IN short *A*, let there be the affix *TĀP*. Thus [as an example of "*aja*, &c.," we have] *ajā* "a she-goat," *edukā* "a ewe," *uśwā* "a mare," *chaṭakā* "a hen-sparrow," *mūshikā* (No. 1358) "a she-mouse," *bálā* "a girl," *vatsā* "a she-calf," *hodī* or, *mándā* or *vilátā* "a young girl" (in the language of the Vedas); *medhā* "understanding," &c. Then (as examples of what ends in *a*, without being included in the class "*aja*, &c." we may have] *gaṅgā* "the Ganges," *sarrā* "all."

उगितश्च । ४ । १ । ६ ।

उगिदन्तात् प्रातिपदिकान्डीप् । भवन्ती । पचन्ती ।

No. 1342.—AND AFTER WHAT, as a crude word, HAS an INDICATORY UK, let the feminine affix be *níp*. Thus [from *bharatré*—No. 883—in which the indicatory *ri* is an *uk*,] *bhavatí* (No. 398) “[a female] becoming,” *pachantí* “cooking.”

टिरुदाणज्ञद्वयसजद्भवत्त्वात्रचूतयपृथक्ठकञ्जक-

रपः । ४ । १ । २५ ।

अनुपसर्जनं यट्टिदादि तदनं यददनं ततः स्त्रियां डीप् । कुरुचरी ।
नदट् । नदी । देवट् । देवी । सौपर्णीयी । ऐन्द्री । चैत्सी । ऊरुद्वयसी ।
ऊरुदग्नी । ऊरमात्री । पञ्चतयी । आत्मिकी । प्रास्यकी । लावणिकी । यादृ-
शी । दत्त्वरी ।

No. 1343.—In the feminine there shall be the affix *níp* after what ends in short *a*, if it is not a subordinate term (No. 968) in a compound, and if the affix with which it ends has an indicatory *T* or if the affix be *DHA* (No. 1093), or *AṄ* (No. 1077) or *AṄ* (No. 1075), or *DWAYASACH* (No. 1253), or *DAGHNACH* (No. 1253), or *MATRACH* (No. 1253), or *TAYAP* (No. 1253), or *THAK* (No. 1202), or *THAṄ* (No. 1230), or *KAṄ* (No. 376), or *KWARAP* (III. 2. 163). Thus [to give an example of each in order] *kuruchari* (No. 844) “who goes to the Kurus :” and [as the words *nada* “a river” and *deva* “a god” are written, in the list “*pach*, &c.”—see No. 837—with an indicatory *t*—thus] *nadat* and *derat* [we have] *nadi* “a river” and *devi* “a goddess.” Then again—*sauparṇeyī* “a female descendant of Suparna,” *aindrī* “a female descendant of Indra,” *autsī* “a female descendant of Utsa,” *úrudwayasi*, *úrudighni*, and *úrumatrí* “reaching to the thigh,” *pañchatayī* “of which the parts are five,” *ákshikī* “a female dicer,” *prásthikī* “containing the measure of a prastha,” *lávanikī* “elegant,” *yádrisi* “such like as,” *itwari* “swift.”

नज्ज्वलीक्षक्युंसस्तत्त्वात्तलुनानामुपसंख्यानम् । स्लैणी । पौंसी । शाक्ती-
की । आञ्जकरणी । तरुणी । तलुनी ।

No. 1344.—IN ADDITION to the foregoing [enumerated in No. 1343] there should have been THE ENUMERATION OF the affixes *NAṄ* AND *SNAṄ* (No. 1077) AND *ÍKAK* (No. 1072) AND *KHYUN* (III. 2. 56) AND OF the words *TARUṄA* AND *TALUNA* ‘a youth.’ Thus *straiṇi* “female,” *paunsnī* “male,” *śaktikī* “a female spearbearer,” *adhyankrani* “enriching,” *taruni* or *tuluni* “a young woman.”

यज्ञस्व । ४ । १ । १६ ।

यज्ञन्नान्डीप् । अकारलोपे ह्रते ।

No. 1345.—AND AFTER what ends with the affix YAN (No. 1072) the feminine affix is níp—elision of the a having been made (by No. 260).

हलस्तद्वितस्य । ६ । ४ । १५० ।

हलः परस्य तद्वितयकारस्य लोप ईति परे । गार्णि ।

No. 1346.—There is elision of the Y of a TADDHITA affix coming AFTER a CONSONANT, when long ī follows. Thus (from gárgya gárgí No. 1345) “a female descendant of Garga.”

प्राणां ष्ट तद्वितः । ४ । १ । १७ ।

यज्ञन्नात् ष्टो वा स्यात् स च तद्वितः ।

No. 1347.—In the opinion OF THE ANCIENTS [and hence only optionally] there may be the affix SHPHA after what ends with the affix yan (No. 1072), and it is to be regarded as a TADDHITA affix—[so that the ph—see No. 1086.—becomes áyan].

षिद्गौरादिभ्यश्व । ४ । १ । ४१ ।

डीष् स्यात् । गार्ण्यायणी । नर्तकी । गौरी । अनडुही । अनद्वाही ।
आङ्गतिगणोऽयम् ।

No. 1348.—AND AFTER words ending with affixes WHICH HAVE AN INDICATORY SH, AND after the words GAURA “brilliant,” &c., let the feminine affix be nísha. Thus gárgyáyaní [—with the affix shphua—No. 1347 “a female descendant of Garga;” nurtakí [with shwun—III. I. 145] “an actress;” gaurí “the brilliant [goddess or Párvatí];” anaḍuhí anaḍuwáhi “a cow.” This is a class of words constituted by usage—see No. 53.

वथसि प्रथमे । ४ । १ । २० ।

प्रथमवयोवाच्चिनोऽदन्तान्डीप् । कुमारी ।

No. 1349.—After a word ending in short a and expressive of EARLY AGE let the feminine affix be níp. Thus kumári “a girl.”

द्विगोः । ४ । १ । २१ ।

अदन्ताद् द्विगोऽर्दीप् । चिलोकी । अजादित्यात् चिफला । अनीका ।

No. 1350.—AFTER a DWIGU compound (No. 983) ending in short a let the feminine affix be *nīp*. Thus *trilokī* “the aggregate of the three worlds.” But we find *triphala* “the three myrobalans;” because this is one of the words spoken of as “*aīja*, &c.” No. 1341).—

बर्णादनुदात्तात् तेपधात् तो नः । ४ । १ । ३६ ।

बर्णशाची योऽनुदात्तान्तस्तेपथस्तदनुपसर्जनाह्वा ढीप् तकारस्य
नः । एता । एनी । रोहिता । रोहिणी ।

• No. 1351.—AFTER a word expressive of COLOUR, ending in a GRAVELY ACCENTED vowel, and HAVING the letter T as its PENULTIMATE letter, the word not being a subordinate in a compound, the feminine affix is optionally *nīp*, and the letter N is substituted in the room of the T. Thus [from *eta* “variegated”] *etā* or *enī*, [from *rokita* “red”] *rohitā* or *rohiṇī*.

ब्राते गुणवचनात् । ४ । १ । ४४ ।

उद्भन्नादुण्डाचिनो वा ढीप् । मृद्दी । मृदुः ।

No. 1352.—OPTIONALLY AFTER what ends in SHORT U, being EXPRESSIVE OF a QUALITY, the feminine affix is *nīsh*. Thus [from *mridu* “soft”] *mṛidwī* or [without a feminine affix] *mṛiduh*.

बहूदिभ्यर्थ । ४ । १ । ४५ ।

वा ढीप् । बहू॒ी । बहुः ।

No. 1353.—AND AFTER the words BAHU “much,” &c., the feminine affix is optionally *nīsh*. Thus *bahwi* or [without a feminine affix] *bahu*.

कृदिकारादक्तिनः । रात्रौ । रात्रिः ।

No. 1354—“AFTER THE vowel I OF a Kṛit affix, NOT KTIN (No. 918),” [the feminine affix is optionally *nīsh*]. Thus *rātri* or *rātrī* “night.”

सर्वतोऽक्तिकृदित्येके । शकटी । शकठिः ।

No. 1355.—“SOME SAY that the feminine affix *nīsh* may come AFTER ANY WORD ending in i (No. 1354) IF it have NOT THE FORCE OF the affix KTIN.” Thus *sukati* or *śakati* “a cart.”

पुंयोगादाख्यायाम् । ४ । १ । ४८ ।

या पुमास्या पुंयोगात् स्त्रियां वर्तते ततो ढीप् । गोपस्य स्त्री गोपी ।

No. 1356.—WHEN THE NAME of a male is employed to denote the female IN VIRTUE OF HER [matrimonial] UNION WITH THAT MALE, the feminine affix *nīsh* comes after it. Thus *gopī* “the wife of a *gopa* or cowherd.”

पालकाम्भात् । गोपालिका । अश्वपालिका ।

No. 1357.—“But NOT AFTER the word PÁLAKA ‘a keeper’ [does *nīsh* come by No. 1356]. Thus *gopálíkā* (No. 1358) “the wife of a cow-keeper,” *ásúvapálíká* “the wife of a horse-keeper.”

प्रत्ययस्थात् कात् पूर्वस्थात् इदाप्यसुपः । ३।३।४४।

प्रत्ययस्थात् कात् पूर्वस्थाकारस्येकारः स्थादापि स आप् सुपः परो न चेत् ।
सर्विका । काटिका । अतः किम् । नैकाः । प्रत्ययस्थात् किम् । शक्तोतीति
शक्ता । असुपः किम् । बहुपरिव्राजका नगरी ।

No. 1358.—Let there be the vowel *i* in the room of the vowel *a* coming BEFORE the letter *k* STANDING IN an AFFIX, WHEN the feminine affix *AP* FOLLOWS—PROVIDED that the feminine affix *AP* does NOT come AFTER a CASE-AFFIX. Thus [from *sarvaka* “every”] *sarviká*, [from *káraka* “a maker”] *káriká*. Why do we say “of the vowel *a*”? Witness *nauká* “a boat.” Why do we say “standing in an affix”? Witness *śaká* [from *śaka*] “who is able—[where the *k* belongs to the verbal root]. Why do we say “not after a case-affix”? Witness *bahuparivrájaká nagari* “a city with many religious mendicants”—[where the feminine affix is attached after the case-affix had been elided as explained under No. 964, informing the compound].

सूर्याद्वेषतायां चाप् । सूर्यस्य स्त्री देवता सूर्या । देवतायां किम् ।

No. 1359.—“AFTER the word SÚRYA ‘the Sun,’ the feminine affix is CHÁP, WHEN the GODDESS [his wife] is meant.” Thus *súryá* “the goddess who is the wife of the Sun.” Why “when the goddess is meant”? [See No. 1360.]

सूर्यभस्त्ययोश्चेच च ह्यां च यतोपः । सूरी । कुन्ती ।

No. 1360.—“There is ELISION OF the words SÚRYA ‘the sun’ AND AGASTYA ‘the saint Agastya,’ WHEN the affix CHÁ (No. 1160) follows, AND when the feminine affix *nī* follows.” Thus *súrī*—meaning “Kunti—the mortal bride of the Sun”—(see No. 1359).

**इन्द्रवरुणभवशर्वसद्मृडहिमारण्यवयन-
मातुलाचार्याणामानुक । ४ । १ । ४६ ।**

दीप् च । इन्द्रस्य स्त्री इन्द्राणी । वरुणानी । भवानी । शर्वाणी । सद्रा-
णी । मृडानी ।

No. 1361.—Let ÁNUK be the augment of the proper names INDRA, VARUÑA, BHAVA, ŚARVA, RUDRA, AND MRIDA, AND of the words HIMÁ “snow,” ARANYA “a forest,” YAVA “barley,” YAVANA “Greek,” MÁTULA “a maternal uncle,” AND ÁCHÁRYA “a spiritual preceptor;” and at the same time, let the feminine affix be *nísh*. Thus *indrání* “the wife of Indra,” and so *varuṇání*, *bhavání*, *śarváñí*, *mrídáñí*.

हिमारण्योर्महस्ये । महद्विमं हिमानी । महदरण्यमरण्यानी ।

No. 1362.—“OF the words HIMÁ ‘snow’ AND ARANYA ‘a forest, [there is the augment *ánuk*, as directed in No. 1361], in the sense of GREATNESS.” Thus *himáñí* “much snow,” *aranyáñí* “a great forest.”

यवाद्वाषे । दुष्टो यवो यवानी ।

No. 1363.—“AFTER the word YAVA ‘barley’ [the feminine affix, as directed in No. 1361, comes] IN the sense of FAULT.” Thus *yaváñí* “bed barley.”

यवनाल्लिप्ताम् । यवनानां लिपिर्यवनानी ।

No. 1364.—“AFTER the word YAVANA ‘Greek’ [the feminine affix, as directed in No. 1361, comes] IN the sense of HAND-WRITING.” Thus *yuvanání* “the written character of the Greeks.”

**मातुलेपाध्यायोरानुवा । मातुलानी । मातुली । उपाध्यायानी । उपा-
ध्यायी ।**

No. 1365.—Of the words MÁTULA ‘a maternal uncle’ AND UPÁ-DHYÁYA ‘a spiritual preceptor’ [when the feminine affix comes—to express the wife thereof—] the augment ÁNUK (No. 1361) is OPTIONAL. Thus *mátulání* or *mátulí* (No. 1356) “the wife of a maternal uncle,”—*upádhyáñí* or *upádhyáyí* “the wife of a spiritual preceptor.”

आचार्यादण्त्वं च । आचार्यानी ।

No. 1366.—“AND there is NOT the CHANGE TO the cerebral *ñ* [—No. 157—of the dental *n* of the augment *ánuk*—No. 1361—] AFTER the word ÁCHÁRYA ‘a spiritual preceptor.’” Thus *ácháryán* ‘the wife a spiritual preceptor.’

आर्यत्रियाभ्यां वा स्वार्थे । आर्याणी । अर्थां । त्रियाणी । त्रिया ।

No. 1367.—“AFTER the words ARYA ‘a man of the Vaiśya class AND KSHATRYA ‘a man of the military class’ [the feminine affix, with the augment directed in No. 1361 comes] OPTIONALLY, WHEN the word retains ITS OWN SENSE [viz. that of a person belonging to the class]. Thus *aryāṇī* or *aryā* “a female of the Vaiśya class,” *kshatriyāṇī* or *kshatriyā* “a female of the military class.”

क्रीतात् करणपूर्वात् । ४ । १ । ५० ।

डीष् । वस्त्रकीती । क्व चित्र । धनकीता ।

No. 1368.—“AFTER the word KRITA “brought,” PRECEDED BY the name of THE MEANS wherewith, the feminine affix is *nīsh*. Thus *vastrakṛitī* “a female bought in exchange for cloth.” Sometimes it is not so. Thus *dhanakṛitā* “a female purchased wit' wealth.”

स्वाङ्गास्त्रोपसर्जनादसंयोगेयधात् । ४ । १ । ५४ ।

असंयोगेयधमुपसर्जनं यत् स्वाङ्गं तदन्तान्हीष् वा । केशानतिकान्ता
अतिकेशी । अतिकेशा । चन्द्रमुखी । असंयोगेयधात् किम् । सुगुल्फा । उप-
सर्जनात् किम् । सुशिखा ।

No. 1369.—AND the feminine affix *nīsh* comes optionally AFTER what ends with the name of a PART OF THE BODY, when the word is SUBORDINATE IN A COMPOUND (No. 968), moreover, NOT HAVING A CONJUCT FOR ITS PENULTIMATE letter. Thus *atikesi* or *atikesā* “surpassing the hair” [in beauty, &c.,—or reaching above it—as deep water—]; *chan-dramukhī* or *chandramukhī* “moon-faced.” Why do we say “not having a conjuct for its penultimate letter”? Witness *sugulphā* “a female with bandsome ancles.” Why do we say subordinate in a compound”? Witness *susikhā* “a handsome crest”—[where the *sikhā* is not subordinate or epithetical].

न क्रोडादिवहृष्टः । ४ । १ । ५६ ।

क्रोडादेवहृष्टस्वाङ्गात् डीष् । कल्पाणक्रोडा । आकृतिगणोऽयम् ।
सुजघना ।

1370. The feminine affix is NOT *nīsh* (No. 1369) AFTER a word denoting a part of the body when it is of the class KRODA “the flank,” &c., NOR when the word is POLYSYLLABIC. Thus *kalyāṇakroḍī*

"a female with handsome flanks." This is a class of words constituted by usage—(see No. 53). Of the case where the word is polysyllabic, we have an example in *sujaghad* "a female with handsome loins."

नखमुखात् संज्ञायाम् । ४ । १ । ५८ । न दीप ।

No. 1371.—The feminine affix is not *nish* (No. 1369) AFTER *NAKHA* "the nose" AND *MUKHA* "the mouth," WHEN (the word at the end of which they stand is), an APPELLATIVE [No. 1372].

पूर्वपदात् संज्ञायामगः । ८ । ४ । ३ ।

पूर्वपदस्याच्चिमितात् परस्य नस्य णः स्तात् संज्ञायां न तु गङ्गारथव-
धाने । शूरपणका । गौरमुखा । संज्ञायां किम् । ताम्रमुखी कन्या ।

No. 1372.—Let there be a cerebral *n* in the room of a dental *n* coming AFTER a cause of such change (No. 137) standing in the PRIOR MEMBER of a compound word, WHEN the word is an APPELLATIVE—but NOT if the letter G intervenes. Thus *súrpanakhá* "[the sister of Rávana—viz.] Súrpanakhá [—whose nails were like winnowing baskets]." Then [as another example of No. 1371 we may have] *gauramukhá* "Fair-face." Why [in No. 1371] do we say "when an appellative"? Witness *támrámukhí kanyá* "a copper-faced damsel."

जातेरस्त्रीविषयाद्योपधात् । ४ । १ । ६३ ।

जातिवाचि यत्र च स्त्रियां नियतमयोपधं ततो दीप । तटी । दृष्टी ।
कठी । बहुची । जातेः किम् । मुण्डा । अस्त्रीविषयात् किम् । बलाका ।
अयोपधात् किम् । तत्रिया ।

No. 1373.—Let the feminine affix be *nish* AFTER that which is expressive of a KIND, and is NOT INVARIABLY FEMININE—moreover—not HAVING the letter Y FOR its PENULTIMATE letter. Thus from [*tatō*] *tati* "shore," *vrishali* "a woman of the servile tribe;" *kathi* "a woman of the class of Bráhmans who read, the *Katha*, section of the Rig Veda;" *bohurichi* "a woman of the class of Bráhmans who read the Rig Veda." Why do we say "expressive of a kind"? Witness *mundú* "shaven"—[where the word expresses not a kind but a quality—see *Sáhitya Darpana* § 12 b. and d.] Why do we say "not invariably feminine"? Witness *baldká* "a crane"—[supposed to breed without the male]. Why do we say "not having the letter *y* for its penultimate letter"? Witness *kshatriyá* "a female Kshatriya."

योपधाप्रतिषेधे गवयहयमुक्यमस्यमनुष्णाणामप्रतिषेधः । गवयी । हयी ।
मुक्यी । हलस्त्रित्वित्स्येति यलोपः । मनुषी । मस्यस्य रूपां यलोपः । मस्सो ।

No. 1374.—“IN THE EXCLUDING [from No. 1373] OF WORDS THAT HAVE letter Y AS THE PENULTIMATE, there is NOT involved the EXCLUSION OF [the following words which have a penultimate y—viz.—] GAVAYA “the Bos Gavaeus,” HAYA “a horse,” MUKAYA “a sort of animal,” MATSYA “a fish,” and MANUSHYA “a man.” Thus *garayī* “the female, of the Bos Gavaeus;” *hayī* a mare,” *mukayī* “a female mukaya” By No. 1364 there is elision of the y of *manushya*—the *manushi* “a woman,”—and [according to Kátayana] there is elision of the y of *matsya* (though this word does not end in a *talbhilidā* affix) when the feminine affix *ñī* follows—so that we have *matsī* “a female fish.”

हृतो मनुष्णजातेः । ४ । १ । ६५ ।

दीप् । दाक्षी ।

No. 1375.—“AFTER a word ENDING IN short I, denoting a RACE OF MEN, the feminine affix is *ñīshī*. Thus *dákshi* “a female Dákshi or descendant of Daksha (No. 1087.”

कुरुतः । ४ । १ । ६६ ।

उदन्नादयोपधात्मनुष्णजातिवाचिनः स्त्रियामूडः । कुरुः । अयोपधात्मकिम् । अध्वर्युर्ब्राह्मणी ।

No. 1376.—AFTER a word ENDING IN short U, not having the letter y as its penultimate letter, and being expressive of men, the affix in the feminine is *úñī*. Thus *kuru* “a female Kuru.” Why do we say “not having the letter y as its penultimate letter”? Witness *adhvaryu* “a woman of the class of Bráhmans versed in the Yajur Veda.”

पङ्गोश्च । पङ्गः ।

No. 1377.—“AND [as in No. 1376] AFTER the word PAṄGU “lame,” Thus *paṅgū* “(a female) lame.”

स्वशुरस्योकाराकार्लोपश्च । स्वश्रूः ।

No. 1378.—“AND [in addition to the affixing of the feminine affix *ñī*—No. 1376—] there is ELISION OF the U and of the A OF the word SWASURA ‘a father-in-law.’ Thus *śwāśqrū* “a mother-in-law.”

अङ्गत्तरपदादौपम्ये । ४ । १ । ६६ ।

उपमानवाचिपूर्वेष्टमूङ्गत्तरपदं यत् प्रातिपदिकं तस्मादूह् । करभोरुः ।

No. 1379.—Let *úñ* be the feminine affix AFTER THAT compound, ending in a crude word, OF WHICH THE LATTER MEMBER IS the word ÚRU “the thigh,” WHEN the prior member of the compound is a word expressing an object of COMPARISON. Thus *karubhorú* “a female with thighs like the ulnar or tapering fleshy side of the hand.”

संहितशफलक्षणावामादेश्व । ४ । १ । ७० ।

अनैपम्यार्थं सूत्रम् । संहितोरुः । शफोरुः । लक्षणोरुः । वामोरुः ।

No. 1380.—And (*úñ* shall be the feminine affix after the word *úru* “the thigh” coming, in a compound,) after the words SAṄHITA “joined.” SAPHHA “a hoof” LAKSHAṄA, “a mark,” AND VÁMA “handsome,” &c. This aphorism is for the sake of cases where there is no comparison (as there is in the cases to which No. 1379 refers). Thus *sanhitorú* “whose thighs are joined [—e. g., from obesity],” *saphorú* “whose thighs are [put together] like [the two] hoofs [on a cow’s foot],” *lakshnorú* “whose thighs are marked,” *vámorú* “with handsome thighs.”

शार्ङ्गरवाद्यत्रो डीन् । ४ । १ । ७३ ।

शार्ङ्गरवादेत्रो योऽकारसदन्ताव्य ज्ञातिवाचिनो डीन् । शार्ङ्गरवी ।

बैदी । ब्राह्मणी ।

No. 1381.—Let *nín* be the feminine affix AFTER the word SÁRN GARAVA “a Sárn̄garava,” &c., and after what ends with the letter *a* of the affix AṄ (No. 1075) when the word speaks of a kind [not of a wife—No. 1356]. Thus *sárn̄garaví* “a Sárn̄garava woman,” *baidí* [from *bida*, which, besides ending with the affix *añ*, as it is held to do when enumerated in the list “*sárn̄garava* &c,” may end with the affix *añ*] “a female descendant of Bida,” *bráhmaní* “a female of the sacerdotal tribe.”

नृनरयोर्वृद्धिश्व । नारी ।

No. 1382.—“AND VRIDDHI is the substitute OF the words NRI AND NARA ‘a man’ [when the feminine affix *nín*—No. 1381—follows.] Thus *nári* “a woman.”

यूनस्त्विः । ४ । १ । ९९ ।

युवनशब्दात् स्त्रियां तिः स्यात् । युवतिः ।

इति स्त्रीप्रत्ययाः ।

No. 1383.—AFTER the word YUVAN “young,” when it denotes a female, let there be the affix TI. Thus *yuvati* “a young woman.”

So much for the affixes of the Feminine.

शास्त्रान्तरे प्रविष्टानां ब्राह्मणानां चापकारिका ।

ज्ञाता वरदराजेन लघुसिद्धान्तकौमुदी ॥

इति श्रीवरदराजज्ञाता लघुसिद्धान्तकौमुदी समाप्ता ॥

This abridged *Siddhánta Kaumuli*, a help for those who are engaged in other studies (and have therefore little leisure) and for those also who are quite unacquainted with science, was made by the illustrious Varadarája.

Here concludes the *Laghu-siddhánta-kaumuli* made by the illustrious Varadarája.

॥ लघुकौमुदी समाप्ता ॥

THE LAGHUKAUMUDI IS FINISHED.

No. 718.—The *álmánepadu* affixes (No. 409) are put AFTER the verb BHUJ, NOT IN THE SENSE OF PROTECTING. Thus we may say *odanān bhūñkte* “he eats boiled rice.” Why “not in the sense of protecting?” Witness the phrase—*mahīn bhunakti* “he preserves the earth.”

The verb *indh* (*nī-indhē*) “to shine” makes *inddhe* “he shines,” *indhāte* “they two shine,” *indhate* “they shine,” *intse* “thou shinest,” *inddhwe* “you shine,” *indhāñchakre* (No. 546) “he shone,” *indhitā* “he will shine,” *inddhām* “let him shine,” *indhātām* “let the two shine,” *inadkai* “let me shine,” *ainddha* “he shone,” *aindhātām* “they two shone,” *ainddhāh* “thou didst shine.”

The verb *vid* (*vidē*) “to consider” makes *vinte* “he considers,” *vettā* “he will consider.”

So much for the 7th class of verbs—“*rudh*, &c.”

The 8th class of verbs consists of “*tan*, &c.”

The verb *tan* (*tanu*) means “to expand.”

तनादयः ।

तनु विस्तारे । १ ।

तनादिक्षम्भ्य उः । ३ । १ । ७६ ।

श्योऽपवादः । तनोति । तनुते । ततान । तेने । तनितासि । तनितासे । तनिष्यति । तनिष्यते । तनुताम् । अतनोत् । तनुयात् । तन्वीत । तन्यात् । तनिषीष्ट । अतनीत् । अतानीत् ।

No. 719.—AFTER the verbs “*TAN*, &c.,” AND the verb *kṛi* “to make,” let there be *u*. This debars *śap* (No. 419). Thus we have *tanoti* or *tanute* “he expands,” *tutāna* or *tene* (No. 494) “he expanded,” *tanitāsi* or *tanitāse* “thou wilt expand,” *tanishyati* or *tanishyate* “he will expand,” *tanutōm* “let him expand,” *atanot* “he expanded,” *tanuyāt* or *tanwita* “he may expand,” *tanyāt* or *tanishishtha* “may he expand,” *atanit* or *atdnit* (No. 419) “he expanded.”

तनादिभ्यस्तथासोः । २ । ४ । ७६ ।

तनादेः सिचो वा लुक् तथासोः । अतत । अतनिष्ट । अतथाः । अतनिष्टाः । अतनिष्यत । अतनिष्यत । षणु दाने । २ । सनेत्ति । सनुते ।

No. 720.—There is optionally elision (*luk*) of *sich* (No. 472) AFTER “TAN, &c., WHEN the affixes TA and THAS FOLLOW. Thus *atati* (No. 596) or *atanishṭa* “he expanded,” *atathāḥ* or *atanishṭhāḥ* “thou didst expand,” *atanishyat* or *atanishyata* “he would expand.”

The verb *shan* (*shanu*) “to give” makes *sanoti* or *sanute* “he gives.”

ये विभाषा । ६ । ४ । ४३ ।

जनसनखनामात्यं वा यदौ कङ्गति । सायात् । सन्यात् ।

No. 721.—There is OPTIONALLY the substitution of long á in the root of the verbs *jan* “to be born,” *san* “to give,” and *khan* “to dig,” WHEN an affix, beginning with Y and distinguished by a indicatory k or n, follows. Thus *sáyát* or *sanyát* “may he give.”

जनसनखनां सन्नभलोः । ६ । ४ । ४२ ।

**एषामाकारः सनि भलादौ कङ्गति । असात् । असनिष्ट । असाथा: ।
असनिष्टः । त्रुणु हिंसायाम् । ३ । त्रेणोति । त्रुणुते । ह्यन्तेति न वृद्धिः ।
अत्येणीत् । अत्तत । अत्येणिष्ट । अत्थाः । अत्येणिष्टः । त्रिणु च । ४ । उप-
त्यये लघूपथस्य गुणो वा । त्रिणेति । त्रेणोति । त्रेणिता । अत्येणीत् । अत्तित ।
अत्येणिष्ट । त्रुणु अदने । ५ । त्रेणोति । तर्णेति । त्रुणुते । तर्णुते । दुक्षत्र-
करणे । ६ ।**

No. 722.—Long á is the substitute OF these verbs, viz. JAN “to be born,” SAN “to give,” AND KHAN “to dig,” WHEN the affix SAN (No. 752), OR an affix, beginning with A JHAL and distinguished by an indicatory k or n, follows. Thus *asáta* or *asanishṭa* “he gave,” *asáthāḥ* or *asanishṭhāḥ* “thou didst give.”

The verb *kshin* (*kshanu*) “to injure” makes *kshanoti* or *kshanute* “he injures.” According to No. 500, there being no substitution of *vridhi*, we have *akshanet*, *akshata* (No. 720), or *akshaniṣṭha* “he injured,” *akshathāḥ* or *akshaniṣṭhāḥ* “thou didst injure.”

The verb *kshin* (*kshinu*) “to injure” (which, as a root followed by the affix u No. 719, and having a light penult, substitutes *guru*, No. 485, only optionally) makes *kshinoti* or *kshenoti* “he injures,” *kshenitā* “he will injure,” *akshenit*, *akshita* (No. 720), or *akshenishṭha* “he injured.”

The verb *triṇ* (*triṇu*) “to eat, to graze,” makes *triṇoti*, *tarṇoti*, *triṇute*, or *tarṇute* “he grazes.”

The verb *kri* (*dukrin*) means "to make."

अत उत सार्वधातुके । ६ । ४ । ११० ।

कुहतः ।

No. 723.—In the room OF THE SHORT A of the verb *kri* "to make," (in the form of *karu*—No. 719)—let there be SHORT U, WHEN a SÁRVADHÁTUKA affix (with ap indicatory *k* or *n*) FOLLOWS. Thus *kurutah* "they two make."

न भकुद्धुराम् । ६ । २ । ७६ ।

भस्य कुद्धुरोहपथाया न दीर्घः । कुर्वन्ति ।

No. 724.—There is NOT a long substitute (No. 651) in the room OF the penult of a BHA (No. 185) AND of the verbs KRI "to make," and CHHUR "to cut." Thus *kurvanti* "they make."

नित्यं करोतेः । ६ । ४ । १०८ ।

करोतेः प्रत्ययोक्तारस्य नित्यं लोपो म्बोः । कुर्याः । कुर्मः । कुहते । चकार । चक्षे । कर्ता । करिष्यति । करिष्यते । करोतु । कुरुताम् । अकरोत् । अकुहतः ।

No. 725.—There is ALWAYS elision of the *u* of an affix AFTER the verb KRI "to make," when the letter *m* or *v* follows. Thus *kurvah* "we two make," *kurmah* "we make," *kurutc* "he makes," *chakdرا* or *chakre* "he made," *kartā* "he will make," *karishyati* or *karishyate* "he will make," *karotu* or *kurutam* "let him make," *akárot* or *aku-rata* "he made.

ये च । ६ । ४ । १०८ ।

हृष उल्लोपो यादौ प्रत्यये । कुर्यात् । कुर्वन्ति । क्रियात् । हृषीष्ट । अकार्त्तं । अहृत । अकरिष्यत् । अकरिष्यत ।

No. 726.—AND there is elision of *u* after the verb *kri* "to make," WHEN an affix, beginning with *v*, FOLLOWS. Thus *kuryát* or *kurvita* (No. 723) "he may make," *kriyát* or *kriyishṭa* "may he make," *akárshít* or *akṛita* (No. 582) "he made," *akarishyat* or *akarishyata* "he would make."

सम्परिभ्यां करोत्तौ भूषणे । ६ । ९ । १३७ ।

No. 727.—WHEN the verb *kṛi* “to make” comes AFTER SAM OR PARI (No. 48) IN THE SENSE OF ORNAMENTING—(then the proceeding directed in No. 728 takes place).

समवाये च । ६ । १ । १३८ ।

सुट । संस्करोति । अलंकरातीत्यर्थः । संस्कुर्वन्ति । संघीभवन्तीत्यर्थः ।
संपूर्वस्य क्ष चिदभूषणेऽपि सुट । संस्कृतं भवा इति ज्ञापकात् ।

No. 728.—AND (when the compound—No. 727—is) IN THE SENSE OF AGGREGATION, there is the augment *sut*. Thus *sañskaroti*—that is to say “he ornaments, *sañskurvanti*—that is to say “they congregate.” This *sut* is sometimes the augment of *kri* preceded by *sm*, even when it does not signify “ornamenting”:—as we learn by inspecting the aphorism No 1119—viz. “*sañskritan bhakshah*”—where the expression refers to the “preparation of food.”

उपात् प्रतियत्वैक्षतवाक्याध्याहरेषु च । ६ । १ । १३९ ।

ज्ञजः सुट । चात् प्रागुक्तयोर्थयोः । प्रतियत्वा गुणाधानम् । विष्णतमेव
वैक्षतं विकारः । वाक्याध्याहार आकाहैकदेशपूरणम् । उपस्कृता कन्या ।
उपस्कृता ब्राह्मणाः । एधो दक्षयापस्कृहते । उपस्कृतं भुड्न्ते । उपस्कृतं
ब्रते । वनु याचने । ७ । वनुते । ववने । मनु अवबोधने । ८ । मनुते ।
मने । मनिता । मनिष्टते । मनुताम् । अमनुत । मन्वीत । मनिषीष्ट ।
अमनिष्ट । अमनिष्टत ।

इति तनादयः ।

No. 729.—AND AFTER UPA (No. 48) IN THE several SENSES OF ACQUIRING A new PROPERTY, of ALTERATION, AND of the SUPPLYING of ELLIPSES IN DISCOURSE, the verb *kṛi* takes the augment *sut*. By the “and” it is signified that the verb has also the two meanings mentioned before (in Nos. 727 and 728). By “acquiring a new property” is meant “the taking of a quality.” By “alteration,” or modification, is meant “change.” By “the supplying of ellipses in discourse” is meant “the filling up of those parts which the sense requires.” Examples of these five employments of the word follow, signifying “a damsel adorned;” “assembled Brāhmans;” “the wood gives a new property to the water” (or “he prepares the fuel and

water for an oblation"); "he eats something changed" (or different from what is proper—"as bread with rice"); "he speaks without ellipsis."

The verb *van* (*vanu*) "to ask or beg" makes *vanute* "he begs," *vavane* "he begged."

The verb *man* (*manu*) "to know, to conceive," makes *manute* "he conceives," *mene* "conceived," *manitá* "he will conceive," *manishyate* "he will conceive," *munutám* "let him conceive," *amanuta* "he conceived," *munwita* "he may conceive," *manishishta* "may he conceive," *amanishita* "he conceived," *amanishyata* "he would conceive."

So much for the 8th class of verb—"tan, &c."

The 9th class of verbs consists of "krí &c."

The verb *krí* (*dukrin*) means "to buy, or exchange goods."

क्र्यादयः ।

इक्षीज् द्रव्यविनिमये । १ ।

क्र्यादिभ्यः श्वा । ३ । १ । ६१ ।

शपोऽपवादः । क्रीणाति । ई हत्यघोः । क्रीणीतः । श्वायस्सयो-
रातः । क्रीणन्ति । क्रीणासि । क्रीणीयः । क्रीणीय । क्रीणामि । क्रीणीवः ।
क्रीणीमः । क्रीणीते । क्रीणाते । क्रीणते । क्रीणीष्वे । क्रीणाये ।
क्रीणीध्वे । क्रीणे । क्रीणीवहे । क्रीणीमहे । चिक्राय । चिक्रियतुः ।
चिक्रियुः । चिक्रेय । चिक्रियथ । चिक्रिये । क्रेता । क्रेष्टति ।
क्रेष्टते । क्रीणातु । क्रीणीतात् । क्रीणीताम् । अक्रीणात् । अक्रीणीत ।
क्रीणीयात् । क्रीणीत । क्रीयात् । क्रीषीष्ट । अक्रैषीत । अक्रेष्ट ।
अक्रेष्टत । अक्रेष्टत । प्रीज् तर्पणे कान्ता च । २ । प्रीणाति ।
प्रीणीते । श्रीज् पाके । ३ । श्रीणाति । श्रीणीते । मीज् हिंसायाम् । ४ ।

No. 730.—AFTER the verbs *krí* "to buy," &c., there is *śNá*. This debars *śup* (No. 419). Thus *krináti* "he buys." By No. 657, the *ā* being changed to *ī*, *krinítah* "they two buy." By No. 658, the *ā* being elided, *krinanti* "they buy," *krínasi* "thou buyest," *kriníthah* "you two buy," *krinitha* "you buy," *krinámi* "I buy," *krinívah* "we two buy," *krinímah* "we buy," *krénite* (No. 657) "he buys," *krínáte* "they two buy," *krínate* "they buy," *kriníshe* "thou buyest," *krinátha* "you two buy," *krinídhvē* "you buy," *kríne* "I buy," *krinívahē*

"we two buy," *krin̄mahe* "we buy," *chikrāya* "he bought," *chikryatuh* "they two bought," *chikriyuh* "they bought," *chikretha* (No. 515) or *chikrayitha* (No. 517) "thou didst buy," *chikriye* "he bought," *kretā* "he will buy," *kreshyati* or *kreshyate* "he will buy," *krin̄ātu* "let him buy," *krin̄itāt* "may he buy," *krin̄itām* "let him buy," *akrin̄āt* or *akrin̄ita* "he bought," *krin̄iyāt* or *krin̄ita* "he may buy," *krīyāt* or *kreshishṭa* "may he buy," *akraishít* or *akreshṭa* "he bought," *akreshyat* or *akreshyata* "he would buy."

The verb *prí* (*prin̄*) "to please, to love," makes *prin̄āti* or *prin̄ite* "he pleases;" and *śrī* (*śrin̄*) "to cook" make *śrin̄āti* or *śrin̄ite* "he cooks."

The verb *mí* (*mín*) means "to injure."

हिनुमीना । ८ । ४ । १५ ।

उपसर्गस्थाच्चिमित्तात् परस्यतयोर्नेत्य गः स्यात् । प्रमीणाति । प्रमीणीते ।
मीनातीत्यात्वम् । ममौ । मिष्यतुः । मिष्य । ममाय । मिष्ये । माता ।
मास्यति । मीयात् । मासीष्ट । अमासीत् । अमासिष्टाम् । अमासत् । छिं
जन्यने । ५ । सिनाति । सिनीते । सिषाय । सिष्ये । सेता । स्कुज् आप्रवये । ६ ।

No. 731.—Let there be a cerebral *n* in the room of the dental *n* of the verbs *hi* "to go," and *mí* "to hurt" (which, with the conjugational affixes, appear in the shape of *HINU* and *MÍNÁ*.) coming after a due cause of such change and ending in an *upasarga*. Thus *pramīṇāti* or *pramīṇite* "he injures greatly." By No 680, there being a substitution of *á*, *mámau* (No. 528) "he injured," *mimyutuh* "they two injured," *mamitha* (Nos. 517 and 524) or *mamátha* "thou didst injure," *mimye* "I injured," *mátl* "he will injure," *míṣyati* "he will injure," *míyāt* or *másishṭa* "may he injure," *amásit* "he injured," *amásishṭám* "they two injured," *amásta* "he injured."

The verb *shi* (*shin̄*) "to bind" makes *sin̄āti* or *sin̄ite* "he binds," *sisháya* or *sishye* "he bound," *setā* "he will bind."

The verb *sku* (*skun̄*) means "to go by leaps."

स्तन्भुस्तुन्भुस्कन्भुस्कुन्भुस्कुञ्ज्यः इनुश्व । ३ । १ ।

८२ ।

चात् श्वा । स्कुनोति । स्कुनुते । स्कुनाति । स्कुनीते । चुम्काव । चुस्कुवे ।
स्कोता । अस्कोषीत । अस्कोष्ट । स्वन्वादयश्वस्वारः सौत्राः सब रोध-
नार्थाः परस्मैपद्धिनः ।

No. 732.—AND there is ŠNU (No. 687) AFTER STANBH, STUNBH SKANBH, or SKUNBH, “to hinder, to be dull or insensible,” AND SKU “to go by leaps.” By the “and” it is meant that they may optionally take *śnā*. Thus *skunoti*, *skunate*, *skundai*, or *skunite* (No. 657) “he goes by leaps,” *chuskīva* or *chuskuve* “he went by leaps,” *skotā* “he will go by leaps,” *askaushit* or *askoshṭa* “he went by leaps.”

The four verbs *stunbh*, &c., which are exhibited only in an aphorism (and not in Pāṇini’s catalogue of Roots), all have the sense of “hindering,” and take the *parasmaipada* terminations.

हलः श्वः शानज्जभी । ३ । १ । ८३ ।

स्तभान ।

No. 733.—Let SÁNACH be substituted in the room of ŠNĀ (No. 730) coming AFTER A CONSONANT, WHEN the affix III (No. 447) FOLLOWS. Thus *stabhána* (Nos. 448 and 363) “do thou hinder.”

जृस्तन्मुमुचुक्षुचुपुचुग्लुचुग्लुश्चिवभ्यश्च । ३ । १ ।

४८ ।

त्वेरह् वा ।

No. 734.—AND, optionally, *an* is the substitute of *chli* (No. 471) AFTER the verbs JRLI “to grow old,” STANBH “to hinder,” MRUCH “to go,” MULUCH “to go,” GRUCH “to steal,” GLUCH “to steal,” GLUÑCH “to go,” AND SWI “to go.”

स्तन्मेः । ८ । ३ । ६७ ।

स्तन्मेः सैत्रस्य सस्य षः स्यात् । व्यष्टभत् । अस्तमीत् । युञ्ज बन्धने । ७ ।
युनाति । युनीते । योता । क्लूञ्ज् शब्दे । ८ । क्लूनाति । क्लूनीते । क्लविता ।
द्वूञ्ज् द्विसायाम । ९ । द्वूणाति । द्वूणीते । पूञ्ज् पवने । १० ।

No. 735.—Let there be *sh* in the room OF the *s* of the aphoristic (No. 732) verb STANBH (if the change be required by a due cause thereof in an *upasargu*). Thus *vyashṭubhat* (No. 363) “he hindered,” *astambhit* (Nos. 95 and 96) “he injured.”

The verb *yu* (*yun*) “to bind” makes *yundati* or *yunita* (No. 657) “he binds,” *yotā* “he will bind.”

The verb *knú* (*knúh*) "to sound" makes *knúnáti* or *knúníte* "it sounds," *knavítá* "it will sound."

The verb *dri* (*driñ*) "to injure" makes *driñáti* or *driñíte* "he injures," and *drú* (*drúñ*) "to injure" makes *drúñáti* or *drúñíte* "he injures."

The verb *pú* (*púñ*) means "to purify."

प्वादीनां हस्यः । ७ । ३ । ८० ।

पूश्लूष्टस्त्रज्जव्यधश्शपवभमदज्जरुधनध्वक्ष्यारीलीच्छीनांचतु-
र्विशते: शिति हस्यः । पुनाति । पुनीते । पविता । लूष्ण छेदने । ११ ।
लुनाति । लुनीते । सूज् आच्छादने । १२ । सृणाति । शूर्पोऽस्यः ।
तस्सार । तस्सरतुः । तस्सरे । स्तरिता । स्तरीता । स्तृणीयात् । स्तृणीत ।
स्तीर्यात् ।

No. 736.—When an affix with an indicatory *s* follows, let A SHORT vowel be the substitute of the twenty-four verbs *pú*, &c., viz. *púñ* "to purify," *lúñ* "to cut," *stríñ* "to spread over," *kriñ* "to scatter," *vriñ* "to choose," *dhúñ* "to agitate," *śri* "to injure," *prí* "to nourish," *vrí* "to choose," *bhrí* "to nourish," *mrí* "to injure," *dri*, *jri* "to grow old," *jhrí* "to grow old," *ghrí*, *dhrí* "to grow old," *nři* "to lead," *dhvri* "to be crooked," *kři* "to injure," *rí* "to go," *grí* "to sound," *jyá* "to decay," *rři* "to injure," *lři* "to adhere," *vlři* "to choose," AND *plři* "to go." Thus *punáti* or *puníte* "he purifies," *pavítá* "he will purify."

The verb *lú* (*lán*) "to cut" makes *lunáti* and *luníte* "he cuts."

The verb *strí* (*stríñ*) "to cover," makes *strináti* "he covers," By No. 690 (which debars No. 428) we have *tastára* "he covered," *tastaratuh* "they two covered," *tastare* "he covered," *starítá* or *starítá* (No. 654) "he will cover," *striníyát* or *striníta* "he may cover," *stíryát* (Nos. 706 and 651) "may he cover."

लिङ्गसिचोरात्मनेषदेषु । ७ । २ । ४२ ।

बृह्वर्ष्यामृदन्ताच्च परयोर्लिङ्गसिचोरिह्वा स्यात् तड़ि ।

No. 737.—WHEN the ÁTMANEPA DA affixes ARE EMPLOYED, then let *it* be optionally the augment OF LIṄ AND SICH coming after the verbs *vri* (*vriñ*) "to serve" and *vři* (*vriñ*) "to choose," and after what ends in long *rři*.

न लिङ्गि । ७ । २ । ३६ ।

वृत् इटा लिङ्गि न दीर्घः । स्तरिषीष्ट । उश्च । अनेन किञ्चम् । स्ती-
र्षीष्ट । मित्रि च परस्मैपदेषु । अस्तारीत् । अस्तारिष्टाम् । अस्तारिषुः ।
अस्तरिष्ट । अस्तीष्ट । कृज् हिंसायाम् । १३ । कृणाति । कृणीते ।
चकार । चकरे । कृज् वरणे । १४ । कृणाति । कृणीते । ववार । ववरे ।
वरिता । वरीता । उदोष्टेत्युत्खम् । वूर्यात् । वरिषीष्ट । वूर्योष्ट । अवारीत् ।
अवारिष्टाम् । अवरिष्ट । अवरीष्ट । अवूष्ट । धूज् कम्पने । १५ । धुनाति ।
धुनीते । धोता । धविता । अधावीत । अधविष्टु । अधोष्टु । यह उपादाने ।
१६ । एहाति । एहीते । जयाह । जएहे ।

No. 738.—The long vowel is NOT the substitute (No. 654) for the augment *it* after the verbs *vriñ* or *vriññ*, or what ends in long *ri*, WHEN LIṄ FOLLOWS. Thus (No. 735) *stariṣiṣṭa*, or, by No. 681, the affixes being regarded as having an indicatory *k*, *stírkiṣiṣṭa* (No. 651) “may he cover,” and, by No. 655, there being no prolongation of the augment *it*, when *sich* and the *parasmaipadika* affixes follow, *astárit* “he covered,” *astáriṣṭam* “they two covered, *astáriṣhuh* “they covered,” *astariṣṭa* or *astírṣṭa* (No. 651) “he covered.”

The verb *kṛi* (*kṛiñ*) “to injure” makes *kṛiṇāti* (No. 736) or *kṛiṇīte* “he injures,” *chakāra* or *chakare* (No. 653) “he injured.”

The verb *vri* (*vriññ*) “to choose” makes *vriṇāti* or *vriṇīte* “he chooses,” *vavāra* or *vavare* “he chose,” *varitā* or *vavritā* (No. 645) “he will choose,” and, by No. 650, *váryāt* or *varishíṣṭa* or *várshíṣṭa* (No. 581) “may he choose,” *avárit* “he chose,” *aváriṣṭam* “they two chose,” *avarishīṣṭa* or *avarishīṣṭa* (No. 654) or *avárshīṣṭa* “he chose.”

The verb *dhū* (*dhūn*) “to shake” makes *dhunāti* (No. 736) or *dhunīte* “he shakes,” *dhotā* or *dhavítā* “he will shake,” *adhdhvít* or *adhvavishīṣṭa* or *adhoshīṣṭa* “he shook.”

The verb *grah* (*graha*) “to take” makes *grihṇāti* (No. 675) or *grihṇīte* “he takes,” *jagráha* or *jagrihe* “he took.”

ग्रहेऽलिटि दीर्घः । ७ । २ । ३७ ।

एकाचो यहेविहितस्येटा दीर्घा न तु लिटि । यहीता । एहातु ।

No. 739.—The LONG vowel is the substitute of the augment *it* placed AFTER the verb GRAH “to take,” containing only one vowel, but NOT WHEN LIṄ FOLLOWS. Thus *grahītā* “he will take,” *grihṇātu* “let him take.”

हलः श्वः शानुभौ । ३ । १ । ८३ ।

हलः परस्य इनः शानुजादेषो है । एहाण । एहास् । यहीषीष्ट ।
 हयन्तेति न शृद्धिः । अयहीत् । अयहीष्टाम् । अयहीष्ट । अयहीषासाम् ।
 कुष निष्कर्षं । १७ । कुणाति । कोषिता । अश भोजने । १८ । अशनाति ।
 आश । अशिता । अशिष्टति । अशनातु । अशान । मुष स्तेये । १९ । मोषिता ।
 मुषाण । ज्ञा अवबोधने । २० । जज्ञा । वृहं संभक्ता । २१ । वृणीते । वृष्टे ।
 वृद्धे । वरिता । अवरिष्ट । अवरीष्ट । अवृत ।

इति क्रादयः ।

No. 740.—Let *sánach* be the substitute OF *śná* (No. 730) coming AFTER A CONSONANT, WHEN *hi* FOLLOWS. Thus *griháṇa* “do thou take,” *grīhyát* or *grahíshíshṭu* (No. 739) “may he take,” and, since the root ends in *h*, there being, by No. 500, no substitution of *vṛtddhi*, *agrālit* “he took,” *agrāhíshítam* (No. 739) “they two took,” *agrāhíshṭu* “he took,” *agrāhíshátam* “they two took.”

The verb *kush* (*kusha*) “to extract” makes *kushṇáti* “he extracts,” *koshitá* “he will extract.”

The verb *us* (*usa*) “to eat” makes *usnáti* “he eats,” *áṣṇa* “he ate,” *usítá* “he will eat,” *usíshyati* “he will eat,” *usnátu* “let him eat,” *usína* (No. 740) “do thou eat.”

The verb *mush* (*musha*) “to steal” makes *moshítá* “he will steal,” *mushána* (No. 740) “do thou steal.”

The verb *jñá* “to know” makes *jajñíuu* (No. 523) “he knew.”

The verb *vri* (*vriñ*) “to serve,” makes *vriñte* “he serves,” *vavrišhe* (No. 514) “thou didst serve,” *vavṛidhvē* “you served,” *varitá* or *varítá* (No. 654) “he will serve,” *avarishṭa* or *avaríshṭu* or *avritá* (No. 582) “he served.”

So much for the 9th class of verbs,—“*krí*, &c.”

The 10th class of verbs consists of “*chur*, &c.”

The verb *chur* (*chura*) means “to steal.”

चुरादयः ।

चुर स्तेये । १ ।

सत्यापयाश्रूपवीणातूलम्बोक्सेनालोमत्वच्चव-
 र्मवर्गचूर्णचुरादिभ्यो णिच् । ३ । १ । २५ ।

स्वार्थे । पुगन्तेति गुणः । सनाद्यन्ता हति धातुत्वम् । तिपशब्दादि ।
गुणायादशा । चोरयति ।

No. 741.—The affix *nich* is placed, without alteration of the sense, AFTER the words SATYA “truth” (which then takes the form of *satyápa* as exhibited in the aphorism), PÁSA “a fetter,” RÚPA “colour,” VÍNÁ “a lute,” TÚLA “cotton,” ŚLOKA “celebration,” SENÁ “an army,” LOMAN “the hair of the body,” TWACHĀ “the skin,” VARMAN “mail,” VARNA “celebration,” and CHÚRNA “powder,” (all of which are then used as verbs) AND after the verbs CHUR “to steal,” &c. By No. 485, these verbs (having a light penult) substitute *guṇa* for a simple vowel. By No. 502, words ending with the affix *nich* are held to be verbal roots:—hence they take the tense-affixes and conjugational affixes. Thus *chur*, by the addition of *nich* and the rule No. 485, having become *chori*, and this, by Nos. 419, 420, and 29, having become *choraya*, we have *chorayati* “he steals.”

गिर्वाश्व । १ । ३ । ७४ ।

गिजन्तादात्मनेपदं कर्तृगमिनि क्रियाफले । चोरयते । चोरयामास ।
चोरयिता । चोर्यात् । चोरयीषीष्ट । गिश्रीति चड़ । गौ चडीति ह्रस्वः ।
चडि द्वित्वम् । हलादिः शेषः । दीर्घा लघोरित्यभ्यासस्य दीर्घः । अचूचुरत ।
अचूचुरत । कथ बाक्यप्रबन्धे । २ । अल्लोपः ।

No. 742.—AND let the *dtmanepada* affixes be employed AFTER what ends with *nich* (No. 741), when the fruit of the action goes to the agent. Thus *chorayate* “he steals (for his own use),” *chorayámása*, (No. 504) “he stole,” *chorayítá* “he will steal,” *chorýát* or *chorayish-shṭa* “may he steal.” When *luñ* follows, then *chañ* is substituted for *chli* by No. 562; a short vowel is substituted for the penult by No. 564; there is reduplication, by No. 565, since *chuñ* follows; and the first consonant alone of the reduplicate is left (No. 428); and, finally, the vowel of the reduplicate being lengthened by No. 568, we have *achúchurat* or *achíchurata* “he stole.”

The verb *kathu* “to speak” rejects the final *a* by No. 505.

आशः परस्मिन् पूर्वविधौ । १ । १ । ५७ ।

परनिमित्तोऽजादेशः स्यानिषत् स्यानिभूतादचः पूर्वत्वेन दृष्टस्य विधे
कर्तृश्चे । इति स्यानिवस्वाचोपधावृद्धिः । कथयति । अस्लोपित्याद्वौधैङ्ग-
द्वौधै न । अचकथत् । गण संख्याने । ३ । गणयति ।

No. 743.—A substitute in the room OF A VOWEL, CAUSED BY SOMETHING THAT FOLLOWS, shall be regarded as that whose place it takes, WHEN A RULE WOULD else TAKE EFFECT ON WHAT STANDS ANTERIOR to the original vowel. So there the *blank* which, by No. 505, takes the place of the final *a* of *kutha* (No. 742), being regarded as the *a* whose place it took (and the final consonant of the root hence seeming to be the penult)—the substitution of *vridhhi* for the penult, by No. 489, (which would have given *kāth* instead of *kath*) does not take place, and we have *kathayati* “he speaks.” As there is elision of a vowel (by No. 505) there is no substitution of a long vowel by No. 568, nor is the case like that when the affix *san* follows, as spoken of in No. 566—so that we have *achakathat* (No. 565) “he spoke.”

The verb *gan* (*gana*) “to count” makes *ganayati* “he counts.”

ई च गणः । ७ । ४ । ६७ ।

गणयतेरभ्यासस्य ईत् स्याच्चादच्छङ्गरे णा । अजीगणत् । अजगणत् ।

इति चुरादयः ।

No. 744.—AND let LONG *i* be the substitute of the reduplicate of the verb *GAN* “to count;”—by the “and” it is implied that the substitute may be short *a*—when *ni*, followed by *chañ*, follows. Thus *ajiganat* or *ajuganat* “he counted.”

So much for the 10th class of verbs—“*chur &c.*”

The verbs “that end in *ni*” have next to be considered.

गणनाः ।

स्वतन्त्रः कर्ता । १ । ४ । ५४ ।

क्रियायां स्वातन्त्रेण विवक्तितोऽर्थः कर्ता स्यात् ।

No. 745.—In the case of any action, whatever thing the speaker ARBITRARILY chooses to speak of as such, shall be the AGENT or nominative to the verb—(for example, in the case of cooking, it is equally allowable to say that “the fire cooks,” or “the cook cooks,” or “the fuel cooks”).

तत्प्रयोजको हेतुश्च । १ । ४ । ५५ ।

कर्तुः प्रयोजको हेतुसंज्ञः कर्तुसंज्ञश्च ।

No. 746.—Let that which is THE MOVER THEREOF, i. e. of an agent (No. 745), be called A CAUSE AND ALSO an agent.

हेतुमति च । ३ । १ । २६ ।

प्रयोजकव्यापारे प्रेषणादौ वाच्ये धातोर्णिंच । भवन्तं प्रेरयति भावर्याति ।

No. 747.—AND WHEN THE OPERATION OF A CAUSER, such as the operation of *directing*, is to be expressed, let the affix *ṇīc* (No. 741) come after a root. Thus, to express “he causes to become,” we have *bhávayati*.

ओः पुर्यण्ज्यपरे । ७ । ४ । ८० ।

सनि परे यद्गुं तदवयवाभ्यासात् इत् स्यात् पवर्णयण्जकारेष्ववर्णपरेषु परतः । अशीभवत् । षष्ठा गतिनिवृत्तौ ।

No. 748.—Let there be long *i* in the room of the *u* of the reduplicate forming part of an inflective base (No. 152) followed by *sun* (No. 566), WHEN a letter of THE LABIAL CLASS FOLLOWS, or या॑, or the letter ज—each of these being followed by the vowel *a*. Thus (the root *bhú* being reduplicated, and not the *bhávvi*—else there would be no *u* to operate upon) we have *abibhavat* “he caused to become.”

The verb *shṭhá* means “to stop.”

अर्तिहीन्वीरीक्लूयीह्माय्यातां पुड्है॒गौ । ७ । ३ । ३६ ।
स्यापयति ।

No. 749.—WHEN *ṇī* FOLLOWS, let *PUK* be the augment of the verbs रि “to go,” ह्रि “to be ashamed,” वि॒ि “to choose,” रि॒ि “to roar,” क्नुयि॒ि “to sound,” क्षम्य॒ि “to shake,” AND of verbs ending in LONG ा. Thus *sthápayati* “he causes to stand.”

तिष्ठैरित् । ७ । ४ । ५ ।

उपधायाश्चडपरे गौ । अतिष्ठिपत् । घट चेष्टायाम् ।

No. 750.—When *ṇī*, followed by *chañ*, follows, let SHORT i be the substitute of the penult of the verb *shṭhá* (in the form *stháp*—No. 749). Thus *atishṭhipat* “he caused to stand.”

The verb *ghaṭ* means “to put together.”

मितां हृस्वः । ६ । ४ । ६२ ।

घटादीनां ज्ञपादीनां च हृस्वः । घटयति । ज्ञप ज्ञाने ज्ञापने च । ज्ञपयति । अजिज्ञपत् ।

इति गपन्तप्रक्रिया ।

No. 751.—Let there be a SHORT vowel in the root of (the vowel, lengthened by *nich*, of) THE verbs “*ghaṭ* &c.” and “*jñāp*, &c.” WHICH (in the list of verbs) HAVE AN INDICATORY M. Thus *ghaṭayaṭi* “he puts together.”

The verb *jñāp* “to know or inform” makes, in like manner, *jñāpayati* “he informs,” *ajijñāpat* (Nos. 566 and 567) “he informed.”

So much for the formation of those that end in *ni*.

The verbs “that end in *san*” have next to be considered.

सत्त्वाः ।

धातोः कर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वा । ३ ।

१ । ७ ।

इषिकर्मणो धातोरिषिणैककर्तृकात् सन् वेच्छायास् । पठ व्यक्तायां वाचि ।

No. 752.—The affix *san* is OPTIONALLY attached, IN THE SENSE OF WISHING, AFTER A ROOT EXPRESSING THE ACT wished and HAVING THE SAME AGENT OF THE ACTION as the wisher thereof.

As an example let *path* “to read” be taken.

सन्यड्णोः । ६ । १ । ६ ।

सत्त्वस्य यडन्तस्य च प्रथमस्यैकाचो हे स्तोऽनादेस्तु द्वितीयस्य । सन्यतः । पठितुमिच्छति, पिपठिषति । कर्मणः किम् । गमनेनेक्षति । समानकर्तृकात् किम् । शिष्याः पठन्त्वतीच्छति गुरुः । वायहणाद्वाक्यमपि । लुह-सनोर्धस्तु ।

No. 753.—Of the first portion, containing a single vowel, of what ends with SAN (No. 752) AND of what ends with YAṄ (No. 758), there are two; but, in the case of what begins with a vowel, the reduplication is of the second portion (—as in No. 426). Short *i* being substituted for the *a* in the reduplication, we have *piptiṣhuti* “he wishes to read.”

Why do we (in No. 752) say “the act wished?” Witness *gama-nenechchhati* “by going he wishes (to accomplish something)” —where the “going” is not the “act wished,” and the affix *san* does not therefore apply.

Why do we say “having the same agent?” Witness *sishyāḥ patiṣhantvitichchhati guruh* “the teacher wishes that the pupils should read,” —(where the wisher, and the agent of the action wished are not the same).

By the employment of the expression "optionally" (No 752), it is implied that the meaning may be expressed by a phrase also (in those cases in which the formation of a desiderative verb by means of the affix is allowable).

When *san* follows, *ghasli* (No. 595) is substituted for the verb *ad* "to eat."

सः स्यार्धधातुके । ७ । ४ । ४६ ।

सस्य तः स्यात् सादावार्धधातुके । अतुमिक्षति जिघत्सति । एकाच इति नेट ।

No. 754.—Let there be *t* in the room OF S, WHEN an ÁRDHADHÍÁ-TUKA affix, beginning with *s*, FOLLOWS. Thus *jighatsati* (No. 753) "he wishes to eat." In consequence of No. 510, the augment *it* is not applicable here.

अज्ञभनगमां सनि । ६ । ४ । १६ ।

अज्ञन्तानां हन्तेरजादेशगमेश्च दीर्घो भलादौ सनि ।

No. 755.—WHEN SAN, beginning with a *jhul*, (i. e. not preceded by the augment *it*) FOLLOWS, a long vowel shall be the substitute of verbs ending in A VOWEL, AND OF the verb HAN "to strike," AND OF the verb GAM "to go"—the substitute of the vowel roots (viz. *i*, *in*, *ik*, *in*)

इको भल् । १ । २ । ६ ।

इगन्ताज्ञभलादिः सन् कित् । जृत् इद्युतोः । कर्तुमिक्षति चिकीर्षति ।

No. 756.—AFTER a verb ending in an *ik*, *san*, beginning with A JHAL (i. e. without the augment *it*), shall be regarded as having an indicatory *k*. Then, applying No. 706, (the vowel having become long by No. 755) we may have *chikirshati* "he wishes to make."

सनि ग्रहगुहोश्च । ७ । २ । १२ ।

यहर्गुहेशगन्ताच्च सन् इण् न स्यात् । बुभूषति ।

इति सन्मन्ताः ।

No. 757.—Let not *it* be the augment of SAN AFTER the verbs GRAH "to take," GUH "to cover," AND what ends in an *uk*. Thus *hubhúshati* "he wishes to become."

So much for verbs "ending in *san*."

Verbs "ending in the affix *yañ*" are next to be considered.

यहन्ता: ।

धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् । ३ ।

| २२ |

पैनःपुन्ये भृशार्थं च द्वोत्पे धातोरेकाचो हलादेयङ् ।

No. 758.—WHEN THE REPETITION OF THE ACT, OR ITS INTENSITY, is to be indicated, let YAK come AFTER A ROOT HAVING A SINGLE VOWEL AND BEGINNING WITH A CONSONANT.

गुणो यङ्लुकाः । ७ । ४ । ८२ ।

आभ्यासस्य गुणो यङ्लुकि च । हिंदन्तत्वादात्मनेपदम् । पुनः
गुनरतिशयेन वा भवति । बोभूयते । बोभूयांचक्रे । अबोभूयिष्ट ।

No. 759.—Let GUNA be the substitute of the reduplicate (753), when YAK FOLLOWS, OR even when A BLANK (*luk* No. 209) has been substituted for *yañ*. From its ending with what has an indicatory *ñ* (No. 410), a verb with this affix takes the *ātmanepada* affixes. Thus *bobhúyate* “he is repeatedly or intensely,” *babhúyáñchakre* “he was repeatedly,” *abobhúyishṭ* “he was repeatedly.”

नित्यं कौटिल्ये गतौ । ३ । १ । २३ ।

गत्यर्थात् कौटिल्यरथं यङ् न तु क्रियासमभिहारे ।

No. 760.—After a verb WITH THE SENSE OF MOTION, the affix *yāñ* gives ALWAYS THE SENSE OF CROOKEDNESS,—not of repetition of the action.

दीर्घाऽकितः । ७ । ४ । ८३ ।

अकितोऽभ्यासस्य दीर्घा यङ्यलुकाः । कुटिलं ब्रजति । वाव्रज्यते ।

No. 761.—When *yañ*, or a blank substituted for it, follows, let there be A LONG vowel in the room of a reduplicate syllable which has NOT AN INDICATORY K. Thus *vāvrajyate* “he moves crookedly.”

यस्य हलः । ६ । ४ । ४६ ।

हलः परस्य यस्य लोप आर्धधातुके । आदेः परस्य । अतो लोपः । वाव्र-
जांचक्रे । वाव्रजिता ।

No. 762.—There is elision OF YA coming AFTER A CONSONANT, when an *ārdhadhātuka* affix follows. Thus (when, for example, the

ārdhaikhituka affix *ām* follows) the first letter (of the syllable *ya*) is elided in accordance with No. 88, and then the vowel is elided by No. 505, giving *vávrajánchakre* "he went crookedly," *vávrajítá* "he will go crookedly."

रीगृदुपधस्य च । ७ । ४ । ६० ।

स्तुपधस्य धातोरभ्यासस्य रीगागमो यड्नुकोः । वरीवृत्यते । वरीवृतां-
चक्रे । वरीवृतिता ।

No. 763.—AND when *yañ*, or a blank substituted for it, follows, let RÍK be the augment of the reduplicate syllable of WHAT root HAS RI FOR ITS PENULT. Thus *varívrityate* "he remains repeatedly," *varívrítánchakre* "he remained repeatedly," *varívrítitá* "he will remain repeatedly."

दुन्नादिषु च । ८ । ४ । ३६ ।

गत्वं न । नरीनृत्यते । जरीण्हस्ते ।

इति यड्नत्प्रक्रिया ।

No. 764.—AND IN the case of KSHUBH "to tremble" (which, as a verb of the 9th class, No. 730, becomes *kshubhná*), &c. there is not the substitution of the cerebral *n̄* (notwithstanding No. 157). Thus *nariṇiyate* "he dances repeatedly." (In accordance with (No. 763) we have *jarígríhyate* "he takes repeatedly."

So much for the formation of "what ends in *yañ*."

The verbs "that end with a blank substituted for *yañ*" have next to be considered.

यड्नुगन्ता: ।

यडोऽचि च । २ । ४ । ७४ ।

यडोऽचि प्रत्यये लुक स्याच्वकारात् तं विनापि क्वचित् । अनैमित्तिको-
उथम् । अन्तरङ्गत्वादादौ भवति । ततः प्रत्ययलक्षणेन यहन्तत्वाद् द्वित्वम् ।
अभ्यासकार्यम् । धातुत्वाल्लङ्घादयः । शेषात् कर्तरीति परस्मैषदम् । चर्करीतं
चेत्यदादौ पाठाच्छेषो लुक् ।

No. 765.—AND WHEN the affix ACH (No. 837) FOLLOWS, there may be elision OF YNA. By the "and" it is signified that this may take place sometimes even without that affix:—and this is not the result of

anything, assigned as the cause thereof, (whereas, in the other case, there was an assigned reason for the elision—viz. the affix *ach*). This elision takes place first, as it is independent of anything else (whereas the reduplication is dependent on the verb, the affix, &c.). Then, after that, through the force of the affix (which remains, though the affix has been elided), since the verb is regarded as ending in *yañ*, there is reduplication (No. 753), and the appropriate operations are to be performed on the reduplicate syllable. Since the word (through No. 502) is regarded as a root, the tense-affixes &c. are applicable to it. The *parasmaipada* affixes are employed in accordance with No. 412. As we read, in No. 636, that verbs with *yañ* elided are to be regarded as belonging to the 2nd class, “*ad*, &c.,” we infer that there is to be elision of *sap* (No. 589).

यडो वा । १ । ३ । ६४ ।

यङ्ग्लुगन्तात् परस्य हलादेः पितः सार्वधातुकस्वेद्वा स्यात् । भूसुवोरिति
निषेधो यङ्ग्लुकि भाषायां न । बोभूतु तेतिके इति क्लन्दसि निषातनात् ।
बोभवीति । बोभोति । बोभूतः । अदभ्यस्तात् । बोभुवति । बोभवांचकार ।
बोभवामास । बोभविता । बोभविष्यति । बोभवीतु । बोभोतु । बोभूतात् ।
बोभूताम् । बोभुवतु । बोभूहि । बोभवानि । अबोभवीत् । अबोभोत् ।
अबोभूताम् । अबोभवुः । बोभूयात् । बोभूयाताम् । बोभूयः । बोभूयात् ।
बोभूयास्ताम् । बोभूयासुः । गातिस्येति सिचो लुक् । यडा वेतीटपत्रे गुणं
बाधित्वा नित्यत्वाद्वुक् । अबोभूवीत् । अबोभोत् । अबोभूताम् । अबोभूवुः ।
अबोभविष्यति ।

इति यङ्ग्लुगन्ताः ।

No. 766.—Let *it* be OPTIONALLY the augment of a *sárvadhítuka* affix distinguished by an indicatory *p*, commencing with a consonant, and coming AFTER a verb with *YAÑ* elided. The prohibition (of *guna*) by No. 474 does not, in secular language, extend to the case where *yañ* is elided. This is inferred from the fact that the form *boghútū* in the *Veda* (in which *guna* is not substituted—) is one of those enumerated (in VII. 4. 65.—thus “*bobhútū tetikte* &c.”) among the irregularities. Thus we have *bobharíti* or *bobhoti* “he is frequently,” *bobhútah* “they two are frequently,” substituting *at* for *jh*, by No. 645, as it is reduplicated, *bobhuvati* “they are frequently,” *bobhaváñchukára* or *bobhavá-mása* “he was frequently,” *bobhavítá* “he will be frequently,” *bobha-*

vishayti, "he will be frequently," *bobhavítu* or *bobhotu* "let him be frequently," *bobhútát* "may he be frequently," *bobhútám* "let the two be frequently," *bobhuvatu* "let them be frequently," *bobháhi* "be thou frequently," *bobhaváni* "let me be frequently," *abobhavít* or *abobhot* "they were frequently," *abobhútám* "they two were frequently," *abobhavuh* "they were frequently," *bobhúyát* "he may be frequently," *bobhúyátám* "they two may be frequently," *bobhúyuh* "they were frequently," *bobhúyát* "may he be frequently," *bobhúyástám* "may they two be frequently," *bobhúyásuh* "may they be frequently." According to No. 473. there is elision of *sich*. On the alternative of there being the augment *if* from No. 766, there is the augment *vuk* from No. 425, this debarring *gunu* (No. 420) because it presents itself *always* (whether *guna* is substituted or not—and therefore, according to one of the maxims of the Grammar, takes the precedence). Thus we have *abobhávit* or *abobhot* "he was frequently," *abobhútám* "they two were frequently," *abobhútám* "they were frequently," *abobhavishyat* "he would be frequently."

So much for those "that end with a blank substituted for *yan*."

The "nominal verbs" have next to be considered.

नामधातवः ।

सुप आत्मनः क्यच् । ३ । १ । ८ ।

इषिकर्मण इषितुः संबन्धिनः सुबन्तादिच्छायामर्यं क्यच्चा ।

No. 767.—Let KYACH be optionally attached, in the sense of wishing, AFTER a word WITH A CASE-AFFIX expressing the object wished as connected with the wisher's SELF—(as, for example, a son,—when a man wishes to have a son of his own—not somebody else's son).

सुपो धातुप्रातिपदिकयेः । २ । ४ । ७१ ।

एतयोरवयवस्य सुपो लुक् ।

No. 768.—Let there be elision (*luk*) OF A CASE-AFFIX when part of these two—VIZ. OF A ROOT AND OF A CRUDE FORM (No. 135).

क्यचि च । ७ । ४ । ३३ ।

आवर्णस्य र्वः । आत्मनः पुञ्चमिच्छति पुत्रीयति ।

No. 769.—AND WHEN KYACH (No. 767) FOLLOWS, let ' be the substitute of *a* or *ā*. Thus *putrīyati* “he wishes for a son of his own.”

नः क्ये । १ । ४ । १५ ।

क्यचि क्यडि च नान्तमेव पदं नान्यत् । नलोपः । राजीयति । नान्तमेवेति किम् । वाच्यति । हस्ति च । गीर्यति । पूर्यति । धातोरित्येष । नेह । दिवमिच्छति दिव्यति ।

No. 770.—WHEN KYA—i. e. *kyach* or *kyan* (No. 776)—FOLLOWS, only what ends in N is considered a *pada*, and no other word. So, the *n* of *rājan* being elided by No. 200, we have *rājīyati* “he wishes for a king.” Why do we say “only what ends in *n*? ” Witness *vīchayati* “he wishes for words,” (which would otherwise, by No. 333, have changed the *ch* to *k*). By No. 651 the vowel is lengthened in *gīryati* “he wishes for words,” and *pūryati* “he wishes for a city;” but, since the lengthening directed by No. 651 applies only to a verbal root, it does not take place in the example *divyati* “he wishes for heaven.”

क्यस्य विभाषा । ६ । ४ । ५० ।

हस्तः परयोः क्यच्क्यडोर्लायो वार्धधातुके । आदेः परस्य । अतो लोपः । तस्य स्थानिवस्थाल्लघूपद्यगुणो न । समिधिता । समिधिता ।

No. 771.—When an *ārdhadhātuka* affix follows, there is OPTIONAL-ELY elision of KYA—i. e. of *kyach* and *kyan*—coming after a consonant. According to No. 88 the elision here is that of the *y*, and a blank takes the place of the *a* by No. 505. Since the blank is regarded in the same light as that of which it took the place (No. 163), there is no substitution of *guna* by No. 485—and we have *sumidhitā* or *samidhyitā* “he will wish for fuel.”

काम्यच् च । ३ । १ । ६ ।

उक्तविषये काम्यच् । पुत्रमात्मन इच्छति । पुत्रकाम्यति । पुत्रकाम्यिता ।

No. 772.—AND under the same circumstances (No. 767), KÁMYACH may be added. Thus *putrakámyati* “he wishes for a son of his own,” *putrakámyitā* “he will wish for a son.”

उपमानादाचारे । ३ । १ । १० ।

उपमानात् कर्मणः सुबन्नादाचारेऽयं क्यच् । पुत्रमिवाचरति पुत्रीयति काचम् । विष्णुयति द्विचम् ।

No. 773.—Let *kyach*, IN THE SENSE OF TREATMENT, come AFTER a word with a case-affix denoting THE object of COMPARISON. Thus *putrīyatī chhātram* “he treats the pupil as a son,” *vishṇūyatī dwijam* “he treats the Brahman as if he were Vishṇu.”

**सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्षिव्वा वक्तव्यः । अतो गुणे । कृष्ण इवाचरति कृष्ण-
ति । स्व इवाचरति स्वति । सखौ ।**

No. 774.—“The affix KWIP SHOULD BE MENTIONED as coming OPTIONALLY AFTER PRONOUNS AND CRUDE NOUNS.” Where the word is a crude noun and not a *pada*, No. 300 applies, and we may have *kṛishṇati* “he acts like Krishna,” *svati* “he acts like himself,” *saswati* “he acted like himself.”

अनुनासिकस्य क्षिखलोः कृडिंति । ६ । ४ । १५ ।

**अनुनासिकान्तस्योपधाया दीर्घः स्यात् क्षौ खलादौ च कृडिंति । इदमि-
वाचरति इदामति । राजेव राजानति । पन्था इव पथीनति ।**

No. 775.—A long vowel shall be the substitute for the penult of what ends with A NASAL, WHEN KWIP (No. 855) FOLLOWS, OR an affix beginning with A JHAL and DISTINGUISHED BY AN INDICATORY K OR ḍ. Thus *iddmati* “he acts like this one,” *rújánati* “he acts like a king,” *pathinati* “it serves as a road.”

कष्टाय क्रमणे । ३ । १ । १४ ।

**चतुर्थन्तात् कष्टशब्दादुत्साहे क्यङ् । कष्टाय क्रमते कष्टायते ।
पापं कर्तुमुत्सहतदत्ययः ।**

No. 776.—The affix *kyañ*, IN THE SENSE OF EXERTION, comes after the word *KASHTA* “pain,” with the 4th case-affix. Thus (the case-affix being elided by No. 768, and the final lengthened by No. 518) we have *kashṭāyate* “he is assiduous for trouble,” i. e. “he is assiduous in the commission of sin.”

शब्दवैरकलहाभकरवमेघेभ्यः करणे । ३ । १ । १७ ।

एभ्यः कर्मभ्यः करोत्यर्थं क्यङ् । शब्दं करोति शब्दायते ।

No. 777.—The affix *kyañ*, IN THE SENSE OF MAKING, comes AFTER these words, as the object of the action—viz. *SABDA* “sound,” *VAIRA* “heroism,” *KALAHĀ* “strife,” *ABHRA* “a cloud,” *KAÑWA* “sin,” AND *MEGHA* “a cloud.” Thus *sabḍāyate* “he makes a noise.”

तत् करोति तदाचष्टहति णिच् ।

No. 778.—“In the sense of HE DOES THAT, or HE SAYS THAT,” the affix *nich* may be employed.

प्रातिपदिकाद्वात्वर्थं बहुलमिष्ठवच्च । प्रातिपदिकाद्वात्वर्थं णिच् स्यात् ।
रस्ते यथा प्रातिपदिकस्य पुंबद्वावरभावटिलोपविन्मतुबलैपयणादिलोपप्रस्त-
स्फादादेशभसंज्ञास्तदुण्णावपि स्युः । इत्यग्लोपः । घटं करोत्याचष्टे वा
घटयति ।

इति नामधातवः ।

No. 779.—“The affix *nich* may come AFTER A CRUDE NOUN, WITH THE SENSE OF A VERB, IN AN INDEFINITE VARIETY OF WAYS, AND it shall be LIKE the affix *ishtha* (No. 1306).” In like manner as, when *ishtha* is affixed, there is the masculine form (substituted for the feminine) the substitution of *r* (for *ri*), the elision of the last vowel with what follows it (No. 52), the elision of the affixes *vin* (No. 1281) and *matup* (No. 1268), the elision of what begins with *yan* (as the *r* of the syllable *ra* in the word *dúra* “far”), the substitution of *pra* (for *priya*) *sthā* for (*sthira*) *spha* (for *sphira*) &c. (see VI 4. 157), and the denomination *bha* (No. 185)—just so let there be also, when *ni* follows. Therefore, with the elision of *ak* (i. e. of the last vowel—No. 52—), we may optionally have *ghatayati* “he makes a jar,” or “he calls it a jar.”

So much for the “nominal verbs.”

The class of words called “*kandū*, &c.” has next to be considered.

कण्डादयः ।

कण्डादिभ्यो यक् । ३ । १ । २७ ।

एभ्यो धातुभ्यो नित्यं यक् स्यात् स्वार्थं । कण्डून् गात्रविषर्णे । १ ।
कण्डूयति । कण्डूयते । इत्यादि ।

इति कण्डादयः ।

No. 780.—Let there be always YAK AFTER these roots—viz. *KANĀDŪ*, &c.—without alteration of the sense.

Thus from the noun *kandū* “the itch” comes the verb *kandū* (*kandūn*), meaning “to itch or scratch.” From this we have *kandūyati* or *kandūyate*—and so on.

So much for *kandū*, &c.”

It is next to be considered under what circumstances the *ātmāne-pada*, affixes fall to be employed.

आत्मनेपदम् ।

कर्तरि कर्मव्यतिहारे । १ । ३ । १४ ।

क्रियाविनिमये द्योत्ये कर्तर्यात्मनेपदम् । व्यतिलुनीते । अन्यस्य योग्यं
लघनं करोतीत्यर्थः ।

No. 781.—An *ātmāne-pada* affix is employed IN DENOTING THE AGENT, WHEN THE INTERCHANGE OF THE ACTION IS to be expressed. Thus *vyatilunite* “he performs a cutting (of wood, &c.) which was the appropriate office of another.”

न गतिहिंसार्थेभ्यः । १ । ३ । १५ ।

व्यतिगच्छन्ति । व्यतिप्रन्ति ।

No. 782.—An *ātmāne-pada* affix is NOT employed (notwithstanding No. 781) AFTER WHAT verbs mean “to go” and “to injure.” Hence *vyatigachchanti* “they go against each other,” *vyatighanti* “they fight together.”

नेविशाः । १ । ३ । १७ ।

निविशते ।

No. 783.—An *ātmāne-pada* affix is employed AFTER the verb *VIŚ* “to enter,” coming AFTER NI. Thus *nivisite* “he enters in.”

परिक्रीयेभ्यः क्रियः । १ । ३ । १८ ।

परिक्रीणीते । विक्रीणीते । अवक्रीणीते ।

No. 784.—Also AFTER the verb *KRĪ* “to buy or sell,” coming AFTER PARI, VI, OR AV. Thus *parikrīnīte* “he buys,” *vikrīnīte* “he sells,” *avakrīnīte* “he buys.”

विपराभ्यां जे: । १ । ३ । १६ ।

विज्ञयते । पराजयते ।

No. 785.—Also AFTER the verb *JI* “to conquer,” coming AFTER VI OR PARI. Thus *vijayate* “he conquers,” *parājayate* “he conquers.”

समवप्रविभ्यः स्थः । १ । ३ । २२ ।

संतिष्ठते । अवतिष्ठते । प्रतिष्ठते । वितिष्ठते ।

No. 786.—Also AFTER the verb *sītihā* “to stand,” coming AFTER *SAM*, *AVA*, *PRA*, OR *VI*. Thus *santishthatē* “he stays with,” *avatishthatē* “he waits patiently,” *pratishthatē* “he sets forth,” *vitishthatē* “he stands apart.”

आपहूवे ज्ञः । १ । ३ । ४४ ।

शतमपज्ञानीते । अपलपतीत्यर्थः ।

No. 787.—Also AFTER the verb *jñā* “to know” (preceded by *apa*) IN THE SENSE OF DENYING. Thus *śatamapajánite* “he denies (the debt of) a hundred (rupees).”

आकर्मकाज्ञ । १ । ३ । ४५ ।

सर्पिषो जानीते । सर्पिषोपायेन प्रवर्ततेत्यर्थः ।

No. 788.—AND AFTER (the verb *jñā* “to know”) used (in certain senses) as AN INTRANSITIVE. Thus *sarpisho jánite* “he engages (in sacrifice) by means of clarified butter.”

समस्तृतीयायुक्तात् । १ । ३ । ५४ ।

रथेन संचरते ।

No. 789.—Also AFTER (the verb *char* “to go”) coming after *SAM*, and CONNECTED WITH a noun in THE 3RD CASE. Thus *rathena sañcharate* “he rides with (in) a chariot.”

दाणश्च सा चेच्छतुर्थर्थे । १ । ३ । ५५ ।

समो दाणस्तृतीयान्तेन युक्तादुक्तं स्यात् तृतीया चेच्छतुर्थर्थे । दास्या
संयच्छते कामी ।

No. 790—Let the aforesaid (employment of the *ātmepada* affixes) take place AFTER the verb *dá* (*dín*) “to give,” coming after *saṁ*, and connected with a noun in the 3rd case, PROVIDED THIS 3rd case HAVE THE SENSE OF THE 4TH. Thus *dásyā sañyachchhatē kámī* “the lover gives to the female slave.”

पूर्ववत् सनः । १ । ३ । ६२ ।

सनः पूर्वा यो धातुस्तेन तुल्यं सञ्चन्तादप्यात्मनेपदं स्यात् । एविधिष्टते ।

No. 791.—Let an *ātmepada* affix come also AFTER a verb ending in the affix *SAṄ* (No. 752) in like manner AS it would come AFTER

THAT verb itself WHICH STANDS BEFORE the affix *san*. Thus (as the verb *edh* "to increase,"—No. 543—takes the *ātmanepada* affixes, so does it when *san* is added—giving) *edidhishate* "he wishes to increase."

हलन्ताच्च । १ । २ । ३ ।

इक्समीपादुलः परो भलादिः सन् क्रित् । निविविक्षते ।

No. 792.—AND AFTER WHAT ENDS IN A CONSONANT immediately preceded by an *ik*, the affix *san*, beginning with a *jhal* (i. e. not having the augment *it*), shall be regarded as having an indicatory *k*. Thus *nivivikshate* "he will wish to enter."

**गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्प्रकथनो-
पयोगेषु कृञः । १ । ३ । ३२ ।**

गन्धनं सूचनम् । उत्कुश्टे सूचयतीत्यर्थः । अवत्पेणं भर्त्सनम् । श्येनो वर्तिकामुत्कुरुते । भर्त्सयतीत्यर्थः । हरिमुपकुरुते । सेवत्प्रत्यर्थः । परदारान् प्रकुरुते । तेषु सहसा प्रवर्तते । एधोदकस्यापस्कुरुते गुणमाधत्ते । कथाः प्रकु-
रुते । कथयतीत्यर्थः । शतं प्रकुरुते । धर्मार्थं विनियुज्ञे । एषु क्रिम् । कटं करो-
ति । भुज्ञा इनवने । ओदनं भुडक्ते । अनवने क्रिम् । महों भुनक्ति ।

No. 793.—Let the *ātmanepada* affixes come AFTER the verb *KRI* "to make," when it is used IN THESE SENSES, viz. "MANIFESTATION," "SARCASM," "SERVICE," "VIOLENCE," "CHANGE," "RECITATION," AND "ACTION TENDING TO EFFECT A DESIRED PURPOSE."

By "manifestation" is here meant "informing against,"—thus *utkurute* "he informs against." By "sarcasm" is meant "reviling,"—thus *śyeno vartikāmutkurute* "the hawk reviles the quail." So, too, *harimupukurute* "he worships Hari:"—*paradārān prakurute* "he offers violence to another's wife:"—*edhodakas�opaskurute* "the wood gives a new quality to the water" (or "he prepares the wood and the water for a sacrifice") :—"kathāḥ prakurute "he recites stories:"—*śatān prakurute* "he distributes a hundred (pieces of money, for the sake of merit)." .

Why do we say "in these senses?" Witness *kaṭan karoti* "he makes a mat,"—(in which example an *ātmanepada* affix is not employed.)

According to No. 718, the verb *bhuj* takes the *ātmanepada* affixes when it does not mean "to protect." Thus *odanan bhūnkte* "he eats boiled rice." Why do we say "when it does not mean to "protect?"" Witness *mahīn bhunakti* "he protects the earth."

So much for the application of the *ātmanepada* affixes.

The employment of the *parasmaipada* affixes is next to be considered.

इत्यात्मनेपदप्रक्रिया ।

परस्मैपदप्रक्रिया ।

अनुपराभ्यं कृञः । १ । ३ । ७६ ।

कर्तुंगे च फले गन्धनादौ च परस्मैपदं स्यात् । अनुकरोति । पराकरोति ।

No. 794.—Let the *parasmaipada* affixes come AFTER the verb *Kṛi* "to make," coming AFTER ANU AND PARĀ even when the fruit of the action goes to the agent, and when the sense is that of "informing against, &c." (No. 793). Thus *anukaroti* "he imitates," *parākaroti* "he does well."

अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः । १ । ३ । ८० ।

क्षिपे प्रेरणे । स्वरितेत् । अभिक्षिपति ।

No. 795.—And AFTER the verb *KSHIP*, coming AFTER ABHI, PRATI, AND ATI. The verb *kship* means "to throw." The indicatory vowel of this root is circumflexly accented (No. 411—so that, but for this rule, we should have had both *padus* in the case of) *abhikshipati* "he throws on."

प्राद्वहः । १ । ३ । ८१ ।

प्रवहति ।

No. 796.—And AFTER the verb *VAHA* "to bear," coming AFTER PRA. Thus *pravahati* "it (the river) flows."

परेस्तुषः । १ । ३ । ८२ ।

परिष्टुषति ।

No. 797.—And AFTER the verb *MRIKH* "to bear," coming AFTER PARI. Thus *parimrishiati* "he endures" or "he forgives."

व्याघ्रपरिभ्यो रमः । १ । ३ । ८३ ।

रमु क्रीडायाम् । विरमति ।

No. 798.—And AFTER the verb RAM coming AFTER VI, ÁÑ, AND PARI. The verb *ram* (*ramu*) means “to sport.” Thus *viramati* “he takes rest.”

उपाश्च । १ । ३ । ८४ ।

यज्ञदत्तमुपरमति । उपरमयतीत्यर्थः । अन्तर्भावितगत्यर्थाऽऽयम् ।

इति पदव्यवस्था ।

No. 799.—AND AFTER UPA (the verb *ram* takes the *parasmaipada* affixes). Thus *yajñaduttamuparamati* “he causes Yajñadatta to refrain.” This is an instance of a verb involving in it the force of the affix *ni* (No. 747).

So much for the allotment of the *padas*.

The Impersonal and Passive forms have next to be considered.

भावकर्मप्रक्रिया ।

भावकर्मणोः । १ । ३ । १३ ।

लस्यात्पनेपदम् ।

No. 800.—Let an *átmanepada* affix be the substitute of the affix *l* (No. 405), WHEN IT DENOTES THE ACTION of the verb OR THE OBJECT of the verb.

सार्वधातुके यक् । ३ । १ । ६७ ।

भावकर्मवाचिनि धातोर्यक् सार्वधातुके । भावः क्रिया सा च भावार्यक-
स्कारेणानुव्यते । युष्मदस्मद्ग्रां सामानाधिकरण्याभावात् प्रथमः पुरुषः । ति-
ह्वाच्यक्रियाया अद्रव्यरूपत्वेन द्वित्याद्यप्रतीतेन द्विवचनादि किं त्वेकवचनमे-
वात्सर्गतः । त्वया मायान्वैश्च भूयते । ब्रूयते ।

No. 801.—Let the affix YAK come after a root, WHEN A SÁRVADHÁ-TUKA affix FOLLOWS, denoting the action or the object. The “action” is the force of the verb itself; and this again marked by the affix *l* (No. 406) when it has the sense of the action—i. e. when the verb is used impersonally). In this case there is (substituted for the *l*) an affix of the “lowest person,” because the verb is not in agreement

with either the pronoun "I" or "Thou."—In-as-much as the action denoted by the tense-affix is not of the nature of a substance (to which the notions of duality or plurality might attach), since there is here no notion of duality, &c., neither an affix of the dual nor of the plural is to be employed, but hence necessarily only one of the singular.

Thus *twayá mayé anyeścha bhúyate* "it is become by thee, by me, and by others,"—(i. e. "Thou becomest," "I become," and "others become,")—and, again, *babhūre* (No. 432) "it was become."

**स्यसिद्धसीयुद्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽज्ञभ-
नग्रहदृशां वा चिरवदित् च । ६ । ४ । ६२ ।**

उपदेशे योऽत्र तदन्तानां हनादीनां च चिणीवाङ्काये वा स्यात् स्या-
दिषु भावकर्मणोरुपमानयोः स्यादीनामिडागमश्च । चिरवद्वावपत्तेऽयमिद ।
चिरवद्वावाधार्द्विः । भाविता । भविता । भाविष्यते । भविष्यते । भूयताम् ।
अभूयत । भाविषीष्ट । भविषीष्ट ।

No. 802.—WHEN SYA (No. 435), SICH (No. 472), SÝUT (No. 555), OR TÁSI (No. 435) FOLLOWS IF THE ACTION OR THE OBJECT IS TO BE UNDERSTOOD by the affix (i. e. if the verb is impersonal or passive), then, on the inflective base of verbs which IN THEIR ORIGINAL ENUNCIATION end in A VOWEL and on that OF the verbs *han* &c.—viz. HAN "to kill," GRAH "to take," DRÍŚ "to see,"—THERE SHALL BE OPTIONALLY THE LIKE EFFECT AS IF the affix CHIN HAD FOLLOWED, AND IT shall be the augment of these affixes *sya*, &c. The augment it, here mentioned, is to be applied on the alternative that the case is treated as if the affix chin had followed—not on the other alternative allowed by the rule). The substitution of *vṛiddhi* follows from the case's being treated as if chin (with an indicatory *n*—see No. 202) had been attached. Thus we have *bhávitá* or *bhavítá* "it will be become by some one," *bhávishyate* or *bhavishyate* "it will be become," *bhúyatám* "let it be become," *abhúyata* "it was become," *bhávishíshṭa* or *bhavishíshṭa* "may it be become."

चिण भावकर्मणोः । ३ । १ । ६६ ।

ज्ञेश्वरणं स्याद्वावकर्मवाचिनि ते परे । अभावि । अभिष्यत । अभिष्यत । अकर्मकोऽप्युपसर्गवशात् सकर्मकः । अनुभूयते आनन्दश्वैत्रेण त्वया मया च । अनुभूयते । अनुभूयते । त्वयनुभूयते । अहमनुभूये । अन्त्यभावि । अन्त्य-

भाविष्यताम् । अन्वभविष्यताम् । शिलोपः । भाव्यते । भावयांचक्रे । भाव-
यांबूष्ठे । भावयामासे । चण्डिदृ । भाविता । अभीयत्वेनासिद्धुत्याणि-
लोपः । भावयिता । भावयिषीष्ट । अभावि । अभाविष्यताम् । अभावयिष्य-
ताम् । बुभूष्यते । बुभूषांचक्रे । बुभूषिता । बुभूषिष्यते । बोभूष्यते । बोभूषि-
ष्यते । अकृत्सर्वधातुकयोर्दीर्घः । स्तूयते विष्णुः । स्ताविता । स्तोता । स्ता-
विष्यते । स्तोष्यते । अस्तावि । अस्ताविष्यताम् । अस्तोषाताम् । च गते ।
गुणोऽर्तीति गुणः । चर्यते । स्मृ स्मरणे । सर्यते । सस्मरे । उपदेशयहणाच्चि-
ष्टदिट् । आरिता । अता । स्मारिता । स्मता । अनिदितामिति नलोपः ।
स्मस्यते । इदितस्तु । नन्दयते । संप्रसारणम् । इज्यते ।

No. 803.—Let *chin* be the substitute of *chli* (No. 471), WHEN *ta* (No. 407) follows, DENOTING THE ACTION OR THE OBJECT. Thus *abhávi* “it was become by some one,” *abhávishyata* (No. 802) or *abhávishyata* “it would be become.”

Even a neuter verb (—a verb “without an object,”)—may, through the force of a preposition in combination with it, become active (—or “with an object.” For example—*anubhúyate ánandáś-chaítrena twayá mayá cha* “pleasure is experienced by Chaitra, by thee, and by me:”—and then again *anubhúyete* “the two are perceived,” *anubhúyante* “they are perceived,” *twámanubhúyase* “thou art perceived,” *ahamanubhúye* “I am perceived,” *anwabhávi* “it was perceived,” *anwabhávishátám* or *anwabhávishátám* “the two were perceived.” The affix *ni* (No. 747) being elided by No. 563, we have *bhávyate* “it is caused to be,” *bhávayáñchakre* or *bhávayáñbabháve* or *bhávayámáse* “it was caused to be.” When (according to No. 802) the case is regarded as if the affix *chin* had followed, then the augment *it* is applied—giving *bhávitá* “it will be caused to be,”—the elision of *ni* (No. 563) still taking place, inasmuch as No. 802 in accordance with No. 599, is regarded by No. 563 as not having taken effect. On the other alternative allowed by No. 802, *bhívayitá* “it will be caused to be,” *bhávayishíshṭa* “may it be caused to be,” *abhávi* “it was caused to be,” *abhávishátám* or *abhávayishátám* “the two were caused to be,” *bubbhúshyate* “it is wished to be,” *bubbháshánchakre* “it was wished to be,” *oubbhúshítá* “will be wished to be,” *bubbhúshishyate* “it will be wished to be,” *bobhúyyate* “it is repeatedly been,” *bobhúyishyate* “it will be repeatedly been.”

The vowel of the root (*shfu* “to praise”) being lengthened by

No. 518, we have *stūyate vishṇuh* “Vishṇu is praised:”—*stāvita* (No. 802) or *stotī* “he will be praised,” *stāvishyate* or *stoshyate* “he will be praised,” *astāvī* “he was praised,” *astārvishútám* or *astoshádtám* “the two were praised.”

The verb *pi* “to go,” substituting *guna* by No. 533, makes *aryate* “it is gone.”

The verb *smri* “to remember” makes *smaryate* “it is remembered,” *sasmare* “it was remembered.”

These two verbs may be treated as if *chin* followed, and may take the augment *it*, because, in No. 802, the expression “in the original enunciation” is included, (and hence the fact that they end in a consonant at the time when the augment *it* presents itself, does not prevent their taking it.) Thus *áritī* or *artā* “it will be gone,” *smáritī* or *smartā* “it will be remembered.”

By No. 363, the nasal of the verb *srauñi* “to fall,” (which has not an indicatory *i*) being elided, we have *srasyate* “it is fallen:”—but of a verb which, like *nad* (*nadi*) “to be happy,” has an indicatory *i*, the nasal is not elided, and we have *nandyate* “it is, been happy (by so and so)—i. e. so and so is happy.”

In the case of the verb *yaj* “to worship,” the substitution of a vowel for the semi-vowel having taken place in accordance with No. 584 (the *yuk* having an indicatory *k*) we have *ijyate* “it is worshipped (by so and so)—i. e. so and so worships.”

तनोतेर्यकि । ६ । ४ । ४४ ।

आदन्तादेशो वा । तायते । तन्यते ।

No. 804.—WHEN the affix *YAK* (No. 801) comes AFTER the verb *TAN* “to extend,” then long *a* is optionally the substitute for the final. Thus *túyate* or *tanyate* “it is extended.”

तपेऽनुतापे च । ३ । १ । ६५ ।

तपश्चेष्टिण् न स्यात् कर्मकर्त्यनुतापे च । अन्वतप्त पापेन । घुमास्य-
तीत्वम् । दीयते । धीयते । दद्वे ।

No. 805.—Let not *chin* be the substitute of *chli* AFTER the verb *TAP* “to suffer,” when the sense is reflective, AND WHEN THE SENSE IS THAT OF EXPERIENCING REMORSE. Thus *anwatapta pápēna* “remorse was experienced by the sinner.”

In the case of the verbs enumerated in No. 625, there is the substitution of long *I'*—so that we have *díyate* “it is given,” *dhíyate* “it is held,” *dáde* “it was given.”

आतो युक्ति चिणकृतोः । ७ । ३ । ३३ ।

आदन्नानं युगमर्मचिणि ज्ञाति कृति च । दायिता । दाता । दायीष्वीष्ट । दासीष्ट । अदायि । अदायिषाताम् । भज्यते ।

No. 806.—Let YUK be the augment OF what ends in LONG Á, WHEN CHIN FOLLOWS, OR when a KRIT affix (No. 329), with an indicatory ñ or ñ. Thus (it being here optional, according to No. 802, to regard *chīñ* as following,) we have *díyítá* or *dátá* “it will be given,” *dáyishíshṭa* or *dásíshṭa* “may it be given,” *adáyi* “it was given,” *adáyishátám* “the two were given.”

The verb *bhanj* “to break” makes *bhajyate* (No. 363) “it breaks.”

भज्जेष्व चिणि । ६ । ४ । ३३ ।

नलोपो वा । अभाजि । अभज्जि । लभ्यते ।

No. 807.—AND of the verb *BHAÑJ* “to break” the elision of the *n* (No. 363) is optional, WHEN CHIN FOLLOWS. Thus *abháji* or *abhanji* “it broke.”

The verb *lubh* “to gain” makes *lubhyate* “it is gained.”

विभाषा चिण्णमुलोः । ७ । १ । ६६ ।

लभेन्नुम् । अलभ्मि । अलाभि ।

इति भावकर्मप्रक्रिया ।

No. 808.—The verb *lubh* “to gain” OPTIONALLY takes the augment *num*, WHEN CHIN AND NAMUL (No. 942) FOLLOW. Thus *alumbhi* or *alábhi* “was gained.”

So much on the subject of Impersonals and Passives (—or of the “action” and the “object”).

The Reflective verb is next to be considered, where the object becomes the agent.

कर्मकर्तृप्रक्रिया ।

यदा कर्मेष्व कर्तृत्वेन विवर्जितं तदा सकर्मकाणामप्यकर्मकत्वात् कर्तरि भावे च लक्षारः ।

No. 809.—When the object itself is wished to be spoken of as the agent, the affix *l*, even in the case of verbs that have an object (i. e. transitive verbs), stands for the agent or the action (and not for the object).

कर्मवत् कर्मणा तुल्यक्रियः । ३ । १ । ५७ ।

कर्मस्यया क्रियया तुल्यक्रियः क्रता कर्मवत् स्यात् । कार्यातिदेशोऽयम् ।
तेन यगात्मनेपदचिण्चिएवदिटः स्युः । पच्यते फलम् । भिद्यते काष्ठम् ।
अपाचि । अभेदि । भावे । भिद्यते काष्ठेन ।

इति कर्मकर्त्तव्यप्रक्रिया ।

No. 810.—The (*l* denoting the) agent, when the action affecting the agent is SIMILAR TO THE ACTION WHICH AFFECTS THE OBJECT, is treated AS if it were (an *l*) denoting THE OBJECT.

This direction implies the substitution (for the operations incident to a tense-affix, or *l*, denoting an agent) of all the operations, (which fall to be performed when the tense-affix, or *l*, denotes the object). Hence there shall be the affixing of *yak* (No. 801), the employment of the *ātmānepadū* terminations (No. 800), the substitution of *chin* for *chli* (No. 803), and the treatment of the word as directed in No. 802. Thus *pachyate phalam* “the fruit ripens of itself,” *bhidyle káshtham* “the wood splits, of itself,” *apáchi* (No. 803) “it ripened of itself,” *abhedī* “it split of itself.” As an example where the tense-affix denotes the action (i. e. where the verb is impersonal), take *bhidyle káshthēna* “it is split (of itself) by the wood—i. e. the wood splits.”

So much on the subject of Reflective verbs.

Some meanings of the Tenses, not previously specified, have next to be considered.

लकारार्थप्रक्रिया ।

आभिज्ञावचने लृद् । ३ । २ । ११२ ।

स्मृतिबोधिन्युपदे भूतानवृत्तने धातोर्लृद् । लड्डाऽपवादः । वस निवासे । स्मरसि कृष्ण गोकुले वस्त्यामः । एवं बुधसे वेतयसे दत्यादिप्रयोगे उपि ।

No. 811.—WHEN a word IMPLYING “RECOLLECTION” is in connection with it, a verb takes the affix *LRIT* (No. 440) with a past signification.

This sets aside *lañ* (No. 456). The verb *vas* "to dwell" is thus employed in the following example:—*smarasi krishna gokule vatsyamah* "rememberest thou, Kṛishṇa, we were dwelling (literally—we will, dwell)—at Gokula?" The construction is the same when we employ *budhyase* "dost thou know?—*chetayase* "dost thou reflect?"—and the like.

न यदि । ३ । २ । ११३ ।

यद्योगे उक्तं न । अभिजानासि यदुने अभुञ्जमहि ।

No. 812.—The aforesaid (No. 811) shall NOT apply IN connection with the particle YAT. Thus *abhijānāsi yud vane abhunjmahi* "thou knowest how we did eat in the forest."

लट् स्मे । ३ । २ । ११८ ।

लिटोऽपवादः । यज्ञति स्म युधिष्ठिरः ।

No. 813.—WHEN the particle SMA FOLLOWS let LAT (No. 406) be employed. This debars *lit* (No. 423). Thus *yajati sma yudhishṭiruh* "Yudhishṭhira sacrificed."

वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा । ३ । ३ । १३१ ।

वर्तमाने ये प्रत्यया उक्तास्ते वर्तमानसामीप्ये भूते भविष्यति च वा स्युः । कदागतोऽप्यसि । अयमागच्छामि । आगमं वा । कदा गमिष्यसि । एष गच्छामि । गमिष्यामि वा ।

No. 814.—The affixes which are employed when the sense is that of PRESENT time may be OPTIONAL IN LIKE MANNER employed, WHEN the sense is that of past or future time NOT REMOTE FROM THE PRESENT. Thus, to the question "when didst thou come?"—it may be replied either *ayam ágachchhámi* "I come now"—or *ágamam* "I have come now?"—and, to the question "when wilt thou go?"—either *esha gachchhámi* or *gamishyámi* "I go, or I shall go, now."

हेतुहेतुमतोर्लिङ् । ३ । ३ । १५६ ।

वा स्यात् । कृष्णं नमेच्चेत् सुखं यायात् । कृष्णं नंस्यति चेत् सुखं यास्यति । भविष्यत्येत्येत्यते । नेह । हन्तीति पलायते । विधिनिमन्त्रज्ञेति लिङ् । विधिः प्रेरणम् । भृत्यादेनिक्षष्टस्य प्रवर्तनम् । यज्ञेत । निमन्त्रणं रियोगकरणम् । आवश्यके आदुभोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्तनम् । दह भुज्जीत । आम-

न्तर्णं कामवारानुज्ञा । इहासीत । अधीष्ठः सत्कारूर्ध्वक्रो व्यापारः । पुचम-
आपयेद् भवान् । संप्रश्नः संप्रधारणम् । किं भो वेदमधीयीय उत तक्षम् ।
प्रार्थनं याज्ञा । भो भोजनं लभेय । एवं लोट ।

इति लकाराश्चप्रक्रिया ।

इति तिङ्गन्तप्रक्रिया समाप्ता ॥

No. 815.—WHEN CONDITION AND CONSEQUENT are spoken of, LIṄ (No. 459) may optionally be the affix. Thus “if he were to reverence (*namet*) Krishṇa, he would attain to (*ydyát*) felicity.” This does not apply to the following:—“he strikes—therefore the other flees”—for it is meant that this shall apply only to what is future. As stated in No. 459, *liṄ* implies “commanding, directing, &c.” “Commanding” means “ordering”—one’s stimulating to action some low person, such as a dependent—by saying, for example, *yajeta* “let him worship.” “Directing” means enjoining a duty—the moving of a daughter’s son, or the like, in regard to such a matter as the eating of the food prepared at an exequial rite—by saying, for example, *iha bhunjyāta* “let him eat in this place.” “Inviting” implies an acquiescence in one’s following his inclination—as when it is said (to some one inclined to sit down somewhere) *iha ásita* “let your honour sit down here.” “Expression of wish” here implies a respectful procedure—(as when one says respectfully to a teacher) *putram adhyāpayed bhuván* “let your honour teach the boy.” “Enquiring” here refers to the determining on the propriety or impropriety of anything—as *kīn bho ! vedam adhíyáya uta tarkam* “how, then, I pray you—shall I peruse the Veda? or shall I study logic?” “Asking for” means begging—as *bho bojanam labheya* “O may I obtain (i. e. give me) food.” In like manner is *lot* (No. 441) employed.

So much on the subject of the meanings of the tenses.

Thus is the discussion of “what ends with a tense-affix” concluded.

कृदन्ताः ।

OF WORDS ENDING IN THE AFFIXES CALLED
KRIT.

धातोः । ३ । १ । ६१ ।

चानुतीयान्तं ये प्रत्ययास्ते धातोः परे स्युः । कृदतिङ्गिति कृत्संज्ञा ।

No. 816.—As far as the end of the 3rd Lecture [reckoning from the present aphorism], the affixes treated of are to be [understood as coming] AFTER some VERBAL ROOT. According to No. 329, the name of these affixes is *krit*.

वासरूपोऽस्त्रियाम् । ३ । १ । ६४ ।

अस्मिन् धात्वधिकारेऽसरूपोऽपवादप्रत्यय उत्सर्गस्य बाधको वा स्यात्
स्थिधिकारात् विना ।

No. 817.—In this division of the grammar, where “after some verbal root” [see No. 816] is understood in every case, let an affix which is [calculated] to debar a general one, NOT BEING OF THE SAME FORM, OPTIONALLY debar it—BUT NOT IN those cases which fall under the influence of No. 918 [for, in those cases, the supersession is compulsory.]

कृत्याः । ३ । १ । ६५ ।

एवुल्लुचावित्यतः प्राक् कृत्यसंज्ञाः स्युः ।

No. 818.—Let the affixes treated of as far as the aphorism at No. 835 [reckoning from the present one] be called KRITYA.

कर्तृरि कृत् । ३ । ४ । ६७ ।

रति प्राप्ते ।

No. 819.—A KRIT affix HAS THE SENSE OF AN AGENT. This rule having presented itself [the following one modifies it].

तयोरेव कृत्यक्खलर्थाः । ३ । ४ । ९० ।

एते भाषकर्मणोरेव स्युः ।

No. 820.—The affixes called KRITYA (No. 818), and the affix KTA (No. 866), AND THOSE THAT HAVE THE SENSE OF KHAL (No. 933), may HAVE ONLY THOSE TWO senses, viz.—act and object.

तव्यत्व्यानीयरः । ३ । १ । ६६ ।

धातोरेते स्युः । एधितव्यम् एधनीयं त्वया । भावे चौत्सर्गिकमेकवचनं
ज्ञीषत्वं च । चेतव्यश्वयनीयो वा धर्मस्त्वया ।

No. 821.—Let these—viz. TAVYAT, TAVYA, AND ANIYAR, come after some verbal root. Thus *edhitavyam* (Nos. 436 and 433) or *edhaniyan tuyād* “thou must increase.” Here the sense being that of the action itself [which is but one, and neither male nor female],

there is, from the nature of the case, a singular affix, and the neuter gender is employed. [The case is otherwise with the example following —viz. *chetavyah* or *chayanyo dharmastwayá* “thou must gather merit.”

केलिमर उपसंख्यानम् । पचेलिमा माशाः । पत्तव्या इत्यर्थः । भिदेलिमाः सरलाः । भेत्तश्चाः । कर्मणि प्रत्ययः ।

No. 822.—“The affix KELIMAR SHOULD BE ENUMERATED in ADDITION [to those enumerated in No. 821”]. Thus *pachelimā māshāh*—that is to say, “kidney beans are to be cooked” :—*bhidelimāh saralāh* “pines are to be split.” This affix denotes the *object* [alone—and cannot be employed, like those enumerated in No. 821, to denote also the *action*].

कृत्यल्युटो बहुलम् । ३ । ३ । ११३ ।

क चित् प्रवृत्तिः क चिदप्रवृत्तिः
क चिद्विभाषा क चिदन्यदेव ।
विर्विधानं बहुधा सप्रीत्य
चातुर्विधं बाहुलकं वदन्ति ॥ १ ॥

खात्यनेनेति खानीयं वृण्णम् । दीयतेऽस्मै दानीयो विप्रः ।

No. 823.—The affixes called KRITYA (No. 818) AND the affix LYUT are DIVERSELY applicable. [That is to say] sometime they are applied [where there was no express rule for their application]; sometimes they are not applied [in spite of an express rule for their application]; sometimes they are optionally employed or not; and sometimes there is some other result [licence permitted by the rule] [According to the following verse from the grammar called the *Sáraswati*], “Seeing that the application of certain rules is various, they specify four kinds of varieties,” [viz. the four above-mentioned,—among which the last of the four includes all the cases not included in the other three]. For examples *snáníyam chárñam* “powder for bathing,” *dáníyo viprah* “a Bráhman to whom a donation is to be made.” (In the first of these examples the “powder” is the “instrument” (expressible by the 3rd case); and in the second the Bráhman is the “recipient” (expressible by the 4th case);—so in the both cases the affix is applied without any express rule—the express rule for its application (No. 821) having reference only to “act” and “object” (No. 823)].

अथो यत् । ३ । १ । ६७ ।
स्मै ।

No 824.—The affix YAT comes AFTER [a root that end in] A VOWEL. Thus *cheya* “what is to be gathered.”

ईद्यति । ६ । ४ । ६५ ।

यति परे आत ईत् स्यात् । देयम् । ग्लेयम् ।

No. 825.—Let LONG ī be the substitute of long ē WHEN the affix YAT (No. 824) FOLLOWS. Thus (*guna* being substituted by No. 420) we have *deya* “what is to be given,” *gleya* “to be exhausted.”

पोरदुपधात् । ३ । १ । ६८ ।

पर्वग्नन्तादुपधाद्यत् । एततोऽपवादः । शप्यम् । लभ्यम् ।

No. 826.—Let the affix *yut* come AFTER a root which ends in A PALATAL PRECEDED BY SHORT A. This debars the affix *nyat* (No. 831), so that we have *śapya* “to be sworn,” *labhya* “to be acquired.”

स्तिस्तुशास्त्रदृजुषः क्यप् । ३ । १ । १०६ ।

एथः क्यप् ।

No. 827.—The affix KYAP may come AFTER these roots—viz. I “to go,” SHTU “to ‘praise,’ SÁS “to govern,” VR̥I “to choose,” DRI “to respect,” and JUSH “to please.”

हस्यस्य पिति कृति तुक् । ६ । १ । ७१ ।

इत्यः । स्तुत्यः । शासु अनुशिष्टौ ।

No. 828.—Let TUK be the augment OF A SHORT vowel, WHEN A KRIT affix, WITH AN INDICATORY P, FOLLOWS. Thus *itya* “to be gone”—from the root I “to go”], *stutya* “to be praised.”

The verb *sás* means “to govern.”

शास इदङ्हलोः । ६ । ४ । ३४ ।

शास उपधाया इत् स्यादङ्ह हलादौ कृहिति च । शिष्यः । वृत्यः ।
आदृत्यः । जुष्यः ।

No. 829.—Let SHORT I be the substitute OF the penult of the root *sás* “to instruct,” WHEN the affix AṄ (No. 634) FOLLOWS, OR what affix begins with A CONSONANT and has an indicatory k or ḡ. Thus [from the roots mentioned in No. 827] we may have *śishya* “to be instructed,” *vr̥itya* “to be chosen,” *ādṛitya* “to be honoured,” *jushya* “to be served.”

मृजेर्विभाषा । ३ । १ । ११३ ।

मृजेः क्यव् वा । मृज्यः ।

No. 830.—Let the affix *knyap* OPTIONALY come AFTER the root *MRIJ* “to cleanse.” Thus *mrijya* “to be cleansed.”

क्षहलोर्यत् । ३ । १ । १२४ ।

क्षवर्णान्तादुलन्ताच्च एत् । कार्यम् । हार्यम् । धार्यम् ।

No. 831.—Let the affix *NYAT* come AFTER what ends in RI or RI or in A CONSONANT. Thus *kárya* “to be made,” *hárya* “to be taken,” *dhárya* “to be held.”

चजोः कु घिणगयतेः । ७ । ३ । ५२ ।

चजोः कुत्वं स्याद् घिति एति च ।

No. 832.—Let there be substitution of A GUTTURAL in the room OF CH AND OF J, WHEN an affix with an indicatory GH follows, AND WHEN the affix NYAT (No. 831) FOLLOWS.

मृजेर्वद्धिः । ७ । २ । ११४ ।

मृजेरिको वृद्धिः सार्वधातुकार्धधातुकयोः । मार्ग्यः ।

No. 833.—Let *VRIDDHI* be the substitute of the *ik* (No. 1) of *MRIJ* “to cleanse,” when a *sárvudhátuka* or an *árdhahátuka* affix follows:— (No. 420). Thus (on the option allowed by No. 830) *márgya* (No 832) “to be cleansed.”

भेज्यं भक्ष्ये । ७ । ३ । ६६ ।

भोग्यमन्यत् ।

इति कृत्यप्राक्रिया ।

No. 834.—The verb *bhuj* makes BHOJYA, WHEN THE SENSE IS “TO BE EATEN,” but BHOGYA otherwise—[as when the sense is “to be enjoyed,”].

So much for the management of the *prakriya* affixes.

गवुलूतचौ । ३ । १ । १३३ ।

धातोरतौ स्तः । कर्तृरि क्लदिति कर्त्तव्ये ।

No. 835.—These two affixes, न्वुल AND त्रिच, are placed after verbal roots. According to No. 819, they have the sense of an "agent."

युवेरनाकौ । ७ । १ । १ ।

यु वु एतयोरनाकौ स्तः । कारकः । कर्ता ।

No. 836.—In the room OF YU AND VU, there are ANA AND AKA. Thus (*nvwul* having been added to the root *kri* “to make,” by No. 835; and the *n* and *l* having been elided by Nos. 148, 5, and 7; and *vṛiddhi* being substituted according to Nos. 863 and 202, we have) *káraka*, and (with *trich*—No. 835—) *kartṛi* “a maker.”

नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः । ३ । १ । १३४ ।

नन्द्यादेल्युर्यज्ञादेर्णिनिः पचादेरच् । नन्दयतीति नन्दनः । जनार्दनः ।
ल्यणः । याही । स्यायो । मन्त्री । पचादिराङ्गतिगणः ।

No. 837.—AFTER the verbs NAD (*nadi*) “to be happy,” &c., there is the LYU; AFTER the verbs GRAH “to take,” &c., there is NINI; AND AFTER the verbs PACH “to cook,” &c., there is ACH. Thus *nand+lyu* [Nos. 497, 155, and 836] *nandana* “one who delights,” *janárdana* [from *jana* “mankind” and *ardana* derived in like manner from *ard* “to pain”] “Vishṇu—the subduer of mankind,” *lauṇya* “salt” [from *lú* “to cut”—where the substitution of a cerebral *n* is an irregularity]. Then again *grah+nini* No. 36)=*gráhin* “who takes,” *stháyin* No. 806) “who stays,” and *manṭiqin* “who advises.” The class of verbs *pach*, &c.” is one not defined by rule—[compare No. 53].

इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । ३ । १ । १३५ ।

गुप्तः कः । बुधः । छशः । ज्ञः । प्रियः । किरः ।

No. 838.—There is the affix KA AFTER THOSE verbs WHICH HAVE AN IK AS their PENULT, AND after JNÁ “to know,” PRÍ “to please,” AND KRÍ “to throw.” Thus *budha* (No. 155) “who knows,” *kriśa* “who is thin,” *jnā* (No. 524) “who knows,” *priya* “what please,” *kira* (No. 706) “who throws.”

आतप्त्वोपसर्गे । ३ । १ । १३६ ।

प्रज्ञः । सुखः ।

No. 839.—AND [*ka*—No. 838—shall come—] AFTER a verb ending in LONG Á, WHEN THERE IS AN UPASARGA (No. 47). Thus *prajña* “very wise,” *sugla* “very weary”—[á having been substituted for the ai of *glai* by No. 528].

गेहे कः । ३ । १ । १४४ ।

गेहे कर्तरि यहे: कः स्यात् । यहम् ।

No. 840.—Let the affix KA come after the verb *grah* “to take.” WHEN the agent so expressed denotes A HOUSE. Thus *grīha* (No. 675) “a house.”

कर्मण्यण् । ३ । २ । १ ।

कर्मण्युपदे धातोरण् । कुम्भं करोति कुम्भकारः ।

No. 841.—The affix AN comes after a verbal root, WHEN THE OBJECT is in composition with it. Thus *kumbha-kára* “one who makes pots”—i. e. “a potter.”

आतोऽनुपसर्गं कः । ३ । २ । ३ ।

**अणिऽपवादः । गोदः । धनदः । कम्बलदः । अनुपसर्गं किम् ।
गोसंप्रदायः ।**

No. 842.—The affix KA comes AFTER a verb that ends in LONG Á, WHEN there is NO UPASARGA (No. 47). This debars the *an* (No. 841)—and we have *goda* “who gives a cow,” *dhanada* “who gives wealth,” and *kambalada* “who gives a blanket.” Why “when there is no upasarga?” Witness *gosāiprudáya* (No. 806) “who ceremoniously gives a cow.”

**मूलविभुजादिभ्यः कः । मूलानि विभुतज्जति मूलविभुजा रथः । आङ्ग-
तिगणोऽयम् । महीधः । कुधः ।**

No. 843.—The affix KA comes AFTER MÚLAVIBHUJ, &c. Thus *múlavibhuja* “a car (which cuts the roots—e. g., of the grass, &c. in its course).” This is a class of words [not enumerated under any rule, but] to be recognised by the form [see No. 53]. Thus *mahídhra* or *kudhra* “a mountain”—“what holds the earth”—(from *dhrī* “to hold”).

चरेष्टः । ३ । २ । १६ ।

अधिकरणे उपपूर्दे । कुस्त्रः ।

No. 844.—OF the verb CHAR “to go,” the affix is *ta*, when a word in composition with it is in the locative case. Thus *kuruchara* “who goes among the Kurus.”

भिक्षासेनादायेषु च । १ । २ । १७ ।

भिक्षाचरः । सेनाचरः । आदायेति ल्यबन्तम् । आदायचरः ।

No. 845.—AND WHEN the word in composition with it is *bhikshā* “alms” *SENĀ* “an army,” AND *ÁDÁYA* “having taken,” (then *ta* is the affix after *char* “to go”). Thus *bhiksháchara* “a beggar”—“who goes for alms,”—*senáchura* “one who goes with the army.” The word *ádáya* ends in *lyap* (No. 941):—from it we may have *ádáyachura* “who goes after having taken.”

कृजो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु । ३ । २ । २० ।

एष व्योत्येषु करोत्तेषः ।

No. 846.—The affix *ta* comes after the verb *KRI* “to make,” WHEN these senses are to be indicated—viz. CAUSE, HARIT, AND GOING WITH THE GRAIN.

आतः कृक्मिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वनव्ययस्य । ८ । ३ । ४६ ।

आदुत्तरस्यानव्ययस्य विसर्गस्य समासे नित्यं सादेशः करोत्यादिषु परेषु । यशस्करा विद्या । आदुकरः । वचनकरः ।

No. 847.—In a compound (No. 961), let *s* always be the substitute of *visarga* coming AFTER A, and NOT being part OF AN INDECLINABLE word (No. 399), WHEN *KRI* “to make” FOLLOWS, OR *KAMI* “to desire,” OR *KAÑSA* “a goblet,” OR *KUMBHA* “a jar,” OR *PÁTRA* “a vessel,” OR *KUŚÁ* “a counter (in the shape of a piece of stick, used at sacrifices to keep count of the prayers),” OR *KARNÍ* “the ear.” Thus (as examples of the three cases under No. 846) *yaśaskarí* *vidyá* “honourable science,” *śiādīhakara* “who performs obsequies,” *vachanakara* “who does what he is bid.”

सज्जेः खण्ड । ३ । २ । २८ ।

ग्यन्तादेज्जेः खण्ड ।

No. 848.—The affix *KHAS* comes AFTER the verb *EJ* “to tremble,” when it ends in *ni* (No. 747).

अरुद्विषदजन्तस्य मुम् । ६ । ३ । ६७ ।

अरुषो द्विषतोऽजन्तस्य च मुमागमः खिदन्ते परे न त्वय्ययस्य । शित्ता-
च्छादिः । जनमेजयतीति जनमेजयः ।

No. 849.—When that which ends with an affix having an indicatory *kh* follows, let **MUM** be the augment of the words **ARUS** “a vital part,” **DWISHAT** “an enemy,” AND **WHAT ENDS WITH A VOWEL**, provided it be not an indeclinable. Since the affix *khaś* (No. 848) has an indicatory *s* (No. 418), the affixes *sup* (No. 419) &c. are here applicable. *Janamejaya* “who awes mankind”—[the name of a prince].

प्रियवशे वदः खच् । ३ । २ । ३८ ।

प्रियंवदः । वशंवदः ।

No. 850.—The affix **KHACH** comes AFTER the verb **VAD** “to speak.” WHEN **PRIYA** OR **VASA** is the word in composition with it. Thus *priyanvada* (No. 849) “who speaks kindly,” *vasanvada* “who professes submission.”

आत्ममाने खश् च । ३ । २ । ८३ ।

स्वकर्मके मनने वर्तमानान्मन्तेः सुपि खश् स्यात् । चाणिणनिः । पण्डि-
तमात्मानं मन्त्यते पण्डितमन्यः । पण्डितमानी ।

No. 851.—AND let **KHAŚ** come after the verb **man** “to think,” when the word in composition with it is a word with a case affix, and WHEN it is EMPLOYED TO SIGNIFY THOUGHT WHEREOF THE OBJECT is SELF. By the “and” it is meant that the affix *nini* (No. 856) may be employed in the same sensc. Thus *panditanmanya* or *panditamáni* “who thinks himself learned.”

अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ३ । २ । ७५ ।

मनिन् क्वनिप् वनिप् विच् एते प्रत्यया धातोः स्यः ।

No. 852.—These affixes—viz. *manin*, *kwaniip*, *vanip*, and *vich* ARE SEEN AFTER OTHER verbs ALSO [besides those ending in *a*:—see Pāṇini III. 2. 74].

नेद्वशि कृति । ७ । २ । ८ ।

वशादेः कृत इण् न । शू हिंसायाम् सुशर्मा । प्रातरित्वा ।

No. 853.—The augment IT (No. 433) is NOT that of a *krit* affix, WHEN IT BEGINS WITH A VAS. The verb *śri* means “to injure.” [Adding to this the affix *manin*,—No. 852—we have] *suśarman* “who destroys well” [e. g. destroys sin or ignorance] [From the verb *i* “to go,” by adding *kwanip*, we have] *prdtaritwan* (No. 828) “who goes early.”

विद्वनोरनुनासिकस्यात् । ६ । ४ ४१ ।

अनुनासिकस्यात् स्यात् । विजायतद्वात् विजावा । ओण् अपनयने ।
अवावा । विच् । रुष् रिष् हिंसायाम् । रोट् । रेट् । सुगण् ।

No. 854.—WHEN the affixes VIT (III. 2. 67) AND VAN (No. 852) FOLLOW, let LONG Ā be substituted in the room OF A NASAL. Thus (from the verb *jan* “to bring forth,” *vijāvan* “who brings forth,” and so, from the verb *on* (*onṛi*) “to send away,” *avāvan* “who removes” (i. e. removes sin, &c.). The affix *vich* (No. 852), with the verbs *rush* and *rish* “to injure,” (*guna* being substituted by No. 485—and the *v* elided by 330,) gives *rosh* and *resh* “who injures.” In the same way, from *gan* “to reckon,” *sugan* “who reckons well.”

क्रिप् च । ३ । २ । ७६ ।

चयमपि दृश्यते । उखास्त् । पर्णेष्वत् । वाहभट् ।

No. 855.—AND this also—viz. KWIP—is seen [after a verb—see No. 816]. Thus [the whole affix disappearing through Nos. 155, 36, and 330,] we have *ukhásrat* (Nos. 363 and 287) “falling from the pot,” *parṇadhwat* “falling from the leaves,” *váhabhrat* “falling from a car.”

सुप्यजातीं गिनिस्ताच्छील्ये । ३ । २ । ७८ ।

अज्ञात्यर्थं सुपि धातोर्णिनिस्ताच्छील्ये द्वोत्ये । उष्णभोजी ।

No. 856.—WHEN HABIT IS TO BE EXPRESSED, the affix NINI comes after a verb, PROVIDED THE WORD WITH A CASE AFFIX in composition with it DOES NOT MEAN A GENUS. Thus *ushnabhojin* “who eats his meal hot.”

मनः । ३ । २ । ८२ ।

सुपि मन्यतेर्णिः स्यात् । दर्शनीयमानी ।

No. 857.—Let the affix *nini* come AFTER the verb MAN “to think,” when there is a word with a case-affix in composition with it. Thus *darsanīyamánin* “who thinks himself handsome.”

खित्यनव्ययस्य । ६ । ३ । ६६ ।

पूर्वपदस्य द्रस्तः । कालिमन्या ।

No. 858.—WHEN an AFFIX WITH AN INDICATORY KH FOLLOWS, (the short vowel, by VI. 3. 61, is the substitute of the word in composition with the verb) PROVIDED IT IS NOT AN INDECLINABLE. Thus *kálīmānyá* (No. 849) “who fancies herself the goddess Kálí.”

करणे यजः । ३ । २ । । ८५ ।

करणे उपपदे भूतार्थयज्ञोर्यनिः कर्तरि सोमेनेष्टवान् सोमयाजी । अग्निस्तोमयाजी ।

No. 859.—The affix *nini* in the sense of *agent* comes AFTER the verb YAJ “to sacrifice” with the sense of past time, WHEN the word in composition is IN THE INSTRUMENTAL CASE. Thus *soma-yájini* “who has sacrificed with the Soma juice,” *agnish-toma-yájini* “who has sacrificed with a five days’ series of offerings.”

दृश्यः क्वनिप् । ३ । २ । ६४ ।

कर्मणि भूते । पारं दृष्टवान् । पारदृश्वा ।

No. 860.—The affix KWANIP, in the sense of *object*, comes AFTER the verb DRIS “to see,” with a past signification. Thus *páradríswan* “who has seen across.”

राजनि युधिक्षजः । ३ । २ । ६५ ।

क्वनिप् । युधिरन्तर्भावितण्यर्थः । राजानं योधितवान् राजयुधा । राजकृत्वा ।

No. 861.—The affix *kwanip* comes AFTER the verbs YUDH “to fight,” AND KRI “to make,” WHEN the word in composition is RÁJAN “a king.” Thus *rájayudhwan* (No. 200) “who has caused the king to fight,” *rájakritwan* (No. 828) “who has made a king.”

सहे च । ३ । २ । ६६ ।

सह योधितवात् सहयुधा । सहकृत्वा ।

No. 862.—AND WHEN SAHA “with” is the word in composition [No. 861 applies]. Thus *sahayudhwan* “who has made to fight with,” *sahakritwan* “who has done anything along with (another).”

सप्तम्या जनेद्दः । ३ । २ । ६७ ।

No. 863.—WHEN the word in composition with it is IN THE LOCATIVE CASE, let the affix DA come AFTER JAN “to be produced”—[whence *jan*, by No. 267, will become *ja*].

तत्पुरुषे कृति बहुलम् । ६ । ३ । १४ ।

द्वेरलुक् । सरसिजम् । सरोजम् ।

No. 864.—WHEN a word with A KRIT affix is the last IN a compound of the kind called TATPURUSHA (No. 982), then the elision of *ni* [the 7th case-affix of the singular—see No. 768—] need not take place—it being treated DIVERSELY [—see No. 823—] Thus *sarasija* (No. 863) or *saroja* (No. 126) “what is produced in the lake,”—(i. e a lotus).

उपसर्गे च संज्ञायाम् । ३ । २ । ६६ ।

प्रजा स्यात् संततौ जने ।

No. 865.—AND (No. 863 shall apply) WHEN AN UPASARGA is in composition [with the verb *jan* “to be produced”], and WHEN THE SENSE is simply APPELLATIVE. Thus *prajā* (No. 1341)—of which let the sense be “a son” or “people.” [The term here being simply appellative and not descriptive cannot be explained by giving the signification of its component elements:—so the author says “let the sense be,” &c.]

क्तक्तवतू निष्ठा । १ । १ । २६ ।

एतौ निष्ठासंज्ञौ स्तः ।

No. 866.—These two affixes,—viz. KTA AND KTAVATU are called NISHTHÁ.

निष्ठा । ३ । २ । १०२ ।

भूतार्थैवत्तेर्थतोनिष्ठा । तत्र तयोरेवेति भावकर्मणाः क्तः, कर्तृरि कृदिति कर्तृरि क्तवतः । द्वात् मया । स्तूतस्त्वया विष्णुः । विश्वं कृतवान् विष्णुः ।

No. 867.—Let *NISHTHĀ* (No. 866) come after a verbal root employed with the sense of past time. Of the two [affixes called *nishṭhd*], *kta* is employed, according to No. 820, only in the sense of the *action* and of the *object*; whilst *ktavatu*, according to No. 819, has the sense of the *agent*. Thus *snātañ mayá* “I bathed” (—literally “it was bathed by me”—); *stutas twayá Vishṇuh* “Vishṇu was praised by thee,” *viśwan̄ kritaván viśṇuh* “Vishṇu created all things.”

रदाभ्यां निष्ठाते नः पूर्वस्य च दः । ८ । २ । ४२ ।

रदाभ्यां परस्य निष्ठातस्य नो निष्ठापेत्या पूर्वस्य धातोर्दस्य च । शू
हिंसायाम् । शीर्णः । भिचः । छिचः ।

No. 868.—Let *n* be the substitute of the *t* of a *NISHTHĀ* (No. 866) coming AFTER R AND D, AND [let *n* be also the substitute] of the *d* of the root that comes BEFORE the *nishṭhd*. Thus, from *śrī* “to injure” [which, by Nos. 706 and 651, becomes *śrī*,] we have *śrīna* “injured;” and [from *bhid* and *chhil*] *bhinna* “separated,” and *chhinnā* “cut.”

संयोगादेराते धातोर्यखतः । ८ । २ । ४३ ।

निष्ठातस्य नः स्यात् । द्राणः । ग्लानः ।

No. 869.—Let *n* be the substitute of the *t* of a *nishṭhd* (No. 866) coming AFTER A ROOT IN LONG Ā AND BEGINNING WITH A CONJUNCT consonant CONTAINING A YAN. Thus [from *drai* “to sleep,” which, by No. 528, becomes *drā*,] we have *drána* “slept;” and [from *glai*] *glána* “sad.”

ल्वादिभ्यः । ८ । २ । ४४ ।

एकविंशतेर्लूजादिभ्यः प्राख्यत् । लूनः । ज्या धातुः । यद्विज्येति संप्रसारणम् ।

No. 870.—AFTER the twenty-one roots “LÚ, &c.” (No. 736), let it be as above [i. e. as directed in No. 868]. Thus *lúna* “cut.” In the case of the root *jyá* “to decay,” according to No. 675, there is the substitution of a vowel for the semi-vowel [which, by No. 283, absorbs the final].

हलः । ६ । ४ । २ ।

चङ्गाधयवादुलः परं यत् संप्रसारणं तदन्तस्य दीर्घः । जीनः ।

No. 871.—Let the long vowel be the substitute for what ends with a vowel-substitute (No. 281) coming AFTER A CONSONANT which is part of the base. Thus *jina* (No. 870) “decayed.”

ओदितश्च । ८ । २ । ४५ ।

भुजा भुग्नः । दुच्छाश्वि उच्छूनः ।

No. 872.—AND AFTER A ROOT THAT HAS AN INDICATORY O, [the substitute for the *t* of a *nishṭhá* is *n*]. Thus, from *bhujo* “to be crooked,” *bhugna* “crooked,” and from *tuoswi* “to increase” [with the prefix *ut*] *uchchhúna* “increased.”

शुषः कः । ८ । २ । ५१ ।

निष्ट्रातस्य । शुक्षः ।

No. 873.—Let *k* be [the substitute for the *t* of a *nishṭhá*] AFTER the verb *sush* “to be dry.” Thus *sushka* “dry.”

पचो वः । ८ । २ । ५२ ।

पक्षः । त्वै हर्षत्वये ।

No. 874.—Let *v* be [the substitute for the *t* of a *nishṭhá*] AFTER the verb *pach* “to cook.” Thus *pakwa* “cooked.”

The verb *kshai* means “to wane.”

क्षायो मः । ८ । २ । ५३ ।

क्षामः ।

No. 875.—Let *m* be [the substitute of the *t* of a *nishṭhá*] AFTER the verb *kshai* “to waste away.” Thus *ksháma* (No. 528) “emaciated.”

निष्ट्रायां सेटि । ६ । ४ । ५२ ।

णेर्लापः । भावितः । भावितवान् । द्रुह हिंसायाम् ।

No. 876.—WHEN A NISHTHÁ WITH the augment IT FOLLOWS there is elision of *ni* (No. 747). Thus *bhávita* “caused to be,” *bhávitaván* “who caused to be.”

The verb *drih* means “to injure.”

दृढः स्थूलबलयोः । ९ । २ । २० ।

स्थूले बलवति च निपात्यते ।

No. 877.—The verb *drih* “to injure” takes the anomalous form DRIDHA, IN THE SENSE OF THICK AND OF STRONG.

दधातेर्हिः । ७ । ४ । ४२ ।

तादौ क्रिति । हितम् ।

No. 878.—OF the verb DHÁ “to hold,” the substitute is HI, when an affix, beginning with the letter *t* and having an indicatory *k*, follows. Thus *hita* “held.”

दा दद्ध घोः । ७ । ४ । ४६ ।

घुसंज्ञकस्य दा इत्यस्य दथ् तादौ क्रिति । चर्त्वम् । दत्तः ।

No. 879.—Let DATH be the substitute of the DÁ called A GHU (No. 662), when an affix, beginning with the letter *t* and having an indicatory *k*, follows. A char being substituted [for the *th* by No. 90], we have *datta* “given.”

लिटः कानच्चवा । ३ । २ । १०६ ।

No. 880.—The affix KÁNACH is OPTIONALY the substitute OF LIT (No. 423).

क्वसुश्व । ३ । २ । १०७ ।

लिटः कानच्क्वसु वा स्तः । तडानावात्मनेपदम् । चक्राणः ।

No. 881.—The affix *kánach* AND KWASU are optionally the substitutes of *lit*—[see No. 372—]. According to No. 409, the affix *kánach* is átmanepada [and can therefore be attached to those roots only which take the átmanepada affixes—see No. 410]. Thus *chakrāṇa* (No. 426) “did make.”

स्वोश्च । ८ । २ । ६५ ।

माल्स्य धातोर्नत्वं स्वोः परतः । जगन्वान् ।

No. 882.—AND there is the substitution of *n* in the room of a root that ends in *m*, WHEN M AND V FOLLOW. Thus [from the root *gam* “to go”] *jagunwán* “did go.”

लटः शतशानचावप्रथमप्रसमानाधिकरणे । ३ ।

२ । १२४ ।

आप्यमान्तेन समानाधिकरणे लट गतो वा स्तः । शब्दादिः । पचन्तं
चैत्रं पश्य ।

No. 883.—These two affixes *SATRĪ SÁNACH* are optionally the substitutes OF *LAT* (No. 406), WHEN AGREEING WITH WHAT ENDS NOT WITH THE FIRST case-affix. [As these affixes have an indicatory §] the affixes *sap &c.*, (Nos. 418 and 419) are applicable. The *pachantan chaitran paśya* “behold Chaitra who is cooking (for another).”

आने मुक् । ७ । २ । ८२ ।

आदन्ताङ्गस्य । पचमानं चैत्रं पश्य । लडित्यनुवर्तमाने पुनर्लङ्घयहंगात्
प्रथमासमानाधिकरणेऽपि क्वचित् । सन् द्विजः ।

No. 884.—Let *MUK* be the augment of a base ending in *a*, WHEN *ĀNA* (Nos. 883 and 409) FOLLOWS. Thus *pachamānaḥ chaitraḥ paśya* “behold Chaitra who is cooking (for himself).”

Since the term “*lat*” [in No. 883] might have been supplied (No. 5) from No. 406 [which is the aphorism immediately preceding No. 883 in the order of the *Ashtādhyāyī*]—it is clear that something is intended by the double citation—and this can be nothing else except that No. 883 may apply] sometimes even when the word is in concord with a nominative. Thus *son dwijah* “who is a twice-born man.”

विदेः शतुर्वसुः । ७ । १ । ३६ ।

वेत्तः परस्य शतुर्वसुरादेशो वा । विदन् । विद्वान् ।

No. 885.—The affix *VASU* is optionally the substitute OF *SATRĪ* (No. 883) coming AFTER the root *VID* “to know.” Thus *vidat* or *vidwas* “who knows.”

तौ सत् । ३ । २ । १२७ ।

तौ शतुशानचौ सत्संज्ञौ स्तः ।

No. 886.—THOSE TWO, viz. the affixes *satrī* and *sánach* (No. 883) are called SAT.

लटः सद्वा । ३ । ३ । १४ ।

करिष्यन्तं करिष्यमाणं पश्य ।

No. 887.—An affix called SAT (No. 886) is OPTIONALY the substitute OF LRIT (No. 440). Thus *karishyantan* or *karishyamāṇan paśya* “behold him about to make.”

आ क्षेत्रच्छीलतदुर्मतत्साधुकारिषु । ३ । २ । १३४ ।
क्षिपमभिव्याप्य बत्यमाणास्तच्छीलादिषु कर्तुषु बोधाः ।

No. 888.—The affixes to be enunciated, reckoning from this point AS FAR AS KWIP (No. 893) inclusive, are to be understood IN THE SENSE OF AGENTS “HAVING SUCH A HABIT,” “HAVING SUCH AND SUCH A NATURE,” AND “HAVING SKILL IN SUCH AND SUCH AN ACTION.”

दृन् । ३ । २ । १३५ ।

कर्ता कटान् ।

No. 889.—The affix TRIN (—see No. 888). Thus *kartā katīn* “who makes mats.”

ः षाकन् । ३ । २ । १५५ ।

No. 890.—The affix SHĀKAN comes AFTER JALP “to talk idly,” BHIKSH “to seek alms,” KUTT “to cut,” LUNΤ “to steal,” AND VRĪN “to serve.”

षः प्रत्ययस्य । १ । ३ । ६ ।

प्रत्ययस्यादिः ष इत्संज्ञः स्यात् । जल्पाकः । वराकः ।

No. 891.—Let the letter SH being the initial OF AN AFFIX be indicatory. Thus *jalpāka* (No. 890) “a babbler,” *vardāka* “pitiable.”

सनाशंसभित्त उः । ३ । २ । १६८ ।

चिकीर्षुः । आशंसुः । भित्तुः ।

No. 892.—The affix U comes AFTER [roots that have taken] the affix SAN (No. 752), AND ÁSASI “to wish,” AND BHIKSH “to beg.” Thus *chikīrshu* (No. 753), “desirous of doing” áśasieu “desirous,” *bhikshu* “a beggar.”

भ्राजभासधुर्विद्गुतोर्जिपृजुपावस्तुवः । क्षिप् । ३ ।
। १७७ ।

विभाद् । भाः ।

No. 893.—The affix KWIP (see No. 888) comes AFTER the verbs BHRÁJ “to shine,” BHÁS “to shine,” DHURV “to injure,” DYUT “to shine,” ÚRJ “to be strong,” PRÍ “to fill,” JU “to move rapidly,” AND SHTU “to praise” when it is PRECEDED BY the word GRÁVAN “a stone.” Thus vibhráj “splendid,” bhas “light.”

राल्लोपः । ६ । ४ । २१ ।

रेफाक्षुलोपः क्वौ भलादौ कङ्गिति च । ध्रूः । विद्युत् । ऊँ । पूः ।
दृश्यहणस्यापकर्षजवतेर्दीर्घः । ज्ञूः । ग्रावस्तुत् ।

No. 894.—AFTER the letter R, let there be ELISION of the letters chh and v, when kwi (i. e. kwip—No. 893) follows, or an affix beginning with a jhal and having an indicatory k or n̄. Thus [from dhurv we have] dhur “who injures,” and so vidyut “lightning,” úrk “strength,” and púr “what fills.”

In the case of jú “swift,” (according to the opinion of the *Mahábháshya*) a long vowel is the substitute of ju to move rapidly,” in consequence of the “attraction” of the expression “being seen” in No. 852 (which, *Putanjali* holds, is wide enough to provide for all that the supplementary rule of *Kátyáyana*, No. 895, refers to). [In the word] grávastut “a stone-worshipper” (the t comes from No. 828).

क्रिब्बचिप्रच्छायतस्तुकटप्रजुश्रीणां दर्दीयाऽसंप्रसारणं च । वक्त्रोति वाक् ।

No. 895.—“WHEN KWIP follows, THE LONG vowel is the SUBSTITUTE OF VACH “to speak,” PRACHCHH “to ask,” ÁYATA-STU “to praise long,” KATÀ-PRU “to move through a mat,” JU “to move rapidly,” AND SRF “to serve,” AND there is NO SUBSTITUTION OF A VOWEL for the semi-vowel (by No. 675).” Thus vák “the voice” (the organ which speaks).

क्वौः शूडनुनासिके च । ६ । ४ । १६ ।

सतुक्षम्य क्षम्य वस्य च क्रमात् श ऊँ एतावादेशो स्तः क्वौ अनुनासि-
कादौ भलादौ कङ्गिति च । पृच्छतीति प्राट् । आयतं स्तौति आयतस्तूः ।
कटं प्रवते कटप्रः । ज्ञूरक्तः । श्रयति हर्म श्रीः ।

No. 896.—AND OF CHH with tuk (No. 120) AND OF V, respectively, Š AND ÚTH are the substitutes, WHEN kwi follows, or A NASAL, or what, beginning with a jhal, has an indicatory k or n̄. Thus, from prichhati “he asks,” prát (Nos. 165 and 334) “who asks,” áyatastú “who praises long,” kutaþprú “a worm” (which gets through mats); the word jú has been mentioned (under No. 894); śrī “the goddess Lakshmi” (who serves Hari).

**दात्रीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः
करणे । ३ । २ । १८२ ।**

दाबादेः ष्ट्रन् स्यात् करणेऽर्थे । दात्यनेन दात्रम् ।

No. 897.—Let the affix *shtran*, WITH THE SENSE OF INSTRUMENT, come AFTER the verbs DÁP “to cut,” NÍ “to lead,” ŠAS “to hurt,” YU “to join,” YUJ “to join,” SHTRU “to praise,” TUD “to inflict pain,” SI “to bind,” SICH “to sprinkle,” MIH “to urine,” PAT “to fall,” DAŚ “bite,” AND NAH “to bind.” Thus *dátra* “that with which one cuts” (e. g. a sickle).

तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च । ७ । २ । ६ ।

**एषां दशानामिण्णन । शस्त्रम् । योत्रम् । योत्रम् । स्तोत्रम् । तोत्रम् ।
सेत्रम् । सेक्त्रम् । मेद्व्रम् । पत्रम् । दंष्टा । नद्वी ।**

No. 898.—AND the augment *it* (No. 433) is not that of these ten affixes, viz. TI (i. e. *ktin* or *ktich*), TUN, SHTRAN, TAN, KTHAN, KSI, SUCH, SARAN, KAN, AND SA. Thus *śastra* (No. 897) “a weapon,” *yotra* “the tie that fastens the yoke,” *yoktra* “the tie of the yoke,” *stotra* “a panegyric,” *tottra* “a goad,” *setra* “a ligament,” *sektra* “a sprinkling vessel,” *meḍhra* “the penis,” *pattrā* “a vehicle,” *dañshṭrā* (No. 334) “a molar tooth,” *naddhṛī* (Nos. 389 and 586) “a thong.”

आर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । ३ । २ । १८४ ।

**आरित्रम् । लवित्रम् । धवित्रम् । सवित्रम् । खनित्रम् । सहित्रम् ।
चरित्रम् ।**

No. 899.—Let the affix *ITRA* come AFTER the verbs RI “to go,” LÚ “to cut,” DHÚ “to shake,” SHÚ “to bring forth,” KHAN “to dig,” SHAH “to bear,” AND CHAR “to go.” Thus *aritra* “a rudder,” *lavitra* “a sickle” *dhavitra* “a fan” *savitra* “cause of production,” *khanitra* “a spade,” *suhitra* “patience,” *charitra* “instituted observance,” or “a narrative.”

पुबः संज्ञायाम् । ३ । २ । १८५ ।

पवित्रम् ।

No. 900.—[The affix *itra* comes] AFTER the verb PÚ “to purify,” WHEN THE SENSE IS simply APPELLATIVE [and not descriptive]. Thus *pavitra* “the sacrificial thread.”

अथागादयः ।

Now of the affixes “*un*, &c.”

क्रवापाज्ञिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उग् । करोतीति काहः । वायुः । पायुर्गुदम् ।
जायुरौषधम् । मायुः चित्तम् । स्वादुः । साधोति परकार्यमिति साधुः । आशु
शीघ्रम् ।

No. 901.—Let the affix *UN* come AFTER the verbs KRI “to make,” *vA* “to blow,” *pA* “to drink,” *JI* “to overcome,” *MI* “to scatter,” SHWAD “to be pleasant to the taste,” SÁDH “to accomplish,” AND AS “to pervade.” Thus *káru* “an artisan,” *váyu* “the wind,” *páyu* “the organ of excretion,” *jáyu* “a drug,” (which “overcomes disease”), *máyu* “the bile,” *swádu* “sweet,” *sádhu* “who accomplishes the object of another”—hence “virtuous,” *ásu* “quickly.”

उगादयो बहुलम् । ३ । ३ । ९ ।

एते वर्तमाने संज्ञायां च बहुलं स्युः । केचिदविहिता च्छूल्हाः ।

संज्ञासु धातुरूपाणि प्रत्ययाश्च ततः परे ।

कार्याद्विद्यादनूबन्धमेतच्चास्त्रमुणादिषु ॥

No. 902.—Let these affixes—viz. *UN*, &c., with the force of the present [i. e. implying neither past time nor future], and with a sense simply appellative [and not descriptive], be attached DIVERSELY [—see No. 823—]. Some affixes, though there be no express injunction regarding them, are to be inferred to belong to this class. The maxim in regard to the affixes “*un*, &c.” is this—that “when, in appellatives, we find the forms of verbal roots and affixes coming after them,—then one may know, from the result [as presented in the word], what are the indicatory letters [which the affix must have possessed in order to produce the result].”

तुमुन् रुखुलौ क्रियायां क्रियार्थायाम् । ३ । ३ । १० ।

क्रियार्थायां क्रियायामुपपदे भविष्यत्यर्थं धातोरतौ स्तः । मान्त्रत्वादव्य-
मत्वम् । कृष्णं द्रष्टुं याति । कृष्णं दर्शको याति ।

No. 903.—These two affixes—viz. TUMUN AND NWUL are placed after a verbal root; with the force of the future, WHEN the word in con-

struction therewith is another VERB [denoting an action performed] FOR THE SAKE OF THE [future] ACTION. What ends in *tumun*, since it ends in *m*, is indeclinable, according to No. 400. Thus *krishnan* *drashṭun* *yáti* or *krishnan* *darśako* *yáti* “he goes to see [—i. e. goes for the sake of seeing—] Kṛishṇa.”

कालसमयवेलासु तुमुन् । ३ । ३ । १६७ ।

कालः समयो वेला वा भोक्तुम् ।

No. 904.—The affix TUMUN may be applied, WHEN the word in construction is [not a verb—see No. 903—but] KĀLA, SAMAYA, OR VELĀ, “time.” Thus *kāla bhoktum*, or *samayo bhoktum*, or *velā bhoktum*, “time to eat”—or “time for eating.”

भावे । ३ । ३ । १८ ।

सिद्धावस्थापत्रे धात्यर्थं वाच्ये धातोर्धज् । पाकः ।

No. 905.—The affix *ghaṇ* comes after a root, WHEN THE SENSE OF THE ROOT is denoted as having attained to the completed state. Thus *pāku* (Nos. 489 and 832) “maturity.”

अकर्तरि च कारके संज्ञायास् । ३ । ३ । १६ ।

किर्तुभित्रे कारके घज् ।

No. 906.—AND the affix *ghaṇ* [comes after a root], WHEN THE SENSE IS that of an APPELLATIVE—THE WORD being RELATED [to the verb from which its name is deduced—see No. 945—] but NOT as AGENT.

घजि च भावकरणयोः । ६ । ४ । २७ ।

रञ्जनेन्द्रोपः स्यात् । रागः । अनयोः किम् । रञ्जत्यस्मिचिति रङ्गः ।

No. 907.—AND WHEN GHAṄ (No. 906) FOLLOWS, IN THE SENSE OF STATE OR INSTRUMENT, there is elision of the *n* of the root *rañj* “to colour.” Thus *rāgu* “passion” (—the instrument by which objects are coloured). Why in these two senses? Witness *raṅga* “a theatre”—the place in which the passions [are addressed].

निवासचितिशरीरापसमाधानेष्वादेश्च कः । ३ ।

३ । ४१ ।

एषु चिनोतेर्घज् आदेश्व कः । उपसमाधानं राशीकरणम् । निकायः ।
कायः । गोमयनिकायः ।

No. 908.—The affix *ghan* comes after the root *chi* “to gather,” AND K IS THE SUBSTITUTE OF THE INITIAL [ch], IN THESE TENSES—viz.—a DWELLING, a FUNERAL PILE, THE BODY, AND COLLECTION. “Collection” means making a heap. Thus *nikáya* “a dwelling,” *káya* “a funeral pile” or “the body,” *gomayanikáya* “a heap of cow-dung.”

रहच् । ३ । ३ । ५६ ।

इवर्णान्तात् । चयः । जयः ।

No. 909.—AFTER a root ending in I or f, there is the affix ACH. Thus *chaya* “gathering,” *jaya* “victory.”

कहदारप् । ३ । ३ । ५७ ।

क्षवर्णान्तादुवर्णान्ताच्चाप् । करः । गरः । यवः । स्तवः । लवः । पवः ।

No. 910.—AFTER a root ending in RÍ, OR in U or Ú, there is the affix AP. Thus [from *kri* “to scatter”] *kara* “scattering,” from *grí* “to swallow”] *gara* “poison,” [from *yu* “to join”] *yava* “barley,” (from *shtu* “to praise”) *stava* “praise,” (from *lú* “to cut”) *lava* “reaping,” (from *pú* to “purify”) *pava* “winnowing (corn).”

घर्ण्ये कविधानम् । प्रस्थः । विघ्नः ।

No. 911.—“WHEN THE SENSE IS THAT OF GHAN (Nos. 905, &c.) the affix KA IS DIRECTED to be employed.” Thus *prastha* (No. 524) “a certain measure,” *vighna* (Nos. 540 and 314) “an obstacle.”

द्वितः क्लिः । ३ । ३ । ८८ ।

No. 912.—The affix KTRI comes AFTER THAT verb WHICH HAS AN INDICATORY DU.

क्लेर्मस् नित्यम् । ४ । ४ । २० ।

क्लिप्रत्ययान्तन्मप् निर्वृत्तेऽर्थे । पाकेन निर्वृत्तं पक्षिमस् । दुवप् । उप्तिमस् ।

No. 913.—OF the affix KTRI (No. 912), MAP IS ALWAYS the augment, when the sense is that of completion. Thus *paktrima* “what is ripe,” [and, from the root *duvap*] *uptrima* (No. 584) “sown—(as a field.”

द्वितोऽशुच् । ३ । ३ । ८६ ।

दुवेष कम्यने । वेष्युः ।

No. 914.—AFTER THAT verb WHICH HAS AN INDICATORY TU, the affix ATHUCH comes. Thus, from *tuvepri* “to tremble,” *veplathu* “a trembling.”

यजयाच्यतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् । ३ । ३ । ६० ।

यजः । याज्ञा । यतः । विश्नः । प्रश्नः । रत्णः ।

No. 915.—The affix NAṄ comes AFTER the verbs YAJ “to worship,” YĀCH “to ask for,” YAT “to strive,” VICHCHH “to shine,” PRACHCHH “to ask,” AND RAKSH “to preserve.” Thus *yajnā* “sacrifice,” *yāchnā* “solicitation,” *yatna* “effort,” *viśna* (VI. 4. 19.), “lustre,” *praśna* “a question,” *rakshna* “protection.”

स्वप्ने नन् । ३ । ३ । ६१ ।

स्वप्नः ।

No. 916.—The affix NAN comes AFTER the verb SWAP “to sleep.” Thus *swapna* “a dream.”

उपसर्गे धोः किः । ३ । ३ । ६२ ।

प्रधिः । उपधिः ।

No. 917.—Let the affix KI come AFTER A GHU (No. 662), WHEN AN UPASARGA [precedes it]. Thus [from *dhá* “to have”] *pradhi* “the periphery of a wheel,” and *upadhi* “fraud.”

स्त्रियां क्तिन् । ३ । ३ । ६४ ।

स्त्रीलिङ्गे भावे क्तिन् । घञ्जापवादः । कृतिः । स्तुतिः ।

No. 918.—To express the action by a word IN THE FEMININE, the affix KTIN is added. This supersedes *ghāṇī* (No. 905). Thus *kṛiti* “action,” *stuti* “praise.”

कृत्यादिभ्यः क्तिन् निष्ठावद्वाच्यः । तेन नत्वम् । कीर्णिः । लूनिः । पूनिः । पूनिः ।

No. 919.—“AFTER verbs ending in RI, AND after the verbs LŪ “to cut,” &c. the affix KTIN SHOULD BE DECLARED to be LIKE a NISHṬHĀ (No. 866).” Hence (No. 868) there is the substitution of n for the t in the examples *kīrnnī* “scattering,” *lūni* “reaping,” *dhūni* “agitation,” *pūni* “destruction.”

संपदादिभ्यः क्तिन् । संपत् । विपत् । आपत् । क्तिवर्योव्यते । संपर्सः । विपत्तिः । आपत्तिः ।

No. 920.—“The affix *kwip* comes AFTER *sañpat* [i. e. after the verb *pād* “to go” with the prefix *sun*], &c.” *sañpat* “prosperity,” *vipat* “calamity,” *āpat* “calamity.” The affix *kīti* also is wished in this case, by *Patañjali*. Thus *sunpatti*, *viratti*, *āputti*.

ऊतियूतिज्ञूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ३ । ३ । ६७ । एते निपात्यन्ते ।

No. 921.—AND these words—viz. *úti* “preserving, sport,” *yúti* “joining,” *júti* “velocity,” *sáti* “destruction,” *heti* “a weapon,” AND *kírti* “are anomalous forms.

ज्वरत्वरस्त्रिविमवासुपधायाश्च । ६ । ४ । २० ।

एषासुपधाऽक् रयोरुद्धृत् अनुनासिके क्वा भलादौ कृष्णिति च । ऊतिः ।
क्रिप् । कूः । तूः । सूः । ऊः । मूः ।

No. 922.—When an affix beginning with a nasal, or *kwi* (i. e. *kwip*), or one beginning with a *jhīl* and having an indicatory *k* or *n*, follows, then *úth* is substituted in the room OF THE PENULTIMATE letter AND of the *v* of these words—viz. *JWAR* “to have fever,” *TWAR* “to hasten,” *SRIW* “to go,” *AV* “to protect,” AND *MAV* “to blind.” Thus *úti* “preserving,” and, with the affix *kwip*, *jár* “one who has fever,” *tár* “one who is quick,” *srú* “a sacrificial ladle,” *ú* “a protector,” *má* “one who binds.”

इच्छा । ३ । ३ । १०१ ।

दर्शनिपातोऽयम् ।

No. 923.—The form *ICCHHA* “desire,” from *ish* “to wish,” is irregular.

अ प्रत्ययात् । ३ । ३ । १०२ ।

प्रत्ययान्तेभ्यः स्त्रियामकारः प्रत्ययः स्यात् । चिकीर्षा । पुत्रकाम्या ।

No. 924.—AFTER verbs that end in AN AFFIX, let there be the affix *a*, the word being feminine.

Thus [after *kri*, by No. 756, has become *chikirsha* “to wish to do,” the affix *a* is added by this rule, and elided by No. 505, and then, the feminine termination *tāp* (No. 1341) presents itself, so that we have] *chikirshā* “the desire to do,” *putrakāmyā* (No. 772) “desire of a son.”

गुरोश्च हलः । ३ । ३ । १०३ ।

गुरुमतो हलन्तात् स्त्रियामः प्रत्ययः । ईहा ।

No. 925.—AND let the affix *a* come AFTER THAT verb WHICH HAS A HEAVY vowel (No. 484) AND ends in A CONSONANT, when the word [to be formed] is feminine. Thus (—see No. 924—) *ihā* “effort.”

रघासश्चन्यो युच् ३ । ३ । १०७ ।

चकारस्यापवादः । कारणा । हारणा ।

No. 926.—AFTER verbs ending in *nt* (No. 747) AND AFTER *ás* “to sit,” AND *śranth* “to loose,” there is the affix *yuch*—to the exclusion of *a* (Nos. 924 and 925). Thus *káruná* (No. 836) “the causing to do,” *háruná* “the causing to take.”

नपुंसके भावे त्तः । ३ । ३ । ११४ ।

No. 927.—The affix *kta* is added, WHEN THE ACTION is expressed—the word being IN THE NEUTER.

ल्युट् च । ३ । ३ । ११५ ।

हसितम् । हसनम् ।

No. 928.—AND the affix *lyut* [is added under the circumstances stated in No. 927]. Thus *hasitam* or *hasanam* (No. 836) “laughter.”

पुंसि सञ्जायां घः प्रायेण । ३ । ३ । ११६ ।

No. 929.—The affix *gha* is added, WHEN the word is [to be] AN APPELLATIVE, [the word being] GENERALLY IN THE MASCULINE.

द्वादेच्छृपसर्गस्य । ६ । ४ । ६६ ।

द्विप्रभृत्युपसर्गहीनस्य द्वादर्देष्यो घे । दन्तच्छदः । आकुर्वन्त्यस्मिचित्याकरः ।

* No. 930.—WHEN the affix *gha* FOLLOWS, a short vowel is substituted in the room OF *chhad* “to cover” [in its form—No. 741—*chhádi*] when DESTITUTE OF TWO OR MORE UPASARGAS. Thus *dantachchhada* “the lip” [—that by which the teeth are covered]. The word *ákara* “a mine” [is derived from *kri* “to do”—No. 929]. A mine is so named because men “work (*ákurvanti*) in it.”

अवे तृस्तोर्घन् । ३ । ३ । १२० ।

अवतारः । अवस्तारो ज्ञवनिका ।

No. 931.—WHEN there is the *upasarga* AVA, the affix GHAṄ comes AFTER the verbs TRĪ “to cross” AND STRĪ “to spread.” Thus *avutára* “the descent (or incarnation) of a deity,” *avastára* “a screen round a tent.”

हलश्च । ३ । ३ । १२१ ।

हलन्ताद् घञ् । घापवादः । रमन्ते योगिनोऽस्मिविति रामः । अपमृज्य-
तेऽनेन व्याधादिरित्यपामार्गः ।

No. 932.—AND AFTER a verb ending in A CONSONANT, there is *ghaṄ* to the exclusion of *gha* (No. 929). Thus [from *ram* “to sport”] *rámā* “Ráma”—i. e. in whom the devout delight; *apámárga* “that [plant] by which disease or the like is cleared away.”

ईषदुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् । ३ । ३ । १२६ ।

एष दुःखसुखार्थेषु पथदेषु खल् । तयोरत्वेति भावे कर्मणि च । कृच्छ्रे ।
दुष्करः कटो भवता । अकृच्छ्रे । ईषत्करः । सुकरः ।

No. 933.—The affix KHAL is added to a verb, when ISHAD AND DUR AND SU are combined with it IN THE SENSE OF UNPLEASANTLY OR PLEASANTLY. According to No. 820, this affix appears only when the sense is that of the *action* or the *object*. Thus—in the sense of unpleasantly—*dushkarah* (VIII. 3. 41.) *kaṭo bhavatá* “a mat is difficult for your honour to make;” and in the sense of pleasantly—*ishatkara* “that which is made by little at a time,” *sukara* “what is made with ease.”

आतो युच् । ३ । ३ । १२८ ।

खलोऽपवादः । ईषत्यानः सोमो भवता । दुष्पानः । सुपानः ।

No. 934.—AFTER a verb ending in LONG Á, there is the affix YUCH, to the exclusion of *khal* (No. 933). Thus *ishutpánah* (No. 836) *somo bhavatá* “the Soma-juice is to be drunk by you, Sir, by little at a time,” *dushpána* “difficult to be drunk,” *supána* “easy to be drunk.”

अलंखल्वेः प्रतिषेधयोः प्राचां त्वा । ३ । ४ । १८ ।

प्रतिषेधार्थेऽरलंखल्वोहपपदयोः त्वा । दो दद्वेः । अलं दस्त्वा । शुमा-
स्येतीत्यम् । पीत्वा खलु । अलंखल्वेः किम् । मा कार्यत् । प्रतिषेधयोः
किम् । अलंकारः ।

No. 935—According to the practice OF THE ANCIENTS, the affix **KTWÁ** comes after a verb, WHEN there are in combination with it **ALAṄ AND KHALU** IN THE SENSE OF PROHIBITION. Thus, from *dú* “to give,” which, No. 879, substitutes *duth*, we have *alāndutwá* “do not give” and, from *pá* “to drink,” which, by No. 625, substitutes long *i*, we have *pītwu khalu* “do not drink.” Why do we say “when there are *alaṄ* and *khalu*?” Witness *má kárshít* (Nos. 469 and 475) “let him not do.” Why do we say “in the sense of prohibition?” Witness *alānkára* “decoration.”

समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ३ । ४ । २१ ।

समानकर्तृकयोर्धात्वर्थयोः पूर्वकाले विद्यमानाद्वातोः तत्वा । हात्वा व्रजति । द्वित्वमतन्त्रम् । भुज्वा पीत्वा व्रजति ।

No. 936.—WHEN THE actions signified by TWO verbs HAVE THE SAME AGENT, the affix *ktwá* comes after that verb which is concerned ABOUT A TIME ANTERIOR to that of the other. Thus *snátwá vrajati* “having bathed, he goes”—[i. e. he first bathes, and afterwards goes]. The rule is not confined to the case of two verbs—thus *bhuktwá pítwá vrajati* “having eaten and having drunk, he goes.”

न त्वा सेट् । १ । २ । १८ ।

सेट् तत्वा किंच स्यात् । शयित्वा । सेट् किम् । कृत्वा ।

No. 937.—Let the affix **KTWÁ**, when WITH the augment *it*, be as if it had NOT an indicatory *k*—[i. e. there shall be the substitution of *guṇa* in spite of No. 467]. Thus [from *śí* “to sleep”] *śayitwá* “having sleep.” Why do we say “when with the augment *it*?” Witness *kritwd* “having done”—[where the augment *it*—see No. 510—does not appear, and there is no substitution of *guṇa*.]

रलो व्युपधाहुलादेः संश्च । १ । २ । २६ ।

इवर्णावर्णापधाहुलादे रलन्तात् परौ तत्वासनौ सेटो वा कित्तैः स्तःः । व्युतित्वा । व्योतित्वा । लिखित्वा । लेखित्वा । व्युपधात् किम् । वर्तित्वा । रलः किम् । सेवित्वा । हलादेः किम् । एषित्वा । सेट् किम् । भुज्वा ।

No. 938.—The affixes **ktwá** AND **SAN**, having the augment *it* are optionally regarded as possessing an indicatory *k*, when they, come AFTER THAT verb WHICH HAS I, ī, U, OR Ú, AS ITS PENULT, WHICH BEGINS WITH A CONSONANT, AND ENDS WITH A RAL [i. e. any consonant but *y*]

or *v*]. Thus *dyutitwá* or *dyotitwá* "having shone," *likhitwá* or *lekhitwá* "having written." Why do we say "which has *u* or *i* as its penult?" Witness *vartitwá* "having remained" [where the substitution of *guna*, through No. 937, is compulsory]. Why after that which "ends with a *ral*?" Witness *sevitwá* "having served" [where the root ends with *v*, which is not a *ral*]. Why after that "which begins with a consonant?" Witness *eshitwá* "having gone." Why "having the augment *it*?" Witness *bhuktwá* "having eaten"—[where, through the absence of the augment, the case does not come within the scope of No. 937].

उदितो वा । ७ । २ । ५६ ।

उदितः परस्य तत्र इट्टा । शमित्वा । शान्त्वा । देवित्वा । व्युत्वा ।
दधातेर्हिः । हित्वा ।

No. 939.—Of *ktwá* coming AFTER THAT root WHICH HAS AN INDICATORY *U*, *it* is OPTIONALLY the augment. Thus [from *śamu* "to be tranquil"] *śamitwá* or *śántwá* (No. 775) "having been tranquil," [from *divu* "to play"] *devitwá* (No. 937) or *dyútwá* (VI. 4. 19.) "having played." The verb *ihā* "to hold" substitutes (by No. 878) *hi*, "giving" *hitwá* "having held."

जहातेष्व क्लि । ७ । ४ । ४३ ।

हित्वा । हाडन्तु हात्वा ।

No. 940.—AND OF the verb *há* "to abandon," the substitute is *hi*—[see No. 878]. Thus *hitwá* "having abandoned." But [when *ktwá* comes] after *há* "to go," we have *hátwá* "having gone."

समासेऽनन्त्रपूर्वे क्लो ल्यप् । ७ । १ । ३७ ।

अव्ययपूर्वपदेऽनन्त्रसमासे तत्रो ल्यषादेशः । तुक् । प्रकृत्य । अनन्त्रकिम् ।
अकृत्वा । अव्ययपूर्वपदे किम् । परमकृत्वा ।

No. 941.—WHEN the word is A COMPOUND, THE FIRST MEMBER OF WHICH IS an indeclinable but NOT *NAṄ*, then LYAP is substituted in the room OF *ktwá*. Thus [when *kri* "to make" is compounded with *pra*—No. 48—*lyap* is substituted for *ktwá*; and, as it succeeds—see No. 163—to the possession of the indicatory *k*, we have—from No. 823—the augment] *tuk*—and so *prakṛityu* "having commenced making."

Why do we say "but not *nañ?*" Witness *akritivā* "not having made." Why do we say "the first member of which is an *indeclinable?*" Witness *paramakritivā* "having made permanent."

आभीक्षण्ये णमुल् च । ३ । ४ । २२ ।

आभीक्षण्ये द्वोत्ये पूर्वविषये णमुल् त्वा च ।

No. 942.—WHEN REITERATION is to be expressed, both *kṛtvā* AND *NAMUL* [are admissible] in the case of an action's being antecedent [to another action—see No. 936]

नित्यवीप्सयोः । ८ । १ । ४ ।

आभीक्षण्ये वीप्सायां च द्वोत्ये पदस्य द्रुत्वं स्यात् । आभीक्षण्यं तिङ्ग-
न्तेष्वश्यसंज्ञकेषु कृदन्तेषु च । स्मारं स्मारं नमति शिवम् । स्मृत्वा स्मृत्वा ।
पायं पायम् । भोजं भोजम् । आवं आवम् ।

No. 943.—WHEN CONTINUALNESS AND SUCCESSION are to be expressed, let the word be doubled. There may be reiteration in the case of words ending with tense-affixes, and of those ending with *kṛit* affixes which (—see No. 400—) are termed indeclinables. Thus *smārāñ smārāñ* (No. 942) *namati śivam* "having repeatedly remembered Śiva, he bends," *smṛitivā smṛitvā* "having repeatedly remembered," *pāyāñ pāyām* "having drunk repeatedly," *bhojāñ bhojam* "having eaten repeatedly," *śrāvāñ śrāvam* "having heard repeatedly."

अन्यथैवंकथमित्यंसु सिद्धाप्रयोगश्चेत् । ३ । ४ ।

२९ ।

एषु कृजो णमुल् स्यात् सिद्धाऽप्रयोगे । यस्यैवं त्रुतश्चेत् कृज् । अर्थस्यात्
प्रयोगान् इत्यर्थः । अन्यथाकारम् । एवंकारम् । कथंकारम् । इत्यंकारं भुङ्गे ।
सिद्धृति क्रिम् । शिरोऽन्यथा कृत्वा भुङ्गते ।

इति कृदन्तप्रक्रिया ।

No. 944.—WHEN the words ANYATHĀ "otherwise," EVAM "so," KATHAM "how?" AND ITTHAM "thus," are compounded with the verb, then let *NAMUL* come after *kṛin* "to make," IF it be such that ITS OMISSION WOULD BE UNOBJECTIONABLE—that is to say, when, in consequence of the non-significance of the *kṛin*, it is not worth em-

ploying. Thus *anyathákáram*, *eváñkáram*, or *kuthánkáram*, or *itthánkárūn bhuñkte*—“he eats otherwise—he eats so—how does he eat?—he eats thus,” Why do we say “if its omission would be unobjectionable?” Witness *śiro'nyathá kritwá bhuñkte* “he eats, having turned his head aside”—[where the *kṛit* could not be spared].

So much for the treatment of words ending with the *kṛit* affixes.

कारकम् ।

OF THE CASES.

प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा ।

२ । ३ । ४६ ।

नियतोपस्थितिकः प्रातिपदिकार्थः । मात्रशब्दस्य प्रत्येकं योगः । प्रातिपदिकार्थमात्रे लिङ्गमात्राद्याधिक्ये संख्यामात्रे च प्रथमा स्यात् । प्रातिपदिकार्थमात्रे । उच्चैः । नीचैः । क्षणाः । श्रीः । ज्ञानम् । लिङ्गमात्रे । तटः । तटी । तटम् । परिमाणमात्रे । द्राघ्ये श्रीहिः । वचनं संख्या । एकः । द्वौ । बहवः ।

No. 945.—By “the sense of the crude-form” is meant that meaning which is constantly present [with the word]. The word “only” is to be taken in connection with each term severally [in the aphorism—the translation of which here follows—viz.]:—Let there be THE FIRST case-affix, WHERE THE SENSE IS ONLY THAT OF THE CRUDE-FORM, OR where there is the additional sense of GENDER only, OR MEASURE only, OR NUMBER only. Thus—where the sense is only that of the crude-form—*uchchaih* “aloft,” *nīchaih* “below,” *krishṇah* “Krishṇa,” *śrīh* “the goddess Lakshmi,” *jñānam* “knowledge;” where there is the additional sense of gender only—*tuṭuh* or *tuṭī* or *tuṭam* “the bank of a river;”—where there is the additional sense of measure only—*drono vrīhih* “rice—a *drona* (in measure);”—“number,” here means [grammatical] number—[and the reason for this being specified in the rule is this—that otherwise the word *eka* “one,” would not take *su*, nor *dwi* take *uu*, nor *bahu* take *jas*—for an affix is never applied in order to give a sense which is implied in the word—as singularity is in *eka*, duality in *dwi*, and plurality in *bahu*]—so we have *ekah*, “one,” *dwaau* “two,” *buhavah* “many.”

सम्बोधने च । २ । ३ । ४६ ।

प्रथमा । हे राम ।

No. 946.—AND WHEN the sense is that of ADDRESSING, the first case-affix is employed. Thus *he rāma* (No. 153) “O Rāma!”

कर्तुरीप्सिततमं कर्म । १ । ४ । ४६ ।

कर्तुः क्रिययात्मुमिष्टतमं कारकं कर्मसंज्ञं स्यात् ।

No. 947.—Let THAT, related to the action, WHICH IT IS INTENDED SHOULD BE MOST AFFECTED by the act OF THE AGENT, be called the OBJECT.

कर्मणि द्वितीया । २ । ३ । २ ।

अनुक्ते कर्मणि द्वितीया । हरि भजति । अभिहिते तु कर्मादौ प्रथमा ।
हरिः सेव्यते । लक्ष्या सेवितः ।

No. 948.—WHEN THE OBJECT is not denoted [by the termination of the verb—i. e when the verb does not agree with it], let THE SECOND case-affix be attached to the words. Thus *h̄rin bhujati* “he worships Hari,” where, not the object of worship, but the agent is specified by the tense-affix *tip*—No. 419—]. But when the object, &c. is denoted by the termination of the verb, [let the first case-affix be attached to the word]. Thus *harih sevyate* “Hari is served,”—[where the termination of the verb—see No. 801—specifies the object :] and so too in *lukshmyā sevitah* “served by Lakshmī,” [where—see Nos. 867 and 820—the termination specifies the object].

अकथितं च । १ । ४ । ५१ ।

अपादानादिविशेषरविवक्तिं कारकं कर्मसंज्ञं स्यात् ।

No. 949.—AND let THAT related to the action, WHICH IS NOT “SPOKEN OF,” [see No. 950—] as coming under any of the special relations of ‘ablation’ or the like [although it stands in such a relation to the verb, and, if so “spoken of,” must be put in the ablative or the like,] be called object.

दुर्जांचपच्चदण्ड्यधिप्रक्षिद्विशूशासुजिमन्यमुषाम् ।

एषाम् ।

कर्मयुक्त स्यादकथितं तथा स्याद्वीद्वृष्ट्यवहाम् ॥ १ ॥

गां दोधिध पयः । बलिं याद्वते वसुथाम् । तण्डुलानेदनं पचति । गर्णान्
शतं दण्डयति । व्रजमवश्यद्वृगाम् । माश्वकं पन्थानं एक्षति । वृत्तमवचि-

नोति फलानि । माणवकं धर्मं छृते । शास्ति वा । शतं जयति देवदत्तम् ।
सुधां कीरनिधिं मध्राति । देवदत्तं शतं मुष्णाति । याममजां नयति । हरति
कर्षति वहति वा । अर्थनिबन्धनेयं संज्ञा । बलिं भिक्षते वसुधाम् । माणवकं
धर्मं भाषते । अभिदत्ते । वक्ति । इत्यादि ।

No. 950.—Let that be “not spoken of,” [as coming under the special relation of ‘ablation’ or the like—see No. 949—] which is connected with the object of the verbs DUH “to milk,” YÁCH “to ask for,” PACH “to cook,” DAND “to fine,” RUDH “to obstruct,” PRACHCHH “to ask,” CHI “to collect,” BRÚ “to speak,” SÁS “to instruct,” JI “to conquer,” MANTH “to churn,” and MUSH “to steal;”—and so too of NF “to lead,” HRI “to take,” KRISH “to drag,” and VAH “to carry.”

Thus—“he milks the cow (for) milk,” “he asks the earth (of) Bali,” “he cooks the raw rice (so that it becomes) boiled rice” [—cf. “he cooks oatmeal into porridge”—]; “he fines the Gargas a hundred (pieces of money),” “he shuts up the cow (in) the cow-pen,” “he asks the boy (which is) the road,” “he gathers fruit (from) the tree,” “he expounds virtue (to) the boy,” or “teaches him virtue,” “he wins a hundred (from) Devadatta,” “he churns out ambrosia (from) the ocean of milk,” “he steals a hundred (from) Devadatta,” “he leads the goats (to) the village,” or “takes them,” or “drags them.”

This term [viz. the term *object* as appropriated by the present rule to something other than the direct object of the verb] is one the reason for taking which is the sense of the verb—[so that the rule is not confined to the verbs above enumerated, but applies to others which have the same sense—], hence we may have *baliñ bhilshate* *vasudhán* “he begs (as well as *yíchati* asks) the earth (from) Bali,” “he talks of (*bháshate*), names (*abhidhatte*), tells of (*vakti*) virtue (to) the boy,”—&c.

साधकतमं करणम् । १ । ४ । ४२ ।

क्रियासिद्धौ प्रकृष्टपकारकं करणसंज्ञं स्यात् । स्वतन्त्र दत्ति कर्तुसंज्ञा ।

No. 951.—Let THAT WHICH IS ESPECIALLY AUXILIARY in the accomplishment of the action be called THE INSTRUMENT. The term “agent,” as defined at No. 745, is applied to that which is spoken of as independent.

कर्तुकरणयोस्ततीया । २ । ३ । १८ ।

अनभिहिते कर्तवि करणे च तृतीया स्यात् । रामेण बाणेन हतो वाली ।

No. 952.—WHEN THE AGENT AND THE INSTRUMENT are not specified by the termination of the verb [i. e. when the verb is not in agreement with them—[let THE THIRD case-affix be employed. Thus “Báli was killed by Ráma with an arrow.”

कर्मणा यमभिप्रैति संप्रदानम् । १ । ४ । ३२ ।

दानस्य कर्मणा यमभिप्रैति संप्रदानसंज्ञः ।

No. 953.—HE WHO WISHES TO CONNECT WITH THE OBJECT of giving—[i. e. with the gift—shall] be called THE RECIPIENT.

चतुर्थीं संप्रदाने । २ । ३ । १३ ।

विप्राय गं ददाति ।

No. 954.—LET THE FOURTH case-affix be employed, WHEN THE SENSE IS THAT OF THE RECIPIENT. Thus “he gives a cow to the Bráhman.”

नमः स्वस्तिस्वाहास्वधालंवषड्योगात् । २ । ३ ।

१६ ।

एविर्यागे चतुर्थीं । हरये नमः । प्रजाभ्यः स्वस्ति । अग्नये स्वाहा । पितृभ्यः स्वधा । अलमिति पर्यः पूर्यथयहणम् । तेन दैत्येभ्यो हरिरत्नं प्रभुः समर्थः शक्त इत्यादि ।

No. 955.—AND let the fourth case-affix be employed IN CONNECTION WITH [the forms of reverential address or religious invocation] NAMAS, SWASTI, SWÁHÁ, SWADHÁ; and with ALAM AND VASHAT.

Thus—“Salutation to Hari”—“Prosperity to the people”—“An offering to Fire”—“An offering to the manes.” The word *alam* is here taken in the sense of “sufficient for” or “equal to”—so that [the same construction is admissible with equivalent terms—and we may say] “Hari is enough for (*alam*), or is the master of (*prabhu*), or is a match for (*samartha*), or is able to overcome (*sakti*), the Titans.”

ध्रुवमपायेऽपादानम् । १ । ४ । २४ ।

चपायो विश्लेषस्तस्मिन् साध्ये यद्गुवमवधिभूतं कारकं तदपादानसंज्ञं स्यात् ।

No. 956.—WHEN there is DEPARTURE FROM A FIXED POINT, let it be called ABLATION. By “departure” is meant “separation.” When

this is to be expressed, let that fixed point which is the limit denoted by a word dependent on the verb, be called (the limit of) ablation.

आपादाने पञ्चमी । २ । ३ । २८ ।

यामाद्यायाति । धावतोऽश्वात् पतति । इत्यादि ।

No. 957.—WHEN [the word denotes that from which there is] ABLATION (No. 956), let THE FIFTH case-affix be employed. Thus—“he comes from the village,” “he falls from a galloping horse,” &c.

षष्ठी ष्टीषे । २ । ३ । ५० ।

कारकप्रातिपदिकार्थव्यतिरिक्तः स्वस्वामिभावाद्दिः शेषस्तत्र षष्ठी । राजः पुरुषः । कर्मादीनामपि संबन्धमात्रविभवायां षष्ठीषे । सतां गतम् । सर्पिषो जानीते । मातुः स्मरति । एथो दक्षयोपस्तुति । भजे शम्पोश्चरणयोः ।

No. 958.—Let THE SIXTH case-affix be employed IN THE REMAINING CASES—that is to say—where there is a sense, such as the relation between property and its owner, different from that of a word related to a verb, and from that of a crude word. Thus “the King's man.”

[Here it may be observed that the application of the term *káraka* is not co-extensive with that of the term *case*. The *káraka*—as its etymology indicates—stands in a relation dependent on the *verb*—whereas the sixth case provides further for such a relation as that of one noun with another. With an eye to this, we have rendered *káraka* “that which is directly related to the action.”]

Moreover, when it is intended to speak only of the relation in general [and not of the special relation] of object and the like, the sixth case-affix alone is employed. Thus “the conduct of the virtuous,” “he knows clarified butter,” “he remembers his mother,” “he prepares the wood and water for an oblation,” “he adores the two feet of Siva.”

आधारोऽधिकरणम् । १ । ४ । ४५ ।

कर्तृकर्मद्वारा तच्चित्क्रियाया आधारः कारकमधिकरणं स्यात् ।

No. 959.—Let that which is related to the action as THE SITE of the action, which action is located in this or that site by the agent or object, be called THE LOCATION.

[When we say “he cooks in the house,” the site is determined by the agent:—and when we say “he cooks rice in a pot,” the location is determined by the object.]

सम्पूर्णधिकरणे च । २ । ३ । ३६ ।

चकाराद्वारान्तिकार्येभ्यः । श्रौपश्लेषिको वैषयिकोऽभिव्यापकरखेत्याधिर-
स्थिधा । कटे आस्ते । स्थाल्यां पचति । मोत्ते इच्छास्ति । सर्वस्मिवात्मास्ति ।
बनस्य दूरे अन्तिके वा ।

इति विभक्त्यर्थाः ।

No. 960.—AND WHEN the sense is that of LOCATION (No. 959), THE SEVENTH case-affix is employed. By the “and” it is meant that it is employed also after words meaning “far off” or “near.” A site is of three kinds—actually contiguous, figuratively objective, and co-extensive. Thus (1) “he sits on (i. e. in contact with) the mat,” or “he cooks rice in (i. e. which is actually contained within) the pot;” (2) “his desire is (bent) on salvation—(i. e. is figuratively wrapt up in it as its object); (3) “Soul is in all” (i. e. is co-extensive with the universe). “Far from, or near, the wood.”

So much for the sense of the case-affixes.

समासः ।

OF COMPOUND WORDS.

समासः पञ्चधा ।

तत्र समसनं समासः स च विशेषसंज्ञाविर्निर्मुक्तः क्षेवलसमासः प्रथमः ।
प्रायेण पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययीभावो द्वितीयः । प्रायेणोत्तरपदार्थप्रधानस्तप्यु-
षस्तृतीयः । तत्पुरुषभेदः कर्मधारयः । कर्मधारयभेदो द्विगुः । प्रायेणान्वयपदा-
र्थप्रधानो बहुव्रीहिस्त्वतुर्थः । प्रायेणोभयपदार्थप्रधानो द्वन्द्वः पञ्चमः ।

No. 961.—COMPOUNDS ARE OF FIVE KINDS. Here a compound means an aggregation. That which is destitute of any peculiar name, being “merely a compound,” is the 1st kind. That called *Avyayibhāva* (No. 966)—in which, for the most part, the sense of the first of its elements is the main one (or the independent one on which the other depends), is the 2nd kind. That called *Tatpurusha* (No. 982)—in which, for the most part, the sense of the last of its elements is the main one, is the 3rd kind. A subdivision of the *Tatpurusha* class is called *Karmadhāraya* (No. 1002.) A subdivision of the *Karmadhāraya* class is called *Dviñju* (No. 983). That called *Buhuvr̥thi* (No. 1034)—

in respect whereof, for the most part, the sense of a different word is the main one (to which the sense of the compound epithet is subordinate) is the 4th kind. That called *Dwandiwa* (No. 1054)—in which, for the most part, the sense of both the one and the other of its elements is a main one—(neither being subordinate to the other), is the 5th kind.

समर्थः पदविधिः । २ । १ । १ ।

पदसंबन्धी यो विधिः स समर्थात्रितो बोध्यः ।

No. 962.—A RULE WHICH RELATES TO complete WORDS [—and not to the roots and affixes out of which the words are constructed—] is to be understood to apply only TO THOSE words THE SENSES OF WHICH ARE CONNECTED. [For example—according to No. 992, one noun may combine with another which is in the genitive so that for “a binder of books” we may substitute “a book-binder:”—but it is necessary that the two words should be in construction—for if we have the expression “ignorant of books—a binder of sheaves,” we cannot make a compound of “books” and “binder”—the word “binder” being here connected in sense, not with “books”—but with “sheaves.”]

प्राक् कडारात् समासः । २ । १ । ३ ।

कडारः कर्मधारय इत्यतः प्राक् समास इत्यधिक्रियते ।

No. 963.—The word “COMPOUND” is made the regulator of the sense [and is therefore to be understood in each aphorism] from this point AS FAR AS the aphorism “*KAPĀKĀH kurmadhāruye*” (II. 2. 38).

सह सुपा । २ । १ । ४ ।

सुप् सुपा सह वा समस्यते । समासत्वात् प्रतिपदिक्त्वेन सुपो लुक । परार्थाभिधानं वृत्तिः । क्षत्तित्वात्समासैकशेषसनाद्यन्तधातुरुपाः पञ्च वृत्तयः । स च लौकिकोऽलौकिकश्चेति द्विधा । तत्र पूर्वं भूत इति लौकिकः । पूर्वं च स भूत सु इत्यलौकिकः । भूतपूर्वः । भूतपूर्वं चरण्डिति निर्देशात् पूर्वेनिपातः ।

No. 964.—A word ending in a case-affix may optionally be compounded WITH a word ending in A CASE-AFFIX. Since that which is a ‘compound’ is, therefore, regarded as a crude word (No. 136), there is elision of case-affixes (No. 768). The conveying an additional meaning [besides the literal meaning, or besides that which resides in the

separate portions of which it may be composed] is the 'function' [of an expression]. There are five 'functions' [of five different kinds of expression]—viz. those belonging to [what ends with] a *krit* affix (No. 329) or a *tad-lhita* affix (No. 1067).—to a 'compound' (No. 961), to a 'partial remainder' (No. 145), and to a verb that ends with *san* or the like (No. 502). An expression explanatory of the force of the 'function' is called its 'analysis' or 'solution' and this is of two kinds—popular and technical. For example, the explanation "púrvuṇ bhútah" is the popular solution, and "púrva + am, bhútah + su" is the technical analysis, of the expression *bhutu-púrvuh* "formerly been" [which furnishes an example of the rule No. 964, under consideration]. In this example the anomaly [—as regards placing the principal word first instead of the secondary term—see No. 969—[of the word *púrva*, is in accordance with the example [of Páṇini] in the aphorism "*bhútavúrve charat*" (V. 3. 53).

द्वेन सह समासो विभक्त्यलोपश्च । वागर्थौ इव वागर्थाविव ।

इति. केवल समासः प्रथमः ।

No. 965.—[A word enters into] COMPOSITION WITH IVA "like," AND there is NOT ELISION OF THE CASE-AFFIX. Thus *vágartháviva* "like a word and its meaning."

So much for the first kind—that which is "merely compound."

अव्ययीभावः ।

OF THE AVYAYÍBHAVA OR INDECLINABLE COMPOUND.

अव्ययीभावः । २ । १ । ५ ।

अधिकारोऽयम् । प्राक् तत्पुण्डात् ।

No. 966.—The term AVYAYÍBHÁVA—i. e. "the becoming an indeclinable"—is a regulating expression [to be understood in each aphorism] as far as No. 982.

अव्ययं विभक्तिसमीपसमृद्धिव्यूहर्थाभावात्यया-
संप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययैगपद्यसादू-
ख्यसंपत्तिसाकल्यान्तवचनेषु । २ । १ । ६ ।

विभक्त्यर्थादिषु वर्तमानमव्ययं सुबन्नेन सह नित्यं समस्यते । प्रायेणावियहो नित्यसमासः । प्रायेणास्यपदवियहो वा । विभक्तौ । हरि हि अधि इति स्थिते ।

No. 967.—AN INDECLINABLE No. 399 employed WITH THE SENSE OF A CASE-AFFIX, OR OF NEAR TO, OR PROSPERITY, OR ADVERSITY, OR ABSENCE OF THE THING, OR DEPARTURE, OR NOT NOW, OR THE PRODUCTION OF SOME SOUND, OR AFTER, OR ACCORDING TO, OR ORDER OF ARRANGEMENT, OR SIMULTANEOUSNESS, OR LIKENESS, OR POSSESSION, OR TOTALITY OR TERMINATION, is invariably compounded with a word that ends with a case-affix.

For the most part, that which is invariably compound has no corresponding expression made up of separate words:—or its analysis must, for the most part be made in other words [than those of which the compound itself consists].

[As an example of an “indeclinable” employed] with the sense of a case-affix—suppose that the case stands thus—viz. *hari+ni+adhi*—[where the “indeclinable” *adhi* “upon” is to be employed with the sense of the 7th case-affix *ni*—we look forward].

प्रथमानिर्दिष्टं समासउपसर्जनम् । १ । २ । ४३ ।

समासशास्त्रे प्रथमानिर्दिष्टपुष्पसर्जनं स्यात् ।

No. 968.—IN a rule enjoining COMPOSITION, let THAT WHICH IS EXHIBITED WITH THE 1ST case-affix [i. e. let the word which is exhibited in the nominative] be called the ‘UPASARJANA’ or “secondary.” [Thus the *adhi*, in the example under No. 967, being an “indeclinable,” is the *upasarjana*, because the term “indeclinable,” in No. 967, is in the 1st case].

उपसर्जनं पूर्वम् । २ । २ । ३० ।

समासे उपसर्जनं प्राक् प्रयोज्यम् । इत्यधे: प्राक् प्रयोगः । सुपो लुक् । एकदेशविकलतस्यानन्यत्वात् प्रातिपदिकसंज्ञायां स्वाद्युत्पत्तिः । अव्ययीभावश्चेत्यव्ययस्यात् सुपो लुक् । अधिहरि ।

No. 969.—The UPASARJANA (No. 968) is to be placed FIRST in a compound. Hence [in the example proposed in No. 967] the *adhi* [being the ‘indeclinable’ which is exhibited with the first case-affix in No. 967] is to be placed first—[thus *adhi+hari+ni*]. Then (No. 768) there is

elision of the case-affix—[leaving *adhi+hari*]. Then, seeing that what is partially altered (No. 181) does not become something quite different,—since this [viz. the expression under consideration, after being partially altered by the elision of the case-affix,] is still called a “crude form,”—the case-affixes, *su*, &c., again present themselves (—No. 140)—; and they are again finally, elided (No. 403) in consequence of this compound’s being an ‘indeclinable,’ according to No. 402. Thus we have *adhihari* “upon Hari.”

आव्ययीभावश्च । २ । ४ । १८ ।

अयं नपुंसकं स्यात् । गा: पातीति गोपाः । तस्मिन्तिथिगोपम् ।

No. 970.—AND let AN AVYAYÍBHÁVA compound be neuter. Thus, from *gopā* “one who tends cows,” we have *adhiyopam* (Nos. 269 and 971) “on the cowherd.”

नाव्ययीभावादतेऽम् त्वपञ्चम्याः । २ । ४ । ८३ ।

अदन्तादव्ययीभावात् सुपो न लुक तस्य पञ्चमीं विना अमादेशः ।

No. 971.—There is NOT elision of the case-affix AFTER AN AVYAYÍ-BHÁVA compound that ends IN A. In the room of it,—BUT NOT IF it is THE 5TH case-affix,—there is the substitute AM.

तृतीयासप्तम्योर्बहुलम् । २ । ४ । ८४ ।

अदन्तादव्ययीभावात् तृतीयासप्तम्योर्बहुलमभावः । उपकृष्णाम् । उपकृष्णेन । मद्राणां समृद्धिः सुमद्रम् । यवनानां वृद्धिर्दुर्यवनम् । महिकाणामभावो निर्मतिकम् । हिमस्यात्ययोऽतिहिमम् । निद्रा ऽसंप्रति न युज्यतदत्यतिनिद्रम् । हरिशब्दस्य प्रकाश इतिहरि । विष्णोः पश्वादनुविष्णु । योग्यतावीप्सापदार्थान्तिवृत्तिसादृश्यानि यथार्थाः । रूपस्य योग्यमनुरूपम् । अर्थमर्थं प्रति प्रस्यर्थम् । शक्तिमनतिक्रम्य यथाशक्ति ।

No. 972.—The change to am (No. 971) OF THE 3RD AND 7TH case-affixes coming after an *Avyayíbháva* compound that ends in a, occurs DIVERSELY (—see No. 823). Thus *upakrishṇam* or *upakriṣhṇena* “near to Kṛishṇa,” [and, as further examples of No. 967,] *sumadram* “well (or prosperous) with the Madras,” *duryavanam* “ill with the Yavanas,” *nirmakshikam* “free from flies,” *atihimam* “on the departure of the cold weather,” *atinidram* “wakefully;”—i.e.

sleep being *not now engaged in*—; *itihari* “the exclamation ‘Hari’”—[thus *vaishnavagrihe itihari vartate* “in the house of the Vaishnava there is the cry of ‘Hari, Hari’”];—; *anuvishnu* “after Vishnu”—[i. e. following or worshipping him]. The meanings intended by the word *yathá*, [which, in the list at No. 967, has been rendered “according to,”] are ‘correspondence,’ ‘severalty’ or ‘succession,’ ‘the not passing beyond, something,’ and ‘likeness.’ Thus *anurúpam* “in a corresponding manner,” *pratyartham* “according to each several object or significance,” *yathásakti* “according to one’s ability”—[i. e. not going beyond one’s power].

अव्ययीभावे चाकाले । ६ । ३ । ८१ ।

सहस्र सः स्यादव्ययीभावे न तु काले । हरे: सादृशं सहरि । ज्येष्ठ-
स्यानुपूर्व्योत्यनुज्येष्ठम् । चक्रेण युगपत् सचक्रम् । सदृशः सत्या ससखि ।
ज्ञाताणां संपत्तिः सक्त्रम् । तृणमत्यपरित्यज्य सतृणमत्ति । अग्निदत्त्यपर्यन्तमधीते
सागिन ।

No. 973.—IN AN AVYAYÍBHÁVA compound let *sa* be the substitute of *saha*, BUT NOT WHEN the word in composition means a portion of TIME. Thus *sahari* “like Hari,” then again, *anujyeshiham* (No. 967) “in the order of seniority,” *sachakram* “simultaneously with the wheel” (—on its crushing, for example, the head of the self-immolator), *sasakhi* “like a friend,” *sukshatram* “as warriors ought,” *satrinam* “even to the grass” he eats—[i. e. the whole]—not leaving even a scrap,—*sígnī* “as far as the chapter of fire [i. e. the whole Veda]”—he reads.

नदीभिश्च । २ । १ । २० ।

नदीभिः सह संख्या वा समस्यते । समाहारे चायमिष्यते । पञ्चगङ्गम् ।
द्वियमुनम् ।

No. 974.—AND WITH names of RIVERS a numeral may be compounded. It is wished [by *Patañjali*] that this should refer to their junction. Thus *pañchagaṅgam* “at the meeting of the five rivers Ganges” [viz. near the Mādbavarāo ghāṭ at Benares], *dviyamunam* “at the meeting of the two Yamunas.”

तद्विताः । ४ । १ । ७६ ।

आ पञ्चमसमाप्तेरधिकारोऽयम् ।

No. 975.—The expression “the affixes called TADDHITA” (i. e.—see No. 1067—“relating or belonging to that” which is primitive—) is the regulating expression [to be understood in all the aphorisms] from this point to the end of Pánini’s Fifth Lecture.

अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः । ५ । ४ । १०९ ।

शरदादिभ्यष्टच् स्यात् समासान्तोऽव्ययीभावे । शरदः समीपमुपशरदम् । प्रतिविपाशम् ।

No. 976.—WHEN the compound is AN AVYAYÍBHÁVA, let (the *taddhita*-affix—No. 975—) *tach* (No. 148) come AFTER the words ŚARAD, &c., as the final of the compound. Thus *upaśaradam* (No. 971) “near the autumn,” *prativipádum* along the river Vipása.”

जराया जरस् च । उपजरसम् । इत्यादि ।

No. 977.—“AND JARAS substituted in the room OF JARÁ (No. 181)—[shall come under the head of śarud &c.]” Thus *upujarasam* (No. 976) “when decay is near,”—&c.

अनश्च । ५ । ४ । १०८ ।

अनन्तादव्ययीभावाट्टच् ।

No. 978.—AND AFTER that *Avyayíbháva* which ends in AN, let there be *tach* (No. 976).

नस्तद्विते । ६ । ४ । १४४ ।

नान्तस्य भस्य टेल्लौपस्तद्विते । उपराजम् । अथात्मम् ।

No. 979.—WHEN A TADDHITA-affix (No. 975) FOLLOWS, there is elision of the last vowel with what follows it (No. 51) of what ends in N and is called a *bha* (No. 185). Thus [there is elision of the *an* of *rājan* “a king” and *ātman* “the soul,” followed by the *taddhita*-affix *tach*—see No. 976—in virtue of the commencing of which affix with a vowel these words then take the name of *bha*—and we have] *uparājam* “under the king,” *adhyātmam* “over or in the spirit.”

नपुंसकादन्यतरस्याम् । ५ । ४ । १०६ ।

अनन्तं यत् क्षीबं तदन्तादव्ययीभावाट्टज् वा । उपचर्मम् । उपचर्मे ।

No. 980.—The *tañdhita*-affix *tach* (No. 973) is OPTIONALLY placed AFTER an *Avyayíbháva* compound ending with A NEUTER word that ends in *an*. Thus *upachurman* or *upachurma*, “near the skin,”

FEMININES ENDING IN CONSONANTS.

हलन्ताः स्त्रीलङ्घाः ।

नहो धः । ८ । २ । ३४ ।

भलि पदान्ते च ।

No. 389.—The letter *DH* is the substitute for the final of the verb *NAHA*, when *jhal* follows, or at the end of a *pada*.

नहिवृतिवृषिव्यधिरुचिसहितनिषु क्लौ । ६ । ३ । ११६ ।

क्लिन्तेषु पूर्वपदस्य दीर्घः । उपानत् । उपानहौ । उपानत्सु । क्लिन्त-
त्वात् कुत्वेन धः । उण्णिक् । उण्णिहौ । उण्णियाम् । व्यौः । दिवौ । दिवः ।
व्युथाम् । गीः । गिरौ । गिरः । एवं पूः । चतस्रः । चतस्रणाम् । का । कै ।
क्लाः । सर्वावत् ।

No. 390.—WHEN the verbs *NAHA* “to bind,” *VRITA* “to be,” *VRISH* “to rain,” *VYADH* “to pierce,” *RUCH* “to shine,” *SHAH* “to bear,” AND *TAN* “to stretch,” ENDING WITH *KWIP*, FOLLOW, a long vowel is the substitute of the *pada* which precedes in the compound.

The word *upánah* “a slipper” (thus formed from *upa*+*n-th*+*kwip*) makes 1. s. *upánat* (Nos. 330, 199, and 389), 1. d. *upánahau*, 7. p. *upánatsu*.

In the case of the word *ushñik* “a metre of the Vedas,” as it takes *gh* (No. 331) in consequence of its ending in *kwin* (No. 328), we find 1. s. *ushñik*. Again 1. d. *ushñihau*, 3. d. *ushñiybhyám*.

The word *div* “the sky” makes 1. s. *dyauh* (No. 289), 1. d. *divau*, 1. p. *divah*, 3. d. *dyubhyám* (No. 290).

The word *gir* “speech” makes 1. s. *gíh* (Nos. 199, 380, and 110), 1. d. *girau*, 1. p. *girah*. In the same way *pur* “a city” makes 1. s. *púh*.

The word *chatur* “four” substitutes *chatusri* (No. 248) in the feminine; and by No. 249, the letter *r* is substituted for *ri*, when a vowel follows. Thus we have 1. p. *chatusrah*. In the 6. p. *chatusriṇídm*, the vowel is not lengthened—see No. 250.

The feminine of *kim* “who” is like *sarvá* (No. 244).—1. s. *kí* (Nos. 297, &c.), 1. d. *ke*, 1. p. *káh*.

यः स्त्री । ७ । २ । ११० ।

इदमो दस्य यः । इयम् । त्यदावत्यम् । परस्पत्यम् । टाप् । दश्चेति
मः । इमे । इमाः । इमास् । अनया । हलि लोपः । आभ्यास् । आभिः ।
आस्यै । आस्याः २ । अनयोः । आसाम् । अस्याम् । आसु । स्कृ । सज्जः ।
स्वभ्यास् । त्यदावत्यम् । टाप् । स्या । त्ये । त्याः । एवम् । तद् । एतद् ।
वाक् । वाचौ । वाग्भ्यास् । वात् । अपशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः । आपृ-
चिति दीर्घः । आपः ।

No. 391.—Instead of the *d* of *idam* “this,” there is *y*, WHEN SU
FOLLOWS. Thus 1. s. *iyam* (No. 298). In the other cases No. 213
directs the substitution of short *a* for the final, and the preceding
vowel merges in this by No. 300. The word being feminine, long *ā*
(*tāp*) is added by No. 1341; the *d* is changed to *m* by No. 301; and,
the base having thus become *imā*, we have 1. d. *ime* (No. 240), 1. p.
imīh, 2. s. *imám*. In the 3. d. and subsequent cases the *id* is changed
to *an* by No. 302; and, in the 3. s., *e* is substituted for the final by
No. 342, giving *anayād*. By No. 303 there is elision of the *id*, when
the case-affix begins with a consonant, so that we have 3. d. *abhyám*,
3. p. *abhih*. In the 4. s. by No. 244, *asyai*, 5. and 6. s. *asyáh*, 6. d.
anayoh (No. 242), 6. p. *ásám* (Nos. 174 and 303), 7. s. *asyám* (Nos.
335 and 219), 7. p. *ásu*.

The word *sraj* “a garland” makes 1. s. *sruk* (Nos. 328, 199, 334,
82, and 331), 1. p. *srajah*, 3. d. *sragbhyám*.

The pronoun *tyad* “that” substitutes *a* for the final (Nos. 213
and 300), and, taking the feminine termination *tāp*, gives 1. s. *syá*
(No. 338) 1. d. *tye*, 1. p. *tyáh*. In the same way *tud* “that,” and
etud “this.”

The word *vách* “speech” makes 1. s. *vák* (No. 333), 1. d. *váchau*,
3. d. *vágbhyám*, 7. p. *vákshu* (No. 169).

The word *ap* “water” always takes the terminations of the plu-
ral. By No. 227 this word lengthens the vowel in the 1. p. *ápah*.

आपो भि । १ । ४ । ४८ ।

अपस्तकरो भादौ प्रत्यये । अद्विः । अद्भ्यः । अपास् । अप्सु । दिक् ।
दिग् । दिशः । दिम्याम् । त्यदादिव्यति दृशः । क्लिनिधानादन्यत्रापि कु-
स्तम् । दृक् । दृग् । दृशौ । दृग्भ्यास् । त्विठ । त्विषौ । त्विद्भ्यास् । सस-
जुषोरिति स्तवम् । सज्जः । सजुषौ । सज्जूर्भ्यास् । आशीः । आशिषौ । आशी-

आऽम् । असै । उत्तमत्वे । अमू । अमूः । अमुया । अमूभ्याम् । अमूभिः ।
अमुव्ये । अमूभ्यः । अमुव्याः २ । अमुव्येः २ । अमूव्याम् । अमुव्याम् । अमूषु ।

इति हलन्ताः स्त्रीलिङ्गाः ।

No. 392.—The letter *t* is the substitute of the word AP “water,” WHEN a *pratyaya* beginning with BH FOLLOWS. Thus 3. p. *adbhih* (No. 82), 4. p. *adbhyah*. Again 6. p. *apám*, 7. p. *apsu*.

The word *diś* “space” makes 1. s. *dig* or *dik* (Nos. 328 and 331), 1. p. *aiśah*, 3. d. *digbhyám*.

Since it is directed (No. 376) that *driś* shall take the affix *kwin* when attached to the pronouns *tyad*, &c, the word *driś* (thus falling under rule No. 331) elsewhere also substitutes a guttural in the place of its final. Thus 1. s. *drik* or *drig* “sight,” 1. d. *driśau*, 3. d. *drigbhyám*.

The word *twish* “light” makes 1. s. *twit* (No. 82), 1. d. *twishau*, 3. d. *twidbhýam*.

The word *sajush* “a friend,” by No. 123, substitutes *r* for its final at the end of a *pada*, which the word is when, by No. 26, the *su* of the 1. s. has been rejected. The vowel is then lengthened by No. 380, and the *r* becomes *visarga* by No. 110, giving *sajúh*, 1. d. *sajushau*, 3. d. *sajúrbhyám*. In the same way *dśish* (for *dśis*) “a benediction” makes 1. s. *ásih*, 1. d. *dśishau*, 3. d. *ásrbhyám*.

The pronoun *adas* makes 1. s. *asau* (No. 385). In the other cases, the substitution of *u* and *m* (by No. 386) having taken place, we have 1. d. *amú*, 1. p. *amúh*, 3. s. *amuyá*, 3. d. *amubhyám*, 3. p. *amúbhih*, 4. s. *amushyai* (Nos. 244 and 169), 4. p. *amúbhyaḥ*, 5 and 6. s. *amushydh* (Nos. 244 and 169), 6. and 7. d. *amuyoh*, 6 p. *amúshdm* (No. 174), 7. s. *amushyám* (No. 169), 7. p. *amúshu*.

So much for feminines ending in consonants.

हलन्ता नपुंसकलिङ्गाः ।

स्वमोर्लुक । दत्त्वम् । स्वनदुत् । स्वनदुही । चतुरनदुहोरित्याम् । स्वन-
हुंडि । पुनस्सद्वत् । शेषं पुंशत् । वा: । वारी । वारि । वारा । वार्याम् ।
चत्वारि । किस् । के । कानि । इदम् । इमे । इमानि ।

NEUTERS ENDING IN CONSONANTS.

No. 393.—“In the case of neuters we have ELISION (*luk*) OF SU

AND AM No. 270)." In the case of *anaḍuh* (No. 287), there is the substitution of *d*. Thus we have 1. s. *swanaḍud* or *swanaḍut* "having good cattle," 1. d. *swanaḍuhí* (No. 259). In the 1. p., by No. 284, there is the augment *ám*, and thus, by No. 264, we have *swanaḍwáñhi*. Again the same in the 2. p. The rest is like the masculine (Nos. 285, &c.).

The word *vár* "water" makes 1. s. *váh* (No. 110), 1. d. *vári* (No. 259), 1. p. *vári* (No. 262), 3. s. *várdá*, 3. d. *várbyám*.

The word *chatur* "four" (by Nos. 262 and 284) makes *chatwári*.

The interrogative *kim* "who, which, what?" makes 1. s. *kim* (No. 270), 1. d. *ke* (Nos. 297 and 259), 1. p. *káni*.

The pronoun *idam* "this" makes 1. s. *idam* (No. 270), 1. d. *ime* (Nos. 301 and 259), 1. p. *imáni*.

अन्यादेशे नपुंसके एनटुक्तव्यः । एनत् । एने । एनानि । एनेन । एनयोः ।
ब्रह्म । विभाषा डिश्योः । अह्नी । अहनी । अहनि ।

No. 394.—"IT SHOULD BE MENTIONED (see No. 306) that IN A SUBSEQUENT PROPOSITION, ENAT is the substitute for *idam* or *etad*, IN THE NEUTER." Thus 1. s. *enat* (No. 270), 1. d. *ene* (Nos. 213 and 259), 1. p. *enáni*, 3. s. *enena*, 6. d. *enayoh*.

The word *brahma* "the Supreme" makes 1. s. *brahma* (Nos. 270 and 200).

According to No. 274, the word *ahan* "a day" makes 1. d. *ahni* or *uhani*—1. p. *aháni* (Nos. 263 and 197).

अहन् । ८ । २ । ६८ ।

अहचित्यस्य हः पदान्ते । अहोभ्याम् । दण्डि । दण्डिनी । दण्डीनि ।
दण्डिना । दण्डिभ्याम् । सुपथि । ठिलोपः । सुपथी । सुपन्धानि । ऊर्जे ।
ऊर्जी । उर्जार्जे । नरजानां संयोगः । तत् । ते । तानि । यत् । ये । यानि ।
एतत् । एते । एतानि । गवाक्ष । गोची । गवाज्वी । पुनस्तद्वत् । गोचा ।
गवाभ्याम् । शक्तत् । शक्ती । शक्तिन्त । ददत् ।

No. 395.—The word AHAN substitutes *ru* at the end of a *pada*. Thus 3. d. *ahobhyám* (No. 126).

The word *dandin* "having a staff" makes 1. s. *dandí* (Nos. 270 and 200), 1. d. *dandíni* (No. 259), 1. p. *dandíni* (Nos. 262 and 197) 3. s. *dandínidá*, 3. d. *dandídbhyám* (Nos. 184 and 200).

The word *supathin* "having a good road" makes 1. s. *supathi*. By the elision of *i* directed in No. 328, and then, by No. 259, we have 2. d. *supathí*. In the 1. p. (Nos. 263, 321, and 322) *supantháni*.

The word *úrj* "strong" makes 1. s. *úrk* (No. 333), 1. d. *úrjī*, 1. p. *únrji*, the conjunction of the consonants being in the order of *u*, *r*, and *j*.

The pronoun *tad* "that makes" 1. s. *tat* (Nos. 270 and 165), 1. d. *te*, 1. p. *tánī*. So *yad* "who, which," makes 1. s. *yat*, 1. d. *ye*, 1. p. *yáni*, and *etad* "this" makes 1. s. *etut*, 1. d. *ete*, 1. p. *etáni*.

The word formed of *go* "a cow," and *áñchū* "to worship," and signifying "a worshipper of cows," makes 1. s. *gavík* (Nos. 363, 59, and 333), 1. d. *gochī* (No. 56), 1. p. *garáñchi* (No. 264). Again there is the same form in the 2nd case. In the 3. s. *gochā*, 3. d. *gavúgbhyám*. [N. B. This word takes a great variety of shapes, being in fact a mere grammatical fiction.]

The word *sakrit* "ordure" makes 1. s. *sakrit*, 1. d. *sakritī*, 1. p. *sakrinti* (No. 264).

The participle *dadat* "giving" makes 1. s. *dadat*.

वा नपुंसकस्य । ७ । १ । ३६ ।

अभ्यस्तात् परस्य वा नुम् सर्वनामस्थाने । ददन्ति । ददति । तुदत् ।

No. 396.—*Num* (No. 374) shall OPTIONALY be the augment of the affix *śatṛi* coming after a NEUTER reduplicate, when a *svárvanámas-thána* (No. 263) follows. Thus 1. p. *dadanti* or *dadati*.

The participle *tudat* "painting" is next declined.

आच्छीनद्योर्नुम् । ७ । १ । ५० ।

अवर्णान्तात् परो यः शतुरवयवस्तदन्तस्य नुम् वा शीनद्योः । तुदन्ती । तुदति । तुदन्ति । भात् । भान्ती । भाती । भान्ति । पचत् ।

No. 397.—*NUM* shall optionally be the augment of that which ends with a portion (*a*) of the affix *śatṛi* coming AFTER what ends in A OR Á, WHEN SÍ (No. 259) OR A NADÍ (No. 215) FOLLOWS.

For example, the verbal root *t-ed* (No. 693) taking the affix *śatṛi* becomes *tudu*; and then, with the participial affix, it becomes *tudat* (No. 300), which, by this rule, makes 1. d. *tudantī* or *tudatī*. By No. 264, 1. p. *tudanti*. And so *bhát* "shining" (root *bhá*), 1. d. *bhántī* or *bháti*, 1. p. *bhánti*.

By the *nadí*, in this aphorism, the feminine affix *ñíp* (i) is intended.

The root *pach* takes the affix *śap* (No. 419), and its participle *pachat* "cooking" falls under the next rule.

शपृश्यनोर्नित्यम् । ७ । १ । ८१ ।

शपृश्यनेरात् परो यः शतुरव्यवस्तदन्तस्य नुम् शीनद्वा: । पचन्ती ।
 पचन्ति । दीव्यत् । दीव्यन्ती । दीव्यन्ति । धनुः । धनुषी । सान्तेति दीर्घः । नुम्ब-
 सर्जनीयेति ष: । धनूषि । धनुषः । धनुर्याम् । एवं चनुर्हविरादयः । पयः ।
 पयसी । पयांसि । पयसा । पयोभ्याम् । सुपुम् । सुपुंसी । सुपुमांसि ।
 अदः । विभक्तिकार्यम् । उत्त्वमत्वे । अमू । अमूनि । शेषं पुंवत् ।

इति हलन्ता नपुंसकलिङ्गाः ।

No. 398.—*Num* shall INVARIABLY be the augment OF that which ends with a portion of the affix *śatṛi* which comes after the *a* derived from *SAP* (No. 419) OR *SYAN* (No. 670), when *śi* or a *nadī* follows.

Hence *pachat* (No. 397) makes 1. d. *pachantī*. In the 1. p. *pachanti*. In like manner *dīvyat* “sporting” (No. 669) makes 1. d. *dīvyantī*, 1. p. *dīvyanți*.

The word *dhanus* “a bow” makes 1. s. *dhanuh* (Nos. 270, 123, and 110); 1. d. *dhanushī* (No. 169). In the 1. p., as the word ends in *s* (No. 371), the vowel is lengthened, and the *s* is changed to *sh* notwithstanding the intervention of *num* (No. 381), giving *dhanūnshi*. In the 3. s. *dhanushā*, 3. d. *dhanurbhyām* (No. 123). In the 3. s. *dhanushā*, 3. d. *dhanurbhyām* (No. 123). In like manner *chakshus* “any eye,” *havis* “clarified butter,” &c. The word *payas* “water” makes 1. s. *payah* (Nos. 270, &c.), 1. d. *payasi*, 1. p. *payānsi* (No. 371), 3. s. *payasā*, 3. d. *payobhyām* (Nos. 123 and 126). The word *supuns* “of which the men are good” makes 1. s. *supum* (Nos. 270 and 26), 1. d. *supunsi*, 1. p. *supumānsi* (Nos. 383, 316, and 371). In the neuter of the pronoun *adas* “that,” 1. s. *adak*, the various alterations of the case-affixes (directed in Nos. 259, 262, 172, &c.) first take place; and then the substitution of *u* and *m* (No. 386) having been made, we get 1. d. *amū*, 1. p. *amūni*. The rest is like the masculine.

So much for neuters ending in consonants.

आव्ययानि ।

स्वरादिनिपातमव्ययम् । १ । १ । ३७ ।

स्वर् । अन्तर् । प्रातर् । पुनर् । सनुतर् । उच्चैस् । नीचैस् । शनैस् ।

स्वधृत् । चर्ते । युगपत् । आरात् । पृथक् । स्वस् । स्वस् । दिवा । रात्रा ।
 सायम् । चिरम् । मनाक् । देवत् । जोषम् । तूष्णीम् । बहिस् । आवस् ।
 समया । निकषा । स्वयम् । वृथा । नक्षम् । नश् । हेतौ । इद्वा । अद्वा ।
 सामि । वत् । ब्राह्मणवत् । क्षत्रियवत् । सना । उपथा । तिरस् । सनस् ।
 सनात् । अन्तरा । अन्तरेण । ज्योक् । कम् । शम् । सहसा । विना । नाना ।
 स्वस्ति । स्वधा । अलम् । वषट् । औषट् । वौषट् । अन्यत् । अस्ति । उपांशु ।
 ज्ञामा । विज्ञायसा । दोषा । मृषा । मिष्या । मृधा । पुरा । मिष्यो । मिष्यम् ।
 व्रायस् । मुहुस् । प्रवाहुकम् । प्रवाहिका । वायहलम् । अभीत्यम् । साकम् ।
 सार्धम् । नमस् । हिश्क् । धिक् । अथ । अम् । आम् । प्रताम् । प्रशान् । प्रतान् ।
 मा । माङ् । आङ्गतिर्गणोऽयम् । च । वा । ह । अह । एव । एवम् । नूनम् ।
 शश्वत् । युगपत् । भूयस् । कूपत् । सूपत् । कुवित् । नेत् । चेत् । चण् ।
 यत्र । तत्र । कच्चित् । नह । हन्त । माक्षिः । माक्षीम् । नक्षिः । ताक्षीम् ।
 माङ् । नश् । यावत् । तावत् । त्वे । न्वै । है । रै । औषट् । वौषट् ।
 स्वाहा । स्वधा । वषट् । ओम् । तुम् । तथाहि । खलु । किल । अथ ।
 सुष्टु । स्म । आदह । उपसर्गविभक्तिस्वरप्रतिरूपकाश्च । अवदत्सम् । अहंयुः ।
 अस्तित्वीरा । च । चाँ । इ । ई । उ । ऊ । ए । ऐ । ओ । औ । पशु । शुकम् ।
 यथाकथाच । पाट । प्याट । अङ् । है । हे । भोः । अये । घ । विषु ।
 एकपदे । पुत् । आतः । चादिरप्याङ्गतिर्गणः । तस्मिसादयः । प्राक् । पाशयः ।
 शस्प्रभृतयः । प्राक् । समासान्तेभ्यः । अम् । आम् । छत्वाऽयोः । तस्मिवती ।
 नानाज्ञौ । एतदन्तमव्ययम् । अत इत्यादि ।

OF INDECLINABLE WORDS.

No. 399.—SWAR, &c. AND THE PARTICLES (*nipāta*) ARE CALLED INDECLINABLES.

These are *swar* “heaven,” *antur* “midst,” *prātar* “in the morning,” *punar* “again,” *sanutar* “in concealment,” *uchchais* “high,” *nīchais* “low,” *śanais* “slowly,” *ridhak* “rightly,” *rite* “except,” *yugapat* “at once,” *ārāt* “far, near,” *prithak* “apart,” *hyas* “yesterday,” *swaies* “to-morrow,” *divā* “by day,” *rātrau* “in the night,” *sāyain* “at eve,” *chiram* “a long time,” *manāk* “a little,” *īshat* “a little,” *josham* “silently,” *tūshṇim* “silently,” *vahis* “outside,” *avas* “outside,” *samayā* “near,” *nikashā* “near,” *swayam* “of one’s self,” *vrithā* “in vain,” *nuktam* “at night,” *nan* “not,” *hetau* “by reason of,” *iddhā* “truly,” *addhā* “evidently,” *sāmi* “half,” *vat* “like,” (e. g. *brāhmaṇavat* “priestly,” *kshatriyavat* “like a Kshatriya”), *sand* “perpetually,”

upadhá "division," *tiras* "crookedly," *sanat* or *sanát* "perpetually," *antará* or *antareṇa* "without, except," *jyok* "quickly," *kum* "water, ease," *śam* "ease," *sahasá* "hastily," *viná* "without," *náná* "various," *swasti* "greeting," *swadhá*, (interjection) "oblation to manes," *ulam* "enough," *vashat*, *śrauhsat*, and *vaushat* (interjections) "oblation of butter," *anyat* "otherwise," *asti* "existence," *upánsu* "privately," *kshamá* "patience, pardon," *vihdyasá* "aloft, in the air," *doshá* "in the evening," *mṛishá* and *mithyá* "falsely," *mudhá* "in vain," *purá* "formerly," *mitho* or *mithas* "mutually," *príyus* "frequently," *muhus* "repeatedly," *praváhukam* or *praváhiká* "at the same time," *áryahalam* "violently," *abhhikshṇam* "repeatedly," *sákum* or *sárdham* "with," *namas* "reverence," *hiruk* "without," *dlrik* "fie!" *atha* "thus," *am* "quickly," *ám* "indeed, yes," *pratám* "with fatigue," *prusán* "alike," *pratán* "widely," *má* or *mán* "do not."

The foregoing class of words ("swar, &c."), is one the fact of a word's belonging to which is known only from its form, and could not have been inferred from its nature (see No. 53).

The following are particles (*nipátu*), viz. *cha* "and," *vá* "or," *ha* (an expletive), *aha* (vocative particle), *eva* "only, exactly," *evam* "so, thus," *núnām* "certainly," *śaśwat* "continually," *yugapat* "at once," *bhúyas* "repeatedly," *kúpat* "excellently," *súpat* "excellently," *kurit* "abundantly," *net* or *chet* "if," *chan* "if" [the *n* is indicatory], *yatra* "where," *tatra* "there," *kachchit* "what if?," *naḥa* "no," *hantu* "ah!" *mákim*, *máklem*, or *nakih*, "do not," *ákim* "indeed!," *máú* "do not," *nan* "not," *yávat* "as much as," *túvat* "so much," *twui*, *nwai*, or *dawai* "perhaps," *rai* (disrespectful interjection), *śrauhsat*, *vaushat* or *swáhá* (interj.) "oblation to the gods," *swidhá* "oblation to manes," *vashat* "oblation to the gods," *om* (mystical ejaculation typical of the three great deities of the Hindú mythology), *tum* "thouing," *tathdhi* "thus," (introducing an exposition), *khulu* "certainly," *kila* "indeed," *atha* "now," (auspicious inceptive), *sushṭu* "excellent," *smā* (attached to the present tense gives it a past signification), *ddaha* "fie!"

To the list of Indeclinables belong also what have, without the reality, the appearance of an *upasarga* (No. 47), of a word with one of the terminations of case or person, and of the vowels. In the example *avadattam* "given away," the *ava* is not really an *upasarga*, for if it were, the word (by VII. 4. 47.*) would be *avattum*. In the

* When the aphorism does not occur in the *Laghukamudi*, the reference is made to the *Ashvádkyáyī*.

example *ahāsyuh* "egotistic," the *ahān* is not identical with the *aham* "I," terminating in a case-affix—because a pronoun, really regarded as being in the nominative case, could not be the first member in such a compound. In the example: *astikshīrd*, a cow or the like "in which there is milk," the *asti* must be regarded as differing from the word *asti* "is," which ends with the affix of the 3rd person singular, otherwise it could not have appeared as the first member in a compound. The vowels *a, ā, i, ī, u, ū, e, ai, o, au*, when, as interjections, they indicate various emotions, differ from the ordinary vowels. Other Indeclinables are *paśu*, "well," *śukam* "quickly," *yāthākuthācha* "any how," *pāt*, *pyāt*, *añja*, *hai*, *he bhoh*, (vocative particles); *aye* "ah!" (indicating recollection), *gha* (vocative), *vishu* "on all sides," *ekāpadē* "at the same moment," *yut* "blame," *ātah* "hence."

This list also ("cha, &c.") is one each of the various individuals composing which is to be recognised by its own shape (No. 53).

Words are indeclinable which have the following terminations viz. the *taddhita* affixes (No. 1067) beginning with *tasil* (No. 1286) reckoning as far as (but not including) *pāśap* (V. 3. 47.):—or the terminations *sas*, &c. (No. 1330) reckoning as far as the *aphōm* "samāśāntih," (V. 4. 68.):—or the *Vaidika* termination *am* or its equivalent *ām* (No. 1309):—or the terminations that have the force of *kṛitwasuch* (i. e. which give the sense of such and such a number of times):—or the terminations *tasi* (equivalent to *tasil*) and *vat* "like," and *nā* or *nān* (V. 2. 27). For example *atah* "hence" (which ends in *tasil*), &c.

कृन्मेजन्तः । १ । १ । ३६ ।

कृद्यो मान्त एजन्तश्च तदन्तमत्ययम् । स्मारंस्मारम् । जीवसे । पिबध्यै ।

No. 400.—What ends in a *KRIT* affix (No. 135) ENDING IN the letter **M** OR in **ECH** is indeclinable. Thus *smāram* *smārām* "having repeatedly remembered," *jīvuse* "to live," *pibadhyai* "to drink," (III. 4. 9.)

कातोसुन्कसुनः । १ । १ । ४० ।

एतदन्तमत्ययम् । कृत्वा । उदेतोः । विसृपः ।

No. 401.—What ends in *KTWĀ* (No. 935) or *TOSUN* OR *KASUN* (III. 4. 9.) is indeclinable. Thus *kṛitwā* "having done," *udetō* "having risen," *visripah* "having spread."

आत्ययीभावश्च । १ । १ । ४१ ।

अधिहरि ।

No. 402.—AND the kind of compound termed AVYAYÍBHÁVA (No. 966) is indeclinable. Thus *adhihari* “upon *Hari* or *Vishnu*.”

अव्ययादाप्तुपः । २ । ४ । ८२ ।

अव्ययादापः सुपश्च लुक् । तत्र शालायाम् । अथ ।

सदृशं त्रिषु लिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु ।

वदनेषु च सर्वेषु यत्र व्येति तदव्ययम् ॥

बटि भागुरिरलोपमवाप्तोहपरसगयोः ।

आपं वैव हलन्तानां यथा वाचा निशा दिशा ॥

अवगाहः । वगाहः । अपिधानम् । पिधानम् ।

इत्यव्ययानि ।

No. 403.—There is elision (*luk*—No. 209) OF ÁP. (the feminine termination) AND OF SUP (the case-affixes) AFTER what is INDECLINABLE. For example *tatra śáláyám* “in that hall.” Here the indeclinable *tatra* “there” does not take either the feminine termination or a case-affix, although it is equivalent to *tasyám* “in that.” So then “what changes not (*na vyeti*), remaining alike in the three genders, and in all cases, and in all numbers, is what is termed an indeclinable *avyaya*.”

The grammarian *Bhdguri* wishes that there shall be elision of the initial *a* of *ava* and *ápi* (No. 48), and that *áp* shall be the termination of all feminine words which would otherwise end in consonants, e. g. *váchá* “speech” (instead of “*vách*”), *niśá* “night” (not *niś*), *díshá* “space” (not *díś*). [But the rule, thus resting on the authority of a single grammarian (see No. 38) is optional.] So we have either *avayáhah* or *vagáhah* “bathing,” *apidhánam* or *pidhánam* “concealment.”

So much for the Indeclinables.



स्वादयः ।

OF THE VERBS.

लट् । लिट् । लुह् । लृह् । लेट् । लोट् । लङ् । लिङ् । लुह् । लृह् ।
एषु पञ्चमो लकारश्छन्तेऽमात्रगोचरः ।

No. 404.—THE terminations generally of the moods and tenses of the verbs are denoted in the grammar by the letter *l*. The affixes of each particular tense are denoted by the letter *l* accompanied by certain indicatory letters as follows:—Present LĀT, 2nd Preterite LIT, 1st Future LUT, 2nd Future LRIT, Scriptural Imperative LET, Imperative LOT, 1st Preterite LAṄ, Potential LIṄ, 3rd Preterite LUṄ, Conditional LRIṄ. THE FIFTH AMONG THESE (*viz let*) OCCURS ONLY IN THE VEDAS.

लः कर्मणि च भावे आकर्मकेभ्यः । ३ । ४ । ६६ ।

लकाराः सकर्मकेभ्यः कर्मणि कर्तरि च स्युरकर्मकेभ्यो भावे कर्तरि च ।

No. 405.—Let the letters *l* (above described) be placed after transitive verbs IN denoting THE OBJECT ALSO as well as the agent; AND AFTER INTRANSITIVES IN marking THE CONDITION (i. e. the action itself, which the verb imports), ALSO as well as the agent.

[N. B.—The verb itself denotes the action: to be, or to do, generally; or to be, or to do, in a particular manner. In the active voice, the affix marks the agent: in the passive voice of a transitive verb, it marks the object; but, in the passive form of an intransitive verb, the action itself.]

वर्तमाने लद् । ३ । २ । १२३ ।

वर्तमानक्रियावृत्तेष्ठतोल्लट् स्यात् । अटावितौ । उच्चारणसामर्थ्याल्लभ्य
नेत्वम् । भू सप्तायाम् । कर्तृविवक्तायां भू ल इति स्थिते ।

No. 406.—Let LĀT (No. 404) be placed after a verbal root employed IN denoting PRESENT-action. The *a* and the *t* (in *lut*) are indicatory. According to No. 155 the *l* also ought to be indicatory—but it is not to be regarded as indicatory here, because nothing (in the grammar) is enounced without a purpose (and no purpose would be served by the elision of this *l*, which therefore remains).

The verb *bhū* “to be” is now to be conjugated. When it is wished to speak of an agent, the case (as far as we have yet seen) standing thus, viz: *bhū+l* (we look forward).

**तिप्तस्मि सिप्यस्थ मिव्यस्मस् ताताऽम्
आसाथान्धमिद्वहिमहिङ् । ३ । ४ । ७८ ।**

एतेऽष्टादश लादेशः स्युः ।

No. 407.—Let these eighteen be the substitutes of *l* (No. 404)—viz.

Parasmai-pada.

Atmane-pada.

Sing. Dual. Plural. Sing. Dual. Plural.

(Lowest.)	TIP	TAS	JHI	TA	ÁTÁM	JHA (he, they, &c.)
(Middle.)	SIP	THAS	THA	THÁS	ÁTHÁM	DHWAM (thou, you, &c.)
(Highest.)	MIP	VAS	MAS	IT	VAHI	MAHIṄ (I, we, &c.)

लः परस्मैपदम् । १ । ४ । ६६ ।

लादेशः परस्मैपदसंज्ञा: स्युः ।

No. 408.—Let the substitutes of *l* (No. 407) be called PARASMAI-PADA—i.e. “words for another.”

[Such are the terminations of a verb the action of which is addressed to another than the agent—i.e. of a transitive verb.]

तडानावात्मनेपदम् । १ । ४ । १०० ।

तड़ पत्याहारः शान्दकानचौ चैतत्संज्ञाः स्युः । पूर्वसंज्ञापवादः ।

No. 409.—Let the set comprised under the technical name TAṄ (i. e. the second set of nine, in No. 407, from *ta* to *mahiṄ* inclusive), and THE TWO ending in ÁNA—viz: the participial affixes *sánach* (No. 883) and *kánach* (No. 880) be called ÁTMANE-PADA—i.e. “words for one’s self.” This supersedes (in regard to these affixes) the previous name (derived from No. 408).

[Such are the terminations of a verb the action of which is addressed or reverts to the agent himself—as in the Middle Voice of the Greek.]

अनुदात्तडित आत्मनेपदम् । १ । ३ । १२ ।

अनुदात्तेतो छितस्थ धातोरात्मनेपदं स्यात् ।

No. 410.—Let the affixes called ÁTMANE-PADA (No. 409) be placed AFTER a verbal root distinguished (in the catalogue of roots called *Dhátu-páṭha*) by A GRAVELY ACCENTED INDICATORY vowel, OR by AN INDICATORY N.

स्वरितजितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले । १ । ३ । ७२ ।
स्वरितेतो जितश्च धत्तारात्मनेपदं स्यात् कर्तुगमिति क्रियाफले ।

No. 411.—AFTER a verbal root distinguished by AN INDICATORY vowel CIRCUMFLEXLY ACCENTED, OR by AN INDICATORY N, WHEN THE (direct) FRUIT OF THE ACTION ACCRUES TO THE AGENT, let there be the *ātmane-pala* affixes.

शेषात् कर्तरि परस्मैपदम् । १ । ३ । ७६ ।
आत्मनेपदनीमितहीनाद्वातोः कर्तरि परस्मैपदं स्यात् ।

No. 412.—AFTER THE REST, i. e. after whatever verbal root is devoid of any cause for the affixing of the *ātmane-pala* terminations (Nos. 410 and 411), let THE PARASMAI-PADA affixes be employed IN marking THE AGENT.

तिङ्गस्त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः । १ ।
४ । १०१ ।

तिङ्ग उभयोः पदयोस्त्रयस्त्रिकाः क्रमादेतत्संज्ञाः स्युः ।

No. 413.—Let THE THREE TRIADS in both the sets (*parasmai-pada* and *ātmane-pada*) OF CONJUGATIONAL AFFIXES (comprised under the general name of *tin*—a *pratyáhára* formed of the first and last of them viz. *tip* and *mahi*—No. 407--) be called, in order, the LOWEST, the MIDDLE, AND the HIGHEST (person).

[These, it must be borne in mind, correspond to the 3rd, 2nd and 1st persons of European grammar.]

तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः । १ । ४ ।
१०२ ।

लभ्यप्रथमादिसंज्ञानि तिङ्गस्त्रीणि त्रीणि प्रत्येकमेकवचनादिसंज्ञानि स्युः ।

No. 414.—Let THESE three triads of conjugational affixes, which (No. 413) have received the names of Lowest, &c. be called, (as regards the three expressions in each triad—*tip*, *tas*, *jhi*, &c.) SEVERALLY, "THE EXPRESSION FOR ONE" (singular), "THE EXPRESSION FOR TWO" (dual), AND "THE EXPRESSION FOR MANY" (plural).

युज्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि
मध्यमः । १ । ४ । १०५ ।

तिह्वायकारजैवाचिनि युष्मद्यप्युद्यमाने उप्रयुक्त्यमाने च मध्यमः ।

No. 415.—WHEN the pronoun YUSHMAD “thou” understood, and ALSO when the same EXPRESSED, IS THE ATTENDANT WORD IN AGREEMENT with the verb, and denotes the agent or object that is signified by the verbal termination, then let the verbal termination be THE MIDDLE (No. 413).

अस्मद्युत्तमः । १ । ४ । १०९ ।

तथाभूतेऽस्मद्युत्तमः ।

No. 416.—WHEN the pronoun ASMAD “I” is in the same circumstances (as *yushmad* in No. 415), then let the verbal termination be THE HIGHEST (No. 413).

श्वेषे प्रथमः । १ । ४ । १०८ ।

भूति इति जाते ।

No. 417.—IN all OTHER CASES (besides those provided for in Nos. 415 and 416), let the verbal termination be THE LOWEST (No. 413).

The expression *bhu+l* (No. 406) having thus become *bhu+ti* (by the substitution directed in No. 407, we look forward).

तिङ् शित् सार्वधातुकम् । ३ । ४ । ११३ ।

तिङः शितश्च धात्यधिकारोक्ता एतत्संज्ञाः स्युः ।

No. 418.—Let the affixes called TÍK (No. 413) AND THOSE WITH AN INDICATORY S, which are enounced in the division of the grammar pertaining to verbal roots, be called SÁRVADHÁTUKA (i. e. “applicable to the whole of a radical term.”)

कर्तरि धाप् । ३ । १ । ६८ ।

कर्तर्यं सार्वधातुके परे धातोः शप् ।

No. 419.—When a *sárvadhatuka* affix (No. 318) follows, SIGNIFYING AND AGENT, let SAP be placed after the verbal root. [The s and the p, by Nos. 155 and 5, being indicatory there remains a, giving *bhu+a+ti*.]

सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ७ । ३ । ८४ ।

अनयोः परयोऽग्नताहृस्य गुणः । अवादेशः । भवति । भवतः ।

No. 420.—WHEN A SÁRVADHÁTUKA (No. 418) OR AN ÁRDHADHÁTUKA affix (No. 436) FOLLOWS, then let *guna* (No. 33) be the substitute of an inflective base (No. 152) that ends in *ik*.

Thus *bhú* becomes *bho*, and *av* being substituted by No. 29, we have *bhavati* “he becomes.” In like manner *bhavatah* “they two become.”

भेदान्तः । ७ । १ । ३ ।

प्रत्ययावयवस्य भस्यान्तादेशः । अतो गुणे । भवन्ति । भवसि । भवथः ।
भवति ।

No. 421.—ANT is the substitute of the letter JH being part of an affix (as in the case of *jhi*—407). By No. 300 the *a* of *ant* supplies the place both of itself and of the preceding *a* of *bhava*—so that we have *bhavanti* “they become.” Again—*bhavasi* “thou becomest,” *bavathah* “you two become,” *bhavatha* “you become.”

अतो दीर्घी यज्ञि । ७ । ३ । १०१ ।

अतोऽङ्गस्य दीर्घीं यज्ञादौ सार्वधातुके । भवामि । भवादः । भवामः ।
स भवति । तौ भवतः । ते भवन्ति । त्वं भवसि । युवां भवथः । यूयं भवथ ।
अहं भवामि । आवां भवादः । वयं भवामः ।

No. 422.—THE LONG vowel shall be the substitute of an inflective base ending in SHORT A, WHEN a sárvadhadhátuka affix (No. 418) beginning with YAṄ follows. Thus (*bhava+mi=*) *bhavámi* “I become,” *bhavávah* “we two become,” *bhavímah* “we become.”

With the pronouns supplied, the present tense stands thus:—

Sing.	Dual.	Plural.
<i>sa bhavati.</i>	<i>tau bhavatah.</i>	<i>te bhavanti.</i>
<i>twaṄ bhavasi.</i>	<i>yuváṄ bhavathah.</i>	<i>yúyan bhavatha.</i>
<i>uhāṄ bhavámi.</i>	<i>áváṄ bhavávah.</i>	<i>vayaṄ bhavímah.</i>

परोद्देलिट् । ३ । २ । ११५ ।

भूतानवतनपरोद्दार्थवृत्तेद्धातोर्लिट् स्यात् । लत्य तिष्ठादयः ।

No. 423.—Let LIT (No. 404) come after a verbal root employed IN signifying what took place before the current day and UNPERCEIVED (by the narrator).

Instead of the *l* (of *lit*, the *i* and *t* of which are indicatory), let there be *tip*, &c. (No. 407).

परस्मैपदानां णलतुसुस्यलथुसणलवमाः । ४ ।

३ । प२ ।

लिट्सिषादीनां णलादयः स्युः । भू च इति स्थिते ।

No. 424.—Let there be, in the room OF the PARASMAI-PADA affixes, *tip.*, &c., substituted for *lit*, *ṇal*, &c.—viz.

Sing.	Dual.	Plural.
NAL	ATUS	US
THAL	ATHUS	A
ṇAL	VA	MA

Proceeding to subjoin these affixes, (the *n* and *l* being elided by Nos. 148 and 5) the case standing thus—*bhū+a*—we look forward.

भुवो वुग्लुड्लिटेः । ६ । ४ । ८८ ।

अचि ।

No.—425. Let VUK (of which the *u* and *k* are indicatory) be the augment OF the root BHŪ, WHEN (a substitute for) LUṄ OR LIṄ beginning with a vowel FOLLOWS.

Thus *bhū+a* becomes *bhúv+a*.

लिटि धातोरनभ्यासस्य । ६ । १ । ८ ।

लिटि परेऽनभ्यासधात्वव्यवस्थैकाचः प्रथमस्य हुे स्त चार्दिभूतादचः परस्य तु द्वितीयस्य । भूव् भूव् च इति स्थिते ।

No. 426.—WHEN LIṄ FOLLOWS, there are two in the room of the first portion, containing a single vowel, OF AN UNREDUPPLICATED VERBAL ROOT; but, after an initial vowel, the reduplication is of the second portion (containing a single vowel) which follows it.

Thus *bhúv+a* having become *bhúvbhúv+a*, we look forward.

पूर्वोऽभ्यासः । ६ । १ । ४ ।

अत्र ये हुे तयोः ।

No. 427.—LET THE FIRST of those two which are here spoken of (No. 446) be called THE REDUPLICATE (*abhyāsa*).

हलादिः शेषः । ७ । ४ । ६० ।

अभ्यासस्यादिर्हल शिष्टतेऽन्ये हलो लप्पन्ते ।

No. 428.—Of the reduplicate (No. 427) THE FIRST CONSONANT IS LEFT; the other consonants are elided.

Thus we have *bhúbhúv+a*.

हृस्वः । ७ । ४ । ५६ ।

अभ्यासस्याचः ।

No. 429.—In the room of the vowel of the reduplicate there is the SHORT vowel.

Thus we have *bhúbhúv+a*.

भवतेरः । ९ । ४ । ७३ ।

भवतेरभ्यासस्योकारस्य अः स्याल्लिटि ।

No. 430.—When *lit* follows, let there be **A** instead of the *u* of the reduplicate syllable OF the verb BHÚ.

Thus we have *bhabhúv+a*.

अभ्यासे चर् च । ८ । ४ । ५४ ।

अभ्यासे भलां चरः स्युर्जशश्च । भशां जशः खयां चर इति विवेकः ।

बभूव । बभूषतुः । बभूयुः ।

No. 431.—IN A REDUPLICATE syllable, let there be ALSO CHAR and *jas* instead of *jhal*:—that is to say—let there be *jas* in the room of *jhas*, and *char* in the room of *khay*—such is the distinction.

Thus *bhabhúv+a* becomes finally *babhuva* “he became.” In the same way *babbhávatuh* (No. 424) “they two became,” *babbhúvuh* “they became.”

लिद् च । ३ । ४ । ११५ ।

लिङ्गादेशस्तिहार्धधातुकसंज्ञः ।

No. 432.—AND let a conjugational affix substituted for LIT be called *árdhadhátuka* (No. 436).

आर्धधातुकस्येष्वलादेः । ९ । २ । ३५ ।

बभूविष्य । बभूवयुः । बभूव । बभूव । बभूविष्व । बभूविष्यम् ।

No. 433.—IT is the augment OF AN ÁRDHADHÁTUKA affix BEGINNING WITH VAL.

In accordance with No. 103, the *i* (of *ii*) is *prefixed* to the affix—giving *babbhúvitha*, “thou becamest.” Then *babbhúvathuh* “you two

became," *babhúva* "you became," *babhúva* "I become," and again *babbháviva* (No. 433), "we two became" *babhúvima* "we became."

आनन्दातने लुट् । ३ । ३ । १५ ।

भविष्यत्यनव्यतनेऽर्थं धातोलुट् ।

No. 434.—Let LU $\ddot{\text{t}}$ (No. 404) come after a verbal root IN THE SENSE OF what will happen but NOT IN THE COURSE OF THE CURRENT DAY.

स्यतासी लूलुटोः । ३ । १ । ३३ ।

धातोरती स्तो लूलुटोः परतः । शब्दाद्यपवादः । लू इति लृलृटोर्य-इष्टम् ।

No. 435.—WHEN LR $\ddot{\text{i}}$ AND LU $\ddot{\text{t}}$ FOLLOW, then these two, SYA AND TÁSI, are the affixes of a verbal root. This supersedes the affix *sap*, &c. (No. 419). Both *lriñ* and *lrit* are included in the expression "lr $\ddot{\text{i}}$."

आर्धधातुकं शोषः । ३ । ४ । ११४ ।

तिङ्गिन्द्रियाऽच्यो धातोरिति विहितः प्रत्यय एतत्संज्ञः स्यात् । इट् ।

No. 436.—LET THE REMAINDER, i. e. AFFIXES OTHER THAN *tiñ* AND THOSE WITH AN INDICATORY *ś* (No. 418), SUBJOINED TO A VERBAL ROOT BE CALLED *ārdhadhártuka*—(i. e. "belonging to half the verb,"—OR TO SIX OF THE TENSES).

The augment *it* here presents itself from No. 433, and the word (through Nos. 420 and 435) attains the form *bhavítas*.

लुटः प्रथमस्य डारौरसः । २ । ४ । ८५ ।

हिस्सामर्थादभस्यापि टेलोपः । भविता ।

No. 437.—DÁ RAU AND RAS ARE SUBSTITUTED IN THE ROOM OF THE AFFIXES OF THE LOWEST (No. 413) PERSON OF LU $\ddot{\text{t}}$.

As the presence of *d* as an indicatory letter must not be unmeaning, there is elision of the final vowel with what follows it (No. 52), although the word is not one of those called *bhi* (Nos. 185 and 187).

Thus *bhavítas* (from No. 436) becomes *bhavít*, and (with the *ā* derived from the *dá* of this rule), *bhavítā* "he will-become."

तासस्योर्लोपः । ७ । ४ । ५० ।

साक्षो ग्रस्यते ।

No. 438.—There is ELISION OF TÁS (No. 435) AND of the verb AS, when an affix beginning with s follows.

रि च । ७ । ४ । ५१ ।

रादौ प्रत्यये तथा । भवितारौ । भवितारः । भवितासि । भवितास्यः ।
भवितास्मि । भवितास्वः । भवितास्मः ।

No. 439.—AND so (as directed in No. 438) WHEN an affix beginning with R FOLLOWS.

Thus we have (No. 437) *bhavítárau* “they two will become,” *bhavítárah* “they will become,” *bhavítási* “thou wilt become,” *bhavításthah* “you two will become,” *bhavításthā* “you will become,” *bhavításmi* “I will become,” *bhavításyah* “we two will become,” *bhavításmah* “we will become.”

लद्द शेषे च । ३ । ३ । १३ ।

भविष्यदर्थाद्वातोर्लंट क्रियार्थायां क्रियायां सत्यामसत्यां वा । स्यः ।
रट् । भविष्यति । भविष्यतः । भविष्यन्ति । भविष्यसि । भविष्यस्यः । भवि-
ष्यथ । भविष्यामि । भविष्यावः । भविष्यामः ।

No. 440.—AND IN THE REMAINING CASES, i. e. whether there be or be not another verb (denoting an action performed) for the sake of the (future) action (No. 903)—let LRI $\ddot{\text{t}}$ come after a verbal root employed in the sense of the future (indefinite or 2nd).

The augment *sya* being obtained from No. 435, and *it* from No. 433, and the *s* being change to *sh* by No. 169, we have *bharishyati* “he will become,” *bhavishyutuh* “they two will become,” *bhavishyanti* “they will become,” *bhavishyasi* “thou wilt become,” *bhavishyathah* “you two will become,” *bhavishyathu* “you will become,” *bhavishyadmi* “I will become,” *bhavishyávah* “we two will become,” *bhavishyámah* “we will become.”

लोट् च । ३ । ३ । १६२ ।

विष्यादर्थेषु धातोर्लंट ।

No. 441.—AND let LOT (No. 404) come after a verbal root in the sense of command, &c.

आश्रिषि लिङ्गलोटी । ३ । ३ । १७३ ।

No. 442.—IN the sense of BENEDICTION, LI $\ddot{\text{n}}$ AND LOT are employed.

एहः । ३ । ४ । ८६ ।

लोट इकारत्य उः । भवतु ।

No. 443.—Let there be U instead OF THE I OF AN AFFIX SUBSTITUTED FOR LOT (No. 441). Thus *bhavatu* “let him become.”

तुष्टीस्तातडाशिष्यन्यतरस्याम् । ७ । १ । ३५ ।

चाशिषि तुष्टीस्तातड वा । परत्वात् सर्वदेशः । भवतात् ।

No. 444.—IN BENEDICTION TÁTÁM IS OPTIONALLY THE SUBSTITUTE OF TU (No. 443) AND HI (No. 447).

The affix, though containing an indicatory N (No. 59), takes the place of the whole of the original affix, because it is ruled that No. 48, which is subsequent to No. 59 in the order of the *Aśṭādhyáyi*, shall here take effect (by No. 132). Thus *bhavatút*, “may he become.”

लोटे लङ्घत् । ३ । ४ । ८५ ।

लोटस्तामादयः सलोपः ।

No. 445.—LET THE TREATMENT OF LOT (No. 441) BE LIKE THAT OF TÁM (No. 456,) AND SO LET THERE BE THE SUBSTITUTION OF *tám*, &c., (No. 446) AND THE ELISION OF S (No. 455).

तस्थस्थमिपां तात्तत्त्वामः । ३ । ४ । १०१ ।

हितश्चतुर्णां तामादयः । भवताम् । भवन्तु ।

No. 446.—LET *tám*, &c., i. e. TÁM, TAM, TA, AND AM, BE INSTEAD OF THE FOUR SUBSTITUTES, VIZ. TAS, THAS, THA, AND MIP,—OF ANY L WHICH HAS AN INDICATORY N (VIZ. *lañ liñ*, *luñ*, AND *lriñ*). Thus *bhuvatám* (No. 445) “let the two become,” *bharantu* “let them become.”

सेर्वपित्रः । ३ । ४ । ८७ ।

लोटः सेर्विः सोऽपिच्च ।

No. 447.—INSTEAD OF THE SI, SUBSTITUTED FOR LOT, THERE IS HI—AND THIS HAS NOT THE INDICATORY P (OF THE SIP).

अतो हेः । ६ । ४ । १०५ ।

लुक् । भव । भवतात् । भवतम् । भवत ।

No. 448.—LET THERE BE ELISION (*luk*—No. 209) OF HI (No. 447) AFTER WHAT ENDS IN SHORT A. Thus *bhava* OR (No. 444) *bhavatát* “be thou,” OR “mayst thou become,” *bhavatam* “do you two become,” *bhavata* “become ye.”

मेर्निः । ३ । ४ । ८६ ।

लोटः ।

No. 449.—*Ni* is the substitute of *MI* in the room of *lot*.

आङुत्तमस्य पिञ्च । ३ । ४ । ६२ ।

लोङुत्तमस्याऽपिच्च । हिन्देहस्त्वं न । इकारोच्चारणसामर्थ्यात् । भवानि ।

No. 450.—*Aṭ* is the augment of the affixes of the HIGHEST person substituted in the room of *lot*, AND the termination is as if it had AN INDICATORY P.

The *hi* (No. 447) and *ni* (No. 449) do not undergo the change to *a* (by No. 443)—because in that case the enouncing of the *i* in these two substitutes would be unmeaning. Thus we have *bhaváni* “may I become”—(No. 103).

ते प्रागधातोः । १ । ४ । ८० ।

ते गत्युपसर्गसंज्ञका धातोः प्रागेव प्रयोक्तव्याः ।

No. 451.—THESE particles, termed *gati* (No. 222) and *upasarga* (No. 47) are to be employed BEFORE THE VERBAL ROOT—(that is to say, (they are prefixes).

आनि लोट् । ८ । ४ । १६ ।

उपसर्गस्याचिमित्तात् परस्य लोङ्गादेशस्यानीति नस्य णः स्यात् । प्रभवाणि ।

No. 452.—Let there be a cerebral *n* in the room of the dental *n* of *ÁNI* (Nos. 449 and 450), the substitute of *LOT*, when it follows a letter competent to cause such a change (No. 157) standing in an *upasarga*. Thus, in consequence of the *r* in *pra*, we have *prabhaváṇi* “let me prevail.”

दुरः चत्वणात्वयोऽहपसर्गस्त्वप्रतिषेधो वक्तव्यः ॥ दुःस्थितिः । दुर्भवानि ।

No. 453.—“IT SHOULD BE STATED THAT DUR (No. 48) IS FORBIDDEN TO SUPPORT THE CHARACTER OF AN UPASARGA. IN SO FAR AS REGARDS THE CHANGING (of *s* and *n*) TO SH AND N.” Thus we have, without change, *duḥsthitī* “ill fortune,” and *durbhāvāṇī* “may I be unhappy.”

चन्तःशङ्कस्याङ्गिविधिणात्वेदूपसर्गस्त्वं वाच्यम् ॥ चन्तर्भवाणि ।

No. 454.—“IT SHOULD BE STATED THAT THE WORD ANTR SUPPORTS THE CHARACTER OF AN UPASARGA (No. 452), SO FAR AS REGARDS THE RULES FOR AN (III-3-104) AND KI (No. 917) AND THE CHANGE OF *n* TO a cerebral N.” Hence *antarbhavāni* “may I be within.”

नित्यं डितः । ३ । ४ । ६६ ।

सकारान्तस्य डिदुर्समस्य नित्यं लोपः । अलोजन्तस्येति सलोपः । भवाव । भवाम ।

No. 455.—There is ALWAYS elision of an affix of the Chief person substituted in the room OF THAT *l* WHICH HAS AN INDICATORY N, provided it end in s. By No. 27 the elision is only of the s, the final letter. By No. 445 this rule applies to the case of *lot*—so that we have *bhavāva* “may we two become,” and *bhavāma* “may we become.”

अनद्यतने लङ् । ३ । २ । १११ ।

अनद्यतनभूतार्थश्चर्थातोलङ् ।

No. 456.—Let LAṄ (No. 404) come after a verbal root employed IN THE SENSE OF past BEFORE the commencement of THE CURRENT DAY.

लुङ्लङ्लङ्लङ्लङ्लुदात्तः । ६ । ४ । ७१ ।

एष्वङ्गस्याट ।

No. 457.—AT ACUTELY ACCENTED, is the augment of the inflective base, WHEN LUṄ (No. 468), LAṄ (No. 456), AND LRṄ (No. 476) FOLLOW. According to No. 103, this augment is one to be prefixed.

इतश्च । ३ । ४ । १०० ।

हितो लस्य परस्मैपदमिकारान्तं यत् तस्य लोपः । अभवत् । अभवताम् । अभवन् । अभवः । अभवतम् । अभवत । अभवम् । अभवाव । अभवाम ।

No. 458.—AND there is elision of that *parasmaipada* affix (No. 408) ending in i (viz. *ti*, *anti*, *si*, and *mi*.) which is the substitute of an *l* distinguished by an indicatory n. Thus *abhavut* “he became,” *abhavatām* (No. 446) “they two became,” *abhavan* (No. 26) “they became,” *abhavah* (Nos. 124 and 111) “thou becamest,” *abhavatam* (No. 446) “you two became,” *abhavata* (No. 446) “you became,” *abhavam* (No. 446) “I became,” *abhavāva* (No. 455) “we two became,” *abhavāma* “we became.”

**विधिनिमत्तगामन्तराधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु
लिङ् । ३ । ३ । १६९ । See P. 250 6. 115**

एव्यर्थु धातार्लिङ् ।

No. 459.—Let *liñ* (No. 404) come after a verbal root IN these senses, viz. COMMANDING, DIRECTING, INVITING, EXPRESSION OF WISH, ENQUIRING, AND ASKING FOR.

यासुद् परस्पैपदेषुदात्तो डिञ्च्च । ३ । ४ । १०३ ।

लिङः परस्पैपदानां यासुडागमो डिक्व ।

No. 460—WHEN THE PARASMAIPADA SUBSTITUTES of *liñ* FOLLOW, then YÁSUṬ (No. 103) ACUTELY ACCENTED is their augment, AND the termination is regarded as HAVING AN INDICATORY N.

लिङः सलोपेऽनन्त्यस्य । ७ । २ । ७६ ।

सार्वधातुकलिङ्गाऽनन्त्यस्य सस्य लोपः । इति ग्राम्ये ।

No. 461.—There is ELISION OF THE S, NOT being FINAL, of a sárvadhátuka substitute (No. 418) OF *liñ*.

This having presented itself, we look forward.

अतो येयः । ७ । २ । ८० ।

अतः परस्य सार्वधातुकावयवस्य यास् इत्यस्येय । गुणः ।

No. 462.—Iy is substituted in the room of *yás* (No. 460) being part of a sárvadhátuka affix coming AFTER what ends in SHORT A.

Thus we have *bhava+iy+t* (No. 458); and, substituting *gunā*, *bhavey+t*.

लोपो व्योर्वलि । ६ । १ । ६६ ।

भवेत् । भवेताम् ।

No. 463.—There is ELISION OF V AND Y, when VAL (i. e. any consonant except *h* or *y*) FOLLOWS. Thus we have *bhavet* “he may become,” *bhavetám* (No. 446) “they two may become.”

भेजुस् । ३ । ४ । १०८ ।

लिङः । भवेयुः । भवेः । भवेताम् । भवेत् । भवेयम् । भवेत् । भवेम् ।

No. 464.—Instead of JHI in the room of *liñ*, there shall be JUS

(No. 149). Thus *bhaveyuh* (No. 462) "they may become," *bhaveh* (No. 458) "thou mayst become," *bhavetam* (No. 446) "you two may become," *bhaveta* "you may become," *bhaveyam* "I may become," *bhaveva* (No. 455) "we two may become," *bhavema* "we may become."

लिङ्गाशिषि । ३ । ४ । १६ ।

आशिषि लिङ्गस्त्रिंश्चार्थधातुकसंज्ञः स्यात् ।

No. 465.—WHEN THE SENSE IS THAT OF BENEDICTION, let a termination of the set called *tiñ* (No. 413) substituted in the room of *liñ* be termed *árdhadhátuka*.

किंदाशिषि । ३ । ४ । १०४ ।

आशिषि लिङ्गे यासुट् किंत् । स्कोः संयोगाद्योरिति सलोपः ।

No. 466.—WHEN THE SENSE IS THAT OF BENEDICTION, then *yásut*, the augment of *liñ* (No. 460), is as if it were DISTINGUISHED BY AN INDICATORY *K*.

The *s* of *yás* (*yásut*) is elided before *tip*, according to No. 337.

क्रिंति च । १ । १ । ५ ।

गित्विन्दिविमिते दग्धत्वये गुणशृङ्खी न स्तः । भूयात् । भूयास्ताम् ।

भूयासुः । भूयाः । भूयास्तम् । भूयास्त । भूयासम् । भूयास्त्व । भूयास्त ।

No. 467.—AND there are not *guna* and *vridddhi*, when indicated by the term "ik," IF THAT which would otherwise cause the change HAS AN INDICATORY *g*, OR *K*, OR *N*.

According to No. 466, the augment *yásut* (which otherwise, according to No. 420, would have caused the substitution of *guna* in the room of the *u* of *bhá* which is "ik,") is to be regarded as having an indicatory *k*—so that we have *bhúyát* (No. 458) "may he become," *bhúyástám* (No. 446) "may they two become," *bhúyásuh* (No. 464) "may they become," *bhúyáh* (No. 337) "mayst thou become," *bhúyástam* "may you two become," *bhúyásta* "may you become," *bhúyásam* "may I become," *bhúyáswa* "may we two become," *bhúyásma* "may we become."

लुड्ह । ३ । २ । ११० ।

भूतार्थं धातोल्लृह स्यात् ।

No. 468.—Let LUṄ (No. 404) come after a verbal root in the sense of what is past (indefinitely).

माडि लुङ् । ३ । ३ । १७५ ।

सर्वलक्षारापवादः ।

No. 469.—WHEN (the prohibitive particle) MĀṄ IS EMPLOYED, then let there be LUṄ. This sets aside all the other tenses.

स्मोत्तरे लङ् च । ३ । ३ । १७६ ।

स्मोत्तरे माडि लङ् स्याच्चालुङ् ।

No. 470.—AND WHEN *it* (viz. māṄ—No 469) IS FOLLOWED BY SMA, there may be LAṄ. By the word "and," it is signified that luṄ (No. 469) is equally admissible.

For examples, see No. 475.

च्छि लुङ्गि । ३ । १ । ४३ ।

शबादपवादः ।

No. 471.—WHEN LUṄ FOLLOWS, let CHLI be added to the verbal root. This sets aside śap (No. 419) and the like.

*** ल्हैः सिच् । ३ । १ । ४४ ।**

द्वचावितो ।

No. 472.—Instead OF CHLI (No. 471), let there be SICH. The *i* and *ch* in *sich* are indicatory.

गातिस्थाघुपाभूम्यः सिचः परस्मैपदेषु । २ । ४ । ११ ।

लुक । गापाविहेणादेशपिबती एक्षेते ।

No. 473.—WHEN THE PARASMAIPADA affixes COME AFTER the verbal roots GÁ, STHÁ "to stand," the six called GHU (No. 662), PÁ & BHÚ, there is elision (*luk*—No. 209) OF SICH (No. 472). The roots *gá* and *pá* are here severally taken in the sense of the verb *in* "to go," and of *pá* "to drink" (not "to praise," and "to protect").

भूसुवेऽस्तिंडि । ७ । ३ । ८८ ।

भूसू एतयोः सार्वधातुके तिंडि गुणो न । अभूत् । अभूताम् । अभूवत् ।
अभूः । अभूतम् । अभूत् । अभूवम् । अभूव । अभूम् ।

No. 474.—WHEN A *sárvadhátuka* TENSE-AFFIX comes AFTER these two, BHÚ “to become,” AND SHÚ “to bring forth,” *guna* is not substituted (by No. 420). Thus we have *abhút* (Nos. 457 and 458) “he became,” *abhútám* (No. 446) “they two became,” *abhúvan* (No. 425) “they became,” *abháh* “thou becamest,” *abhútam* “you two became,” *abhúta* “you became,” *abhúram* “I became,” *abhúva* “we two became,” *abhúma* “we became.”

न माद्योगे । ६ । ४ । १४ ।

अहाटो न स्तः । मा भवान् भूत् । मा स्म भवत् । मा स्म भूत् ।

No. 475.—WHEN the verb is IN CONJUNCTION WITH the prohibitive particle MÁṄ, the augments *aṭ* (No. 457) and *āṭ* (No. 478) are NOT taken. Thus *má bhaván bhút* “may you, Sir, not become,” *má sma bhavat* (No. 470) “may he not become,” *má sma bhút* “may he not become.”

लिङ्गनिमित्ते लङ्ग क्रियातिपत्तौ । ३ । ३ । १३६ ।

देतुषुमद्वावादि लिङ्गनिमित्तं तत्र भविष्यत्यर्थं लङ्ग क्रियाया अनिमित्तैः गम्यमानायाम् । अभविष्यत् । अभविष्यताम् । अभविष्यन् । अभविष्यः । अभविष्यतस् । अभविष्यत । अभविष्यम् । अभविष्याव । अभविष्याम् । सुष्टुप्तिरेव अभविष्यत् तदा सुभिक्षमभविष्यत् । इत्यादि ज्ञेयम् । चतुर्स्रात्ययमने । २ । अतति ।

No. 476.—WHERE THERE IS REASON, such as the relation of cause and effect, FOR affixing, LIṄ (No. 459), there let LIṄ (No. 404) be affixed, WHEN THE NON-COMPLETION OF THE ACTION is to be understood.

This tense (the conditional) takes the following form *abhavishyat* (Nos. 457, 420, 435, 433, 169, and 458), “he would become,” *abhavishyatám* (No. 446) “they two would become,” *abhavishyan* “they would become,” *abhavishyah* “thou wouldest become,” *abhavishyatam* “you two would become,” *abhavishyata* “you would become,” *abhavishyam* “I would become,” *abhavisyava* “we two would become,” *abhavishydma* “we would become.

“If there had been good rain, then there would have been plenty of food;”—or “If there were to be good rain, then there would be plenty of food;”—to apprehend the force of the conditional, let this, and the like sentences be understood.

[In these renderings, let it be observed, there is an eye to the "non-completion of the action"—that is to say, it is implied that there was *not* good rain, nor consequent plenty:—or that the occurrence of good rain is dubious, and the desirable consequence equally so]

The verb *at*, "to go on continuously," (which, in the catalogue of roots, is written *ata*—with a supernumerary or indicatory letter termed an *anubandha*) is next to be conjugated:—*atati* (No. 419) he goes."

आत आदेः । ७ । ४ । ७० ।

अभ्यासस्यादेतो दीर्घः स्यात् । आत । आततुः । आतुः । आतिध ।
आतश्चुः । आत । आत । आतिव । आतिम । आतिता । आतिष्यति । आततु ।

No. 477.—Let there be a long vowel in the room OF SHORT A INITIAL in a reduplicate (No. 427). Thus, in the 2nd pret., we have *āta* (No. 424) "he went," *ātatah* "they two went," *ātuh* "they went," *ātitha* (No. 433) "thou wentest," *ātathuh* "you two went," *āta* "you went," *āta* "I went," *ativa* "we two went," *ātima* "we went."

In the 1st fut. we have *atitā* (No. 437) "he will go," 2nd fut. *atishyati* (No. 440) "he will go," and imp. *atatu* (No. 443) "let him go."

आडजादीनाम् । ६ । ४ । ७२ ।

अजादेरक्षस्याट् लुह्लह्लहु । आतत् । अतेत् । अत्यास् । अत्यासाम् ।
लुह्डि सिचि रहागमे क्षते ।

No. 478.—Let ÁT be the augment OF WHAT inflective bases BEGIN WITH A VOWEL, when *luñ*, *lañ*, or *lriñ* follows. Thus we have 1st pret *atāt* "he went," potential—*atet* (No. 463) "he may go," benedictive *atyāt* (No. 467) "may he go," *atyāstām* "may they two go."

When *luñ* (No. 468) is affixed, and *sich* (No. 472) follows, and the augment *it* (No. 433) has been attached—we look forward.

आस्तिसिचोऽपृत्ते । ७ । ३ । ६६ ।

विद्यमानात् सिचेऽस्तेश्च परस्याष्टकस्य हल रहागमः ।

No. 479.—Let *it* be the augment OF AN AFFIX CONSISTING OF A SINGLE (No. 199) consonant coming AFTER *SICH* actually present (unelided) OR AFTER the verb AS "to be."

इट ईटि । ८ । २ । २८ ।

**इटः परस्य सत्यं लोपः स्यादीटि । सिजलोप एकादेशे सिद्धो वाच्यः ।
आतीत् । आतिष्ठाम् ।**

No. 480.—WHEN *it* (No. 479) FOLLOWS, let there be elision of *s* coming AFTER *it* (No. 433).

[This elision of *s* (*sich*), being directed by a rule in one of the last three chapters of the grammar (No. 39), is not recognised by No. 479—which therefore acts as if the *sich* were positively present.] “It should be stated that the elision of *sich* is recognised as having taken place, in the case where a single substitute comes” (in the room of more than one element; as, for instance, when long *i* comes, by No. 55, in the room of *i+i*): so that we have *áti+it=átit* “he went,” *átishíam* (Nos. 446, 169, and 78) “they two went.”

सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च । ३ । ४ । १०६ ।

**सिचोऽभ्यस्ताद्विदेश्च परस्य डित्संबन्ध्यनो भजेत्सु । आतिषुः । आतीः ।
आतिष्ठम् । आतिष्ट । आतिष्म् । आतिष्व । आतिष्व । आतिष्व । किधु
गत्याम् । ३ ।**

No. 481.—Let there be *jus* instead of *jhi* belonging to a tense designated by an *l* (No. 404) with indicatory *n*, when it comes AFTER *SICH* (No. 472) OR A REDUPPLICATED verb, OR the root VID “to know.” Thus *átishuh* “they went,” *átih* (Nos. 479 and 480) “thou wentest,” *átishíam* “you two went,” *átishíta* “you went,” *átisham* “I went,” *átishwa* “we two went,” *átishma* “we went.”

Conditional—*átishyat* (No. 476) “he would go.” The verb *shidh* (*shidhu*) “to go” is next to be conjugated.

ह्रस्वं लघु । १ । ४ । १० ।

No. 482.—Let a SHORT vowel be termed “LIGHT” (*laghu*).

संयोगे गुरु । १ । ४ । ११ ।

संयोगे परे ह्रस्वं गुरु ।

No. 483.—WHEN a CONJUNCT consonant FOLLOWS, let a short vowel be termed “HEAVY” (*guru*).

दीर्घं च । १ । ४ । १२ ।

गुरु स्यात् ।

No. 484.—AND let a LONG vowel be termed “heavy” (*guru*).

पुगन्तलघूपधस्य च । ७ । ३ । ८६ ।

पुगन्तस्य लघूपधस्य चाङ्गस्येको गुणः सार्वधातुकार्धधातुकयोः । धात्वा-
द्वेरिति सः । सेधति । पत्वत् । सिवेध ।

No. 485.—AND let there be *guṇa* in the room OF the *ik* of THAT inflective base WHICH ENDS WITH the augment PUK (No. 749) OR which HAS which HAS A “LIGHT” vowel (No. 482) as its PENULTIMATE letter (No. 296), when a *sárvudhátuka* or an *árldhuhátuka* affix follows.

According to No. 280, *s* is substituted for the *sh* initial in the root—and we have *sedhuti* “he goes.” In the 2nd pret., the substituted *s* being again changed to *sh* (by No. 169), we have *sishedhu* (No. 424) “he went.”

असंयोगाल्लिट कित् । १ । २ । ५ ।

असंयोगात् परोऽपिल्लिट कित् स्यात् । सिषिधतुः । सिषिधुः । सिषे-
धिथ । सिषिधयुः । सिषिध । सिषेध । सिषिधिव । सिषिधिम । सेधिता ।
सेधिष्वति । सेधतु । असेधत् । सेधेत् । सिध्यात् । असेधीत । असेधिष्वत् ।
एवं चित्ती संज्ञाने । ४ । शुच शोके । ५ । गद व्यक्तायां वाचि । ६ । गदति ।

No. 486.—Let a substitute of LIT, (No. 423), NOT coming AFTER A CONJUNCT consonant and not distinguished by an indicatory *p*, be held to have AN INDICATORY K (No. 467). Thus *sishidhatuh* “they two went,” *sishidhuh* “they went,” *sishedhitha* (No. 433) “thou wentest,” *sishidhathuh* “you two went,” *sishidha* “you went,” *sishedha* “I went,” *sishidhiva* (No. 433) “we two went,” *sishidhima* “we went,” 1st fut. *sedhitā* (No. 437) “he will go,” 2nd fut. *sedhishyati* (No. 440) “he will go,” imp. *sedhatu* (No. 443) “let him go,” 1st pret. *asedhat* (No. 458) “he went,” pot. *sedhet* (No. 463) “he should go,” benedictive *sidhyat* (No. 467) “may he go,” 3rd piet. *asedhít* (No. 480) “he went,” cond. *asedhishyat* (No. 476) “he would go.”

In the same way are conjugated *chit* (*chítī*) “to think,” and *such* (*śucha*) “to grieve.”

The word *gad* (*gada*) “to speak plainly” is next to be conjugated, which makes *gad iti* “he speaks.”

नेर्गदनदपतपदघुमास्यतिहन्तियातिवातिद्रा-
तिष्वातिवपतिवहतिष्वाम्यतिचिनोतिदेगिधषु च ।
८ । ४ । १७ ।

उपसर्गस्याच्चिमित्तात् परस्य नेण्ठा गदादिषु परेण् । प्रणिगदति ।

No. 487.—Let cerebral *n* be the substitute of the dental *n* OF the prefix *SI*, following a cause for such change (No. 157) standing in an *upasarga* (No. 47), WHEN the verbs *gud*, &c. FOLLOW—these being GAD “to speak,” NAD “to be happy,” PAT “to fall,” PAD “to go,” the verbs termed GHU (No. 662), MÁ “to measure,” SHO “to destroy,” HAN “to kill,” YÁ “to go,” VÁ “to blow,” DRÁ “to flee,” PSÁ “to eat,” VAP “to weave,” VAH “to bear,” SAM “to be tranquil,” CHI “to collect,” AND DIH “to anoint.” Thus we have *praniyaduti* “he speaks loudly.”

कुहोश्चुः । ७ । ४ । ६२ ।

अभ्यासकवर्गहकारयोश्चवर्गादेशः ।

No. 488.—Let a letter of THE PALATAL CLASS be the substitute OF a letter of THE GUTTURAL CLASS, OR OF *U*, in a reduplicate (No. 427).

अत उपधायाः । ७ । २ । ११६ ।

**वृद्धिः स्याज्जिति खिति च प्रस्थये । जगाद् । जगदतुः । जगदुः । जग-
दिष्य । जगदशुः । जगद् ।**

No. 489.—Let there be *vridddhi* in the room OF A PENULTIMATE SHORT A, when an affix, distinguished by an indicatory *n* or *n̄*, follows. Thus we have in the 2nd pret. *jagádu* (Nos. 488 and 424) “he spoke,” *jagadatuh* “they two spoke,” *jagaduh* “they spoke,” *jagaditha* (No. 433), “thou spakest,” *jagadathuh* “you two spoke,” *jagadu* “you spoke.”

गालुत्तमो वा । ७ । १ । ६१ ।

**खित स्यात् । जगाद् । जगद् । जादिव । जगदिम । गदिता । गदि-
ति । गदतु । जगदत् । गदेत् । गद्यात् ।**

No. 490.—Let *NAL* (No. 424), the termination of THE HIGHEST person (No. 416), be OPTIONALY regarded as having indicatory *n̄*. Thus we have either *jagáda* or *jaguda* “I spoke,” *jagadiva* “we two spoke,” *jagadima* “we spoke.” In the 1st fut. *gaditā* (No. 437) “he will speak,” 2nd fut. *gadishyati* (No. 440) “he will speak,” imp. *gudatu* (No. 443) “let him speak,” 1st prét. *agadat* (No. 458) “he spoke,” pot. *gadet* (No. 463) “he may speak,” benedictive *gadyát* (No. 467) “may he speak.”

आतो हलादेल्घोः । ७ । २ । ७ ।

हलादेलघोर्वद्विर्वडादौ परमैपदे सिचि । अगादीत् । अगदीत् । अग-
दिष्ट् । गद अव्यक्ते शब्दे । ७ ।

No. 491.—Let *vriddhi* be optionally the substitute of a "LIGHT" A (No. 482) PRECEDED BY A CONSONANT, when *sich* follows, and a *parasmaipada* affix preceded by the augment *it* (No. 433). Thus we have, 3rd pret. *agádít* or *agadít* (No. 430) "he spoke," cond. *agadish-yut* (No. 476) "he would speak."

The verb *nād* (*nādu*) "to sound inarticulately" is next to be conjugated.

गो नः । ६ । १ । ६५ ।

धात्वादेणस्य नः । गोपदेशस्त्वनर्दनाटिनाप्राधनक्षन्ननृतः ।

No. 492.—Let there be dental N in the room of cerebral N initial in a root.

With the exception of *nard* "to sound," *nāt* "to dance," *ndth* "to beg," *nddh* "to beg," *nund* "to thrive," *nakk* "to destroy," *nri* "to lead," and *nrit* "to dance," all the verbs that begin with *n* have a cerebral *n* in the original enunciation.

उपसर्गादसमासेऽपि गोपदेशस्य । ८ । ४ । १४ ।

उपसर्गस्थाचिमित्तात् परस्य गोपदेशस्य धातोर्नस्य गः । प्रणदति । प्रण-
दति । नदति । ननाद ।

No. 493.—Let cerebral *n* be the substitute of the dental *n* OF WHAT ROOT HAS CEREBRAL N IN ITS ORIGINAL ENUNCIATION, WHEN IT COMES AFTER A CAUSE OF SUCH CHANGE STANDING IN AN UPASARGA (No. 452), EVEN THOUGH THE COMPOUND BE NOT A SAMÁSA (No. 961). Thus we have *pranadati* "he shouts," *praninadati* (No. 487) "he shouts."

The simple verb is conjugated thus:—*nadati* "he sounds," *nanida* "he sounded."

आत एकहलुमध्येऽनादेशादेलिंटि । ६ । ४ । १२० ।

लिखिनमित्तादेशादिकं न भवति यदकृं तदवयवस्थासंयुक्ताडलमध्यस्थात
इस्त्वमभ्यासलोपशब्दं किति लिंटि ।

No. 494.—WHEN a substitute of *lit*, regarded as having an indicatory *k* (No. 486), FOLLOWS, then there shall be the substitution of *e* in the room OF SHORT A, standing BETWEEN SIMPLE CONSONANTS, which forms a part OF WHAT inflective base DOES NOT BEGIN WITH A SUBSTITUTE (in the room of the letter of reduplication—No. 488—) caused by *lit*; and there shall be elision of the reduplicate.

अलि अ सेटि । ६ । ४ । १२९ ।

प्रागुक्तं स्यांत् । नेदिथ । नेदयुः । नेद । ननाद । ननद । नेदिव ।
नेदिम । नदिता । नदिष्यति । नदत् । अनदत् । नदेत् । नव्यात् । अनादीत् ।
अनदीत् । अनदिष्यत् । दुनदि समृद्धौ । ८ ।

No. 495.—AND WHEN THAL (No. 424) FOLLOWS WITH IT, (No. 433), let what is mentioned above (No. 494) take place.

Thus—*neditha* “thou didst sound,” *nedathuh* “you two did sound,” *nedā* “you did sound,” *nanāda* or *nanadu* (No. 490) “I did sound,” *nediva* “we two did sound,” *nedina* “we did sound,”—*naditā* “he will sound,” *nadishyati* “he will sound,” *nadutu* “let him sound,” *anadat* “he sounded,” *nadet* “be may sound,” *nadyát* “may he sound,” *anádit* or *anadít* (No. 491) “he sounded, *anadishyat* “he would sound.”

The verb *nand* “to thrive” is next to be conjugated. In the original enunciation this root appears in the form of *tunadi*.

आदिर्जिटुडवः । १ । ३ । ५ ।

उपदेशे धातोराद्या एते इतः स्युः ।

No. 496.—Let NI AND TU AND DU, INITIAL in a root in its original enunciation (in the catalogue of roots) be indicatory.

इदितो लुम् धातोः । ७ । १ । ५८ ।

नन्दति । ननन्द । नन्दिता । नन्दिष्यति । नन्दत् । अनन्दत् । नन्देत् ।
नन्यात् । अनन्दीत् । अनन्दिष्यत् । अर्च पूजायाम् । ६ । अर्चति ।

No. 497.—Let NUM be the augment OF A ROOT WHICH HAS AN INDICATORY SHORT I (as *tunadi* has). As the augment has an indicatory *m* (No. 265), it is subjoined to the last vowel—and thus we have *nunduti* “he thrives,” *nananda*, “he threw,” *nanditā* “he will thrive,” *nandishyati* “he will thrive,” *nindutu* “let him thrive,” *anandat* “he threw,” *nandet* “he may thrive,” *nandyát* “may he thrive,” *anandít* “he threw “he threw,” *anandishyat* “he would thrive.”

The verb *arch* (*archa*) "to worship" is next conjugated:—*archati* "he worships."

तस्मान्तुङ्क द्विहलः । ७ । ४ । ७१ ।

द्विहलो धातोदीर्घोभूतात् परस्य नुट स्यात् । आनर्च । आनर्चतुः । अ-
र्चिता । अर्चिष्यति । अर्चतु । आर्चत् । अर्चत् । अर्चत् । आर्चात् । आर्च-
त्यत् । ब्रज गतौ । १० । ब्रजति । ब्राज । ब्रजिता । ब्रजिष्यति । ब्रजतु ।
अब्रजत् । ब्रजेत् । ब्रज्यात् ।

No. 498.—Let *nuṭ* be augment (of the short *a*) OF what root contains A DOUBLE CONSONANT, AFTER THAT lengthened (reduplicate derived from No. 477). Thus we have *ānarcha* (No. 103) "he worshipped," *ānarchatuh* "they two worshipped," *architā* "he will worship," *archisyati* "he will worship," *archutu* "let him worship," *ārchat* (No. 478) "he worshipped," *archet* "he may worship," *archyat* "may he worship," *ārchet* "he worshipped," *ārchishyat* "he would worship."

The verb *vraj* (*vraju*) "to go" makes *vrajuti* "he goes," *vavrāja* (No. 428) "he went," *vrajitā* "he will go," *vrajishyati* "he will go," *vrajatu* "let him go," *avrajat* "he went," *vrajet* "he may go," *vrajyat* "may be go."

वद्व्रजहलन्तस्याचः । ७ । २ । ३ ।

एषामवो वृत्तिः सिचि परस्मेपदेषु । अब्राजीत् । अब्रजिष्यत् । कटे वर्षा-
वरणयोः । ११ । कटति । चक्राट । कटिता । कटिष्यति । कटतु । अकटत् ।
कटेत् । कट्यात् ।

No. 499.—Let *vridḍhi* (without the option allowed by No. 491) be the substitute, OF THE VOWEL OF these—viz. VAD "to speak," VRAJ "to go," AND OF WHAT inflective base ENDS IN A CONSONANT, when *sich* (No. 472) follows, and the *parasmaipadu* affixes. Thus *avrājīt* "he went," *avrājishyat* "he would go."

The verb *kaṭ* (*kate*) "to rain or to appear" makes *kaṭati* "it rains," *chukāṭa* (No. 488) "it rained," *kaṭitā* "it will rain," *kaṭishyuti* "it will rain," *kaṭatu* "let it rain," *akaṭat* "it rained," *kaṭet* "it may rain," *kaṭyāt* "may it rain."

हम्यन्तश्चयश्वसजागृणिश्वेदिताम् । ७ । २ । ५ ।

हम्यान्तस्य चणादेष्यन्तस्य श्वयतेरेदितश्च वृद्धिनेंडादौ सिचि । अक-
ठीत् । अकटिष्यत् ८ गुप्त रक्षणे । १२ ।

No. 500.—*Vriddhi* (No. 499) shall not be the substitute OF WHAT ENDS IN H, or M, or Y, NOR OF the roots KSHAN “to kill,” SWAS “to breathe,” JÁGRI “to wake,” NOR OF those ending with the affix NI (No. 747), NOR OF SWI “to increase,” NOR OF WHAT root IS DISTINGUISHED BY AN INDICATORY E, when *sich*, preceded by the augment *it* (No. 433), follows. Thus *kate* makes *akuṭīt* “it rained,” *akaṭishyat* “it would rain.”

The verb *gup* (*pupū*) “protect” is next to be conjugated.

गुप्तधूपविच्छिपणिपनिभ्य आयः । ३ । १ । २८ । स्वार्थे ।

No. 501.—The affix ÁYA comes AFTER GUP “to protect,” DHÚP “to heat,” VICHCHH “to Approach,” PAN “to praise,” AND PĀN “to praise”—their sense remaining unaffected by it.

सनाद्यन्ता धातवः । ३ । १ । ३२ ।

सनादयः कमेण्डन्ता: प्रत्यया अन्ते येषां ते धातुसंज्ञकाः । धातुस्वा-
स्त्वादयः । गोपायति ।

No. 502.—Let those words be called DHÁTU (i. e. verbal roots,) AT THE END OF WHICH ARE THE (twelve) AFFIXES BEGINNING WITH SAN (III. 1. 5.) and ending with *niñ*, which occurs in the aphorism III. 1. 30. (No. 560). Since the words so ending are considered as roots, they take the tense-affixes *lat*, &c. The affix *āya* (No. 501) being one of the twelve, we have *gopāyati* “he protects.”

आयादय आर्धधातुके वा । ३ । १ । ३१ । आर्धधातुकविवशायामायादयो वा स्युः ।

No. 503.—When it is desired to express one's self WITH AN ÁRDHA-DHÁTUKA affix, let ÁYA AND THOSE THAT FOLLOW IT (in the list of twelve—No. 502), viz.: *tauñ*, III. 1. 29., and *nisiñ* (No. 560), be OPTIONALLY affixed.

आस्यनेकात् आम् वक्तव्यः ॥ लिटि । आस्कासोराम्बिधानामस्य नेत्यस्म ।

No. 504.—“AM SHOULD BE MENTIONED as the affix OF the verb KÁS, ‘to shine,’ AND OF WHAT verb HAS MORE THAN ONE VOWEL,” when *lit* follows.

That the *m* of this affix is not indicatory is ascertained by the direction that *am* shall be applied to *ds* “to sit,” and *kds* “to shine,” (its application to which would be useless if the *m* were indicatory:—see Nos. 265 and 55).

आतो लोपः । ६ । ४ । ४८ ।

आर्धधातुकेऽपदेशे यददनं तस्यातो लोप आर्धधातुके ।

No. 505.—When an *árdhadhátuka* affix follows, there is ELISION OF the SHORT A of that which ends in short a at time when the *árdha-dhátuka* affix is directed to be attached.

आमः । २ । ४ । ५१ ।

आमः परस्य लुक् ।

No. 506.—Let there be a blank (*luk*—No. 209) in the room of that (tense-affix) comes AFTER ÁM (No. 504).

क्षम् चानुप्रयुज्यते लिटि । ३ । १ । ४० ।

आमनालिटपरा: क्षम्यस्योऽनुप्रयुज्यन्ते । तेषां द्वित्यादि ।

No. 507.—AND after what ends with ám (No. 506), the verbs implied in the *pratyáhára* KRÌN (which is held to imply *kri* “to do,” *bhú* “to become,” and *as* “to be”), FOLLOWED BY LIṬ, are ANNEXED.

These auxiliaries undergo reduplication (No. 226) and the other consequences of taking the affixes denoted by *lit*.

उरत् । ७ । ४ । ६६ ।

चाप्यासच्छवर्णस्यात् । वृद्धिः । गोपायांचकार । द्वित्यात् । परत्याद्यग्य प्राप्ते ।

No. 508.—SHORT A is the substitute OF RI (or R̄I) in a reduplicate. Thus the root *kri*, having substituted *vṛiddhi* by No. 202, becomes *chakára* (Nos. 488 and 424); and this, subjoined to *gup* (altered by Nos. 501 and 504), gives *gopáyáñchakára* (Nos. 94 and 97) “he protected.”

In forming the dual of this person (*kri+atus*) the change of *ri* to *yan* first presenting itself, because the aphorism directing it (No. 21) is posterior (No. 132) to that (No. 426) which directs the reduplication—we look forward.

द्विर्वचनेऽच्चि । १ । १ । ५८ ।

द्वित्यनिमित्तेऽच्चि चच आदेशो न द्वित्ये क्लर्त्ये । गोपायांचकासः ।.

No. 509.—WHEN (an affix beginning with) A VOWEL FOLLOWS, THAT IS A CAUSE OF REDUPLICATION, a substitute shall not take the

place of a preceding vowel, whilst the reduplication is yet to be made. But, the reduplication having been made, the substitution may then take place, and thus we have *gopáyánchakratuh* "they two protected."

सकाच उपदेशेऽनुदात्तात् । ७ । २ । १० ।

उपदेशे यो धातुरेकाजनुदात्तश्च तत चार्धधातुकस्येण ।

ऊदृदन्तेर्यातिरुदण्डीसुनुत्तश्वडीङ्ग्रिभिः ।

वहृज्ञाम्यां च विनैकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः ॥

कान्तेषु शक्तेकः । चान्तेषु पचमवरित्वव्यवित्वसित्वः षट् । क्वान्तेषु प्रच्छेष्टः । जान्तेषु त्यजनिज्जभज्जभज्जभुज्जप्रस्ज्जमज्जयज्जयज्जरज्जविज्जरस्वज्जसज्जसुज्जः पञ्जदश । दान्तेषु अह त्तुह खिह खिह तुह तुह पथ्य भिह विद्य विनद विन्द शह सद स्विद्य स्कन्दिद्वदी षोडश । धान्तेषु कुध तुध बुध बन्ध बन्ध युध रुध राध व्यध शुध माध सिध्य एकादश । नान्तेषु मन्यहनौ द्वौ । पान्तेषु आप् द्विप् कुप् तप् तिप् तृप् दृप् लिप् लुप् वप् शप् व्यप् व्यप् स्वप् स्वयोदश । भान्तेषु यभर्भलभस्त्रयः । मान्तेषु गम्नम्यम्रमश्चत्वार । शान्ते । क्षुश दंश दिश दृश मुश रिश रश लिशविश्यृशो दश । पान्तेषु क्षेत्र त्विष तुष द्विष दुष पुष्य पिष विष शिष शुष लिष एकादश । सान्तेषु घस्वस्ती द्वौ । हान्तेषु दह दिह दुह नह मिह रहलिहवहोऽष्टौ ।

अनुदात्ता हलन्तेषु धातवस्व्यधिकं शतम् ।

गोपायांचकर्ष । गोपायांचक्षुः । गोपायांचक्षं । गोपायांचकार । गोपायांचक्षव । गोपायांचक्रम । गोपायांब्रूव । गोपायामास । जुगोप । जुगुपतुः । जुगुपः ।

No. 510.—*It* (No. 433) shall not be the augment of an *árdhadháktuka* affix coming AFTER WHAT root, IN AN ORIGINAL ENUNCIATION, HAS A SINGLE VOWEL AND IS GRAVELY ACCENTED.

With the exception of roots ending in *u* and *rī*, and with the exception of the roots *yu* "to mix," *ru* "to sound," *kshnu* "to whet," *ś* "to sleep," *shnu* "to distil," *ṇu* "to praise," *kshu* "to sneeze," *śvi* "to increase," *dīn* "to fly," and *śri* "to serve," and *vri* (*vriñ*) "to serve," and *vṛi* (*vriñ*) "to choose," what roots, containing a single vowel, are among those that end in a vowel, are called "gravely accented."

(Among monosyllables terminated by consonants, that have their efficient vowels "gravely accented, there are)—of those that end in *k*, one only—viz. *sak*, (*saklṛi*) "to be able;"—of those that end in *ch*, six—

viz. *pach* “to cook,” *much* “to be free,” *rich* “to purge,” *rich* “to speak,” *vich* “to differ,” and *sich* “to sprinkle”—of those that end in *chh*, one only—viz. *prachchh* “to ask:”—of those that end in *j*, fifteen—viz. *tyaj* “to abandon,” *nij* “to cleanse,” *bhaj* “to serve,” *bhanj* “to break,” *bhuj* “to enjoy,” *bhrasj* “to fry,” *masj* “to merge,” *yaj* “to sacrifice,” *yuj* “to join,” *ruj* “to be sick,” *rañj* “to colour,” *vijir* “to differ,” *swañj* “to embrace,” *sunj* “to embrace,” and *srij* “to abandon:”—of those that end in *d*, sixteen, viz. *ad* “to eat,” *kshud* “to pound,” *khid* “to be distressed,” *chhid* “to cut,” *tud* “to torment,” *nud* “to send,” *pad* “to go,” *bhid* “to break,” *vid* “to be,” *vid* “to consider,” *vid* “to acquire,” *śud* “to wither,” *und* “to wither,” *swid* “to sweat,” *skand* “to go,” and *had* “to evacuate:”—of those that end in *dh*, eleven, viz. *krudh* “to be angry,” *kshudh* “to be hungry,” *budh* “to know,” *bandh* “to bind,” *yudh* “to fight,” *rudh* “to obstruct,” *rādh* “to accomplish,” *vyadh* “to pierce,” *śudh* “to be pure,” *sādh* “to accomplish,” and *sidh* “to be accomplished:”—of those that end in *n*, two, viz. *man* “to think,” and *han* “to kill:”—of those that end in *p*, thirteen, viz. *āp* “to obtain,” *kship* “to throw,” *ehhup* “to touch,” *tap* “to inflame,” *tip* “to drop,” *trip* “to be satisfied,” *drip* “to be proud,” *lip* “to smear,” *lup* “to disturb,” *vap* “to sow,” *śap* “to vow,” *swap* “to sleep,” and *srīp* “to creep:”—of those that end in *bh*, three, viz. *yabh* “to copulate,” *rabbh* “to begin,” and *lubbh* “to acquire:”—of those that end in *m*, four, viz. *gum* “to go,” *nam* “to bow,” *yam* “to stop,” and *ram* “to stop:”—of those that end in *ś*, ten, viz. *kruś* “to cry aloud,” *danś* “to bite,” *dis* “to show,” *dris* “to see,” *mris* “to perceive,” *ris* “to burst,” *rus* “to hurt,” *lis* “to lessen,” *viś* “to enter,” and *spriś* “to touch:”—of those that end in *sh*, eleven, viz. *krish* “attract,” *twish* “to shine,” *tush* “to be satisfied,” *dwish* “to hate,” *dush* “to do wrong,” *push* “to cherish,” *pish* “to grind,” *vish* “to pervade,” *sish* “to hurt,” *śutsh* “to dry and slish” “to embrace:”—of those that end in *s*, two, viz. *ghas* “to eat,” and *vas* “to dwell:”—of those that end in *h*, eight, viz. *duh* “to burn,” *dih* “to smear,” *duh* “to milk,” *nah* “to tie,” *mih* “to urine,” *ruh* “to ascend,” *lih* “to lick,” and *vah* “to bear.”

Thus the gravely accented roots, among those ending in consonants, are a hundred and three.

The root *kri*, being gravely accented, falls under this rule and does not take the augment *it*—so that we have *gopáyáñchakartha* “thou didst protect,” *gopáyáñchakruthuh* “you two protected, *gopáyáñchakara*

"you protected," *gopáyánchakára* "I preected," *gopáyánchakriva* "we two protected," *gopáyánchakrima* "we protected." The same tense may be conjugated thus—*gopáyámabháhuva* (No. 507) "he protected," or *gopáyámása* "he protected." On the option allowed by No. 503, it may also be conjugated thus—*jugopa* (Nos. 426 and 488) "he protec-
ted," *jugupatuh* (No. 486). "they two protected." *jugupuh* "they pro-
tected."

स्वरतिसूतिसूयतिधूजूदितो वा । ७ । २ । ४४ ।

स्वरत्यादेहदितश्च परस्य बलादेरार्धधातुजस्येद्वा स्यात् । जुगेऽपिथ ।
जुगोप्य । गोपायिता । गोपिता । गोप्ता । गोपायिष्वति । गोपिष्वति । गो-
प्त्वस्ति । गोपायतु । अगोपायतु । गोपायेत् ।

No. 511.—*It* (No. 433) shall be OPTIONALLY the augment of an *árdhadhátuka* affix beginuning with *val* coming AFTER the verbs *śvri*, &c.—viz. *SWRī* "to sound," *SHŪ*—whether of the 2nd or 4th class of verbs—Nos. 589 and 669—"to bring forth," and *DHÚ* "to agitate," AND after WHAT root HAS AN INDICATORY LONG Ú. As the root *gupū* has an indicatory ú, it thus makes either *jugopitha* or *jugoptha* "thou didst protect," *gopáyitá* or *gopítá* (No. 503) or *goptá* "he will protect," *gopáyishyati* or *gopishyati* or *gopsyati* "he will protect," *gopáyat* (the option of No. 503 not presenting itself here) "let him protect," *agopáyat* "he protected," *gopáyet* "he may protect."

नेटि । ७ । २ । ४५ ।

रहादो शिवि हलन्तस्य दृहुर्ने । अगोपायीत् । अगोपीत् । अगोप्तीत् ।

No. 512.—WHEN *sich*, PRECEDED BY *IT*, follows, *vridhdhi* (No. 499) shall NOT be the substitute of a root ending in a consonant. Thus we have *agopáyít* or *agopit*, or (when the *it* is omitted under the option allowed by No. 511) *agaupsít* "he protected."

भलो भलि । ८ । २ । २६ ।

भलः परस्य सस्य लोपो भलि । अगोप्ताम् । अगोप्सुः । अगोप्सीः ।
अगोप्तम् । अगोप्तः । अगोप्स् । अगोप्त्व । अगोप्स्य । अगोप्त्वाय । अगोप्त्विष्वत् ।
अगोप्त्वस्तु । अगोप्त्वत् । ति क्षये । १३ । त्वयति । चिक्षाय । चिक्षिष्यतुः ।
चिक्षियुः । एकाच इति निषेधे प्राप्ते ।

No. 513.—Let there be elision of what comes AFTER a JHAL WHEN a JHAL FOLLOWS. Thus *agauptám* “they two protected,” *agaupsuh* “they protected,” *agaupsih* “thou didst protect,” *agauptam* “you two protected,” *agaupta* “you protected,” *agaupseam* “I protected,” *agaupswa* “we two protected,” *agaupsma* “we protected,” *agopdyishyat* or *agopishyat* (No. 503) or *agopsyat* (No. 511) “he would protect.”

The next verb to be conjugated is *kshi* “to wane,” which makes *kshayati* “he wanes,” *chiksháya* “he waned,” *chikshiyátuh* (No. 220) “they two waned,” *chikshiyuh* “they waned.”

A prohibition (of the augment *it*—No. 433) having presented itself in rule No. 510, we look forward.

कृत्तमृद्वस्तुद्रुत्तुश्रुत्वे लिटि । ७ । २ । १३ ।

क्रादिभ्य एव लिट इणन स्यादन्यस्मादनिटोऽपि स्यात् ।

No. 514.—It is only AFTER the verbs *kri*, &c. viz.—*KRI* “to make,” *SRI* “to go,” *BHRI* “to nourish,” *VRI* to choose,” *SHTU* “to praise,” *DRU* “to run,” *SRU* “to drop,” and *SRU* “to hear,” that *it* (No. 433) shall not be the augment, WHEN it is LI^T that FOLLOWS;—after another verb, though it be one (No. 510) that has not *it*, (when followed by a different *ardhadhátuka* affix,) the augment shall come, (if *lit* beginning with *val*, follows).

अथस्तास्यत् थल्यनिटा नित्यम् । ७ । २ । ६१ ।

उपदेशेऽजन्तो यो धातुस्तासौ नित्यानिट ततस्यत् रण् न ।

No. 515.—AFTER a root which ends in A VOWEL in its original enunciation, and which is ALWAYS DEVOID OF the augment IT when *táei* (No. 435) follows,—*THAL* (No. 424), LIKE *TÁSI*, shall not have the augment *it*.

उपदेशेऽत्यतः । ७ । २ । ६२ ।

उपदेशेऽकारवान् यस्तासौ नित्यानिट ततः परस्य थल रण् न स्यात् ।

No. 516.—When a root (ending in a consonant), WITH SHORT A as its vowel IN THE ORIGINAL ENUNCIATION, is always devoid of the augment *it* when followed by *tási*, then *thal*, coming after that root, shall not have the augment *it*.

जहतो भारद्वाजस्य । ७ । २ । ६३ ।

तासौ नित्यानिटः च्छदन्तादेव थले नेह भारद्वाजस्य मते । तेनान्यस्य
स्यादेव ॥ अयमत्र संघर्षः ।

अजन्तोऽकारवान् वा यस्तास्यनिट थलि वेडयम् ।

च्छदन्त ईदृशित्यानिट क्रादन्यो लिटि सेहुवेत् ॥

चित्तियित । चित्तेत । चित्तियुः । चित्तिय । चित्ताय । चित्तय । चित्ति-
यित्व । चित्तियिम । त्वेता । स्तेष्वति । स्तयतु । अत्ययत् । त्वयेत् ।

No. 517.—In the opinion of BHÁRADWÁJA, it is only AFTER a root which ends in SHORT *ri*, always devoid of the augment *it* when *tási* follows, that *thal* shall not have the augment *it*. Hence *it* should be the augment of any other verb (in Bháradwája's opinion—in deference to which Nos. 515 and 516 are considered optional).

Here follows a couplet containing a synopsis of these rules relating to the augment *it*. What root ends in a vowel, or (ending in a consonant) has a short *a*, if it be devoid of *it* when *tási* follows, may optionally have *it*, when *thal* follows. “What ends in short *ri* is, under the same circumstances, always devoid of *it*. Any verb, except *kri*, &c. (No. 514), should have *it*, when *lit* follows (the foregoing option in the case of *thal* being borne in mind).”

Thus we have either *chikshayitha* or *chikshetha* “thou didst wane,” *chikshiyathuh* “you two waned,” *chikshiya* “you waned,” *chiksháya* or *chikshaya* “I waned,” *chikshiyiva* “we two waned,” *chikshiyima* “we waned,” *kshetá* “he will wane,” *ksheshyati* “he will wane,” *kshayatu* “let him wane,” *akshayat* “he waned,” *kshayet* “he may wane.”

आकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः । १ । ४ । २५ ।

अजन्ताङ्गस्य दीघा यादौ प्रत्यये न तु कृत्सार्वधातुकयोः । त्रीयात् ।

No. 518.—Of an inflective base ending in a vowel, the LONG vowel shall be the substitute, when an affix, beginning with the letter *y* follows; but NOT IF the affix be one of those called KRIT (No. 329) OR a SÁRVADHÁTUKA. Thus *kshiyát* “may he wane.”

सिचि शृङ्खिः परस्मैपदेषु । १ । २ । १ ।

इग्नत्ताङ्गस्य शृङ्खिः स्यात् परस्मैपदे सिचि । अत्यैषीत् । अत्येष्ट् । तप-
संतापे । १४ । तपर्ति । तताप । तेषुः । तेषुः । तेषिय । ततप्य । तप्ता ।

तप्यति । तपतु । अतपत् । तपेत् । तप्यात् । अताप्सीत् । अताप्ताम् ।
अतप्त्यत् । क्लम् पादविवरेषे । १५ ।

No. 519.—Let VRIDDHI be the substitute of an inflective base ending in *ik*, WHEN SICH FOLLOWS AND THE PARASMALPADA affixes ARE EMPLOYED. Thus *akshuishit* “he waned,” *aksheshyat* “he would wane.”

The next verb to be conjugated is *tap* (*tapa*) “to burn,” which makes *tupati* “he burns,” *tutāpa* “he burned,” *tipatuh* (No. 494) “they two burned,” *tepuh* “they burned,” *tepithi* (No. 495) or optionally without the augment *it*—No. 517—) *tatuptha* “thou didst burn,” *taptā* “he will burn,” *tapsiyati* “he will burn,” *tipatu* “let him burn,” *atapat* “he burned,” *tapet* “he may burn,” *tapyat* “may he burn,” *atāpsit* (No. 499) “he burned,” *atāptam* (No. 513) “they two burned,” *atapsyat* “he would burn.”

The next verb to be conjugated is *kram* (*kramu*) “to walk.”

वा भ्राश्चाश्चभ्रमुक्तमुत्रसित्रुटिलषः । ३ । १ ।

५७० ।

एथः श्यन् वा कर्त्तयं सार्वधातुके परे । पते शप् ।

No. 520.—AFTER these verbs, in the active voice, viz. BHRĀŚ “to shine,” BHLĀŚ “to shine,” BHRAM “to whirl,” KRAM “to walk,” KLAM “to be sad,” TRAS “to fear,” TRUT “to cut,” AND LASH “to desire,” there is OPTIONALY *śyan* (No. 669). On the other alternative there is *sap* (No. 419).

क्रमः परस्मैपदेषु । ७ । ३ । ७६ ।

क्रमो दीर्घः परस्मैपदे शिति । क्राम्यति । क्रामति । चक्राम । क्रमिता ।
क्रमिष्यति । क्राम्यतु । क्रामतु । अक्राम्यत् । अक्रामत् । क्राम्येत् । क्रामेत् ।
क्रम्यात् । अक्रमीत् । अक्रमिष्यत् । पा पाने । ७६ ।

No. 521.—Let a long vowel be the substitute OF the vowel of the root KRAM, WHEN an affix with an indicatory *s* FOLLOWS, and A PARASMALPADA. Thus we have optionally (No. 520) *krāmyati* or *krāmati* “he walks,” *chakrāma* “he walked,” *kramitā* “he will walk,” *kramishyati* “he will walk,” *krāmyatu* or *krāmstu* “let him walk,” *akrāmyat* or *akrāmat* “he walked,” *krāmyet* or *krāmet* “he may walk,” *kramyat* “may he walk,” *akramit* “he walked,” *akramishyit* “he would walk.”

The next verb to be conjugated is *pá* "to drink."

**पाग्राध्मास्यान्नादाणदूश्यतिर्सर्तिशदसदां पिब-
जिग्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यधीशीर्छयसीदाः । ७ । ३ ।**
३८ ।

**पादीनां पिबादयः स्युरित्संकशादो प्रत्यये । पिबादेशोऽवलस्तेन न
गुणः । पिबति ।**

No. 522.—OF the verbs *pá*, &c. viz. PÁ "to drink," GHRÁ "to smell," DHMÁ "to blow," SHTHÁ "to stand," MNÁ "to acquire by study," DÁN "to give," DRÍS "to see," RI "to go," SRI "to run," SAD "to wither," AND SHAD "to decay," let the substitutes be *piba*, &c. (viz. PIBA, JIGHRA, DHAMA, TISHTHA, MANA, YACHCHHA, PASYA, RICHCHHA, DHAU, SÍYA, AND SIDA, when an affix, beginning with an indicatory s, follows (—see No. 419).

The substitute *piba* ends in short a (not in b), hence there is not the substitution of *guna* (by No. 485), and we have *pibati* "he drinks."

आत श्री खलः । ७ । १ । ३४ ।

पषौ ।

No. 523.—AFTER a root ending in LONG Á, there shall be AU instead OF NAL (No. 424). Hence *papau* "he drank."

आतो लोप इटि च । ६ । ४ । ६४ ।

**अजाव्योरार्धधातुकयोः क्लिकिटोः परयोरातो लोपः । पपतुः । पपुः ।
पपिथ । पपाथ । पपशुः । पप । पषौ । पपिव । पपिम । पता । पास्यति ।
पिबतु । अदिबत । पिबेत् ।**

No. 524.—There shall be ELISION OF LONG Á when an árdha-dhótuka affix follows, beginning with a vowel and having an indicatory k or n, AND WHEN the augment IT FOLLOWS. Hence *papatuh* (No. 486) "they two drank," *papuh* "they drank," *papitha* or (without the augment it—517) *papátha* "thou didst drink," *papathuh* "you two drank," *papa* "you drank," *papau* (No. 523) "I drank," *papiva* "we two drank," *papima* "we drank," *pátá* "he will drink," *pásyati* "he will drink," *pibatu* (No. 522) "let him drink," *apibut* "he drank," *pibet* "he may drink."

शर्लिङ्गि । ६ । ४ । ६७ ।

ब्रुसंजकानां मास्यादीनां च एत्वं स्यादार्थधातुके क्रिति लिङ्गि । पेयात् ।
गातिस्थेति सिचो लुक् । अपात् । अपाताम् ।

No. 525.—Let there be a change to E of the vowel of the verbs called *ghu* (No. 662), and of the verbs *má* “to measure,” *sthá* “to stand,” &c. (No. 625), WHEN an *árdhadhátuka* substitute of *LIṄ* (No. 465), with an indicatory *k*, FOLLOWS.

Thus *peyát* “may he drink.” As there is elision (*luk*) of *sich* by No. 473, we have *apát* “he drank,” *apátám* “they two drank.”

आतः । ३ । ४ । ११० ।

सिक्कलुकि आदन्तादेष भेजुस् ।

No. 526.—When elision (*luk*) of *sich* takes place (No. 473), AFTER what ends in LONG Á only *jus* is the substitute of *jhi* (No. 481).

उस्यपदान्तात् । ६ । १ । ६६ ।

अपदान्तादकारादुसि पररूपमेकादेशः । अपुः । अपास्यत् । ग्लै हर्षवये ।
५७ । ग्लायति ।

No. 527.—WHEN US (No. 526) comes AFTER WHAT a or á IS NOT FINAL IN A PADA (No. 20), the form of the subsequent vowel shall be the single substitute of both. Thus we have *apá+us* (No. 526)=*apuh* “they drank,” *apdeyat* “he would drink.”

The next verb to be conjugated is *glai* “to be languid,” which makes *gláyati* “he is languid.”

आदेष उपदेशेऽशिति । ६ । १ । ४५ ।

उपदेशे एजन्तस्य धातोरात्वं न तु शिति । जग्लौऽग्लाता । ग्लास्यति ।
ग्लायतु । अग्लायतु । ग्लायेत् ।

No. 528.—There shall be a substitution of LONG Á for the final OF WHAT ROOT, IN THE ORIGINAL ENUNCIATION, ENDS IN ECH; but NOT IF an affix with AN INDICATORY S (such as *śap*) FOLLOWS. Thus as *śap* (No. 419) is not affixed when *lit* (No. 432) follows, the *ai* of *glai* becomes á, and then, by Nos. 523 and 41, we have *jaglau* “he was languid,” *glátá* “he will be languid,” *glásyati* “he will be languid,” *gláyatu* “let him be languid,” *agláyat* “he was languid,” *gláyet* “he may be languid.”

वान्यस्य संयोगादेः । ६ । ४ । ६८ ।

घुमास्थादेरन्यस्य संयोगादेर्थातोरात एत्वं वार्धधातुके किंति लिङ्गे ।
लेयात् । लायात् ।

No. 529.—Let there be **OPTIONALLY** a change to *e* of the long *ā* OF ANY OTHER root, BEGINNING WITH A CONJUNCT consonant, than the roots called *ghu*, and the roots *má*, *sthí*, &c. (No. 625), when an *árdhadhiktuka* substitute of *lin*, with an indicatory *k* (No. 465), follows. Thus we have *gleydः* or *gladydt* (No. 528) “may he be languid.”

यमरमनमातां सकृच । ७ । २ । ७३ ।

एषां सकृस्यादेभ्यः सिच इह स्यात् परस्मैपदेषु । अलासीत् । अलास्यत् । हुक्तौटिल्ये । १८ । हुरति ।

No. 530.—OF these, viz. of the verbs YAM “to restrain,” RAM “to sport,” NAM “to bow,” AND what roots end in LONG Á, let SAK be the augment; AND let *it* be the augment of *sich* coming after these, when the *parasmaipada* affixes are employed. Thus *aglásít* (No. 479) “he was languid,” *aglásyat* “he would be languid.”

Then next verb to be conjugated is *hwri* “to bend,” which makes *hwarati* “he bends.”

ज्ञतश्च संयोगादेर्गुणाः । ७ । ४ । १० ।

ज्ञदन्तस्य संयोगादेरहृस्य गुणे लिठि । उपधाया वृद्धिः । जहूर । जहूरतुः । जहूरः । जहूर्य । जहूरथुः । जहूर । जहूर । जहूर । जहूरिव । जहूरिम । हृत्स ।

No. 531.—Let GUÑA (notwithstanding Nos. 486 and 467) be the substitute OF WHAT inflective base ENDS IN SHORT RI AND BEGINS WITH A CONJUNCT consonant, when *lit* follows.

After substituting *vridhhi* for the penultimate, by No. 489, we have *jahwára* “he bent,” *jahwaratuh* “they two bent,” *juhwaruh* “they bent,” *jahwartha* “thou didst bend,” *juhwarathuh* “you two bent,” *jahwara* “you bent,” *jahwára* or *jahwara* No. 490 “I bent,” *juhwarivu* “we two bent,” *jahwarima* “we bent,” *hwartá* “he will bend.”

जहूनोः स्ये । २ । ९ । ९० ।

जतो हम्मेश्व स्यस्येट । हुरिष्वति । हुरतु । जहूरत । हृत्स ।

No. 532.—Let *it* be the augment OF SYA (No. 435) AFTER what ends in SHORT RI, AND after the verb HAN “to kill.” Thus *hwarishyati* “he will bend,” *hwaratu* “let him bend,” *ahwarat* “he bent,” *hwaret*, “he may bend.”

गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः । ७ । ४ । २६ ।

अते: संयोगादेव्वदन्तस्य च गुणो यक्षि यादवार्धधातुके लिङ्गे च ।
हृष्टात् । अहृष्टात् । अहृष्टित् । श्रु अवश्ये । १६ ।

No. 533.—Let GUÑA be the substitute OF the verb RI “to go,” AND OF WHAT BEGINS WITH A CONJUNCT consonant and ends with short *ri*, when *yak* (No. 801) or an árdhadhátuka substitute of *lin* (No. 465), beginning with *y*, follows. Thus *hvarydt* “may he bend,” *ahwárshít* “he bent,” *ahwarishyat* “he would bend.”

The next verb to be conjugated is *śru* “to hear.”

श्रुवः शुच । ३ । १ । १४ ।

श्रुवः शु इत्यादेशः स्यात् इनप्रत्ययश्च । श्येति ।

No. 534.—OF ŚRU let ŚRI be the substitute, AND let there be the affix śnu (No. 687). Thus we have *śrinoti* (No. 235) “he hears.”

सार्वधातुकमपित् । १ । २ । ४ ।

अपित् सार्वधातुकं द्वितृत् । शृणुतः ।

No. 535.—A SÁRVADHÁTUKA affix, WITHOUT AN INDICATORY P, shall be like what has an indicatory n (No. 467). Hence *śrinutah* “they two hear.”

हुश्नुवोः सार्वधातुके । ६ । ४ । ८ ।

हुश्नुवोरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्येवर्णस्य यथा स्यादचि सार्वधातुके । शृणु-
न्ति । श्येति । शृणुयः । शृणुय । श्येति ।

No. 536.—WHEN A SÁRVADHÁTUKA affix, beginning with a vowel, FOLLOWS, let there be a semi-vowel in the room OF the u of the verb HU “to sacrifice,” AND of what ends in ŚNU (No. 687), when a conjunct consonant does not precede, and there are more vowels than one in the word. Thus we have *śrinwanti* “they hear,” *śrinoshi* “thou hearest,” *śrinuthah* “you two hear,” *śrinutha* “you hear,” *śrinomi* “I hear.”

लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्वोः । ६ । ४ । १०९ ।

असंयोगपूर्वस्य प्रत्ययोक्तारस्य लोपो वा स्वोः परयोः । शृणवः । शृणुवः ।
शृणमः । शृणुमः । शुश्राव । शुश्रवतुः । शुश्रुतुः । शुश्रोथ । शुश्रवयुः । शुश्रव ।
शुश्राव । शुश्रव । शुश्रुम । अता । अव्यति । शृणोतुः । शृणुताम् । शृणवन्तु ।

No. 537.—AND let there be OPTIONAL ELISION OF THIS—i. e. of the *u* of an affix not preceded by a conjunct consonant—WHEN M OR V FOLLOWS. Thus we have *śriṇwah* or *śriṇuvah* “we two hear,” *śriṇmah* or *śriṇumah* “we hear,” *śuśráva* “he heard,” *śuśruvatuh* “they two heard,” *śuśruvuh* “they heard,” *śuśrotha* “thou didst hear,” *śuśrava* “I heard,” *śuśruva* “we two heard,” *śuśruma* “we heard,” *śrotá* “he will hear,” *śroshyati* “he will hear,” *śrinotu* “let him hear,” *śrinutám* “let the two hear,” *śrinwantu* “let them hear.”

उतश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्वात् । ६ । ४ । १०६ ।

असंयोगपूर्वात् प्रत्ययोते हेतुक् । शृणु । शृणुतात् । शृणुतम् । शृणुत ।
गुणावादेशौ । शृणवान् । शृणवाव । शृणवाम । अशृणोत् । अशृणुताम् ।
अशृणवन् । अशृणोः । अशृणुतम् । अशृणुत । अशृणव । अशृणुव ।
अशृणम् । अशृणुम् । शृणुयात् । शृणुयाताम् । शृणुयुः । शृणुयाः । शृणुया-
तम् । शृणुयात् । शृणुयाम् । शृणुयाव । शृणुयाम । शृणुयात् । अश्रीष्टीत् ।
अौष्टित् । गच्छ गतौ । २० ।

No. 538.—AND let there be elision (*luk*) of *hi* (No. 447), coming AFTER the SHORT U OF AN AFFIX NOT PRECEDED BY A CONJUNCT consonant. Thus *śriṇu* “hear thou,” *śrinutát* (No. 444) “mayst thou hear,” *śrinutam* “do you two hear,” *śriṇuta* “hear ye.” The augment derived from No. 450 causes the substitution of *guṇa* by No. 420, and *av* having been substituted for this by No. 29, we have *śriṇaváni* “let me hear,” *śriṇaváva* (Nos. 450 and 455) “let us two hear,” *śriṇaváma* “let us hear,” *aśriṇot* (No. 458) “he heard,” *aśrinutám* “they two heard,” *aśriṇwan* (No. 536) “they heard,” *aśriṇoh* “thou didst hear,” *aśrinutam* “you two heard,” *aśriṇuta* “you heard,” *aśriṇavam* “I heard,” *aśriṇwa* (No. 537) or *aśriṇuva* “we two heard,” *aśriṇma* or *aśriṇuma* “we heard,” *śrinuyát* (Nos. 460 and 461) “he may hear,” *śrinuyátam* “they two may hear,” *śrinuyuh* (Nos. 461 and 527) “they may hear,” *śrinuydh* “thou mayst hear,” *śrinuyatam* “you two may hear,” *śrinuydta* “you may hear,” *śrinuyám* “I may hear,” *śrinuyáva*

"we two may hear," *érinuyáma* "we may hear," *śruyít* (Nos. 466, 467, and 518) "may he hear," *śraushít* (Nos. 479, 480, and 519) "he heard," *astroshyat* "he would hear."

The next verb to be conjugated is *gam* (*gumlri*) "to go."

शृष्टगमियमां छः । ७ । ३ । १७ ।

एषां छः शिति । गच्छति । जगाम ।

No. 539.—Let CHHA be the substitute of the finals OF these viz. ISH "to wish," GAM "to go," AND YAM "to restrain," when an affix, having an indicatory s, follows. Thus (when *sap*—No. 419—follows) we have *gachchhati* "he goes," but the substitution does not take place (No. 432) in *jagáma* "he went."

गमहनजनखनघसां लोपः क्रित्यनडः । ६ । ४ ।

५८ ।

एषामुपधाया लोपोऽजादै क्रडिति न त्वडः । जग्मतुः । जामुः । जग-
मिथ । जग्न्य । जग्मयुः । जग्म । जगाम । जग्म । जग्मिथ । जग्मिम ।
गन्ता ।

No. 540.—Let there be ELISION OF the penultimate of these, vi GAM "to go," HAN "to kill," JAN "to produce," KHAN "to dig," AND GHAS "to eat," WHEN ANY affix, EXCEPT AN (No. 542), EOLLOWS, beginning with a vowel and DISTINGUISHED BY AN INDICATORY K OR N. Thus we have *jagmatuh* (No. 486) "they two went," *jagmuh* "they went," *jagamitha* (No. 517) or *jagmantha* "thou didst go," *jagmathuh* "you two went," *jagma* "you went," *jagdma* or *jagama* (No. 490) "I went," *jagmiva* (No. 433) "we two went," *jagmima* "we went," *gantá* (No. 510) "he will go."

गमेरिद् परस्मैपदेषु । ७ । २ । ५८ ।

गमे: सादेरार्थधातुकस्येऽ परस्मैपदेषु । गमिष्यति । गच्छतु । चगच्छतु ।
गच्छेत् । गम्यात् ।

No. 541.—Let IT be the augment of an *ardhadhátuka* affix beginning with s, coming AFTER the verb GAM "to go," WHEN THE PARASMAIPADA terminiations ARE EMPLOYED. Thus *yamishyati* "he will go," *gachchhat* (No. 539) "let him go," *agachchhat* "he went," *gachchhet* "he may go," *gamyát* "may he go."

पुषादिषुताद्यूलदितः परस्मैपदेषु । ३ । १ । ५५ ।
 श्यन्तिकरणपुषादिर्वतादेवंदितश्च परस्य न्नेरह् परस्मैपदेषु । आगमत ।
 आगमिष्यत ।

इति परस्मैपदिनः ।

No. 542.—Let *ań* be the substitute of *chli* (No. 471), coming AFTER the roots PUSH “to nourish” ETC., which have the class-affix (*vikarana*) *syan*, i. e. which belong the 4th conjugation—(No. 669), AND after the roots DYUT “to shine” &c., AND after THOSE WHICH (like *gamli*) HAVE AN INDICATORY LRI, WHEN THE PARASMAIPADA terminations ARE EMPLOYED. Thus *agamat* “he came,” *agamishyat* (No. 541) “he would come.”

So much for the conjugation of those verbs of the first class which take the *parasmaipada* terminations.

The next verb to be conjugated, viz. *edh* “to increase,” takes the *ātmanepada* terminations.

एध वृद्धौ । १ ।

टित आत्मनेपदानां टेरे । ३ । ४ । ७६ ।

टितो लस्यात्मनेपदानां टेरेत्वम् । एधते ।

No. 543.—Let there be a change to E OF the TI (No. 52) OF THE ĀTMANEPA DA substitutes OF WHAT *l* (No. 404) HAS AN INDICATORY T. Thus *edhi+ta* (Nos. 407 and 419) becomes *edhate* “he increases.”

आतो डितः । ७ । २ । ८१ ।

अतः परस्य डितामाकारस्य इय स्यात् । एधेते । एधन्ते ।

No. 544.—Let there be *iy* in the room OF the Á OF WHAT affix HAS AN INDICATORY N (No. 535) and comes after short a. Thus *edhete* (No. 463) “they two increase,” *edhante* (No. 421) “they increase.”

यासः से । ३ । ४ । ८० ।

टितो लस्य यासः से स्यात् । एधसे । एधेये । एधस्ये । आतो गुणे ।
 एधे । एधायहे । एधामहे ।

No. 545.—Let *ss* be the substitute OF THÁS, the substitute of an *l* that has an indicatory t. Thus *edhase* “thou increasest,” *edhethē* (No.

544) "you two increase," *edhadhwe* "you increase." When *guṇa* comes after short *a* (No. 300), the *guṇa* alone is the substitute—thus *edha* + *e* (No. 543)=*edhe* "I increase," *edhávahē* (No. 422) "we two increase," *edhámahe* "we increase."

हृजादेश्च गुरुमतोऽनुच्छः । ३ । १ । ३६ ।

रजादिर्यो धातुर्गुरुमानुच्छत्यन्यस्त आम् स्यालिटि ।

No. 546.—When *lit* follows, let there be *ām* (No. 504) AFTER THAT root WHICH, being OTHER THAN the root *RICHCHHA* "to go," BEGINS WITH ICH AND HAS A HEAVY vowel (Nos. 483 and 484).

आम्प्रत्ययवत् क्षेत्रोऽनुप्रयोगस्य । १ । ३ । ३६ ।

**आम् प्रत्ययो यस्मादित्यतदुणासंविज्ञानो बहुश्रीहिः । आम्प्रक्षत्या तुल्य-
मनुप्रयुज्यमानात् क्षेत्रोऽन्यात्मनेपदम् ।**

No. 547.—The word "*ām-pratyaya*," in this aphorism, meaning "that after which the affix *ām* (No. 504) comes," is a compound, of the kind termed *Buhuvrīhi* (No. 1034), denoting that which does not exhibit (to one's perception) the characteristic implied in the name. LIKE the verb THAT TAKES THE AFFIX *ĀM* (if the verb be conjugated with the *ātmanepada* terminations), so let the *ātmanepada* terminations be those OF the verb *KRI* when SUBJOINED thereto (as an auxiliary).

[Among *Buhuvrīhi* compounds, the Sanskrit grammarians distinguish those denoting that of which the matters implied in the name are perceived along with the thing itself (*tadguṇa-saṃvijñāna*) from those denoting what is otherwise (*atadguṇa-saṃvijñāna*). The stock illustration of the former kind is "*dīrgha-karṇam ānaya*"—i. e. "bring Long-ear"—where the long ears accompany and mark the individual; and of the latter kind, "*drishṭa-sāgaram ānaya*"—i. e. "bring him that has seen the ocean"—where the ocean does not accompany the man, nor enable you to recognise him among a group of persons who have never seen it. The term "*ām-pratyaya*" above-mentioned i. e. "that which has the affix *ām*," is of the latter description. We are told that the auxiliary is to take the same tense-affixes as "that which has the affix *ām*," but the verb, when we look at any part of it (such as *edhate*) with a tense-affix, has no *ām* then visible—the *ām*, when present, causing (No. 506) the elision of the tense-affixes.]

लिटस्तभयोरेशिरेष् । ३ । ४ । ८१ ।

लिहादेशयोस्तभयोरेशिरेचो स्सः । एधांचक्रे । एधांचक्राते । एधांचक्रिरे ।
एधांचक्रपे । एधांचक्राये ।

No. 548.—EŚ AND IRECH are the substitutes OF T AND JH, the substitutes OF LIT. Thus we have *edhánchakre* “he increased,” *edhánchakrāte* “they two increased,” *edhánchakrīre* “they increased,” *edhánchakrishe* “thou didst increase,” *edhánchakrāthe* “you two increased.”

इणः षीघ्वंलुङ्लिटां धोङ्गात् । ८ । ३ । ७८ ।

इणन्नादङ्गात् परेणां षीघ्वंलुङ्लिटां धस्य ठः । एधांचक्रद्वे । एधांचक्रे ।
एधांचक्रपहे । एधांचक्रमहे । एधांचभूव । एधामास । एधिता । एधितारौ ।
एधितारः । एधितासे । एधितासाये ।

No. 549.—Let there be cerebral *dh* in the room OF the dental DH OF the termination *shílhwam* (No. 555), AND of a substitute OF LUṄ AND LIT, coming AFTER AN INFLECTIVE BASE THAT ENDS IN one of the letters of the *pratyádhára* IN. Thus *edhánchakridhwe* “you increased,” *edhánchakre* “I increased,” *edhánchakṛivahē* “we two increased,” *edhánchakrimahē* “we increased.” This tense may be formed thus also—*edhámbabhúva* (No. 507) or *edhámdsa*. Then, *edhitá* “he will increase,” *edhitárau* “they two will increase,” *edhitáruh* “they will increase,” *edhitásē* (No. 545) “thou wilt increase,” *edhitásáthe* “you two will increase.”

थि थ । ८ । २ । २५ ।

धादो प्रत्यये सस्य लोपः । एधिताख्ये ।

No. 550.—AND WHEN an affix beginning with DH FOLLOWS, let there be elision of s. Thus *edhitádhwe* “you will increase.”

ह श्ति । ९ । ४ । ५२ ।

तासस्योः सस्य हः स्यादेति परे । एधिताहे । एधितास्वहे । एधितास्महे । एधित्यते । एधित्यन्ते । एधित्यसे । एधित्येषे । एधित्याख्ये ।
एधित्ये । एधित्यावहे । एधित्यामहे ।

No. 551.—Let H be the substitute of the s of *tás* and of the verb *as* “to be,” WHEN E FOLLOWS. Thus *edhitáthe* “I will increase,” *edhitáswhahe* “we two will increase,” *edhitásmahē* “we will increase,”

edhishyate "he will increase," *edhishyete* (No. 544) "they two will increase," *edhishyante* "they will increase," *edhishyase* "thou wilt increase," *edhishyethe* "you two will increase," *edhishyadhwe* "you will increase," *edhishye* "I will increase," *edhishyávahé* "we two will increase," *edhishyámáhe* "we will increase."

आमेतः । ३ । ४ । ६० ।

लोट एत आम् । एधताम् । एधेताम् । एधन्ताम् ।

No. 552.—Let there be Ám in the room of the E (No. 543) of *lot*. Thus *edhatám* "let him increase," *elhétám* (No. 544) "let the two increase," *edhantám* "let them increase."

सवाभ्यां वामौ । ३ । ४ । ६१ ।

सवाभ्यां परस्य लोडेतः क्लमाटुमौ स्तः । एधस्व । एधेयाम् । एधध्यम् ।

No. 553.—In the room of the e of a substitute of *lot* coming AFTER S OR V, there are v AND AM respectively. Thus (instead of *edhase*) *edhaswa* "do thou increase," *edheihám* (No. 552) "do you two increase," *edhadhwam* (Nos. 543 and 553) "do you increase."

एत ऐ । ३ । ४ । ६३ ।

लोहुत्तमस्य । एघै । एधावहै । एधामहै । आटश्च । एधेताम् ।
एधन्त । एधयाः । एधेयाम् । एधध्यम् । एघै । एधावहि । एधमहि ।

No. 554.—Let AI be the substitute of E forming part of the "highest" personal affix substituted for *lot*. Thus *edhui* "let me increase," *edhávahai* "let us two increase," *edhámahai* "let us increase," and then *at* (No. 478) is prefixed to make (*a*+*edhata*=) *aidhata* (No. 218) "he increased," *aidhetám* (No. 544) "they two increased," *aidhanta* (No. 421) "they increased," *aidhathdh* "thou didst increase," *aidhethám* "you two increased," *aidhadhwam* "you increased," *aidhe* "I increased," *aidhdvahi* (No. 422) "we two increased," *aidhdmahi* "we increased."

लिङ्गः सीयुद्द । ३ । ४ । १०२ ।

सलोपः । एधेत । एधेयाताम् ।

No. 555.—Let *síyut* be the augment of *lin*. There is elision of the s by No. 461.—The *y* is elided by No. 463. Thus we have *edheta* "he may increase," *edheyátám* "they two may increase."

भस्य रन् । ३ । ४ । १०५ ।

लिङ् : । एधेन् । एधेयाः । एधेयाथाम् । एधेष्वम् ।

No. 556.—Let RAN be the substitute of JH in the room of *lin*. Thus *edheran* (No. 555) “they may increase.” *edhethah* “thou mayst increase,” *edheyáthám* “you two may increase,” *edhedhwam* “you may increase.”

इटोऽत् । ३ । ४ । १०६ ।

तिङ्गादेशस्य । एधेय । एधेवहि । एधेमहि ।

No. 557.—Let SHORT A be in the room of IT, the substitute of *lin*. Thus *edheya* (No. 555) “I may increase,” *edhevahi* “we two may increase,” *edhemahi* “we may increase.”

सुट् तिथोः । ३ । ४ । १०७ । तिथोऽक्षयं शशसुट्टोऽनार्थं

लिङ्गस्तथोः सुट् । यलोपः । आर्धधातुकत्वात् सलोपो न । एधिष्ठीष्टु । एधिष्ठीयास्ताम् । एधिष्ठीरन् । एधिष्ठीष्टाः । *एधिष्ठीयास्याम् । एधिष्ठीष्वम् । एधिष्ठीय । एधिष्ठीवहि । एधिष्ठीमहि । एधिष्ठ । एधिष्ठाताम् ।

No. 558.—Let SU_T be the augment of T AND TH, when part of a substitute of *lin*. The augment *sityut* also is obtained from No. 555. The *y* (of *sityut*) is elided by No. 463. As the substitutes of *lin*, in the sense of benediction, are *árdhadhátuka* (No. 465), the elision of the *s* (of *sityut* and *sut*), directed by No. 461, does not take place. Thus we have *edh+i* (No. 433)+*sí+sta*, which, by Nos. 169 and 78, becomes *edhishishṭi* “may he increase,” *edhishíyastam* “may they two increase,”—then, as *sut* does not come except before *t* or *th*, *edhishíran* (No. 556) “may they increase,” *edhishishṭhah* “mayst thou increase,” *edhishíyastham*, “may you two increase,” *edhishidhwam* “may you increase,” *edhishíyu* (No. 557) “may I increase,” *edhishívahi* “may we two increase,” *edhishimahi* “may we increase,” *aidhishíte* (Nos. 478, 471, 472, 433, and 169) “he increased,” *aidhishátám* “they two increased.”

आत्मनेपदेष्वनतः । ७ । १ । ५ ।

अनकारात् परस्यात्मनेपदेषु भस्यात् स्यात् । एधिष्ठत । एधिष्ठाः । एधिष्ठाताम् । एधिष्ठृस् । एधिष्ठि । एधिष्ठवहि । एधिष्ठमहि । एधिष्ठत । एधिष्ठ्ये-

ताम् । एधिष्वन्तु । एधिष्वथा: । एधिष्वेथाम् । एधिष्वधम् । एधिष्वे । एधि-
ष्वावहि । एधिष्वामहि । कमु कान्तौ । ३ । अलिलिद्वा-

No. 559.—Let there be *at* in the room of *jh*, NOT coming AFTER the vowel *a*, WHEN the terminations are THE ÁTMANEPA DA. Thus *aidhishuta* “they increased,” *aidhishtháh* “thou didst increase,” *aidhisháthám* “you two increased,” *aidhidhawam* (Nos. 549 and 550) “you increased,” *aidhishi* “I increased,” *aidhishwahi* “we two increased,” *aidhishmahi* “we increased,” *aidhishyata* “he would increase,” *aidhishyetám* (Nos. 544, 535 and 463) “they two would increase,” *aidhishyanta* “they would increase,” *aidhishyatháh* “thou wouldst increase,” *aidhishyethám* “you two would increase,” *aidhishyadhwam* “you would increase,” *aidhishye* “I would increase,” *aidhishyávahi* (No. 422) “we two would increase,” *aidhishyámahi* “we would increase.”

The next verb to be conjugated is *kum* (*kamu*) “to desire.”

कमेर्णिङ् । ३ । १ । ३० ।

स्वर्ये । डिस्वात् तङ् । कामयते ।

No. 560.—Let the affix *NIṄ* (leaving *ni*) come AFTER the root KAM “to desire,” without altering the meaning (No. 502). As the affix has an indicatory *ñ*, the átmane pada terminations (*tañ*—No. 409) are employed (No. 410). Thus we have *kámayate* (Nos. 489 and 420) “he desires.”

आयामन्तालवाय्येत्निष्टुषु । ६ । ४ । ५५ ।

एषु शेर्ये । कामयांचक्रे । आयादय इति णिङ् वा । चकमे । चकमाते ।
चकमिरे । चकमिषे । चकमाये । चकमिष्वे । चकमे । चकमिष्वहे । चकमि-
महे । कामयिता । कामयितासे । कमिता । कामयिष्वते । कमिष्वते । काम-
यताम् । अकामयत । कामयेत । कामयिष्वीष्ट । कमिष्वीष्ट ।

No. 561.—Let AY be the substitute of *ni* WHEN these—viz. ÁM (No. 504), ANTA, ÁLU, ÁYYA, ITNU, ANDISHNU (—affixes, of which there is no further mention made in this grammatical compendium)— FOLLOW. Thus *kámayáñchakre* “he desired.” In cases where, as in the 2nd pret, the affixes are *árdhadhátu ka* (No. 432), the *niṄ* (No. 560), by No. 503, is optional :—thus we may have *chakame* “he desired,” *chakamáte* “they two desired,” *chakumire* (No. 548) “they desired,”

chakamishe "thou didst desire," *chakamáthe* "you two desired," *chakamidhwe* (No. 549) "you desired," *chakame* "I desired, *chakamivahē* "we two desired," *chakamimahē* "we desired," *kámayitá* "he will desire," *kámayitáse* "thou wilt desire," again (without *niñ*) *kamitá* "he will desire," *kámayshyate* or *kamishyate* "he will desire," *kámayatám* (No. 552) "let him desire," *akámayata* "he desired," *kámayeta* "he may desire," *kámayishishṭa* or *kamishishṭa* (No. 558) "may he desire."

गिरिद्रुस्त्रभ्यः कर्तरि चदू । ३ । १ । ४८ ।

गत्वात् श्यादिभ्यश्च ल्लेश्वद् कर्तव्यं लुङ्ग । कामि चत इति स्थिते ।

No. 562.—AFTER what ends in *NI* (No. 560), AND AFTER the verbs *śri* &c. i.e. ŚRI "to serve," DRU "to run," AND SRU "to drop," let CHAṄ be the substitute of *chli* (No. 471), WHEN *luñ* follows SIGNIFYING AN AGENT. The case then standing thus—viz: *kámi+ata*, we look forward.

गोरनिटि । ६ । ४ । ५१ ।

अनिङ्गादावार्धधातुके गोर्तापः ।

No. 563.—Let there be elision OF *NI* WHEN an *árdhadhátuka* affix, NOT beginning WITH the augment IT, FOLLOWS. Thus, in the 3rd pret., we find at this stage *kám+ata*.

गो चद्युपधाया ह्रस्वः । ७ । ४ । १ ।

चद्यपरे गो यदद्वं तस्योपधाया ह्रस्वः ।

No. 564.—Let there be A SHORT vowel in the room OF THE PEN-ULTIMATE letter of an inflective base, WHEN *NI*, FOLLOWED BY CHAṄ (No. 562), is affixed. Thus we get *kan+ata*.

चडि । ६ । १ । ११ ।

अनयासधात्ववयस्यैकाचः प्रथमस्य हृ सोऽजादेव्वितीयस्य ।

No. 565.—WHEN CHAṄ FOLLOWS, there are two in the room of the first portion, containing a single vowel, of an unreduplicated root—but (the reduplication is) of the second portion of a root that begins with a vowel. Thus we get (by No. 488) *chakam+ata*.

सन्त्वल्लासुनि चद्यपरेऽनगलोपे । ७ । ४ । ६३ ।

चह्परे णा. यदहुं तस्य योऽभ्यासो लघुपरस्तस्य सनीव कार्यं स्यागणाध-
स्तोपेऽसति ।

No. 566.—Let the effect be LIKE as if SAN (No. 752) had followed, on the reduplicate, if FOLLOWED BY A LIGHT vowel (No. 482), of an inflective base to which *ṇi*, FOLLOWED BY CHAṄ, is affixed—PROVIDED THERE IS NOT THE ELISION OF any letter in the *pratyāhāra* AK occasioned by the affixing of *ṇi* (as, for example, under the provisions of No. 505, there is).

सन्वयतः । ७ । ४ । ७६ ।

अभ्यासस्यात् इत् सनि ।

No. 567.—Let short *i* be the substitute of the SHORT A of a reduplicate WHEN SAN FOLLOWS. Thus (No. 566) we get *chikum+atu*.

दीर्घा लघेः । ७ । ४ । ६४ ।

लघ्वारभ्यासस्य दीर्घः सन्वद्वाविषये । अचीक्रमत । णिङ्भावपत्ते ।

No. 568.—Let there be A LONG vowel in the room OF A LIGHT (vowel of a reduplicate, in a case where the state of things is as if the affix were *san* (No. 566). Thus we have finally (No. 457) *achikramata* “he desired.”

On the alternative (allowed by No. 503) of there not being the affix *ṇin*, the rule following applies.

**कमेश्वेश्वड् वाचः । अचक्रमत । अक्रामयिष्यत । अक्रमिष्यत । अय
गते । ३ । अयते ।**

No. 569.—“CHAṄ SHOULD BE STATED to be the substitute of CHIṄ coming AFTER the verb KAM.” Thus we have *achakramata* “he desired,” *akāmayishyata* or *akamishyata* (No. 503) “he would desire.”

The next verb to be conjugated is *ay* (*aya*) “to go,” which makes *ayate* “he goes.”

उपसर्गस्यायते । ८ । २ । १६ ।

अयतावुपसर्गस्यरेफस्य लत्यम् । प्रायते । पलायते ।

No. 570.—There is a substitution of *l* for the *r* OF AN UPASARGA (No. 47), WHEN the verb AY FOLLOWS. Thus *pra+ayate=plāyate* “he flees,” *parā+ayate=palāyate* “he flees.”

दयायासस्य । ३ । १ । ३७ ।

एष आम् लिटि । अयंचक्रे । अयिता । अयिष्यते । अयताम् । आयत । अयेत । अयिष्येष्ट ।

No. 571.—And AFTER these—i. e. DAY “to give,” AY “to go,” AND ÁS “to sit,”—let there be ám, when *lit* follows. Thus *ayáñchakre* “he went,” *ayitú* “he will go,” *ayishyate* “he will go,” *ayatám* (No. 552) “let him go,” *áyata* “he went,” *ayeta* “he may go,” *ayishishṭa* (No. 558) “may he go.”

विभाषेटः । ८ । ३ । ७६ ।

इणः परो य इट् ततः परेयां शीखंलुह्निटां धस्य वा ठः । अयिष्येष्टम् । अयिष्येष्टम् । आयिष्ट । आयिष्यम् । आयिष्यम् । आयिष्यत । द्युत दीप्तौ । ४ । द्योतते ।

No. 572.—Cerebral *dh* (see No. 549) is OPTIONALLY the substitute of the dental *dh* of *shákhwam*, or of a substitute of *luñ* or *lit*, coming AFTER the augment *it* that follows one of the letters of the *pratyá-kára* *in*. Thus *ayishídhwam* or *ayishídhwam* “may you go,” *áyishṭa* (Nos. 478, 471, &c.) “he went,” *áyidhwam* or *áyidhwam* “you went,” *áyishyata* “he would go.”

The next verb to be conjugated is *dyut* (*dyuta*) “to shine,” which makes *dyolate* (Nos. 419 and 420) “he shines.”

द्युतिस्वाप्योः संप्रसारणम् । ९ । ४ । ६७ ।

अनयोरभ्यासस्य संप्रसारणं स्यात् । द्यिद्युते ।

No. 573.—Let there be A VOWEL in the room OF the semi-vowel (No. 281) of the reduplicate of these two verbs—viz. DYUT “to shine,” AND SWÁPI “to cause to sleep.” Thus *didyute* “he shone.”

द्युद्युभ्यो लड्डि । १ । ३ । ६१ ।

द्युतादिभ्यः परस्मैपदं वा लुड्डि । पुष्टादीत्यड् । अद्युतत् । अद्योतिष्ठ । अद्योतिष्ठत । एवं श्विता वर्णे । ५ । । जिमिदा । खेहने । ६ । जिल्लिदा खेहनमोचनयोः । ७ । खेहनमोहनयोरित्येके । जित्तिदा चेत्येके । रुव दीप्तावभिग्रीतै व्य । ८ । घुंट परिवर्तने । ९ । शुभ दीप्तौ । १० । हुभ संचलने । ११ । णभ तुभ इहंसायाम् । १२ । १३ । संसु धंसु धंसु अवसंसने । १४ । १५ । १६ । धंसु गतौ । १७ । संभु विश्वासे । १८ । द्यु वर्तने । १९ । वर्तते । वस्तुते । वर्तिता ।

No. 574.—AFTER the verbs DYUT, &c. the *parasmaipada* terminations may optionally be the substitutes, WHEN LUṄ is affixed. Then, by No. 542, aṄ is in this case substituted for the chli (No. 471). Thus we have *adyutat*, or, on the alternative, *adyotishṭa* (Nos. 472, 433, and 169) "he shone," *adyotishyata* "he would shine."

In the same way are treated śvit (*świti*) "to be white," mid (*nimidā*) "to be unctuous," *shwid*; (*nishwidā*) "to be unctuous" and "to quit"—or as some say—"to fascinate"—while others again say that it is not this verb, but *kshewid* (*nikshewidā*) "to be unctuous—to liberate" that comes under the rule, *ruch* (*rucha*) "to shiu—to please," *ghuṭ* (*ghuti*) "to exchange," *śubh* (*śubha*) "to be beautiful," *kshubh* (*kshubha*) "to shake," *ṇabh* (*ṇabha*) and *tubh* (*tubha*) "to hurt," *sraṇis* (*sraṇsu*), *bhranis* (*bhransu*), and *dhwāṇis* (*dhwansu*), "to fall down," *dhwani* (*dhwani*) "to go," *srambh* (*srambu*) "to trust in," and *vrit* (*vritu*) "to be." This last makes *vartute* "he is," *vavritre* (No. 548) "he was," *vartitā* "he will be."

वृद्धभ्यः स्यसनोः । १ । ३ । ६२ ।

वृत्तादिभ्यः पञ्चभ्यो वा परस्मैपदं स्ये सनि च ।

No. 575.—AFTER the five verbs VRIT "to be," &c., there shall optionally be the *parasmaipada* affixes, WHEN SYA (No. 435) OR SAN (No. 752) is attached.

न वृद्धभ्यश्वतुभ्यः । ७ । २ । ५६ ।

**वनुवधुष्वधुष्वद्यः साद्वराघ्यातुकश्येण न तडनयोरभावे । वत्स्यति ।
वर्तिष्यते । वर्तताम् । अवर्तत । वर्तत । वर्तिशीष्ट । अवर्तिष्ट । अवर्त्स्यत् ।
अवर्तिष्यत । दद दाने । २० । ददते ।**

No. 576.—The augment *it* (No. 433) shall NOT be the augment of an *ārdhadhātuku* affix beginning with the letter *s* and coming AFTER one of THE FOUR verbs VRIT &c. viz. *vri* "to be," *vridh* "to grow," *śridh* "to break wind," or *syandū* "to ooze," in the absence of the *ātmaneṣṭapada* affixes (No. 409). Thus the augment *it* does not appear in *vartsyati* (where the affix is a *parasmaipada*), but it does in *vartishyate* (where the affix is *ātmaneṣṭapada*) "he will be," *vartatām* "let him be," *avartata* "he was," *vareta* "he may be," *vartishishṭa* (No. 558) "may he be," *avartishṭa* "he was, *avartsyat* (No. 575) or *avartishyata* (No. 576) "he would be."

The next verb to be conjugated is *dad* (*dada*) "to give," which makes *dadate* "he gives."

न शसददवादिगुणानाम् । ६ । ४ । १२६ ।

शसद्वेद्वेद्वकाराद्वीनं गुणशब्देन विहिते योऽकारस्य एत्याभ्यासलोपै
न । दददे । दददाते । दददिरे । दददिता । दददिष्टे । दददताम् । अददत ।
ददेते । दददिष्ट । अददिष्ट । अददिष्टत । चूपूष् लज्जायाम् । २१ । चृपते ।

No. 577.—There shall NOT be a change to *e* (No. 494) in the case OF the verbs *śas* "to bless," OR *DAD* "to give," OR OF WHAT verbs BEGIN WITH *v*, OR OF THE *a* WHICH IS APPPOINTED BY THE TERM *GUÑA* (AS IN NO. 420), NOR SHALL THERE BE THE ELISION OF THE REDUPLICATE. Thus we have *dadade* "he gave," *dadadáte* "they two gave," *dadadire* "they gave," *duditá* "he will give," *dudishyate* "he will give," *dadatám* "let him give," *adadadáta* "he gave," *daleta* "he may give," *dadishishta* (No. 558) "may he give," *adadishṭa* "he gave," *adadishyta* "he would give."

The next verb to be conjugated is *trap* (*trapúsh*) "to be ashamed," which makes *trapse* "he is ashamed."

तृफलभजत्रपश्च । ६ । ४ । १२२ ।

एषामत एत्यमध्यासलोपश्च किति लिटि सेठि थलि च । चृपे । चृपि-
ता । चृप्ता । चृपिष्टते । चृप्त्यते । चृपताम् । अचृपत । चृपेत । चृपिष्टीष्ट ।
चृप्तीष्ट । अचृपिष्ट । अचृप्त । अचृपिष्टत । अचृप्त्यत ।

इत्यात्मनेपदिनः ।

No. 578.—There shall be the change to *e* of the *a* OF THESE, VIZ. *TRI* "to cross," *PHAL* "to bear fruit" *BHAJ* "to serve," AND *TRAP* (*TRAPUSH*) "to be ashamed," AND ALSO THE ELISION OF THE REDUPLICATE, WHEN *a* SUBSTITUTE FOR *lit* WITH AN INDICATORY *k* (No. 494), OR *thal* WITH THE AUGMENT *it* (No. 495), FOLLOWS. Thus *trepe* "he was ashamed," *trapítá* OR *traptá* (WITHOUT THE AUGMENT *it*—No. 511) "he will be ashamed," *trapishyate* OR *trapsyate* "he will be ashamed," *trapatám* "let him be ashamed," *atraputa* "he was ashamed," *trapeta* "he may be ashamed," *trapishishta* (No. 558) OR, ON THE OPTION ALLOWED (BY NO. 511), *trapsíshṭa*, "may he be ashamed," *atrapishṭa* OR (BY NO. 513, WHEN THE AUGMENT *it* ON THE OPTION ALLOWED BY NO. 511, IS NOT AT-

tached,) *atrapta* "he was ashamed," *atrapishyata* or *atrapasyata* (No. 511) he would be ashamed."

So much for the formation, or conjugation, of verbs with the *ātmanepada* terminations.

**श्रीज् सेवायाम् । १ । श्रयति । श्रयते । शिश्रिये । श्रियता । श्रियव्यति । श्रियव्यते । श्रयतु । श्रयताम् । श्रश्रयत् । श्रश्रयत । श्रयेत् । श्रयेत । श्रीयात् । श्रियंषोष्ट । चड् । अशिश्रियत् । अशिश्रियत । अश्रियव्यत् । अश्रियव्यत । भृज् भरणे । २ । भरति । भरते । बभार । बभतुः । बधुः । बभर्य । बभृव । बभृम । बधे । बधृषे । भर्तासि । भर्तासे । भरिव्यति । भरि-
व्यते । भरतु । भरताम् । अभरत् । अभरत । भरेत् । भरेत ।**

No. 579.—The verbs next to be considered take both the *parasmaipada* and the *ātmanepada* terminations. Of these ŚRI (*śriñ*) "TO SERVE," makes *śrayati* or *śrayate* "he serves," *śīśāya* or *śīśriye* "he served," *śrayitá* "he will serve," *śrayishyati* or *śrayishyate* "he will serve," *śrayatu* or *śrayatám* "let him serve," *aśrayat* or *aśrayata* "he served," *śrayet* or *śrayeta* "he may serve," *śriyát* (No. 518) or *śrayishíshṭa* (No. 558) "may he serve," substituting *cháñ*, instead of *sich*, for *chli* by No. 562, *asiśriyat*, or, with the *ātmanepada*, *asiśriyata* "he served," *aśrayishyat* or *aśruyishyata* "he would serve."

The verb *bhṛi* (*bhṛin*) "to nourish" makes *bharati* or *bharate* "he nourishes," *babbhára* "he nourished," *babhratuh* (No. 424) "they two nourished," *babhruh* "they nourished," *babhartha* "thou didst nourish," *babhriva* "we two nourished," *babhrima* "we nourished," *babhre* (No. 548) "he nourished," *babhrishe* "thou didst nourish," *bhartásī* or *bhartásē* "thou wilt nourish," *bharishyati* or *bharishyate* "he wil nourish," *bharatu* or *bharatám* "let him nourish," *abharut* or *abharata* "he nourished," *bharet* or *bhareta* "he may nourish."

रिङ् श्यग्निलङ्घु । १ । ४ । २८ ।

शे यक्ष यादावार्धधातुके लिङ्गि चतो रिङ् । रीडि प्रकृते रिङ्विधान-
सामर्थ्याद् दीर्घा न । ख्यात् ।

No. 580.—Let *riñ* be the substitute of the vowel *ri*, WHEN *SA* (No. 693) FOLLOWS, OR *YAK* (No. 801), OR an *ārdhadhāluka* substitute of *lin* beginning with the letter *y*. The substitute *riñ* presenting itself in this place, in the aphorism immediately preceding the present

one (viz. VII. 4. 27), a long vowel is not substituted by No. 518—otherwise the direction to substitute *riñ* (with a short vowel) would be unmeaning.—Thus we have *bhrīyat* “may he nourish.”

। १ । २ । १२ ।

**चूर्णात्तात् परौ भलादी लिङ्गिचौ कितौ स्तस्तङ्गि । भृषीष्ट । भृषी-
यास्ताम् । अभार्षीत् ।**

No. 581.—AND *liñ* and *sich*, coming AFTER what ends in *ri* OR *ṛi*, are regarded as having an indicatory *k*, when an *ātmanepada* affix (*tañ*) follows. Thus—without the substitution of *guna* (No. 467), we have *bhrishishṭa* (No. 558) “may he nourish,” *bhrishiyastim* “may they two nourish,” *abhárshit* (Nos. 457, 471, 472, 479, and 519) “he nourished.”

हस्यादङ्गात् । ८ । २ । २९ ।

सिचो लेपो भलि । अभृत । अभरिष्वत् । अभरिष्वत् । हृष्ट् हरणे । ३ ।
हरति । हरते । जहार । जह्रे । जहर्य । जह्रिव । जह्रिम । जह्रिषे । हर्ता ।
हरिष्वति । हरिष्वते । हरतु । हरताम् । अहरत् । अहरत । हरेत् । हरेत ।
ह्रियात् । हृषीष्ट । हृषीयास्ताम् । अहार्षीत् । अहृत । अहरिष्वत् । अहरि-
ष्वत । धृष्ट् धारणे । ४ । धरति । धरते । खीज् प्रापणे । ५ । नयति । नयते ।
इपच्छ पाके । ६ । पचति । पचते । पपाच । पेचिथ । पपश्य । पेचे । पक्ता ।
भज सेवायाम् । ७ । भजति । भजते । बधाज । भेजे । भक्ता । भव्यति ।
भव्यते । अभाक्तीत् । अभक्त । अभदाताम् । यज देवपूजासंगतिकरणदानेषु ।
८ । यजति । यजते ।

No. 582.—AFTER A SHORT INFLECTIVE BASE, there is elision of *sich*, if a *jhal* follows. Thus *abhrīta* “he nourished,” *abharishyat* or *abharishyata* “he would nourish.”

The verb *hri* (*hriñ*) “to take” makes *harati* or *hurate* “he takes,” *jahūra* or *jahre* “he took,” *jahartha* “thou didst take,” *jahriva* “we two took,” *jahrima* “we took,” *jahrishe* “thou didst take,” *hartā* “he will take,” *harishyati* or *harishyate* “he will take,” *haratu* or *haratám* “let him take,” *aharut* or *aharata* “he took,” *haret* or *haretu* “he may take,” *hriyāt* (Nos. 580 and 337) or *hṛishishṭa* (Nos. 555 and 558) “may he take,” *hṛishiyastim* “may they two take,” *ahárshit* (No. 519) or *ahrita* (No. 582) “he took,” *aharishyat* or *aharishyata* “he would take.”

In like manner *dhṛi* (*dhṛin*) "to hold" makes *dhāruti* or *dharate* "he holds;" *nī* (*nīn*) "to lead" makes *nayati* or *nayate* "he leads;" *pach* (*dupachush*) "to cook" makes *pachati* or *pachate* "he cooks;" *papācha* "he cooked," *pechitha* (Nos. 517 and 495) or *papaktha* (No. 516) "thou didst cook," *peche* (No. 494) "he cooked," *paktā* "he will cook;" *bhaj* (*bhaja*) "to serve" makes *bhajati* or *bhajute* "he serves," *bavhāja* or *bheje* (No. 578) "he served," *bhaktā* "he will serve," *bhukshyati* or *bhakshyate* "he will serve," *abbhākshīl* (No. 499) or *abbaktū* (No. 513) "he served," *abbhukshātūm* "they two served;" *yaj* (*yaju*) "to worship a deity, to associate with, to endow," makes *yajati* or *yajate* "he worships."

लित्यभ्यासस्योभयेषाम् । ६ । १ । १७ ।

वच्चादीनां गद्यादीनां चाभ्यासस्य संप्रसारणं लिटि । इयाज्ञ ।

No. 583.—WHEN LIT. FOLLOWS, there is a vowel (No. 281) in the room of the semi-vowel of THE REDUPLICATE OF BOTH sets of verbs, viz. *vach*, &c. (No. 584) and *grah*, &c. (No. 675). Thus *iyāja* "he worshipped."

वच्चिस्वपियज्ञादीनां किति । ६ । १ । १५ ।

वच्चिस्वप्योर्यज्ञादीनां च संप्रसारणं किति । ईजतुः ॥ ईजुः ॥ इयज्ञिथ ।
इयष्ठ । ईजे । यष्टा ।

No. 584.—There is a vowel (No. 281) in the room of the semi-vowel of *VACH* "to speak," *SWAP* "to sleep," AND *YAJ*, &c., when an affix with an indicatory *k* (No. 486) follows. Thus we have *i+a+j+atuh*, which, by No. 283, becomes *ij+atuh*, and, by reduplication *ij+ij+atuh*. By Nos. 428 and 55, this becomes finally *ijatuh* "they two worshipped," and so *ijuh* "they worshipped," *iyajitha* (where there is an indicatory *p*) or (without the augment—No. 517) *iyashthū* (Nos. 334 and 78) "thou didst worship," *je* "he worshipped," *yashṭā* (Nos. 334 and 78) "he will worship."

षढोः कः सि । ६ । २ । ४१ ।

पस्य ठस्य च कः स्यात् सकारे परे । यत्यति । यत्यते । इज्यात् । यत्तीष्ठ ।
अयात्तीत् । अयष्ठ । वह प्रापणे । ६ । वहति । वहते । उवाह । ऊहतुः ।
ऊहुः । उवहिथ ।

No. 585.—WHEN S FOLLOWS, there is K in the room OF SH OR DH. Thus (the *j*, by No. 334, having become *sh*), *yakshyati* or *yakshyate* “he will worship,” *iṣyāt* (Nos. 584 and 337) or *yakṣīṣṭha* “may he worship,” *ayākshīt* (No. 499) or *ayashṭa* (Nos. 334 and 513) “he worshipped.”

The verb *vah* (*vaha*) “to bear” makes *vahati* or *vahate* “he bears,” *uvāha* (No. 583) “he bore,” *uhatuh* (No. 584) “they two bore,” *ūhuh* “they bore,” *uvahitha* “thou didst bear.”

भषस्तथोर्धाऽधः । ८ । २ । ४० ।

भषः परयोस्तथोर्धः स्यात् तु दधातेः ।

No. 586.—Let there be DH in the room OF T OR TH coming AFTER A JHASH (a soft aspirate), but NOT if *t* or *th* is a part OF the verb DHĀ “to hold.” Thus, when we have *vih+tha* without the augment *it* (No. 517). The *h* being changed to *dh* by No. 276, the *th* of *thal* becomes *dh* by the present rule, and then *dh* by No. 78.

ढे ढे लोपः । ८ । ३ । १३ ।

No. 587.—There is ELISION OF DH, WHEN DH FOLLOWS.

सहिवहेरादवर्णस्य । ६ । ३ । ११२ ।

ठलोपः । उवोठ । ऊहे । वोठा । वत्यति । अवाक्षीत । अवोठाम् ।
अवाहुः । अवाक्षीः । अवोठम् । अवोठ । अवाहम् । अवात्व । अवात्म ।
अवोठ । अवक्षाताम् । अवत्तत । अवोठाः । अवक्षाथाम् । अवोद्भुम् । अवत्ति ।
अवत्वहि । अवत्त्वहि ।

इति भवादयः ।

No. 588.—When elision of *dh* (No. 587) has taken place, let o be the substitute in the room OF THE A OF SHAH “to endure,” AND VAH “to bear.” Thus we have *uvodha* “thou didst bear,” *ūhe* “he bore.” *vodhā* (No. 586) “he will bear,” *vakshyati* (No. 585) “he will bear,” *avākshīt* (No. 499) “he bore,” *avodhām* (Nos. 513, 276, and 586) “they two bore,” *avāksuh* “they bore,” *avākshīh* “thou borest,” *avodham* “you two bore,” *avodha* “you bore,” *avāksham* “I bore,” *avākshwa* “we two bore,” *avākshma* “we bore,” or, with the *ātmanepada* affixes, *avodha* (Nos. 513, 276, and 586) “he bore,” *avākshāttām*

"they two bore," *avakshata* "they bore," *avodháh* "thou borest," *avaksháthám* "you two bore," *avodhwam* "you bore," *avakshi* "I bore," *avakshwahi* "we two bore," *avakshmahi* "we bore."

So much for the 1st class of verbs, consisting of "*bhú*, &c."

The 2nd class of verbs begins with the verb *ad* (*adu*) "to eat."

आदादयः ।

आद भक्षणे । १ ।

अदिप्रभृतिभ्यः शापः । २ । ४ । ७२ ।

लुक स्यात् । अत्ति । अतः । अदन्ति । अत्सि । अत्थः । अत्थ । अद्वि ।
अद्वः । अद्वः ।

No. 589.—Let there be elision (*luk*) OF *SAP* (No. 419) AFTER *AD* "to eat," &c. We then have *atti* (No. 90) "he eats," *attah* "they two eat," *adanti* "they eat," *atsi* "thou eatest," *atthah* "you two eat," *attha* "you eat," *admi* "I eat," *adwah* "we two eat," *admah* "we eat."

लित्यन्यतरस्याम् । २ । ४ । ४० ।

अदो घस्तु स्यात् । जघास । उपधालोपः । घस्य चत्वर्म् ।

No. 590.—Let *ghas* (*ghaslrī*) be OPTIONALY the substitute of the root *ad*, WHEN *LIT* FOLLOWS. Thus we may have *jaghásu* "he ate."

In making the next modification of this word, we have elision of the penultimate letter, from No. 540, and the substitution of a *chur* for the *gh*, by No. 90, and we look forward.

शास्विवस्विवसीनां च । ८ । ३ । ६० ।

इण्कुथ्यमेषां सस्य षः । जत्तुः । जत्तुः । जघसिय । जत्तयुः । जत ।
जघास । जत्तिव । जत्तिम । आद । आदतुः । आदुः ।

No. 591.—AND let there be *sh* in the room of the *s* OF these verbs—viz. *SAS* "to instruct," *VAS* "to dwell," AND *GHAS* "to eat," coming after *in* or a guttural (see No. 169). Thus we have *jakshatuh* "they two ate," *jakshuh* "they ate," *jaghasitha* "thou didst eat," *jakshathuh* "you two ate," *jaksha* "you ate," *jagheda* "I ate," *jakshiva* "we two ate," *jakshima* "we ate." On the alternative allowed by No. 590, we have *áda* (No. 477) "he ate," *ádatuh* "they two ate," *áduh* "they ate."

इडत्यर्तिव्ययतीनाम् । ७ । २ । ६६ ।

अद् च व्येज् एभ्यस्यलो नित्यमिट् स्यात् । आविद्य । आसा । आत्स्यति ।
आतु । आसात् । आसाम् । आदन्तु ।

No. 592.—Let it be always the augment of *that* coming after these—viz. AD “to eat,” RI “to go,” AND VYEN “to cover.” Thus *áditha* “thou didst eat,” *attá* “he will eat,” *atsyati* “he will eat,” *attu* “let him eat,” *attat* (No. 444) “may he eat,” *attám* (No. 446) “let the two eat,” *adantu* “let them eat.”

हुभल्लभ्यो हेर्धिः । ६ । ४ । १०१ ।

आद्वि । आसात् । आत्म् । आत् । आदानि । आदाव । आदाम ।

No. 593.—Let there be DHI instead OF HI (No. 447) AFTER the verb HU “to give,” and what ends in JHAL. Thus *adlhi* “do thou eat,” *attlít* (No. 444) “mayst thou eat,” *attam* “do you two eat,” *atta* “eat ye,” *adáni* “let me eat,” *adíva* (Nos. 445 and 455) “let us two eat,” *adáma* “let us eat.”

आदः सर्वेषाम् । ७ । ३ । १०० ।

आदोऽप्तक्षार्वधातुकस्याट् स्यात् । आदत् । आत्ताम् । आदन् । आदः ।
आत्तम् । आत् । आदम् । आदु । आद्वि । आद्वात् । आद्वाताम् । आदुः ।
आदात् । आद्वास्ताम् । आद्वासुः ।

No. 594.—According to the opinion OF ALL the authorities, *at* shall be the augment of a uniliteral affix coming AFTER the verb AD “to eat.” Thus *ádat* (No. 478) “he ate,” *áttám* “they two ate,” *ádan* “they ate,” *ádah* “thou attest,” *áttum* “you two ate,” *átta* “you ate,” *ádam* “I ate,” *ádlwu* (No. 455) “we two ate,” *álm̄a* “we ate,” *adyát* (No. 461) “he may eat,” *adyátám* “they two may eat,” *adyuh* (No. 527) “they may eat,” *adyát* (No. 337) “may he eat,” *adyástám* “may they two eat,” *adyásuh* “may they eat.”

लुङ्गसनोर्धस्त्वं । २ । ४ । ३७ ।

आदः । आह् । आघसत् । आत्स्यत् । हन हिंसागत्योः । २ । हन्ति ।

No. 595.—WHEN LUṄ OR SAN (No. 752) FOLLOWS, let GHASLRI be the substitute of the verb *ad*. Instead of *chli* (No. 471), there is *án* (No. 542). Thus *aghasut* “he ate,” *átsyat* “he would eat.”

The verb *han* (*hana*) “to kill or to go” makes *hanti* “he kills.”

अनुदात्तोपदेशवन्तितनोत्यादीनामनुनासिक- लोपे भलि क्रिति । ६ । ४ । ३७ ।

अनुनासिकान्तानामेषां लोपः क्रिति डिति । यमिरमिन्मिगमिहनिमन्य-
तयोऽनुदात्तोपदेशाः । तनु चणु त्रिणु चणु वृणु घृणु वनु मनु तनोत्यादयः ।
हसः । ग्नित्ति । हंसि । हथः । हथ । हन्मि । हन्वः । हन्मः । जघान । ज-
ग्नुतुः । जग्नुः ।

No. 596.—WHEN THERE FOLLOWS an affix, beginning with a JHAL and DISTINGUISHED BY AN INDICATORY K OR N, there is ELISION OF THE NASAL OF the following that end in a nasal, viz. THOSE WHICH IN THEIR ORIGINAL ENUNCIATION ARE GRAVELY ACCENTED, AND VAN “to ask or beg,” AND TAN “to stretch,” &c.

Those which (ending in a nasal, see No. 510) are in their original enunciation gravely accented, or the following, viz. *yam* “to restrain,” *ram* “to sport,” *nam* “to bow,” *gam* “to go,” *han* “to kill,” and *man* “to respect.”

By “*tan* &c.” (the verbs of the 8th class, which, *kri* excepted, end in nasal,) are meant the following—viz. *tan* “to stretch,” *kshan* “to kill,” *kshin* “to kill,” *rin* “to go,” *triṇ* “to eat grass,” *ghrin* “to shine,” *van* “to ask,” and *man* “to understand.”

By this rule we have *han+tas=hatah* (No. 535) “they two kill,” *ghananti* (Nos. 540 and 314) “they kill,” *hanisi* (No. 94) “thou killest,” *hathah* “you two kill,” *hatha* “you kill,” *hanmi* “I kill,” *hanwah* “we two kill,” *hanmah* “we kill,” *jaghána* (Nos. 314, 488, and 489) “he killed,” *jaghnatuh* (No. 540) “they two killed,” *jaghnuh* “they killed.”

अभ्यासाञ्च । ७ । ३ । ५५ ।

हन्तेर्हस्य कृत्वम् । जघनिथ । जघन्य । जग्न्युः । जघन । जघान ।
जघन । जग्निव । जग्निम । हन्ता । हन्तिति । हन्तु । हतात् । हताम् ।
घन्तु ।

No. 597.—AND AFTER THE REDUPPLICATE syllable, there is the substitution of a letter of the *k* class in the room of the *h* of the verb *han*. Thus we have *jaghānitha* (No. 517) or *jaghāntha* “thou didst kill,” *jaghānathub* (No. 540) “you two killed,” *jaghna* “you killed,”

jaghána (No. 489) or *jaghana* (No. 490) "I killed," *jaghniva* (No. 433) "we two killed," *jughnima* "we killed," *hantá* (No. 510) "he will kill," *hanishyati* "he will kill," *hantu* "let him kill," *hatát* (Nos. 444 and 596) "may he kill," *hatám* "let the two kill," *ghnantu* (Nos. 540 and 314) "let them kill."

हन्तेऽर्जः । ६ । ४ । ३६ ।

हा ।

No. 598.—Let *ja* be the substitute of the verb *HAN*, when *hi* (No. 447) follows.

Then, by No. 448, the *hi* would be elided, were it not for the rule here following.

असिद्धुवदत्राभात् । ६ । ४ । २२ ।

इति कर्थमापादसमाप्तेराभीयम् । समानाश्रये तस्मित् कर्तव्ये तदसिद्धुम् । इति जस्यासिद्धुत्वाच्च हेतुक् । जंहि । हतात् । हतम् । हत । हनानि । हनाव । हनाम । अहन् । अहताम् । अप्नन् । अहन् । अहतम् । अहत । अहनम् । अहन्त्व । अहन्म । हन्यात् ।

No. 599.—The rules, reckoning from this one to the end of the chapter (viz. the 4th chap. of the VIth Lecture), are called *ābhīya*, (because the chapter ends with a series of rules dependent on the aphorism) "BHASYA." When that (viz. one of the rules called *ābhīya*) is to be brought into operation, having the same place (for coming into operation, as another *ābhīya* which has already taken effect), that one (which has taken effect) shall be regarded AS NOT HAVING TAKEN EFFECT.

Thus (*ja* having been substituted for *hun*, by No. 598, it might have been expected that the *hi* would be elided by No. 448, but) since the change to *ja* is not regarded as having been accomplished, elision of *hi* does not take place. So we have *jahi* "do thou kill," *hatát* (Nos. 444 and 596) "mayst thou kill," *hatam* "do you two kill," *hata* "do you kill," *handni* "let me kill," *hanava* "let us two kill," *handma* "let us kill," *ahan* (Nos. 458 and 199) "he killed," *ahatám* (No. 596) "they two killed," *aghnan* (Nos. 540, 314, and 26) "they killed (No. 458 and 199) "thou didst kill," *ahatam* "you two killed," *ahata* "you killed," *ahanam* "I killed," *ahanwa* "we two killed," *ahanma* "we killed," *hanyát* (No. 461) "he may kill."

आर्धधातुके । २ । ४ । ३५ ।

त्वयिष्यत्य ।

No. 600.—WHERE the affix in question is ÁRDHADHÍTUKA (No. 436.—this aphorism having been placed as a regulator (among others of the rule following—we look forward).

हनो वध लिङि । २ । ४ । ४२ ।

No. 601.—Let BADH be the substitute OF the verb HAN, WHEN LIŃ FOLLOWS. (No. 600.)

लुङि च । २ । ४ । ४३ ।

वधात् । वधास्ताम् । अवधीत् । अहनिष्ट । यु मिश्रणामिश्रणयोः । ३ ।

N. 602.—AND WHEN LUŃ FOLLOWS (let vadhi be the substitute of han, as directed in No. 601—provided the affix, as ruled by No. 600, is árdhadhítuka). Thus we have *vadhyít* (No. 337) “may be kill,” *vadhyástám* “may they two kill,” *avalhít* “he killed,” *ahanishyat* “he would kill.”

The verb *yu* “to mix or to separate” is next conjugated.

उतो वृद्धिर्लुकि हलि । ७ । ३ । ८६ ।

लुविष्य उतो वृद्धिः पिति हलादौ सार्वधातुके न त्वय्यस्तस्य । यैति ।
 युतः । युवित्ति । यैषि । युथः । युथ । यैमि । युवः । युमः । युयाव ।
 यविता । यविष्यति । यैतु । युतात् । अयैतु । अयुताम् । अयुवन् । युयात् ।
 इह वृद्धिर्नै । भाव्ये पिच्च डिक्क डिक्क पिच्चेति व्याख्यानात् । युयाताम् । युयुः ।
 यूयात् । यूयास्ताम् । यूयासुः । अयावीत् । अयविष्यत् । या प्रापणे । ४ ।
 याति । यातः । यान्ति । ययौ । याता । यास्यति । यातु । अयात् । अया-
 ताम् ।

No. 603.—WHERE elision, through LUK, HAS TAKEN PLACE (as by No. 589), let VRIDDHI be substituted in the room OF SHORT U, WHEN a sárvadhadhátu affix, beginning with A CONSONANT and distinguished by an indicatory *p*, FOLLOWS:—but not if the verb be reduplicated. Thus we have *yu+tip=yauti* “he mixes,” *yutuh* “they two mix,” *yuvanti* (No. 220) “they mix,” *yaushi* (No. 169) “thou mixest,” *yuthah* “you two mix,” *yutha* “you mix,” *yaumi* “I mix,” *yuvah* “we two mix,” *yumah* “we mix,” *yuyáva* (No. 202) “he mixed,” *yavítá* (Nos. 433 and 420) “he will mix,” *yavishyati* “he will mix,” *yautu* “let him

mix," *yutát* (No. 444) "may he mix," *ayaut* "he mixed," *ayutám* "they two mixed," *ayuvan* (No. 457) "they mixed," *yuyát* (No. 461) "he may mix,"—here there is not *vridḍhi* (from No. 603), because, according to the explanation in the *Mahābhāshya*, "what has an indicatory *p* has not an indicatory *n*, and what has an indicatory *n* has not an indicatory *p*":—(so, when *yíṣuṭ* came, which, see No. 460, is regarded as having an indicatory *n* the *tip* ceased to be regarded as having an indicatory *p*, without which No. 603 does not apply). So *yuyátm* "they two may mix," *yuyuh* (No. 527) "they may mix," *yúyát* (Nos. 518 and 337) "may he mix," *yúyástám* "may they two mix," *yúyásuh* "may they mix," *ayávít* (No. 519) "he mixed," *ayavishyat* (Nos. 433 and 420) "he would mix."

The verb *yá* "to go" makes *yáti* "he goes," *yáthh* "they two go," *yánti* "they go," *yajau* (No. 523) "he went," *yátá* "he will go," *yásyati* "he will go," *yátu* "let him go," *ayát* "he went," *ayátum* "they two went."

लडः शाकटरयनस्यैव । ३ । ४ । १११ ।

आदन्ताल्लडा भेर्जुस् वा । अयुः । अयात् । यायात् । यायाताम् ।
यायुः । यायात् । यायास्ताम् । यायासुः । अयासीत् । अयास्यत् । एवं वा
गतिगन्धनयोः । ५ । भा दीप्तौ । ६ । षष्ठा शैचे । ७ । आ पाके । ८ । द्रा
कुत्सायां गतौ । ९ । प्सा भक्तणे । १० । रा दाने । ११ । ला चादाने । १२ ।
दाप् लबने । १३ । ख्या प्रकृथने । १४ । अयं सार्वधातुक एव प्रयोक्तयः ।
विद ज्ञाने । १५ ।

No. 604.—In the opinion of SĀKATĀYĀNA ONLY (and hence optionally), *jus* is the substitute of *jhi* in the room of *lañ*, after what ends in long á. Thus *ayuk* (No. 527) or *ayán* (No. 26) "they went," *yáyát* (No. 461) "he may go," *yáyátm* "they two may go," *yáyuh* (No. 527) "they may go," *yáyát* (No. 337) "may he go," *yáyástam* "may they two go," *yáyásuh* "may they go," *ayásít* "he went," *ayásyat* "he would go."

In the same way are conjugated *vá* "to go or smell," *bhá* "to shine," *skná* "to bathe," *śrú* "to cook," *drá* "to go badly," *psá* "to eat," *rv* "to give," *lá* "to take," *dá* "to cut," and *khyá* "to relate. This (viz. *khyá*) is to be employed only with the *sárvadhátuka* affixes.

The next verb to be conjugated is *vid* "to know."

विदेष लटेष्वा । ३ । ४ । ८३ ।

वेत्तर्लेटः परस्मैपदानां गतादयो वा । वेद । विदतुः । विदुः । वेत्य ।
विदयुः । विद । वेद । विदुः । विदुः । यत्ते । वेत्ति । वित्तः । विदन्ति ।

No. 605.—The affixes *nal* &c. (No. 424) are OPTIONALLY used instead of the *parasmaipada* substitutes of LAT coming AFTER the verb VID “to know.” Thus *veda* (No. 485) “he knows,” *vidatuh* “they two know,” *viduh* “they know,” *vettha* “thou knowest,” *viduthuh* “you two know,” *vida* “you know,” *veda* “I know,” *vidvū* “we two know,” *vidma* “we know.” On the other alternative, we have *vetti* (No. 485) “he knows,” *vittuh* (No. 467) “they two know,” *vidanti* “they know.”

उषविदजागृभ्योऽन्यतरस्याम् । ३ । १ । ३८ ।

एष्यो लित्याम् वा । विदेरदन्तत्वप्रतिज्ञानादामि न गुणः । विदांच-
कार । विवेद । वेदिता । वेदिष्यति ।

No. 606.—The augment *ām* is OPTIONALLY employed AFTER these—viz. USH “to burn,” VID “to know,” AND JĀGRI “to wake”—when *līt* follows.

As there is an agreement (in the present instance) to regard the verb *vid* as ending in short *a* (*vida*), *guṇa* is not substituted (as it would otherwise have been by No. 485). Thus we have *vidāñchakāra* or *viveda* “he knows,” *veditā* “he will know,” *vedishyati* “he will know.”

विदांकुर्वन्त्वत्यन्यतरस्याम् । ३ । १ । ४१ ।

वेत्तर्लेट्याम् गुणाभावो लेष्टो लुग् लोडन्तकरोत्यनुप्रयोगश्च निपात्यते ।
पुरुषवचने न विवत्यते । विदांकरोतु ।

No. 607.—When *lot* comes after the verb *vid*, then OPTIONALLY the augment *ām* is irregularly attached; there is no substitution of *guṇa* (from No. 420—which fact is indicated by the exhibition of the form *vidāñ* in the aphorism); there is elision (*luk*) of *lot*; and the verb *kri* “to make, with the terminations of the imperative, is appended, (giving, for example, VIDĀÑKURVANTU). One particular person and number is not alone intended to be spoken of (by the employment, in the aphorism, of the form *vidāñkurvantu*).

Thus we may have *vidāñkarotu* “let him know.”

तनादिकृञ्ज्य उः । ३ । १ । ७६ ।

शपाऽपवादः ।

No. 608.—Let U come AFTER the verbs TAN, &c. (No. 719), AND after the verb KRI “to make.” This debars the application of *śap* (No. 419).

अत उत सार्वधातुके । ६ । ४ । ११० ।

उप्रत्ययान्तस्य क्षेत्रोऽत उत् सार्वधातुके कृडिति । विदांकुरुतात् । वि-
दांकुरुताम् । विदांकुर्वन्तु । विदांकुरु । विदांकर्वाणि । अवेत् । अवित्ताम् ।
अविदुः ।

No. 609.—Let SHORT U be the substitute OF the SHORT A of (*kar*, the modified form of) the verb *kri* ending with the affix *u* (No. 608), WHEN A SÁRVADHÁTUKA termination, with an indicatory *k* or *ñ*, FOLLOWS. Thus *vidáñkurutát* (No. 607) “may he know,” *vidáñkurutám* “let the two know,” *vidáñkurvantu* “let them know,” *vidáñkuru* “know thou,” *vidáñkaraváñi* (No. 420) “let me know,” *avet* (Nos. 458, 485, and 199) “he knew,” *avittám* “they two knew,” *aviduh* (No. 481) “they knew.”

दश्व । ८ । २ । ७५ ।

धातोर्देस्य पदान्तस्य सिपि र्हवा । अवेः । अवेत् । विद्यात् । विद्या-
स्ताम् । अवेदीत् । अवेदिष्यत् । अस भुवि । १६ । अस्ति ।

No. 610.—AND when *sip* follows, *ru* is optionally the substitute OF the D of a verb, when the d is at the end of a *pada*. Thus we have *aveh* (No. 111) or *avet* “thou knewest,” *vidyít* “he may know, or, may he know,” *vidyástám* “may they two know,” *avedit* “he knew,” *avedishyat* “he would know.”

The verb *as* “to be” makes *asti* “he is.”

असोरल्लोपः । ६ । ४ । १११ ।

इन्द्यास्तेष्वातो लोपः सार्वधातुके कृडिति । स्तः । सन्ति । असि
स्यः । स्य । अस्मि । स्वः । स्मः ।

No. 611.—Let there be ELISION OF the A OF the affix ŚNAM (No. 714) AND of the verb AS “to be,” when a sárvadhátuka affix, with an indicatory *k* or *ñ*, follows. Thus *stah* (No. 535) “they two are,” *santi* “they are,” *asi* (No. 438) “thou art,” *sthah* “you two are,” *stha* “you are,” *asmī* “I am,” *swah* “we two are,” *smah* “we are.”

उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यच्चरः । ८ । ३ । ८७ ।

उपसर्गेणः प्रादुर्सत्त्वास्तेः सत्य वा यकारेऽचि च परे । निष्ठात् । प्रनिष्ठन्ति । प्रादुर्बन्ति । यच्चरः किम् । चमिस्तः ।

No. 612.—Let *sh* be the substitute of the *s* of the verb AS “to be,” coming AFTER a letter of the *pratyāhāra iñ* in AN UPASARGA (No. 47) OR after the indeclinable word PRÁDUS “evidently,” WHEN the letter *y* OR A VOWEL FOLLOWS. Thus (after the *upasarga ni*, when *y* follows the *s*.) *nishyāt* “he may go out,” (when a vowel follows the *s*.) *pranishanti* “they go out,” *práduhshanti* “they are manifest.”

Why do we say, “when the letter *y* or a vowel follows?” witness *abhistah* “they two surpass.”

अस्तेभूः । २ । ४ । ५२ ।

आर्धधातुके । बभूव । भविता । भविष्यति । अस्तु । स्तात् । स्ताम् ।
सन्तु ।

No. 613.—Let BHÚ be the substitute of the verb AS “to be,” when an *árdhadhátuka* affix follows. Thus *babhúva* (No. 431) “he was,” *bhavítá* “he will be,” *bhavishyati* “he will be,” *astu* “let him be,” *stát* (Nos. 444 and 611) “may he be,” *stám* “let the two be,” *santu* “let them be.”

च्छसेरद्वावभ्यासलोपश्च । ६ । ४ । ११६ ।

घोरस्तेश्चैत्यं स्याद्वावभ्यासलोपश्च । एथि । स्तात् । स्तम् । स्त । चसानि । चसाव । चसाम । चासीत् । चास्ताम् । चासन् । स्यात् । स्याताम् । स्युः । भ्रूयात् । अभूत् । चमविष्यत् । इण् गतौ । १७ । एति । इतः ।

No. 614.—Let there be a change to E OF a verb termed GHU (No. 662) AND of the verb AS, WHEN HI (No. 447) FOLLOWS, AND let there be ELISION OF A REDUPLICATE syllable. Then (the *hi* being changed to *dhi* by (No. 593), we have *edhi* “be thou,” *stát* (Nos. 444 and 611) “mayst thou be,” *stám* “be you two,” *sta* “be you,” *asáni* “let me be,” *asáva* “let us two be,” *asáma* “let us be,” *ásit* (Nos. 471 and 479) “he was,” *ástám* “they two were,” *asán* “they were,” *syát* “he may be,” *syátám* “they two may be,” *syuh* “they may be,” *bbúyút* (No. 613) “may he be,” *abhút* “he was,” *abhavishyát* “he would be.”

The verb *i* (*in*) “to go,” makes *eti* (No. 420) “he goes,” *itah* (Nos. 535 and 467) “they two go.”

इणो यण् । ६ । ४ । ८१ ।

अन्नादौ प्रत्यये परे । यन्ति ।

No. 615.—Let YAN be the substitute of the root IN, when an affix, beginning with a vowel, follows. Thus yanti “they go.”

आभ्यासस्यासवर्णे । ६ । ४ । ७८ ।

इउवर्णेयोरियहुवडौ स्तोऽसवर्णंजचि । इयाय ।

No. 616.—Iyāñ and uvañ are the substitutes of i and u or A REDUPLICATE, WHEN A HETEROGENEOUS vowel FOLLOWS. Thus iyāya (Nos. 426, 202, and 29) “he went.”

दीर्घ इणः किति । ७ । ४ । ६६ ।

इणोऽभ्यासस्य दीर्घः किति लिटि । ईयतुः । ईयुः । इयिथ । इयेष ।
एता । एष्टति । एतु । एते । एताम् । आयन् । इथात् । ईयात् ।

No. 617.—Let a LONG vowel be instead of the reduplicate of the verb IN, WHEN WHAT substitute for *lit* HAS AN INDICATORY K (No. 486) FOLLOWS. Thus īyaduh “they two went,” īyuh “they went,” īyayithū (Nos. 433 and 517) or īyethū (Nos. 515, 420, and 616) “thou didst go,” ētā “he will go,” eshyati “he will go,” etu “let him go,” ait (Nos. 478, and 218) “he went,” aitám “they two went,” āyan (No. 29) “they went,” īyat “he may go,” īyāt (No. 518) “may he go.”

सतेर्लिङ्गि । ७ । ४ । २४ ।

उपसगांत परस्य इणोऽणो ह्रस्य आर्धधातुके किति लिङ्गि । निरियात् ।
उभयत आश्रयणे नान्नादिवत् । आभीयात् । आणः क्रिम् । समेयात् ।

No. 618.—Let there be a short vowel in the room of the *an* (i) of the verb IN coming after an upasarga, WHEN an ārdhadhātuka substitute for LIṄ, with an indicatory k (No. 466), FOLLOWS. Thus nir+īyāt=nirīyāt “may he go forth.”

In the example abhīyāt “may he go up to,” the short vowel is not substituted; for the rule (VI. 1. 85.) that “a single letter substituted shall be regarded as the final of the preceding word and the initial of the following word,” does not apply, when the operation directed depends upon both what precedes and what follows:—so then, as the i, in abhīyāt, cannot be regarded as a part at once of the upasarga and of the verb, the rule No. 618 consequently does not apply.

Why do we say, "of the *añ*?" witness *sam+eyát=sameyát* (=*sam+a+ýát*) "may be come," where the rule does not apply, as the verb begins with *ech*.

इणो गा लुडि । २ । ४ । ४५ ।

गतिस्येति सिचो लुक् । अगात् । ऐव्यत् । शोह् स्वप्ने । १८ ।

No. 619.—Let *uá* be the substitute OF the root IN, WHEN LUŃ FOLLOWS. BY NO. 473, THERE IS ELISION (*luk*) OF THE *sich* (NO. 472). Thus *agút* "he went," *aishyat* (Nos. 478 and 218) "he would go."

The next verb to be conjugated *śí* (*śíń*) "to sleep."

शीड़ः सर्वधातुके गुणः । ७ । ४ । २१ ।

शेते । शयाते ।

No. 620.—Let GUŃA be the substitute OF *śíń* "to sleep," WHEN A SÁRVADHÁTUKA AFFIX FOLLOWS. Thus *śete* (No. 543) "he sleeps," *śuyáte* (No. 29) "they two sleep."

शीड़ो रुट् । ७ । १ । ६ ।

शीड़ो भाद्रेशस्यातो रुट् । शेरते । शेषे । शयाये । शेष्ये । शये । शेवहे । शेमहे । शिश्ये । शिश्याते । शिश्यरे । शयिता । शयिष्यते । शेताम् । शयाताम् । शेरताम् । अशेत । अशयाताम् । अशेरत । शयीत । शयीयाताम् । शयीरन् । शयिष्यष्ट । अशयिष्ट । अशयिष्यत । रुट् अध्ययने । १६ । रुडि-कावथ्यपर्सर्गतो न व्यभिचरतः । अधीते । अधीयते । अधीयते ।

No. 621.—LET RUT (r) BE THE AUGMENT OF THE *a* OF THE SUBSTITUTE FOR *jh* (No. 421) AFTER THE VERB *śíń* "to sleep." Thus *śerate* (No. 559) "they sleep," *śeshe* "thou sleepest," *śuyáthe* "you two sleep," *śedhue* "you sleep," *śaye* "I sleep," *śevahe* "we two sleep," *śemake* "we sleep," *śíye* (Nos. 429 and 548) "he slept," *śisyáte* "they two slept," *śisyire* (No. 548) "they slept," *śuyítá* (No. 433) "he will sleep," *śayishyute* "he will sleep," *śelám* (No. 552) "let him sleep," *śayátám* "let the two sleep," *śeratám* (No. 621) "let them sleep," *āsēta* "he slept," *āsuyáláni* "they two slept," *āseratu* (Nos. 559 and 621) "they slept," *śayítu* (Nos. 555 and 463) "he may sleep," *śayéyútám* "they two may sleep," *śayiran* (No. 556) "they may sleep," *śayishishṭa* (No. 558) "may he sleep," *āśayishṭa* (Nos. 420, 472, and 433) "he slept," *āśayishyata* (No. 435) "he would sleep."

The next verb to be conjugated is *i* (*in*) "to study." This verb and *i* (*ik*) "to remember" never appear apart from the preposition *adhi*. Thus *adhíte* (No. 543) "he studies," *adhíyate* (No. 220) "they two study," *adhíyate* (No. 559) "they study".

गाङ् लिटि । २ । ४ । ४६ ।

इङ्गः । अधिजगे । अध्येता । अध्येष्वते । अधीताम् । अर्धीयाताम् ।
अधीयताम् । अधीष्व । अधीयायाम् । अधीष्वम् । अध्यये । अध्यावहे ।
अध्ययामहे । अध्यैत । अध्यैयाताम् । अध्यैयत । अध्यैयाः । अध्यैयायाम् ।
अध्यैष्वम् । अध्यैयि । अध्यैवहि । अध्यैमहि । अधीयोत । अधीयीयाताम् ।
अधीयीरन् । अध्येष्वीष्ट ।

No. 622.—Let *gá* be the substitute of the verb *i* (*in*) "to study," WHEN LI^T FOLLOWS. Thus *adhijage* (Nos. 548 and 524) "he studied," *adhíyetá* (No. 420) "he will study," *adhíyeshyate* "he will study," *adhítám* (No. 552) "let him study," *adhíyátám* "let the two study," *adhíyatám* (No. 559) "let them study," *adhíshwari* (No. 553) "do you study," *adhíyáthám* "do you two study," *adhídhwam* (No. 553) "do you study," *adhíyayai* (No. 554) "let me study," *adhíyávrahai* "let us two study," *adhíyayámahai* "let us study," *adhíyaitu* (Nos. 478 and 218) "he studied," *adhíyaiyátám* "they two studied," *adhíyaiyátu* (No. 559) "they studied," *adhíyaitháh* "thou didst study," *adhíyaiyáthám* "you two studied," *adhíyaidhwam* "you studied," *adhíyaiyi* "I studied," *adhíyairahi* "we two studied," *adhíyaimahi* "we studied," *adhíyita* (Nos. 555, 461, 463, and 220) "he may study," *adhíyítám* "they two may study," *adhíyárun* (No. 556) "they may study," *adhíyeshishtha* (No. 558) "may he study."

विभाषा लुड्लडोः । २ । ४ । ५० । डूडो गाङ् ।

No. 623.—The substitution of *gá* (No. 622) in the room of *i* (*in*) "to study" is OPTIONALY made, WHEN LU^N AND LR^N FOLLOW.

गाङ्कुटादिभ्योऽजिणन्डित् । १ । २ । १ ।

गाङ्कुटेशत् कुटादिभ्यश्चाऽजिणतः प्रत्यया डितः स्यः ।

No. 624—WHAT affixes HAVE NOT AN INDICATORY N OR NY shall be considered to HAVE AN INDICATORY N (No. 467), when they come AFTER *gá* (No. 622) AND the verbs KUT "to be crooked," &c.

घुमास्थागापाजहातिसां हलि । ६ । ४ । ६६ ।

एषामात इत् स्याद्गुलादौ कृहित्यार्थधातुके । अध्यगीष्ट । अध्यैष्ट ।
 अध्यगीव्यत । अध्येष्ट । दुह प्रूरणे । २० । दोग्यि । दुग्धः । दुहन्ति ।
 धेति । दुग्धे । दुहते । दुहते । धुते । दुहाये । दुग्धे । दुहे । दुहसे ।
 दुस्सहे । दुदोह । दुदुहे । दोधा । धात्यति । धोद्यते । दोग्धु । दुग्धात् ।
 दुग्धाम् । दुहन्तु । दुग्धि । दुग्धात् । दुग्धम् । दुग्ध । दोहानि । दुग्धाम् ।
 दुहाताम् । दुहताम् । धुत्व । दुहायाम् । धुग्धम् दोहै । दोहावर्तै ।
 दोहामंहै । अधोक् । अदुग्धाम् । अदुहन् । अदोहम् । अदुग्ध । अदुहाताम् ।
 अदुहत् । अधुग्धम् । दुहात् । दुहीत ।

No. 625.—WHEN an *ārdhadhātuka* affix, beginning with a CONSONANT and distinguished by an indicatory *k* or *ñ*, FOLLOWS, then let long *é* be the substitute of the long *á* of the verbs termed *GUU* (No. 662), and of *MÁ* “to measure,” *STHÁ* “to stand,” *GÁ* “to study,” *PÁ* “drink,” *HÁ* “to abandon,” AND *SHO* “to destroy.” Thus *adhyagíshṭa* (No. 623) or, alternatively, *adhyaiṣṭha* (No. 218) “he studied,” *adhyagíshyata* (No. 623) or *adhyaiṣhyata* “he would study.”

The verb *duh* (*duha*) “to milk” makes *dugdhi* (Nos. 277, 586, and 25) “he milks,” *dugdhah* (No. 535) “they two milk,” *duhanti* “they milk,” *dhokshi* (Nos. 277, 278, 169, and 89) “thou milkest,” or with the *ātmane pada* terminations, *dugdhe* (Nos. 543 and 535) “he milks,” *duháte* “they two milk,” *duhate* (No. 559) “they milk,” *dhukshe* (Nos. 277, 278, 169, 90, and 535) “thou milkest,” *duhdhē* “you two milk,” *dhugdhwe* (No. 277) “you milk,” *duhe* “I milk,” *duhwahē* “we two milk,” *duhmahe* “we milk,” *dudoha* (No. 485) or *duluhe* (No. 548) “he milked,” *dugdhá* (No. 586) “he will milk,” *dhokshyati* (Nos. 277 and 278) or *dhokshyate* “he will milk,” *dugdhū* “let him milk,” *dugdhát* (Nos. 444 and 467) “may he milk,” *dugdhám* “let the two milk,” *duhantu* “let them milk,” *dugdhi* (No. 593) “do thou milk,” *dugdhít* (No. 444) “mayst thou milk,” *dugdham* “do you two milk,” *dugdha* “milk ye,” *doháni* “let me milk,” *dugdhám* (No. 552) “let him milk,” *duhátam* “let the two milk,” *duhátam* (No. 559) “let them milk,” *dhukshwa* (No. 278) “do thou milk,” *duháthám* “do you two milk,” *dhugdhwam* (No. 278) “milk ye,” *dohai* (No. 554) “let me milk,” *dohávahai* “let us two milk,” *dohámahai* “let us milk,” *adhok* (Nos. 199 and 278) “he milked,” *adugdhám* (No. 586) “they two milked,” *aduhān* “they milked,” *adoham* “I milked,” *adugdha*

"he milked," *aduháttum* "they two milked," *aduhata* (No. 559) "they milked," *adhugdhwam* (No. 277) "you milked," *duhyát* "he may milk," *duhita* (No. 555) "he may milk."

लिङ्गसिद्धावात्मनेपदेषु । १ । २ । ११ ।

इक्समीपादुलः परौ भलादौ लिङ्गसिद्धौ कितौ स्तस्तङ्गैः । अधुक्तीष्ट ।

No. 626.—The substitutes of *LIN* (No. 459) AND *SICH* (No. 472), coming after a consonant that adjoins an *ik*, WHEN THE ÁTMANE PADAS affixes ARE EMPLOYED, are regarded as having an indicatory *k* (No. 467). Thus, *guru* not being substituted, we have *dhuk-khishṭa* (Nos. 277, 278, and 258) "may he milk."

श्वल इगुपथादनिटः कसः । ३ । १ । ४५ ।

इगुपथो यः शलन्तस्तमादनिटश्व्वः क्षादेशः । अधुक्ततः ।

No. 627.—AFTER that verb which ends in a *ŚAL*, which an *IK* for its PENULTIMATE letter, AND does NOT take the augment *IT* (No. 510), let *KSA* (i. e. *sa*—No. 155) be the substitute of *chli* (No. 471). Thus *adhukshat* (Nos. 277, 278, 90, and 169) "he milked."

लुग्वा दुहिंहलिहगुहामात्मनेपदे दन्त्ये । ७ ।

३ । ७३ ।

एवं क्षस्य लुग्वा दन्त्ये तडि । अदुग्ध । अधुक्ततः ।

No. 628.—WHEN AN ÁTMANE PADA affix, beginning with A DENTAL, follows, there is OPTIONAL ELISION (*luk*) of the *ksa* (No. 627) OF these verbs viz. *DUH* "to milk," *DIH* "to accumulate," *LIH* "to lick," AND *GUH* "to cover." Thus (the *s* also being elided by No. 513) we have either *adugdha* (Nos. 277 and 586) or *adhukshata* (No. 627) "he milked."

क्षस्त्याचि । ७ । ३ । ७२ ।

**अब्रादौ तडि क्षस्य लोपः । अधुक्ताताम् । अधुक्तन्तः । अदुग्धाः । अधु-
क्तयाः । अधुक्तायाम् । अधुग्धम् । अधुक्तयम् । अधुक्तिः । अधुक्तावहिः ।
अधुक्तामहिः । अधोहयतः । एवं दिह उपचये । २१ । लिह आस्वादने । २२ ।
लेठि । लीठः । लिहन्ति । लेति । लीठे । लिहाते । लिहते । लिते । लि-
हाये लीट्टे । लिलेष । लिलिहे । लेठासि । लेठासे । लेहयति । लेहयते । लेणु ।
लीठात् । लीठाम् । लिहन्तु । लीठिः । लेहानि । लीठाम् । अलेह । अलेह ।
अलिहत् । अलिहत । अलीठ । अलेहयत् । अलेहयत । बूँ व्यक्तायां वाचि । २३ ।**

No. 629.—There is elision (*lopa*) of **KSA** (Nos. 627 and 27), WHEN an *átmaneputra* affix, beginning with AN ACH, follows. Thus *adhu-kshátám* “they two milked,” *adhu-kshánta* (No. 559) “they milked,” *adhu-gdhwáh* (Nos. 277 and 586) or *adhu-kshatháh* (No. 627) “thou didst milk,” *adhu-ksháthám* “you two milked,” *adhu-gdhécam* (No. 628) or *adhu-kshathhwam* “you milked,” *adhu-kshi* “I milked,” *adhu-kshácahi* (No. 422) “we two milked,” *adhu-kshámáhi* “we milked,” *adhu-kshyata* (Nos. 435, 485, and 457) “he would milk.”

In the same way, the verb *dih* (*diha*) “to accumulate.” The verb *löh* (*liha*) “to lick,” makes *leöhi* (Nos. 276, 586, and 587) “he licks,” *liöhah* (No. 131) “they two lick,” *liöanti* “they lick,” *lekshi* (Nos. 276 and 585) “thou lickest,”—or *lidhe* (No. 543) “he licks,” *lihäte* “they two lick,” *lihate* (No. 559) “they lick,” *likshe* “thou lickest,” *liháthe* “you two lick,” *lidhwe* “you lick,” *lileha* or *lilihe* “he licked,” *leöhási* or *leöháse* “thou wilt lick,” *lekshyati* or *lekshyate* “he will lick,” *leöhu* “let him lick,” *lidháh* (Nos. 444 and 467) “may he lick,” *lidhám* (No. 552) “let him lick,” *lihantu* “let them lick,” *liöhi* (No. 447) “lick thou,” *leháni* “let me lick,” or *lidhám* (No. 552). “let him lick,” *alef* (Nos. 276, 499, and 165) or *aled* (No. 82) “he licked,” *alikshat* (No. 627, 276, and 585), or *alikshata*, or *alidha* (No. 628) “he licked,” *alekshyt* or *alekshyata* “he would lick.”

The next verb to be conjugated is *brú* (*brán*) “to speak articulately.”

ब्रुवः पञ्चानामादित आहो ब्रुवः । ३ । ४ । ८४ ।

ब्रुवा लटस्तिकादीनां पञ्चानां णलादयः पञ्च वा सुब्रुवश्चाहादेष्वान् आह । आहतुः । आहुः ।

No. 630.—Instead OF THE FIRST FIVE tense-affixes *tip*, &c. substituted for *lat*, coming AFTER the verb **BRÚ** “to speak,” there may optionally be *n-l*, &c. (No. 424); **ÁH** being at the same time the substitute in the room OF **BRÚ**. Thus *áhu* “he says,” *áhatuh* “they two say,” *áhuh* “they say.”

आहस्यः । ८ । २ । ३५ ।

भलि । चर्त्यम् । आत्य । आहयुः ।

No. 631.—Instead OF (the final of) **ÁH** (No. 630) there is **TH**, when a *jhal* follows. Then there is a change of the *th* to a *char* by No. 90, and we have *áthha* “thou sayest,” *áhathuh* “you two say.”

ब्रुव ईट् । ७ । ३ । ६३ ।

ब्रुवो हलादेः पित ईट् । ब्रवीति । ब्रूतः । ब्रुवन्ति । ब्रूते । ब्रुवाते ।
ब्रुवते ।

No. 632.—It is the augment of an affix, beginning with a consonant and distinguished by an indicatory *p*, coming AFTER the verb BRÚ “to speak.” Thus *bravíti* (No. 420) “he speaks,” *brútah* “they two speak,” *bruvanti* (No. 220) “they speak,” *brúte* (No. 543) “he speaks,” *bruváte* “they two speak,” *bruvate* (No. 556) “they speak.”

ब्रुवो वचिः । २ । ४ । ५३ ।

आर्धधातुके । उवाच । ऊचतुः । ऊचुः । उवचिथ । उवचय । ऊचे । वक्ता ।
वच्यति । वच्यते । ब्रवीतु । ब्रूतात् । ब्रूताम् । ब्रुवन्तु । ब्रूहि । ब्रवाणि ।
ब्रूताम् । ब्रैवे । अब्रवीत् । अब्रूत । ब्रूयात् । ब्रुवीत । उच्यात् । वक्तीष्ट ।

No. 633.—The root VACH is the substitute of BRÚ “to speak,” when an árdhadhátuka affix follows. Thus *uvácha* (Nos. 432, 583, and 489) “he spoke,” *úchatuh* (No. 584) “they two spoke,” *úchuh* “they spoke,” *uvachitha* (No. 517) or *uvaktha* (No. 333) “thou spakest,” *úche* (No. 548) “he spoke,” *vaktá* “he will speak,” *vakshyati* or *vakshyate* “he will speak,” *bravítu* (No. 632) “let him speak,” *brútát* (No. 444) “may he speak,” *brútám* “let the two speak,” *bruvantu* (No. 220) “let them speak,” *brúhi* “speak thou,” *braváni* “let me speak,” *brútám* (No. 552) “let him speak,” *bruvai* (No. 554) “let me speak,” *abrváit* (No. 632) “spoke,” *abrúta* “he spoke,” *brúyát* or *bruvíta* (Nos. 555, 489 and 220) “he may speak,” *uchyát* (Nos. 466 and 584) or *vakshishtha* (No. 555) “may he speak.”

अस्यतिवक्तिख्यातिभ्योऽङ् । ३ । १ । ५२ ।

ज्ञः ।

No. 634.—Instead of *chli* (No. 471), there shall be AṄ AFTER the verbs AS “to throw,” VACH “to speak,” AND KHYĀ “to speak.”

वच उम् । ७ । ४ । २० ।

चाडि परे । अवोचतु । अवच्यत् । अवच्यत ।

No. 635.—When aṄ (No. 634) follows, let UM be the augment of the verb VACH “to speak.” Thus *avochat* (No. 265) “he spoke,” *avakshyat* or *avakshyata* “he would speak.”

चक्करीतं च । चक्करीतमिति यहुगन्तं तददादौ बोध्यम् । ऊर्णुञ्च
आच्छादने । २४ ।

No. 636.—“AND a verb in the shape indicated by the term CHARKARÍTA,” i. e. at the end of which the affix *yań* (No. 758) has been replaced by a blank (*luk*), is to be regarded as belonging to the 2nd class of verbs, “*ad*, &c.” (No. 589.)

The verb *úrṇu* (*úrṇuń*) “to cover” is next to be conjugated.

ऊर्णातेविभाषा । ७ । ३ । ६० ।

वृद्धिर्हलादौ पिति सार्वधातुके । ऊर्णाति । ऊर्णाति । ऊर्णुतः । ऊर्ण-
वन्ति । ऊर्णते । ऊर्णुवाते । ऊर्णुवते ।

No. 637.—When a *sírradhátuku* affix follows, beginning with a consonant and distinguished by an indicatory *p*, then *vridhhi* is OPTIONALY the substitute of the verb *ÚRṄU* “to cover.” Thus *úrṇauti* or *úrṇoti* “he covers,” *úrṇutuh* (No. 535) “they two cover,” *úrṇuvanti* (No. 220) “they cover,” *úrṇute* “he covers,” *úrṇuváte* “they two cover,” *úrṇuvate* (No. 559) “they cover.”

ऊर्णातेराम् नेति वाच्यम् ।

No. 638.—“IT SHOULD BE MENTIONED THAT the verb *ÚRṄU* DOES NOT TAKE *ĀM*” (No. 546).

न न्द्राः संयोगादयः । ६ । १ । ३ ।

अचः पराः संयोगादयो नदरा द्विने भवन्ति । नुशब्दस्य द्वित्यम् । ऊर्ण-
नाथ । ऊर्णनुवतुः । ऊर्णनुवुः ।

No. 639.—The letters *N*, *D*, and *R*, following a vowel and INITIAL IN A CONJUNCT consonant, are NOT doubled (No. 426). There is a reduplication only of the syllable *ṇu*; and thus we have *úrṇunávā* (No. 202) “he covered,” *úrṇunuvatuh* (No. 220) “they two covered,” *úrṇunuvuh* “they covered.”

विभाषोर्णीः । १ । २ । ३ ।

इडादिग्रन्थयो हित् स्यात् । ऊर्णनुविष्य । ऊर्णनुविष्य । ऊर्णुविता ।
ऊर्णविता । ऊर्णुविष्यति । ऊर्णुविष्यति । ऊर्णात् । ऊर्णात् । ऊर्णवानि ।
ऊर्णवै ।

No. 640.—An affix, beginning with the augment *it*, may OPTIONALY be regarded as having an indicatory *n* (No. 467), when it comes AFTER

the verb **ÚRNU** "to cover." Thus **árṇunuvitha** (No. 220) or **úrṇunavivitha** "thou didst cover," **árṇuvitá** or **úrṇavítá** "he will cover," **úrṇuvishyati** or **úrṇavishyati** "he will cover," **árṇautu** (No. 637) or **úrṇotu** "let him cover," **árṇuváni** "let me cover," **úrṇavai** (No. 554) "let me cover."

गुणोऽप्तके । ७ । ३ । ६१ ।

जर्णातेर्गुणोऽप्तके चलादै पिति सार्वधातुके । चौर्णात् । चौर्णाः । ऊर्णु-
यात् । ऊर्णुयाः । ऊर्णुवीत । ऊर्णुयात् । ऊर्णुविषीष्ट । ऊर्णुविषीष्ट ।

No. 641.—WHEN A *sárvadhátuka* AFFIX FOLLOWS, consisting of a single letter, beginning with a consonant and distinguished by an indicatory *p*, then let **GUÑA** be the substitute of the verb **úrṇu** "to cover." Thus **aurṇot** (No. 458, 478, and 218) "he covered," **aurṇoh** "thou didst cover," **úrṇuyát** "he may cover," **úrṇuyáh** "thou mayst cover," or **úrṇurvítá** (Nos. 555 and 220) "he may cover," **úrṇúyát** (No. 518) or **úrṇuvishíshṭu** (No. 640) or **úrṇavishíshṭa** "may he cover."

जर्णातेर्विभाषा । ७ । २ । ६ ।

दडादौ परस्मैपदे सिचि वृद्धिः । पते गुणः । चौर्णावीत् । चौर्णवीत् ।
चौर्णुवीत् । चौर्णविष्टाम् । चौर्णविष्टाम् । चौर्णुविष्टाम् । चौर्णुविष्ट ।
चौर्णविष्ट । चौर्णुविष्ट । चौर्णविष्ट ।

इत्यदादयः ।

No. 642.—When *sick* (No. 472) follows, preceded by the augment *it* (No. 433), the *parasmaipada* terminations being employed, then *vṛiddhi* is OPTIONALLY the substitute of the verb **ÚRNU** "to cover." On the other alternative, *guṇa* is the substitute. Thus **aurṇávít** (No. 480) or **aurṇavít** or **aurṇvít** (No. 640) "he covered," **aurṇávishṭám** or **aurṇavishṭám** or **aurṇuvishṭám** "they two covered," **aurṇuvishṭa** (Nos. 640 and 220) or **aurṇavishṭu** (No. 420) "he covered," **aurṇuvishyata** or **aurṇavishyata** "he would cover."

So much for the 2nd class of verbs, "ad, &c."

The first verb in the 3rd class is *hu* "to sacrifice or eat."

जुहोत्यादयः ।

हु दानादनयोः॥ १८

जुहोत्यादिभ्यः स्तुः । २ । ४ । ७५ ।

शपः ।

No. 643.—Let ŠLU (one of the blanks enumerated in No. 209) be substituted in the room of *śap* (No. 419) AFTER the verbs HU, &c.

स्त्री । ६ । १ । १० ।

धातोहुं स्तः । जुहोति । जुहुतः ।

No. 644.—WHEN THERE IS ŠLU, there are two in the room of a verbal root—(i. e. the root is doubled). Thus *juhoti* (Nos. 488 and 420) “he sacrifices,” *juhutah* (No. 535) “they two sacrifice.”

आदभ्यस्तात् । ७ । १ । ४ ।

भय । दुश्मवेरति यण । जुहुति ।

No. 645.—There is AT in the room of the *jh* (of a tense-affix) AFTER A REDUPPLICATED verb. By No. 536, which debars No. 220, the semi-vowel is substituted for the final of the root, and we have *juhwati* “they sacrifice.”

भीक्षीभृहवां शुवद्ध । ३ । १ । ३६ ।

एभ्यो लिट्याम् वा स्यादामि श्लाविव कार्यं च । जुहवांचकार । जुहात् । होता । होव्यति । जुहेतु । जुहुतात् । जुहुताम् । जुहुतु । जुहुधि । जुहवानि । अजुहेतु । अजुहुताम् ।

No. 646.—*Am* may optionally be affixed, when *lit* comes after these verbs viz. BHÍ “to fear,” HRÍ “to be ashamed,” BHRI “to nourish,” AND HU “to sacrifice;” AND, when *ám* is affixed, the effect is to be AS IF THERE WERE ŠLU (i. e. there is to be reduplication—No. 644). Thus *juhaváñchukára* or *juháva* (Nos. 426 and 202) “he sacrificed,” *hotá* (No. 435) “he will sacrifice,” *hoshyati* “he will sacrifice,” *juhotu* “let him sacrifice,” *juhutát* (No. 444) “may he sacrifice,” *juhutám* “let the two sacrifice,” *juhwatu* (Nos. 645 and 536) “let them sacrifice,” *juhudhi* (No. 593) “do thou sacrifice,” *juhaváni* (No. 450) “let me sacrifice,” *ajuhot* “he sacrificed,” *ajuhutám* “they two sacrificed.”

जुहिष्य । ७ । ३ । ८३ ।

रगन्नाङ्गस्य गुणोऽज्ञादौ जुहिष्य । अजुहवुः । जुहुयात् । शूयात् । अहैश्चीत् । अहोव्यत् । जिभी भये । ८ । विभेति ।

No. 647.—AND WHEN JUS (No. 481), beginning with a vowel, follows, then *guṇa* is the substitute of an inflective base that ends in an *ik* vowel. Thus *ajuhavuh* “they sacrificed,” *juhuyát* “he may sacrifice,” *húyát* (Nos. 465 and 466) “may he sacrifice,” *ahaushít* (Nos. 472, 479, and 519) “he sacrificed,” *ahoshyat* “he would sacrifice.”

The verb *bhí* (*nibhí*) “to fear” makes *bibheti* (No. 644) “he fears.”

भियोऽन्यतरस्याम् । ६ । ४ । ११५ ।

इः स्यादुलादो कृद्धिति सर्वधातुके । बिभितः । बिभीतः । बिभृतिः ।
बिभयांचकार । बिभाय । भेता । भेष्यति । बिभेतु । बिभितात् । बिभी-
तात् । अबिभेत । बिभियात् । बिभीयात् । भीयात् । अभैवीत् । अभेष्यत् ।
ह्री लज्जायाम् । ३ । जिह्वेति । जिह्वीतः । जिह्वियति । जिह्वयांचकार ।
जिह्वाय । ह्रेता । ह्रेष्यति । जिह्वेतु । अजिह्वेत । जिह्वीयात् । ह्रीयात् । अह्रै-
पीत । अह्रेष्यत् । पृष्ठा पालनपूरणयोः । ४ ।

No. 648.—When a *sárvadhátuka* affix follows, beginning with a consonant and having an indicatory *k* or *ñ* (No. 535), *i* may OPTIONALLY be the substitute of the verb *BHÍ* “to fear.” Thus *bibhitah* or *bibhituk* “they two fear,” *bibhyati* (No. 645) “they fear,” *bibhayañchakára* (No. 646) or *bibháya* “he feared,” *bhetá* “he will fear,” *bheshyati* “he will fear” *bibhetu* “let him fear,” *bibhitát* (Nos. 444 and 648) or *bibhitát* “may he fear,” *abibhet* “he feared,” *bibhiyát* (No. 648) or *bibhýát* “he may fear,” *bhýát* (Nos. 465 and 466) “may he fear,” *abhaishít* (Nos. 472, 479, and 519) “he feared,” *abheshyat* “he would fear.”

The verb *hrí* “to be ashamed” makes *jihreti* (No. 644) “he is ashamed,” *jihrituk* “they two are ashamed,” *jihriyati* (No. 645) “they are ashamed,” *jihrayañchakára* (No. 646) or *jihráyya* “he was ashamed,” *hretá* “he will be ashamed,” *hreshyati* “he will be ashamed,” *jihretu* “let him be ashamed,” *ajihret* “he was ashamed,” *jihriyát* “he may be ashamed,” *hriyát* (Nos. 465 and 466) “may he be ashamed,” *ahraishít* (Nos. 472, 479, and 519) “he was ashamed,” *ahreshyat* “he would be ashamed.”

The verb *pri* “to nourish or fill” is next to be conjugated.

अर्तिपिपत्यौश्च । ७ । ४ । ९९ ।

अभ्यासस्य इः स्याच्छ्रौ । पिपर्ति ।

No. 649.—When there is *ślu* (No. 643), let *i* (see No. 508) be the substitute of the vowel of the reduplicate of the verbs *R̥i* "to go," AND *PR̥i* "to fill." Thus *piparti* "he fills."

उदोष्यपूर्वस्य । ७ । १ । १०२ ।

अङ्गाबयवौष्ठपूर्वां य चतु तदन्तस्याङ्गस्य उः ।

No. 650.—Let there be *u* in the room of that inflective base which ends in *r̥i*, PRECEDED BY A LABIAL which is a portion of the base. [Thus, when we have *pr̥i+taś*, this rule applies, and also No. 37 which makes the base end in *r̥*.]

हलि च । ८ । २ । ९९ ।

रेफवान्तस्य धातोर्पथाया इको द्वीर्घे हलि । पिषुर्तः । पिषुरति ।
पपार ।

No. 651.—AND WHEN A CONSONANT FOLLOWS, the long vowel is the substitute of an *ik* vowel being the penultimate letter of a verb which ends in *r̥* or *v*. Thus *pipúrtah* (No. 650) "they two fill," *pipurati* (No. 645) "they fill," *papára* (Nos. 426, 508, 202, and 37) "he filled."

शृद्वग्रां श्वस्वो वा । ७ । ४ । १२ ।

किति लिटि । पप्रतुः ।

No. 652.—When a substitute of *lit*, with an indicatory *k*, follows A SHORT vowel is OPTIONALY the substitute of *śr̥i* "to hurt," *dr̥i* "to tear," AND *PR̥i* "to fill." (This debars No. 653, and we have optionally) *papratuh* (No. 21) "they two filled."

क्षत्स्तत्यृताम् । ७ । ४ । ११ ।

तिदादिकच्छ्वर्चधातोर्क्षदन्तानां च गुणो लिटि । पपरतुः । पपरः ।

No. 653.—When *lit* follows, *guṇa* is the substitute of the verb *R̥ICHCHH* "to go," that belongs to the 6th class (*tud*, &c, No. 693), and of the verb *R̥i* "to go," AND of those that end in the long vowel *ṛ̥i*. Thus (on the alternative allowed by No. 652) *paparatuh* "they two filled," *paparuh* "they filled."

वृत्तो वा । ७ । २ । ३६ ।

वृहूष्मभ्यामृदन्ताचेटो दीर्घा वा स्याव तु लिटि । परीता । परिता ।
परीष्वति । परिष्वति । पिपतुं । अपिषः । अपिष्वताम् । अपिषहः । पिपूर्यात् ।
पूर्यात् । अपारीत् ।

No. 654.—There may be OPTIONALLY a long vowel in the room of the augment *it* (No. 433) coming AFTER the verbs *vriñ* “to serve,” and *vbiñ* “to choose,” AND those that end in long *ṛi*, but not when *lit* follows. Thus *paritā* or *puritā* “he will fill,” *parishyati* or *parishyatti* “he will fill,” *pipartu* “let him fill,” *apipah* (Nos. 420, 189, and 110) “he filled,” *apipártam* (Nos. 650 and 652) “they two filled,” *apiparuh* (Nos. 481 and 647) “they filled,” *pipúryát* (No. 651) “he may fill,” *púryát* (No. 465) “may he fill,” *apárít* (No. 519) “he filled.”

सिद्धि च परस्मैपदेषु । ७ । २ । ४० ।

अचेटो न दीर्घः । अपारिष्टाम् । अपरीष्वत् । अपरिष्वत् । ओहाक्
स्यागे । ५ । जहाति ।

No. 655.—AND WHEN SICH (No. 472) FOLLOWS, AND THE PARAS-MAIPADA terminations—here there is not a long vowel in the room of the augment *it* (—see No. 654). Thus *apárishtám* (No. 519) “they two filled,” *aparíshyat* (No. 654) or *aparíshyat* “he would fill.”

The verb *há* (*ohák*) “to quit” makes *jaháti* (No. 644).

जहातेष्वच । ६ । ४ । ११६ ।

इद्वा स्यादुलादौ कङ्गिति सार्वधातुके । जहितः ।

No. 656.—AND short *i* shall be optionally the substitute of the verb *há* “to quit,” when a *sárvadhdátuka* affix follows, beginning with a consonant and having an indicatory *k* or *ń*. Thus *jahitah* (No. 535) “they two quit.”

ई हल्यघोः । ६ । ४ । ११३ ।

श्नाभ्यस्तयोरात् ईत् सार्वधातुके कङ्गिति हलि । जहीतः ।

No. 657.—Let *i* be the substitute of the *ā* of *śná* (No. 730), or of a reduplicated verb not being one of those called GHU (No. 662), WHEN a *sárvadhdátuka* affix, having an indicatory *k* or *ń* and beginning with A CONSONANT, FOLLOWS. Thus (on the alternative allowed by No. 656) *jahítah* “they two quit.”

श्नाभ्यस्तयोरातः । ६ । ४ । ११२ ।

लोपः क्षडिति । जहति । जहै । हाता । हास्यति । बहातु । जहीतात् ।
जहीतात् ।

No. 658.—LET THERE BE ELISION OF THE Á OF SNÁ (No. 730), AND OF A REDUPPLICATED VERB; WHEN AN AFFIX, WITH AN INDICATORY k OR n, FOLLOWS. Thus *jahati* (No. 645) "they quit," *jahau* (No. 523) "he quitted," *hátá* "he will quit," *hásyati* "he will quit," *jahátu* "let him quit," *jahitát* (Nos. 444 and 656) or *jahítát* (No. 657) "may he quit."

आ च है । ६ । ४ । ११७ ।

जहाते: चादिदीतौ । जहाहि । जहीहि । अजहात् । अजहुः ।

No. 659.—AND WHEN HI (No. 447) FOLLOWS, THE SUBSTITUTE FOR THE Á OF THE VERB hú "TO QUIT" IS Á, OR i (No. 656), OR í (No. 657). Thus *jahá'i*, or *jahíhi*, or *jahíh i* "do thou quit," *ajahát* "he quitted," *ajahuh* (Nos. 481 and 658) "they quitted."

लोपेयि । ६ । ४ । ११८ ।

जहातेरालोपे यादौ सार्वधातुके । जहात् । एर्लिङ्डि । हेयात् । अहा-
सीत् । अहास्यत् । मांड् पाने शब्दे च । ६ ।

No. 660.—THERE IS ELISION OF THE Á OF THE VERB hú "TO QUIT," WHEN A sárvadhdhátuka AFFIX, BEGINNING WITH Y, FOLLOWS. Thus *jahyát* (No. 460) "he may quit," but when the affix is árdhahdhdhítuka (No. 465), then e is substituted by No. 525, giving *heyát* "may he quit," *ahásit* (Nos. 479, 480 and 530) "he quitted," *ahásyat* "he would quit."

The verb mā (máñ) "to measure or sound" is next to be conjugated.

भृञामित् । ७ । ४ । ७६ ।

भृञ् माङ् ओहाङ् एषामभ्यासस्येत् स्थाक्षौ । मिमीते । मिमाते । मि-
मते । ममे । माता । मास्यते । मिमीताम् । अमिमीत । मिमीत । मासीष्ट ।
अमास्त । अमास्यत । ओहाङ् गतौ । ७ । जिहीते । जिहाते । जिहृते ।
जहै । हाता । हास्यते । जिहीताम् । अजिहीत । जिहीत । हासीष्ट । अहा-
स्त । अहास्यत । दुभृञ् धारण्येषण्योः । ८ । बिभर्ति । बिभृतः । बिभ्रति ।
बिभृते । बिभ्रते । बिभ्रते । बिभरांचकार । बधार । बधर्य । बधृव । बिभ-
रांचक्ले । बधे । भर्ता । भरिष्यति । भरिष्यते । बिभर्तु । बिभराणि । बिभृ-
ताम् । अबिभः । अबिभृताम् । अबिभृहः । बिभृयात् । बिभ्रीत । भियात् ।
भृषीष्ट । अभार्तांत् । अभृत । अभरिष्यत । अभरिष्यत । दुदाम् दाने । ९ ।

ददाति दत्तः । ददति । दत्ते । ददाते । ददते । ददौ । ददे । दाता ।
दास्यति । दास्यते । ददातु ।

No. 661.—When there is *ślu* (No. 643), let *i* be the substitute of the vowel of the reduplicate syllable of these verbs—viz *bhṛi* “to nourish,” *má* “to measure,” and *há* (*ohán*) “to go.” Thus *mimíte* (No. 657) “he measures,” *mimíte* (No. 658) “they two measure,” *mimate* (No. 645) “they measure,” *mame* (Nos. 548 and 426) “he measured,” *mítá* “he will measure,” *másyate* “he will measure,” *mímítám* (Nos. 552 and 657) “let him measure,” *amímítu* “he measured,” *mímítá* (Nos. 555 and 658) “he may measure,” *másíshṭa* (No. 558) “may he measure,” *amásita* (No. 472) “he measured,” *amásyata* “he would measure.”

The verb *há* (*ohán*) “to go” makes *jihíte* (No. 657) “he goes,” *jiháte* (No. 658) “they two go,” *jihate* (Nos. 645 and 658) “they go,” *jahé* (Nos. 548 and 426) “he went,” *hítá* “he will go,” *hísyate* “he will go,” *jihítám* “let him go,” *ajihítu* “he went,” *jihítu* (Nos. 555 and 658) “he may go,” *hásishṭa* (No. 558) “may he go,” *ahástu* (No. 472) “he went,” *ahásyata* “he would go.”

The verb *bhṛi* (*dubhṛin*) “to hold or nourish,” makes *bibharti* “he nourishes,” *bibhrítah* “they two nourish,” *bibhrati* (No. 645) “they nourish,” *bibhríte* “he nourishes,” *bibhríté* “they two nourish,” *bibhrate* “they nourish,” *bibharánchakáru* (No. 646) or *babbhára* (Nos. 508 and 202) “he nourished,” *babbhártha* “thou didst nourish,” *babbhriva* (No. 514) “we two nourished,” *bibharánchakre* or *babbre* (No. 548) “he nourished,” *bhartá* (No. 510) “he will nourish,” *bharishyati* (No. 532) or *bharishyate* “he will nourish,” *bibhartu* “let him nourish,” *bibharáni* “let me nourish,” *bibhrítám* “let him nourish,” *abibhah* (Nos. 420, 199, and 110) “he nourished,” *abibhrítám* “they to nourished,” *abibháruh* (Nos. 481 and 447) “they nourished,” *bibhríyát* or *bibhríta* (No. 555) “he may nourish,” *bhríydt* (No. 465) or *bhrish-íshṭá* (No. 558) “may he nourish,” *abhárshít* (No. 519) or *abhṛita* (No. 582) “he nourished,” *abharishyat* or *abharishyata* “he would nourish.”

The verb *dá* (*ḍudán*) “to give” makes *daddáti* “he gives,” *dattah* (No. 658) “they two give,” *dudati* (No. 645) “they give,” *datte* “he gives,” *dadáte* “they two give,” *dudute* (No. 645) “they give,” *dudau* (No. 523) or *dade* (No. 548) “he gave,” *dátá* “he will give,” *dásyati* or *dásyate* “he will give,” *dadátu* “let him give.”

दाधा च्छदाप् । १ । १ । २० ।

दाहया धाहयाश्च धातवो घुसंज्ञाः स्युर्दाख्वैषौ विना । च्छसोरित्येत्वम् ।
देहि । धत्स् । अददात् । अदत् । तद्वात् । ददीत । देयात् । दासीष्ट ।
अदात् । अदाताम् । अदुः ।

No. 662.—Let roots of the form of DÁ “to give” (meaning that root itself both in the third and first conjugations), *do* “to cut,” and *de* “to protect,” AND of the form of DHÁ “to hold,” (viz. *dhá* itself and *dhe* “to drink”), EXCLUSIVE OF *dá* (DÁP) “to cut,” and *dai* (*daip*) “to purify,” be called GHU. By No. 614, the substitution of *e* is directed when *hi* follows a *ghu*—so we have *dehi* “give thou,” *dattam* (No. 658) “do you two give,” *adadát* or *adatta* (No. 658) “he gave,” *dadyát* (No. 460) or *dadita* (Nos. 555 and 658) “he may give,” *deyát* (No. 525) or *dásíṣṭha* (No. 558) “may he give,” *adát* (No. 473) “he gave,” *adátám* “they two gave,” *aduh* (No. 524) “they gave.”

स्थाच्छोरित्व । १ । २ । १७ ।

अनयोरिदन्तादेशः सित्व किदात्मनेषदे । अदित । अदास्यत् । अदा-
स्त । इथाज् धारणपोषणयोः । १० । दधाति ।

No. 663.—AND SHORT I shall be the substitute of the final of STHÁ “to stand,” AND of a verb termed GHU (No. 662), and the sick shall be as if it had an indicatory *k*, when the átmanepada terminations are employed. Thus, the root ending in a short vowel, we have *adita* (No. 582) “he gave,” *adásyat* “he would give,” *adásyata* “he would give.”

The verb *dhá* (*dudhán*) “to hold or nurture” makes *dadháti* “he holds.”

दधस्तथोश्च । ८ । २ । ३८ ।

त्रिरक्तस्य भवन्तस्य धाज्ञो बशो भष तथोः स्थोश्च परतः । धत्सः ।
दधति । दधासि । धत्यः । धत्ते । दधाते । दधते । धत्से । धद्गु । धसेर-
ह्रावभ्यासलोपश्च । धेक्षि । अदधात् । अधत् । दध्यात् । दधीत । धेयात् ।
धासीष्ट । अधात् । अधित । अधास्त् । अधास्यत । अधास्यत । णिजिर् शैचपोष-
णयोः । ११ ।

No. 664.—Let there be a *bhash* (i. e. an aspirated letter) in the room of the *baś* (i. e. the initial *d* No. 431) of the reduplicated verb

DHÁ “to hold,” ending in a *jhash* (i. e. *indh*), WHEN T OR TH AND when s or *dhw* follows. Thus we have *dhattih* (No. 658) “they two hold,” *dadhati* (No. 645) “they hold,” *dadhási* “thou holdest,” *dhatthah* (No. 664) “you two hold,” *datte* (No. 543) “he holds,” *dadháte* “they two hold,” *dudhate* (No. 645) “they hold,” *dhatee* “thou holdest” *dhuuddhive* “you hold.” According to No. 614, when *hi* follows, *e* is substituted for the vowel of the root, which is a *ghu* (No. 662), and the reduplication is elided:—so that we have *dhehi* “do thou hold,” *adadhát* “he held,” *adhattu* (Nos. 658 and 664) “he held,” *dudhyát* (Nos. 460 and 658) or *dudhítu* (Nos. 555 and 658) “he may hold,” *dheyát* (No. 525) or *dhusíshtha* (No. 558) “may he hold,” *adhdát* (No. 473) or *adhita* (Nos. 663 and 582) “he held,” *adhásyit* or *adhásyata* “he would hold.”

The verb *nij* (*nijr*) “to purify or to nurture” is next to be conjugated.

दर इत्संज्ञा वाच्या ।

No. 665.—“In respect OF the syllable IR (e. g. in the verb *nijir*) THE DESIGNATION IT (No. 7) IS TO BE PREDICATED.”

निजां त्रयाणां गुणः श्लो । ७ । ४ । ७५ ।

निजविज्ञविषामभ्यासस्य गुणः श्लो । नेनेक्ति । नेनिक्तः । नेनिक्तति ।
नेनिक्ते । निनेज । निनिजे । नेक्ता । नेत्यति । नेत्यते । नेनेक्तु । नेनिग्धि ।

No. 666.—Let GUÑA be the substitute of the reduplicate OF THE THREE verb *nij* “to purify,” *vij* “to differ,” and *vish* “to pervade,” WHEN THERE IS ŚLU (No. 643). Thus *nenekti* (Nos. 485 and 333) “he purifies,” *nenikta* (No. 535) “they two purify,” *nenijuti* (No. 645) “they purify,” *nenikte* (No. 535) “he purifies,” *nineju* (No. 426) or *ninije* (No. 548) “he purified,” *nekta* “he will purify,” *nekshyati* (No. 169) or *nekshyate* “he will purify,” *nenektu* “let him purify,” *nenigdhi* (Nos. 593 and 333) “do thou purify.”

नाभ्यस्तस्याचि पिति सार्वधातुके । ७ । ३ । ८७ ।

लघूपधगुणो न । नेनिज्ञानि । नेनिक्ताम् । अनेमिक् । अनेनिक्ताम् । अनेनिजः । अनेनिज्ञम् । अनेनिक्त । नेनिज्यात् । निज्यात् । नेनिजीत । निजीष्ट ।

No. 667.—*Guña* is NOT the substitute OF A REDUPLICATED VERB with a light (No. 482) penultimate letter, WHEN A SÁRVADHÁTUKA affix, beginning with a VOWEL and HAVING AN INDICATORY P, FOLLOWS.

This debars No. 485, and we have *nenijáni* (No. 666) "let me purify," *nenikidm* (No. 552) "let him purify," *anenek* (No. 199) "he purified," *aneniktám* "they two purified," *anenijuh* (No. 481) "they purified," *anenijam* "I purified," *anenikta* "he purified," *nenijyát* "he may purify," *nijyát* (No. 465) "may he purify," *nenijita* (No. 555) "he may purify," *nikshishtha* (No. 558) "may he purify."

इति वा । ३ । १ । ५९ ।

इति धातोश्चेरुः वा परस्मैपदेषु । अनिजत् । अनेकीत् । अनिक्त ।
अनेत्यत् । अनेत्यस् ।

इति चुहोत्यादयः ।

No. 668.—*An* IS OPTIONALLY the substitute of *chli* (No. 471) AFTER what root has AN INDICATORY IR (No. 665), when the *parasmaipada* terminations are employed. Thus *anijat* or *anaikshít* (Nos. 472, 492, and 510) or *anikta* (No. 513) "he purified," *anekshyut* or *anekshyata* "he would purify."

So much for the 3rd class of verbs, "hu, &c." The verbs of the 4th class—"div, &c."—are to be conjugated.

The verb *div* (*divu*) signifies "to play, to be ambitious of surpassing, to traffic, to shine, to praise, to rejoice, to be mad, to sleep, to love, and to go."

दिवादयः ।

दिवु श्रीडाविजिगीषाव्यवहारव्युत्सुतिमोदस्वप्नकान्तिगतिषु । १ ।

दिवादिभ्यः श्यन् । ३ । १ । ६६ ।

शपोऽपवादः । हलि चेति दीर्घः । दीव्यति । दिवेष । देविता । देवित्यति । दीव्यतु । अदीव्यत । दीव्यते । दीव्यात् । अदीवीत । अदेवित्यत । एवं षिवु तनुसंताने । २ । नृती गात्रविक्षेपे । ३ । नृत्यति । ननर्ते । नर्तिता ।

No. 669.—AFTER the verbs DIV "to play," &c., let there be SYAN. This debars *śap* (No. 419). According to No. 651, the vowel is lengthened when a consonant follows the *v*, and we have *dīvyati* "he plays," *dīdevu* (No. 485) "he played," *devitā* "he will play," *devishyati* "he will play," *dīvyatu* (No. 651) "let him play," *adīvyat* "he played," *dīvyet* (No. 463) "he may play," *dīvṣyat* (No. 465) "may he play," *adevit* (No. 480) "he played," *adevishyat* "he would play." In the same way is conjugated the verb *shiv* (*shivu*) "to sew"

The verb *nrit* (*nriti*) "to toss about one's body"—i. e. to dance," makes *nṛityati* "he dances," *nanarta* (Nos. 508 and 485) "he danced," *nartitā* "he will dance."

से जसिषि कृतचृतच्छुदददन्ततः । ७ । २ । ५७ ।

एषः सिज्जभिच्चस्य सादर्दधातुक्षयेष्टा । नर्तिष्यति । नर्स्यति ।
नृत्यतु । अनृत्यतु । नृत्येत् । नृत्यात् । अनर्तीत् । अनर्तिष्यत् । अनर्स्यत् ।
जसी उद्गेते । ४ । वा भाशेति श्यन् वा । न्रस्यति । न्रस्ति । तत्रास ।

No. 670.—*It* (No. 433) is optionally the augment of an *ardhadhātuka* affix, WHEN IT BEGINS WITH the letter *s* OTHER THAN the *s* of *SICH* (No. 472), coming AFTER these verbs—viz. *KRIT* "to cut," *CHRIT* "to hurt," *CHHRID* "to light," *TRID* "to kill," AND *NRIT* "to dance." Thus *nartishyati* or *nartsyati* "he will dance," *nṛityatu*, "let him dance," *anṛityat* "he danced," *nṛityet* "he may dance," *nṛityāt* "may he dance," *anartīt* (No. 480) "he danced," *anartishyati* (No. 670) or *anartsyati* "he would dance."

The verb *tras* (*trasī*) "to fear," according to No. 520, optionally takes the affix *śyan* (No. 669). Thus we have *trasyati* or *trasati* (No. 419) "he fears," *tatrasa* "he feared."

वा जृभ्रमुत्रसाम् । ६ । ४ । १२४ ।

एषां क्रिति लिटि सेटि थलि च एत्वाभ्यासलोपै वा । त्रेसतुः । तत्र-
सतुः । त्रेसिथ । तत्रसिथ । त्रसिता । शो तनूकरणे । ५ ।

No. 671.—There is OPTIONALLY the substitution of *e*, and elision of the reduplicate syllable, OF these verbs—viz. *Jṛī* "to grow old," *BHRAM* "to whirl," AND *TRAS* "to fear," when *lit* with an indicatory *k* (No. 486), and likewise when *thal*, with the augment *it* (No. 433,) follows. Thus *tresatuh* or *tatrasatah* "they two feared," *tresitha* "or *tatrasitha*" "thou didst fear," *trasitā* "he will fear."

The verb *śo* "to pare" is next to be conjugated.

श्रोतः श्यनि । ७ । ३ । ७१ ।

लोपः स्यात् श्यनि । श्यति । श्यतः । श्यन्ति । शशो । शशतुः । शशुः ।
शाता । शास्यति ।

No. 672.—Let there be elision of *o*, WHEN *SYAN* (No. 669) FOLLOWS. Thus *syati* "he pares," *syutah* "they two pare," *syanti* "the

pare," *sāśan* (Nos. 528 and 523) "he pared," *sāśatuh* (No. 524) "they two pared," *sāśuh* (Nos. 528 and 524) "they pared," *sátd* (No. 528) "he will pare," *sásyati* "he will pare."

विभाषा द्राघेद्धाच्छासः । २ । ४ । ७८ ।

एभ्यः सिचे लुम्बा परस्मैपदेषु । अशात् । अशाताम् । अशुः ।

No. 673.—There is OPTIONALY elision of *sich* (No. 472) AFTER these verbs—viz. *GHRA* "to smell," *DHE* "to drink," *SO* "to pare," *CHHO* "to cut," AND *SHO* "to destroy," when the *parasmaipada* terminations are employed. Thus *asát* "he pared," *asdtám* "they two pared," *usuh* (No. 524) "they pared."

यमरमनमातां सकृ च । ७ । २ । ७३ ।

एषां सगेभ्यः सिच इट परस्मैपदेषु । इटमकौ । अशासीत् । अशासि-
ष्टाम् । क्वो छेदने । ६ । क्वति । षो उत्तरकर्मणि । ७ । स्यति । ससो ।
दो अवलगडने । ८ । क्वति । इदौ । देयात् । अदात् । व्यध ताङ्ने । ९ ।

No. 674.—AND *SAK* shall be the augment of these verbs—viz.—
YAM "to restrain," *RAM* "to sport," *NAM* "to bow," AND those that end in LONG Á, and, at the same time, *it* shall be the augment of the *sich* (No. 472) coming after them, when the *parasmaipada* terminations are employed. Applying then these two augments, *it* and *sak*, we have *asúsít* "he pared," *asdtishktám* "they two pared."

The verb *chho* "to cut" makes *chlyati* (No. 672) "he cuts."

The verb *sho* "to destroy" makes *syati* "he destroys," *sasau* (No. 528) "he destroyed." The verb *do* "to cut" makes *dyati* "he cuts," *dadau* "he cut," *deyát* (No. 525) "may he cut," *adát* (No. 473.) "he cut."

The verb *vyadh* (*vyadha*) "to strike" is next to be conjugated.

यहिज्यावयव्यधिवस्तिवृश्वतिपृच्छति- भजतीनां डिति च । ६ । १ । १६ ।

एषां संप्रसारणं स्यात् किति डिति च । विव्यति । विव्याध । विविधतुः ।
विविधुः । विव्यधिथ । विव्यद्वा । व्यद्वा । व्यत्यति । विखेत । विधात् ।
अव्यात्सीत् । पुष पुष्टो । १० । पुष्टति । पुषोष । पुषोषिष्ठ । पोष्टा । पो-
ह्यति । पुषादीत्यह् । अपुषत् । शुष शोषणे । ११ । शुष्टति । शुशोष । अशु-
षत् । णश अदर्शने । १२ । नश्यति । ननाश । नेश्यतुः ।

No. 675.—AND let there be a *sanprasarana* (No. 281) in the room (of the semi-vowel) OF these verbs—viz. GRAH “to take,” JYĀ “to become old,” VAY (the substitute of *ve*) “to weave,” VYADH “to strike,” VAŚ “to subdue,” VYACH “to deceive,” VRAŚCH “to cut,” PRACHCHH “to ask,” AND BHRAŚJ “to fry,” WHEN WHAT affix HAS AN INDICATORY *k* or *ñ* FOLLOWS. Thus, the affix *śyan* being regarded as having an indicatory *ñ* (No. 535) we have *vidhyati* (No. 283) “he strikes,” *vivyādha* (No. 583) “he struck,” *vividhatuh* “they two struck,” *vividhuh* “they struck,” *vivyadhitha* (No. 517) or *vivyaddha* (No. 586) “thou didst strike,” *vyaddhá* (No. 586) “he will strike,” *vyatsyati* “he will strike,” *vidhyet* (Nos. 462 and 460) “he may strike,” *vidhyát* (No. 465) “may he strike,” *avyátsít* (No. 479) “he struck.”

The verb *push* (*pusha*) “to nourish” makes *pushyati* “he nourishes,” *pupusha* (No. 485) “he nourished,” *puposhitha* (No. 517) “thou didst nourish,” *poshti* (No. 78) “he will nourish,” *pokshyati* (No. 585) “he will nourish.” In accordance with No. 542, this verb takes *añ* instead of *chli* (No. 471). Thus *apushat* “he nourished.”

The verb *sush* (*śusha*) “to become dry” makes *sushyati* “he dries,” *śussha* “he dried,” *asushat* (No. 542) “he dried.”

The verb *ṇas* (*nasa*) “to perish” makes *naṣyati* “he perishes,” *nanaṣa* “he perished,” *neṣatuh* (No. 494) “they two perished.”

रधादिभ्यश्च । १ । २ । ४५ ।

बलाद्यार्थप्रतुक्तस्य वेट् । नेशिय ।

No. 676.—AND after the verbs RADH “to hurt,” &c., let *iṭ* (No. 433) be optionally the augment of an *drdhadhuṭuka* affix, beginning with a *val*. Thus *neṣitha* (No. 495) “thou didst perish.”

मस्तिजनशोर्भलि । १ । १ । ६० ।

नुम् । ननंष्टु । नेशिव । नेशिम । नशिता । नंष्टा । नशिष्वति । नद्यु-
ति । नश्यतु । अनश्यत् । नश्येत् । नश्यात् । अनश्यत् । दूङ् प्राणिप्रसवे । १३ ।
सूयते । सुषुवे । क्लादिनियमादिइ । सुषुविषे । सुषुविवहे । सुषुविमहे ।
सीता । सविता । दूङ् परितापे । १४ । दूयते । दीङ् त्वये । १५ । दीयते ।

No. 677.—WHEN A JHAL comes AFTER the verbs MASJ “to be immersed,” AND *ṇas* “to perish,” let there be the augment *num*. Thus, on the alternative allowed by No. 676, we have *nanañshtha* (No. 334) “thou didst perish,” *neśiva* (No. 494) “we two perished,” *neśima* “we

perished," *naśitā* (No. 676) or *naśītā* "he will perish," *naśishyati* or *nāśkshyati* (Nos. 334 and 585) "he will perish," *naśyatū* "let him perish," *anaśyat* "he perished," *naśyet* "he may perish," *naśyāt* "may he perish," *anaśat* (No. 542) "he perished."

The verb *shū* (*shūnī*) "to give birth to" makes *sūyate* (No. 543) "she bears," *sushuve* (No. 220) "she bore." In accordance with the restrictive rule No. 514, this verb takes the augment *if*:—thus *sushuvishe* "thou borest," *sushuvivahē* "we two bore," *sushuvimahē* "we bore," *sotā* or *savītā* (No. 511) "she will bear."

The verb *dū* (*dūnī*) "to suffer or be consumed with pain" makes *dūyate* "he suffers;" and *dī* (*dīnī*) "to decay" makes *dīyate* "he decays."

दीडो युडचि कृडिति । ६ । ४ । ६३ ।

दीडः परस्याजादेः कृडिदार्थधातुकस्य युट् ।

No. 678.—Let *YUṭ* be the augment, WHEN AN *ārdhadhūtuka* affix, WITH AN INDICATORY K OR N AND BEGINNING WITH A VOWEL, COMES AFTER the verb *dī* (*dīnī*) "to decay."

वुग्युटावुवद्ययोः सिद्धौ वक्तव्यौ । दिदीये ।

No. 679.—"The augments *VUK* (No. 425) AND *YUṭ* (No. 678) ARE (IN SPITE OF NO. 599) TO BE REGARDED AS HAVING TAKEN EFFECT, WHEN THE SUBSTITUTE *UVAṄ* (No. 220) OR A *YAN* (No. 221) PRESENTS ITSELF. Thus we have *didīye* "he decayed"—[the *yuṭ* being recognised as existent by No. 220, which would otherwise have taken effect here.]

मीनातिमिनोतिदीडां ल्यपि च । ६ । १ । ५० ।

एषामात्सं ल्यपि । चादश्शत्येज्जनिमित्ते । दाता । दास्यति । अदास्त ।

**डीडः बिहायसा गतौ । १६ । डीयते । डिडे । डियता । पीडः पाने । १७ ।
पीयते । पेता । अपेष्ट । माडः माने । १८ । मायते । ममे । जनी प्रादुर्भावे । १९ ।**

No. 680.—AND WHEN the affix *LYAP* (No. 941) FOLLOWS, there is the substitution OF A IN THE ROOM OF THESE VERBS, viz. *MÍ* (*mīnī*) "to hurt or kill," *MI* (*dumīnī*) "to scatter," AND *DÍ* (*dīnī*) "to decay." By the "and" it is implied that the same change will take place when there is a cause for the substitution of an *ech*, but unattended by an indicatory s. Hence [the affixes *tāsi* and *sya* being such causes] we have *dūltā* "he will decay," *dāsyati* "he will decay," *adāstā* "he decayed."

The verb *dí* (*dín*) "to move in the sky—i. e. to fly," makes *díyate* "he flies," *dídye* (No. 221) "he flew," *dáyitá* "he will fly."

The verb *pí* (*piń*) "to drink" makes *píyate* "he drinks," *petá* (No. 510) "he will drink," *apeshta* "he drank."

The verb *má* (*mán*) "to measure" makes *máyate* "he measures," *mame* "he measured."

The next verb is *jan* (*janí*) "to be produced or born."

ज्ञाजनोर्जा । ७ । ३ । १६ ।

शिति । जायते । जन्ने । जनिता । जनिष्टते ।

No. 681.—OF the verbs JÑYÁ "to know," AND JAN "to be produced," JÁ is the substitute, when what follows has an indicatory *s*. Thus *jáyate* "he is produced," *jajñe* (Nos. 540 and 76) "he was produced," *janítá* "he will be produced," *janishyate* "he will be" "produced."

दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्योऽन्यतरस्याम् । ३ ।
१ । ६१ ।

रभ्यव्लेश्चण्वा एकवचने तशब्दे परे ।

No. 682.—AFTER these verbs—viz. "DÍP "to shine," JAN "to be produced," BUDH "to teach," PÚR "to be full," TÁY "to extend," AND PYÁY "to swell," *chin* is OPTIONALLY the substitute of *chli* (No. 471), when the termination *ta*, of the singular, follows.

चिणो लुक् । ६ । ४ । १०४ ।

चिणः परस्य लुक् ।

No. 683.—There is ELISION (*luk*) of what comes AFTER CHIN (No. 682).

जनिवध्योऽस्त्र । ७ । ३ । ३५ ।

अनयोर्न वृद्धिश्चणि चिणति कृति च । अजनि । अजनिष्ट । दीपी
दीप्तौ । २० । दीप्तते । दिदीपे । अदीपि । अदीपिष्ट । पद गतौ । २१ ।
पद्मते । पदे । पता । पत्सीष्ट ।

No. 684.—In the room OF these two—viz. JAN "to be produced," AND BADH "to kill," there is not *vridddhi* (in spite of No. 489), when *chin* (No. 682) follows, or a *krit* affix (No. 329) with an indicatory *n* or *n*. Thus *ajaní* or (on the alternative allowed by No. 682) *ajanishfa*

"he was produced." The verb *dīp* (*dīpi*) "to shine" makes *dīpyate* "he shines," *didīpe* "he shone," *adīpi* (No. 682) or *adīpishṭa* "he shone."

The verb *pad* (*pada*) "to go" makes *padyate* "he goes," *pede* (No. 494) "he went," *pallā* "he will go," *patsīshṭa* "may he go."

चिण् ते पदः । ३ । १ । ६० ।

पदभ्लेश्चिण् ते परे । अपादि । अपत्साताम् । अपत्सत । विद सज्जा-
याम् । २२ । विद्यते । वेत्ता । अवित्त । बुध अवगमने । २३ । बुध्यते ।
बोद्धा । भोत्स्यते । भुत्सीष्ट । अबोधि । अबुद्ध । अभुत्साताम् । युध संप्र-
हारे । २४ । युध्यते । युयुधे । योद्धा । अयुद्ध । सज्ज विसर्गे । २५ । सज्ज्यते ।
ससूजे । ससूजिषे ।

No. 685.—Let CHIN be substituted for *chli* AFTER the verb PAD "to go," WHEN the personal termination TA of the singular FOLLOWS. Thus *apādi* (No. 683) "he went," *apatsādām* "they two went," *apatsāta* "they went."

The verb *vid* (*vida*) "to be" makes *vidyate* "he is," *vettā* "he will be," *avitta* (No. 626) "he was."

The verb *budh* (*budha*) "to understand" makes *budhyate* "he understands," *boddhā* (No. 586) "he will understand," *bhotsyate* (No. 278) "he will understand," *bhutsīshṭa* "may he understand," *abodhi* (No. 683) or *abuddhu* (Nos. 586 and 626) "he understood," *abhutsātām* (No. 278) "they two understood."

The verb *yudh* (*yudhu*) "to fight" makes *yudhyate* "he fights," *yuyudhe* "he fought," *yoddhā* (No. 586) "he will fight," *ayuddha* "he fought."

The verb *srij* (*srija*) "to quit" makes *srijyate* "he quits," *sasrīje* (No. 508) "he quitted," *sasrījishe* "thou didst quit."

सूजिदूषोर्भल्यमकिति । ६ । १ । ५८ ।

अनयोरम् भलादावकिति । स्तष्टा । स्त्वयति । स्त्रीष्ट । असु-
क्ताताम् । मृष्ट तितिक्षायाम् । २६ । मृश्यति । मृश्यते । मर्षे । मर्षर्णय ।
ममृषिषे । मर्षितासि । मर्षितासे । मर्षिष्यति । मर्षिष्यते । णह बन्धने । २७ ।
नह्यति । नह्यते । ननाह । ननदु । नेहिय । नेहे । नदु नस्यति । अना-
त्सीत् । अनदु ।

No. 686.—Let AM be the augment OF these two verbs, viz. SRIJ "to quit," AND DRIS "to see," WHEN an affix, beginning with A JHAL

and NOT HAVING AN INDICATORY K, FOLLOWS. Thus *srashṭá* (Nos. 334- and 78) "he will quit," *srakshyati* (Nos. 334 and 585) "he will quit," *erikshishṭa* "may he quit," *airishṭa* "he quitted," *asrikshátám* "they two quitted."

The verb *mṛish* (*mṛisha*) "to endure patiently" makes *mṛishyati* or *mṛishyate* "he endures," *mamarsha* "he endured," *mamarshitha* or *mamrishišhe* "thou didst endure," *marshitási* or *marshitidse* "thou wilt endure," *marshishyati* or *marshishyate* "he will endure."

The verb *nah* (*nuha*) "to bind" makes *nahyati* or *nahyate* "he binds," *nanáha* "he bound," *nanadlha* or *nehitha* "thou didst bind," *nehe* "he bound," *naddhú* "he will bind," *natsyati* (No. 389) "he will bind," *anátsít* or *anaddha* "he bound."

So much for the 4th class of verbs, "div &c."

The 5th class of verbs consists of "su &c."

The verb *su* (*shun*) means "to extract the Soma juice."

इति दिवादयः ।

स्वादयः ।

षुञ्च अभिष्वे । १ ।

स्वादिभ्यः इनुः । ३ । १ । ७३ ।

शपोऽपवादः । सुनोति । सुनुतः । हुशुबोरिति यण् । सुन्वत्ति । सुन्वः ।
सुनुवः । सुनुते । सुन्वाते । सुन्वते । सुन्वहे । सुनुवहे । सुपाव । सुग्रवे ।
सोता । सुनु । सुनवानि । सुनवै । सुनुयात् । सूयात् ।

No. 687.—Let there be ŚNU AFTER the verbs SU, &c.

This debars *sap* (No. 419.) Thus we have *sunoti* (No. 420) "he presses out," *sunutah* "they two press out," *sunwanti* (*yām* taking the place of the vowel by No. 536) "they press out," *sunwah* (No. 537) or *sunuvah* "we two press out," *sunute* "he presses out," *sunwáte* "they two press out," *sunwute* "they press out," *sunwahé* (No. 537) or *sunvahé* "we two press out," *susháva* or *sushuve* "he pressed out," *sotá* "he will press out," *sunu* (No. 538) "do thou press out," *sunaváni* "let me press out," *sunavai* "let me press out," *sunuyát* "he may press out," *súyát* (No. 518) "may he press out."

स्तुसुधूडभ्यः परस्मैपदेषु । ७ । २ । ७२ ।

एभ्यः सिद्ध इट । असावीत् । असोष्ट । चिष्ठ चयने । २ । चिनोति ।
चिनुते ।

No. 688—Let *it* be the augment of *sich* AFTER these—viz. STU “to praise,” SU “to extract the Soma juice.” AND DHÚ “to shake,” WHEN THE PARASMAIPADA affixes ARE EMPLOYED. Thus *asávit* or *asoshṭa* “he pressed out.”

The verb *chi* (*chin*) “to gather” makes *chinoti* or *chinuti* “he gathers.”

विभाषा खेः । ७ । ३ । ५८ ।

अभ्यासाच्चेः कुत्वं वा सनि लिटि च । चिकाय । चिचाय । चिक्ये ।
चिच्ये । अचेषीत् । अचेष्ट । स्तूज् आच्छादने । ३ । स्तूणोति । स्तूणुते ।

No. 689.—There is OPTIONALLY the substitution of a guttural in the room OF CHI “to gather” after a reduplicate syllable, when *san* (No. 752) or *lit* follows. Thus *chikáya* or *chicháya*, *chikye* or *chichye*, “he gathered,” *achaishit* or *acheshṭa* “he gathered.”

The verb *strī* (*strñ*) “to cover,” makes *strinoti* or *strinute* “he covers.”

शर्पूर्वीः खयः । ७ । ४ । ६१ ।

अभ्यासस्य शर्पूर्वीः खयः शिष्टन्तेऽन्ये हलो लुप्यन्ते । तस्तार । तस्त-
रतुः । तस्तरे । गुणेतर्तीति गुणः । स्तर्यात् ।

No. 690.—Of a reduplicate syllable the letters denoted by the *pratyáhára* KHAY, PRECEDED BY A ŚAR, remain:—the other consonants are elided. Thus *tastára* “he covered,” *tastaratuḥ* “they two covered,” *tastare* “he covered.” By No. 533, there being the substitution of *guna*, we have *staridyat* “may he cover.”

कृतपूत्र संयोगादेः । ७ । २ । ४३ ।

चदन्तात् संयोगादोर्लङ्गसिचेत्तिहृ । स्तरिषीष्ट । स्तूषीष्ट । अस्तरिष्ट ।
अस्तूत । धूज् कम्यने । ४ । धूनोति । धूनुते । दुधाव । स्वरतीति वेट ।
दुधविष्ट । दुधोथ ।

No. 691.—Let *it* be optionally the augment of *lin* and *sich*, coming AFTER WHAT root ends in RI and BEGINS WITH A CONJUNCT consonant. Thus *starishishṭa* or *strishishṭa* “may he cover,” *astarishtā* or *astrīta* “he covered.”

The verb *dhú* (*dhún*) "to shake" makes *dhúnati* or *dhúnute* "he shakes," *dudháva* "he shook," and optionally taking the augment *it* by No. 511 *dudhavitha* or *dudhatha* "thou shookest."

श्वयुकः किति । ७ । २ । ११ ।

श्रिज एकाच उगन्ताच्च गित्कितोरिण् च । इति प्राप्ते । क्रादिनियमा-
चित्यमिट् । दुधुविव । दुधुवे । अधावीत् । अधविष्ट । अधोष्ट । अधवि-
ष्ट् । अधोव्यत् । अधविष्वताम् । अधोव्यताम् । अधविष्वत् । अधोव्यत् ।

इति स्वादयः ।

No. 692.—Let not *it* be the augment, WHEN WHAT affix HAS AN INDICATORY *g* or *k* comes AFTER the verb *sri* "to serve" OR what verb with one vowel ends in the *pratyáhára* UK. Notwithstanding this rule's having presented itself, the verb now under consideration always takes the augment *it*, in accordance with the determining rule No. 514. Thus *dudhuviva* "we two shook," *dudhuve* "he shook," *adhávit* or *adhavishṭa* or *adhoshta* "shook," *adhavishyat* or *adhoshyat* "he would shake," *adhavishyatám* or *adhosyatám* "they two would shake," *adhavishyata* or *adhoshyata* "he would shake."

So much for the 5th class of verbs—"su, &c."

The 6th class of verbs consists of "tud, &c."

The verb *tud* signifies "to torment."

तुदादयः ।

तुद व्यथने । १ ।

तुदादिभ्यः शः । ३ । १ । ७७ ।

शपोऽपवादः । तुदति । तुदते । तुतोद । तुतोदिथ । तुतुदे । तोत्ता ।
अतोत्सीत । अतुत्त । शुद्ध मेरणे । २ । नुदति । नुदते । नुनोद । नोत्ता ।
भस्ज पाके । ३ । यहिज्येति संप्रसारणम् । सस्य श्वुत्येन शः । शस्य जश्वेन
जः । भृज्जति । भृज्जते ।

No. 693.—Let there be SA AFTER TUD, &c. This debars *śap* (No. 419). Thus *tudati* or *tudatv* "he torments," *tutoda* "he tormented," *tutoditha* "thou didst torment," *tutude* "he tormented," *tottá* "he will torment," *atautsít* or *atutta* "he tormented."

The verb *nud* (*nuda*) "to send" makes *nudati* or *nudate* "he sends," *nunoda* "he sent," *nottá* "he will send."

The verb *bhrasj* means "to fry."

In forming the present tense—a vowel is substituted for the semi-vowel by No. 675, then, by the substitution of a palatal for a dental (by No. 76), the *s* becomes *ś*; and, by the change of *ś* to *jaś* (by No. 25), becomes *j*, giving *bhrijjati* or *bhrijjate* "he fries."

भ्रस्जो रेपधयो रमन्यतरस्याम् । ६ । ४ । ४७ ।

भ्रस्जो रेपस्योपधायाश्च स्थाने रमागमो वार्धधातुके । मित्त्वादन्त्यादचः परः । स्थानषष्ठीनिर्देशाद्रोपधयोर्निवृत्तिः । बभर्ज । बभर्जतुः । बभर्जिथ । बभर्षु । बभर्ज्ज । बभर्ज्जतुः । बभर्ज्जिथ । स्कोरिति सलोपाः । बश्चेति बः । बभर्ष । बभर्जे । भर्षा । भर्षा । भर्वति । भर्वति । कृदिति रमागमं ब्राह्मित्वा संप्रसारणं पूर्वविप्रतिषेधेन । भृज्ज्यात् । भृज्ज्यास्ताम् । भृज्ज्यासुः । भर्वास्त । भर्वीषु । अभार्वीत् । अभार्वीत् । अभर्ष । अभर्ष । कृष विलेखने । ४ । कृषति । कृषते । चकर्ष । चक्रषे ।

No. 694.—In the room of the *r* AND THE PENULTIMATE letter of the root *BHRASJ*, there shall be OPTIONALY the augment *RAM*, when an *ārdhadhātuka* affix follows. As it has an indicatory *m* (No. 265), the augment comes after the last vowel. [If the *ram* had been intended merely as an augment, the verb alone—not also certain letters of the verb—would have been cited in the aphorism. The citation of the letters with the 6th case-affix attached, in accordance with the aphorism I. 1 49—indicates that the augment is to act as a substitute—so that] the abolition of the *r* and of the penultimate letter takes place, in consequence of the direction implied in the 6th case-affix signifying "in the room of." Thus we have *babharja* "he fried," *babharjatuh* "they two fried," *babharjitha* or *babharshtha* (No. 334) "thou didst fry; or, alternatively, *babhrajja* "he fried," *babhrājjatuh* "they two fried," *babhrājjitha* "thou didst fry." When a *jhūl* follows, the *s* is elided by No. 237, and the final is changed to *sh* by No. 334:—thus (when the augment *it* is not employed) we have *babhrashtha* "thou didst fry," *babharje* or *babhrājjye* "he fried," *bhrashṭā* or *bhrashṭā* "he will fry," *bharkshyati* or *bhrakshyati* "he will fry." When an affix with an indicatory *k* or *ñ* follows, the substitution of a vowel for the semi-vowel, by No. 675, takes place,—debarring the augment *ram*.

(No. 694) through the superior authority specially assigned to the earlier rule of the two [contrary to the general principle laid down in No. 132]—so that we have *bhrījyāt* “may he fry,” *bhrījyāstām* “may they two fry,” *bhrījyāsuh* “may they fry,” *bharkshishṭa* of *bhrakshishṭa* “may he fry,” *abhrākshít*, or *abhrākshít abharshṭa* or *abhrashṭa* “he fried.”

The verb *kṛish* (*kṛishu*) “to draw or make furrows—to plough,” makes *kṛishati* or *kṛishute* “he ploughs,” *chakarsha* or *chakrishe* “he ploughed.”

अनुदात्स्य चद्रुपथस्यान्यतरस्याम् । ६ । १ । ५६ ।
 उपदेशेऽनुदात्स्यो य चद्रुपथस्याम् वा भलादावकिति । क्रष्टा । कर्ष्टा ।
कृषीष्ट ।

No. 695.—When an affix follows, beginning with a *jhal* and not having an indicatory *k*, then *am* is OPTIONALLY the augment OF WHAT verb IS GRAVELY ACCENTED in its original enunciation, AND HAS the vowel *ṛi* AS ITS PENUMT. Thus we have *krashṭá*, or, without the *am*, *karshṭá* “he will plough,” *kṛikshishṭa* “may he plough.”

सूशमृशक्षणवृपद्वेषद्वेः सिज्ञा वाच्यः । चक्रार्त्तीत् । चक्रार्त्तीत् । चक्र-
 त्त । चक्रष्ट । चक्रत्ताताम् । चक्रत्तन्त । मिल संगमे । ५ । मिलति । मिलते ।
 मिमेल । मेलिता । अमेलीत् । मुञ्ज मोचने । ६ ।

No. 696.—SUCH SHOULD BE STATED TO BE OPTIONALLY the substitute OF CHLI AFTER the verbs *SPRIS* “to touch,” *MRIŚ* “to perceive,” *KRISH* “to plough,” *TRIP* “to be satisfied,” AND *DRIP* “to be proud.” Thus *akrākshít* (No. 695), *akárkshít* (No. 499), or *akṛikshat* (No. 627), or *akṛishṭa* “he ploughed,” *akṛikshátám* “they two ploughed,” *akṛikshanta* “they ploughed.”

The verb *mil* (*mila*) “to mix” makes *milati* or *milate* “he mixes,” *mimela* “he mixed,” *melitá* “he will mix,” *amelit* “he mixed.”

The verb *much* (*mučhṛi*) signifies “to be free.”

शो मुचादीनाम् । ७ । १ । ५६ ।

मुच्चिलिप्विद्वलुप्सिच्छत्विद्विषयां नुम् । मुञ्जति । मुञ्जते । मोक्ता ।
 मुच्यात् । मुच्चीष्ट । अमुच्त । अमुक्त । अमुत्ताताम् । लुम्पु छेदने । ७ । लुम्प-
 ति । लुम्पते । लोप्ता । अलुप्त । अलुप्त । विद्वल लाभे । ८ । विन्दति ।
 विन्दते । विवेद । विविदे । व्याघ्रभूतिमते सेट । वेदिता । भाष्यमतेऽनिद्व ।
 वरिवेता । विच चरणे । ९ । सिञ्चति । सिञ्चते ।

No. 697.—WHEN *śa* (No. 693) FOLLOWS, let *num* be the augment OF the verbs MUCH &c. i. e. of *much* “to be free,” *lip* “to smear,” *vid* “to find,” *lup* “to cut,” *sich* “to sprinkle,” *krit* “to cut,” *khid* “to hurt,” and *piś* “to be organised.” Thus *mūnchati* or *mūnchate* “he is free,” *moktā* “he will be free,” *muchyāt* or *mukshishṭu* “may he be free,” *amuchat* or *umukta* “he was free,” *amukshātām* “they two were free.”

The verb *lup* (*lupṛi*) “to cut” makes *lumpati* or *lumpate* “he cuts,” *loptā* “he will cut,” *alupat* or *alupta* “he cut.”

The verb *vid* (*vidṛi*) “to find” makes *vindati* or *vindute* “he finds,” *viveda* or *vivide* “he found.” In the opinion of *Vyāghrabhūti*, this verb takes the augment *it*.—which would give *reditā* “he will find.” According to the opinion of the *Mahābhāshya*, it does not take the augment *it*:—witness *pariveltā* “he will become a house-holder before his elder brother.”

The verb *sich* (*shicha*) “to sprinkle” makes *siñchati* or *siñchate* “he sprinkles.”

लिपिसिचिह्नश्च । ३ । १ । ५३ ।

एम्बद्रेडः । असिचत् ।

No. 698.—Let *añ* be the substitute for *chli* AFTER these verbs—viz. *LIP* “to smear,” *SICH* “to sprinkle,” AND *HNE* “to call.” Thus *asichat* “he sprinkled.”

आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । ३ । १ । ५४ ।

लिपिसिचिह्नः परम्य ल्लेरडः वा । असिचत् । असिक्त । लिप उपदेते । १० ।
उपदेहो वृद्धिः । लिप्ति । लिप्ते । लेप्ता । अलिप्त । अलिप्त ।
अलिप्त ।

इत्युभयपदिनः ।

No. 699.—Let *añ* be OPTIONALLY the substitute of *chli* after *tip* “to smear,” *sich* “to sprinkle,” and *hwe* “to call,” WHEN THE ÁTMANEPA DA terminations ARE EMPLOYED. Thus *asichata* or *asikta* “he sprinkled.”

The verb *lip* (*lipa*) “to smear”—[which the author of the *Kaumudī* renders “to increase”] makes *limpati* or *limpate* “he smears,” *leptā* “he will smear,” *alipat*, or *alipata* or *alipta* “he smeared.”

So much for those verbs of this conjugation which take both *padas*.

कृती क्षेदने । ११ । कृत्तति । चकर्त । कर्तिता । कर्तिष्यति । कर्तस्यति ।
 अकर्त्तांसु । खिद परिघाते । १२ । खिन्दति । खिलेद । खेता । पिश अवयवे ।
 १३ । पिंशति । पेशिता । ओप्रश्चू क्षेदने । १४ । वृश्चति । वृश्च । वृश-
 श्विथ । वृश्चष्ट । वृश्चिता । वृष्टा । वृश्चिष्यति । वृह्यति । वृश्यात । अव्र-
 श्वीत । अच व्याजीकरणे । १५ । विचति । विव्याच । विविचतुः । व्यचिता ।
 व्यचिष्यति । विच्यात । अव्याचीत । अव्यचीत । व्यचे: कुटादित्वप्रनसीति
 तु नेह प्रवर्तते । अनसीति पर्युदासेन कृन्मात्रविषयत्वात । उद्धि उज्ज्वे ।
 १६ । उज्ज्वः कणश आदानं कणिशावर्जनं शिलमिति यादवः । उच्च गती-
 न्द्रियप्रलयमूर्तिभावेषु । १७ । उच्छृति । उच्चत्यृतामिति गुणः । द्विहलयह-
 णस्यानेकहलुपलक्षणत्वाच्चु । आनर्च्छ । आनर्च्छनुः । उच्छिता । उरभ उत्स-
 र्गे । १८ । उच्छक्ति । लुभ विमोहने । १९ । लुभति ।

No. 700.—The verb to cut "KRIT" (*kṛiti*) makes *kṛintati* "he cuts," *chakarta* "he cut," *kartitā* "he will cut," *kartishyati* or *kartseyati* "he will cut," *akartit* "he cut."

The verb *khil* (*khila*) "to hurt" makes *khindati* "he hurts," *chikheda* "he hurt," *khettā* "he will hurt."

The verb *piś* (*piśa*) "to be reduced to constituent parts" makes *piśati* "he is decomposed," *peśitā* "he will be decomposed."

The verb *vrasch* (*ovraschū*) "to cut" makes *vriśchati* (No. 675) "he cuts," *ravrascha* "he cut," *vavrashitha* or *vavrashītha* "thou didst cut," *vraschitā* or *vrashītā* "he will cut," *vraśchishyati* or *vrakshyati* "he will cut," *vriśhyat* (No. 675) "may he cut," *avrashit* "he cut."

The verb *vyach* (*vyacha*) "to deceive" makes *vichati* (No. 675) "he deceives," *vivydcha* "he deceived," *vivichatuh* "they two deceived," *vyachitā* "he will deceive," *vyachishyati* "he will deceive," *vichyāt* "may he deceive," *avyachit* (No. 491) or *avyachit* "he deceived." Here the *vārtika* (by which the substitution of *vriddhi* would have been prevented) viz. that "The verb *vyach* is to be regarded as one of the list 'kuṭ &c.' (No. 624), when an affix other than the *krit* affix as (No. 329) follows, does not apply—for the prohibition "not the *kṛit* affix as" refers to the *kṛit* affix only [and not to the tense-affixes:—in the same way as the expression "not a *brāhmaṇ*" would be held to refer to a man, not to a horse or a tree.]

The verb *uñchh* (*uchchhi*) means "to glean." Gleaning here means taking up grain by grain. To glean the whole ears, &c., *Yádava* tells us, is expressed by the verb *śil*.

The verb *richchh* (*richchha*) "to go, to fail in faculties, to become stiff," makes *richchhati* "he goes." By No. 653, *guna* is substituted when *lit* follows, and the augment *nu* is derived from No. 498, since the mention of a word with two consonants serves to specify a word with more consonants than one. Thus *dnarchchha* "he went," *ánar-chchhatuh* "they two went," *richchhitá*, "he will go."

The verb *ujjh* (*ujjha*) "quit" makes *ujhati* "he quits," and the verb *lubb* (*lubha*) "to bewilder" makes *lubhati* "he bewilders."

तीषसहलुभरुषरिषः । ७ । २ । ४८ ।

इच्छत्यादेः परस्य तादेरार्धधातुकस्येद्वा स्यात् । लोभिता । लोभ्या ।
लोभिष्यति । तृप्त तृम्फ तृप्तौ । २० । २१ । तृपति । तत्पर्य । तर्पिता । अत-
पैत् । तृम्फति ।

No. 701.—Let it be optionally the augment, WHEN an *árdhadhátu*^{ka} affix, beginning with T, COMES AFTER the verbs ISH "to wish," SHAHA "to endure," LUBH "to bewilder," RUSH "to hurt or kill," and RISH "to hurt or kill." Thus *lobhiti* or *lobdhé* "he will bewilder," *lobhishyati* "he will bewilder."

The verbs *tríp* (*tripa*) and *trímp* (*trimpha*) mean "to be satisfied." The former makes *trípiti* "he is satisfied," *tatarpa* "he was satisfied," *tarpitá* "he will be satisfied," *atarpit* "he was satisfied." The latter makes *trímpati* "he is satisfied."

शे तृम्फादीनां नुम् वाच्यः । आदिशब्दः प्रकारे तेन येऽत्र नकारानुष-
क्तास्ते तृम्फादयः । ततृम्फ । तृप्त्यात् । मृड एड सुखने । २२ । २३ । मृडति ।
एडति । शुन गतौ । २४ । शुनति । इषु इच्छायाम् । २५ । इच्छति । एषिता ।
एष्टा । एषिष्यति । इव्यात् । ऐकीत् । कुट कौटिल्ये । २६ । गाह्कुटादीति
हित्वम् । चुकुटिय । चुकोट । चुकुट । कुटिता । पुट संश्लेषणे । २७ । पुटति ।
पुटिता । स्फुट बिक्षने । २८ । स्फुटति । स्फुटिता । स्फुर स्फुल संचलने ।
२९ । ३० । स्फुरति । स्फुलति ।

No. 702.—"The augment NUM (No. 497) SHOULD BE STATED to be that OF the verbs TRÍMPHA "to be satisfied" AND THE LIKE when *śa* (No. 693) follows. The word *ādi* (usually rendered "&c") here means "of the same description as." So that here "trímpha and the

like" are those verbs which include the letter *n*. Thus *tat̄imp̄ha* (notwithstanding No. 362) "he was satisfied," and, when *śa* does not follow, *tr̄iphyāt* "may he be satisfied."

The verbs *m̄id* (*m̄idi*) and *pr̄id* (*pr̄idi*) "to delight" make *m̄idati* and *pr̄idati* "he delights."

The (*Vaidika*) verb *śun* (*śuna*) "to go" makes *śunati* "he goes."

The verb *ish* (*ishu*) "to wish" makes *ichchhati* (No. 539) "he wishes," *eshitā* (No. 701) or *eshṭā* "he will wish," *eshishyati* "he will wish," *ishyāt* "may he wish," *wishit* "he wished."

The verb *kut* (*kuṭa*) means "to become crooked." According to No. 624, the affixes after this verb, not having an indicatory *n* or *ṇ* being regarded as having an indicatory *ñ* (No. 467), we have *chukuti-tha* "thou didst become crooked," *chukuṭa* or *chukuṭa* (No. 490) "I became crooked," *kuṭitā* "he will become crooked."

The verb *puṭ* (*puṭa*) "to embrace" makes *puṭati* "he embraces," *puṭitā* "he will embrace."

The verb *sphuṭ* (*sphuṭa*) "to blow, to blossom, to open as a bud or flower," makes *sphuṭati* "it blossoms," *sphuṭitā* "it will blossom."

The verbs *sphur* (*sphura*) and *sphul* (*sphula*) "to quiver" make *sphurati* and *sphulati* "he quivers."

स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्निविभ्यः । ८ । ३ । ७६ ।

षत्वं वा । निष्फुरति । निस्फुरति । शू स्तवने । ३१ । परिणूतगुणोदयः ।
नुवति । नुनाव । नुविता । दुमस्जो शुद्धौ । ३२ । मज्जति । ममज्ज । मस्ज-
नशोरिति नुम् ।

No. 703.—There is optionally the substitution of *sh* for the *s* of the verbs *SPHUR* and *SPHUL* "to quiver," AFTER the prefixes *NIR*, *NI*, AND *VI* (No. 48). Thus *nishpurati* or *nishphurati* "he perpetually quivers."

The verb *ṇū* means "to praise." [That the vowel of this root is long, not short as some contend, is proved by the quotation] "*parinūta
guṇodīya*—the dawning of whose praise-worthy qualities"—[which otherwise would not scan]. This verb makes *nuvati* "he praises," *nunāva* "he praised," *nuvitā* "he will praise."

The verb *m̄asj* (*tumusjo*) "to purify by washing" makes *majjati* "he immerses," *mamajja* "he immersed." According to No. 677 this verb, when a *jhal* follows, takes the augment *num*, [the irregular application of which is specified in the following *vārtika*].

मस्जेरन्त्यात् पूर्वा नुभ वाच्यः । संयोगादिलोपः । ममहत्य । मम-
जित्य । मडक्ता । मड्क्यति । अमाङ्गीत् । अमाङ्गाम् । अमाङ्गः । हज्जो भज्जे ।
इ३ । हज्जति । रोक्ता । रोक्यति । अरौक्षीत् । भुज्जो कौटिल्ये । ३४ । हज्ज-
वत् । विश प्रवेशने । ३५ । विशति । मृश चामर्शने । ३६ । चामर्शनं स्पर्शः ।
अनुदात्य चर्दुपध्यान्तरस्याम् । अमावीत् अमावीत् । अमृक्षत् । षट्
विशरणगत्यवसादनेषु । ३७ । सीदतीत्यादि । शद् शातने । ३८ ।

No. 704.—“The augment NUM SHOULD BE STATED TO PRECEDE THE LAST letter of the root MASJ”—[not the last of the vowels as No. 265 directs]. By No. 337 there is elision of the *s*, the first member of the conjunct consonant (*snj*)—and thus we have *mamañktha* (No. 333) or *mumajjitha* “thou didst immerse,” *mañktá* “he will immerse,” *mañkshyati* “he will immerse,” *amáñkshit* “he immersed,” *amáñktám* (No. 513) “they two immersed,” *amáñkshuh* “they immersed.”

The verb *ruj* (*rujo*) “to break,” makes *rujati* “he breaks,” *roktá* “he will break,” *rokshyati* “he will break,” *araukshít* “he broke.”

The verb *bhuj* (*bhujo*) “to bend,” is conjugated like *ruj* “to break.”

The verb *viś* (*viśa*) “to enter,” makes *viśati* “he enters.”

The verb *mṛis* (*mṛiśu*) means “to touch.” “Touching” means “perceiving through the sense of touch.” By No. 695, which states that a root gravely accented, or having the vowel *ri* as its penult, optionally takes the augment *am*, we have *amrákshit* (No. 695) or *amárkshit* or (by Nos. 696 and 627) *amrikshut* “he touched.”

The verb *sad* (*shadlri*) “to go to decay, to despond,” makes *sídati* (No. 522) “he despends”—and so on.

The verb *śad* (*sadlri*) means “to decay.”

शदेः शितः । १ । ३ । ६० ।

शिद्विनेऽस्मात् तडानै स्तः । शीयते । शीयताम् । शीयेत । अशी-
यत । शशद । शत्ता । शत्यति । अशदत् । अशत्यत् । कृ वित्तेषे । ३९ ।

No. 705.—AFTER this verb, viz. *SAD* “to decay,” WHEN it has one of the affixes with AN INDICATORY S [such as the conjunctival affix *śa*—No. 693], there are the affixes *tañ* and *ána* [i. e. the *átmánepada* affixes—No. 409]. Thus *śiyate* (No. 522) “it decays,” *śiyatám* “let it decay,” *śiyeta* “it may decay,” *abśiyata* “it decayed,”—[but where the

śa is absent] *śasāda* "it decayed," *sattā* "it will decay," *śatsyati* "it will decay," *asādat* "it decayed," *asatsyat* "it would decay."

The verb *kṛī* means "to scatter."

ऋत इद्धातोः । ७ । १ । १०० ।

किरति । चकार । चक्रतुः । चक्रः । करिता । कीर्यात् ।

No. 706.—Let SHORT I be the substitute OF WHAT VERBAL ROOT ENDS IN LONG ऐ. Thus *kirati* "he scatters," *chakrā* (Nos. 653 and 489) "he scattered," *chakarath* (No. 653) "they two scattered," *chakaruh* "they scattered," *karitā* or *karitā* (No. 654) "he will scatter," *kiryāt* (No. 651), "may be scatter."

किरते लवने । ६ । १ । १४० ।

उपात् किरतेः सुट् क्षेदने । उपस्किरति ।

No. 707.—Let *sut* be the augment of the verb *kṛī* SIGNIFYING "TO CUT," coming after the prefix *upa*. Thus *upaskirati* "he cuts."

अडभ्यासव्यवायेऽपि । ६ । १ । १३६ ।

No. 708.—EVEN WHEN the augment अ॑T (No. 457) OR A REDUPLICATE syllable INTERVENES—(rule No. 707 applies).

सुट् कात् पूर्वे इति वक्तव्यम् । उपस्किरत् । उपचस्कार ।

No. 709.—IT SHOULD BE STATED THAT the augment *sur* (Nos. 707 and 708) is placed BEFORE the *k* (of the verb *kṛī*). Thus *upāskirat* and *upachāskāra* (No. 488) "he cut."

हिंसायां प्रतेश्च । ६ । १ । १४१ ।

उपात् प्रतेश्च किरतेः सुट् हिंसायाम् । उपस्किरति । प्रतिस्किरति । गृ निगरणैः । ४० ।

No. 710.—Let *sut* be the augment of the verb *kṛī* coming after the prefix *upa* AND AFTER PRATI, IN THE SENSE OF INJURING. Thus *upaskirati* or *pratiskirati* "he injures."

The verb *kṛī* means "to swallow."

अश्चि विभाषा । ८ । २ । २१ ।

गिरते रेफस्य लोडजादौ प्रत्यये । गिलति । गिरति । जगाल । जगार । जगलिष्य । जगरिथ । गलिता । गलीता । गरिता । गरीता । प्रच्छ जीप्तायाम् । ४१ । यद्युज्येति संप्रसारणाम् । एच्छति । पप्रच्छ । पप्रच्छतुः । पप्रच्छुः । प्रष्टा । प्रत्ययति । अप्राक्तीत् । मृढ़ प्राणत्यागे । ४२ ।

No. 711.—Let there be **OPTIONALLY** *l* in the room of the *r* of the verb *grī* “to swallow,” WHEN an affix, beginning with A VOWEL, follows. Thus *gilati* or *girīti* “he swallows,” *jagāla* or *jagára* “he swallowed,” *galitá*, *galítá* (No. 654), *garitá*, or *garítá* “he will swallow.”

The verb *prachchh* “to ask,” substituting a vowel for the semi-vowel according to No. 675, makes *prichchhati* “he asks,” *paprachchha* “he asked,” *paprachchhatuh* “they two asked,” *paprachchhule* “they asked,” *prashṭá* (No. 334) “he will ask,” *prakshyati* “he will ask,” *aprakshält* “he asked.”

The verb *mṛi* (*mriñ*) means “to die.”

म्रियतेर्लुङ्गलिङ्गोऽथ । १ । ३ । ६१ ।

लुङ्गलिङ्गोः शितश्व प्रक्षतिभूतान्मृङ्गक्षडानौ नान्यत्र । रिङ् । इयङ् ।
म्रियते । ममार । मर्तो । मरिष्यति । मृषीष्ट । अमृत । एह व्यायामे । ४३ ।
प्रायेणायं व्याहूर्वैः । व्याप्रियते । व्याप्रप्रे । व्याप्रप्राते । व्यापरिष्यते । व्यापृत ।
व्यापृष्टाताम् । जुषी मीतिसेवनयोः । ४४ । जुषते । जुजुषे । ज्ञाविजी भयच-
लनयोः । ४५ । प्रायेणोत्पूर्वः । उद्विजते ।

No. 712.—The *ātmanepalū* affixes (No. 409) come AFTER the root *MRI* “to die,” WHEN it takes *LUṄ*, *LIṄ*, and an affix with an indicatory *s*, but not elsewhere. By No. 580, the substitution of *riñ* (*ri*) is directed and, by No. 220, that of *iyan* (*iy*)—so that we have *mriyate* “he dies,” *mamára* “he died,” *mariṭá* “he will die,” *marishyati* “he will die,” *mriṣhishṭa* “may he die,” *anriṭu* “he died.”

The verb *pri* (*priñ*) in the sense of “to be active,” is generally preceded by the prefixes *vi* and *áñ*. Thus *vyápriyate* “he is busied,” *vyápapre* (No. 548) “he was busied,” *vyápapráté* “they two were busied,” *vyáparyshyate* “he will be busied,” *vyáprita* “he was busied,” *vyápriśhátám* “they two were busied.”

The verb *jush* (*jushí*) “to delight, to serve,” makes *jushate* “he serves,” *jiujushe* “he served.”

The verb *vij* (*ovijí*) in the sense of “to fear, to tremble,” is generally preceded by the affix *ut*. Thus *udvijate* “he fears.”

विज इट् । १ । २ । २ ।

विजेः पर इडादिप्रत्ययो डिट्टत । उद्विजिता ।

इति तुदादयः ।

No. 713.—An affix, PRECEDED BY the augment *it̄*, and coming AFTER the verb *vij* “to fear,” is as if it had an indicatory *ñ* (No. 467). Hence *upvijitā* “he will fear.”

So much for the 6th class of verbs—“*tud*, &c.”

The 7th class of verbs consists of “*rudh*, &c.”

The verb *rudh* *rudhir* means “to obstruct.”

रुधादयः ।

हथिर् आवरणे । १ ।

रुधादिभ्यः श्वम् । ३ । १ । ७८ ।

शपोऽपवादः । रुणद्वि । इन्सोरल्लोपः । रुन्दुः । हन्त्यन्ति । रुणत्सि । रुन्दुः । रुन्दु । रुणधिं । हन्त्यः । रुन्धमः । रुन्दु । हन्त्याते । हन्त्यते । हन्त्ये । हन्त्याये । रुन्दु । हन्ये । हन्यते । हन्यहे । रुरोध । रुरधे । रोद्वा । रोत्स्यति । रोत्स्यते । रुणद्वु । रुन्द्वात् । रुन्द्वाम् । रुन्धन्तु । रुन्दु । रुणधानि । रुणधाव । रुणधाम । रुन्द्वाम् । रुन्याताम् । रुन्यताम् । रुत्स्व । रुणधे । रुणधावहै । रुणधामहै । अरुणत् । अरुणद् । अरुन्द्वाम् । अरुन्यन् । अरुन्दु । अरुन्याताम् । अरुन्यत । हन्यात् । हन्यीत । रुधात् । हत्सीष्ट । अस्थत । अरोत्सीत् । अरोत्स्यत । अरोत्स्यत । भिद्विर् विदारणे । २ । द्विद्विर् द्वैधीकरणे । ३ । युजिर् योगे । ४ । रिचिर् विरेचने । ५ । रिणक्ति । रिङ् । रिरेच । रेक्ता । रेत्यति । अरिणक् । अरिचत् । अरैतीत् । अरित् । विचिर् एष्यभावे । ६ । विनक्ति । विङ् । त्रुदिर् संपेषणे । ७ । त्रुणत्ति । त्रुन्ते । त्रोत्ता । अत्रुदत् । अत्रौत्सीत् । अत्रूत्त । उच्छृदिर् दीनिदेवनयोः । ८ । कृणत्ति । कृन्ते । चक्षदर्द । सेऽसिचीति वेट् । चक्षृत्से । चक्षृदिपे । कृदिता । कृदिव्यति । कृत्स्यति । अच्छृदत् । अच्छृदिष्ट । उत्रृदिर् हिंसानादरयोः । ९ । मृणत्ति । त्रुन्ते । कृती बेष्टने । १० । कृणत्ति । त्रह हिसि हिंसायाम् । ११ । १२ ।

No. 714.—AFTER the verbs *RUDH* “to obstruct,” &c. there is SNAM. This debars *sap* (No. 419). Thus we have *runaddhi* (Nos. 157 and 586) “he obstructs,” and, the *a* being elided according to No. 611, *runddhah* “they two obstruct,” *rundhanti* “they obstruct,” *runatsi* “thou obstructest,” *runddhah* (Nos. 95 and 96) “you two obstruct,” *unddha* “you obstruct,” *runadhmi* “I obstruct,” *rundhroah* “we two obstruct,” *rundhrah* “we obstruct.” With the *ātmanepada* terminations we have *runddhe* “he obstructs,” *rundhate* “they two obstruct,” *rundhāte* (No. 559) “they obstruct,” *runtee* “thou obstructest,” *run-*

dhathe "you two obstruct," *runddhwe* "you obstruct," *rundhe* "I obstruct," *rundhwahē* "we two obstruct," *rundhmahe* "we obstruct." Then again *rurodha* or *rurudhe* "he obstructed," *roddhē* "he will obstruct," *rotsayti* or *rotsyate* "he will obstruct," *runadhdhu* "let him obstruct," *runddhát* (No. 444) "may he obstruct," *runddhám* "let the two obstruct," *rundhantu* "let them obstruct," *rundhī* "do thou obstruct," *runadháni* "let me obstruct," *runadháva* "let us two obstruct," *runadhámu* "let us obstruct," or, again, *runddhdm* "let him obstruct," *rundhátám* "let the two obstruct," *rundhatám* (No. 559) "let them obstruct," *runtswā* "do thou obstruct," *runadhāi* "let me obstruct," *runadhávahai* "let us two obstruct," *runadhāmahai* "let us obstruct," *arunat* (No. 165) or *arunad* "he obstructed," *arundhím* "they two obstructed," *arundhan* "they obstructed," *arundhā* "he obstructed," *arundhátám* "they two obstructed," *arundhata* "they obstructed," *rundhyát* or *rundhita* "he may obstruct," *rudhyát* or *rutsishṭa* "may he obstruct," *arudhat* (No. 608) or *arautsít* "he obstructed," *arotsyat* or *arotsyata* "he would obstruct."

In the same way are conjugated *bhid* (*bhidir*) "to break," *chhid* (*chhidir*) "to split," and *yuj* (*yujir*) "to join."

The verb *rich* (*richir*) "to purge" makes *rinakte* or *rińkte* "he purges," *virecha* "he purged," *rektá* "he will purge," *rekshyati* "he will purge," *arinak* (No. 199) "he purged," *arichat* (No. 668) or *araikslát* or *ariktu* "he purged."

The verb *rich* (*vichir*) "to differ or be separate" makes *vinakti* or *vińkte* "he differs."

The verb *kshud* (*kshudir*) "to pound" makes *kshunatti* or *kshunte* "he pounds," *kshottá* "he will pound," *akshudat* "he pounded," *akshautsít* or *akshutta* "he pounded."

The verb *chhríd* (*uchchhrídir*) "to shine or play" makes *chhrinatti* or *chhrinte* "he shines," *chachchiarda* "he shone." According to No. 670, the augment *it* being optional when *s* follows, we have *chachchhrítse* or *chachchhridishe* "thou didst shine," *chharditá* "he will shine," *chhardishyáti* or *chhartsyate* "he will shine," *achchhrídut* "he shone," *achchhardít* or *achchhardishtu* "he shone."

The verb *trid* (*utri-lir*) "to injure or disregard" makes *trinatti* or *trinte* "he injures;" and *krit* (*kritt*) "to surround" makes *kriňatti* "he surrounds."

The verbs *trih* (*triha*) and *his* (*hisi*) mean "to kill or injure in any manner."

त्वरणह इम् । ७ । ३ । ६२ ।

सुहः शनमि क्षने दम् हलादौ पिति । तृष्णेठि । तृष्णः । ततर्ह । तर्हिता ।
 अत्यृष्णेट । शनाचलोपः । हिनस्ति । जिह्सि । हिंसिता । उन्द्री क्षेदने । १३ ।
 उनस्ति । उन्नः । उन्द्रन्ति । उन्द्रांचकार । ग्रौनत् । ग्रौन्ताम् । ग्रौन्तन् ।
 ग्रौनः । ग्रौनदम् । ग्रज्जू व्यक्तिप्रक्षणकान्तिगतिषु । १४ । ग्रनक्ति । ग्रङ्गः ।
 ग्रज्जन्ति । ग्रानज्ज । ग्रानज्जिथ । ग्रानद्वय । ग्रज्जिता । ग्रङ्ग । ग्रङ्गधि ।
 ग्रनज्जानि । ग्रानक ।

No. 715.—Of *trih* “to injure,” when *śnam* (No. 714) has been applied (and the form has thence become *TRIṄAH*), let *IM* be the augment, when an affix, beginning with a consonant and distinguished by an indicatory *p*, follows. Thus *trīṇedhi* “he injures,” *trīṇdhah* “they two injure,” *tatarha* “he injured,” *tarhitā* “he will injure,” *atrinet* (Nos. 199 and 276) “he injured.”

The verb *his* (*hisi*) “to injure” having taken *num* by No. 497, and rejecting the *n* by No. 717, makes *hinasti* “he injures,” *jihinisa* “he injured,” *hinsitā* “he will injure.”

The verb *und* (*undi*) “to moisten” makes *unatti* No. 717) “he moistens,” *untah* “they two moisten,” *undanti* “they moisten,” *undāñchakāra* (No. 546) “he moistened,” *aunat* (Nos. 478 and 218) “he moistened,” *auntám* “they two moistened,” *aundun* “they moistened” *aunah* “thou didst moisten,” *aunadum* “I moistened.”

The verb *añj* (*añjū*) “to make clear, to anoint, to be beautiful to go,” makes *anakti* “he makes clear,” *añktah* “they two make clear,” *añjanti* “they make clear,” *ánañja* “he made clear,” *ánañjitha* or *ánañktha* “thou didst make clear,” *añjiti* or *áñkti* “he will make clear,” *añdhi* “do thou make clear,” *anajáni* “let me make clear,” *ának* “he made clear.”

आञ्जे: सिच्चि । ७ । २ । ७१ ।

आञ्जे: सिचो नित्यमिष्ट । आञ्जीत । तज्ज्व संकोचने । १५ । तनक्ति ।
 तड़का । तज्ज्वता । ग्रोविज्ञी भयचलनयोः । १६ । विनक्ति । विडृक्तः । विज
 इडिति डित्त्वम् । विविजिथ । विजिता । ग्रविनक् । ग्रविज्ञीत । शिष्यत्
 विशेषणे । १७ । शिनष्टि । शिंष्टः । शंबन्ति । शिनति । शिशेष । शिशेषिथ ।
 शेषा । शेत्यति । हेष्टिः । शिष्टि । शिष्टाणि । ग्रशिनट् । शिंष्वात् । शि-
 ष्वात् । ग्रशिष्वत् । एवं पिष्टल संचूर्णने । १८ । भजो आमर्दने । १९ ।

No. 716.—It is always the augment of *SICH* AFTER the verb *AṄJ* “to make clear.” Thus *áñjit* (No. 480) “he made clear.”

The verb *tañch* (*tañchú*) "to shrink" makes *tanakti* "he shrinks," *tañktá* or *tañchitá* "he will shrink."

The verb *vij* (*ovijí*) "to be afraid, to tremble," makes *vinakti* "he trembles," *viñtuh* "they two tremble." According to No. 713, the augment *it* being regarded as having an indicatory *n* (No. 467), we have *vivijitha* "thou didst tremble," *vijitá* "he will tremble," *avivak* (No. 199) "he trembled," *avijít* "he trembled."

The verb *śish* (*śishlri*) "to distinguish or individualize" makes *śinash्ति* "it distinguishes," *śinash्तह* "they two distinguish," *śinshanti* "they distinguish," *śinukshi* "thou distinguishes," *śiśesha* "it distinguished," *śiśeshitha* "thou didst distinguish," *śesh्ता* "it will distinguish," *śekshyati* "it will distinguish. By No. 593 *dki* being substituted for *hi*, we have *śinghi* "do thou distinguish," *śinusháṇi* "let me distinguish," *aśinat* (No. 165) "it distinguished," *śinshyát* "it may distinguish," *śishyát* "may it distinguish," *aśishat* "it distinguished."

In like manner *pish* (*pishlri*) "to grind" is conjugated.

The verb *bhanj* (*bhanjo*) means "to break."

आङ्ग्लोपः । ६ । ४ । २३ ।

शनमः परस्य नस्य लोपः स्यात् । भनक्ति । बभज्जथ । बभद्वज्य । भद्रक्ता ।
भद्रिध । अभाद्रीत । भुज पालनाभ्यवहारयोः । २० । भुनक्ति । भोक्ता ।
भोत्यति । अभुनक् ।

No. 717.—Let there be ELISION OF the letter *N* coming AFTER *SNAM* (No. 714). Thus we have *bhanakti* "he breaks," *babhañjitha* or *babhañktha* "thou didst break," *bhañktá* "he will break," *bhañgldhi* (No. 593) "do thou break," *abhañkshit* "he broke."

The verb *bhuj* (*bhuja*) "to protect or eat" makes *bhunakti* "he eats," *bhoktá* "he will eat," *bhokshyati* "he will eat," *abkunak* "he ate."

भुजोऽनवने । १ । ३ । ६६ ।

तडानै स्तः । आदनं भुड्क्ते । अनवने क्लिम् । महो भुनक्ति । जिरन्ती
दीन्तौ । २१ । इन्द्रै । इन्याते । इन्यते । इन्से । इन्द्रै । इन्यांचक्के ।
इन्यता । इन्द्राम् । इन्याताम् । इन्द्रै । ऐन्द्रै । ऐन्याताम् । ऐन्द्राः । विद
विचारणे । २२ । विन्ते । वेत्ता ।

इति रुधादयः ।

No. 718.—The *álmánepadu* affixes (No. 409) are put AFTER the verb BHUJ, NOT IN THE SENSE OF PROTECTING. Thus we may say *odanān bhūñkte* “he eats boiled rice.” Why “not in the sense of protecting?” Witness the phrase—*mahīn bhunakti* “he preserves the earth.”

The verb *indh* (*nī-indhē*) “to shine” makes *inddhe* “he shines,” *indhāte* “they two shine,” *indhate* “they shine,” *intse* “thou shinest,” *inddhwe* “you shine,” *indhāñchakre* (No. 546) “he shone,” *indhitā* “he will shine,” *inddhām* “let him shine,” *indhātām* “let the two shine,” *inadkai* “let me shine,” *ainddha* “he shone,” *aindhātām* “they two shone,” *ainddhāh* “thou didst shine.”

The verb *vid* (*vidē*) “to consider” makes *vinte* “he considers,” *vettā* “he will consider.”

So much for the 7th class of verbs—“*rudh*, &c.”

The 8th class of verbs consists of “*tan*, &c.”

The verb *tan* (*tanu*) means “to expand.”

तनादयः ।

तनु विस्तारे । १ ।

तनादिक्षम्भ्य उः । ३ । १ । ७६ ।

श्योऽपवादः । तनोति । तनुते । ततान । तेने । तनितासि । तनितासे । तनिष्यति । तनिष्यते । तनुताम् । अतनोत् । तनुयात् । तन्वीत । तन्यात् । तनिषीष्ट । अतनीत् । अतानीत् ।

No. 719.—AFTER the verbs “*TAN*, &c.,” AND the verb *kṛī* “to make,” let there be *u*. This debars *śap* (No. 419). Thus we have *tanoti* or *tanute* “he expands,” *tutāna* or *tene* (No. 494) “he expanded,” *tanitāsi* or *tanitāse* “thou wilt expand,” *tanishyati* or *tanishyate* “he will expand,” *tanutōm* “let him expand,” *atanot* “he expanded,” *tanuyāt* or *tanwita* “he may expand,” *tanyāt* or *tanishishtha* “may he expand,” *atanit* or *atdnit* (No. 419) “he expanded.”

तनादिभ्यस्तथासोः । २ । ४ । ७६ ।

तनादेः सिचो वा लुक् तथासोः । अतत । अतनिष्ट । अतथाः । अतनिष्टाः । अतनिष्यत । अतनिष्यत । षणु दाने । २ । सनेत्ति । सनुते ।

THE LAGHUKAUMUDI:

No. 5.—Let A CONSONANT FINAL in an *upadeśa* be called ‘it’ (No. 7.). An *upadeśa* is defined as signifying an ‘original enunciation’—that is to say, an affix, (*pratyaya*, No. 139,) or an augment (*āgama* No. 102.) or a verbal root (*dhātu*, No. 49,) or, in short, any form of expression which occurs only in technical treatises on grammar, and which is not a word ready for use, but one of the supposed original elements of a word.

A word which is not seen in a *sūtra*, but which is necessary to complete the sense, is always to be supplied from some other *sūtra*. The reason of this is as follows. In the treatises of the Sanskrit grammarians, brevity is regarded as a primary requisite. According to the author of the *Muhābhāshya*, or Great Commentary, ‘the grammarians esteem the abbreviation of half a short vowel as equivalent to the birth of a son.’ Accordingly, *Pāṇini* in his *Aṣṭādhyāyī* or ‘Grammar in Eight Lectures,’ avoids repeating in any *sūtra* the words which can be supplied from a preceding one. When the original order of the *sūtras* is abandoned, as in the present work, it becomes necessary to place before the student, in the shape of a commentary, the words which *Pāṇini* left him to gather from the context. Thus, to complete the *sūtra* before us (viz., *hal antyam*), the words ‘*upadeśe*’ and ‘*it*’ are required; and these are supplied from a previous *sūtra*, which, in the present arrangement, will be found at No. 36.

आदर्शनं लोपः । १ । १ । ६० ।

प्रसक्तस्यादर्शनं लोपसंज्ञं स्यात् ।

No. 6.—LOPA (elision, or the substitution of a blank) signifies DISAPPEARANCE. Let this be the term for the disappearance of anything previously apparent.

तस्य लोपः । १ । ३ । ६ ।

तस्येतो लोपः स्यात् । णादयोऽणाद्यार्थाः ।

No. 7.—In the room OF THAT which is called ‘it,’ let there be A BLANK. Thus all the final consonants in the *Śiva-sūtras* are left out of view, when these are employed to designate any class of letters; the use of the *n* and the rest of the fourteen being to assist in forming the brief names of these classes, as explained in the rule here following.

आदिरन्त्येन सहेता । १ । १ । ७१ ।

अन्त्येनेता सहित आदिर्मध्यानां स्वस्य च संज्ञा स्यात् । यथोऽण्टि अ
इं उ वर्णानां संज्ञा । एवमच्च हर्लित्यादयः ।

No. 8.—Let AN INITIAL LETTER, WITH AN 'IT' LETTER AS A FINAL, be the name of itself, and of the intervening letters. Thus, let 'an,' formed of 'a' as its initial letter, and of 'n' (No. 7.) as its final, be the name of 'a' itself and of 'i' and 'u' which intervene betwixt 'a' and 'n.' So let 'ach' be the name of 'a,' 'i,' 'u,' 'ri,' 'lpi,' 'e,' 'o,' 'ai,' 'au,' that is to say, of all the vowels; let 'hal' be the name of all the consonants between 'h' inclusive in the fifth *Śiva-sūtra*, and the 'l' which closes the list; and 'al' the name of all the letters together, both vowels and consonants; and so of other *pratyāhāras*, or names of classes of letters.

उकालोऽञभूस्वदीर्घपूतः । १ । २ । २७ ।

उश्च उश्च उश्च वः । वां काल इव कालो यस्य सोऽच्च क्रमाद् द्वस्य-
दीर्घपूतसंज्ञः स्यात् । स प्रत्येकमुदात्तादिभेदेन चिधा ।

No. 9.—LET A VOWEL WHOSE TIME (or prosodial length) IS THAT OF short U, long Ú, and prolated Ú, be called accordingly SHORT, LONG, and PROLATED. These again are severally threefold, according to the division of 'acutely accented, &c.,' here following.

उच्चैरुदात्तः । १ । २ । २६ ।

No. 10.—A vowel uttered WITH A HIGH TONE is said to be ACUTELY ACCENTED. (The grammarians describe this accentuation as being the result of employing, in the utterance of the vowel, what they call the *upper half* of the organ, that is to say of the palate, lips, &c, see No. 14).

नीचैरनुदात्तः । १ । २ । ३० ।

No. 11.—A vowel uttered WITH A LOW TONE is said to be GRAVELY ACCENTED.

समाहारः स्वरितः । १ । २ । ३१ ।

स नवविधेऽपि प्रत्येकमनुनासिकाबनुनासिकत्वाभ्यां द्विधा ।

No. 12.—When there is A COMBINATION of the acute and grave accent, the vowel HAS THE CIRCUMFLEX ACCENT. The application of

the three accents to the three several prosodial lengths gives nine varieties of each vowel. This nine-fold variety is further doubled by the presence or absence of *nasality*, which is next to be defined.

मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः । १ । १ । ८ ।

मुखसहितनासिकयोच्चार्यमाणो वर्णोऽनुनासिकसंज्ञः स्यात् । तदित्यम् । च इ उ एषां वर्णानां प्रत्येकमष्टादश भेदाः । लवर्णस्य द्वादश तस्य दीर्घभावात् । एचार्मणि द्वादश तेषां ह्रस्वाभावात् ।

No. 13.—Let THAT WHICH IS PRONOUNCED BY THE NOSE ALONG WITH THE MOUTH be called NASAL. Thus, of the letters *a i u ri*, there are severally eighteen different modifications. Of the letter *lri* there are only twelve, because it does not possess the long (but only the short and the prolated) prosodial time (No. 9). Of the letters *e ai o au* also there are only twelve modifications, because these have not the short prosodial time.

तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम् । १ । १ । ६ ।

ताल्पादिस्थानमाभ्यन्तरप्रयत्नस्वेत्यतद् द्वयं यस्य येन तुल्यं तन्मयः सवर्णसंज्ञं स्यात् । चतुर्वर्णयोर्मिथः सावर्ण्यं वाच्यम् ।

No. 14.—Let two letters HAVING THE SAME ORGAN (or *place* of origin) such as the palate, &c., and attended WITH THE SAME EFFORT of utterance within the mouth, be called HOMOGENEOUS one with another. *Katyāyana* remarks on this: ‘The homogeneousness of *ri* and *lri*, one with another, should be stated.’ This form of expression—viz., ‘should be stated’—distinguishes the supplementary remarks (*vártika*) of *Katyāyana*.

अकुहविसर्जनीयानां कण्ठः । इच्छुयशानां तालु । चतुर्षाणां मूर्धा । लतुलसानां दन्ताः । उपपथ्यानीयानामोष्ठौ । जमडणानां नासिका च । एदैतोः कण्ठतालु । ओदैतोः कण्ठोष्ठम् । वकारस्य दन्तोष्ठम् । जिह्वामूलायस्य जिह्वामूलम् । नासिकानुस्वारस्य ।

No. 15.—The THROAT is the organ OF the gutturals A Á KA KHA GA GHA ÑA (No. 17) HA and VISARGA; the PALATE, OF the palatals, i CHA CHHA JA JHA ÑA YA and SA; the HEAD, OF the cerebrals RI RÍ TA THA DA DHA ÑA RA and SHA; the TEETH, OF the dentals LRÍ LRÍ TA THA DA DHA NA LA and SA; the LIPS, OF the labials U Ú PA PHA BA BHA MA, AND OF UPADHMÁNÍYA, as *visarga* is called when it is written

in the form of two semi-circles before *pa* or *pha* (No. 117). Of the nasal letters *ŃA MA ŃA ḅA AND NA*, the NOSE ALSO is an organ, in addition to the organ of the class in which each respectively appears above. The organs OF *E* and *AU* are the THROAT and the PALATE; OF *O* and *AU*, the THROAT and the LIPS; OF *VA*, the TEETH and the LIPS. The organ OF *JIHWÁMULÍYA*, as *visarga* is called when it is written in the form of two semi-circles before *ka* or *kha*, is the ROOT OF THE TONGUE. The NOSE is the organ OF *ANUSWÁRA*.

यत्रा द्विधा । आभ्यन्तरो बाह्यश्च । आद्यः पञ्चधा । स्पृष्टेष्टस्पृष्टेष्टु-
वृत्तविवृत्तसंवृत्तमेदात् । तत्र स्पृष्टप्रयत्नं स्पर्शानाम् । दृष्टः स्पृष्टन्त स्थानाम् ।
दृष्टुवृत्तमूष्मणाम् । विवृतं स्वराणाम् । द्रुस्वस्यावर्णस्य प्रयोगे संवृतम् ।
प्रक्रियादशायां तु विवृतमेव । बाह्यस्त्वेकादशधा । विवारः संवारः श्वासो
नादो घोषोऽघोषोऽत्यप्राणो महाप्राण उदात्तोऽनुदात्तः स्वरितस्त्वेति । खरो
विवारः श्वासा अघोषाश्च । हशः संवारा नादा घोषाश्च । वर्गाणां प्रथम-
वृत्तीयपञ्चमा यणश्वात्यप्राणा । वर्गाणां द्वितीयचतुर्थैश्च शलश्च महाप्राणाः ।
कादयो मावसानाः स्पर्शाः । यणोऽन्तःस्थाः । शल ऊष्माणाः । अचः स्वराः ।
॥ क ॥ ख इति कलाभ्यां प्रागर्धविसर्गमदृशो जिह्वामूलीयः । ॥ प ॥ फ इति
पफाभ्यां प्रागर्धविसर्गमदृश उपधानीयः । चं चः इत्यचः परावनुस्वारविसर्गैः ।

No. 16.—THE EFFORT in utterance is TWOFOLD, that which takes place WITHIN the mouth, AND that which is EXTERNAL as regards the mouth, belonging to the throat. THE FORMER IS OF FIVE KINDS—ACCORDING TO THE DIVISION OF TOUCHED, SLIGHTLY TOUCHED, SLIGHTLY OPEN, OPEN and CONTRACTED. The EFFORT when the organ is TOUCHED by the tongue, BELONGS TO the five classes of consonants SPARŚA; when it is SLIGHTLY TOUCHED TO the semi-vowels (called ANTASTHA, because, in the common arrangement of the alphabet, they stand between the five classes and the sibilants); when the organs of speech are SLIGHTLY OPEN, TO the sibilants and the aspirate USHMAN; when the organs are OPEN, TO the vowels SWARA. IN ACTUAL USE, the organ in the enunciation OF THE SHORT A is CONTRACTED: but it is considered to be OPEN only, as in the case of the other vowels, when the vowel A is IN THE STATE OF TAKING PART in some operation of grammar. (The reason for this is, that if the short a were held to differ from the long ā in this respect, the homogeneousness mentioned in No. 14 would not be found to exist between them, and the operation of the rules depending upon that homogeneousness would be debarred. In order to restore the

short *a* to its natural rights, thus infringed throughout the *Aṣṭādhyāyī*, *Pāṇini* with oracular brevity in his closing aphorism gives the injunction ‘AA,’ which is interpreted to signify “Let short *a* be held to have its organ of utterance contracted, now that we have reached the end of the work in which it was necessary to regard it as being otherwise.”

The effort in utterance EXTERNAL as regards the mouth is of ELEVEN KINDS—viz, EXPANSION of the throat, producing hard articulation; CONTRACTION of the throat, producing soft articulation; SIGHING; SOUNDING; LOW PREPARATORY MURMUR; ABSENCE OF SUCH MURMUR; SLIGHT ASPIRATION; STRONG ASPIRATION; and the effort of ACUTE, GRAVE, and CIRCUMFLEX accentuation. IN the case of the letters in the *pratyáhára KHAR* (viz., the hard consonants *kha pha chha tha tha cha ta pa śa sha sa*,) the effort is that of VIVÁRA, ŚWÁSA, and AGHOSHA. IN the case of the letters in the *pratyáhára HAŚ*, (viz., the soft consonants *ha ya va ra la n̄i mu ñu na na jha bha gha ḍha dha ja ba ga ḍa da*,) it is that of SAÑVÁRA, NÁDA, and GHOSHA. (We may here remark, that, as these two classes of consonants, the hard and soft are effectually discriminated by the vivára and sañvára difference, the additional distinctions of śwása, náda, ghosha, and aghosha whatever may be their utility or import elsewhere, are of no consequence here. With reference to the low preparatory murmur and its absence, the soft and hard letters are sometimes termed ‘sonants’ and ‘surds.’ THE FIRST AND THIRD LETTER IN each of THE FIVE CLASSES, in the ordinary arrangement of the alphabet (viz., *ka cha ṭa ta pa* and *ga ju ḍa da ba*), AND the letters denoted by the *pratyáhára YAṄ* (viz, the semi-vowels *ya va ra la*), are UNASPIRATED. THE SECOND AND FOURTH LETTERS OF the same CLASSES (viz., *kha chha tha tha pha* and *gha jha ḍha ḍha bha*,) AND the letters denoted by the *pratyáhára ŚAL*, (viz., the sibilants and the aspirate, *śa sha sa ha*,) are ASPIRATED. The letters in the ordinary arrangement of the alphabet, BEGINNING WITH KA, AND ENDING WITH MA, are the five classes of consonants SPARŚA. Those denoted by the *pratyáhára YAṄ* are the semi-vowels ANTASTHA; those denoted by ŚAL, the sibilants and aspirate ÚSHMAN; those denoted by ACH are the vowels SWARA. A character LIKE THE HALF OF VISARGA, when standing BEFORE KA or KHA, is called JIHWÁMÚLÍYA and when standing BEFORE PA or PHA is called UPADHMÁNÍYA (No. 15). A character, in the shape

of A DOT, FOLLOWING A VOWEL, is called ANUSWĀRA; and one in the shape of TWO DOTS, or small circles, VISARGA.

आणुदित् सर्वर्णस्य चाप्रत्ययः । १ । १ । ६६ ।

अविधीयमानोऽगुदित्त्वं सर्वर्णस्य संज्ञा स्यात् । अत्रैव ग् परेण गकारेण ।

कु चु टु तु पु एते उदितः । तदेवम् इत्यष्टादशानां संज्ञा । तथेकारोकारौ ।

चकारस्त्रिंशतः । एवं लकारोऽपि । एतो द्वादशान्तम् । अनुनासिकाननुनासि-

कभेदेन यत्ता द्विधा । तेनाननुनासिकास्ते द्वयोर्द्वयोः संज्ञा ।

No. 17.—Let a letter, denoted by the *pratyáhára* *añ*, NOT pronounced as AN AFFIX or operative agent, but as something to be operated upon, AND let in like manner A LETTER FOLLOWED BY AN INDICATORY *u*, be the name of (and so imply) its homogeneous letters also.

Here the *pratyáhára añ* is made by the latter *ñ* (of the sixth of the *sútras* of *Siva*, viz. *lau*, and not by the *ñ* at the end of the first *sútra*. The *pratyáhára* is therefore held to denote the semi-vowels as well as the vowels.) The letters above referred to, with an indicatory *u*, are *ku chu tu tu pu*; (*ku* represents the guttural class, *chu* the palatals, *tu* the cerebrals, *tu* the dentals, and *pu* the labials). Hence *a* is the name of (and implies) its eighteen several varieties (No. 13); and so *i* and *u*. The vowel *ri* is the name of thirty (for it denotes its own eighteen varieties, and the twelve varieties of *lri*, No. 13). So *lri* also (for it denotes its own twelve varieties, and the eighteen modifications of *ri*). The diphthongs *e ai o au* (*ech*) are each the name of twelve. Through the distinction of nasal and non-nasal, *ya va* and *bu* are twofold; and, by this rule, the non-nasal form of each implies both.

परः संनिकर्षः संहिता । १ । १ । १०६ ।

ब्र्णानामतिशयितः संनिधिः संहितासंज्ञः स्यात् ।

No. 18.—Let the CLOSEST PROXIMITY of letters be called CONTACT (*saṅhitā*).

हलोऽनन्तराः संयोगः । १ । १ । १७ ।

अञ्जित्यवहिता हलः संयोगसंज्ञाः स्युः ।

No. 19.—Let CONSONANTS UNSEPARATED by vowels be called A CONJUNCTION of consonants.

सुप्तिङ्गन्तं पदम् । १ । ४ । १४ ।

‘सुषक्तं तिङ्गन्तं च पदसंज्ञं स्यात् । इति संज्ञाप्रकरणम् ॥

No. 20.—Let THAT WHICH ENDS IN “SUP” (No. 137). OR IN “TIṄ” (No. 408) be called a PADA (or inflected word, as distinguished from a root, or that which has undergone no such inflection).

So much for the chapter on terms. We now came to the conjunction of vowels.

अच्चसन्धिः ।

इको यणचि । ६ । १ । ७७ ।

इकः स्याने यण् स्यादचि संहितायां विषये । सुधी उपास्य इति स्थिते ।

No. 21.—Instead OF a letter denoted by the *pratyáhára* IK, let there be one denoted by the *pratyáhára* YAN, in each instance WHERE one denoted by the *pratyáhára* ACH immediately follows.

In the case, for example, of the word *sudhí* (meaning “the intelligent”) followed by the word *upásya* (“to be worshipped”).

It is to be observed that the foregoing aphorism consists solely of the three *pratyáháras* ik yan and ach, the first having the termination of the genitive or *sixth case*; the second, that of the nominative or *first case*; and the third, that of the locative or *seventh case*. The force of these terminations is to be ascertained from other aphorisms; because, although the author of the *Kaumudi*, in his *vṛitti* or expansion of the aphorism, has collected all that is required, yet the student, not content to receive anything on a lower authority than that of *Páṇini* must be enabled to verify the interpretation offered to him. Holding, therefore, that we have merely got three *pratyáháras*, with different terminations, we proceed to enquire (1st) which is to give way, (2nd) which is to take its place, and (3rd) which is to be regarded as the cause of the change. For the sake of brevity we may now drop the term *pratyáhára*, and speak of yan, ach, &c. simply.

तस्मिन्निर्ति निर्दिष्टे पूर्वस्य । १ । १ । ६६ ।

सप्तमीनिर्देशेन विधीयमानं कार्यं वर्णान्तरणाव्यवहितस्य पूर्वस्य दोषम् ।

No. 22.—WHEN A TERM IS EXHIBITED IN THE SEVENTH CASE (No. 137,) the operation directed is to be understood as affecting the state OF WHAT immediately PRECEDES that which the term denotes.*

In the present instance, the term exhibited in the seventh case is *ach*. In the example *sudhí upásya*, the *u* of *upásya* is the vowel which that term denotes; and that which is to be affected is the final *i* (*ik*) of *sudhí*, which immediately precedes the *u*. By the foregoing rule, *yan* is to be substituted for the *ik*, but *yan* is the common name of the four letters *y v r* and *l*, and the question occurs--which of these is to be the substitute? The next rule supplies the answer.

स्थानेऽन्तरतमः । १ । १ । ५० ।

प्रसङ्गे सति सदृशतम आदेशः स्यात् । सु ध् य् उपास्य इति जाते ।

No. 23.—When a common term is obtained as a substitute, let THEN LIKEST of its significates, to that IN THE PLACE of which it comes, be the actual substitute.

Of the four letters denoted by *yan*, *y*, being a palatal, is the likest to *t*. Thus we have got *sudhyupásya*, which furnishes an occasion for another rule to come into operation.

अनचिच्च । ८ । ४ । ४७ ।

अचः परत्य यरो द्वे वा स्तो न त्वचिः ।

No. 24.—Of *yar*, after *ach*, the reduplication is optional; BUT NOT IF *ACH FOLLOW*.

In *sudhyupásya* the *dha* is *yar* (this denoting all the consonants except *ha*), and it follows *u* (*ach*), and it is not followed by *ach*, being followed by *ya*. Therefore, if we make the optional reduplication, we get *sudhdhyupásya*. This calls another rule into operation.

भलां जश भशि । ८ । ४ । ५३ ।

स्यष्टम् । इति धकारस्य दकारः ।

No. 25.—Instead OF the letters called JHAL there shall be JAS IF JHAS FOLLOW.

Thus, instead of the first *dha* (*jhal*) of *sudhyupásya*, since *dha*, (*jhas*) follows it, there must be *jaś*; that is to say, *ja ba ga da* or *da*. Of these the likest (No. 23) is *da*. So, we get *suddhyupásya*; and the process might here terminate, did not another rule start an objection.

संयोगान्तस्य लोपः । ८ । २ । २३ ।

१ संयोगान्तं यत् पदं तदन्तस्य लोपः स्यात् ।

No. 26.—Let there be ELISION of the final OF THAT *pada* (No. 20) WHICH ENDS IN A COMPOUND CONSONANT.

In *suddhyupásya* the *pada* *suddhy* ends with a compound consonant; and, according to the rule, the whole *pada* ought to disappear. The rule, however, is limited by the qualification that follows.

अलोऽन्त्यस्य । १ । १ । ५२ ।

षष्ठीनिर्दिष्टान्तस्यादेशः स्यात् । इति प्राप्ते ।

No. 27.—Let the substitute take the place OF only THE FINAL LETTER of that which is denoted by a term exhibited in the genitive or sixth case.

An instance of elision (*lopa* No.7) is regarded by the Sanskrit grammarians as the substitution of a blank. So a blank is directed to be substituted for the *y*, the final letter of the word *suddhy*, which is denoted (in No. 26) by a term, in the genitive or sixth case, viz. "of that *pada* which ends in a compound consonant." But here *Kátyáyana* interferes, and remarks as follows:—

**यणः प्रतिषेधो वाच्यः । सुद्धुपास्यः । मद्धरिः ।
धाक्षंशः । लाकृतिः ।**

No. 28.—"The PROHIBITION of the rule (No. 26) in the case of YAN SHOULD BE STATED."

So the elision does not take place, and the formation of the word *Suddhyupásya* (a name of God—"He who is to be worshipped by the intelligent") is completed.

By a like process are formed the three words *Madhhwari* (a name of *Vishnu*—"the foe of the demon *Madhu*,") *Dhátranśa* (a name of *Brahmá*—"a portion of *Vishnu* the cherisher") and *lákṛiti* ("the form of the letter *lṛi*") in which the other letters denoted by *yan* are successively exhibited. The student, after making himself familiar with the process in the instance of *Suddhyupásya*, should exercise himself in applying it to these and similar instances, not referring to his book except when his memory fails him.

We now proceed to consider the changes that depend upon the diphthongs (*eeh*).

एचोऽयवायावः । ६ । १ । ७८ ।

एचः क्रमादय च च ग्राव् ग्राव् एते स्पुरचि ।

No. 29.—Instead OF ECH, when *ech* follows, let there be in due order, **AY AV ÁY ÁV**.

The due order is ascertained by the next rule.

यथासंख्यमनुदेशः समानाम् । १ । ३ । १० ।

समसम्बन्धी विधिर्यथासंख्यं स्यात् । हरये । विश्वे । नायकः पावकः ।

No. 30.—When a rule involves the case OF EQUAL NUMBERS OF substitutes and of things for which these are to be substituted, let THEIR MUTUAL CORRESPONDENCE (or the assignment of each to each) be ACCORDING TO THE ORDER OF ENUMERATION.

Thus *ech* denotes the four diphthongs *e o ai ou*, and the four substitutes enumerated in the preceding rule are distributed among them—thus *ay* is the substitute of *e*, *av* of *o*, *áy* of *ai* and *áv* of *ou*. Example: *hare+e=haraye* “to Hari,” *vishno+e=vishnave*, “to Vishnu,” *nai+aka=náyaka* “a leader,” *pau+aku=pávaka*, “purifier, i. e. “Fire.”

A similiar change, under different circumstances, is directed by the next rule.

वात्तो यि प्रत्यये । ६ । १ । ७६ ।

यकारादौ प्रत्यये परे ओदौतोरव् चाव् एतौ स्तः । गव्यम् । नाव्यम् ।

No. 31.—There shall be substituted WHAT ENDS IN V (viz. the two substitutes *av* and *áv*) for the corresponding *o* and *ou*, WHEN AN AFFIX (No. 139) beginning with the letter YA FOLLOWS.

Thus *go+yam=gavyam* “belonging to a cow;” *nau+yam=návyam* “belonging to a boat.”

The following *vártika* provides for a solitary case.

अध्यपरिमाणे च । गव्यतिः ।

No. 32.—“And when the compound is employed in the sense of a measure of distance,” the *o* of *go*, followed by *yúti* (though this is not an affix, No. 31) becomes *av*. Thus *go+yúti=gavyúti*, when it signifies “a distance of about four miles;” but the substitution does not take place when it signifies a “yoke of oxen” (*goyúti*).

अदेक्षुणाः । १ । १ । २ ।

अत् एह च गुणसंज्ञः स्यात् ।

No. 33.—Let short *a* and *eñ* (that is to say *e* and *o*) be called GUÑA.

But why is the short *a* alone understood here in seeming contradiction to what was said in No. 17? The next rule will account for this.

तपरस्तत्कालस्य । १ । १ । ७० ।

तः परो यस्मात् स च तात्परत्वोच्चार्यमण्समकालस्यैव संज्ञा स्यात् ।

No. 34.—Let a vowel FOLLOWED BY THE LETTER *t*, and a vowel following the letter *t*, be the name only OF THE LETTER WHICH HAS THE SAME PROSODIAL LENGTH. (Nos. 9 and 17.)

The letter *a* is the representation of eighteen varieties (No. 17); but when it is followed by *t*, as in the preceding rule, it represents neither the long nor the prolated modifications.

आदुराः । ६ । १ । ८७ ।

श्वर्णादचि परे पूर्वपरयोरेको गुणादेशः स्यात् । उपेन्द्रः । गङ्गादकम् ।

No. 35.—When *ach* comes AFTER *a* (or *ā*), let GUÑA be the single substitute for both.

Example *upa+indra=upendra* (a name of *Krishna*—“born subsequently to *Indra*”); *gañgā+udakam=gañyodakam* (“the water of the Ganges”).—In these examples the *guña e* is substituted for *a* and *i*, and the *guña o* for *ā* and *u*, because the organs employed in the pronunciation of *e* (the throat and palate) are those severally employed in the pronunciation of *a* and *i* (Nos. 16 and 23); and the organs employed in the pronunciation of *o* (the throat and lips) are those severally employed in the pronunciation of *ā* and *u*.

उपदेशेऽजनुनासिक इत् । १ । ३ । २ ।

उपदेशेऽनुनासिकोऽजित्संज्ञः स्यात् । प्रतिज्ञानुनासिक्याः पाणिनीयाः ।
लण्सूच्रस्यावर्णन सहोच्चार्यमाणो रेषो रत्योः संज्ञा ।

No. 36.—IN AN UPADESHA (No. 5), let A NASAL vowel be called “IT” No. 7).

In *Páṇini's* Grammar there is no visible sign of the nasality of a vowel—hence we can know a vowel to be nasal only from *Páṇini's* explicitly asserting that it is so, or from our finding that he treats it in such a way that we must conclude he regarded it as nasal. When speaking of the *Siva-sútras*, it was mentioned that the vowel in the

sūtra lan is called "it." According to No. 8, therefore, this vowel may be employed as the final of a *pratyāhāra*, and the *ra* in the next rule (No. 27) is held to be this *pratyāhāra*, the name common to the two letters *ra* and *la*.

उरण् रपरः । १ । १ । ५१ ।

स्त्रिति निंशतः संज्ञेत्युक्तं तत्स्थाने योऽयम् स रपरः सचेष्ट प्रवर्तते ।
क्षम्याद्वैः । तथल्कारः ।

No. 37.—*An*, substituted IN THE PLACE OF *ri*, which (No. 17) is the representative of thirty varieties, is always FOLLOWED BY the *pratyāhāra RA* (No. 36). Example: *Krishṇa+riddhi=Krishṇarddhi* ("the growth of *Krishṇa*"), *tava+lrikāra=tavalkāra* ("thy letter *li*").—The *pratyāhāra aŋ* denotes *a*, *i* and *u*. The *a* in the two preceding examples is the *guna* directed by rule No. 35. [As examples of *i* and *u*, directed by other rules, we may notice *kṛi+ati=kirati*, "he scatters," and *dwaimātri+a=dwaimatura*, "having both a mother and a stepmother."] The *guna* substitute of *ri* is *a*, because *a*, like *ri* has only one organ of pronunciation, whereas *e* and *o*, having two each, are less like *ri* (No. 16).

लोपः शाकल्यस्य । ८ । ३ । १६ ।

अवर्णपूर्वयोः पदान्तयोर्यवयेवा लोपेऽग्निपरे ।

No. 38.—In deference to the opinion of ŚĀKALYA, let the ELISION be optional of the letters *yu* and *va* preceded by *a* or *ā*, and at the end of a *pada* followed by *as*.

Thus *hare iha*, by No. 39, becomes *harayihu*; then the *ya* at the end of the *pada haray*, being preceded by *a*, and followed by *i* (*as*), may be optionally elided by this rule—the optionality of which is delicately implied in the aphorism by its being rested on the authority of the ancient grammarian Śākalya, the propriety of whose injunction Pāṇini does not deny, although he does not admit it to be absolutely obligatory. The form of expression *hara iha* would then appear to furnish occasion for the operation of rule No. 35—but the rule here following debars this.

पूर्वत्रासिद्धम् । ८ । २ । १ ।

सपादसप्ताध्यायीं प्रति निपाद्यासिद्धां निपाद्यामपि पूर्वं प्रति परं शास्त्र-
मसिद्धम् । हर इह । हरयह । विष्णु इह । विष्णविह ।

No. 39.—AS FAR AS CONCERNs WHAT PRECEDES THEM, the three last chapters of the Grammar of *Páñini* are AS IF THE RULES CONTAINED IN THESE THREE CHAPTERS HAD NEVER TAKEN EFFECT; and further, in these three chapters, a subsequent rule is as if it had not taken effect, so far as any preceding rule is concerned.

To understand this, it must be recollectcd that the grammar of *Páñini* is divided into eight Lectures (*adhyáya*), each Lecture into four chapters (*páda*), and each chapter into a number of succinct Aphorisms (*sútra*). When the correct formation of a word is to be ascertained by the rules of this grammar, each *sútra* is conceived to present itself, or to be found (*práptā*) when an occasion for its operation occurs. Now in the case of *hara iha* (No. 38), an occasion for the operation of No. 35 occurs, because no consonant intervenes between the *a* and *i*. But the elision of the intervening consonant (*y*) was the effect of a rule (No. 38) which stands as the nineteenth aphorism in the third chapter of *Páñini's* eighth Lecture; and therefore, so far as rule No. 35 is concerned, which is the eighty-seventh aphorism of the first chapter of the sixth Lecture, the elision is as if it had never taken effect. Thus we have optionally *hara iha* or *harayiha* “to Hari here,” and so also *vishṇa iha* or *vishṇaviha* “Oh Vishṇu! here.”

वृद्धिरादैच् । १ । १ । १ ।

आदैच्व वृद्धिसंज्ञः स्यात् ।

No. 40.—Let LONG Á (No. 34), and AI and AU, be called VRIDDHI.

वृद्धिरेचि । ६ । १ । ८८ ।

**आदेचि परे वृद्धिरेकादेशः स्यात् । गुणापवादः । कृष्णौकत्वम् गङ्गौयः ।
देवैश्वर्यम् । कृष्णात्क्राण्टयम् ।**

No. 41.—WHEN EACH FOLLOWS *a* let VRIDDHI be the single substitute for both.

This is a contradiction (*apaváda*), of the rule No. 35, which directs *guṇa* to be substituted in such a case. This rule takes effect, to the limitation of No. 35, because the latter has still a sphere left for its operation; whereas if No. 35 were always to take effect, the operation of the present rule would always be forestalled. Such a rule as the present is tantamount to an exception to a more general rule.

The Sanskrit Grammar acknowledges no irregularity, or exception to a rule—holding that a word which differs from all others of its class is “sui juris,” and must have a rule of its own. (No. 32.)

Thus we have *krishṇa+ekatwam=krishṇaikatwam* “oneness with *Krishṇa*,” *gangā+oghā=gangaugha* “the torrent of the Ganges,” *deva+aiśwaryam=devaiśwaryam* “the divinity of a God,” *krishṇa+autkunṭhyam=krishṇautkunṭhyam* “a longing after *Krishṇa*.”

सत्येधत्यूठसु । ६ । १ । ८६ ।

अवर्णादेजाद्यारेत्येधत्योरुठिचपे वृद्धिरेकादेशः स्यात् । उपैति ।
उपैधते । प्रष्टौहः । एजाद्याः किम् । उपेतः । मा भवान् प्रेदिधत् ।

No. 42.—WHEN the verbs *ETI* and *EDHATI*, in those forms which begin with *ech*, FOLLOW *a*, AND when the substitute *ÚTH* (No. 282) follows it, let *vridhhi* be the single substitute of the conccurring vowels.

This rule limits No. 51, which had previously limited No. 35.

Hence we have *upa+eti=upaiti* “he comes near,” and *upa+edhate=upaidhate* “it increases.” In the example *prashthauhah* (the accusative or second case plural of *prashtha vāh* “a young steer training for the plough,”) the elements *prashtha vāh* and *sas* are (by Nos. 137 156, 185, 282, 281, 5, and 283) brought to the form *prashtha úhah*, to which the present rule applies, the result being *prashthauhah*.

Why do we say (of the verbs *eti* and *edhati*) “in those forms which begin with *ech*? ” Because other parts of these verbs, not beginning with *ech*, are not affected by this rule. Example: *upa+ita=uprta* “approached”—(No. 35); *má bhaván prēdihat=pra+idihat*, “Let not your honour promote.”

अक्षाद्वृहिन्यामुपसंख्यानसु । अक्षाहिणीसेना ।

No. 43.—“IT MAY BE ADDED that the substitution of *vridhhi* takes place also (No. 42) and not that of *guṇa*, WHEN *ÚHINI* FOLLOWS AKSH.” Thus *aksha+úhini=akshauhini* “an army.”

प्रादूहोळेठ्येषैव्येषु । प्राहः । प्रौढः । प्राडिः । प्रैषः । प्रैष्यः ।

No. 44.—“And the substitution of *vridhhi* takes place also (No. 42) WHEN PRA IS FOLLOWED BY ÚHA ÚDHA ÚDHFI ESHA and ESHYA. Thus *pra+úha=prauha* “a good argument,” *pra+údha=praudha* “proud,” *pra+údhfi=praudhfi* “audacity,” *pra+esha=praisha* “sending,” *pra+eshya=prashyā* “a servant.”

स्ते च तृतीयासमासे । सुखेन चतः सुखार्तः । तृतीयेति किम् । परमर्तः ।

No. 45.—“AND IF SHORT RI FOLLOW *a* IN A COMPOUND WORD the first member of WHICH HAS the sense of THE THIRD or instrumental CASE.”—Example: *sukha+rita=sukhárta* “affected by joy.” (Nos. 37. and 73.)—Why (do we say) “which has (the sense of) the third (or instrumental case)?” Because otherwise, as in the compound *parama+rita=paramarta* “last-gone,” this rule does not apply.

प्रवत्सतरकम्बलवसनार्णदशानामृणे । प्रार्णम् । वत्सतरार्णम् । इत्यादि ।

No. 46—“And WHEN RIṄA (‘a debt’) FOLLOWS PRA VATSATARA KAMBALA VASANĀ RIṄA and DAŚĀ.” Thus *práṛṇa* “principal debt,” *vatsatara-váṛṇa* “debt of a steer,” *kambaláṛṇa* “debt of a blanket,” *vasanáṛṇa* “debt of a cloth,” *riṅáṛṇi* “debt of a debt, compound interest,” *Daśáṛṇá* “the river Dosaron or Dosarenc” (No. 1341.)

उपसर्गः क्रियायोगे । १ । ४ । ५६ ।

प्रादयः क्रियायोगे उपसर्गसंज्ञाः स्युः ।

No. 47.—Let *pra*, &c. (No. 48) WHEN PREFIXED TO A VERB be termed *upasarga*.

प्र । परा । अप । सम । अनु । अव । निस् । निर । दुस् । दुर । वि ।
आङ् । नि । अधि । अपि । अति । सु । उत् । अभि । प्रति । परि । उप ।
एते प्रादयः ।

No. 48.—By “PRA, &c.” we mean THE FOLLOWING particles—*pra* “before,” *pará* “opposite,” *apa* “off,” *sam* “with,” *anu* “after,” *avu* “down,” *nis* or *nir* “out,” *dus* or *dur* “ill,” *vi* “apart,” *áñ* “as far as,” *ni* “within” *udhi* “over,” *api* “verily,” *ati* “beyond,” *su* “well,” *ut* “up,” *abhi* “opposite,” *prati* “back again,” *pari* “around,” *upu* “next to.”

भूवादयो धातवः । १ । ३ । १ ।

क्रियावाचिनो भ्वादयो धातुसंज्ञाः स्युः ।

No. 49.—Let verbal roots BHÚ “be” VÁ “blow” and THE LIKE be called DHÁTU.

उपसर्गादूति धातौ । ६ । १ । ६१ ।

शब्दान्तादुपसर्गादृकारादौ धातौ परे वृद्धिरेकादेशः स्यात् । प्राच्छ्रुति

No. 50.—WHEN A DHÁTU (No. 49) BEGINNING WITH RI FOLLOWS AN UPASARGA (No. 47) ending ‘in *a* or *á*, let *vriddhi* be the single substitute for both. Thus *pra+richchhati=práṛchchhati* “he goes on rapidly.”

एङ्गि पररूपम् । ६ । १ । ६४ ।

आदुपसगादङादा। धातो पररूपमेकादेशः स्यात् । प्रेजते । उपोषार्तं ।

No. 51.—WHEN a *dhātu* BEGINNING WITH EŃ follows an *upasanga* ending in *a* or *ā*, let the single substitute for both be THE FORM OF THE SUBSEQUENT vowel. Thus *pra+ejate=prejate* “he trembles,” *upa+oshati=uoposhati* “he sprinkles.”

आचोऽन्त्यादि टि । १ । १ । ६४ ।

आचां मध्ये योऽन्त्यः स आदिर्यस्य तटिसंज्ञं स्यात् ।

No. 52.—Let the final portion of a word, BEGINNING WITH THE LAST OF THE VOWELS in the word, be called TI.

शकन्खादिषु पररूपं वाच्यम् । तच्च टेः । शकन्युः । कर्कन्युः । मनीषा ।
लाङ्गोलीषा । आङ्गतिगण्णोऽयम् । मार्तण्डः ।

No. 53.—“It SHOULD BE STATED that THE FORM OF THE SUBSEQUENT vowels takes the place of both IN ŠAKANDHU &c.

Thus *saka+andhu=sakandhu* “a sort of potherb,” *karka+andhu=karkandhu* “the jujube,” *lángula+isha=lángulásha* “the handle of a plough,” *mártu+anya=mártanya* “the sun,” *manas+ishá=maníshá* “intellect.”

This is a class of compound words, the fact of a word’s belonging to which is known only from its form, *a posteriori*, and is not discoverable by any consideration of its constituent parts *a priori*.

ओमाङ्गोऽश्च । ६ । १ । ६५ ।

ओमि ओङ्गि चात् पररूपमेकादेशः स्यात् । शिवायोनमः । शिवेहि ।

No. 54.—AND WHEN the mystic syllable OM, OR the *upasarga* ÁŃ (No. 47.) follows *a* or *ā*, let the single substitute be the form of the subsequent.

Example: *Siváya+om=namah Siváyonnamah* “adoration to Siva !”; *Siva+a+ihi=Sivehi* “oh Siva, come.” (Nos. 5, 55, and 35.)

आकः सवर्णे दीर्घः । ६ । १ । १०१ ।

आकः सवर्णं च परे पूर्वपरयोदीर्घं एकादेशः स्यात् । दैत्यारिः । श्रीशः ।

विष्णुदयः । हेतकारः ।

No. 55.—WHEN A HOMOGENEOUS VOWEL FOLLOWS AK, let the corresponding LONG vowel be the substitute for both.

Example: *daitya+ari=daityári* "a foe of the demons," (a name of *Vishṇu*), *śrī+iśa=śrīśa* "the lord of Śrī," *Vishṇu+udaya=Vishṇúdaya* "the rise of *Vishṇu*," *hotri+lrikára=hotrikára* "the letter *lṛi* of the officiating priest." (No. 16.)

सङ्क: पदान्तादति । ६ । १ । १०६ ।

पदान्तादेङोऽति परे पूर्वस्थपमेकादेशः स्यात् । हरेऽव । विष्णोऽव ।

No. 56.—AFTER EŃ FINAL IN A PADA (No. 20) IF SHORT A come, let the single substitute for both be the form of the precedent vowel.

Example: *hare+ara=hare'va* "Oh Hari!—off;" *vishṇo+ava=vishṇo'va* "Oh *Vishṇu*! off—". A character termed *arddhlhákára*, or "half the letter *a*," is generally written in the place of the letter thus elided, as we write an apostrophe in some analogous cases.

सर्वत्र विभाषा गोः । ६ । १ । १२२ ।

**लोके वेदे चैडन्तस्य गोरति वा प्रकृतिभावः पदान्ते । गो अयम् ।
गोऽयम् । इडन्तस्य किम् । चित्रवयम् । पदान्ते किम् । गोः ।**

No. 57.—EVERWHERE, both in secular and sacred writing, THE ORIGINAL OF the word *go* ("a cow,") being a *pada* ending in EŃ, may be optionally retained before 'a.'

Example: *Go+agram=go agram* or *go'gram*, "a multitude of cows." "Why ending in eń?" Because the word *go*, at the end of the compound word *chitragu* ("having a brindled cow,") where, in the neuter, it ends in *u* (Nos. 269 and 275), has not the option of remaining unchanged. So *chitragu+ugram=chitragwagrum* "a multitude of brindled cows," (No. 21.) Why "being a *pada* so ending?" Because, though it end in *eń*, the rule does not apply unless the word *go* be a *pada* (No. 20), so that, in forming the ablative or fifth case, (by Nos. 137, 155, 36, 124, and 111,) we have *go+ah=goh* (by No. 193.)

अनेकालू शित् सर्वस्य । १ । १ । ५५ ।

हति प्राप्ते ।

No. 58.—Let a substitute CONSISTING OF MORE THAN ONE LETTER, or CONTAINING AN INDICATORY PALATAL Š, take the place OF THE WHOLE of the original expression.

डिञ्च । १ । १ । ५३ ।

डिदनेकालप्यन्तस्येव स्यात् ।

No. 59.—AND let THAT WHICH HAS AN INDICATORY N̄, even though it consist of more than one letter, take the place of the final letter only of the original expression.

अवङ् स्फोटायनस्य । ६ । १ । १२३ ।

पदान्ते एडलत्य गोरवङ् वाऽचि । गोऽयम् । गवायम् । पदान्ते किम् । गवि

No. 60.—According to the opinion of SPHOTĀYANA, AVAṄ may the substitute of go at the end of a *pada* ending in eṄ if ach follow.

Thus we may have *go+agnam=gavāgram* “a multitude of cows” (Nos. 59, 5, and 55) as well as *go'gram* (No. 57.) Why “at the end of a *pada*?” Because *go+ni=gavi* “in a cow”—(Nos. 137, 155, and 29.)

हन्त्रे च । ६ । १ । १२४ ।

गोरवङ् स्यादिन्द्रे । गवेन्द्रः ।

No. 61.—AND IF the word INDRA FOLLOW, let *avaṄ* (No. 60) be the substitute of *go*. Thus *go+indra=gavendra* “lord of kine”—(a name of *Krishṇa*.)

दूरादूते च । ८ । २ । ८४ ।

दूरात् संबोधने वाक्यस्य टेः प्रुतो वा ।

No. 62.—AND IN CALLING to a person FROM A DISTANCE, the substitution of the prolated modification (No. 9) of the *ti* (No. 52) is optional.

मुतप्रगृह्या अचि नित्यम् । ६ । १ । १२५ ।

एतेऽचि प्रकृत्या स्युः । आगच्छ कृष्ण ३ अत्र गौश्चरति ।

No. 63.—Let PROLATED (No. 9) AND EXCEPTED (No. 64) vowels WHEN ACH FOLLOWS, INVARIABLY remain unaltered.

Example: *āyuchchha krishṇi atra gauścharati* (Come *Krishṇa*! “the cow is feeding here.”)

ईदूदेद् द्विवचनं प्रगृह्यम् । १ । १ । ११ ।

ईदूदेवन्तं द्विवचनं प्रगृह्यं स्यात् । हरी एतौ । विष्णु दमौ । गङ्गे अमू ।

No. 64.—Let A DUAL case-affix (No. 142) ENDING in LONG i, ú, OR E, be PRAGRIHYA (No. 63.)

Example: *hari etau* “these two *Haris*,” *vishṇū imau* “these two *Vishṇus*,” *gaṅge amū* “those two rivers *Ganges*.”

आदसे मात् । १ । १ । १२ ।

अस्मात् परावीदूतो प्रणह्यौ स्तः । अमी रूशाः । रामकृष्णावमू आसाते ।
मात् किम् । अमुकेऽन्न ।

No. 65.—Let *i* and *u* coming AFTER the *m* OF the words ADAS (No. 386) be *pragrihya* (No. 63.)

Example : *amī iśāḥ* “those lords,” *Rámakrishnávamú ásáte* “Ráma and *Krishna*, those two are present.”—Why do we say “after the *m*?” Because in the example *amuke+atra=amuke'tra* “those here,” the *e*, preceded not by *m* but by the *k* of *akrich* (No. 1321,) is not *pragrihya*, which it would have been, by the influence of No. 64, which includes *e* as well as *i* and *u*, and from which the word “dual” is not supplied here, else this rule would be useless.

आदयोऽसत्त्वे । १ । ४ । ५७ ।

अद्रव्यार्थोश्चादयो निपाताः स्युः ।

No. 66.—Let CHA, &c. NOT SIGNIFYING SUBSTANCES (*dravya,*) be called *nipátas*.

प्रादयः । १ । ४ । ५८ ।

एतेऽपि तथा ।

No. 67.—And so let PRA, &c. (Nos. 48 and 66.)

निपात एकाजनाङ् । १ । १ । १४ ।

एकोऽज् निपत आङ्गर्जः प्रणह्यः । इ इन्द्रः । उ उमेशः । वाक्यस्मरण-योरडित् । आ एवं नु मन्यसे । आ एवं किल तत् । अन्यत्र डित् । ईषदु-ष्टाम् । ओष्टाम् ।

No. 68.—Let ANY NIPÁTA (No. 66.) CONSISTING OF A SINGLE VOWEL WITH THE EXCEPTION OF the *nipáta Áñ*, be *pragrihya* (No. 64.)

Example: *i indra* “oh *Indra*!” *u umeśu* “oh lord of *Umá*!” The *nipáta ā*, as an interjection either making no particular difference in the sense of the sentence or else indicating reminiscence, has no indicatory *ñ*, and therefore is not subject to the exception enjoined above. Example, *ā evānu manyase* “Now thou thinkest so, not having always thought so;” *ā evāñ kila tat* “Ah!—now I recollect—it is just so.” Elsewhere, that is to say when it implies diminution, the *ā* has an indicatory *ñ*, and is the subject of the exception above enjoined. Example, *āñ+ushnam=oshñam* “a little warm.” (Nos. 5 and 35.)—

ओत् । १ । १ । १५ ।

ओदन्तो निपातः प्रणहः । अहो इशाः ।

No. 69.—A *nipāta* ending in o is *pragrihya* (No. 64.)

Example: *aho iśāḥ* “Ho lords!”

संबुद्धौ शाकल्यस्येतावनार्थे । १ । १ । १६ ।

संबुद्धिनिमित्तक ओकारो वा प्रणहोऽवैदिक इतौ परे । विष्णो इति ।

विष्णविति ।

No. 70.—In deference to the opinion of ŚĀKALYA let o IN THE VOCATIVE SINGULAR WHEN FOLLOWED BY the word ITI, NOT IN THE VEDA, be optionally *pragrihya* (No. 64.) So we may have either *vishṇo iti* by this rule, or *vishṇaviti* by No. 29, or *vishṇa iti* by the further operation of the optional rule No. 38. “‘Oh *Vishṇu*!’ thus, &c.”

मय उज्जो वो वा । ८ । ३ । ३३ ।

मयः परस्योजो वो वाऽचि । किम्युक्तम् । किमु उक्तम् ।

No. 71.—Instead of the affix uṄ, (that is to say the indeclinable affix u,) AFTER the *pratyáhára* MAY, if *ach* follow, there is OPTIONAL v. Example, *kīm+u+uktam=kīmvuktam* “whether said,” or *kīmu uktam* (No. 68.)

इकोऽसवर्णे शाकल्यस्य ह्रस्वश्च । ६ । १ । १२७ ।

पदान्ता इको ह्रस्वा वा स्युसवर्णुचि । ह्रस्वविधिसामर्थ्याच स्वरसंधिः । चक्रि अत्र । चक्र्यत्र । पदान्ता इति किम् । गौर्यै ।

No. 72.—And, in deference to the opinion of ŚĀKALYA, WHEN A HETEROGENEOUS vowel FOLLOWS, let there be THE SHORT instead of IK at the end of a *pada*.

As this injunction of shortening must not be an entirely abortive rule, the vowels shall not undergo a further change (as No. 21 would otherwise cause them to do). Example, *chakri+atra=chakri atra* “the discus-armed *Vishṇu* here.” On the alternative of not shortening the vowel, we have *chakri+atra=chakryatra* (by No. 21). Why “at the end of a *pada*”? In the example *gauri+au=gauryau* “two goddesses *Gauri*,” there is no option (No. 21) the word ending in i not being a *pada*. (From No. 20 we learn what constitutes a *pada*, but

how to ascertain that a word is a *pada*, when the characteristic there referred to, as it sometimes happens, has no visible representative in the word itself, we must be content to learn further on. In the meantime we have to bear in mind whether any particular rule refers to a *pada* only, or also to other forms of speech.)

अचो रहाभ्या द्वे । ८ । ४६ ।

अचः पराभ्यां रेहकाराभ्यां परस्य यरो द्वे वा स्तः । गौर्यां ।

No. 73.—Of *yar*, that is to say, of all the consonants except *ha*, AFTER the letters RA or HA FOLLOWING ACH, REDUPLICATION is optional. Hence we may write *gauryyau* or *gauryau* “two goddesses Gaurí.”

न समासे । वाप्यश्वः ।

No. 74.—The option of shortening (No. 72) does NOT hold IN A COMPOUND word. Example, *vípi+as̍wa=vápyaśwa* “a horse that can walk on water,” where the application of No. 21 is imperative.

ऋत्यकः । ६ । १ । २१८ ।

ऋति परे पदान्ता ऋकः प्रावद्रु । ब्रह्म ऋषिः । ब्रह्मर्षिः । पदान्ताः क्रिम् । आर्च्छत् ।

No. 75.—AK (that is to say, *a* or *ā* in addition to the other vowels in (No. 72) final in a *pada* may optionally take the short substitute as stated above (No. 74) WHEN short RI FOLLOWS. Example, *brahmá+rishi=brahmaṛishi* or *brahmaṛshi* “a divine saint.” (Nos. 35 and 37).—Why “final in a *pada*? Because, to the word *árehhhat* “he was going,” where the *ā* is not final in a *pada* (being an augment derived from No. 478) the option of this rule does not extend; so we have *ā+reḥhhat=árehhhat* by No. 218. We now proceed to

THE CONJUNCTION OF CONSONANTS.

स्तोः श्चुना श्चुः । ८ । ४ । ४० ।

स्कारतवर्गयोः श्कारतवर्गाभ्यां योगे श्कारतवर्गा स्तः । रामश्चेते । राम-श्चिनोति । सच्चित् । शाङ्किञ्जय ।

No. 76.—In the room OF SA AND TU (that is to say, these five dentals *ta tha da dhu na*, No. 17) when they come in contact WITH ŠA AND CHU, (that is to say, these five palatals *cha chha ja jha ūna*), there are ŠA AND THE PALATALS.” Example, *rámás+s̍ete=rámásešete* “Ráma sleeps,” *rámás+chinoti=rámášchinoti* “Ráma collects,” *sad+chit=*

sachchit "pure reason," (No. 90.) *sárn̄gin+jaya=sárn̄giñjaya*, "Oh *Vishnu* be thou victorious."

श्वात् । ८ । ४ । ४४ ।

शत् परस्योत्तं न । विश्वः । प्रश्नः ।

No. 77.—This (No. 76) is not said of a dental which comes AFTER *śa*. Example, in *viś+na=viśna* "lustre," *praś+na=praśna* "a question," no alteration takes place.

ष्टुना ष्टुः । ८ । ४ । ४१ ।

स्तोः ष्टुना योगे ष्टुः । रामष्टुः । रामष्टीक्ते । पेष्टा । तटीका ।
चक्रिण्ठौक्ते ।

No. 78.—In the room of *sa* and *tu* (No. 76) when they come IN CONTACT WITH *śha* and *ṭu*, (that is to say, the cerebrals *ṭu* *ṭha* *ḍa* *ḍha* *ṇa*), there are *shā* and *tu*, (that is to say, there is a cerebral substitute).—Example, *rámash+shashṭha=rámashshashṭha* "Ráma sixth," *rámash+tíkate=rámastíkate* "Ráma stands," *pesh+tá=peshtá* "a grinder," *tul+tíká=tuttíká* "a comment on that" (No. 90), *chakrin+dhaukase=chakriṇḍhaukase* "Oh discus-armed! thou goest."

न पदान्ताट्टोरनाम् । ८ । ४ । ४२ ।

पदान्ताट्वर्गात् परस्यानामः स्तोः ष्टुर्ने स्यात् । षट् सन्तः । षट् ते ।
पदान्तात् क्रिम् । ईट्टे । टोः क्रिम् । सर्पिष्टमस् ।

No. 79.—AFTER *ṭu* (No. 78) FINAL IN A PADA the change of a dental to a cerebral, EXCEPT in the case of the affix *NÁM*, shall not take place.

Example: *shat̄i+santu=shat̄santu* "six good,"—(No. 90), *shat̄+te=shat̄te* "they six,"—Why "final in a *parva*?" Compare *śi+te=īṭte* "he praises," where it is not so. Why only, "after *ṭu*?" Because the cerebral *śha* is not included. Example: *sarpish+tama=sarpisht̄uma* "most excellent clarified butter."

अनान्दवतिनगरीणामिति वाच्यम् । षण्णाम् । षण्णवतिः । षण्णगर्यः ।

No. 80.—IT SHOULD BE STATED that *NAVATI* and *NAGARI* as well as *NÁM* are NOT prevented by No. 29 from undergoing the cerebral change.

Example: *shat̄+nám=shat̄nám* "of six," *shat̄+navati=shat̄n̄avati* "ninety six," *shat̄+nagaryah=shat̄n̄agaryah* "six cities," whose names are feminine.

तेः षि । ८ । ४ । ४३ ।

न सुत्वम् । सन्शष्ठः ।

No. 81.—In the room of TU (No. 76) there is not a cerebral substitute WHEN SHA FOLLOWS. Example: *san+shashṭha=sanśashṭha* “being sixth.”

भलां जशोऽन्ते । ८ । २ । ३६ ।

पदान्ते भलां जशः स्युः । वागीशः ।

No. 82.—In the room of JHAL, (that is to say, of any consonant except a semi-vowel or a nasal), let there be JAŚ, (that is to say, a soft unaspirated consonant) AT THE END of a *pada*.

Example: *vák+iśa=vágíśa* “the god of speech,” a name of *Vṛihaspati*.

यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा । ८ । ४ । ४५ ।

यरः पदान्तस्यानुनासिके परेऽनुनासिको वा स्यात् । एतन्मुरारिः । एतद्भुरारिः ।

No. 83.—In the room of YAR final in a *pada*, WHEN A NASAL FOLLOWS, there may be OPTIONALY A NASAL.

Example: *etad+murári=etanmurári* or *etadmurári* “that *Vishnu*.”

प्रत्यये भाषायां नित्यम् । तन्मात्रम् । चिन्मयम् ।

No. 84.—“WHEN it is A PRATYAYA (No. 139) that FOLLOWS IN SECULAR LANGUAGE, the preceding rule (No. 83) is ABSOLUTE.”

Example: *tat+mítram=tanmátram* “merely that,” “a primary element,” *chit+mayam=chinmayam* “formed of intellect.”

तोर्लि । ८ । ४ । ६० ।

परसवर्णः । तत्त्वः । विद्वाल्लिखति । नस्यानुनासिको लः ।

No. 85.—In the room of TU (No. 76) WHEN the letter LA FOLLOWS, one homogeneous with the latter is substituted.

Example: *tat+luya=tallaya* “its destruction.” The *la* substituted for *na* is a nasal *la* (No. 17). This is sometimes indicated by writing over it the mark *chandra-vindu* as in *vidwán+likhati=vidvwállikhati* “the learned man writes.”

उदः स्यास्तम्भोः पूर्वस्य । ८ । ४ । ६१ ।

उदः परयोः स्यासंभोः पूर्वसवर्णः ।

No. 86.—AFTER UD, in the room OF the words STHÁ AND STAMBHA, the substitute is a letter belonging to the class OF THE PRIOR.

Thus, suppose we have to put together *ud+sthánam* :—the aphorism, without the gloss, exhibits to us the word *ud* in the ablative or *fifth* case. We must ascertain from another rule what is the special import of the fifth case here, as we did with respect to the locative or seventh case in No. 21. The maxim of interpretation (*paribháshá*) here follows.

तस्मादित्युत्तरस्य । १ । १ । ६७ ।

पञ्चमीनिर्देशेन क्रियमाणं कार्यं वर्णान्तरणाव्यवहितस्य परस्य ज्ञेयम् ।

No. 87.—An operation caused BY the exhibition of a term in THE ablative or FIFTH CASE, shall be understood to enjoin the substitution of something in the room OF THAT WHICH IMMEDIATELY FOLLOWS the word denoted by the term.

Therefore the substitution of the letter *d* enjoined by No. 86 is to be in the room of the words *sthá* and *stambha*. This again is qualified (as No. 26 by No. 27) by the following maxim.

आदेः परस्य । १ । १ । ५४ ।

परस्य यद्गुहितं तत् तस्यादेवाथ्यम् । इति सत्य अः ।

No. 88.—That which is enjoined to come in the room OF WHAT FOLLOWS is to be understood as coming in the room ONLY OF THE FIRST letter thereof.

Therefore, in the example *ud+sthánam* (No. 86) a dental letter is to be substituted for the *s*; and the dental which, like *s*, has the characters of *vivára* and *muhápráṇa* (No. 16), that is to say which is both hard and aspirated—viz. *th*—is the proper letter of the set. (No. 23). Thus we have *ud+ththánam*, which comes within the scope of the next rule.

भरो भरि सवर्णे । ८ । ४ । ६५ ।

हलः परस्य भरो वा लोपः सवर्णे भरि ।

No. 89.—There is optionally elision OF JHAR, preceded by a consonant, WHEN A HOMOGENEOUS JHAR FOLLOWS.

Thus we may have *ud+thánam* as well as *ud+ththánam*, to each of which the following rule applies.

खरि च । ८ । ४ । ५५ ।

खरि.जलां चरः स्युः । इत्युदो दस्य तः । उत्थानम् । उत्तमनम् ।

No. 90.—AND WHEN KHAR FOLLOWS, let there be *char* in the room of *jhal*. Therefore, in the example in No. 89, the soft *d* is changed to the hard and we have *uthánam* or *utlhánam* “uprising;” and so (No. 86) by the same process, *utambhanam* “upholding.”

भयो होऽन्यतरस्याम् । ८ । ४ । ६२ ।

**भयः परस्य हस्य वा पूर्वश्वर्णः । नादस्य घोषस्य संवारस्य महाप्राणस्य
तादृशो वर्गचतुर्थः । वाग्धरिः । वाग्हरिः ।**

No. 91.—In the room OF the letter HA, AFTER JHAY, there is OPTIONALLY a letter homogeneous with the prior.

The fourth letter of each class (that is to say, the soft aspirate) is the suitable substitute for *ha* (No. 16). Thus *vág+hari* may be written *vághari* “eloquent”—“a lion in discourse.”

शाश्वेऽटि । ८ । ४ । ६३ ।

**भयः परस्य शस्य छो वाऽटि । तद् शिव इन्यत्र दस्य त्रुत्वेन जकारे कृते
खरि चेति जकारस्य चक्रारः । तच्छ्रवः । तच्शिवः ।**

No. 92.—In the room OF the palatal SA preceded by *jhay*, there is optionally the letter CHHA WHEN AT FOLLOWS.

Example: *tad+śiva*, by this rule, optionally becomes *tad+chhiva*, and then, by Nos. 76 and 90, *tachchhiva*; on the other alternative (by Nos. 76 and 90), it becomes *tachśira* “that Śiva.”

कृत्वममीति वाच्यम् । तच्छ्लोकेन ।

No. 93.—IT SHOULD BE STATED that the foregoing rule applies not merely when *at* follows but WHEN AM (a more comprehensive *pratyáhára*) FOLLOWS. Thus we have *tul+ślokena=tachchhlokena* “by that couplet,” where the *s* is followed by *t*.

मोऽनुस्वारः । ८ । ३ । २३ ।

मान्तस्य पदस्यानुस्वारो हलिः । हरिं वन्दे ।

No. 94.—In the room of the letter M final in a *pada* (or, as the gloss, trusting to No. 27, words it, “in the place of a *pada* which ends in *m*,”) there is ANUSWÁRA when a consonant follows.

Example: *hurim+rund=hariṁvande* “I salute Vishnu.”

न प्रवापदान्तस्य भलि । ८ । ३ । २४ ।

नस्य मस्य चापदान्तस्य भल्यनुस्वारः । यशांसि । आक्रम्यते ।

No. 95.—AND also in the room OF the letter NA and *ma* NOT FINAL IN A PADA, WHEN JHAL FOLLOWS, there is *anuswára*.

Example: *yasín+si=yasínsi* “glories;” *ákram+syate=ákramisye*, “he will subdue.”

अनुस्वारस्य यथि परस्वरणः । ८ । ४ । ५६ ।

शान्तः ।

No. 96.—In the room OF ANUSWÁRA, WHEN YAY FOLLOWS, a letter HOMOGENEOUS WITH THE LATTER is substituted.

Example: *sán+ta=sánta* “quiet.”

वा पदान्तस्य । ८ । ४ । ५६ ।

त्वद्गुरोषि । त्वं करोषि ।

No. 97.—In the room OF *anuswára* FINAL IN A PADA, the substitution (enjoined by No. 96), is OPTIONAL.

Example: *twañkaroshi* or *twai karoshi* “thou doest.”

मे राजि समः क्लौ । ८ । ३ । २५ ।

क्लिबन्ते राजतौ परे समो मस्य म एव स्यात् । समाट ।

No. 98.—Let the letter M itself be in the room OF the *m* of the particle SAM (No. 48) WHEN the word RÁJ FOLLOWS, ENDING IN the technical affix KWIP (No. 855).

Example: *sam+rát=samrát* “a great king.”

हे मपरे वा । ८ । ३ । २६ ।

मपरे हकारे परे मस्य मो वा । किं स्मलयति । किं स्मलयत ।

No. 99.—WHEN the letter H follows, being itself FOLLOWED BY M, the substitute for a preceding m is optionally m itself.

Example: *kimhmalayati* or, by No. 94, *kin hmalyati* “what does he cause to shake?”

*यवलपरे यवला वा । क्लियैसः । किं ह्यः । किं हूलयति । किं हूलयत ।
किल्हूदयति । किं हूदयति ।

No. 100.—WHEN the letter h follows, being itself FOLLOWED BY the letters Y, V, or L, the substitute for a preceding m is optionally Y, V.,

or L." (No. 30). Example, *kīyhyah* or by No. 94, *kiñ hyah* "what does it matter about yesterday?" *kīvhvalayati* or *kiñ hvalayati* "what does he cause to shake?" *kīlhádayati* or *kiñ hládayati* "what gladdens?"

नपरे नः । ८ । ३ । २७ ।

नपरे हकारे मस्य नो वा । किन् हुते । किं हुते ।

No. 101.—WHEN the letter *h* follows, being itself FOLLOWED BY the letter *N*, the substitute for a preceding *m*, is optionally *N*.

Example : *kinhnute*, or, substituting *anuswátra*, (No. 94) *kiñ hnute* "what withholds?"

डः सि धुट् । ८ । ३ । २६ ।

डात् परस्य सस्य धुट्टा ।

No. 102.—DHUT is optionally the augment (*"gama"*) of the dental *s* WHEN IT FOLLOWS the cerebral *D*,—as in the example *shat-santah* "being six." A question here arises as to where the augment is to be placed,—with reference to which we find the following direction.

आद्यन्तौ टकितौ । १ । १ । ४६ ।

टिकितौ यस्योन्तौ तस्य क्रमादाद्यन्तैस्तः । षट् सन्तः । षट् त्सन्तः ।

No. 103.—Of whatsoever the augments enunciated are distinguished by an INDICATORY T OR K, they PRECEDE OR FOLLOW it accordingly. The augment of *s*, enunciated in No. 102, is distinguished by an indicatory *t* (No. 5); the augment is therefore to precede the *s*. The *t* is elided by Nos. 5 and 7, and the vowel by Nos. 36 and 7, and, the *dh* being changed to *t* by No. 90, we got *shatt-santah*, or, without the augment (No. 102), *shat-santah* "being six."

द्वयोः कुक् दुक् शरि । ८ । ३ । २८ ।

वा स्तः । प्राह् षष्ठः । प्राह्नृष्ठः । सुगण् षष्ठः । सुगण्ड् षष्ठः ।

No. 104.—OF NÁ AND NÁ respectively, WHEN SAR FOLLOWS, there are optionally the augments KUK and TUK. The indicatory *k* shows that the augment follows the letter (No. 103). Example : *práñ shashṭha* or *práñkshashṭha* "sixth anterior," *sugan̄ shashṭha* or *sugan̄tshashṭha* "sixth numerator."

नश्च । ८ । ३ । ३० ।

नान्तात् प्रस्य सस्य धुद्वा । सन् त्सः । सन् सः ।

No. 105.—AND of the dental *s*, AFTER WHAT ENDS IN *n*, the augment *dhut* (No. 102) is optional.

Example: *san tsah* or *san sak* “he being.”

शि तुक् । ८ । ३ । ३१ ।

पदान्तस्य नस्य शे परे तुवा । सञ्चक्षम्भुः । सञ्चक्षम्भुः । सञ्चशम्भुः ।

सञ्चशम्भुः ।

No. 106.—Of *n* final in a *paila* there is optionally the augment TUK, WHEN the palatal *ś* FOLLOWS. Example: *san+t+sambhu=sançchhambu* (Nos. 92 and 76), which, by the optional elision of the *ch* (No. 89) may become *sañchhambu* (“the good Śambhu, or Śiva”). *Sañchśambhu* (No. 92). Without the augment, we have *sañśambhu* by No. 76.

डमो ह्रस्वादचि डमुण् नित्यम् । ८ । ३ । ३२ ।

ह्रस्वात् परो यो डम् तदनं यत् पदं तस्मात् परस्याचो नित्यं डमुण् स्यात् । प्रत्यहूत्मा । सुगण्णीशः । सञ्चच्युतः ।

No. 107.—WHEN A VOWEL comes AFTER a *paila* ending in *ñam* preceded by a short vowel, the augment *ñamut* shall INVARIABLY be applied.

The name of this augment is derived from the *pratyáhárañam*, so that (by No. 30) it is understood to imply the reduplication of the nasal.

Example: *pratyāñ + átmā=pratyāññátmā* “soul evidently existent,” *sugāñ+iśa=sugāññiśa* “the lord of an excellent class,” *san+achyuta=sunnachyuta* “existing Vishnu.”

समः सुटि । ८ । ३ । ४ ।

समो रुः सुटि ।

No. 108.—In place OF the particle SAM, WHEN SUT FOLLOWs there is *ru*.

For example, having got *sam+sut+karttā*, this rule, after the indicatory letters (by Nos. 36 and 7) have been elided, gives *sar+s+karttā*.

अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा । ८ । ३ । २ ।

ऋत्र स्प्रकरणे रोः पूर्वस्यानुनासिको वा ।

No. 109.—BUT HERE, in the division of the grammar where *ru* is the subject of discussion, THE NASAL FORM IS OPTIONALLY the substitute OF WHAT PRECEDES *ru*.

Thus, in the example under rule No. 108, the *a* of *sar* is optionally nasal, and this may be indicated by the mark *chandravindu* (No 85).

अनुनासिकात् परोऽनुस्वारः । ८ । ३ । ४ ।

अनुनासिकं विहाय रोः पूर्वस्मात् परोऽनुस्वारागमः ।

No. 110.—AFTER what precedes *ru*, if we omit to substitute THE NASAL (of which the option is afforded by No. 109) ANUSWÁRA shall be the augment.

Thus, in the example under No. 108, if we do not substitute the nasal by No. 109, we must write *anuswára* as an augment.

खरवसानयोविसज्जीयः । ८ । ३ । १५ ।

खर्यवसाने च पदान्तस्य रस्य विसर्गः ।

No. 111.—Instead of the letter *r* final in a *pada*, there is VISARGA, WHEN KHAR FOLLOWS OR when there is A PAUSE (No. 144).

So the *r* in the example under No. 108 is changed to silent *h*; thus *sanh+s+karttā*.

सम्पुडानां सो वक्तव्यः । संस्कृतां । संस्कृतां ।

No. 112.—“Instead OF SAM (No. 108) and also of the words PUM and KÁN, the substitution of S (for *visarga* by No. 122) SHOULD BE STATED to be invariable (to the exclusion of the optional retainment of *visarga* suggested by No. 123).”

Thus the example under No. 108 becomes *sanskarttā* (“one who completes”), the *n* representing either the sign of nasality (No. 109) or *anuswára* (No. 110).

पुमः खयेमपरे । ८ । ३ । ६ ।

अम्परे खयि पुमो हः । पुंस्कोकिलः । पुंस्कोकिलः ।

No. 113.—Instead OF the word PUM, WHEN KHAY FOLLOWED BY AM FOLLOWS it, there is *ru*.

Example: *pum+kokila=punkokila* “a male cuckoo,” where the *n* represents either the sign of nasality (No. 109) or *anuswára* (No. 110). See also Nos. 111 and 112.

नश्चव्यप्रशान् । ८ । ३ । १ ।

अस्यरे छवि नान्तस्य पदस्य रुः ।

No. 114.—Instead OF N final in a *pada*, EXCEPTING the N in the word PRASÁN, WHEN CHHAV follows, followed by am, there shall be ru.

For example : chakrín+tráyasa—here n is final in a *pada*, and chhav (t) follows, followed by am (r); hence the n becomes r, which by No. 111, becomes visarga before a hard consonant, the preceding vowel being either nasal, according to No. 109, or followed by anuswára, according to No. 110.

विसर्जनीयस्य सः । ८ । ३ । ३४ ।

खरि । चक्रिंस्त्रायस्व । चक्रिंस्त्रायस्व । अप्रशान् किम् । प्रशान् तनेति । पदस्येति किम् । हन्ति ।

No. 115.—Instead OF VISARGA, let there be the letter s, when khar (a hard consonant) follows. By this rule, in addition to No. 114, chakrin+tráyasa becomes chakrinstráyasa “Oh discus-armed ! preserve,” where the n represents either the nasal (No. 109) or anuswára (No. 110). Why did we say, in No. 114, “excepting the n in the word prasán?” Because that rule does not apply to such an instance as prasán tanoti “the quiet man spreads.” And why “final in a *pada*?” Because it does not apply to such a case as han+ti=hanti “he kills,” where han is not a *pada*.

नृन् पे । ८ । ३ । १० ।

नृनित्यस्य रुवा पे ।

No. 116.—Instead OF the n of the word NRÍN, WHEN the letter P follows, there is optionally ru.

कुष्वोः ॥ क ॥ पैषो च । ८ । ३ । ३७ ।

कवर्गं पवर्गं च विसर्गस्य ॥ क ॥ पैषो स्तः । चाद्विसर्गः । नृ॒ ॥ पाहि ।

नृ॒ ॥ पाहि । नृ॑ ॥ पाहि । नृ॑ ॥ पाहि । नृ॒ ॥ पाहि ।

No. 117.—AND also WHEN A consonant of the GUTTURAL class OR of the LABIAL class follows, there are, instead of visarga, optionally DHWÁMÚLÍYA AND UPADHMÁNÍYA (No. 15). The optionality of visarga is implied in the word “and,” (No. 111). Thus the words nríñ páhi (“preserve thou men”) may be written (as exhibited above) in five

ways, either simply, or with the nasal substitute (No. 109) and *upadhmáníya* (No. 117), or with the nasal and *visarga* (Nos. 109 and 111), or with the substitution of *anuswára* (No. 110) followed by either *upadhmáníya* or *visarga*.

तस्य परमाम्रेडितम् । ८ । १ । २ ।

द्विरक्षय परमाम्रेडितं स्यात् ।

No. 118.—OF THAT which is twice uttered, let THE LATTER be called A REDUPLICATION (*amreḍita*).

कानाम्रेडिते । ८ । ३ । १२ ।

काच्चकारस्य स्त्राम्रेडिते । कौस्कान् । कांस्कान् ।

No. 119.—INSTEAD OF the *n* of the word KÁN let there be *ru*, WHEN A REDUPLICATION FOLLOWS.

Example: *kán+kán=kúnshán* “which of them?,” where the *n* of the first syllable is either the nasal (No. 109) or *anuswára* (No. 110). For the *s*, see Nos. 111 and 112.

छे च । ६ । १ । ७३ ।

ह्रस्वस्य छे तुक् । शिवच्छाया ।

No. 120.—AND WHEN the letter CHHA follows, the augment of a short vowel is *tuk*. (No. 103).

Example: *śiva+chluíyá=śivachchháyá* “the shadow of Śiva.”—(No. 76).—

पदान्ताद्वा । ६ । १ । ७६ ।

दीर्घात् पदान्ताच्छे तुवा । लत्पीच्छाया । लत्पीच्छाया ।

No. 121.—When *chha* comes AFTER a long vowel FINAL IN A PADA, the augment *tuk* is OPTIONAL.

Example: *lakshmí+chháyá=lakshmíchchháyá* or *lukshmíchchháyá*, “the shadow of Lakshmí.”—(No. 76).—

So much for the combination of consonants. We now come to

THE CHANGES OF VISARGA.

विसर्जनीयस्य सः । ८ । ३ । ३४ ।

विसर्जनाता ।

No. 122.—Instead of VISARGA, there is S, when a hard consonant follows.

Example: *vishnūh+trātā=vishnustrātā* “*Vishnu* the preserver.”—

वा शरि । ८ । ३ । ३६ ।

शरि विसर्गस्य विसर्गो वा । हरि: शेते । हरिश्चेते ।

No. 123.—WHEN SAR (a sibilant) follows, *visarga* may OPTIONALY be instead of *visarga*—or, in other words, it may remain unchanged.

Example: *harih śete* or *hariśśete* “*Hari* sleeps.”—(No. 76).

ससजुषो रुः । ८ । २ । ६६ ।

पदान्तस्य सत्यं सजुषश्च रुः स्यात् ।

No. 124.—Instead of S, final in a *parla* AND OF THE WORD SAJUSH, let there be RU.

अतो रेरमुतादमुते । ६ । १ । ११३ ।

अमुतादतः परस्य रोहः स्यादमुतेऽति । शिवोऽच्युः ।

No. 125.—Instead of RU, coming AFTER AN UNPROLATED AT (short a), let there be U, WHEN AN UNPROLATED at also follows.

Example: *śivar+archyuh=śiva+u+archiyah=śivo'rchyah* “*Siva* to be worshipped.” (Nos. 35 and 56).

हशि च । ६ । १ । ११४ ।

तथा । शिवो अन्यः ।

No. 126.—AND when HAS (a soft consonant) follows, ru shall be changed to u, when it is preceded by short a.

Example: *śivar+vandyah=śivo vandyah*, “*Siva* to be worshipped.”

भेभगोअधेआपूर्वस्य योऽशि । ८ । ३ । १७ ।

एतत्पूर्वस्य रोर्यादेशोऽशि । देवा इह । देवायिह । भोस् भगोस् अधेऽस् इति सान्ता निपाताः । तेषां रोर्यत्वे कृते ।

No. 127.—Instead of RU, PRECEDED BY BHO BHAGO AGHO A or Á Y is substituted, WHEN AS FOLLOWS.

Example: *devári+ihā=deváyīhā*, or (by No. 38) *devá iha* “the deities, here”—*Bhos bhagos* and *aghos* are interjections ending in s.

When *ȝ* has been substituted for their *ru* (derived from No. 124), it may chance to come under the operation of rule here following.

हलि सर्वेषाम् । ८ । ३ । २२ ।

भेभगोअघोऽच्चपूर्वस्य यस्य लोपः स्यादुलिः । भो देवाः । भगो नमस्ते
अघो याहि ।

No. 128.—Let there be elision of the *y* OF ALL these, viz. the words in which it is preceded by *bho bhago agho a* or *ā* (No. 127), when a consonant follows.

Example : *bho devāḥ* “Oh deities!”, *bhago namaste* “oh! adoration to thee!”, *agho yāhi* “oh! come.”

राजसुषि । ८ । २ । ६६ ।

आह्नो रेफादेशो न तु सुषि । अहरहः । अहरणः ।

No. 129.—R is the substitute of the word *ahan*, but NOT WHEN A CASE-AFFIX (No. 137) FOLLOWS.

Example : *ahan+ahah=aharahah* (No. 211) “day by day,” *ahan+gana= ahargama* “a class of day.”

रा रि । ८ । ३ । १४ ।

रेफस्य रेफे परे लोपः ।

No. 130.—There is elision OF R, WHEN R FOLLOWS.

द्रलोपे पूर्वस्य दीर्घाणः । ६ । ३ । १११ ।

ठरेफयेल्लापनिमित्तयोः पूर्वस्याणो दीर्घः । पुना रमते । हरी रम्यः । शम्भू
राजते । अणः किम् । लृठः । लृठः । मनस्सरथ दृत्यन्न रुत्ये कृते हरशि चेत्युत्ये
रो रीति लोपे च प्राप्नते ।

No. 131.—WHEN DHA OR R, CAUSING AN ELISION, FOLLOWS instead OF A PRECEDING AN, there shall be ITS LONG vowel.

Example : *punar+ramate=punā ramate* “he again sports” (No. 130), *harir+ramyah=hari ramyah* “Vishnu is beautiful,” *śambhur+rājate=śambhū rājate* “Śiva is resplendent.”

Why “of *an*?” Because the rule does not include any other vowel. Example, *tridh+dha=tridha* “destroyed,” *vridh+dha=vridha* “raised.”

In the case of *manas+ratha*, the change of *s* to *ru* (No. 124) having taken place, giving *manar+ratha*, two conflicting rules present

themselves—the one (No. 126) directing that the *r* shall be changed to *u*, the other (No. 130) that the *r* shall be elided. The doubt, which rule shall take effect in such a case, has given occasion for the maxim here following.

विप्रतिषेधे परं कार्यम् । १ । ४ । २ ।

तुल्यबलविरोधे परं कार्यं स्यात् । इति प्राप्ते पूर्वज्ञासिद्धिमिति रो रीत्यस्यासिद्धत्वादुत्प्रमेष । मनोरथः ।

No. 132.—WHEN RULES of equal force PROHIBIT EACH OTHER, LET THE LAST (in the order of the *Aṣṭādhyāyī*) TAKE EFFECT.

According to this maxim, in the example *manar+ratha* (under No. 131), the elision of the *r* ought to take place, by rule No. 130 which occurs in the eighth Lecture. But here the maxim (No. 39) interferes, which enjoins that a rule occurring in any of the three last Chapters of the Grammar shall be either as if it did not exist, or as if it had never come into operation, so far as concerns any rule that occurs earlier; and therefore No. 126, as if No. 130 did not exist, proceeds to substitute *u*, and thus we have *mana+u+ratha=manoratha* “a wish.” (No. 35).

सतत्तदोः सु लोपेऽकारनन्त्रसमासे हलि । ६ । १३२ ।

अककारयोरेतत्तदोर्यः सुस्तस्य लोपो हलि नतु नन्त्रसमासे । एष विष्णुः ।
स शम्भुः । अकोः किम् । एषको रुद्रः । अनन्त्रसमासे किम् । असशिशवः ।
हलि किम् । एषोऽत्र ।

No. 133.—There is ELISION OF the SU (the case-affix of the nominative singular, No. 137) of the pronouns ETAD AND TAD, provided they are WITHOUT the augment *k* (No. 1321), WHEN A CONSONANT FOLLOWS; BUT NOT if they are IN A COMPOUND WITH the privative particle *NAṄ* (*a.*)

Example : *eshas+vishṇuh=esha vishṇuh* “that *Vishṇu*” (Nos. 338 and 169), *sas+śambhuh=sa śambhuh* “that *Śiva*” (No. 338).—Why “without the augment *k*? ” Witness *eshako rudrah* “that *Śiva*.” Why “not if they are in a compound with the privative particle (*naṄ*)? ” Witness *asas+śivah=asaśśivah* “not that *Śiva*.” (No. 76.) Why “when a consonant follows? ” Witness *eshas+atra=esho'tra* “he here.” (Nos. 124 and 125.)

सोऽचि लोपे चेत् पादपूरणम् । ६ । १ । १३४ ।

स इत्यस्य सोर्तापः स्यादचि पादश्चेलोपे सत्येव पूर्यते । सेमामविद्वु
प्रभृतिम् । सैष दाशरथी रामः ।

No. 134.—Let there be elision of the *eu* of *SAS*, even WHEN A VOWEL FOLLOWS (No. 133), IF BY THE ELISION alone THE VERSE CAN BE COMPLETED.

Example : (*sa+imám=*) *semám avidhhi prabhritim* “do not separate this collection,” *saisha dásarathé rámah* “that Ráma, the son of Dásaratha.”

So much for the changes of *Visarga*. We now come to the de-clension of

MASCULINES ENDING IN VOWELS.

आजन्तपंलिङ्गाः ।

अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् । १ । २ । ४५ ।

धातुं प्रत्ययं प्रत्ययान्तं च वर्जयित्वा र्थवच्छब्दस्वरूपं प्रातिपदिकसंज्ञं स्यात् ।

No. 135.—Let any SIGNIFICANT form of word, NOT being A VERBAL ROOT (No. 49), AN AFFIX (No. 139), OR WHAT ENDS WITH AN AFFIX, be called a CRUDE FORM of word (*pratipadika*).

कृतद्वितंसमासाश्च । १ । २ । ४६ ।

कृतद्वितान्तौ समासश्च तथा स्युः ।

No. 136.—AND let forms of words ending in the affixes called KRIT (No. 329) and TADDHITA (Nos. 975 and 1067) AND COMPOUNDS (*sumásá*, No. 961) also be called crude forms (No. 135.)

**स्वौजसमौद्वष्टाभ्यान्मिस् डेभ्याम्भ्यस् डसि-
भ्याम्भ्यस् डसोसाम् ख्योस्सुप् । ४ । १ । २ ।**

सु चौ जस् इति प्रथमा । चूम् चौह् शस् इति द्वितीया । टा भ्याम्
भिस् इति तृतीया । डे भ्याम् भ्यस् इति चतुर्थी । डसि भ्याम् भ्यस् इति
पञ्चमी । डस् चोस् आम् इति षष्ठी । डि� चोस् सुप् इति सप्तमी ।

No. 137.—[In this aphorism the case-affixes are enunciated.—The cases, exclusive of the Vocative which is held to be a peculiar aspect of the nominative, are seven—1st nominative, 2nd Accusative, 3rd Instrumental, 4th Dative, 5th Ablative, 6th Genitive, 7th Locative. The case-affixes, with their significations, are as follows:—]

Singular.	Dual.	Plural.	
1st <i>su</i>	<i>au</i>	<i>jas</i>	—
2nd <i>am</i>	<i>aṭ</i>	<i>sas</i>	—
3rd <i>tá</i>	<i>bhyám</i>	<i>bhis</i>	“by.”
4th <i>ne</i>	<i>bhyám</i>	<i>bhyas</i>	“to.”
5th <i>nasi</i>	<i>bhyám</i>	<i>bhyas</i>	“from.”
6th <i>nas</i>	<i>os</i>	<i>ám</i>	“of.”
7th <i>ni</i>	<i>os</i>	<i>sup</i>	“in.”

[After the elision of the indicatory letters, these affixes appear as follows:—]

1st <i>s</i>	<i>au</i>	<i>as</i>	
2nd <i>am</i>	<i>au</i>	<i>as</i>	
3rd <i>á</i>	<i>bhyám</i>	<i>bhis</i>	
4th <i>e</i>	<i>bhyám</i>	<i>bhyas</i>	
5th <i>as</i>	<i>bhyám</i>	<i>bhyas</i>	
6th <i>as</i>	<i>os</i>	<i>ám</i>	
7th <i>i</i>	<i>os</i>	<i>su</i>	

The reader who enters upon the study of the *Laghulakāumudī* without any previous acquaintance with Sanskrit, will find the recollection of the rules more easy, and his apprehension of their import more distinct, if he make himself familiar with the most usual signs of the 7th, 6th, and 5th cases, for information respecting which he was referred (at Nos. 22, 27, and 87,) to the present section. When the uninflected word ends in a consonant, the affix is generally attached unaltered. Thus the 7th case singular of the word *ach*, in No. 21, is *achi*; the 7th dual of *omáñ*, in No. 54, is *omáños*; and the 7th plural of *etyedhatyáṭh*, in No. 42, is *etyedhatyáṭhsu*. So again, the 6th case singular of *ik*, in No. 21, is *ikas*, which, by Nos. 124 and 126, becomes *eko* before a soft consonant; the 6th dual of *sajush*, in No. 124, is *sajushos*, which, by Nos. 124 and 130, becomes *sajusho* when followed by **r*; and the 6th plural of *jhal*, in No. 25, is *jhalám*, which, by No. 94, becomes *jhalán*. So again, the 5th case singular of *eñ* in No. 56, is *eñas*, which, by Nos. 124 and 111, becomes *eñuh*; the 5th dual

of a term ending in a vowel occurs in No. 73, viz. *rahábhýám*, which, by No. 94 changes its final to *n*.

'When the uninflected term ends in a vowel, the case-affixes are liable to several variations. Among the most noticeable modifications are the following, which take the place of the final *a* :—

Singular.	Dual.	Plural.
5th <i>át</i>	<i>ábhýám</i>	—
6th <i>asya</i>	—	<i>ánám</i>
7th <i>e</i>	—	<i>eshu</i>

Examples of these terminations occur in No. 35, where *át* becomes *ád* (by No. 82); in No. 73—*rahábhýám*; in No. 26—*sanyogántasya*; in No. 30—*samánám*; in No. 31—*pratyaye*;—and in No. 44—*áho-dhóhyeshaiśhyeshu*.]

द्याप्रातिपदिकात् । ४ । १ । १ ।

No. 138.—AFTER what ends with the feminine terminations *ñí* (No. 256, &c.) or *áp* (No. 1341, &c.) OR after A CRUDE FORM (No. 135, &c.).—

[This aphorism is one of those which are said to exercise an authority (*adhikára*) over other aphorisms, inasmuch as they consist of terms which other aphorisms, in order to complete their sense, are under the necessity of borrowing. (No. 5.) Some aphorisms, such as the present, consist solely of words which, taken by themselves, convey neither a definition nor a direction, and which are enunciated solely for the purpose of avoiding the necessity of repeating the same words in a number of succeeding aphorisms. Such aphorisms are said to be *keval-adhikára*, or "intended simply to regulate the sense of others." On the other hand, in No. 21, only a portion of the aphorism, viz., the word *achi*, exercises *adhikáru*, which it does over the sense of No. 55, &c.]

प्रत्ययः । ३ । १ । १ ।

No. 139.—AN AFFIX.

[This, like No. 138, is an aphorism intended solely to regulate the sense of others.]

परश्च । ३ । १ । २ ।

इत्यधिकृत्य च द्यन्तादाबन्तात् प्रातिपदिकाच्च परे स्वादयः प्रत्ययाः स्युः ।

No. 140.—AND SUBSEQUENT.

[This, like Nos. 138 and 139, is an aphorism intended solely to regulate the sense of others. The sense of the three aphorisms combined is as follows :—]

Let me affixes *su*, &c. (No. 137) come after, or be attached to words ending in *ni* or *ap* (that is to say, words with feminine terminations,) and after crude forms (No. 135).

सुपः । १ । ४ । १०३ ।

सुपत्त्रीणि त्रीणि वचनान्येकश एकवचनद्विवचनबहुवचनसंज्ञानि स्यः ।

No. 141.—OF SUP (which is a *pratyāhāra* formed of *su* the first of the case-affixes, and the final *p* of the last of them,) let the three expressions in each successive set of three be severally termed “the expression for one” (singular), “the expression for two” (dual), and “the expression for many” (plural).

द्वेष्टकयोर्द्विवचनैकवचने । १ । ४ । २२ ।

द्वित्यैकत्वयोरते स्तः ।

No. 142.—THE DUAL AND THE SINGULAR case-affixes are to be employed severally IN THE SENSE OF DUALITY AND UNITY.

बहुषु बहुवचनम् । १ । ४ । २१ ।

बहुत्वविवक्तायां बहुवचनं स्यात् ।

No. 143.—IN expressing MULTITUDE, let A PLURAL case-affix be employed.

विरामोऽवसानम् । १ । ४ । ११० ।

वर्णानामभावोऽवसानसंज्ञः स्यात् । रत्वविसर्गैः । रामः ।

No. 144.—LET CESSATION, or the absence of succeeding letters, be called a PAUSE (*avasāna*).

We now proceed to decline the word *rāma* (the name of an incarnation of *Vishṇu*).—Attaching the case-affix of the 1st case singular, after removing the indicatory vowel (No. 36), we get *rāmas*: then the *s* becomes *ru* by No. 124, and finally *visarga* by No. 111, giving *rāmah*.

***सरूपाणामेकश्चेष एकविभक्तौ । १ । २ । ६४ ।**

एकविभक्तौ यानि सहपाल्येव दृष्टानि तेषामेकं एव शिथते ।

No. 145.—IN ANY INDIVIDUAL CASE (*vibhakti*) there is but ONE RETAINED OF THE WORDS, ALWAYS SIMILAR IN FORM. [That is to say, the dual, which means “two *Rámas*,” implies “*Ráma* and *Ráma*;” and the plural, which means “more *Rámas* than two,” implies at least “*Ráma*, and *Ráma*, and *Ráma*;” and of these words, similar in sense as well as in form, we are to retain but one, when adding the affixes of the dual and plural. It would be otherwise had we to attach a dual affix to an aggregate signifying the two opponents “*Ráma* and *Rivana*,” or the two which, in some of their inflections, differ in sound as well as in sense, *mátri* “a mother,” and *mátri* “a measurer.” But when the words never differ in form, though they do so in sense, this rule may apply. Thus *sri* signifies “beauty” and also “wealth”—and “beauty and wealth” may be implied in the dual *sriyan*.]

In the 1st case dual, then, we have *rámā+au*, which might appear to furnish occasion for the operation of the rule here following to the exclusion of No. 41, which gives way in accordance with No. 132.

प्रथमयोः पूर्वसवर्णः । ६ । १ । १०२ ।

अकः प्रमथाद्वितीययोर्रचि पूर्वसवर्णदीर्घं एकादेशः स्यात् । इति प्राप्ते ।

No. 146.—WHEN *ach* OF THE FIRST OR SECOND CASE follows *ak*, let THE LONG VOWEL HOMOGENEOUS WITH THE ANTECEDENT be the substitute singly for both. By this rule *rámā+au* would become *rámā*, but the rule here following interposes.

नादिचि । ६ । १ । १०४ ।

आदिचि न पूर्वसवर्णदीर्घः । वृद्धिरेचि । रामौ ।

No. 147.—WHEN *ICH* FOLLOWS *A* OR *Á* the substitution of the long vowel homogeneous with the antecedent (No. 146) shall NOT take place. Then, by No. 41, thus freed from the obstruction of No. 146, we have *rámā+au=rámāu* “two *Rámas*.”

चुदू । १ । ३ । ९ ।

प्रत्ययाद्वौ चुदू इतौ स्तः ।

No. 148.—PALATAL (*chu*) OR CEREBRAL (*tu*) LETTERS initial in an affix are to be elided. Therefore, in the affix of the 1st case plural, the *i* of *ius* is to be elided, leaving *as*.

विभक्तिश्व । १ । ४ । १०४ ।

सुप्तिद्वां विभक्तिसंज्ञौ स्तः ।

No. 149.—AND *sup* (the case-affixes—No. 137) and *tiñ* (the verbal affixes enunciated in No. 407) are called VIBHAKTI.

न विभक्ती तु स्माः । १ । ३ । ४ ।

विभक्तिस्थास्त्रवर्गसमा नेतः । इति सत्यं नेत्यम् । रामाः ।

No. 150.—TU (the dentals *ta tha da dha na*) and S and M, standing IN A VIBHAKTI (No. 149) are NOT to be elided. Therefore the final *s* in *jas* is not to be elided, notwithstanding Nos. 5 and 7; and *rámás*, by Nos. 124 and 111, becomes *rámáh* “*Rámas*”—more than two.

एकवचनं सम्बुद्धिः । २ । ३ । ४६ ।

संबोधने प्रथमाया एकवचनं सम्बुद्धिसंज्ञं स्यात् ।

No. 151.—In the sense of the vocative, let the SINGULAR of the first be called SAMBUDDHI.

यस्मात् प्रत्ययविधिस्तदादि प्रत्ययेऽङ्गम् । १ । ४ । १३ ।

यः प्रत्ययो यस्मात् क्रियते तदादि शब्दस्वरूपं तस्मिन् प्रत्यये पटेऽङ्गं स्यात् ।

No. 152.—AFTER WHATSOEVER there is AN AFFIX (*pratyaya*) ENJOINED, let WHAT BEGINS THEREWITH, in the form in which it appears WHEN THE AFFIX FOLLOWS it, be called AN INFLECTIVE BASE (*añgu*).

For example, in the first case singular it is enjoined that the affix *su* (No. 137) shall follow the crude form of a noun—for instance *rámā*. Then this word *rámā*, if it remain unchanged when the affix follows it, is called *añya*.

एङ्गस्यात् सम्बुद्धेः । ६ । १ । ६६ ।

एहन्ताद्वयान्ताच्चाङ्गाद्वल्लुप्ते सम्बुद्धेष्वेत । हे राम । हे रामो । हे रामाः ।

No. 153.—AFTER an inflective base (No. 152) ending in *en* OR IN A SHORT VOWEL, a consonant is elided if it be that OF SAMBUDDHI (No. 151). Hence the *s* is elided in *he rámī* “Oh *Ráma!*” In the dual and plural the vocative is the same as the 1st case; so *he rámāu* “Oh two *Rámas!*” “*hē rámáh* “Oh *Rámas!*” We now come to the 2nd case,

and we find *Ráma+am*, where we might expect No. 55 to take effect. But this is prevented by the rule here following.

‘अनि पूर्वः । ६ । १ । १०७ ।
अकेऽप्यचि पूर्वस्यमेकादेशः । रामम् । रामौ ।

No. 154.—WHEN the vowel of AM (the affix of the 2nd case singular) FOLLOWS *ak*, the form of THE PRIOR is the single substitute for both. Hence *rámā+am=rámam* “*Ráma*,” *rámā+au=rámāu* “two *Rámás*” (No. 141). In the 2nd case plural we find *rámā+śas* and the rule here following.

लश्चक्तद्विते । १ । ३ । ८ ।
तद्वितवर्जप्रत्ययादा लशक्तवर्गा इतः स्युः ।

No. 155.—The letters L, Ś, AND KU (that is to say, *ka kha ga gha nī*) are indicatory IN AN AFFIX NOT belonging to the class TADDHITA (the class employed in forming nominal derivatives No. 1067). Thus the example under consideration becomes *rámā+as*; then No. 146 comes into operation, and the rule here following enjoins a substitution.

तस्माच्छसो नः पुंसि । ६ । १ । १०३ ।
पूर्वसवर्णदीर्घात् परो यः शस्सस्तस्य नः स्यात् पुंसि ।

No. 156.—AFTER THAT long vowel homogeneous with prior (No. 146), N is substituted in place OF the s of SAS, IN THE MASCULINE. Thus we have *rámán*: a form which might seem to give occasion for the rule next following.

अट्कुप्पाङ्ग्नुम्ब्यवायेऽपि । ८ । ४ । २ ।

अट् कवर्गः पवर्गं आङ् नुम् एतैव्यस्तैव्यथासंभवमिलितैश्च व्यवधानेऽपि
रवाभ्यां परस्य नस्य णः समानपदे । इति प्राप्ते ।

No. 157.—EVEN WHEN a SEPARATION is caused BY the intervention of the *pratyádhára*, AT KU, PU, (the five gutturals and five labials), ÁṄ (the particle *a*) AND NUM (*amiswára*), singly or combined in any possible way, the substitution of the cerebral for the dental *n* following *r* or *sh* in the same *pada* (No. 292) shall take place.

By this rule the final *n* in *rámán* would be replaced by a cerebral, the rule next following prohibits the substitution.

पदान्तस्य । ८ । ४ । ३९ ।

नस्य णो न । रामान् ।

No. 158.—The cerebral *n* shall not be substituted in the room of dental *n* FINAL IN A PADA. Thus finally we have *rámán* “the Rámas.”

In the 3rd case singular we first find *Ráma+ta*, but the rule next following enjoins a substitution.

टाडःसिङ्गसामिनातस्याः । ७ । १ । १२ ।

अदन्ताट्रादीनामिनादयः स्युः । णत्वम् । रामेण ।

No. 159.—Let *INA ÁT AND SYA* be substituted in the room OF *TÁ* (3rd singular) *ńASI* (5th sing.) AND *ńAS* (6th sing.) after what ends in short *a*.

Thus we have *ráma ina*, which after the cerebral *n* has been substituted by No. 157, becomes *ráméṇa* “by *Ráma*.” (No. 35.)

In the 3rd case dual we first find *ráma+bhyám*, which calls into operation the rule following.

सुपि च । ७ । ३ । १०२ ।

यजदौ सुप्तोऽङ्गस्य दीर्घः । रामाभ्याम् ।

No. 160.—AND WHEN A CASE-AFFIX beginning with *ya* follows, the long vowel shall be substituted for the final of an inflective base (No. 152) ending in short *a*. Hence *rámábhýám* “by two Rámas.”

In the 3rd plural we find *ráma+bhis*, and here also a substitution is enjoined.

आतो भिस् रेत् । ७ । १ । ६ ।

अनेकाल शित् सर्वत्य । रामैः ।

No. 161.—AFTER what ends in SHORT *A*, let their be *AIS* in the room OF *BHIS*. From No. 58 we learn that this substitute takes the place not of the first letter merely (No. 88), but of the whole term (*bhis*). By Nos. 124 and 111 we thus get *rámavíh* “by the Rámas.”

In the 4th singular, we find *ráma+ne*, and again a substitution is enjoined.

हेयः । ७ । १ । १३ ।

आतोऽङ्गात् परस्य हेयादेशः ।

No. 162.—Let *ya* be the substitute OF *NE* after an inflective base ending in short *a*.

Thus we have *ráma+ya*, an instance which the rule next cited takes cognizance of.

स्थानिवदादेशोऽनलविधै । १ । १ । ५६ ।

आदेशः स्थानिवत् स्थाच तु स्थान्यलाश्रयविधैः । इति स्थानिवस्थात्
सुपि चेति दीर्घः । रामाय । रामाभ्यास् ।

No. 163.—A SUBSTITUTE IS LIKE (or succeeds to all the titles and liabilities of) THAT WHOSE PLACE IT SUPPLIES—BUT NOT IN the case of A RULE the occasion for the operation or which is furnished by the LETTERS of the original term.

According to this maxim, the *ya* substituted for *ne*, by No. 162, is, like it, entitled a case-affix (*sup*—No. 137); but it is not held to consist of the same letters as *ne*; hence, as it begins with the letter *y* (of the *pratyākhyā yan*), it furnishes occasion for the operation of No. 160, by which the short *a* of the inflective base is lengthened. Thus we have *rámíya* “to Ráma.” The 4th dual *rámábhyám* “to two Rámas”—is formed like the 3rd.

In the 4th plural we have first *ráma+bhyas*, which calls into operation the rule next following (and not No. 160).

बहुवचने भल्येत् । १ । ३ । १०३ ।

भलादौ बहुवचने सुप्यतोऽन्तस्यैकारः । रामेभ्यः । सुपि किम् । पच्छम् ।

No. 164.—WHEN A PLURAL case-affix beginning with JHAL FOLLOWS, E is the substitute for the final short *a* of an inflective base.

Thus we have *rámebhyaḥ* “to the Rámas.” Why do we say “case-affix?” Because the rule does not extend to the verbal affixes Ex., *pach+a+dhvum=pachadhvam* “do you cook.”

In the 5th singular we have first *rámí+ñasi*, and *át* is substituted for *ñasi* by No. 159, and we get *rámát* (No. 55), a form to which the rule next cited has reference.

वाऽवसाने । ८ । ४ । ५६ ।

अवसाने भलां चारो वा । रामात् । रामाद् । रामाभ्यास् । रामेभ्यः ।
रामस्य ।

No. 165.—WHEN A PAUSE (No. 144) ENSUES, *chár* may OPTIONALLY be substituted for *jhal*. So we may write *rámát* or (by No. 81) *rámád* “from Ráma.”

The dual and plural of the 5th case are like those of the 4th:—
rāmābhýám “from two Rámas,” rámébhýah “from the Rámas.”

In the 6th sing. we have first rámá+ńas; and, on making the substitution enjoined by No. 159, we get rámasya “of Rámá.” In the dual we have first rámá os, which brings into operation the rule next following.

आसि च । ७ । ३ । १०४ ।

अतोऽद्वयैकारः । रामयोः ।

No. 166.—AND WHEN OS FOLLOWS, then e is substituted for the final short a of an inflective base. Thus we have rúme+os=rímayoh “of two Rámas”—(No. 29).

In the 6th plural we have first rámá+áṁ, which calls into operation the rule next following.

हस्तनद्यापा नुट् । ७ । १ । ५४ ।

हस्तान्ताच्छ्रान्तादाबन्ताच्च द्वात् परस्यामो नुडागमः ।

No. 167.—NUT shall be the augment OF WHAT comes AFTER an inflective base ending in A SHORT vowel, OR in NÁD (No. 215) OR in ÁP (No. 1341).

From No. 103 we learn that this augment is to be prefixed. We thus get rámá+néṁ, to which the rule following has reference.

नामि । ६ । ४ । ३ ।

अजन्ताङ्गस्य दीर्घेः । रामाणास् । रामे । रामयोः । एत्वे कृते ।

No. 168.—WHEN NÁM FOLLOWS, the long vowel shall be substituted for the final of an inflective base which ends in a vowel. Thus we get rámánúm “of the Rámas.” (No. 157.)

In the 7th sing. we have rámá+ñi, which, by Nos. 156 and 35, becomes rámé “in Rámá.” The dual is like the 6th—rámayoh “in two Rámas.”

In the 7th plural we have rámá+su, which, by No. 164, becomes rámé+su, and this calls into operation the rule following.

आदेशप्रत्यययोः । ८ । ३ । ५६ ।

इण्डुभ्यां परस्यापदान्तस्यादेशः प्रत्ययावयवश्च यः सप्तस्य मूर्धन्यादेशः ।
रेष्टद्विषतस्य सप्त तादृश एव वः । रामेषु । एवं क्षमादयेऽप्यदन्ताः ।

No. 169.—The cerebral substitute shall take the place of the dental *s*, when the *s* is part of A SUBSTITUTE OR OF AN AFFIX following *in* or *ku*, and is not the final letter of the *pada*.—Of the cerebrals, the *ishadvitarita sh* (No. 16) most resembles the *s*, and is therefore the proper substitute. Thus we get *rāmeshu* “in the *Rāmas*.”

In the same way are declined *krishna* and other words ending in short *a*.

[Having explained this declension very fully, we shall indicate the steps of the process as they recur in the sequel more concisely.]

सर्वादीनि सर्वनामानि । १ । १ । २७ ।

सर्वं विश्वं उभं उभयं डतरं डतमं अन्यं अन्यतरं इतरं त्वत् त्वं नेम समं सिम । पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरपराधरणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम् । स्वप्रज्ञातिधनाव्यायाम् । अन्तरं बहिर्योगापसंव्यानयोः । त्यहं तद् यहं एतद् इदम् अदस् एकं द्विं युष्मद् अस्मद् भवतु किम् ।

No. 170.—*SARVA*, &c. are called PRONOMINALS (*sarvanāma*)

This class of words consists of the following:—*sarva* “all,” *viśva* “all,” *ubha* “both,” *ubhayā* “both,” *datarū* *datusma* (affixes employed in the formation of such words as *k itara* “which of two?” and *k atama* “which of many?”) *anya* “other,” *anyatara* “either,” *itara* “other,” *tvat* or *tvi* “other,” *nema* “half,” *sama* “all,” *sima* “whole.” The seven following are pronominals when they imply a relation in time or place, not when they are names—viz., *pūrva* “prior, east,” *para* “after,” *avara* “posterior, west,” *dakshina* “south, right,” *uttara* “inferior, other, north,” *apara* “other,” *adhara* “inferior, west;”—so also *swa* when it signifies “own,” not when it signifies “a kinsman” or “property;” *antara* when it signifies “outer” or “an under garment;” *tyud* or *tud* “he she, it, that,” *yad* “who, which, what,” *etad* “this,” *idam* “this,” *adus* “this, that,” *eka* “one,” *dwi* “two,” *yushmad* “thou,” *asmad* “I,” *bhavatu* “your honour, your excellency,” *kim* “who? what?”—

जसः श्री । १ । १ । १७ ।

अदन्तात् सर्वनाम्ना जसः श्री स्यात् । अनेकाहत्यात् सर्वादेशः । सर्वं ।

No. 171.—After a pronominal ending in short *a*, let *śi* be the substitute of *JAS* (1st case plur.). As the substitute consists of more letters than one, it takes the place of the whole (No. 58). Ex., *sarva* + *śi* = *sarve* (“all”—Nos. 156 and 35).

सर्वनामः स्मै । ७ । १ । १४ ।

अतः सर्वनामो द्वेः स्मै । सर्वस्मै ।

No. 172.—AFTER A PRONOMINAL ending in short *a*, SMAI is the substitute of *ne* (4th sing.).

Example: *sarvusmai* “to all.”

डसिद्योः स्मातिस्मनौ । ७ । १ । १५ ।

अतः सर्वनाम एतयोरेतौ स्तः । सर्वस्मात् ।

No. 173.—After a pronominal ending in short *a*, SMÁT AND SMIN are the substitutes OF ÑASI (4th sing.) AND ÑI (7th sing.) Example, *sarvusmáti* “from all.” (No. 160.)

आमि सर्वनामः सुद् । ७ । १ । ५२ ।

अवर्णान्तात् परस्य सर्वनामो विहितस्यामः सुडागमः । एत्ये प्रत्ये ।
सर्वस्मिन् । सर्वस्मिन् । शेषं रामवत् । एवं विश्वादयोऽप्यदन्ताः । उभशब्दो
नित्यं द्विवचनान्तः । उभौ २ । उभाभ्याम् ३ । उभयोः २ । तस्येह पाठोऽक-
र्ज्यः । डतडतमौ प्रत्ययै । प्रत्यययहये तदन्तयहणमिति तदन्ता याह्या ।
नेम इत्यर्थं । समः सर्वपर्यायस्तुल्यपर्यायस्तु न समानामिति ज्ञापकात् ।

No. 174.—SUTI is the augment of ÁM (6th plur.), WHEN ÁM COMES AFTER A PRONOMINAL ending in *a* or *á*. Example (Nos. 164 and 169) *sarveshám* “of all.” In the 7th sing. (No. 173) *sarvashmíni* “in all.” The rest of the declension is like that of *rámī*. In the same way are declined *vishwa* and the other pronominals (No. 170) ending in short *a*. The word *ubha* “both” takes invariably the dual affixes. Ex., *ubhan* “both,” *ubhábhýam* “by, to, or from both,” *ubhayoh* “of or in both.” The object of its being inserted in the list of pronominals (whilst its declension does not differ from that of *rámī*) is its taking the augment *akach* (No. 1321 which it could not take if it were not a pronominal). The terms *datara* and *datama* are affixes. “By citing the affix we cite that which ends therewith”—(says *Patañjali*) so the words that end with these affixes are to be reckoned pronominals. The word *nemī* is a pronominal when it signifies “half.” That *sama*, which is a pronominal when synonymous with *sarva*, “all,” is not so when synonymous with *tulya* “like” we learn from the expression *samánám* “of equals”—in No. 30—(which would have been *sameshám*, if the word, in that sense, had been a pronominal.)

पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायाम- संज्ञायाम् । १ । १ । ३४ ।

एतेषां व्यवस्थायामसंज्ञायां सर्वनामसंज्ञा गणसूचता॒ सर्वत्र या प्राप्ता सा
ज्ञसि वा । पूर्वे॑ । पूर्वाः॑ । असंज्ञायां क्रिम् । उत्तराः॑ कुरवः॑ । स्वाभिधेयापेक्षा-
वधिनियमो व्यवस्था॑ । व्यवस्थायां क्रिम् । दक्षिणा॑ गायकाः॑ । कुशला॑ इत्यर्थः॑ ।

No. 175.—The name of pronominal (No. 170) belongs to PÚRVĀ “prior,” PARA “after,” AVARA “posterior,” DAKSHIṄA “south,” UTTARA “inferior, other, north,” APARA “other,” AND ADHARA “inferior,” WHEN THEY DISCRIMINATE RELATIVE POSITION, NOT when they are NAMES.

The designation of pronominal assigned to these in every case by the aphorism No. 170, which implies the list of words enumerated in the commentary thereon, is optional when *jus* (1st plural) follows.—Ex., *púrve* (by No. 171) or *púrvāḥ* (No. 151).—Why do we say “not when they are names?” Witness *uttardh* (not *uttare*) when the word is used as a name for “the *Kurus*.”

That there is “a specification, (*niyamī*), or tacit implication, of a determinate point (*avulhi*), with reference to which something is to be described by the word itself” is what we mean when we say that “a relation in time or place (*avasthā*) is implied”—[For example, we wish to describe Benares as being *southern* (*dakshinā*). To do this, we may specify some point—say one of the peaks of the *Himálaya*—with reference to which Benares may be described as “a place to the southward.” Again, we here may thus speak of the people to the south of the *Vindhya* mountains, as being “southern,” not with reference to the inhabitants of Ceylon, but with reference (as every one here understands by tacit implication) to us ourselves who live to the north of the *Vindhya* range]. Why do we say, “when a relation in time or place is implied?” Witness *dakshināḥ* (not *dakshīṇe*) *gīthakūḥ*, meaning “clever singers.”

स्वसंज्ञातिधनाख्यायाम् । १ । १ । ३५ ।

ज्ञातिधनान्यवाचिनः॑ स्वशब्दस्य प्राप्ता संज्ञा ज्ञसि वा । स्वे॑ । स्वाः॑ ।
आत्मीया॑ आत्मान इति वा । ज्ञातिधनवाचिनस्तु॑ स्वाः॑ । ज्ञातयोर्ज्ञी॑ धा॑ ।

No. 176.—The designation, as a pronominal, of the word SWA (No. 170) WHEN IT SIGNIFIES SOMETHING ELSE THAN A KINSMAN OR PROPERTY, optionally obtains when *jus* (1st plural) follows. Thus we have either

sve (No. 171) or *swáh* (No. 151) in the sense of "own" or "selves," but *swáh* alone, in the sense of "kinsmen" or "articles of property."

अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः । १ । १ । ३६ ।

बाह्ये परिधानीय चार्येऽन्तरशब्दस्य प्राप्ता संज्ञा जसि वा । अन्तरे अन्तरा वा एहाः । बाह्या इत्यर्थः । अन्तरे अन्तरा वा शाटकाः । परिधानीया इत्यर्थः ।

No. 177.—The designation, as a pronominal, of the word *antara* (No. 170) WHEN IT SIGNIFIES "OUTER" OR "A LOWER GARMENT," optionally obtains when *jas* (1st plural) follows. Thus we may write *antare* or *antaráh*, when speaking of houses "external" (for instance to the walls of the city); and so also when speaking of the petticoats worn under the upper garment.

पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा । १ । १ । १६ ।

एयो डसिष्येः स्मात्स्मनौ वा स्तः । पूर्वस्मात् । पूर्वात् । पूर्वस्मिन् ।
पूर्वे । एवं परादीनाम् । शेषं सर्ववत् ।

No. 178.—AFTER THE NINE BEGINNING WITH PÚRVA, (that is to say, after *púrva*, *para*, *avara*, *dakshina*, *uttara*, *apura*, *adhabra*, *swa*, and *antara*) the substitution of *smít* and *smín* for *ñasi* and *ñi* (No. 173) is OPTIONAL.

Thus we may write either *púrvasmít* or *pírrát*, *púrvasmín* or *pírré*—and so of *para*, &c. In other respects the declension of these words is the same as that of *sarva*.

प्रथमचरमतयाल्पार्धकतिपयनेमाश्च । १ । १ । ३३ ।

एते जस्युक्तसंज्ञा वा स्युः । प्रथमे । प्रथमाः । तयः प्रत्ययः । द्वितये ।
द्वितयाः । शेषं रामश्चत् । नेमे । नेमाः । शेषं सर्ववत् ।

No. 179.—The words PRATHAMA "first," CHARAMA "last," TAYA (which is an affix, respecting which see the maxim cited under No. 174.—), ALPA "few," ARDHA "half," KATIPAYA "some," and NEMA "half," shall be optionally termed pronominal (No. 170) when *jas* (1st pl.) follows.

Thus we may write *prathame* or *prathamáh*. Of the affix *taya* we have an example in *dwitaye* or *dwitayáh* "second." The rest of

the declension is like *rámá*. The word *nema* is enumerated among the pronominals in No. 170—therefore, though by this rule the nominative plural may be like *rám-i*, the rest of the declension is like *sarva*.

**तीयस्य डित्सु वा । द्वितीयस्मै । द्वितीयायेत्यादि । एवं तृतीयः ।
निर्जरः ।**

No. 180.—WHEN CASE-AFFIXES WITH AN INDICATORY N FOLLOW (such are the 4th, 5th, 6th, and 7th, singular) the term pronominal No. 170 is OPTIONALLY a name of what ends in TÍYA.

Example: *dwitiyasmui* or *dwitiyáya* “to the second,” and so on.—So also *tritiyá* “the third.”

We now come to the declension of the word *nirjara* “imperishable,”—which is derived from the feminine word *jará* “decrepitude.”

जराया जरसन्यतरस्याम् । १ । २ । १०१ ।

**अज्ञादौ विभक्तै । पदाङ्गाधिकारे तस्य तदन्तस्य च । निर्देशमानस्यादेशा भवन्ति । एकदेशविक्षतमनन्यवदिति जरशब्दस्य जरस् । निर्जरसौ ।
निर्जरस इत्यादिः परं हलादौ च रामवत् । विश्वपाः ।**

No. 181.—Instead OF JARÁ there is OPTIONALLY JARAS, when a *vibhakti* (No. 170) beginning with a vowel follows.

Where a rule refers to a *pada* or an *aṅga* (No. 153), the rule, if it apply to a particular word, applies also to what ends with the word. Hence this rule, which applies to the word *jard*, applies also to *nirjara*, just as, in English, the substitution, in the plural, of “geese,” for “goose,” applies also to the case of “wildgeese.” But here a question might arise, suggested by No. 58, as to whether the substitute should not take the place of the whole word—so that the plural of “wildgoose,” should become “geese” simply. To guard against this, it is declared that “Substitutes take the place of that only which is exhibited (when the substitute is enjoined).”—Thus, in *nirjara*, the substitute takes the place of the *jara* only, for *jard* only was exhibited when the substitute *jaras* was enjoined. Here another objection may be raised, for *jaras* was enjoined to take the place of *jard*, with a long final, not of *jara*, the final of which is short. This objection is met by the maxim that “What is partially altered does not thereby become something quite different,” (and this is illustrated in the *Mahábhárata* by the case of a dog, which, having lost his ears, does not thereby lose his

personal identity);—so *jaras* may be the substitute of the partially altered *jara*. Thus we get *nirjurasau* “two imperishables,” *nirjaśas* “imperishables,” and so on.—On the other alternative, and when the affixes begin with a consonant, the word is declined like *rāma*.

We now come to the declension of *viśwapā* “the preserver of all.”

दीर्घाज्जसि च । ६ । १ । १०५ ।

विश्वपौ । विश्वपाः । हे विश्वपाः । विश्वपाम् । विश्वपौ ।

No. 182.—AND WHEN *JAS* (1st pl.) or *ieḥ* (*pratyáhára*) COMES AFTER a LONG vowel, the long vowel homogeneous with the prior is not substituted for both (by No. 146, any more than under the circumstances stated in No. 147). We have therefore the 1st dual *viśwapau* (by No. 41), and plural *viśwapāḥ* (by No. 55),—In the vocative singular we have *he viśwapāḥ*, the same as in the nominative. In the 2nd case sing. *viśwapám* (No. 155); in the dual, as in the 1st case, *viśwapau*.

सुडनपुंसकस्य । १ । १ । ४३ ।

स्वादिपञ्चवचनानि सर्वनामस्थानसंज्ञानि स्यरक्षीबस्य ।

No. 183.—Let *SUṭ* (which is a *pratyáhára* formed of *su* the first case-affix, and *aṭ* the fifth, and which serves as a name common to the five), but NOT OF a NEUTER word be called *sarvanámasthána*.

स्वादिष्वसर्वनामस्थाने । १ । ४ । १७ ।

कप्रत्ययावधिषु स्वादिष्वसर्वनामस्थानेषु पूर्वं पदं स्यात् ।

No. 184.—WHEN the affixes BEGINNING WITH *SU* and ending with *ka* (which occurs in the 70th aphorism of the 3rd Chapter of the 5th Lecture) FOLLOW, NOT being *SARVANÁMASTHÁNA* (No. 183), let what precedes be called *pada*. [This is an extension of the application of the term *pada* as laid down in No. 14].

यच्च भम् । १ । ४ । १८ ।

यादिष्वजादिषु च कप्रत्ययावधिषु स्वादिष्वसर्वनामस्थानेषु पूर्वं भसंजं स्यात् ।

No. 185.—AND WHEN affixes, with an initial *y* OR initial vowel, beginning with *su* and ending with *ka*, follow, not being *survanámasthána* (No. 188), let what precedes be called *BHA*.

[The question here arises, whether a word which gets the name of *bha* from this rule, and of *pada* from the one preceding, is to retain both names, or, if not, which name is to be retained. The rule next cited supplies the answer].

आ कडारादेका संज्ञा । १ । ४ । १ ।

इत ऊर्ध्वं कडाराः कर्मधारय इत्यतः प्रागेकस्यकेव संज्ञा ज्ञया । या परानुवकाशा च ।

No. 186.—From this point (that is to say, from the 1st aphorism of the 4th Chapter of the 1st Lecture), to the aphorism “*KADÁRÁH karmadháraye*” (which is the 38th aphorism of the 2nd Chapter of the 2nd Lecture) only ONE NAME of each thing named is to be recognised—viz: that which comes last (where the claims are otherwise equal—(see No. 132) and that which, were its claim disallowed, would have no other opportunity of conduced to any result (see No. 41).

आते धातोः । ६ । ४ । १४० ।

आकारात्तो यौ धातुस्तदन्तस्य भस्याङ्गस्य लोपः । अलोऽन्त्यस्य । विश्वपः । विश्वपा । विश्वपाभ्यामित्यादि । एवं शब्दध्यादयः । धातोः किम् । हाहान् । हरि । हरी ।

No. 187.—Let there be elision OF the final letter of an inflective base, entitled to the designation of *bha* (No. 185), when it ends in A DHÁTU (No. 49) WITH LONG Á AS its final letter.

The word *viśwapá* ends in a *dhátu*, viz. *pá* (in the sense of “preserving” which has long *a* as its final letter; and the word which, by No. 147, is called an inflective base (*uṇya*) when an affix follows, is, by No. 185, entitled to the designation of *bha* when the case-affix (not being one of the five first) begins with a vowel. The long *a* is then elided.

Example: *viśwapá+śas=viśwapah* (2nd case plural), *viśwapá+td=viśwapá* (3rd sing). Before the consonantal terminations there is no change. Example, *viśwapabhyám* (3rd dual). In the same way are declined *śaṅkhadhmá* “the blower of a conch-shell,” and the like.—Why do we say, “when it ends in a *dhátu*?” Because primitive words, like *háhá* “a *gandharva*,” do not come within the scope of the rule. Example: 2nd pl. *háhán* (Nos. 146 and 156).

We now come to the declension of a noun ending in short *i*—*hari* “a name of *Vishnu*.” 1st s. *harih*, 1st du. *hari* (No. 146).

जसि च । ७ । ३ । १०६ ।

ह्रस्यान्तस्याङ्गस्य गुणः । हरयः ।

No. 188.—AND WHEN JAS FOLLOWS, *guna*, shall be the substitute of the short final of an inflective base. Hence 1st pl. *hari+jas=harayah*.

ह्रस्यस्य गुणः । ७ । ३ । १०८ ।

सम्बुद्धौ । हे हरे । हरिम् । हरी । हरीन् ।

No. 189.—The substitute OF A SHORT final is GUṄA, when *sambud-dhi* (No. 152) follows. By this and No. 153, we get the vocative sing. *he hare*. 2nd s. *harim* (No. 154), 2nd du. *hari*, 2nd pl. *harin* (No. 156).

शेषो च्यस्ति । १ । ४ । ९ ।

शेष इति स्यष्टार्थम् । ह्रस्यौ याविदुतौ तदन्तं सखिवर्जं घिसंज्ञम् ।

No. 190.—WITH THE EXCEPTION OF the word SAKHI, THE REST of the words that end in short *i* or *u* are called GHI. The words “the rest” are said to be employed here “for the sake of distinctness.”

आङ्गो नास्त्रियाम् । ७ । ३ । १२० ।

घेः परस्याङ्गो ना स्यादस्त्रियाम् । आङ्गिति टासंज्ञा । हरिणा । हरिष्याम् । हरिभिः ।

No. 191.—Let NÁ be the substitute OF ÁṄ coming after *ghi* (No. 190), but NOT IN THE FEMININE. The term áṄ is the ancient designation of tū, the 3rd sing. case-affix.

Example: *hari+tá=hariñá* (No. 157). 3rd du. *haribhyám*, 3rd pl. *haribhīh*.

घेर्डिति । ७ । ३ । १११ ।

घिसंज्ञस्य डिति सुपि गुणः । हरये ।

No. 192.—Let *guna* be the substitute OF GHI (No. 190), WHEN a case-affix WHICH HAS AN INDICATORY Ñ FOLLOWS. Thus 4th s. *hari+he=karaye* (No. 29).

डसिङ्गसेश्च । ६ । १ । ११० ।

एडो डसिङ्गसेरति पूर्वरूपमेकादेशः । हरे । हर्योः । हरीणाम् ।

No. 193.—AND when the short a OF NASI AND NAS, comes after e᳠

let the form of the prior be the single substitute for both. Thus, 5th and 6th s. *hari+ñasi* and so also *hari+ñas=hareh* (No. 192). 6th and 7th du. *haryoh* (Nos. 21 and 73)—6th pl. *harinám* (Nos. 167, 168 and 157).

अन्न धे: । ७ । ३ । ११६ ।

इदुद्वामुत्तरस्य डेरौद्वेरत् । हरौ । हरिषु । एवं कथादयः ।

No. 194.—Let *aut* be the substitute of *ni* (the case-affix of the 7th s.), when it follows short *i* or *u*, AND let short *a* be the substitute of the *ghī* (No. 190) itself. Thus 7th s. *harau* (No. 41). 7th pl. *harishu* (No. 169). In the same way are declined *kavi* “a poet,” and the like.

अनङ् सौ । ७ । १ । ६३ ।

सख्युरक्ष्यानडादेशोऽसम्बुद्धौ सौ ।

No. 195.—*ANĀṄ* is the substitute of the word *sakhi*, WHEN *SU* FOLLOWS, provided it is not the sign of the vocative (No. 152).

The substitute, though consisting of more letters than one (No. 58), is prohibited by No. 59 from taking the place of more than the last letter. Thus we have *sakhān+s*.

अलोऽन्यात् पूर्व उपधा । १ । १ । ६५ ।

अन्यादलः पूर्वा यो वर्णः स उपधासंज्ञः स्यात् ।

No. 196.—The letter BEFORE THE LAST LETTER of a word is called THE PENULTIMATE (*upudhā*).

सर्वनामस्थाने चासम्बुद्धौ । ६ । ४ । ८ ।

नान्तस्योपधाया दीर्घैऽसम्बुद्धौ सर्वनामस्थाने ।

No. 197.—AND the long form is the substitute of the penultimate letter (No. 196) of what ends in *n*, WHEN a SARVANĀMASTHĀNA (No. 183), NOT being SAMBUDDHI (No. 152), FOLLOWS. Thus we have *sakhān+s*.

अपृक्त एकाल् प्रत्ययः । १ । २ । ४१ ।

No. 198.—AN AFFIX consisting of A SINGLE LETTER (exclusive of indicatory letters) is called APRIKTA.

हलूख्याव्यादीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ६ । १६८ ।

हलन्तात् परं दीर्घै यौ द्वापौ तदन्ताच्च परं सुतिसीत्येतदएकं हलुप्पते ।

No. 199.—*SU* (the 1st sing. case-affix) AND *TI* AND *SI* (the terminations of two of the persons of the verb) when reduced to A SINGLE CONSONANT (No. 198), and when standing AFTER what ends in a CONSONANT OR in the LONG vowel deduced from the feminine terminations *Ní* (No. 256) AND *ÁP* (No. 1341), are elided. Thus *sakhán+s* becomes *sakhán*.

न लोपः प्रातिपदिकान्तस्य । ८ । २ । १ ।

प्रातिपदिकसंज्ञकं यत् पदं तदन्तस्य नस्य लोपः । सखा ।

No. 200.—There is ELISION OF N FINAL IN A *pada* which is entitled to the designation of PRÁTIPADÍKA (No. 135).

The word *sakhi* is a *prátipadíka*; it becomes a *pada* (No. 20) when the case-affix is added; and this name of *pada* it retains (by No. 210) after the case-affix has been elided. Thus *sakhán* is a *pada*. But *sakhán* is also entitled to the designation of *prátipadíka*, like *sakhi* the place of which it occupies, according to No. 163. Thus, by the present rule, the form of the word becomes finally *sakhá* “a friend.”

सख्युरसम्बुद्धौ । ९ । १ । ६२ ।

सख्युरङ्गात् परं सम्बुद्धिवर्जं सर्वनामस्यानं णिटृत् स्यात् ।

No. 201.—Let a *sarvanámasthána* (No. 183) coming AFTER the word *SAKHI*, NOT IN THE SENSE OF THE VOCATIVE SINGULAR, be like that which contains an indicatory *n*.

अचो त्रिणति । ९ । २ । १५ ।

अजन्ताङ्गस्य वृद्धिर्जिति णिति च परे । सखायौ । सखायः । हे सखे । सखायम् । सखायौ । सखीन् । सख्या । सख्ये ।

No. 202.—Let *vṛiddhi* be the substitute of an inflective base ending in A VOWEL, WHEN THAT WHICH HAS AN INDICATORY *N* OR *Ṅ* FOLLOWS.

Thus *sakhi*, when the 1st dual case-affix is to be annexed, becomes *sakhai* (No. 201), and *sakhai+au=sakháyau* (No. 29),—so also 1st pl. *sakháyuh*. The vocative sing. (by Nos. 189 and 153) is *he sakhe*. In the 2nd s. and du., *sakháyam* and *sakháyau*, Nos. 201 and 202 again apply; 2nd pl. *sakhin* (Nos. 146 and 156), 3rd s. *sakhyá*, 4th s. *sakhye*.

ख्यत्यात् परस्य । ६ । १ । ११२ ।

**खितिशब्दाभ्यां खीतीशब्दाभ्यां कृतयणादेशाभ्यां परस्य डसिङ्सोपत्
उः । सख्यः ।**

No. 203.—Short *u* is the substitute of the *a* of *nasi* and *nas* FOLLOWING the words *KHI* AND *TI* or *khí* and *tí* which have substituted *yan* (No. 21) for the final vowel.

Khi and *ti* are the terminations of the words *sakhi* and *pati* which they are here employed to designate. The long forms *khí* and *tí* indicate certain derivative forms; see No. 223.

The words "which have substituted *yan*," are employed to show that rule No. 192 does not apply here; and the same object is attained in the aphorism by writing not *khi* and *ti* but *khya* and *tya*, the *u* in which is intended merely to facilitate pronunciation.

Thus we have 5th and 6th s. *sakhyyuh*.

ओत् । ७ । ३ । ११८ ।

इतः परस्य डेरौत् । सख्यौ । शेषं हरिवत् ।

No. 204.—AUT is the substitute of NI after short i. Hence 7th s. *sakhyyau*. The rest is like (*hari* No. 187).

पतिः समास एव । १ । ४ । ६ ।

**घिसंज्ञः । पत्ये । पत्युः २ । पत्यौ । शेषं हरिवत् । समासे तु भूपतये ।
कतिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः ।**

No. 205.—The word *PATI* is called *ghi* (No. 190) ONLY when it is IN A COMPOUND *samāsa*).

Hence in the 4th s. *patye* "to a master," No. 192 does not apply; in 5th and 6th s. *patyuh*, No. 203, not No. 193, applies; and in 7th s. *patyau*, No. 204 applies, but not 194. The rest is like *hari*. But in a compound, as in *bhúpataye* "to the lord of the earth," *pati* is treated as *ghi* (No. 191 &c.).

The word *kati* "how many?" takes the plural terminations only.

बहुगणवतुडति संख्या । १ । १ । २३ ।

No. 206.—Let the words *BAHU*, and *GAÑA*, and those which end* in *VATU* and *PATI* be called *sankhyá*.

The word *kati* is one of those which end in *dati*, the *d* in which affix is indicatory.

डति च । १ । १ । २५ ।

. दत्यन्ता संखा पटसंज्ञा स्यात् ।

No. 207.—AND let a *sam̄khya* (No. 206) which ends in DATI be called *shat* (No. 324).

Thus the word *kati* is called *shat*.

षड्भ्यो लुक् । १ । १ । २२ ।

जशशस्ते ।

No. 208.—Let there be ELISION (*luk*) of *jīs* and *śas* AFTER words termed SHAT (No. 207).

प्रत्ययस्य लुक्श्मुलुपः । १ । १ । ६१ ।

लुक्श्लुलुपशब्दैः क्षतं प्रत्ययादर्शनं क्रमात् तत्त्वसंज्ञं स्यात् ।

No. 209.—Let the disappearance of AN AFFIX when it is caused by the words LUK, ŚLU, OR LUP be designated by these terms respectively (to distinguish it from the ordinary elision termed *lopa*—No. 6).—

प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम् । १ । १ । ६२ ।

प्रत्यये लुप्तेऽपि तदाश्रितं कार्यं स्यात् । इति जसि चेति गुणे प्राप्ने ।

No. 210.—WHEN ELISION (*lopa*) OF AN AFFIX HAS TAKEN PLACE THE AFFIX shall still exert its influence, and the operations dependent upon it shall take place as if it were present.

The word *lakṣhaṇa*, in the aphorism, signifies “that by which a thing is recognised.” A case-affix is recognised (No. 152) by its causing that which it follows to take the name of *aṅga*. In accordance with the present rule therefore the word *kati* retains the name of *aṅga* though the affixes *jīs* and *śas* have been elided by No. 208; and, in virtue of its having the name of *aṅga*, it ought to take a *guna* substitute through the operation of No. 188. But the rule following debars this.

न लुमताङ्गस्य । १ । १ । ६३ ।

लुमता शब्देन लुप्ते तत्रिमितमङ्गकार्यं न स्यात् । कति॒ २ । कतिभिः॑ ।
कतिभ्यः॑ २ । कतीनाम् । कतिषु । युष्मदस्मदष्टसंज्ञकास्त्रिषु सहपाः ।
त्रिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः । त्रयः । त्रीन् । त्रिभिः । त्रिभ्यः॑ २ ।

No. 211.—When an affix is elided BY the enunciation of one of

the three terms (in No. 209) CONTAINING the letters LU, the effect which it is competent to cause in respect OF AN AṄGA or inflective base shall not take place.

In the 1st pl. of *kati*, the affix *jas* is elided by the enunciation of *luk* (No. 208), and therefore the substitution of *guṇa* which the elided *jas* would otherwise (by Nos. 210 and 188) have been competent to cause, does not take place.

Thus we have 1st and 2nd pl. *kati* "how many?" 3rd *katibhih*, 4th and 5th *katibhyuh*, 6th *kutinám* (Nos. 167 and 168), 7th *katishu* (No. 169).

The words *yushman* "thou," *asmad* "I," and the words called *shat* (Nos. 324 and 207) retain the same form in all the three genders.

The word *tri* "three," is always plural.

Example: 1st pl. *trayah* (No. 188), 2nd *trīṇ* (Nos. 146 and 156) 3rd *tribhīh*, 4th and 5th *tribhyuh*.

त्रेस्त्रयः । ७ । १ । ५३ ।

आमि । त्रयाणाम् । त्रिषु । गौणत्वेऽपि । प्रियत्रयाणाम् ।

No. 212.—*TRAYA* is the substitute OF *TRI*, when *ām* follows.

Example: 6th pl. *trayāṇam* (Nos. 167 and 168), 7th *trishu* (No. 169).

And this rule applies also when *tri* is final in a compound adjective.

Example: *priyatrayāṇam* "of those who have three dear friends."

त्यदादीनामः । ७ । २ । १०२ ।

एषामकारो विभक्तो । द्विपर्यन्तानामेवेच्छिः । द्वौ २ । द्वाभ्याम् ३ । द्वयोः २ । पाति लोकमिति परीः सूर्यः ।

No. 213—Short A is the substitute OF *TYAD*, &c. when a case-affix follows. "TYAD, &c." (see No. 170) implies "tyad, *tad*, *yad*, *etad*, *itam*, *atlas*, *eka*, and *dwi*." The *Mahābhāṣṭya* directs that the list shall not extend beyond *dwi*. That this is the direction of *Patañjali* (the author of that "Great Commentary," on the aphorisms of *Pāṇini*) is indicated by the form of expression "it is the wish," or "it is wished," (*ishṭih* or *ishyate*. Compare No. 14.) Thus we have 1st and 2nd du. *dwau* "two" (No. 147), 3rd, 4th and 5th *dwabhyām* (No. 160), 6th and 7th *dwuyoh* (No. 166).

We now come to the declension of *papī* "the sun," (the "cherisher of the world," derived from *pā*, "to cherish").

दीर्घाज्जसि च । ६ । १ । १०५ ।

दीर्घाज्जसि इच च परे न पूर्वसवर्णदीर्घः । पथ्या । पथ्यः । हे पथीः ।
पथीम् । पथीन् । पथ्या । पथीभ्याम् । पथीभिः । पथ्ये । पथीभ्यः २ ।
पथ्यः २ । पथ्योः २ । दीर्घत्वात् नुट । पथ्याम् । डा तु सवर्णदीर्घः । पर्ये ।
पथीम् । एवं वातप्रस्थादयः । ब्रूयः श्रेयस्यो यस्य स बहुश्रेयसी ।

No. 214.—AND WHEN JAS or ich (*pratyáhára*, No. 147) comes AFTER A LONG vowel, the long vowel homogeneous with the prior is not substituted (No. 146).

Therefore (by No. 21) 1st du. *papyaṁ*, 1st pl. *papyah*, vocative sing. *he papīḥ*, 2nd s. *papíṁ* (No. 154), 2nd pl. *papín* (No. 156), 3rd s. *papyaṁ*, 3rd, 4th and 5th du. *papíbháyám*, 3rd pl. *papíbhih*, 4th s. *papye*, 4th and 5th pl. *papíbhayah*, 5th and 6th s. *papyah*, 6th and 7th du. *pap-yoh*. There is not *nūṭ* (No. 167) for the vowel is long—hence 6th pl. *papyaṁ*. When *nl* is added, then by No. 54, 7th s. *papí*, 7th pl. *papíshu*.

In the same way are declined *vátapramí* “an antelope,” and the like.

We now come to the declension of *bahuśreyasi* “a man who has many excellent qualities.”

यूस्त्वार्थी नदी । १ । ४ । ३ ।

ईदूदन्तौ नित्यस्त्रीलिङ्गौ नदीसंज्ञास्तः । (प्रथमलिङ्गहणं च) । दूर्ब
स्त्वार्थस्योपसर्जनत्वेऽपि नदीत्वं वक्तव्यमित्यर्थः ।

No. 215.—Words ending in long ī and û, always FEMININE, and having no masculine of the same form, (as the word *grámanī* has,) are called *nudī* (the word *nudī* “a river” being a type of the class.) “And its original gender is to be taken” into account;—that is to say, it is to be spoken of as retaining its character as a *nudī*, even when the word which was at first feminine comes to form part of a compound epithet applied to a male.

आम्बार्थनदीहस्तः । ७ । ३ । १०७ ।

संम्बुद्धो । हे बहुश्रेयसि ।

No. 216.—THE SHORT vowel shall be the substitute of certain अ॒ अ॑ words SIGNIFYING “MOTHER,” AND OF words called NADÍ (No. 215) when the affix of the vocative singular follows.

Example: *he bahuśreyasi* (No. 153).

आरानद्याः । ७ । ३ । ११२ ।

नद्यन्तात् परेषां डितामाहागमः ।

No. 217.—*Āt* is the augment of the case-affixes with an indicatory *ñ*, when they come AFTER a word ending with a NADÍ (No. 215).

आटश्च । ६ । १ । ६० ।

आटोऽचि परे वृद्धिकेऽदेशः । बहुश्रेयस्यै । बहुश्रेयस्याः २ । बहुश्रेयसीनाम् ।

No. 218.—AND when *ach* comes AFTER *Āt*, *vridhī* is the single substitute for both. Thus in the 4th s. *bahuśreyasi*+āt+ñe= *bahuśreyasyai*, 5th and 6th s. *bahuśreyasyāḥ*, 6th pl. *bahuśreyasínám* (No. 167).

डेराम् नद्यामीभ्यः । ७ । ३ । ११६ ।

नद्यन्तादाबन्तात्रीशब्दात् परस्य डेराम् । बहुश्रेयस्याम् । शेषं पपीवत् । अङ्गन्तत्वात् सुलोपाः । अतिलक्ष्मीः । शेषं बहुश्रेयसीवत् । प्रधीः ।

No. 219.—*Am* is the substitute OF *ñi* AFTER words ending in NADÍ (No. 215) AND in the feminine termination *ĀP* and the word *ní*. Hence 7th s. *bahuśreyasyám*. The rest of the declension is like *papé* (No. 213).

The word *atilakshmí* is, in the 1st s., *atilakshmih* “who has surpassed *Lakshmi*,” the *su* not being elided by No. 199, because the word *lakshmi* (the name of one of the goddesses) is a primitive, and is not formed by a feminine affix *ñi*. The rest of the declension is like *bahuśreyasi* (No. 214).

We now come to *pradhí*, 1st s. *pradhih* “a man of superior understanding.”

अचि श्लुधातुभ्रुवां घ्वारियङ्गुवङ्गौ । ६ । ४ । ९९ ।

श्लुप्रत्ययान्तस्येवर्णावर्णान्तस्य धातोर्भू दत्यस्य चाङ्गस्येयङ्गुवङ्गौ स्तोऽजादौ प्रत्यये परे । इति प्राप्ते ।

No. 220.—*IYÁṄ* AND *UVAṄ* are the substitutes OF what ends with the *pratyaya* *śnu* AND of what ends in A VERBAL ROOT IN I OR U (whether long or short), AND of the inflective base *BHRÚ*, WHEN an affix beginning with A VOWEL FOLLOWS.

This rule should include the case of *pradhí* (which is formed from the verbal root *dhyai* “to meditate”), but the rule following restricts it.

एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य । ६ । ४ । ८२ ।

धात्वव्यवसंयोगपूर्वा न भवति य इवर्णसदन्तो यो धातुसदन्तस्याने-
काचोऽङ्गस्य यणजादौ प्रत्यये । प्रथौ २ । प्रथम् । प्रथः । प्रथि । शेषं
परीवत् । एवं यामणीः । हौ तु । यामण्याम् । अनेकाचः किम् । नीः ।
नियौ । नियः । आमि शसि च परत्वादियङ् । नियम् । नियः । हेराम् ।
नियाम् । असंयोगपूर्वस्य किम् । सुश्रियौ । यवक्रियौ ।

No. 221.—*Yan* is the substitute of I OR i terminating a verbal root final in an inflective base OF MORE VOWELS THAN ONE, provided the I OR i IS NOT PRECEDED BY A COMPOUND CONSONANT forming part of the root, when an affix beginning with a vowel follows.

In *pradhí*, which is a dissyllable, the final i terminates an inflective base of more vowels than one, and it is not preceded by a compound consonant. The rule therefore applies, and we have 1st and 2nd du. *pradhyan*, 2nd s. *pradhym*, 1st and 2nd pl. *pradhym*, 7th s. *pradhyi* (No. 55 being debarred). The rest of the declension is like that of *papi* (No. 213). In the same way *grámāñi* “a female head of a village”; but, in the 7th s. this makes *grámāñyám* (by No. 219, being derived from the root *ní* “to lead.”) Why “of more vowels than one?” Witness *nīh* “a leader,” which makes, by No. 220, 1st and 2nd du. *niyan*, 1st pl. *niyah*, and in the 2nd s. and pl. *niyam* and *niyah* (Nos. 154 and 146 being superseded by No. 220, which occupies a later place in the *Aṣṭādhyáyí*—see No. 132.) In the 7th s. *niyám* (No. 219.)—Why “provided the vowel is not preceded by a compound consonant?” Witness 1st du. *susriyau* “two prosperous men,” and *yavakriyau* “two purchasers of barley,” where the final i is preceded by a compound consonant, and to which therefore not this rule but No. 220 applies.

[It may be worth while to review the steps which rendered necessary the enunciation of this rule with reference to the word *pradhyan*. The word might apparently have been formed at once from *pradhí* + *au* by No. 21, but that rule was superseded by a subsequent rule No. 146. By No. 214, however, this rule was positively forbidden to take effect, and as it therefore departs, with all its effects, No. 21 reappears

but to be again superseded by No. 220, to which the preference attaches on the principle stated under No. 41. No. 221 then supersedes No. 220, but as it does this not by positive prohibition, but by usurping a portion of its sphere of application, No. 21 is not again restored. Had it been so, the prohibitory rules would also have reappeared in an endless cycle.]

गतिश्च । १ । ४ । ६० ।

प्रादयः क्रियायोगे गतिसंज्ञाः स्युः । गतिकारकेतत्पूर्वपदस्य यत् नेष्टते ।
शुद्धियौ ।

No. 222.—AND let *pra*, &c. (No. 47), in combination with a verb be called GATI (as well as *upasarga*).

It is not wished (by the author of the *Mahábháshya*) that *yan* (enjoined by No. 221) should be the substitute of a word to which is prefixed any thing else than a *gati* or a *káraka* (meaning by *káraka* a case which is in grammatical relation with a verb). Therefore in the example *śudhuddhiyau* “two men of pure minds,” the substitution of *yan* does not take place, but No. 220 applies, because the word *śudhuddhí* means “one whose thoughts are pure,” and here the word “pure,” is in grammatical relation with the verb “are,” in respect to which it is therefore a *káraka*, but it is not so in regard to the verb “to think,” from which the word *dhlí* is derived.

न भूसुधियोः । ६ । ४ । ८५ ।

एतयारच्च सुपि यत् न । सुधियौ । सुधिय इत्यादि । सुखमिक्ततीति
सुखीः । सुतीः । सत्यौ । सुत्यौ । सुखुः २ । सुत्युः २ । शेषं प्रधीवत् ।
शम्भुरिवत् । एवं भान्वादयः ।

No. 223.—When a case-affix beginning with a vowel comes AFTER these two viz. BHÚ and SUDHÍ, there shall NOT be *yan*. (This debars Nos. 232 and 221, and gives occasion for No. 220 to come into operation). Hence, 1st. d. *sudhiyau*, “two intelligent persons,” 1st. pl. *sudhiyah*, &c.

The word *sukhí* signifies “one who loves pleasure.” It is declined like *sutí* “one who wishes a son;” thus—1st. s. *sukhíh* *sutih*; 1st. d. *sukhyau*, *sutyau*; 5 and 6. s. *sukhyuh*, *sutyuh* (No. 203). The rest is like *pradhí* (No. 220 &c.). The word *sambhu* “Siva” is declined like *hari* “Vishnu,” and in like manner *bhánu* “the sun,” &c.

दृष्टव् क्रोष्टः । ७ । १ । ६५ ।

चतुर्मुहूर्त सर्वनामस्थाने । क्रोष्टुशब्दस्य क्रोष्ट प्रयोक्तव्य इत्यर्थः ।

No. 224.—With the five first case-affixes (No. 183) excluding the case where the sense is that of the vocative singular, KROSHṬU is LIKE what ends in TRICH. That is to say, *kroshṭri* is employed instead of the word *kroshṭu* “a jackal.”

चतो डिसर्वनामस्थानयोः । ७ । ३ । ११० ।

चतोऽङ्गस्य गुणो हौ सर्वनामस्थाने च । इति प्राप्ते ।

No. 225.—WHEN NI (7th sing.) & THE FIVE FIRST CASE-AFFIXES, COME AFTER what ends in short RI, *guṇa* shall be substituted for the inflective base that ends in *ri*. This being obtained, (another rule presents itself).

चतुर्षनस्पुरुदंशोऽनेहसां च । ७ । १ । ६४ ।

चत्तानामुशनसादीनां चानङ्गस्यादसम्बुद्धौ सौ ।

No. 226.—When *su*, not in the sense of the vocative, follows, let *anañ* be the augment of what ends in short *ri* and of *usanas* “the regent of the planet Venus,” *purudanisus* “Indra,” and *anehas* “time.” [This gives *kroshṭ+an+s*.]

**आप्तृन्तृच्स्वस्नप्तृनेष्टृत्वष्टृक्तृहोतपेतप्रधा-
त्कृणाम् । ६ । ४ । ११ ।**

अबादीनामुपधाया दीर्घोऽसम्बुद्धौ सर्वनामस्थाने । क्रोष्टा । क्रोष्टारै ।
क्रोष्टारः । क्रोष्टन् ।

No. 227.—When the first five case-affixes, excluding the case where the sense is that of the vocative singular, come after the word AP “water,” what ends in TRIN or TRICH, SWASRI “a sister,” NAPTRI “a grandson,” NESHTRI “a priest who officiates at a sacrifice,” TWASHTRI “a carpenter,” KSHATTTRI “a charioteer,” HOTRI “a priest who recites the *Rig-Veda* at a sacrifice,” POTRI “a priest who officiates at a sacrifice,” and PRASĀSTRI “a ruler,” the penultimate letter (No. 196) shall be lengthened. Thus [we get *kroshṭán+s*, but the *s* i.e. cited by No. 199 and the *n* by No. 200—leaving] 1st sing. *kroshṭā*, 1st du. *kroshṭārau*, (the *ri* becoming *ar* by No. 225, and being lengthened to *ār* by No. 227). 1st p. *kroshṭārah*. In the 2nd p. the form *kroshṭāra* is derived from *kroshṭu* by Nos. 146 and 156.

विभाषा तत्तीयादिष्वचि । ७ । १ । ६७ ।

अज्ञादिषु क्रोष्टुर्वा तृत्यत् । क्रोष्टा । क्रोष्टे ।

No. 228.—*Kroshṭu* may OPTIONALY be as if it ended in *trich*, WHEN THE 3RD OR ANY SUBSEQUENT CASE-AFFIX THAT BEGINS WITH A VOWEL FOLLOWS. Thus, 3rd sing. *kroshṭrā*, 4th sing. *kroshṭre*.

तृत उत् । ६ । १ । १११ ।

तृतो डसिङ्गोरत्युदेकादेशः । रप्तः ।

No. 229.—When the short *a* of *nasi* and *nas* (5th and 6th sing.) comes AFTER SHORT RI, then SHORT U, followed by *r*, is the single substitute for both. [Thus we get *kroshṭur+s.s.*]

रात् सस्य । ८ । २ । २४ ।

रेफात् संयोगान्तसस्यैव लोपो नान्यस्य । रस्य विसर्गः । क्रोष्टः ।
क्रोष्टाः २ ।

No. 230.—There is elision OF S, but not of any other letter of the alphabet, when it comes at the end of a conjunct consonant, AFTER R. *Visarya* is then substituted for the *r*, by No. 111, and we get *kroshṭuh*,—6. and 7. du. *kroshṭroh*.

नुमचिरतृत्यद्वावेष्यो नुट् पूर्वविप्रतिषेधेन । क्रोष्टनाम् । क्रोष्टरि । पत्तं
हलादौ च शम्भुवत् । हूहूः । हूहौ । हूहूमित्यादि । अतिचमूशब्दे तु नदी-
कार्यं विशेषः । हे अतिचम् । अतिचम्यै । अतिचम्वाः २ । अतिचमनाम् ।
खलपूः ।

No. 231.—“BY A PRECEDING RULE’S OPPOSITION, (contrary to *Páṇini’s* direction—see No. 132,) the augment *nuṭ* (No. 167) takes effect IN PREFERENCE TO NUM (No. 271), the *sútra* “*ACHI*, &c.” (No. 249), and THE RESEMBLANCE TO what ends in *trich* (No. 228) [the enunciation of each of which is subsequent to No. 167 in the order of the *ashtádhyáyí*]

Hence—*kroshṭu+nuṭ+ám=kroshṭúnám* (No. 168). In the 7th sing. *kroshṭari*. On the alternative (of the word’s not being considered as ending in *trich*), and when the case-affix begins with a consonant, the word is declined like *sambhu*.

Háhūḥ “a celestial musician,” 1st du. *háhwa*, 2nd sing. *háhúm*, &c. In the word *atichamá* “victorious over armies,” the difference (from *háhú*, as regards declension), consists in its being treated as *nadī*

(No. 215). Hence, voc. s. *he atichamu* (No. 216), 4th sing. *atichamivai* (Nos. 217 and 218), 5th and 6th sing. *atichamiváh*, 6th p. *atichamínám*.

We now come to the declension of *khalapú* "a sweeper."

ओः सुपि । ६ । ४ । ८३ ।

धात्ववयवसंयोगपूर्वा न भवति य उवर्णेस्तदन्तो यो धातुस्तदन्तस्याने-
क्षाचेऽऽङ्गस्य यण् स्यादत्ति सुपि । खलप्तौ । खलप्तः । एवं सुख्वादयः ।
स्वभूः । स्वभूतौ । स्वभूवः । वर्षाभ्रूः ।

No. 232.—WHEN A CASE-AFFIX, beginning with a vowel, follows, then *yan* shall be the substitute for an inflective base containing more vowels than one, if the base ends with a verbal root ending in *U* or *Ú* not preceded by a conjunct consonant forming part of the verb.

Thus we have 1st du. *khalapwau*, 1st p. *khalapwah*. In the same way *sulú* "who cuts well," &c. [But this does not apply to *swabhú* "the Self-existent," because of the prohibition by No. 223—]. 1st s. *swabháh*, 1st du. *swabhurau*, 1st p. *swabhuvah*.

We have next the declension of *vurshábhá*.

वर्षाभ्यश्च । ६ । ४ । ८४ ।

अस्य यण् स्यादत्ति सुपि । वर्षाभ्यावित्यादि । दृन्घूः ।

No. 233.—AND the substitute of *VARSHÁBHÚ*, "a frog—rainborn," shall be *yan* when a vowel follows, [in spite of No. 220.] Thus we have, 1st du. *varshábhwau* and so on.

Next we have to consider the declension of *drinbhú* "a snake."

दृन्घरपुनः पूर्वस्य भुवो यण् वक्तव्यः । दृन्घौ । एवं करभूः । धाता ।
हे धातः । धातारौ । धातारः ।

No. 234.—"YAN SHOULD BE MENTIONED as the substitute of BHÚ when PRECEDED BY DRIN, KARA, AND PUNAR."

Thus 1st du. *drinbhwau*. In the same way *karabhi* "a fingernail."

The word *dhátṛi* "the Cherisher," makes 1st sing. *dhátid*, vocative sing. *he dhátah* (Nos. 199, 225, and 111.), 1st du. *dhátárau* (Nos. 225 and 227), 1st pl. *dhátárah*.

स्वर्णादस्य णत्वं वाच्यम् । धातुणाम् । एवं नप्त्रादयः । नप्त्रौदिष्यहणं
अत्प्रतिपक्षे नियमार्थम् । तेनेह न । पिता । पितौ । पितरः । पितरम् ।
शेषं धातुवस् । एवं जामाजादयः । ना । नरौ ।

No. 235.—“IT SHOULD BE STATED THAT THE CEREBRAL N IS SUBSTITUTED FOR THE DENTAL N AFTER R̄I AND R̄I.” Thus, 6th p. dhātr̄inām. In the same way naptr̄i, &c. (No. 227). If the alternative view be taken, that these words are formed (by the affixes mentioned in No. 227), then the citing of naptr̄i, &c. (in No. 227) determines that these alone (of the words so ending that come under the head of Unádi No. 901) are amenable to the rule. Hence (as pitri “a father,” is not cited, and is formed by an unádi affix) the rules do not apply to the example following viz. 1st sing. pitā (No. 221), 1st du. pitarau, 1st pl. pitarah, 2nd sing. pitaram. The rest is like dhātri (No. 234). In the same way jámátri “a son-in-law,” &c.

The word nri “a man,” makes 1st sing. ná, 1st du. narau.

नृ च । ६ । ४ । ६ ।

नस्य नामि वा दीर्घः । नृणाम् । नृणाम् ।

No. 236.—AND NRI optionally substitutes the long vowel, when nám follows. Hence nrinám or nrinám.

गेतो णित । ७ । १ । ६० ।

चोकारान्ताद्विहितं सर्वनामस्थानं णितुत । गौः । गावै । गावः ।

No. 237.—Placed AFTER a word ending in O, such as GO “a cow,” each of the first five case-affixes is AS IF IT HAD AN INDICATORY cerebral N, [the effect of which—see No. 202—is to substitute vṛiddhi for the preceding vowel]. Thus 1. s. go+s=gavh, 1. d. gávuu, 1. p. gávah. [The t in the sútra shows (No. 34.) that the rule speaks of the vowel o, not of the word go.]

श्रीतोऽस्मद्भासोः । ६ । १ । ६३ ।

चोतोऽम्शभासोरच्याकार एकादेशः । गाम् । गावै । गाः । गवा । गवे । गोः २ । इत्यादि ।

No. 238.—WHEN the vowel of AM OR SAS comes AFTER O, the single substitute of both is long Á. Thus—2. s. go+am=gám, 2 du. (see No. 237) gávau, 2. p. gáh. The 3rd and 4th s. gavá and gave are formed according to the general rules for the permutation of vowels. In the 5. and 6. s. (by No. 193) goh, &c.

रायो हलि । ७ । २ । ८५ ।

अस्याकारादेशो हलि विभक्तौ । रा: । रायौ । रायः । राभ्यामित्यादि ।
त्वौः । म्लावौ । म्लावः । म्लाभ्यामित्यादि ।

इत्यजन्ताः पुलङ्गाः ।

No. 239.—OF RAI “wealth,” WHEN a case-affix beginning with A CONSONANT FOLLOWS, long ā shall be the substitute. Thus 1. s. *rai* + s = *rāh*, 1. du. *rāyau*, 1. p. *rāyah*, 3. d. *rābhýám*, &c.

Glaū “the moon” is declined regularly—thus—1. s. *glauh*, 1. d. *glāvau*, 1. p. *glāvah*, 3. d. *glābhýám*, &c.

So much for masculines ending in vowels.

OF FEMININE WORDS ENDING IN VOWELS.

The first example is *ramā* which, by No. 199, takes the form *ramū* in the 1st case sing.

अजन्तस्त्रीलङ्गाः ।

रमा ।

श्रीङ् आपः । ७ । १ । १८ ।

आवन्नादङ्गात् परस्याङ्गः श्री स्यात् । श्रीङ्गित्याकारविभक्तेः संज्ञा । रमे ।
रमाः ।

No. 240.—LET ū be the SUBSTITUTE OF AUṄ AFTER an inflective base ending in AP. This *auṄ* is the name of whatever case-affix begins with *au*. Hence, 1. d. (*ramā* + ū =) *rame*, 1. p. *ramāh*.

सम्बुद्धौ च । ७ । ३ । १०६ ।

आप एकारः स्यात् सम्बुद्धौ । एङ्गस्वादिति सम्बुद्धिलोपः । हे रमे ।
हे रमे । हे रमाः । रमाम् । रमे । रमाः ।

No. 241.—AND WHEN SU FOLLOWS IN THE SENSE OF THE VOCATIVE SINGULAR, let e be the SUBSTITUTE OF AP. By No. 153 there is elision of the case-affix following e in the sense of the voc. sing. Thus *he rame*, voc. d. *he rame* (No. 240), voc. p. *he ramāh*, 2. s. *ramám*, 2. du. *rame*, 2. p. *ramah*.

आङ्गिं चापः । ७ । ३ । १०५ ।

आङ्गोसि चाप एकारः । रमया । रमाभ्याम् ३ । रमाभिः ।

No. 242.—AND IF AṄ (No. 191) OR OS FOLLOW, e shall be the sub-

stitute of ÁP. Thus, 3. s. (*rame+à=*) *ramayá*, 3. 4. and 5. du. *ramá-bhyám*, 3. p. *ramábhíh*.

याङ्गापः । ७ । ३ । ११३ ।

आपो डितो याट । दृष्टिः । रमायै । रमाभ्यः २ । रमायाः २ । रमयोः ।
रमाणाम् । रमायाम् । रमासु । एवं दुर्गाम्बिकादयः ।

No. 243.—YÁT is the augment of whatever case-affix, FOLLOWING ÁP, has an indicatory *n*. Thus, *vriddhi* being obtained from No. 61, we have 4. s. (*ramā+yāt+e=*) *ramáyai*, 4. and 5. p. *ramábhýah*, 5. and 6. s. *ramáyáh*, 6. d. *ramayoh* (No. 242), 6. p. *ramáññam* Nos. 167 and 157), 7. s. *ramáyám* (No. 219), 7. p. *ramásu*.

In the same way are declined *durgá* “the goddess *Durgá*,” *ambiká* “a mother” and the like.

सर्वनामः स्याङ्गद्रस्यश्च । ७ । ३ । ११४ ।

आबन्नात् सर्वनामो डितः स्याङ्गापश्च द्रुस्वः । सर्वस्यै । सर्वस्याः २ ।
सर्वासाम् सर्वस्याम् । शेषं रमावत् । एवं विश्वादय आबन्नाः ।

No. 244.—Let SYÁT be the augment of whatever case-affix, with an indicatory *n*, comes AFTER A PRONOUN ending in áp; AND let A SHORT vowel substitute take the place of áp. Thus the 4. s. f. of *sarva* “all,” is (*surrá+syád+e=*) *sarvasyai*, 5. and 6. s. *sarvásyah*, 6. p. *sarvásám* (No. 174), 7. s. *sarvásyám* (No. 219). The rest is like *ramá*. In the same way are declined *viswá* “all,” and the like, ending in áp.

विभाषा दिक्षसमासे बहुव्रीही । १ । १ । २८ ।

सर्वनामता वा । उत्तरपर्वत्यै । उत्तरपर्वत्यै । तीयस्येति वा संज्ञा । द्विती-
यस्यै । द्वितीयायै । एवं तृतीया । अस्थार्थ्येति द्रुस्वः । हे अस्त्र । हे अश्वक ।
हे अल्ल । जरा । जरसौ । जरे । इत्यादि । पक्षे रमावत् । गोपा विश्वपावत् ।
मतिः । मतीः । मत्या । अशुभन्दुषामः । अशुभन्दुषामः ।

No. 245.—IN A COMPOUND, of the kind termed BAHUVRÍHI (No. 1034), WITH a word signifying DIRECTION (No. 175), the pronominal character is optional. Thus in the 4. s. we may have either *uttarapúrvasyai* (No. 244) or *uttarapúrváyai* (No. 243) “for what lies to the north-east.”

According to No. 180, the name of pronominal is optionally given to what ends in *tíya*. Hence, 4. s. *dvitiyasyai* or *dvitiyáyai* “to the second.” In the same way *tritiyá* “the third.”

According to No. 216, a short vowel is substituted in the voc. sing. of words signifying "mother." Example, *he amba*, *he akka*, *he alla*.

In accordance with No. 181, we may have 1. s. *jará* "decrepitude," 1. d. *jarasau* or *jare*, &c. On the alternative of its not being considered pronominal, the word is declined like *ramá*. *Gopá* "a cowherdess," is declined like *viśvapá* (No. 182).

Matíh "sagacity," 2. p. *matih* (No. 156), 3. s. *matyá* (No. 191).

डिंति ह्रस्वश्च । १ । ४ । ६ ।

इयहुवड्यानौ स्त्रीशब्दभिजौ नित्यस्त्रीलिङ्गावीदूतौ ह्रस्वै चेवर्णावर्णौ
स्त्रियां वा नदीसंज्ञौ स्तो डिंति । मत्यै । मत्ये । मत्याः २ । मत्तेः २ ।

No. 246.—Words, always feminine, ending in long *i* and *u*, with the exception of the word *strí* "a woman," being such as admit *iyāñ* and *uvāñ* (No. 220); and also words ending in short *i* and *u* in the feminine, are optionally termed *nádi* (No. 215) when a case-affix with indicatory *ñ* follows. Hence 4. s. (by No. 218 *muti+át+e=*) *matyai*, or, alternatively (No. 192) *matye*, 5. and 6. s. *matyáh* or *mateh*. (No. 193). ॐ शशुद्वयं अऽग्निर्दिव्यं परमात्मनः॥५८॥

इदुद्भ्याम् । १ । ३ । ११९ ।

नदीसंज्ञकाभ्यां परस्य डेराम् । मत्याम् । मत्तौ । शेषं हरिवत् । एवं
बुद्धादयः ।

No. 247.—*A'm* is the substitute of *ni* AFTER SHORT I OR U, when these are termed *nádi* (No. 246). Hence 7. s. *matyám* (No. 219, or, on the alternative of the name *nádi* not being taken, *mutau* (Nos. 246 and 194)—The rest is like *hari* (No. 187). In the same way *buddhi* "intellect," and the like.

त्रिचतुरेः स्त्रियां तिसृ चतसृ । १ । २ । ६६ ।

स्त्रीलिङ्ग्योरत्तौ स्तो विभक्तौ ।

No. 248.—TISRI AND CHATASRÍ are instead of TRI "three," AND CHATUR "four," IN THE FEMININE, when a case-affix follows.

आचि र चतः । १ । २ । १०० ।

तिसृ चतसृ एतयोर्चकारस्य रेकादेशः स्यादचिः । गुणार्दीर्घात्वानामपवादः ।
तिसृः २ । तिसृभिः । तिसृभ्यः २ । आचि नृठ ।

No. 249.—WHEN A VOWEL FOLLOWS, then *r* shall be the substitute OF the *ri* of *tisṛi* and *chatasṛi*. Hence there is neither *guṇa* (No. 225), nor prolongation (No. 146), nor the substitution of *u* (No. 229). Thus 1. and 2. p. *tisṛah* 3. p. *tisṛibhūḥ*, 4. and 5. p. *tisṛibhyah*. When *ām* (6. p.) follows, *nṛt* is obtained from No. 167; and then the preceding vowel ought to be lengthened by No. 168, but the next rule forbids this.

न तिसृच्छतस्तु । ६ । ४ । ४ ।

एतयोर्नामि दीर्घं न । तिसृणाम् । तिसृष्टु । हे २ । द्रुभ्याम् ३ ।
द्रुयोः २ । गौरी । गौर्या । गौर्यः । हे गौरि । गौर्यावित्यादि । एवं नद्याद्ययः ।
लक्ष्मीः । लक्ष्मीवत् । एवं तरीतन्यादयः । स्त्री । हे स्त्रिः ।

No. 250.—TISṛI & CHATASṛI ARE NOT lengthened, when *nām* follows. Thus, 6. p. *tisṛinām* 7. p. *tisṛishu*.

The word *dwi* “two,” becomes, in the feminine, 1. and 2. d. *dwe* (Nos. 213 and 240), 3. 4. and 5. d. *dwābhýam* 6. and 7. d. *dwayoh* (No. 242).

Gaurī “the brilliant goddess (*Párvatí*)” is declined as follows:—1 s. *gaurí* (No. 199), 1 d. *gauryau*, 1. p. *gauryah* voc. s. *he gauri* (No. 216), and so on. In the same way *nādī* “a river,” and the like.

The word *lakshmī* “the goddess of prosperity,” not being a derivative, does not fall under No. 199, and therefore makes in the 1. s. *lakshmīh*. The rest is like *gauri*. In the same way *tari* “a boat,” *tantrī* “a guitar-string,” and the like.

The word *stri* “a woman” makes 1. s. *stri* (No. 199), voc. *he stri* (No. 216).

स्त्रियाः । ६ । ४ । ७६ ।

अथेयडजादौ प्रत्यये परे । स्त्रियोः । स्त्रियः ।

No. 251.—Let *iyāñ* be the substitute OF *STRī*, when an affix beginning with a vowel follows. Thus 1. d. *striyau*, 1. p. *striyah*.

द्रम्शसोः । ६ । ४ । ८० ।

स्त्रिया दयङ् । स्त्रियम् । स्त्रीम् । स्त्रियः । स्त्रीः । स्त्रिया । स्त्रियै ।
स्त्रियाः २ । परत्याचुट । स्त्रीणाम् । स्त्रीषु । श्रीः । श्रीयै । श्रीयः ।

No. 252.—OPTIONALLY is *iyāñ* the substitute of *strī*, WHEN AM OR ŚAS FOLLOWS. Thus 2. s. *striyam* or *strīm* (No. 154), 2. p. *striyah* or *strīh* (No. 146), 3. s. *striyā*, 4. s. *striyai* (Nos. 217 and 218), 6. s.

striyáh. In the 6. p. *nut* is obtained, because No. 167 is a *sútra* posterior to No. 251. Hence *stríñám*, 7. p. *stríshu*.

The word *śré* “prosperity,” makes 1. s. *śríh*, [not being formed by the feminine termination No. 198.] 1. d. *śriyau*, 1. p. *śriyah*.

नेयङ्गुवङ्गस्यानावस्त्री । १ । ४ । ४ ।

इयङ्गुवङ्गोः स्थितिर्यथोस्तावीदूतौ न दीसंज्ञौ न स्तो न तु स्त्री । हे श्रीः ।
श्रियै । श्रिवे । श्रिया: । श्रियः ।

No. 253.—The words ending in *i* or *ü* WHICH ADMIT the substitutes *iyáñ* AND *uvañ*, (No. 220) are NOT called *nadí* (No. 215); but NOT so the word *strí*, (which is called *nadí* notwithstanding its substituting *iyáñ*). Hence, voc. s. *he śrīh* (No. 216 not applying here), 4. s. *śriyai* (Nos. 246 and 217) or *śriye*, 6. s. *śriyáh* (Nos. 246 and 217) or *śriyah*.

वामि । १ । ४ । ५ ।

इयङ्गुवङ्गस्यानौ स्व्याख्यौ यू आमि वा नदीसंज्ञौ स्तो न तु स्त्री । श्रीणाम् ।
श्रियाम् । श्रियि । श्रियाम् । धेनुर्मतिष्ठत् ।

No. 254.—When ÁM FOLLOWS, then feminine words ending in *i* and *ü*, which admit *iyáñ* and *uvañ* (No. 220), are OPTIONALY termed *nadí*; but not so the word *strí* (which is always *nadí*). Hence 6. p *śrinám* (No. 167) or *śriyám*, 7. s. *śriyi* or *śriyám* (No. 219).

The word *dhenu* “a milch cow” is declined like *mati* (No. 245).

स्त्रियां च । १ । १ । ६६ ।

स्त्रीवाची क्रोष्टुसृजन्तवदूपं लभते ।

No. 255.—AND IN THE FEMININE, the word *kroṣṭu* “a jackal” takes a form like what ends in *trich* (No. 224).

चहन्नेभ्यो डीप् । ४ । १ । ५ ।

चदन्तेभ्यो चान्तेभ्यश्च स्त्रियां डीप् । क्रोष्टी गौरीवत् । भूः श्रीवत् ।
स्वयंभूः पुंवत् ।

No. 256.—AFTER WORDS ENDING IN *RI*, and after words ending in *n*, in forming the feminine, the affix is *ñép*. Thus is formed *kroṣṭri*, which is declined like *gaurí* (No. 232).

The word *bhrú* “the eyebrow” is declined like *śré* (No. 252), and *swayanbhú* as in the masculine (No. 232).

न षट्स्वस्त्रादिभ्यः । ४ । १ । १० ।

दोषुष्टायौ न ।

स्वसा तिस्रश्चतस्रश्च ननान्दा दुहिता तथा ।

याता मातेति सप्तैते स्वस्त्रादय उदाहृताः ॥

स्वसा । स्वसारौ । माता पितृष्ट् । शसि मातृः । वौर्गावत् । राः पुंवत् ।
नौर्गलैवत् ।

इत्यजन्तस्त्रीलिङ्गाः ।

No. 257.—NOT AFTER SHAT (No. 324), NOR AFTER SWASRI, &c. is the feminine termination *níp* or *típ* affixed. By “*swasári*, &c.” are meant the following seven viz. *swasá* “a sister,” *tisrah* “three,” *chatrasrah* “four,” *nanándā* “a husband’s sister,” *duhitā* “a daughter,” *yádītā* “a husband’s brother’s wife,” and *mátrā* “a mother.” Thus we have 1. s. *swasá* (No. 227), 1. d. *swasárau*.

The word *mátri* is declined like *pitrī* (No. 235), only that in the 2. p. it makes *mátrih* (No. 156).

The word *dyo* “the heaven” is declined like *go* (No. 237), *rai* “wealth” as in the masculine (No. 239), and *nau* “a boat,” like *glau* (No. 239).

So much for feminines ending in vowels.

OF NEUTER WORDS ENDING IN VOWELS.

अत्रजन्तनपुंसकलिङ्गाः ।

अतोऽम् । ७ । १ । २४ ।

अतोऽङ्गात् क्लीबात् स्वमोरम् । ज्ञानम् । एड्हस्वादिति हल्लोपः । हे
ज्ञान ।

No. 258.—AFTER a neuter inflective base ending in short A, there is AM instead of SU and AM. Hence *jñána+su=jñánam* “knowledge.” The 2nd s. is the same. In the voc. s. by No. 153, the consonant M is elided—thus *he jñána*.

नपुंसकाम् । ७ । १ । १६ ।

क्लीबादौङः श्री । भसंज्ञायाम् ।

No. 259.—AND AFTER A NEUTER, ŠI is instead of AU (No. 240).

As that which precedes this affix is termed *bha* (No. 185) the following rule presents itself.

यस्येति च । ६ । ४ । १४८ ।

र्दकारे तद्विते च भस्येवर्णावर्णयोर्लोपः । इत्यलोपे प्राप्ते ।

No. 260.—WHERE long ī follows, AND when a *taddhita* affix follows, there is elision OF the i or ī or A or ā of a *bha*. The elision of the a having thus presented itself, *Katyāyana* interposes.

चौडः श्यां प्रतिष्ठेऽवाच्यः । ज्ञाने ।

No. 261.—“It should be mentioned that the rule is debarred in the case where śi is the substitute of *au*.” Hence 1. d. *jñāna* + śi = *jñāne*.

जश्शस्ते: श्यः । ७ । १ । २० ।

झीब्रात् ।

No. 262.—Instead OF JAS, AND ŚAS let there be śi after a neuter.

श्य सर्वनामस्थानम् । १ । १ । ४२ ।

No. 263.—Let śi be termed SARVANĀMASTHĀNA.

नपुंसकस्य भलचः । ७ । १ । ७२ ।

भलन्तस्याजन्तस्य च झीब्रस्य नुम् स्यात् सर्वनामस्थाने ।

No. 264.—Let *num* be the augment OF what being NEUTER ends in JHAL OR ACH, when a *sarvanāmasthāna* follows.

मिदचोऽन्त्यात् परः । १ । १ । ४९ ।

अचां मध्ये योऽन्त्यस्तस्मात् परस्तस्यैवान्तावयवो मित् स्यात् । उपधादीर्घः । ज्ञानानि । पुनस्तद्वत् । शेषं पुंष्टत् । एवं धनवनफलादयः ।

No. 265.—Let WHAT HAS AN INDICATORY M come AFTER THE LAST OF THE VOWELS, and become the final portion of that (which it augments). Thus the *n* (of *num*, No. 264) is annexed to the final a of *jñāna*, and is regarded as a portion of the word. Then the new penultimate vowel (by No. 197) is lengthened and we have 1. p. *jñānāni*. Again in the accusative case it is the same. The rest is like the masculine. In the same way are declined *dhana* “wealth,” *vana* “a wood,” *phala* “fruit,” and the like.

आद्वृतरादिभ्यः पञ्चम्यः । ७ । १ । २५ ।

एभ्यः कीवेभ्यः स्वमोरद्दादेशः स्यात् ।

No. 266.—Let *add* be the substitute for *su* and *am* AFTER THE FIVE, *DATARA*, &c. viz, (*datura*, *datama*, *anya*, *anyatara*, and *itara*—see No. 170) when neuter.

टे: । ६ । ४ । १४३ ।

डिति भस्य टेर्लोपः । कतरत् । कतरद् । कतरे । कतराणि । हे कतरत् ।
शेषं पुंवत् । एवं कतमत् । इतरत् । अन्यत् । अन्यतरत् । अन्यतमस्य त्वय्-
तमसित्येव ।

No. 267.—When that which has an indicatory *q* follows, there is elision OF the TI (the last vowel with anything that follows it—No. 52) of a *bha* (No. 185). Hence in the case of *katara* “which of the two?” formed by the affix *datra* (No. 170), when *add* is substituted for *su* or *am* by No. 266, we have 1st and 2nd s. *katara+add=katarat* (No. 165) or *katarad*, 1st and 2nd d. *kutare*, 1st and 2nd p. *katarāṇi*, voc. s. *he katarat*. The rest is like the masculine. In the same way *k-tamat*, *itarat*, *anyat* and *anyatrat*. But *anyatama* makes *anyatamam* (like *jñānam* No. 258), because the citation of *anyatara*, in No. 170, shows that *anyatara* and *anyatama* are not held to be formed from *anya* by the affixes *datara* and *datama* included in the list there given.

एकतरात् प्रतिषेधः । एकतरम् ।

No. 268.—“There should be a PROHIBITION of the substitution, directed by No. 266, for the affix that comes AFTER EKATARA.” Hence 1st and s. *ekaturam*.

श्रूस्यो नपुंसके प्रातिपदिकस्य । १ । २ । ४९ ।

चञ्जन्तस्येत्येव । श्रीपं ज्ञानवत् ।

No. 269.—THE SHORT vowel shall be the substitute, IN THE NEUTER, OF A CRUDE FORM provided it end in a vowel. Hence *śripā+* *su=śrīpam* “having wealth,” like *jñāna* (No. 258).

स्वमोर्नपुंसकात् । १ । १ । २३ ।

लुक् स्यात् । वारि ।

No. 270.—OF SU AND AM AFTER A NEUTER, let there be the elision called *luk* (Nos. 209 and 211). Hence *vāri+su=vārī* “water.”

द्वकेऽचि विभक्तौ । ७ । १ । ७३ ।

इगन्तस्य क्लीबस्य नुमचि विभक्तौ । वारिणी वारीणि । न लुभतेत्यस्या-
नित्यत्वात् पते सम्बुद्धिनिमित्ता गुणः । हे वारि । हे वारे । घेर्डितीति गुणे
प्राप्ते । शृङ्गौत्खतृज्ज्वावगुणेष्यो नुम पूर्वविप्रतिषेधेन । वारिणे । वारिणः २ ।
वारिणोः २ । नुमचिरेति नुह । वारीणाम् । वारीणि । हत्तादौ हरिवत् ।

No. 271.—Let *num* be the augment of a neuter ending in *IK*, WHEN A CASE-AFFIX beginning with *ACH* FOLLOWS. Hence 1. d. *vári* + *au* = *váriṇí*, 1. p. *vári* + *jas* = *váriṇí* (No. 197).

As the rule No. 211 is not invariable, we have, alternatively, the *guṇa* caused by *sambuddhi* (No. 189). Hence either *he* *vári* (No. 271) or *he* *vdre*. [That the rule is not invariable, Patañjali declares in the *Mahābhāṣya*.]

When the affixes with an indicatory *ñ* are to be added, *guṇa* is obtained from No. 192; but *num* takes effect to the exclusion not only of *guṇa* but of *vriddhi* (No. 202) and the substitution of *au* (No. 194, and the being regarded as ending in *trich* (No. 224) the prior rule here) debarring the subsequent (contrary to the general principle laid down at No. 132). Hence 4. s. *váriṇe*, 5. and 6. s. *váriṇah*, 6. and 7. d. *váriṇoh*. In the 6. p. according to the *vártika* No. 231, there is *nuñ*, and then the preceding vowel is lengthened by No. 168—thus *váriṇám*. In the 7. s. by the same rules as the 5th and 6th, *váriṇi*. With the affixes beginning with consonants, the word is declined like *hari* (No. 187).

अस्थिदधिसकृथ्यक्षामनङ्गुदात्तः । ७ । १ । ७५ ।

टादावचि ।

No. 272.—Instead of ASTHI “a bone,” DADHI “curdled milk,” SAKTHI “the thigh,” AND AKSHI “the eye,” there shall be ANĀṄ ACUTELY ACCENTED, when *tā* follows, or any of the subsequent terminations beginning with a vowel.

आल्पोपेऽनः । ६ । ४ । १३४ ।

अङ्गावयवोऽसर्वनामस्यानयनादिस्वादिपरो योऽन् तस्याकारस्य लोपः ।
दधा । दध्मे । दध्मः २ । दध्मोः २ ।

No. 273.—There is ELISION OF the *A* OF *AN* followed by one of the affixes *su*, &c. beginning with *y* or *ach*, those affixes called *sarvanā-*

mūsthāna being excepted, and the *an* being a portion of the *aṅga*. Hence 3. s. *dadhī+anān+ti=dadhñā*, 4. s. *dadhne*, 5. and 6. s. *dadhñukh*, 6. and 7. d. *dadhnoh*.

विभाषा डिश्योः । ६ । ४ । १३६ ।

चक्रावयवोऽसर्वनामस्थानपरो योऽन् तस्याकारस्य लोपेषो वा स्याद्दिश्योः परयोः । दध्नि । दधनि । शेषं वारिवत । एवमस्थिसक्त्यति । सुधि । सुधिनी । सुधीनि । हे सुधे । हे सुधि । सुधिनेत्यादि । मधु । मधुनी । मधूनि । हे मधो । हे मधु । सुलु । सुलुनी । सुलूनि । सुलुनेत्यादि । धातृ । धातृणी । धातृणि । धातृणाम् । हे धातः । एवं ज्ञात्रादयः ।

No. 274.—WHEN NI AND SÍ FOLLOWS, the elision is OPTIONAL of the *a* of *an*, that being a portion of the *aṅga*, and followed not by a *survandāmāsthāna*.

Example: 7. s. *dadhni* or *dadhani*. The remainder is like *vári* (No. 270). In the same way *ashī*, *sakthī*, and *akshī*.

The word *sudhī*, “intelligent” makes 1. s. *sudhi* (Nos. 266 and 270), 1. d. *sudhini*, 1. p. *sudhīni*, voc. s. *he sudhe* (No. 189) or *he sudhi* (No. 211, see No. 271), 3. s. *sudhindā*, and so on. So 1. s. *madhu* “sweet,” 1. d. *madhunī*, 1. p. *madhūni*, voc. s. *he madho* or *he madhu*, and so *sulu* “which cuts well,” 1. d. *sulunī*, 1. p. *sulūni* 3. s. *sulunā*, and so on. Again, 1. s. *dhūtri* “fostering,” 1. d. *dhātrīni*, 1. p. *dhātrīni*, 6. p. *dhātrīṇyám* (Nos. 167, 163 and 235), voc. s. *he dhātah* (Nos. 186 and 110). In the same way *jñātṛi* “intelligent,” and the like.

सच्च इग्निस्वादेशी । १ । १ । ४८ ।

प्रद्यु । प्रद्युनी । प्रद्यूनि । प्रद्युनेत्यादि । प्ररि । प्ररिणी । प्ररीणि । प्ररिणा । एकदेशविकृतमनन्यवत् । प्रराभ्याम् । प्ररीणाम् । सुनु । सुनुनी । सुनूनि । सुनुनेत्यादि ।

इत्यजन्तनपुंसकलिङ्गाः ।

No. 275.—OF EACH IK is the SUBSTITUTE, WHEN SHORT A IS SUBSTITUTED. Thus, 1. s. (*pra+dya+su=*) *pradyu* “heavenly,” d. d. *pradyūni*, 1. p. *pradyūni*, 3. s. *pradyunā*, &c.; so too (*pra+rati+su=*) *prari* “possessed of great wealth,” 1. d. *prarinī*, 1. p. *prarinī*, 3. s. *prarinā*, &c. In accordance with the maxim that “what is partially altered does not become something quite different,” though the *ai*

has been changed to *i*, yet No. 239 applies to the 3rd d. giving *prarābhyaṁ*, 6. p. *prarīṇām*. In the same way (*su+nau+su=*) *sunū* “possessed of good boats,” 1. d. *sununē*, 1. p. *sunāni*, 3. s. *sūnunā*, and so on.

So much for neuters ending in vowels.

MASCULINES ENDING IN CONSONANTS.

हलन्तपुंलङ्गाः ।

हे॒ ढेः । ८ । २ । ३१ ।

भलि पदान्ते च । लिट । लिइ । लिहै । लिहः । लिइध्याम् ।
लिटसु । लिटसु ।

No. 276.—Instead of *h* let there be *dh*, when *jhal* follows, or at the end of a *pada*. Thus *tih+su=lit* or *lid* (Nos. 199, 82 and 166) “who licks,” 1. d. *lithau*, 1. p. *lithah*, 3. d. *lidbhyaṁ* (No. 184), 7. p. *litsu* or *litsu* (No. 102).

दादेर्धातोर्धः । ८ । २ । ३२ ।

भलि पदान्ते चोपदेशे दादेर्धातोर्हस्य घः ।

No. 277.—When *jhal* follows, or at the end of a *pada*, *gh* is the substitute of the *h* of WHAT verbal root, in an *upadesa* (see No. 5, here referring to the grammatical list called *dhūtupāṭha*), BEGINS WITH D.

एकाचो बशो भष् भषन्तस्य स्थ्वोः । ८ । २ । ३१ ।

धात्ववयवस्यैकाचो भषन्तस्य बशो भष् से धेपदान्ते च । धुक् । धुग् ।
दुहै । दुहः । धुम्याम् । धुतु ।

No. 278.—BHASH is the substitute of BAŚ being part of WHAT verbal root HAS but ONE VOWEL AND ENDS IN JHAŚ, WHEN S OR DHW FOLLOWS, or at the end of a *pada*. Thus *duh+su=dhuk* or *dhug* “who milks” (No. 277), 1. d. *duhau*, 1. p. *duhah*, 3. d. *dhugbhyaṁ* (No. 184), 7. p. *dhukshu* (No. 169).

वा द्रुहमुहष्णुहष्णिहाम् । ८ । २ । ३३ ।

एषां हस्य वा घो भलि पदान्ते च । धुक् । धुग् । धुट । धुइ । दुहै ।
दुहः । धुम्याम् । धुड्याम् । धुतु । धूटसु । धुटसु । एषं मुह ।

No. 279.—When *jhal* follows, or at the end of a *pada*, *gh* shall

be OPTIONALLY the substitute OF DRUH "to hate," MUH "to be foolish," SNUH "to be sick," AND SNIH "to be unctuous."

Thus *druh+su=dhruk* or *dhrug*, or, alternatively, *dhrut* or *dhrud* "who hates," 1. d. *druhau*, 1. p. *druhah*, 3. d. *dhrugbhyám* or, alternatively, *dhrudbhýám*, 7. p. *dhrukshu* or *dhrutsu*, or (No. 102) *dhrutſu*. In the same way *muh*.

धात्वादेः षः सः । ६ । १ । ६४ ।

हुट् । हुइ । हुक् । हुग् । एवं स्त्रिह ।

No. 280.—S is the substitute OF SH INITIAL IN A VERBAL ROOT. Thus the root cited in No. 279, which in the grammatical list appears in the shape of *shnuh*, becomes, when at the end of a word, in the 1. s. *snut*, *snud*, *snuk* or *snug*. In the same way *snih*.

इग्यणः संप्रसारणम् । १ । १ । ४५ ।

No. 281.—Let IK substituted in the place OF YAN be called SAṄPRASĀRAṄA.

वाह ऊद् । ६ । ४ । १३२ ।

भस्य वाहः संप्रसारणमूट् ।

No. 282.—U'TH is the *saṅprasāraṇa* (No. 281) OF *vāh*, when this is a *bha* (No. 185). Thus we should have *ú+áh*.

संप्रसारणाच्च । ६ । १ । १०८ ।

संप्रसारणादचि पूर्वप्रमेकादेशः । वृद्धिः । विश्वोहः । इत्यादि ।

No. 283.—And AFTER A SAṄPRASĀRAṄA, if ach follows, the form of the prior is the single substitute. Thus we have (No. 282) *ú+áh=áh*. Then (by No. 42) there is *vridḍhi*, whence we have 2. p. *viśwā+áh+śas=viśwauhah* "the all sustaining," &c.

चतुरन्दुहौरांसुंदात्तः । ७ । १ । ६८ ।

No. 284.—OF CHATUR AND ANADUH ACUTELY ACCENTED ĀM is the augment, (when a *survandimasthānu* follows). [Thus we get *anaḍvāh*. No. 265.]

सावन्दुहः । ७ । १ । ८२ ।

नुम् । अन्द्वान् ।

No. 285.—WHEN SU FOLLOWS, num is the augment OF ANADUH.

The word having been previously altered by No. 284, we have *anāḍwāḥ+num+su=anāḍwān* “an ox.” [The elision of *h* by No. 26 is not perceived by No. 200—see No. 39—so that the *n* is not elided.]

अम् सम्बुद्धौ । ७ । १ । ६६ ।

हे अनडुन । अनडुहाई २ । अनडुहः ।

No. 286.—WHEN SU GIVES THE SENSE OF THE VOCATIVE, the augment of *anāḍuh* and *chatur* is AM. Thus *he anāḍwān*, 1st and 2nd d. *anāḍwāhau*, 2nd p. *anāḍwāhah*.

वसुसुखंसुध्वंस्वनदुहां दः । ८ । २ । ७२ ।

सान्तवस्वनस्य संसादेश दः स्यात् पदान्ते । अनडुद्भ्यामित्यादि ।
साल्तेति किम् । विद्रूपात् । पदान्तेति किम् । स्सत्तम् । ध्वस्तम् ।

No. 287.—At the end of a *pada* let *o* be the substitute OF that which, formed by the affix *VASU*, ends in *s*, and of *SRAṄSU* “to fall down,” *DHWAṄSU* “to fall down,” AND *ANĀḌUH*. Thus, 3rd d. *anāḍudbhýám*, &c. (No. 184). Why if it “ends in *s*?” Witness *vidrácán*, the 1st s. m. of *vidwas* “learned,” (where the *pada*, though formed by *vasu*, does not end in *s*). Why “at the end of a *pada*?” Witness *srastam*, and *dhwistam*, “decayed” (where the final *s* of the root is not the final of a *pada*).

सहेः साढः सः । ८ । ३ । ५६ ।

साङ्गृपस्य सहेः सस्य मूर्दुन्त्यादेशः । तुराषाटः तुराषाडः । तुरासाहौ ।
तुरासाहः । तुराषाङ्ग्न्यामित्यादि ।

No. 288.—Let there be a cerebral substitute in the room of the *s* OF the root *SAHA* in the shape OF *SÁD*. Hence in the 1. s. of *turásah* “Indra,” we have *turáshát* or *turáshd̄g* (No. 276). When the *h* is not changed to *dh*, the present rule does not apply—thus 1st d. *turásáhau*, 1st p. *turásáhah*. In the 3rd d. again *turásháḍbhýám*, and so on.

दिव ओत् । ९ । १ । ८४ ।

दिविति प्रातिपदिकस्यौत् स्यात् सौ । सुद्यौः । सुदिवै ।

No. 289.—Let AUT be the substitute OF the crude form DIV, when *su* follows. Thus *sudiv* becomes (*sudi+au=*) *sudyaū*, and 1st s. *sudyaūh* “passing pleasant days.” In the 1st d. *sudivau*.

दिव उत् । ६ । १ । १३१ ।

पदान्ते । सुद्युभ्यामित्यादि । चत्वारः । चतुरः । चतुर्भिः । चतुर्थः ।

No. 290.—At the end of a *pada*, let *UT* be the substitute OF DIV. Thus 3. d. *sudlynbhyám*, and so on.

We have now to consider the declension of *chatur* “four.” By No. 284 this word takes the augment *ām* in the 1st p. *chatwárah*. The declension then goes on regularly—2nd p. *chaturah*, 3rd p. *chaturbhīh*, 4th p. *chaturbhyah*.

षट् चतुर्भ्यश्च । ७ । १ । ५५ ।

एष आमो नुडागमः ।

No. 291.—Let *nut* be the augment (No. 103) of *ām* (6th p.) coming AFTER SHAT (No. 324) AND CHATUR.

रषाभ्यां नो णः समानपदे । ८ । ४ । १ ।

No. 292.—Let *N* be substituted in the room OF N coming AFTER R OR SH IN THE SAME PADA.

आचो रहाभ्यां द्वे । ८ । ४ । ४६ ।

चतुर्लाङ्गामः ।

No. 293.—There are optionally two in the room of the *pratyáhádra* *gar* coming AFTER R OR H AFTER A VOWEL. Thus we have 6th p. *chaturññām*.

रेः सुपि । ८ । ३ । १६ ।

रेत्रेव विसर्गः सुपि । षत्वम् । षत्य द्वित्वे प्राप्ते ।

No. 294.—Instead OF RU only (& not of the *r* which has not an indicatory *u*) there shall be *visarga*, WHEN SUP (7th p.) FOLLOWS. Hence the substitution of *visarga* does not take place in the case of *chatur*. In the 7th p. the change of *s* to *sh* is obtained from No. 169; and then the reduplication of the *sh* offering itself in No. 293, we look forward.

शरेऽचि । ८ । ४ । ४६ ।

अचि परे शरो न द्वे स्तः । चतुर्षु ।

No. 295.—There are not two in the room OF A SIBILANT, WHEN A VOWEL FOLLOWS. Hence *chaturshu*.

स्तो नो धातोः । ८ । २ । ६४ ।

पदान्ते । प्रशान् ।

No. 296.—At the end of a *pada*, n is the substitute of the m of A VERBAL ROOT. Thus 1st s. *pruśām*+*su*=*pruśin* “tranquil.”

किमः कः । ७ । २ । १०३ ।

विभक्तौ । कः । कौ । के । इत्यादि । सर्ववत् ।

No. 297.—When a case-affix follows, KA is the substitute of the interrogative pronoun KIM. Thus 1st s. *kah* “who?” 1st d. *kau*, 1st p. *ke* (No. 171), and so on, like *sarva* (No. 172).

इदमो मः । ७ । २ । १०८ ।

सौ । त्यदाद्यात्वापवादः ।

No. 298.—When *su* follows, let M be the substitute of the pronoun IDAM “this.” This direction, to substitute *m* for *m*, debars the substitution of *a* by No. 213.

इदोऽय् पुंसि । ७ । २ । १११ ।

इदम् इदोऽय् सौ पुंसि । अयम् । त्यदाद्यात्वे ।

No. 299.—When *su* follows, IN THE MASCULINE, AY is the substitute of the ID of the pronoun *idam* (No. 198). Thus 1st s. *ayam*. In the other cases *a* is substituted for the final by No. 213.

अतो गुणे । ६ । १ । ६७ ।

अपदान्तादतो गुणे पररूपमेकादेशः ।

No. 300.—IF GUṄA come AFTER short A not final in a *pada*, the single substitute for both is the form of the subsequent.

Thus, when *a* (No. 213) is substituted for the *m* of *idam*, we have *ida+a=ida*.

दश्च । ७ । २ । १०६ ।

**इदमो दस्य मः स्याद्विभक्तौ । इमौ । इमे । त्यदादेः सम्बोधनं नास्ती-
त्युत्सर्जः ।**

No. 301.—AND let *m* be the substitute of the D of *idam*, when a case-affix follows. Thus 1st. d. *imau* (No. 213), 1st p. *ime* (No. 171).

It is a peculiarity of the pronouns *tyad*, &c. that they are not used in the vocative.

आनाप्यकः । ७ । २ । ११२ ।

अक्कंकारस्येदम् इदोऽनापि विभक्तौ । आविति प्रत्याहारः । अनेन ।

No. 302.—The substitute for the *id* of what *idam* is without *k* (No. 1321) is *an*, WHEN one of the case-affixes termed *áp* follows. This *áp* is a *pratyáhára* formed of the *a* of the 3rd case sing. and the *p* of the 7th pl. and denoting these and the intermediate cases—(Compare No. 183). Thus we have 3rd s. *anena*.

हलि लोपः । ७ । २ । ११३ ।

अक्कंकारस्येदम् इदोऽलोप आपि हलादै । नानर्थकेऽलोऽन्त्यविधिरन्भासविकारे ।

No. 303.—WHEN *áp* (No. 302) that begins with A CONSONANT follows, there is ELISION of the *id* of the *idam* which is without *k* (No. 1321). According to No. 27, the elision should be only of the final, and not of the whole *id*—but we are told that No. 27 does not apply to what (like *id*) has no meaning, except in the case of changes connected with the reduplication of verbs (No. 427). Thus, there remains of the word only *a*.

आद्यन्तवदेकस्मिन् । १ । १ । २१ ।

**एकस्मिन् क्रियमाणं कार्यमादाविवाच्न इव स्यात् । सुषि चेति दीर्घः ।
आभ्याम् ।**

No. 304.—Let an operation be performed ON A SINGLE letter AS UPON AN INITIAL OR UPON A FINAL.

For Example,—by No. 160, it is directed that a final *a* is to be lengthened before a case-affix beginning with *yan*—but a caviller might object that the solitary *a* obtained from No. 303 is *initial*, and cannot therefore be *final*. The present rule therefore declares that it is to be regarded as either the one or the other as the case may require. Hence we have 3rd du. (*a+bhyám=*) *ábhyám*.

नेदमदसोरकोः । ७ । १ । ११ ।

**अक्कंकारयोरिदमदसोर्भिस् एत् न । एभिः । अस्मैम् एत्यः । अस्मात् ।
प्रस्तु । अनयोः २ । एषाम् । अस्मिन् । एषु ।**

No. 305.—*Ais* (No. 161) is NOT substituted for *bhis* AFTER the

pronouns IDAM OR ADAS WITHOUT K (No. 1321). Hence 3rd p. *ebhik* (No. 164), 4th s. *asmui* (Nos. 303 and 172), 4th p. *ebhyah*, 5th s. *asmát* (No. 173), 6th s. *asya* (No. 159), 6th and 7th du. *anayoh* (Nos. 302 and 166), 6th p. *eshám* (No. 174), 7th s. *asmin* (No. 173), 7th p. *eshu* (No. 169).

द्वितीयाटौस्वेनः । २ । ४ । ३४ ।

इदमेतदोरन्वादेशः । किंचित् कार्यं विधातुप्रातस्य कार्यान्तरं विधातुं पुनरुपादानमन्वादेशः । यथा अनेन व्याकरणमधीतमेनं कुन्दोऽथापयेति । अनयोः पवित्रं कुलमेनयोः प्रभूतं स्वमिति । एनम् । एनौ । एनात् । एनेन । एनयोः २ । राजा ।

No. 306.—WHEN an affix of the 2nd CASE, OR TÁ OR OS FOLLOWS, let ENA be the substitute of *idum* and *etūl*, in the case of its re-employment (*anwádeśa*) in the subsequent members of a sentence in which the pronoun has already been used. By “re-employment” (*anwádeśa*) is meant the employment again of what has been employed to direct some operation, to direct another operation. As, for example, “the grammar has been studied by him (*anenu*), now set him (*enam*) to read the *Vedas*.” Or again “Of these two (*anayoh*) the family is illustrious—and their (*enayoh*) wealth is great.” The cases in this form are 2nd s. *enam*, 2nd *enau*, 2nd p. *endā*, 3rd s. *enena*, 6th and 7th du. *enayoh*.

We now come to the declension of *rājan*, which makes 1st s *rājā* “a king” (Nos. 197, 199, and 200).

न डिसम्बुद्धोः । ८ । २ । ८ ।

नस्य लोपो न डै। सम्बुद्धो च । हे राजन् ।

No. 307.—There is NOT elision of *n*, WHEN NI OR SAMBUDDHI (No. 151), FOLLOWS. Thus *he rājyūn* “oh king.”

डावुतरपदे प्रतिषेधः । ब्रह्मनिष्ठः । राजानौ । राजानः । राजः ।

No. 308.—According to *Kātyāyanī* there is “a PROHIBITION of No. 307, WHEN there is NI AND A SUBSEQUENT TERM forming a compound.” Thus *brahma*+*nishtha*=*brahmanishthah* “abiding in *Brahma*.” In the 1st and 2nd d. *rājānau*, 1st p. *rājānah*, 2nd p. *rājñah* (Nos. 185, 273, and 76).

नलोपः सुप्रस्वरसंज्ञातुगिवधिषु कृति । ८ । २ । २ ।

सुष्विधौ स्वरावधौ संज्ञाविधौ कृति तुगिवधौ नलोपोऽसिद्धो नान्यत्र ।

राजाश्व इत्यादावित्यसिद्धत्वादात्वमेत्वमैस्त्वं च न । राजभ्याम् । यज्ञा ।
यज्ञानौ । यज्ञनः ।

No. 309.—THE ELISION OF N (No. 200) shall be as if it had not taken effect (No. 39) IN SO FAR AS REGARDS RULES DIRECTING THE APPLICATION OF CASE-AFFIXES, OR RELATING TO ACCENTUATION OR THE ATTRIBUTION OF NAMES (AS IN NO. 324) OR THE AUGMENT TUK WHEN THERE IS A KRIT-AFFIX (NOS. 816 AND 8827), BUT THE ELISION SHALL NOT BE SO REGARDED ELSEWHERE. Hence the actuality of the elision is recognised in such instances as *rāja+aśwa=rājāśwa* “the king’s horse,” WHERE THE RULE THAT PRESENTS ITSELF (IN THIS INSTANCE NO. 55) IS NOT ONE OF THOSE JUST ENUMERATED. On the other hand, from the elision’s not being regarded as having taken effect, there is neither prolongation of the vowel (No. 160) NOR THE CHANGE OF *a* TO *e* (No. 164) NOR THE SUBSTITUTION OF *ais* FOR *bhis* (No. 161). Hence 3rd d. *rājabhyām*.

We have next to decline *yajwan* “a sacrificer,” WHICH MAKES 1st s. *yajwā*, 1st d. *yajwānau*, 1st p. *yajwānah*.

न संयोगाद्वमन्तात् । ६ । ४ । १३७ ।

व्रमान्तसंयोगादनोऽकारस्य लोपो न । यज्ञनः । यज्ञना । यज्ञभ्याम् ।
ब्रह्मणः । ब्रह्मणा ।

No. 310.—There is NOT ELISION OF THE *a* OF *an* (No. 273,) WHEN IT COMES AFTER A CONJUNCT CONSONANT ENDING IN V OR M. Thus 2nd p. *yajwanah*, 3rd s. *yajwānd*, 3rd d. *yajwabhyādm*. In the same way, from *brahman* “Brahma,” we have 2nd p. *brahmaṇah*, 3rd. s. *brahmaṇād*.

इन्हन्यूषार्यमणां शौ । ६ । ४ । १२ ।

एषां शावेषोपधाया दीर्घां नान्यत्र । इति निषेधे प्राप्ते ।

No. 311.—The penult letter is lengthened (No. 197) of the affix IN (INDICATING A POSSESSOR), HAN “TO STRIKE,” PŪSHAN “THE SUN,” AND ARYAMAN “THE SUN,” ONLY WHEN SI FOLLOWS (NO. 262 AND 263). A PROHIBITION thus presenting itself (TO LENGTHENING OF THE PENULT VOWEL IN THE 1ST S. OF THE WORD *vritrahan* “Indra—the destroyer of the demon *Vritra*,” we look forward).

सौ च । ६ । ४ । १३ ।

इत्तदीनादुपधाया दीर्घाऽरम्भूद्वौ सौ । वृत्रहा । हे वृत्रहन् ।

No. 312.—AND WHEN SU FOLLOWS, not in the sense of the vocative singular, the long vowel is the substitute of the penult of *in* &c. (No. 311). Thus 1st s. *vritrahanī*, voc. s. *he vritrahan*.

एकाजुत्तरपदे णः । ८ । ४ । १२ ।

एकाजुत्तरपदं यस्य तस्मिन् सप्राते पूर्वपदस्थाविमितात् परस्य प्रातिपदिकान्तनुम् विभक्तिस्थ नस्य णः । वृत्तहणौ ।

No. 313.—IN A COMPOUND THE LATTER TERM OF WHICH CONTAINS BUT ONE VOWEL, let there be a cerebral न in the room of the dental *n* that follows anything which, standing in the prior term, is qualified to cause (No. 292) the change, provided the dental *n* be at the end of a *pratipadika*, or be the augment *num* (No. 264), or occur in a *vibhakti* (No. 150). Thus 2nd d. *vritrahanau* (though the *n* is not in the same *pada* with the *r*).

है हन्तेऽर्णिर्णेषु । ७ । ३ । ५४ ।

जिति णिति प्रत्यये नकारे च परे हन्तेऽर्हकारस्य कुत्वम् । वृत्तघ्नः । इत्यादि । एवं शार्दूल यशस्विचर्यमन् पूषन् ।

No. 314.—IF AN AFFIX WITH AN INDICATORY न OR न FOLLOW, OR if न follow, *ku* (i. e. one of the gutturals *ka kha ga gha ū*) is the substitute of the *u* of the word HAN “to kill.” Thus (No. 273) in the 2nd p. *vritraghnah*, &c.

In the same way are declined *śrīngin* “Indra,” *yasasvin* “famous,” *aryaman* “the sun,” and *pāshān* “the sun.”

मधवा बहुलम् । ६ । ४ । १२८ ।

मधवनशब्दस्य वा तृ इत्यन्तादेशः । च इत् ।

No. 315.—Of the word MAGHAVAN “Indra,” *tri* is OPTIONALY the substitute. In *tri* the *ri* is indicatory.

उगिदचां सर्वनामस्यानेऽधातोः । ७ । १ । ९० ।

अधातोहगितो नलोपिनोऽञ्चतेश्च नुम् स्यात् सर्वनामस्याने । मधवान् । *
मधवन्तौ । मधवन्तः । हे मधवन् । मधवद्याम् । तुत्वाभावे । मधवा ।
सुटि राजवत् ।

No. 316.—Let *num* be the augment OF THAT WHICH NOT BEING A VERBAL ROOT, HAS AN INDICATORY UK and of the verbal root *anchn*.

"to go" with its *n* elided, WHEN A SARVANÁMASTHÁNA (No. 183) FOLLOWS. Thus 1. s. *maghaván* (Nos. 199, 26, and 197), 1. d. *maghavan-tau* No. 265), 1. p. *maghavantah*, voc. s. *he maghavam*, 3. d. *maghavadv-bhyám*. If *tri* is not substituted (No. 315) we have 1. s. *maghavá*, and, with the five first affixes (*sut*), the word is declined like the word *rájan*.

इवयुवमधोनामतद्विते । ६ । ४ । १३३ ।

अवन्नानं भानासेपामतद्विते संप्रसारणम् । मधोनः । मधवभ्याम् । एवं
श्वन् युवन् ।

No. 317.—Instead of *śwan* "a dog," *yuvan* "a young man," AND *MAGHAVAN* "Indra," WHEN they are called *bha* (No. 185) and when a TADDHITA affix (No. 1067) DOES NOT FOLLOW, there is the *sañprasáraṇa* (No. 281). Hence 5. s. *maghonah* (No. 283), 3. d. *maghavabh-yám*. So far in like manner *śwan* and *yuvan* are declined.

न संप्रसारणे संप्रसारणम् । ६ । १ । ३९ ।

यूनः । यूना । युवभ्यामित्यादि । अर्वा । हे अर्वन् ।

No. 318.—Let there NOT be a SAÑPRASÁRAṇA, WHEN a SAÑPRASÁRAṇA FOLLOWS. Hence in 2. p. *yánah*, where the *v* of *yuvan* is replaced by the *sañprasáraṇa*, the preceding *y* is not to be changed to a vowel.

So again 3. s. *yúná*. In the 3. d. *yuvabhyám*, and so on.

The word *arvan* "a horse" makes 1. s. *arvá*, voc. s. *he arvan*.

अर्वणस्त्वसावनः । ६ । ४ । १२७ ।

न जा रहितस्याविचक्तस्याङ्गस्य तृ इत्यन्तदेशो न तु सौ । अर्वन्तौ ।
अर्वन्तः । अर्वद्यभ्यामित्यादि ।

No. 319.—*Tri* is the substitute of the final of an inflective base ending in ARVAN WITHOUT the privative prefix NAṄ, but NOT WHEN *su* follows. Thus 1. d. *arvantau* (No. 316), 1. p. *arvantah*, 3. d. *arvadv-bhyám*, and so on.

पथिमच्छुभुक्तामात् । ७ । १ । ८५ ।

सौ ।

No. 320.—Of the words PATHIN "a traveller," MATHIN "a churner," AND RIBHUKSHIN "Indra," long Á is the substitute, when *su* follows. [In the *sútra* the finals of these three words do not appear by reason of No. 200.]

इतोऽत् सर्वनामस्थाने । ७ । १ । ८६ ।

पथादेः ।

No. 321.—Instead of the short i of *pathi*, &c. (No. 320) there is short A, WHEN A SARVANĀMASTHĀNA (No. 183) FOLLOWS.

थो न्यः । ७ । १ । ८७ ।

पथिमयोस्यस्य न्यादेशः सर्वनामस्थाने । पन्याः । पन्यानौ । पन्यानः ।

No. 322.—NTH is the substitute of the TH of the words *pathin* and *mathin*, when a *sarvanāmasthāna* follows. Thus 1. s. *panthāh* (No. 321), 1. d. *panthānau*, 1. p. *panthānah*.

भस्य टेर्लीपः । ७ । १ । ८८ ।

भस्य पथादेष्टिलोपः । पथः । पथा । पथिभास् । एवं मधिन् चमुक्तिन् ।

No. 323.—There is ELISION of the TI (No. 52) of *pathin*, &c. (No. 320), WHEN the word is a BHĀ (No. 185). Hence 2. p. *pathah*, 3. s. *pathā*, 3. d. *pathibhyām*. In the same way *mathin* and *ribhukshin* (No. 320) are declined.

षान्ता षट् । १ । १ । २४ ।

षान्ता नान्ता च संख्या षट्संज्ञा स्यात् । पञ्चनशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः । पञ्च । पञ्च । पञ्चभिः । पञ्चभ्यः २ । नुट् ।

No. 324.—Let a numeral, ENDING IN SH OR N be called SHAT. The word *pañchan* “five,” is always plural:—1. p. *pañcha*, 2. p. *pañcha*, 3. p. *pañchabhih*, 4. and 5. p. *pañchabhyah*. In the 6th p. the augment *nut* (No. 291).

नोपधायाः । ६ । ४ । ९ ।

नान्तस्योपधाया दीर्घा नामि । पञ्चानास् । पञ्चसु ।

No. 325.—When nám follows, the long vowel is the substitute of THE PENUILT LETTER OF that which ends in N. Thus 6. p. *pañchánánu*, 7. p. *pañchasu*.

अष्टुन आ विभक्तौ । ७ । २ । ८४ ।

हलादौ वा स्यात् ।

No. 326.—WHEN A CASE-AFFIX beginning with a consonant

FOLLOWS, let ā be optionally the substitute of the word ASHTĀN “eight.”

आष्टाभ्यं औषधा । ७ । १ । २१ ।

ऋताकारादृष्टने । जश्शसेरौष्ण । अष्टभ्य इति वक्तव्ये ऋतात्वनिर्देशो जश्श-
सोर्विषय आत्वं ज्ञापयति । अष्टौ २ । अष्टाभ्यः २ । अष्टानाम् । अष्टासु ।
आत्वाभावे च अष्ट पञ्चवत् ।

No. 327.—AUŚ is substituted for *jas* and *sas* coming AFTER the word ASHTĀN, when (in accordance with the option allowed by No. 326) it has taken ā as its final.

As (it might have been expected that) *ashṭabhyah* (with a short a) was to be enounced (in the sūtra), the exhibition of the word with the long ā (*ashṭābhyaḥ*) informs us that the substitution of long ā (No. 326) takes place in the case of *jas* and *sas* (although these affixes do not begin with consonants).

Thus 1. and 2. p. *ashṭau*, 4. and 5. p. *ashṭābhyaḥ*, 6. p. *ashṭānām*, 7. p. *ashṭāsu*. On the alternative of the change to ā (No. 321) not being made, *ashṭan* is declined like *pāñchan* (No. 319).

ऋत्विगदधृक्षग्दिगुष्णिगम्भुयुजिक्रुम्भां च । ३ ।

२ । ५६ ।

एभ्यः क्विक्ष्यते सुप्युपपदे युजिक्रुच्चोः केवलयोः क्रुच्चेन्नेतोपाभावश्च
निपात्यते । कनावितै ।

No. 228.—AFTER RITWIK “a domestic chaplain,” DADHRIK “impudent,” SRAK “a garland,” DIK “a direction,” USHNIK “a quatrain,” AÑCHU “to worship,” YUJIR “to join,” AND KRUÑCH “to approach, there shall be the affix *kwin*.

This afflx comes after *añchu* only when a word ending with a case-affix precedes it in composition. It comes after *yujir* and *kruñcha* when these are uncombined. The non-elision of the n (by 363) of *kruñcha* is an irregularity.

The letters *k* and *n* are indicatory in the afflx *kwin*.

कृदतिङ् । ३ । १ । ६३ ।

अत्र धात्वधिकारे तिङ्भित्रः प्रत्ययः कृत्संज्ञः स्यात् ।

No. 329.—In this portion of the sūtras in which there is a refer-

ence (No. 138) to verbal roots, let any affix EXCEPT TIṄ (No. 407) be called KR̄IT.

वेरपृक्तस्य । ६ । १ । ३७ ।

लोपः ।

No. 330.—OF VI when REDUCED TO A SINGLE LETTER (Nos. 198 and 36) there is elision.

किन्प्रत्ययस्य कुः । ८ । २ । ६२ ।

किन् प्रत्ययो यस्मात् तस्य कवर्गाऽन्तादेशः पदान्ते । इ यस्यासिद्धुत्वाच्चोः
कुरिति कुत्वम् । चृत्वग् । चृत्वक् । चृत्वजौ । चृत्वभ्याम् ।

No. 331.—At the end of a *pada*, A letter of the GUTTURAL class is the substitute for the final OF that after which THE AFFIX KWIN comes.

As the *sūtra* is non-existent in the sight of No. 333, the *j* of *ritwij* is (by No. 333, though the *Siddhānta Kaumudi* traces the change through Nos. 334 and 32, back to No. 331) changed to a guttural, and we have 1. s. *ritwig* or *ritwik*, 1. d. *ritwijau*, 3. d. *ritwigbhȳam*.

युजेरसमासे । ७ । १ । ७१ ।

युजे: सर्वनामस्याने नुम् स्यादसमासे । सुलोपः । संयोगान्ततोपः । कुत्वेन
नस्य डः । युडः । युजौ । युज्जः । युभ्याम् ।

No. 332.—When a *sarvānāmasthāna* (No. 183) follows, let *num* be the augment OF YUJ NOT IN A COMPOUND. In the 1. s. when we have *yuj+su*, the *su* is elided by No. 199; then the *j* is elided by No. 6; and then the dental *n* is changed to the guttural *ñ* by No. 331 giving *yūñ* “who joins,” 1st d. *yūñjan*, 1st p. *yūñjah*, 3rd d. *yugbhȳam* (No. 333).

च्चाः कुः । ८ । २ । ३० ।

चर्वर्गस्य कवर्गः स्यात्भलि पदान्ते च । सुयुक् । सुयुजौ । सुयुभ्याम् ।
खन् । खञ्जा । खनभ्याम् ।

No. 333.—When *jhul* follows, or at the end of a *pada*, instead OF the PALATAL class of letters, let there be A GUTTURAL.

Thus in the compound formed of *su* “well,” and *yuj* “to join,” we have 1st s. *suyuk* “who applies himself well,” 1st d. *suyuja.u*, 3rd d. *suyugbhȳam*.

The word *khan* "who limps" (from the root *khaji* No. 497) makes 1st d. *khanjau*, 3rd d. *khanbhýám*.

ब्रंश्वभ्रस्जसूजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ८ । २ ।

३६ ।

फलि पदान्ते च । जश्वत्वत्वं । राट् । राङ् । राजौ । राजः । राङ्गाम् ।
एवं विभ्राट् देवेट् विश्वसट् ।

No. 334.—When *jhal* follows, or at the end of a *pada*, let SH be the substitute OF VRAŚCHA "to cut," BHRASJA "to fry," SRIJA "to create," MRIJA "to rub," YAJA "to worship," RÁJA "to shine," BHRÁJA "to shine," AND of what ends in the letter CHH OR Š.

Then by Nos. 82 and 165, we have 1st s. *rát* or *rúd* "a ruler, 1st d. *rájau*, 1st p. *rájuh*, 3rd d. *rádbhýám*. In the same way *vibhrát* "who shines much," *devet* "a worshipper of the gods," and *viśvaśerit* "the creator of the universe.

परौ ब्रजेः षः पदान्ते ॥ परावुपपदे ब्रजेः क्लिप् स्याद्वीर्यश्व पदान्ते षत्व-
मणि । परिब्राट् । परिब्राजौ ।

No. 335.—"WHEN PARI (No. 48) is the first member in the compound, the affix *kwip* shall come AFTER VRAJ, the vowel shall be lengthened, and SH shall be substituted AT THE END OF A PADA." Thus 1st s. *parivrát* "a wandering mendicant," 1st d. *parivrájau*.

विश्वस्य वसुराटेः । ६ । ३ । १२८ ।

दीर्घः । विश्वराट् । विश्वराङ् । विश्वराजौ । विश्वराङ्गाम् ।

No. 336.—OF VIŚWA, WHEN VASU "wealth" OR RÁT (No. 334-FOLLOWS, the vowel is lengthened. Thus 1st s. *viśwárát* or *viśwárád* "a universal ruler." In the 1st d. the vowel is not lengthened, because the word is not in the form of *rát*:—thus *viśvarájau*. In the 3rd d. again we have *viśwárudbhýám*.

स्कोः संयोगाद्योरन्ते च । ८ । २ । २६ ।

पदान्ते फलि च यः संयोगस्तदाद्योः स्कोर्लीपः । भृट् । सस्य इच्छेन
शः । भलां जश् भशीति शस्य जः । भृज्जौ । भृङ्गाम् । त्यदाद्यत्वं परहृपत्वम् ।

No. 337.—AT THE END of a *pada* or when *jhal* follows, there is elision OF S OR A GUTTURAL, INITIAL IN A COMPOUND CONSONANT,

Thus *bhrasj* (by a special rule) is changed to *bhrisj*, which by the present rule becomes *bhrīj*; it then becomes *bhrīsh* by No. 334, *bhrīd* by No. 82, and optionally *bhrīt* by No. 165. In the 1st d. as the word is not at the end of a *pāda*, the *s* does not drop, but it changes to a palatal by No. 76. Then, by No. 25, the *s* becomes *j*, giving *bhrījjau*. In the 3rd d. *bhrīdībhūmīm*.

Now as regards the pronouns *tyad*, &c., there is the substitution of *a* (No. 213), and the substitution of the form of the subsequent (No. 300).

तदेः स सावनन्त्ययोः । ७ । २ । १०६ ।

त्वदादीनां तदयोरनन्त्ययोः सः स्यात् सौ । स्यः । त्यौ । त्ये । सः ।
तौ । ते । यः । यौ । ये । एषः । एतौ । एते ।

No. 338.—WHEN SU FOLLOWS, let *s.* be substituted in the room of the T OR D, NOT being FINAL, of *tyad*, ...

Thus *tyad* “that” makes in the 1st s. *syih* (No. 213):—1st d. *tyau*, 1st p. *tye* (No. 71). *Tad* “that” makes 1st s. *sah*, 1st d. *tan*, 1st p. *te*. The relative *yad* does not change its *d*, because it is final. It makes 1st s. *yah*, 1st d. *yau*, 1st p. *ye*:—*etad* “this” makes 1st s. *eshah* (Nos. 338 and 169), 1st d. *etau*, 1st p. *ete*.

डे प्रथमयोरस् । ७ । १ । २८ ।

युष्मदस्मद्भ्यां परस्य डे इत्येतस्य प्रथमाद्वितीययोश्चामादेशः ।

No. 339.—AM is the substitute OF NE (4 s.) AND OF THE affixes OF THE FIRST AND SECOND CASES coming after the pronouns *yushmad* “thou,” and *asmad* “I.”

त्वाहौ सौ । ७ । २ । ६४ ।

अनयोर्मपर्यन्तस्य त्वाहावादेशौ स्तः ।

No. 340.—TWA AND AHA are the substitutes of the portion as far as the *m* of these two (*yushmad* and *asmad*) WHEN SU FOLLOWS. That is to say, *twa* is substituted for *yushm*, and *aha* for *asm*.

घोषे लोपः । ७ । २ । ६० ।

एतयोष्टिलोपः । त्वम् । अहम् ।

No. 341.—IN THE REMAINING cases (i. e. where *a* is not substituted as by No. 343, nor *y* as by No. 348) there is ELISION of the last vowel and what follows it (No. 52) of these two *yushmad* and *asmad*). Thus

the *ad* of *yushmad* being elided, and *twa* substituted for the other portion by No. 340, and *am* substituted for *su* by No. 339, we have 1st s. *twam* "thou" (No. 300). In like manner *aham* "I."

युवावौ द्विवचने । ७ । २ । ६२ ।

द्वयोऽक्तावनयोर्मपर्यन्तस्य युवावौ स्तो विभक्तौ ।

No. 342.—When a case-affix follows IN THE DUAL, YUVA AND ÁVA are the substitutes of these two (*yushmad* and *asmad*) as far as the *m.*

प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम् । ७ । २ । ६८ ।

चैत्येतयोरत्वं लोके । युवाम् । आवाम् ।

No. 343.—AND there is the substitution of long *a* IN THE FIRST CASE DUAL of these two IN SECULAR LANGUAGE (but not in the *Vedas*). Thus 1st d. *yuvám* and *ávám*. [The 2nd d. being the same as the 1st, the author employs *auñ* which (see No. 240) denotes both. But, according to *Páṇini's* view, the 2nd d. would be formed by No. 346.]

यूयवयौ जसि । ७ । २ । ६३ ।

चनयोर्मपर्यन्तस्य । यूयम् । वयम् ।

No. 344.—WHEN JAS FOLLOWS, YÚYA AND VAYA are substituted for these two (*yushmad* and *asmad*) as far as the *m.* Thus 1st p. *yúyam* (Nos. 339, 341, and 300) and *vayam*.

त्वमावेकवचने । ७ । २ । ६७ ।

एकस्योऽक्तावनयोर्मपर्यन्तस्य त्वमौ स्तो विभक्तौ ।

No. 345.—When a case-affix follows IN THE SINGULAR, TWA AND MA are the substitutes of these two (*yushmad* and *asmad*) as far as the *m.*

द्वितीयायां च । ७ । २ । ८७ ।

चनयोरत्स्यात् त्वाम् । माम् ।

No. 346.—AND IN THE SECOND CASE the substitute of these two (*yushmad* and *asmad*) shall be long *a*. Thus 2nd s. *twám* and *mám*.

शसो न । ७ । १ । २६ ।

**आभ्यां शसो नः स्यादमोऽपवादः । आदेः परस्य । संयोगान्तलोपः ।
युम्मात् । अस्मात् ।**

No. 347.—The letter *n* is the substitute of *sas* coming after these two (*yushmad* and *asmad*).

This debars No. 339. Then, as the change is directed by a term in the 5th case (No. 87), and the substitute takes the place (by No. 88) of the first letter only of what follows the term in the 5th case, the word would end in *ns*, but the *s* is elided by No. 26, and then the substitution of long *ā* being obtained from No. 346, we have 2nd p. *yushmán* and *asmán*.

योऽचि । ७ । २ । ८६ ।

अनयोर्यकारादेशः स्यादनादेशेऽजादौ परतः । त्वया । मया ।

No. 348.—Let the letter *y* be the substitute of these two (*yushmad* and *asmad*), WHEN an affix beginning with A VOWEL, and not having a substitute, FOLLOWS.

Thus 3rd s. *twayá mayá*.

युष्मदस्मदोरनादेशे । ७ । २ । ८६ ।

अनयोरात् स्यादनादेशे हलादौ । युवाभ्याम् । आवाभ्याम् । युप्माभिः ।
अस्माभिः ।

No. 349.—Let long *ā* be the substitute OF these two, YUSHMAD AND ASMAD, WHEN AN AFFIX FOLLOWS, beginning with a consonant and NOT HAVING A SUBSTITUTE. Thus 3rd d. *yuvábhýam* (No. 342) and *ávábhýam*, 3rd p. *yushmábhīh* and *asmálbīh*.

तुभ्यमह्यौ उधि । ७ । २ । ६५ ।

अनयोर्मपर्यन्तस्य । टिनोपः । तुभ्यम् । मह्यम् ।

No. 350.—TUBHYA AND MAHYA are the substitutes of these two (*yushmad* and *asmad*) as far as the *m*, WHEN NE FOLLOWS. The last of the vowels with what follows it is elided by No. 341, and then, by No. 339, we get 4th s. *tubhyam* and *mihyam*.

भ्यसोऽभ्यम् । ७ । १ । ३० ।

आभ्यं परस्य । युष्मभ्यम् । अस्मभ्यम् ।

No. 351.—ABIHYAM is the substitute OF BHÝAS coming after these two (*yushmad* and *asmad*). Thus 4th p. *yushmabhýam* and *asmabhyam*. [The affix being a substitute, the long *ā* of No. 349 does not appear here.]

एकवचनस्य च । ७ । १ । ३२ ।

आभां डसेत् । त्वत् । मत् ।

No. 352.—AND also of *nasi*, the affix OF THE SINGULAR in the fifth case, coming after these two (*yushmad* and *asmad*), the substitute is *at-*. Thus 5th s. *twat* and *mat* (Ncs. 345 and 300).

पञ्चम्या अत् । ७ । १ । ३१ ।

आभां पञ्चम्या भ्यसेऽत् स्यात् । युष्मत् । अस्मत् ।

No. 353.—LET AT be the substitute of *bhyus* OF THE FIFTH CASE, when it comes after these two (*yushmad* and *asmad*). Thus 5th p. *yushmat* and *asmat* (No. 341).

तवमसौ डसि । ७ । २ । ६६ ।

अनयोर्मपर्यन्तस्य

No. 354.—WHEN *NAS* follows, *TAVA* AND *MAMA* are the substitutes of these two (*yushmad* and *asmad*) as far as the *m*.

युष्मदस्मद्भां डसेऽश् । ७ । १ । २७ ।

तव । मम । युवयोः । आवयोः ।

No. 355.—AFTER *YUSHMAD* AND *ASMAD*, AS is the substitute of *NAS*. Thus 6th s. *tava* and *mama* (No. 354), 5th d. *yuvayoh* and *ávayoh* (Nos. 342 and 348).

साम आकम् । ७ । १ । ३३ ।

आयां साम आकम् । युष्माकम् । अस्माकम् । त्वोय । मयि । युवयोः ।

आवयोः । युष्मासु । अस्मासु ।

No. 356.—*AKAM* is the substitute of *sám* (the affix of th 6th p. of most pronominals, see No. 174) coming after these two (*yushmad* and *asmad*). Thus 6th p. *yushmákam* and *asmákám*, 7. s. *twayi* and *mayi* (No. 348); 7th d. *yuvayoh* and *ávayoh*, 7th p. *yushmásu* and *asmásu* (No. 349).

**युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्वांना-
वी । ८ । १ । २० ।**

पदात् परयोरपादादौ स्थितयोः षष्ठादिविशिष्टयोर्वानावित्यादेशौ स्तः ।

No. 357.—VÁM AND NAU are the substitutes of YUSHMAD AND ASMAD ATTENDED BY THE AFFIXES OF THE SIXTH, FOURTH, OR SECOND CASE, provided they stand after a *pada*, and not at the beginning of a hemistich. [This form is restricted to the dual by the three rules following].

बहुवचनस्य वस्त्रसौ । ८ । १ । २१ ।

उक्तविधयोरनयोः पश्चादिबहुवचनान्तयोर्वस्त्रसौ स्तः ।

No. 358.—VAS AND NAS are the substitutes of those two falling under the descriptions above given (in No. 357) when in the 6th case, &c, OF THE PLURAL.

तेमयावेकवचनस्य । ८ । १ । २२ ।

उक्तविधयोरनयोः पश्चीचतुर्यकवचनान्तयोस्ते मे एतौ स्तः ।

No. 359.—TE AND ME are the substitutes of those two falling under the descriptions above given (in No. 357) in the 6th and 4th cases OF THE SINGULAR.

त्वास्मी द्वितीयायाः । ८ । १ । २३ ।

द्वितीयैकवचनान्तयोस्त्वा मा इत्यादेशौ स्तः ।

श्रीशस्त्वावतु मापीह दत्तात् ते मेऽपि शर्म सः ।

स्वास्मी ते मेऽपि स हरिः पातु वामपि नौ विभुः ॥

सुखं वां नौ ददात्वीशः पर्तिर्वामपि नौ हरिः ।

सोऽव्याहृतो नः शिखं वो नो दद्वात् सेत्रोऽन्न वः स नः ॥

No. 360.—TWÁ AND MÁ are the substitutes of these (*yushmal* and *asmad*) in THE SECOND CASE singular. Examples,—“May the Lord preserve thee (*tvá*) and me (*má*) also here—may he give to thee (*te*), and to me (*me*) also, felicity ! That *Hari* is thy (*te*) lord and mine (*me*) also. May the Omnipresent preserve you two (*vám*) and also us two (*nau*). May God give felicity to you two (*vám*) and to us two (*nau*). *Hari* is the lord of you two (*vám*) and also of us two (*nau*). May he preserve you (*vah*) and us (*nah*) may he give prosperity to you (*vah*) and to us (*nah*). He is the object of worship here of you (*vah*), and of us (*nah*).”

एकवाक्ये युष्मदस्मदादेशा वक्तव्याः पञ्चादेशे तु नित्यं स्युः । धाता ते भक्तोऽस्ति । धाता तव भक्तोऽस्ति । तस्मै ते नम इत्येव । सुपात् । सुपाह ।
सुपादौ ।

No. 361.—“IN A SIMPLE SENTENCE THESE SUBSTITUTES (see Nos. 357, &c. OF YUSHMAD AND ASMAD MAY BE (OPTIONALLY) USED BUT IN A SUBSEQUENT REFERENCE THEY MUST BE INVARIABLY EMPLOYED.” For example—we may say “Brabimá is Thy (*te* or *tava*) worshipper,” but, in the sequel “to Thee (*te*) that art such, our reverence is due,” the form “*te*” alone is admissible.

We now come to the declension of the word *supát* or *supád* “having handsome feet”—1st d. *supádān*.

पादः पत् । ६ । ४ । १३० ।

पाच्छब्दान्तं यद्गङ्गं भं तदवयवस्य पाच्छब्दस्य पदादेशः । सुपदः ।
सुपदा । सुपादभ्याम् । अग्निमत् । अग्निमयौ । अग्निमयम् ।

No. 362.—*PAT* is the substitute of the word *pád* when part of an inflective base ending in the word *pád* and entitled to the name of *bha* (No. 185). Hence 2nd p. *supadah*, 3rd s. *supadá*, but 3rd d. *supádabhýám*.

The word *agnimath* “who kindles fire” makes 1st s. *agnimat* (Nos. 199, 82, and 165), 1st d. *agnimathau*, 2nd s. *agnimatham*.

अग्निदितां हल उपधायाः कृडिति । ६ । ४ । २४ ।

हलन्तानामनिदितामङ्गानामुपधाया नस्य लोपः क्रिति डिति । नुम् ।
संये गान्तस्य लोपः । नस्य कुत्वेन डः । प्राङ् । प्राञ्चौ । प्राञ्चः ।

No. 363.—WHEN THAT WHICH HAS an INDICATORY K OR N FOLLOWS, there is elision of the *n* which is THE PENULTIMATE letter (No. 196) of inflective bases ending in CONSONANTS and NOT HAVING an INDICATORY SHORT I. For example: the word *práñch* “eastern” is formed from the root *añchu* “to go” (the indicatory vowel in which is not *i* but *u*) by the affix *kwin* (No. 328) which has indicatory *k*. Thus in forming the 1. s. after eliding the affix (by No. 199) we have, by this rule, *prách*. Then by No. 316 *num* is directed, which, by No. 265, makes *práñch*, then there is elision of the final consonant (No. 26), and finally, the *n* having been changed to a guttural by No. 331, we have *prán*. In the 1. d. *práñchau*, 1. p. *práñchah*.

अचः । ६ । ४ । १३८ ।

लुप्तनकारस्याऽवतेर्भस्याकारस्य लोपः ।

No. 364.—There is elision of the letter *a* OF *ACH* (i. e. of the root

añchu) of which the *n* has been elided, when it is entitled to the name of *bha* (No. 185).

चौ । ६ । ३ । १३८ ।

लुप्ताकारनकाराज्वतौ परे पूर्वस्याणो दीर्घः । प्राचः । प्राभ्याम् । प्रत्यङ् ।
प्रत्यज्वौ । प्रतीचः । प्रत्यभ्याम् । उदङ् । उदज्वौ ।

No. 365.—WHEN *añchu*, having its *a* elided (by No. 364) and its *n* (by No. 365)—and thus reduced to CHI, i. e. *ch*,—FOLLOWS, a long vowel is substituted for the *an* (or short vowel) that precedes. Thus in the 2. p. the vowel of the prefix *pra* (No. 47) being lengthened, we have *práchuh*, 3. d. *prágbhýám* (Nos. 184 and 331).

The word *pratyañch* “western” (in which the prefix is *prati*) in like manner (No. 361) makes 1st s. *pratyāñ*, 1st d. *pratyañchau*, 2nd p. *pratīchah* (No. 365), 3rd d. *pratyagbhýám*.

The word *udañch* “northern” makes 1. s. *udañ*, 1. d. *udañchau*.

उद ईत् । ६ । ४ । १३९ ।

उच्छव्यात् परस्य लुप्तनकाराज्वतर्भस्याकारस्य ईत् । उदीचः । उद-
भ्याम् ।

No. 366.—LONG *i* is the substitute of the letter *a* of the root *añchu*, deprived of its *n* and called *bha* (No. 185), when it comes AFTER the word UT (No. 48). Thus 2nd p. *udichah*, 3rd d. *udagbhýám*.

समः समि । ६ । ३ । ६३ ।

ऋप्रत्ययान्तेऽज्वतौ । समङ् । समज्वौ । समीचः । समभ्याम् ।

No. 367.—Instead OF the prefix SAM (No. 48) there is SAMI, when *añchu* follows not ending with a *pratyaya* (as, for example, when the affix *kwin* is elided by Nos. 330, &c.) Hence 1st s. *samyañ* “moving equally, right,” 1st d. *samyañchau*, 2nd p. *samīchah* (No. 365), 3rd d. *samyagbhýám*.

सहस्य सध्रिः । ६ । ३ । ६५ ।

तथा । सधङ् ।

No. 368.—Under the same circumstances (No. 367), there is SA-DHRI instead OF SAHA. Thus 1. s. *sudhṛyañ* “moving*with.”

तिरसस्तिर्यलोपे । ६ । ३ । ६४ ।

अनुप्ताकारेऽचतावप्रत्ययान्ते तिरसस्तिर्यादेशः । तिर्यङ् । तिर्यञ्चौ ।
तिरश्चः । तिर्यञ्चाम् ।

No. 369.—TIRI is the substitute OF TIRAS, WHEN *añchu*, whose *a* is NOT ELIDED (No. 364) and which does not end in a visible affix (see No. 367), follows. Thus 1. s. *tiryañ* “moving crookedly.” 1. d. *tiryañchau*, 2. p. *tiraśchah* (the *a* of *añchu* being here elided by No. 364), 3. d. *tiryagbhyám*.

नाञ्चैः पूजायाम् । ६ । ४ । ३० ।

पूजार्थस्याञ्चतेष्वधाया नस्य लोपो न । प्राङ् । प्राञ्चौ । नलोपाभावाद्-
लोपो न । प्राञ्चैः । प्राङ्-भ्याम् । प्राङ् । एवं पूजार्थं प्रत्यहादयः । क्रुङ् ।
क्रुञ्चौ । क्रुङ्-भ्याम् । पयोमुक् । पयोमुग् । पयोमुचौ । पयोमुञ्चाम् । उगिस्त्वाचुम् ।

No. 370.—There is NOT elision (sec No. 363) of the penultimate *n* OF the root AÑCHU, WHEN IT SIGNIFIES “TO WORSHIP.” Thus the word *práñch* “a worshipper” makes 1. s. *práñ* (Nos. 199, 26, and 331), 1. d. *práñchau*. As the *n* is not elided, the elision of the *a* (No. 364) does not take place, and we have 2. p. *práñchah*, 3. d. *práñbhyám* (Nos. 26 and 331), 7. p. *práñkshu* (Nos. 26, 331, 104, and 169). In like manner are *pratyañ*, &c. declined when the signification relates to “worship.”

The word *kruñch* “a curlew” makes, in like manner, 1. s. *kruñ*, 1. d. *kruñchau*, 3. d. *kruñbhyám*.

The word *payomuch* “a cloud” makes 1. s. *payomuk* or *payomug* (Nos. 333 and 165), 1. d. *payomuchau*, 3. d. *payomujbhyám* (No. 333).

In consequence of its being formed by an affix with an indicatory *u*, the word *mahat* “great” takes *num* by No. 316.

सान्तमहतः संयोगस्य । ६ । ४ । १० ।

सान्तसंयोगस्य महतश्च यो नकारस्तस्योपधाया दीर्घेऽसम्बुद्धौ सर्वनाम-
स्थाने । महान् । महानौ । महान्तः । हे महन् । महञ्चाम् ।

No. 371.—When a *svaranāmasthána*, the affix implying the vocative singular excepted, follows, the long vowel becomes the substitute of that which immediately precedes the letter *n* OF A COMPOUND CONSONANT ENDING IN S OR THAT OF THE WORD MAHAT. Thus 1. s. *mahán* (Nos. 316, 371, 199, and 26), 1. d. *mahántau*, 1. p. *mahántah*, voc. s. *he mahān*, 3. d. *mahadbhyám*.

आत्वसन्तस्य चाधातोः । ६ । ४ । १४ ।

आत्वसन्तस्योपथाया दीर्घा धातुभिन्नासन्तस्य चासम्बुद्धौ । धीमान् ।
धीमन्तौ । धीमन्तः । हे धीमन् । शसादौ महदृत । भातेर्डवतुः । डित्यसामर्थ्या-
दभस्यापि टेल्लापः । भवान् । भवन्तौ । शन्तस्य तु भवन् ।

No. 372.—The long vowel is the substitute of the penultimate letter OF what ends in ATU, AND OF WHAT, NOT BEING A VERBAL ROOT, ENDS IN AS, when the 1st singular case-affix, not with the force of the vocative, follows. Thus in the case of the word *dhímat* “intelligent,” formed of *dhí* “intellect” and the affix *matup*, we find 1. s. *dhímán* (Nos. 316, 199, and 26), 1. d. *dhímantau*, 1. p. *dhímantah*, voc. s. he *dhíman*. When *sas* (2. p.) and the remaining affixes follow, it is like *mahat* (No. 371).

The honorific pronoun *bhavat* “Your Honour,” is formed of *bhá* “to shine” and the affix *davatu*. From rule No. 267 we learn that an affix having an indicatory *d* causes the elision of *ti*, i. e. of the final vowel and what may follow it, in whatever is called *bhu* (No. 185), and the elision of *ti* (here the final vowel of the root) takes place in order that the possession of an indicatory *d* by *davatu* may not be nugatory. Hence 1. s. *bhaván* (Nos. 372, 316, 199, and 26), 2. d. *bhavantau*. Of the word *bhavat*, when it ends with the participial affix *sátri* and signifies “being,” the 1. s. is *bhavan*.

उभे आभ्यस्तम् । ६ । १ । ५ ।

शाष्ट्रद्वित्यप्रकरणे ये द्वे विहिते ते उभे समुदिते आभ्यस्तसंज्ञे स्तः ।

No. 373.—Where reduplication is treated of in the Sixth Lecture, the two which are directed, BOTH taken together (not either separately) are called ABHYASTA—“a reduplicate.”

नाभ्यस्ताच्छतुः । ७ । १ । ७८ ।

आभ्यस्ताच्छतुर्नुम् न । ददत् । ददतौ ।

No. 374.—OF SATRI AFTER A REDUPPLICATED TERM there shall NOT be the augment *num* (No. 316). Hence *dadat*, the present participle of *da* “to give,” as it is a reduplicite, makes 1. s. *dadat*, 1. d. *dadatuu*.

जक्षित्यादयः षट् । ६ । १ । ६ ।

पद्धथातवोऽन्ये जक्षितिश्च सप्तम एते अथस्तसंज्ञाः स्युः । जक्षत् ।
जक्षतौ । जक्षतः । एवम् । जाग्रत् । दरिद्रत् । शासत् । चकासत् । गुप्त् ।
गुपा । गुपः । गुब्ध्याम् ।

No. 375.—Let JAKSHITI, &c., SIX verbs, with *jakshiti* itself as the seventh, be termed “reduplicate.” Their being so termed brings them under No. 374, and we have 1. s. *jakshat* “eating,” 1. d. *jakshatau*, 1. p. *jakshatah*. In the same way *jāgrat* “waking,” *daridrat* “poor,” *sásat* “ruling,” *chakásat* “shining.”

The word *gup*, “concealing” makes 1. s. *gup*, 1. d. *gupau*, 1. p. *gupah*, 3. d. *gubbhyám* (No. 82).

त्यदादिषु दूषोऽनालोचने कञ्ज् च । ३ । २ । ६० ।
त्यदादिषुपपदेवज्ञानार्थदृशेः कञ्ज् । चातुं क्विन् ।

No. 376.—AND KAṄ shall be the affix AFTER DRIS, NOT SIGNIFYING “PERCEPTION,” WHEN TYAD, &c. (No. 170) precede it in combination. By the word “and” in the *sútra*, we are reminded that the affix *kwin* may be employed; and it is this latter that will be employed in the present instance.

आ सर्वनामः । ६ । ३ । ६१ ।

दृग्दृशवत्तुषु । तादृक् । तादृशौ । तादृशः । तादृभ्याम् । भ्रश्चेति षः ।
जश्चत्वचत्वे । विड् । विट् । विशौ । विशः । विङ्गाम् ।

No. 377.—When the word *dṛig* or *dṛis* or the affix *vatu*, follows, LONG Ā is the substitute OF A PRONOUN. Thus *tud+dṛis* (Nos. 27 and 55) becomes *tádṛis* “such,” and 1. s. *tádṛik* (Nos. 199, 334, 81, 331, and 165), 1. d. *tádṛisau*, 1. d. *tádṛisah*, 3. d. *tádṛigbhyám* (Nos. 334, &c.).

In the example *viś* “who enters,” the final is changed to *sh* by No. 334, and then, by Nos. 82 and 165, we have 1. s. *viḍ* or *viṭ*. Again 1. d. *viśau*, 1. p. *viśah*, 3. d. *viḍbhyám*.

नश्चर्वा । ८ । २ । ६३ ।

नशेः कवर्गोऽन्तादेशो वा पदान्ते । नक् । नट् । नशौ । नशः । नभ्याम् ।
नङ्गाम् ।

No. 378.—A guttural letter is OPTIONALY the substitute OF the final of NĀS at the end of a *pada*. Thus 1. s. *nak* or, alternatively, *nat*

(Nos. 334, 82, and 165) "who destroys," 1. d. *naśau*, 1. p. *naśah*, 3. d. *nagbhyám* (No. 378) or *naḍbhyám* (Nos. 334, &c.).

स्पृशोऽनुदके क्लिन् । ३ । २ । ५८ ।

अनुदके सुप्पुपदे सृशः क्लिन् । घृतस्पृक् । घृतस्पृशौ । घृतस्पृशः । दधृक् । दधृशौ । दधृम्याम् । रबमुट् । रबमुशौ । रबमुझ्माम् । षट् । षट्डः । षट्झः २ । षण्णाम् । षट्सु । हत्वं प्रति षत्वस्यासिद्वत्वात् सस-
जुषेऽरिति रत्वम् ।

No. 379.—The affix *KWIN* shall come AFTER the root *SPRIS*, WHEN the preceding member of the compound is an inflected word OTHER THAN *UDAKA*. Thus the word *ghṛitasprīś* "who touches clarified butter" makes 1. s. *ghṛitasprīk* (Nos. 199, 334, 82, and 331), 1. d. *ghṛitiṣprīšau*, 1. p. *ghṛitasprīśah*.

The word *dudhrish* "arrogant" makes 1. s. *dudhrīk* (Nos. 199, 82, and 331), 1. d., *dudhrīshau*, 3. d. *dudhrīgbhyām*.

The word *ratnamush* "a stealer of gems" makes 1. s. *ratnamut* (Nos. 199, 82, and 165), 1. d. *ratnamuśhau*, 3. d. *ratnamudbhyaṁ*.

The numeral *shat* "six" makes 1. p. *shat* (Nos. 324, 208, 82, and 165), 3. p. *shadbhīh*, 4. and 5. p. *shadbhīyah*, 6. p. *shashnām* (Nos. 82, 78, and 84), 7. p. *shatsu* (Nos. 82 and 90).

In the case of *pipathish* "one who wishes to read," the fact that this crude word ends in *sh* (caused by No. 169) is disregarded by No. 123 (an earlier rule in the *tripidī*—see No. 39) which directs *ru* to be substituted—making (after the elision of *su* by No. 199) *pipathir*.

वीरुपधाया दीर्घ इकः । ८ । २ । ७६ ।

रेफवान्तयोरुपधाया इको दीर्घः पदान्ते । पिपठीः । पिपठिशौ । पिप-
ठीर्याम् ।

No. 380.—THE LONG vowel is the substitute OF *IK* being the PENULTIMATE letter OF what ends in *R* OR *V*, at the end of a *padu*. Thus 1. s. *pipathīh* (Nos. 199, 123, and 110), 1. d. *pipathīshau*, 3. d. *pipathīrbhyām*.

नुम्बिसर्जनीयशर्ववायेऽपि । ८ । ३ । ५८ ।

एतैः प्रत्येकं व्यवधानेऽपि इण्ठुभ्यां परस्य मूर्धन्यादेशः । इट्ट्वेन पूर्वस्य
षः । पिपठीष्मु । पिपठीःषु । चिक्कीः । चिक्कीर्षाः । चिक्कीर्याम् । चिक्कीर्षु ।
चिद्वान् । चिद्वासौ । हे चिद्वन् ।

No. 381.—AND EVEN WHEN there is A SEPARATION caused BY NUM, and VISARGA, AND A SIBILANT, severally, the cerebral substitute takes the place of the dental *s* coming after *in* or *ku*.

Thus, when *su* (7. p.) is to be attached, then the word *pipathish*, by Nos. 123, 380, and 110, becomes *pipathsh*;—the *su* is then changed to *shu* by No. 169; and finally, by the optional rule No. 78, we have either *pipathishshu* or *pipathihshu*.

The word *chikirsh* “who wishes to do” makes 1. s. *chikih*. Here the affix is first elided by No. 199; then the final *sh* (regarded as *s*) is elided by No. 230, this rule (according to No. 39) regarding as inoperative the rule No. 169, which had changed the *s*. to *sh*, and finally the *r* becomes *visarga* by No. 110. Then 1. d. *chikirshau*, 3. d. *chikirbhýám*, 7. p. *chikirshu*. In the 7. p. the *s* is elided by No. 230 but the *r* is not changed to *visarga* by No. 110, that rule being debarred in this case by No. 294.

The word *vidwas* “wise” (formed by the affix *vasu*) makes 1. s. *vidwán* (Nos. 316, 371, 199, and 26), 1. d. *vidwánsau*, voc. s. *he vidwan*.

वस्त्रः संप्रसारणम् । ६ । ४ । १३१ ।

वस्त्रन्तस्य भस्य संप्रसारणं स्यात् । विदुषः । वसुर्स्वतिदः । विदुदध्याम् ।

No. 382.—Let the SAṄPRASÁRAṄA (No. 281) be the substitute of a *bha* (No. 185) which ends in *VASU*. Thus in the 2nd. p. the *v*, i. e. *w*, of *vidwas* becomes *u* (No. 283), and finally (by No. 169) we have *vidushah*. According to No. 287, the *s* final in a *pada* is changed to *d*, and we have 3rd d. *vidwadbhýám*.

पुंसाऽसुङ् । ७ । १ । ८६ ।

सर्वनामस्याने । पुमान् । हे पुमन् । उमांसो । पुंसः । पुम्याम् । पुंसु ।
अदुशनेत्यनङ् । उशना । उशनसौ ।

No. 383.—OF the word PUṄS “a male,” ASUṄ is the substitute, when a *survanámasthíma* (No. 183) follows. Thus (regarding the *anuswáru* as equal to *m*) we get *pumas* (Nos. 5, 36, and 59) from which come 1. s. *pumán* (Nos. 316 and 371), voc. s. *he puman*, 1. d. *pumánsau*. Again 2. p. *punsah*, 3. d. *pumbhýám* (No. 26), 7. p. *punṣu*.

The word *uśanas* “the regent of the planet Venus,” by No. 226, substitutes *anań*, when *su* follows, not in the sense of the vocative. Thus we have 1. s. *uśaná* (Nos. 197, 199, and 200), 1. d. *uśanasau*.

अस्य सम्बुद्धौ वाऽनङ् नलोपश्च वा वाच्यः । हे उशन । हे उशनन् ।
हे उशनः । हे उशनसौ । उशनोभ्याम् । उशनसु । अनेहा । अनेहसौ । हे
अनेहः । वेधाः । वेधसौ । हे वेधः । वेधोभ्याम् ।

No. 384.—“OF THIS word (*uśanas*) WHEN SU IN THE SENSE OF THE VOCATIVE FOLLOWS, IT SHOULD BE STATED that ANAṄ IS OPTIONALLY THE SUBSTITUTE, AND OPTIONALLY there is ELISION OF the N.”

Thus we have either *he uśana*, or *he uśanam*, or *he uśanah* (Nos. 199, 123, and 110), voc. d. *he uśanasau*, 3. d. *uśanobhyām* (Nos. 123 and 125), 7. p. *uśanassu*.

The word *anehas* “time” makes 1. s. *anehā* (Nos. 226, &c.), 1. d. *anehasau*, voc. s. *he anehah*.

The word *vedhas* “Brahmā” makes 1. s. *vedhāh* (Nos. 372 and 110), 1. d. *vedhasau*, voc. s. *he vedhah*, 3. d. *vedhobhyām*.

आदस श्रीं सुलोपश्च । ७ । २ । १०७ ।

आदस श्रीत् स्यात् सौ सुलोपश्च । तद्वारिति सः । असौ । त्यदाद्य-
त्वम् । पररूपत्वम् । वृद्धिः ।

No. 385.—AU is the substitute OF ADAS, when su follows, AND there is ELISION OF SU. In accordance with rule No. 338, the d is changed to s. Thus 1. s. *asau* “that.” In the 1. d., by No. 213, there is substitution of a for the final of *a/as*; then, by No. 300, the preceding a merges in the following—giving *ada*; then, when the affix is attached, *vriddhi* is substituted by No. 41; but then the next rule interposes.

आदसोऽसर्दादु दो मः । ८ । २ । ८० ।

आदसोऽसान्तस्य दात् परस्य उदूतौ दस्य मश्च । आन्तरतम्यादुस्वस्य
उर्द्दर्घस्य ऊः । अम् । जसः शी । गुणः ।

No. 386.—Short U and long ū are the substitutes of what comes AFTER the D OF ADAS NOT ENDING IN S, and in the room OF D there is M. The short u is substituted for a short vowel, the long ū for a long vowel, on the principle (No. 23) that, of the substitutes that offer themselves, the one employed shall be the most similar to that of which it takes the place. Thus we have, instead of *aduu*, *amū*. In the 1st. p. long ū is directed to be substituted for the affix by No. 171, and the substitution of *guna* (which would give *ada+ū=ade*) being directed, we look forward.

सत ईद्धुवचने । ८ । २ । ८१ ।

अदसो दात् परस्यैत ईद्धस्य मो बहुर्यात्का । अमी । पूर्वत्रासिद्धिमिति
विभक्तिकार्यं प्राक् पश्चादुत्थमत्वे । अमुम् । अमू । अमून् । मुत्वे कृते धिसं-
ज्ञायां नाभावः ।

No. 387.—IN THE PLURAL, LONG *i* is the substitute OF the *e* (No. 386) that follows the *d* of *adis*; and instead of the *d* there is *m*. Thus 1. p. *amī*. In the 2. s. in accordance with No. 39, the several rules regarding the application of the case-affix first take place, and then we have the substitution of *u* and *m* (by No. 389). Thus 2. s. *amam* (by No. 386) becomes *amum*, 2. d. *amū*, 2. p. *amún* (instead of *adán*).

In the 3 s. *mu* having been made (by No. 386), and consequently the name *ghi* (No. 190) being applicable to the term, the substitute *ní* offers itself from No. 191. Thus we should have *amu+ná*; but here the question might occur, seeing that the *mu* was derived from a rule (No. 386) in the *tripádī* (No. 39), whether No. 191 does not regard the *mu* as non-existent.

The following rule refers to this point.

न मु ने । ८ । २ । ३ ।

नाभावे कर्तव्ये कृते च मुभावे नासिद्धः । अमुना । अमूभ्याम् । अमीभिः ।
अमुष्मै । अमीष्मैः । अमुष्मात् । अमुष्य । अमुयोः । अमीषाम् । अमुष्मिन् ।
अमीष् ।

इति हलन्ताः पुंलङ्घाः ।

No. 388.—WHEN the production of *NÁ* IS TO TAKE PLACE OR HAS TAKEN PLACE, the existence of *MU* IS NOT to be regarded AS IF IT HAD NOT BEEN EFFECTED. Thus we have 3. s. *amuná*. Then 3. p. *amúbhýím* (for *adábhýám*, see No. 386), 3. p. *amíbhih* (No. 387), 4. s. *amushmai* (Nos. 172 and 169), 4. p. *amíbhyah*, 5. s. *amushmát*, 6. s. *amushya*, 6. d. *amuyoh*, 6. p. *amíshám* (No. 174), 7. s. *amushmin*, 7. p. *amíshu*.

So much for masculines ending in consonants.